

**DOKTORI DISSZERTÁCIÓ**

**AUCISSA ÉS EMAILOS FIBULÁK PANNONIÁBAN  
ÉS A SZOMSZÉDOS BARBARICUMBAN**

**VIDA TIVADARNÉ  
BERECZ KATALIN**

**2008**

**Eötvös Loránd Tudományegyetem  
Bölcsészettudományi Kar**

**DOKTORI DISSZERTÁCIÓ**

**VIDA TIVADARNÉ**

**AUCISSA ÉS EMAILOS FIBULÁK PANNONIÁBAN  
ÉS A SZOMSZÉDOS BARBARICUMBAN**

**Történettudományi Doktori Iskola**

Vezetője: Dr. Gergely Jenő, DSc, egyetemi tanár

**Régészeti Doktori Program**

Vezetője: Dr. Szabó Miklós, akadémikus, egyetemi tanár

**A bizottság elnöke:** Dr. Szabó Miklós, akadémikus, egyetemi tanár

**Felkért bírálók:** Dr. Borhy László, DSc, tszv. egyetemi tanár  
Dr. Tóth Endre, CSc

**A bizottság titkára:** Dr. Kalla Gábor, PhD, egyetemi docens

**A bizottság tagjai:** Dr. Zsidi Paula, PhD, egyetemi docens  
Dr. Torbágyi Melinda, PhD (póttag)

**Témavezető:** Dr. Gabler Dénes, DSc, egyetemi docens

## Budapest, 2008

Előszó.....	6
I. Bevezetés	
1. A provinciális római fibulakutatás helyzete és irányzatai.....	8
2. A pannoniai római császárkori fibulakutatás helyzete és irányzatai .....	12
3. A dolgozat adatbázisa.....	13
4. Módszer.....	14
II. Aucissa fibulák	
1. Kérdésfelvetés, célkitűzések, terminológia.....	16
2. Kutatástörténet, kutatási helyzet.....	19
Aucissa fibulák kutatása Itáliában és az Alpok előterében.....	21
Aucissa fibulák kutatása az Itálián kívüli provinciákban.....	23
Aucissa fibulák kutatása a barbaricumban.....	25
Aucissa fibulák kutatása Pannoniában.....	26
3. A pannoniai Aucissa fibulák adatbázisa.....	29
4. Technológia.....	30
5. Tipológia, időrend, elterjedés.....	31
A pannoniai Aucissa fibulák formai változatai.....	33
A pannoniai Aucissa fibulák kengyelátmetszetének típusai.....	42
6. Viselet.....	42
7. Műhelyek és kereskedelmi kapcsolatok.....	44
8. Történeti, társadalomtörténeti következtetések.....	45
Az Aucissa fibulák viselőinek köre.....	45
Az Aucissa fibulák Pannoniában.....	46
Dráva-Száva köze, a K-Ny-i felvonulási út és a dunai limes.....	47

Borostyánút, az É-D-i felvonulási út a Dunáig.....	49
Pannonia provincia belső területei és a dunai limes.....	51
Aucissa fibulák a Pannoniával szomszédos barbaricumban.....	53
Barbaricum a Dunától északra.....	53
A szarmata barbaricum.....	55
9. Leletlisták: Aucissa fibulák Pannonián kívül (1990-2007).....	56

### III. E m a i l o s f i b u l á k

1. Kérdésfelvetés, célkitűzések, terminológia.....	59
2. Kutatástörténet .....	60
Emailos fibulák kutatása Itáliában és az Alpok előterében.....	62
Emailos fibulák kutatása Itálián kívüli provinciákban.....	62
Emailos fibulák kutatása barbaricumban.....	64
Emailos fibulák kutatása Pannoniában.....	66
3. Az emailos fibulák adatbázisai (Pannonia, barbaricum).....	67
4. Technológia.....	68
5. Tipológia, időrend, elterjedés.....	70
IA csoport: Ívfibulák egy szimmetriatengellyel.....	73
IB csoport: Egyenlő oldalú ívfibulák két szimmetriatengellyel .....	89
IIA csoport: Korongfibulák.....	97
IIB csoport: Lapfibulák.....	116
IIC csoport: Állatalakos lapfibulák.....	132
IID csoport: Életkép-kompozíciós lapfibulák.....	141
Statistikai értékelés.....	143
Formai és időrendi értékelés.....	145
6. Műhelyek, kereskedelmi kapcsolatok.....	159

A kelta emailos technika római császárkori továbbélésének kérdései.....	159
A természettudományos vizsgálatok alkalmazásának lehetőségei és korlátai az emailos fibulák kutatásában .....	160
Kísérleti régészeti módszerek alkalmazása a műhelyek tevékenységének megismerésében.....	161
Műhelyek és a kézművesség szervezete.....	161
Az emailos fibulák gyártásának műhelykörzetei.....	163
7. Kereskedelmi kapcsolatok.....	166
8. Viselet, jelentés, a használók köre.....	172
Az emailos fibulák viselete Pannoniában.....	172
Az emailos fibulák viselete a barbaricumban.....	175
A fibulák viseletéről a képi ábrázolások tükrében.....	175
Az ábrázolások jelentése, amulett szerep.....	178
Az emailos fibulák viselőinek köre.....	181
IV. Irodalom, rövidítések.....	185
Illusztrációk	
Térképek	1-11
Ábrák	1-17
Típustáblák	1- 8
Aucissa fibulák	1
Emailos fibulák	2-8
Rajzos táblák (M 1:1)	
Táblaalírások	1-4
Aucissa fibulák	1-11
Emailos fibulák	12-21

Színes fotós táblák (M 1:1)

Emailos fibulák	22-28
Aucissa fibulák	29

F ü g g e l é k: Aucissa és emailos fibulák katalógusa

1. Aucissa fibulák Pannoniában (A 1-184)
2. Aucissa fibulák a Pannoniával szomszédos barbaricumban (B 1-22)
3. Emailos fibulák Pannoniában (C 1-493)
4. Emailos fibulák a Pannoniával szomszédos barbaricumban (D 1-196)

## E l ő s z ó

A fibula ruhakapcsoló tű, a római korban a viselet egyik meghatározó eleme, de egyben az öltözet díszeként ékszer is, és ezért szorosan kötődött viselőjéhez. A fibula nemcsak tulajdonosa ízlését, a kor divatját tükrözte, hanem gyakran utalt annak rangjára (császár, főhivatalnok), társadalmi helyzetére (vagyonos előkelő), nemére (férfi, nő), hivatására (katona) vagy területi, esetleg etnikai identitására (noricumi-pannoniai fibulák). Ritka esetben a fibulák forrásul szolgálhatnak történeti folyamatok (római hódítás, romanizáció), gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok, kézműves-technológiai ismeretek tanulmányozásához is. A római korban az egész birodalom területén különösen nagy számban és igen változatos formában elterjedt fibulákat elsősorban szerkezeti és technológiai jellemzőik, valamint időrendjük alapján rendszerezik<sup>66</sup>.

A jelen dolgozat tárgyát két fibulatípus, a csuklós tűszerkezetű kora császárkori Aucissa fibulák és a Kr. u. 2-3. században használt emailos fibulák képezik. E leszűkített témaválasztás részben a pannoniai fibulakutatás mai helyzetének következménye. Míg Pannonia provincia fibuláiról több mint fél évszázada üttörő, római birodalmi viszonylatban is nagy jelentőségű, rendszerező monográfiák születtek<sup>67</sup> (ld. 1. ábra), mára hiányzik az újabb leletanyag a mai követelményeknek megfelelő, modern feldolgozása<sup>68</sup>. Egy ilyen összefoglaló munkát ma elsősorban a pannoniai városok, *vicus*-ok, *castellum*-ok leletanyagának közöletlen volta nehezíti meg. Ebben a helyzetben tehát az egyes fibulatípusok célzott, teljes körű felgyűjtése és monografikus feldolgozása tűnik lehetségesnek és célszerűnek. Ez a munka később más fibulatípusok hasonló összefoglaló vizsgálatával kiegészülve egy általam tervezett pannoniai fibula korpusz részét képezheti.

Nem kétséges továbbá, hogy a fibulák elemzése nem pusztán viselet-, technika- ill. művészettörténeti eredményeket hoz, hanem közvetett módon adalék bizonyos település-, gazdaság- és társadalomtörténeti kérdések elemzéséhez is. Az elmúlt évtizedekben a fibulák feldolgozása területén a római provinciális kutatásban jelentős haladás tapasztalható, egyes országokban meghatározó jelentőségű települések (pl. Augst, Dangstetten) és nagyobb területi egységek (pl. Meseta, Gaule Méridionale) leletanyagának feldolgozását végezték el. A pannoniai és más provinciákból származó fibulák folyamatos közlése a jövőben várhatóan elősegítheti majd a római birodalom provinciáiból származó fibulák összehasonlító elemzését.

Dolgozatom témája két fibulatípus pannoniai használatának és történetének vizsgálata. Bár törekedtem a teljes adatgyűjtésre, ezt az anyag hozzáférhetősége és közlési hiányosságai nem minden esetben tették lehetővé. Dolgozatomban a régi leletanyagra támaszkodva, és az újabb

<sup>66</sup> S. Rieckhoff szerkezeti-technológiai jellemzők alapján csoportosította a hüfingeni (Schwarzwald-Baar-Kreis) fibulákat: a: La Tène fibulák, b: A gall fibulakör formái, c: A noricumi-pannon fibulakör formái, d: Térdfibulák, e: Későrómai fibulák, f: Korongfibulák, g: Állatfibulák; Rieckhoff 1975.

<sup>67</sup> Kovrig 1937, Sellye 1939, Patek 1942.

<sup>68</sup> R. Erice Lacabe példaszerűen alapos monográfiájában Pannoniából Patek E., Kovrig I., Sellye I. nyomán idézi a leletanyagot. Erice Lacabe 1995.

hiteles ásatások anyagából kiindulva igyekeztem az Aucissa és emailos fibulák a lehető legteljesebben elvégezni. Mindemellett szükségét éreztem a nemzetközi és a pannoniai fibulakutatás helyzetének rövid áttekintésére. A katalógusba Pannonia provincia területéről 23 lelőhelyről 184 Aucissa fibulát és 52 lelőhelyről 493 emailos fibulát vettem fel. A szarmata barbaricumból 34 lelőhelyről 196 db emailos fibulát sikerült összegyűjteni, a katalógust Vaday A. (2003) időközben megjelent művének adataival egészíthettem ki.<sup>69</sup> A szarmata barbaricumból mindössze 3 Aucissa fibulára találtam utalást, s ezek közül is az egyik adat bizonytalan. A Dunától északra fekvő, Pannoniával szomszédos barbaricumból 11 lelőhelyről 22 Aucissa fibulát sikerült összegyűjteni.

Az Aucissa és az emailos fibulák jelen feldolgozása előmunkákat a pannoniai provinciális fibulaanyag általam tervezett teljes feldolgozásához. Erre a munkára Mócsy András professzor buzdított, s a feldolgozást 1987-ben a térdfibulák összegyűjtésével és rendszerezésével a szakdolgozatomban kezdtem el.<sup>70</sup> Ezt követően, látva a nagy mennyiségű magyarországi publikálatlan leletanyagot, az egyes múzeumok anyagának közlését tűztem ki célul (Szombathely, Győr, Keszthely,<sup>71</sup> Zalalövő<sup>72</sup>). 1989-ben horvátországi és szlovéniai tanulmányutam keretében a zágrábi és a ljubjanai múzeumok leletanyagát tanulmányozhattam.

A gyűjtő és feldolgozó munkát 1997-2000 között a „A pannóniai római kori fibulák I.” című F 23715 számú ifjúsági OTKA pályázat keretében folytathattam. Ennek keretében sikerült lerajzoltatni a Sándor Gyűjtemény fibulaanyagát és a savariai fibulák jelentős részét.

Köszönetet mondok azon kollégáimnak, akik leleteik közlési jogának átengedésével vagy a jó kutatási lehetőségek biztosításával elősegítették munkám megszületését: Kocsis Lászlónak, Mráv Zsoltnak (MNM, Budapest), Remza Košćevićnek (Arheološki Muzej, Zágráb), Medgyes Magdolnának (Savaria Múzeum, Szombathely), Müller Róbertnek (Balatoni Múzeum, Keszthely), Ottományi Katalinnak (Ferenczy Múzeum, Szentendre), Pongrácz Zsuzsánnának (Intercisa Múzeum, Dunaújváros), Redő Ferencnek (MTA RI, Budapest), Ljudmilla Plesničar-Gecnek (Ljubljana), Sosztarits Ottónak (Savaria Múzeum, Szombathely), T. Szőnyi Eszternek (Xantus János Múzeum, Győr), Vaday Andreának (MTA RI, Budapest), Vándor Lászlónak (Göcsej Múzeum, Zalaegerszeg), Honti Szilviának és Németh Péternek (Kaposvár), Branka Vičićnek (Arheološki Muzej, Zágráb).

Külön szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Gabler Dénesnek a sok-sok konzultáción adott értékes tanácsaiért. Megköszönöm Borhy Lászlónak, hogy figyelmemet a disszertáció fontos, új anyagát jelentő Sándor Gyűjteményre felhívta és elősegítette, hogy a különlegesen szép emailos tárgyakat feldolgozhassam. Az általa adott tanácsok és szakirodalom jelentősen segítette munkámat. További adatokért és segítségért Barkóczi Lászlónak, Kocsis Lászlónak, Póczy Klárának, Tóth Endrének és Vaday Andreának tartozom köszönettel.

A kötet rajzos és fotós illusztrációinak gondos kivitelezéséért Dénes Fannit, †Dévai Nándornét, Kádas Tibort, Ősi Sándort, Peterdi Csabát, Réti Zsoltot, Schilling Lászlót és Szabados Margitot illeti köszönet. Köszönetet mondok férjemnek, Vida Tivadarnak, hogy lehetővé tette számomra e dolgozat elkészítését.

<sup>69</sup> Vaday 2003, 315-421.

<sup>70</sup> Berecz 1987.

<sup>71</sup> Berecz 1991, 163-183.

<sup>72</sup> Berecz 1990, 77-96.



## I. Bevezetés

### 1. A provinciális római fibulakutatás helyzete és irányzatai

A ruházat összefogására szolgáló különféle kapcsoló tűk már az őskortól kezdve ismertek. A római császárkorban e fibulák időhöz köthető formai változásai, átalakulása az öltözködés divat szerinti átalakulásának és a kézműipari „háttér” fejlődésének függvényében vizsgálhatók. A fibulák az őskor egyes fázisaiban vezéreltetként tűnnek fel, mint zárt leletegyüttesek (sírok, kincsleletek) alkotóelemei, amelyek formai sajátosságait gyorsan változtatják, és így generációkhoz, földrajzi, területi vagy etnikus egységekhez köthetők. A római kori fibulakutatások módszertani tekintetben (pl. O. Almgren) kezdetben az őskori feldolgozásokat követték, visszanyúlva az őskori előképekhez, ill. a közvetlen La Tène kori előzményekhez<sup>73</sup>.

Bár a fibulák a Római Birodalom összes tartományában megtalálhatók, tudatában kell lennünk annak, hogy a fibulaviselet divatjának kialakulása valószínűleg nem itáliai eredetű. A Mediterraneumban ugyanis sem a *toga*, sem a *tunica* viselete nem igényelte a ruhatűket, azt csupán a köpenyhez (*sagum*) használták. Ezért nem véletlen, hogy a korai császárkorban használt fibulák elsősorban a kelta népesség által lakott területeken (Gallia Cisalpina), ill. a római katonai aktivitás színhelyein: Galliában és az Alpok északi vidékén tűntek fel.<sup>74</sup> Egyes korai fibulák elterjedése, a rajtuk szereplő nevek (*Nertomarus*, *Aucissa*, *Cartilius* stb.) is a kelta eredetre utalnak mind a „római” mind a „germán” viselet esetében.<sup>75</sup> A 20. század elején azonban a limes-erődökben talált fibulákat kétséget kizáróan provinciális római eredetűnek tekintették<sup>76</sup>. Ugyanakkor éppen e Rajna- és a Duna-menti táborokban talált heterogén leletanyag gyakran nem római eredetű népességre is következtetni engedett<sup>77</sup>, s talán nem véletlen, hogy először nem a központi Mediterrán térségben, hanem a peremvidékeken merült fel az igény a fibulák formai rendszerezésére és időrendjük kidolgozására. A divat változásának folyamatát tükröző tipokronológiai sorrendnek köszönhetően az északi területeken a fibulák fontos keltezési támpontul szolgáltak.

A provinciális római fibulák első összefoglalását, O. Almgren két kiadást is megért könyvében találjuk, amely a késő La Tène és kora császárkori főbb észak-európai fibulaformákat rendszerezte O. Montelius tipológiai módszerének szellemében<sup>78</sup>. O. Almgren elsősorban a tűszerkezet alapján elkülönítette el a fibulatípusokat, eljárásának helyességét mutatja, hogy elnevezései máig használatosak<sup>79</sup>. Napjainkig a megszaporodott leletanyag ismeretében O.

<sup>73</sup> vö. legutóbb átfogóan: Völling 1994, 147-282.

<sup>74</sup> Böhme-Schönberger 1994, 101-103; Völling 1994, 147-282; Demetz 1999.

<sup>75</sup> Mindezek alapján nem megalapozatlan a gall-római eredet feltételezése: Böhme-Schönberger 1994, 103.

<sup>76</sup> W. Barthel: Das Kastell Zugmantel. Einzelfunde. ORL B 8. Berlin 1909, 41-201; Almgren 1923, Taf. XI.

<sup>77</sup> Böhme 1972, 30ff.

<sup>78</sup> Almgren 1897 és 1923.

<sup>79</sup> Almgren 1923, Fig. 222-222a, 223-235.

Almgren sorozata újabb típusokkal, altípusokkal és variánsokkal bővült, s e változásokat jól szemlélteti műve 100 évfordulójára megjelent vaskos tanulmánykötet<sup>80</sup>.

A 20. század harmincas éveiben P. Reinecke és követői igyekeztek túl lépni az egyszerű tipológián, és a leletanyagot összefüggéseiben, más leletekkel összevetve, az előkerülés körülményeit is szem előtt tartva értelmezték. Ebben a korszakban a módszertani problémák és megoldások tekintetében még szorosan összefüggött a prehistóriai és provinciális római kutatás. Az őskoros kutatók és a római kor szakemberei a leletek vizsgálatára a tipológiai irányzatot meghaladó, komplex módszert vezettek be. Ebben az időben régészeti leletanyag, így a fibulák is önálló „forrásként” kerültek be az elsősorban történész szemléletű munkákba<sup>81</sup>.

A történeti problémák megoldásához teljes értékű információt szolgáltató régészeti forráscsoportokra volt szükség. E forráscsoportok egyikének feltárása és vizsgálata tekintetében sok szempontból különbözött egymástól a német, az angol és a francia kutatás. A legrégebbi hagyományokkal rendelkező német iskola a teljes leletanyag pontos közlését tűzte ki célul. E nagy ívű elképzelést a felső-germániai, a raetiai és a noricum-i limes mentén úgy valósították meg, hogy a területet szakaszokra osztották fel, és egy szakasz anyagát önálló kötetben jelentették meg. A gazdag leletanyagot tartalmazó, ma is alapvető közlések az Obergermanische-Rätische Limeskommission (ORL) és osztrák megfelelőjének (RLÖ) vállalkozása keretében láttak napvilágot. Hatalmas mennyiségű fibulát tettek így hozzáférhetővé, s az egyes kötetekben J. Oldenstein indexének köszönhetően típusonként találjuk meg a különféle kapcsolótűk előfordulási helyét.<sup>82</sup> Az egyes lelőhelyek teljes anyagának közlésére a 20. sz. eleje óta találunk példákat (Haltern<sup>83</sup>) és lassan szaporodott az olyan monografikus igényű feldolgozások száma, amelyek tárgyat már kizárólag a fibulák elsősorban tisztán régészeti és nem történeti szempontú feldolgozása képezte<sup>84</sup>. A német kutatók következő generációja a települési egységek, limes menti táborok feltárt leletanyagából tárgytípusonként közölte és dolgozta fel a leleteket.

O. Almgren úttörő munkássága a következő kutatónemzedék tagjai között az 1930-40-es években számos

követőre talált (K. Exner, G. Collingwood, Kovrig I., Sellye I., Patek E.). K. Exner a Rajna vidék emailos fibuláit

dolgozta fel. Alföldi András budapesti iskolájában született monográfiák a területi elvet követve egy

közigazgatási egység, Pannonia provincia akkor ismert fibulaanyagát ölelték fel, követendő példát mutatva más

provinciák leletanyagának feldolgozásához. (Kovrig 1937; Patek 1942)

Patek E. disszertációjában 6 nagyobb csoportra osztotta a fibulákat, formai rendszerezése ma már tovább finomítható. Nem minden kutató lépett azonban fel a rendszeralkotás programjával, így pl. a zománcos pannoniai fibulák első összefoglalásából is hiányzott a tipológia megalkotásának igénye (Sellye I.<sup>85</sup>), pedig már az akkor ismert pannoniai és szarmata barbaricum-i leletanyag formai gazdagsága bíródomi klasszifikációra adott volna lehetőséget. Sellye I. ugyanakkor felismerte a barbaricum-i emailos fibulák gazdaságtörténeti forrásértékét<sup>86</sup>.

<sup>80</sup> Tagung Kleinmachnow 1998.

<sup>81</sup> Collingwood 1930; Collingwood/Richmond 1969, 286-303; B. Swoboda: Cechy a římské Imperium. Prag 1948.

<sup>82</sup> vö. Barthel 1909.

<sup>83</sup> Ritterling 1901; Ritterling 1902.

<sup>84</sup> pl. Morin-Jeans 1911; Exner 1941; Kovrig 1938; Patek 1942.

<sup>85</sup> Sellye 1939.

<sup>86</sup> Sellye 1939, 3-4.

Az angol provinciális római kutatásban a tökéletes ásatástechnika az előkerült leletek – köztük a fibulák – gyors bemutatásának igényével párosult. Az ásatások feldolgozásaiban rétegtanilag jól keltezett fibulákat, vagyis kitűnő kronológiai fogódzópontokat találunk és jól megrajzolható az egyes típusok leginkább csak Britannián belüli elterjedése és időrendje.<sup>87</sup> A francia kutatás kezdeteire inkább a nagy közgyűjtemények anyagának a publikálása jellemző.<sup>88</sup>

Napjainkra a felhalmozódott leletanyag nagysága gyakran nem kedvez az átfogó összefoglalásoknak és a szerzők a fibulák esetében is térbeli, időbeli, vagy formai leszűkítésre kényszerülnek.

Az 1970-es évektől az újabb, összefoglaló igényű rendszerezések többnyire egy-egy polgári vagy katonai település leletanyagából indultak ki és próbálták meg az egész birodalomra érvényes következtetéseket levonni. Ennek köszönhető, hogy egy-egy lelőhely teljes fibulaanyagának módszeres feldolgozásai teremtették meg a provinciális római fibulakutatás alapjait. A Böhme a saalburgi és a zugmanteli tábor<sup>89</sup> (1972), S. Rieckhoff a hüfingeni castellumhoz tartozó *vicus*<sup>90</sup> (1975), E. Riha a Kaiseraugst város fibulaanyagát feldolgozva minden fibula kiértékelésére törekedett (1979).<sup>91</sup>

Más, nagyobb régiókra összpontosító feldolgozások vagy modern politikai határokat tekintették mérvadónak vagy földrajzi egységek leletanyagát tekintették át. E. Ettlinger a svájci fibulaanyagot elemezte (1973), S. Demetz gyűjtőterülete az észak-itáliai Dél-Tirol volt (1999). M. Feugère alapvető művének tárgyát Közép-Gallia fibulaanyaga adta (1985)<sup>92</sup> és újabban R. Erice Lacabe (1995) az ibériai félsziget észak-keleti részének, M. Mariné Isidro (2001) pedig a Meseta területének teljes fibulaanyagát dolgozták fel<sup>93</sup>. (1. ábra)

Látható tehát, hogy az említett feldolgozások egyike sem tekintette kiindulópontnak a korabeli római közigazgatási felosztást, amely történeti szempontból mindenképpen megalapozottabb következtetésekhez vezethetne. Bár a ma több ország területén elhelyezkedő egykori Pannonia provincia leletanyagának vizsgálatát számos objektív nehézség akadályozza, jelen dolgozatomban az ismert korlátok ellenére is megkísérlem a pannoniiai Aucissa és emailos fibulák összefoglaló elemzését. E fibulatípusoknak a római kori közigazgatási határokon belül történő feldolgozásával a magyar provinciális római régészet Alföldi András által elindított hagyományait szeretném követni.<sup>94</sup>

A mai követelményeknek megfelelő tipológiai kísérleteket az elmúlt évtizedekben megjelent nyugat-európai munkákban találunk (pl. A. Böhme, E. Riha, M. Feugère, W. Jobst). Ezekben a formai rendszer kialakítása során az elnevezésekben minden jelentős formai eltérést érvényre juttattak. Újabban a spanyol kutatás igényes monográfiákkal hozta be az elmúlt évtizedek lemaradásait, így a római kori fibulák tekintetében Hispania mára az egyik legjobban kutatott provinciává vált, ahol már helyi műhelyek meghatározására is lehetőség nyílt (R. Erice Lacabe, M. Mariné Isidro)<sup>95</sup>. Újabban jelentős előrelépés figyelhető meg a Balkánon is, hiszen

<sup>87</sup> Collingwood/Richmond 1969.

<sup>88</sup> Lerat 1956; Lerat 1957; Lambot 1983.

<sup>89</sup> Böhme 1972.

<sup>90</sup> Rieckhoff 1975.

<sup>91</sup> Riha 1979 és 1994.

<sup>92</sup> Feugère 1985.

<sup>93</sup> Erice 1995.

<sup>94</sup> A „Dissertationes Pannonicae” sorozat leletanyag közlő kötetei Magyarország trianoni felosztottságának ellenére is minden esetben a történeti Pannonia területét tekintették elemzendő egységnek.

<sup>95</sup> Erice Lacabe 1995; Mariné Isidro 2001.

elkészült a bulgáriai (E. Genčeva 2004)<sup>96</sup> és a daciai (S. Cociș 2004)<sup>97</sup> provinciális római fibulák monográfiája is.

Az egyes monográfiák szerzői a tipokronológiai elemzés mellett többnyire tárgyalják a fibula ruhakapcsoló tű funkcióját, vagyis a viselésének módját és figyelmük az öltözködési formák, a divat meghatározására is kiterjedt. Az egykori viselet rekonstrukcióját szerencsés esetben szobrok, mozaikok, domborművek, sírkövek ábrázolásai könnyítik, s ez alapján jól értelmezhetővé válik a fibuláknak a sírokban megfigyelt helyzete. Számos fibula esetében azonban nem rendelkezünk ábrázolásokkal és a viselet meghatározása során csupán a sírok, temetők adataira támaszkodhatunk. A fibulák ill. a viselet meghatározása után körvonalazhatjuk a fibulák viselőinek körét és kísérletet tehetünk azok társadalmi helyzetének megállapítására<sup>98</sup>.

A császárkori Barbaricum leleteiről ugyancsak jelentős művek láttak napvilágot. Annak ellenére, hogy O. Almgren úttörő munkájában maga is egy a Római Birodalmon kívüli terület fibuláit dolgozta fel, a barbaricum leletanyag módszeres felgyűjtése és elemzése későn indult el. A volt Szovjetunió kelet-európai részén a római fibulák hagyományos szemléletű feldolgozása A. K. Ambroz monográfiájának köszönhető, tanulmányban ugyanakkor hiányzik az elemzett leletanyagot felölelő részletes leletkatalógus<sup>99</sup>. Az újabb lokális vagy regionális feldolgozások már a fibula közlések modern elveit követik<sup>100</sup>, de átfogó szintézis ezen a területen még nem született.

A főként germán népek által lakott barbaricum déli részén, a cseh-morva leletanyag feldolgozására I. Peškar<sup>101</sup>, a szlovákiai leletek összefoglalására M. Lamiová-Schmidlová<sup>102</sup> vállalkozott. Bár a Kárpát-medencei szarmata barbaricumából számos leletközlésben találunk fibulát<sup>103</sup>, eddig csupán az emailos fibulák monografikus igényű feldolgozása készült el<sup>104</sup>. Vaday A. készítette el az egyetlen, a Közép-Tisza vidékére (Szolnok megye) korlátozódó területi monográfiát is, amelyben más tárgytípusokkal együtt az adott területen előkerült a szarmata kori fibulákat is rendszerezte és értékelte<sup>105</sup>. Ugyanakkor az egész Nagyalföldre kiterjedő, minden fibulatípust felölelő, elemző összefoglalás Párducz M. munkássága óta nem született<sup>106</sup>. Az emailos fibulák elterjedésének elemzése újabbban fontos szerepet kapott Vaday Andreának a Ptolemaios által említett jazig települések (városoknak) a régészeti módszerrel történő lokalizációs kísérletében.<sup>107</sup>

<sup>96</sup> Genčeva 2004.

<sup>97</sup> Cociș 2004; Korábban a román kutatásra is az egyes múzeumok leletanyagának közlése volt jellemző: I. H. Crișan a kolozsvári (Crișan 1979), D. Popescu a bukaresti (Popescu 1936; Popescu 1944), N. Gudea és V. Lucăcel pedig a zilahi múzeum (Gudea/Lucăcel 1979) fibuláit gyűjtötte össze és adta közre.

<sup>98</sup> A korábbi szakirodalomban egyetemes igénnyel lépett fel: L. M. Wilson: *The Clothing of the ancient Romans*. Baltimore 1938; A katonai viseletre vonatkozó feldolgozások tekintetében alapvető volt: P. Bienkowski: *Zur Tracht und Bewaffung des römischen Heeres in der spätrömischen Kaiserzeit*. Jahrbuch des Österreichischen Archäologischen Instituts 19-20, 1919, 261-80. Egy-egy földrajzi egység viseleti sajátágaival foglalkozik: Wild 1968, 166-240; Garbsch 1965.

<sup>99</sup> Ambroz 1966, 29-30.

<sup>100</sup> Limberis/Marčenko 2004; Malašev/Jablonskij 2004; Ševčenko 2004.

<sup>101</sup> Peškar 1972; A monográfia 89 lelőhelyet dolgoz fel, az ismeretlen lelőhelyek anyagát múzeumok szerint közli, minden leletről rajzot is közlése tesz.

<sup>102</sup> Lamiová-Schmidlová 1961, 80-139.

<sup>103</sup> pl. Párducz 1941, 1944, 1950.

<sup>104</sup> Vaday 2003, 351-421.

<sup>105</sup> Vaday 1989, 74-97.

<sup>106</sup> Párducz 1931, 1941, 1944, 1950.

<sup>107</sup> Vaday 2003, 315-421; Vaday 2003a, 9-22; A lokalizáció nehézségeiről az írásos források elemzése alapján ld. Fehér Bence: *Ptolemaios és forrásai*. In: *Fontes Pannoniae* 2003, 81-82, 88-105.

## 2. A pannoniai római császárkori fibulakutatás helyzete és irányzatai

A pannoniai fibulakutatás Pannonia provincia római kori régészeti kutatásának fontos területe, ezen belül a kis tárgyak (minor objects, kleine Funde) témaköréhez tartozik. A jelenlegi feldolgozás szempontjából is szükséges a pannoniai kutatást általában meghatározó kutatási előzmények feltárása. Magyarországon Márton Lajos, majd Alföldi András lépett föl azzal az igénnyel, hogy a régészeti leleteket a történettudomány fontos, az írásos emlékekkel szinte egyenrangú forrásaként használja. Fölsímték, hogy a régészet elősegítheti a történeti problémák egy részének megoldását, ezért a leleteket nem illusztrációként, hanem fontos adatként kezelték.

Alföldi András professzornak a „Dissertationes Pannonicae” keretében megvalósult programja a pannoniai leletanyag monografikus feldolgozását célozta. Kovrig Ilona<sup>108</sup>, Sellye Ilona<sup>109</sup> és Patek Erzsébet<sup>110</sup> által készített, e sorozatban megjelent monográfiái a pannoniai fibulák alapvető rendszerezését jelentették. A pannoniai fibulák első, O. Almgren munkáját követő rendszerezését Kovrig I. készítette el, majd Sellye I. az emailos fibulákat elemezte. Patek E. javarészt újra közölte és újra értékelte az előbbi két disszertáció anyagát<sup>111</sup>, művében új csoportosítást használt, igyekezett meghatározni az egyes típusok elterjedését és széles körű – Pannonián kívüli összehasonlító anyag felhasználásával műhelyek lokalizálására is tett kísérletet. E három monográfia jelentőségét mi sem mutatja jobban, hogy mind a mai napig idézett művek a római kori fibulákat tárgyaló monográfiákban.

Az 1940-es évek óta eltelt több mint fél évszázad alatt a pannoniai fibulák feldolgozására új, átfogó magyarországi program nem született. Néhány munka egy-egy fibulatípus eredetét és elterjedését vizsgálta<sup>112</sup>, és egyes fibulatípusok rövid, szakmai igényeket is kielégítő, de alapvetően népszerűsítő áttekintése jelent meg a MNM kismonográfia sorozatában<sup>113</sup>. Egyes tanulmányok a műhely-problémák megoldására tettek kísérlet<sup>114</sup>.

Napjainkra megérett a helyzet a pannoniai fibulák új szintézisének elkészítésére. Egy ilyen mű legnagyobb akadályát azonban az újabb régészeti anyag közlésének hiánya jelenti. A lezárt vagy folyamatban levő ásatásokról csupán rövid vagy előzetes jelentésekben olvashatunk (Tác/Gorsium<sup>115</sup>, Zalalövő/Salla<sup>116</sup>), melyekbe az apró leletek és így a fibulák is csak igen kis

<sup>108</sup> Kovrig 1937.

<sup>109</sup> Sellye 1937.

<sup>110</sup> Patek 1942.

<sup>111</sup> Patek E. művében 609 darabot említ, de csak harmincegy darab képét, a főbb típusok képviselőit közli.

<sup>112</sup> Patek E.: Biztosítószervekkel készített fibulák Pannóniából. *BudRég* 15, 1950, 501-512. és H. Vaday A.: Adatok az áttört fejű és kengyelű fibulatípus kérdéséhez. *ArchÉrt* 108, 1981, 65-69; Thomas 1963a, 344-350; Thomas 1963b, 212-214; Thomas 1966, 119-178; Vaday 2002, 99-114; Vaday 1989, 74-97; Tóth E.: Késő római sír Tihanyból. A lemezről készült hagymafejes fibulák tipológiájához. *FolArch* 43, 1994, 127-166; Vaday 2003, 315-421.

<sup>113</sup> Az "Évezredek, évszázadok kincsei" sorozatban: Tóth E.: Római gyűrűk és fibulák. Budapest 1985; valamint: Bónis/Sellye 1988.

<sup>114</sup> Sellye I.: Adatok az arrabonai féművességhez (Data to the Metallurgy of Arrabona) Arrabona 1970, 69-82; The Roman Fort at Ács-Vaspuszta (Hungary) on the Danubian limes. Ed by: D. Gabler. *BAR IS* 531, 1989, II. 427-442; Berecz 1993, 351-356.

<sup>115</sup> Tác/Gorsium: A táci feltárások leletanyagát Bánki Zs., Fitz J., Lányi V. közli az *Alba Regia* évfolyamaiban.

<sup>116</sup> A zalalövői/Salla ásatások eredményeinek publikálását Mócsy A. kezdte és Redő F. folytatta az *Acta ArchHung* évfolyamaiban. A fibulákhoz ld. Berecz 1990, 77-96.

számban, kerültek be (Győr/Arrabona<sup>117</sup>). Különösen hiányzik Pannonia egykori fővárosának, az egyébként igen intenzíven kutatott Aquincum kisleleteinek, ezen belül a fibuláknak is az egyéges közlése.

Megállapíthatjuk, hogy az utóbbi évtizedekben a provinciális római fibulakutatás terén a kezdeti előnyünk a nemzetközi kutatással szemben felmorzsolódott, mára jelentős lemaradást könyvelhetünk el. Az elmúlt évtizedben született fontos összefoglaló rendszerezések és repertóriumok (Riha 1994, Erice Lacabe 1996, Mariné Isidro 2001, ld. 1. térkép) várhatóan ösztönzőleg hatnak és módszertani segítséget jelentenek újabb helyi monográfikus feldolgozások születéséhez.

Ugyanakkor az egykori Pannonia provincia nem magyarországi területeinek kutatását vizsgálva alapvető előrelépéseket figyelhetünk meg. Az egykori Jugoszlávia államaiban fontos feldolgozások születtek. Elkészült a sisciai fibulák korpusza (Horvátország)<sup>118</sup>, a külön munka tárgyalja a singidunumi (Szerbia)<sup>119</sup>, és a szlovéniai<sup>120</sup> fibulákat.

Annak ellenére, hogy Ausztriában elkészült néhány fontos noricum-i együttes monográfikus feldolgozása (Lauriacum<sup>121</sup>, Virunum<sup>122</sup>, Wels<sup>123</sup>), a carnuntumi fibulák közlésére még nem került sor. Számos pannoniai fibulát régi publikációkból, egyes magángyűjtemények közléséből<sup>124</sup>, vagy ásatási beszámolókból ismerünk<sup>125</sup>. E feldolgozások és hiányok jól mutatják, hogy a pannoniai tartományi kutatás igen széttagolt és nehéz átlátni és közös nevezőre hozni a különféle területeken tevékenykedő kutatók munkáit.

### 3. A dolgozat adatbázisa és keretei

Munkám célkitűzése az összes pannoniai Aucissa és emailos fibula összegyűjtése és feldolgozása volt. Ennek során egyrészt fölhasználtam a közleményekből származó adatokat, másrészt saját tárgyfelvételre támaszkodtam. Katalógusaim felölelik a Magyar Nemzeti Múzeum régi és újabb anyagát (Sándor Gyűjtemény), Zalalövő/Salla, Dunaújváros/Intercisa, a Győr/Arrabona, Szombathely/Savaria, Keszthely múzeumainak teljes leletanyagát valamint az MTA Régészeti Intézetének Irattárában hozzáférhető darabokat.

A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteménye reprezentatív szériát ad az elemzésre, s ennek kontrollját és kiegészítését adja a többi anyag. Egyes területeken azonban – pl. a jugoszláv utódállamok esetében, Ausztria – anyaggyűjtésem nem lehetett teljes<sup>126</sup>.

<sup>117</sup> Arrabona: Szőnyi 1990, 1992.

<sup>118</sup> Siscia: Košćević 1980; Košćević 1995.

<sup>119</sup> Singidunum: Bojović 1983.

<sup>120</sup> Mikl Curk 1976.

<sup>121</sup> Jobst 1975.

<sup>122</sup> Gugl 1995.

<sup>123</sup> Sedlmayer 1995.

<sup>124</sup> Matouschek/Nowak 1979; Matouschek/Nowak 1981-82; Matouschek/Nowak 1985-86.

<sup>125</sup> Ugyancsak kiragadott példaként említem a Römischer Österreich, az Österreichische Fundberichte cikkei, valamint: Garbsch 1965.

<sup>126</sup> Az egykori Pannonia provincia horvátországi területéről származó fibulákat R. Košćević (Zágráb) dolgozza fel. Vele 1989-es horvátországi tanulmányutamon konzultáltam. Ekkor az emailos fibulákról készítette, az azóta még meg nem jelent összefoglalását.

Látszólag ellentmondást jelent, hogy az Aucissa fibulák katalógusában szerepelnek, viszont a pannoniai emailos fibulák katalógusában nem szerepelnek emonai példányok. A kutatás korábban lehetségesnek tartotta, hogy a megszállás időszakában Emona még Pannoniához tartozott és ez az állapot a Kr. u. 2. századtól változott meg.<sup>127</sup> A magyar kutatás Emona közigazgatási helyzetét még a közel múltba is bizonytalannak ítélte.<sup>128</sup> A szlovén kutatás szerint azonban egy újabb lelet, a Ljubljana folyóban Bevke közelében 2001-ben talált határkő, azonban mégis arra utal, hogy Emona Italiához tartozott és nem Illyricumhoz ill. Pannoniához.<sup>129</sup> Mivel az emonai fibulaanyag nagyon erős szálakkal kötődik Pannonia déli területein megfigyelhető fibulaspektrumhoz (pl. Siscia), ezért dolgozatomban az emonai Aucissa fibulákat is felvettem.

Amikor 1996-ban Gabler Dénes témavezetőm a pannoniai és a szomszédos barbaricumból származó emailos és az Aucissa fibulák feldolgozását határozta meg doktori disszertációm témájaként, a minél teljesebb tipológia megalkotása érdekében adatbázisomat a szarmata barbaricumból származó fibulákkal is folyamatosan bővítettem. Időközben azonban megjelent Vaday Andreának a szarmata barbaricum fibuláit tárgyaló monografikus igényű feldolgozása (Vaday 2003). Mivel saját formai rendszerezésemhez korábban a szarmata barbaricumból származó fibulákat is felhasználtam, ezért katalógusomat a Vaday A. adatbázisából származó újabb adatokkal kiegészítve közlöm.

#### 4. Módszer

A tanulmány készítésének első lépése a fibulákra, ezen belül elsősorban az Aucissa és az emailos fibulákra vonatkozó szakirodalom összegyűjtése volt. A készülő tanulmány monografikus célkitűzéseinek megfelelően törekedtem a magyarországi provinciális régészet teljes, valamint a nemzetközi kutatás fontosabb módszertani, anyagközlő és elemző irodalmának összegyűjtésére. Ez utóbbi esetében a hangsúly elsősorban a Pannoniával határos provinciákra esett.

A római kori Aucissa és emailos fibulák feldolgozásának másik fontos bevezető lépése az adatbázis összeállítása. A kissé terjedelmes katalógus először írja le egységes szempontok alapján a Kárpát-medencei leleteket. Az Aucissa és az emailos fibulák katalógusa a leletek származási helyének, földrajzi és egyben politikai elkülönülésének megfelelően két fejezetre oszlik. Az első fejezetbe a Pannoniából, másodikba a szomszédos barbaricumból származó leletek kerültek.

A fibulákat a következő szempontok alapján írtam le:

1. lelőhely neve (a mai közigazgatási beosztásnak megfelelő, más és ha ismert antik név)
2. tárgyleírás
3. méretek
4. típusbesorolás
5. lelőkörmények (sír, telep, szórvány)
6. kísérőleletek

<sup>127</sup> J. Šašel: *Opera selecta* 1992, 379-385, 469-477, 707-714; Bratož 2003, 469.

<sup>128</sup> J. Fitz: *Änderungen in der Verwaltung Pannoniens. Specimina Nova* 1998, 128, n. 8.

<sup>129</sup> M. Šašel Kos: Emona was in Italy, not in Pannonia. In: *Situla* 2003, 11-19, különösen 11-12.

7. őrzési hely
8. leltári szám
9. szakirodalom

A leletanyag egységes szempontok alapján történő feldolgozása érdekében a katalógusba felvettem a szakirodalomban már közölt leleteket és újra megvizsgáltam az értékelhető adatokat. Az fibulák katalógus jelentős számban gyarapodott újabb feltárásokból előkerült, a szakirodalomban eddig még nem közölt fibulákkal. Ez utóbbiak száma 103 db, a teljes leletanyag 16 %-a. Az újabb, modern és hiteles feltárásból származó leletek jelentős mértékben előmozdítják a nagy számú ismeretlen lelőhelyű fibula besorolását valamint behatőbb értékelését.

A fibulák leírásánál figyelembe veszem a fibula állapotát és technológiai sajátosságait, a rajta megfigyelhető javításokat, deformálódásokat vagy a használatra utaló kopásnyomokat. A fibulák feldolgozásának következő lépése a hagyományos, de elengedhetetlen formai és időrendi elemzés (tipokronológia), amely a régészeti, valamint történeti- és kultúrtörténeti elemzés előfeltétele. A katalógus alapján tehát elvégeztem a Kárpát-medencei Aucissa és emailos fibulák formai felosztását. A feldolgozás során azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a római birodalmi méretű összehasonlítás igénye szükségessé teszi a pannoniai fibuláknak más tartományok leleteivel való összevetését. Ehhez minden egyes csoport, típus, altípus és variáns esetében kritikai észrevételekkel kiegészítve elkészítettem a korábbi fontosabb formai besorolásokkal kimutatható egyezéseket (vö. Exner, Ettlinger, Riha, Rieckhof, Feugère, Mariné Isidro, Erice Lacabe).

E részletekbe menő tipológiai rendszer időrendi értékelését a kevés számú, más keltezhető leletet is tartalmazó együttesek teszik lehetővé. Az Aucissa és emailos fibulák időrendjének alapja továbbá a kisszámú pénzzel keltezett vagy a jól megfigyelt rétegből előkerült lelet. Ezért elengedhetetlen a fibulák mellett előkerült kísérőleletek kronológiai vallomásának értékesítése, amely helyenként más fibulatípusok, edények, díszítmények időrendjének a vizsgálatát is szükségessé teszi.

Az Aucissa és emailos fibulák viselettörténeti vizsgálatát csak a hitelesen feltárt és dokumentált sírok esetében elemezhetjük. Értelemszerűen esnek ki ebből az anyagból a telepről származó vagy a szórványként múzeumba került példányok.

A tipokronológiai vizsgálattal párhuzamosan végeztem az Aucissa és emailos fibulák elterjedésének és az abból fakadó tanulságok elemzését. Az egyes típusokat térképre vittem és ezáltal kerestem választ arra, hogy az elterjedés különböző súlypontjai a népesség vagy katonaság mozgásával, a kereskedelmi terjesztéssel vagy műhelyek elhelyezkedésével hozhatók-e kapcsolatba. Anyagi lehetőségek hiányába természettudományos vizsgálatokra nem volt módom (email anyagmeghatározás, fémösszetétel stb.). A pannoniai római kori fibulákon eddig csak kis szériákon végeztek anyag- és technológiai vizsgálatokat, s ezért nagyobb, összehasonlítható minták hiányában az adatok ma még nem értékelhetők.<sup>130</sup>

<sup>130</sup> Berecz 1990, 77-96; A. Vaday/Zs. Kasztovszky/Z. Szőkefalvi-Nagy/A. Kocsanya/I. Kovács: Comapartive analysis of Roman Bronze objects from the North-Western Hungary with prompt gamma activation analysis and external-beam PIXE methods. In: Monographies instrumentum 21; A. Vaday /Zs. Kasztovszky: I bronzi antichi: Productione e tecnologia. Atti del XV Congresso Internazionale sui Bronzi Antichi. Aquileia-Grado 2002, 324-329; Zs. Kasztovszky/Zs. Révay/T. Belgay/G. Molnár/A. Vaday/A. Figler: Prompt Gamma Activation Analysis of Roman Brooches. In: BAR International Series 1043(II) Ed. E. Jerem/K. T. Bíró. London 2002, 399-403; A technológiai sajátosságok és a használat módjára, idejére utaló nyomok vizsgálatának fontosságára ld. von Richthofen 2000; Berecz 1993, 351-356.



## II. Aucissa fibulák

### 1. Kérdésfelvetés, célkitűzések, terminológia

Az Aucissa fibulák (Almgren 242) a korai császárkor egyik legnagyobb számú és változatosságú és a legnagyobb elterjedésű fibulacsoportját képezik. Többségük Augustus és Tiberius császárok korára keltezhető, de használatuk a Kr. e. I. század utolsó negyedétől a Kr. u. I. század végéig, sőt egyes helyeken még a II. század elején is megfigyelhető.<sup>131</sup> Ezen a rendkívül egyszerű, íves kengyelű fibulatípuson kerülték a bonyolult technikai és díszítő eljárásokat, jellemző rá az egységes kidolgozás és szerkezet. A római kori fémművességben egyedi módon az Aucissa fibulákra ráüttették a készítő, vagy készítettő nevét.<sup>132</sup> E típus névadójává a feliratokon leggyakrabban szereplő kelta eredetű név, az *AVCISSA* vált, annak ellenére, hogy ezen kívül még vagy 40 név fordul elő a fibulákon. Az Aucissa elnevezés vonatkozik a hasonló alakú, felirat nélküli példányokra is, amelyek a típus több mint 96 %-át teszik ki.<sup>133</sup>

Az Aucissa fibulák a kéttagú, csuklós tűszerkezetű fibulák csoportjába tartoznak.<sup>134</sup> A csoportnál technikai újítást jelent, hogy a fibulatest és a tű többé már nem egy darabból készült, mint az egytagú rugós fibuláknál, hanem külön öntötték a rendszerint bronz, ritkán vas vagy ezüst fibulatestet, s külön kovácsolták a bronz, vagy vas tűt is. A kettő összekapcsolását szolgálta a bronz, vagy vas tengely. A tengelyt a kengyel végén a korai típusoknál ritkábban öntéssel, és a későbbi típusoknál gyakrabban nyújtással kialakított hüvelybe csúsztatták. A hüvely két végére illesztettek egy-egy gömbölyű gombot a tengely rögzítésére. A kengyel első fele magasan ívelődő, félkör alakú. A korai példányok átmetszetére jellemző a széles, szalagszerűen lapos forma, később a D-átmetszetet válik uralkodóvá, amelyet középen hosszában bordával tagoltak. A felirat a fibulán rendszerint a kengyel kiszélesedő, ívelt, a tengelyhüvelyhez kapcsolódó külső oldalán olvasható. A kengyel második fele a tűtartó fölött rendszerint egyenes, rövid, gombban végződik. A tűtartó többnyire háromszög alakú.

Az Aucissa fibulákat Caesar és Augustus császár korában elsősorban katonák viselték, ezért a római hódítással nagy területen terjedtek el, s az Augustus-Claudius kor vezérleletének tekinthetők<sup>135</sup>. **(3. térkép)** A fibula magas ívű kengyele a rövid *tunica* felett, a jobb vállon a katonák négyzetes alakú gajnyűköpenyét (*sagum, paludamentum*) fogta össze.

<sup>131</sup> A fibulák korábban E. Ettlinger által javasolt kronológiája Kr. e. 25 - Kr. u. 50 (Ettlinger 1973, 93f. Typ 29) az újabb kutatások szerint jelentősen kitágult. vö. Demetz 1999, 164.

<sup>132</sup> A készítő nevét viselő fibulákat meg kell különböztetnünk a különböző célból egyes fibulákra poncolt feliratokról. Martin-Kilcher 1998, 147-177.

<sup>133</sup> Böhme-Schönberger 1998, 352-359; Böhme-Schönberger 2005, 61-74.

<sup>134</sup> A fibulák leírásánál nem használom a korábban általános "fej", "láb" meghatározást, mivel az nem felel meg a hajdani viseletmódnak. A fibula szerkezeti elemeit funkciója alapján határozom meg vö. 1. ábra.

<sup>135</sup> Peškar 1972, 67.

Az Aucissa fibulák használata azonban nem korlátozódott kizárólag a katonai, sőt még a férfi viseletre sem, s e kérdésről a kutatásban élénk vita bontakozott ki.<sup>136</sup> Megfigyelték, hogy a vidéki településeken ritkábban fordulnak elő Aucissa fibulák (Belső-Gallia, Raetia<sup>137</sup>) és számuk a civil temetőben is kicsi (Wederath<sup>138</sup>), mégha az utóbbi időben számuk a civil településeken mintha gyarapodott volna (Alzey<sup>139</sup>, Titelberg<sup>140</sup>, Virunum). A férfi viseletben rendszerint egyetlen fibula elegendő volt a köpeny rögzítéséhez, ezért a páros fibulaviselet meglelte már önmagában nőkre utalhat.<sup>141</sup> A heimstetteni temető 3. sírjában többfibulás viselet egyik elemét Aucissa fibula képezte.<sup>142</sup> A Moers-Asberg/Asciburgium 69. sírban egy a forma és a mellékletek alapján kb. Kr. u. 30-60 közé keltezhető Aucissa fibulát találtak egy gyermek sírjában, ami újabb bizonyítékot szolgáltat a fibulatípus civil és nem katonai környezetben való előfordulására.<sup>143</sup>

Az Aucissa fibulákat először 1897-ben O. Almgren (242. típus) különítette el megállapítva, hogy a barbaricum Észak-Németországban csak kevés ismert.<sup>144</sup> Magát az „Aucissa” elnevezést 1901-ben E. Ritterling vezette be a szakirodalomba a haltemi anyag közlése során<sup>145</sup>, s azóta így hívják a csuklós fibuláknak ezt a típusát, még akkor is, ha nincs rajta az Aucissa vagy más név. Az újabb feldolgozások az Aucissa fibulákat más-más típuszámmal jelölik, aszerint, hogy az adott lelőhelyen miként következnek az elemzett fibulák sorrendjében. Az egyes feldolgozások az „Almgren 242 típus” meghatározását alapvetően nem érintették, de emellett egységesen használták az Aucissa megjelölést is. (1. táblázat)

Szerző	Idő			Típusok			
Patek	1942		C1				
Lerat	1956, 1979		II,1,B				
Böhme	1972		8				
Ettlinger	1973	28	29		30	31	31
Rieckhoff	1975		11				
Jobst	1975		1				
Riha	1979	5.1	5.2		5.4	5.3	5.5
Hattatt	1982		Aucissa				
Feugère	1985	22a1,a2a,a2b	22b1,b2	22c	22d	22e	23a,b,c
Faudet	1992		III 18				
Eric Lacabe	1995	19	20	21	22	23	24
Rey-Vodoz	1998	5.0	5.2			5.4	
Mariné Isidro	2001		10				

<sup>136</sup> Riha 1994, 114f.; Ettlinger 1973, 159, 18 térkép; Rieckhoff 1975, 48; Feugère 1985, 318; Faber 1998, 47; Martell 1997, 707.

<sup>137</sup> Demetz 1999, 165.

<sup>138</sup> Wederath temetőjében 1817 sír közül 7-ben került elő Aucissa fibula. Metzler 1995, 235; Faber 1998, 36.

<sup>139</sup> Hunold 1997, 174-175.

<sup>140</sup> Metzler 1995, 235.

<sup>141</sup> Mackensen 1983, 573, Anm. 43; von Schnurbein 1985, 26; Steidl 2002, 165.

<sup>142</sup> Keller 1984, 26, Taf. 8,2; További csuklós fibulák voltak a heimstetteni temető 1. és 2. sírjaiban is.

<sup>143</sup> Rasbach 1997, 86, Taf. 27,1.

<sup>144</sup> Almgren 1897, 109.

<sup>145</sup> Ritterling 1901, 110-174; Ritterling 1913.

Berecz	2008	A 242.1	A 242.2	A 242.3	A 242.4	A 242.5	A 242.6
--------	------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

1. táblázat: Az Aucissa fibulák és változataik elnevezése (vö. 1. típusábra)

Lelőhely	Érem	Irodalom
<b>Sír</b>		
Ornovasso-Persona 10. sír A 242.2 (Stufe IV.)	Augustus (Kr. e. 18-2) Augustus/Tullus (Kr. e. 3-2) Augustus/Agrippa (Kr.e. 3-2)	Graue 1974, 140.
Ornovasso-Persona 52. sír A 242.2 (Stufe IV.)	Augustus/Otho (Kr.e. 3-2)	Graue 1974, 141.
Ornovasso-Persona 53. sír A 242.2 (Stufe IV.)	Augustus/Surdinus (Kr.e.16-15) Augustus/Piso (Kr.e.16-15)	Graue 1974, 141.
Ornovasso-Persona 92. sír A 242.2 (Stufe IV.)	Augustus/Rufus (Kr.e.16-15)	Graue 1974, 142.
Ornovasso-Persona 27. sír A 242.2 (Stufe V.)	Augustus (Kr. e. 18-2) Augustus/Piso (Kr.e.16-15) Tiberius (Kr. u. 9-11)	Graue 1974, 142.
Ornovasso-Persona 149. sír A 242.4 (Stufe V.)	Augustus/Quinctilianus (Kr.e.3-2) Augustus/Otho (Kr.e.3-2) Agrippa (Kr. u. 30-37)	Graue 1974, 142.
Augst, R/15. 2. sír (A 242.5.)	Tiberius	Riha 1979, 121.
Siscia	Agrippa	Patek 1942.
Neumarkt 20. sír (A 242.2.)	Claudius	Gamper 2002, 405.
Neumarkt 23. sír (A 242.4.)	Domitianus	Gamper 2002, 407.
Courroux 118. sír (A 242.2.)	Traianus	Martin-Kilcher 1976, 198.
Kurtatsch	Traianus	Giovanazzi 2002, 665.
Mesocco	Traianus	Ettlinger 1973, 46.
<b>Telep</b>		
Ljubljana-Gornji trg 30/Ph III	Augustus (Kr. e. 19-4.)	Vičič 1994, 48, Taf. 3,16.
Vindonissa	Augustus (Kr. e. 10-3.)	Meyer-Freuler 1999, 179.
<b>Legios tábor</b>		
Augst (A242.4. altípus)	Nero, Vespasianus	Riha 1979, 122.
Augst (A242.2. altípus)	Tiberius	Riha 1994, 104, Kat. 2241.
Augst (A242.2. altípus)	Tiberius, Claudius	Riha 1994, 104, Kat. 2243.
Augst (A242.2. altípus)	Tiberius	Riha 1994, 104, Kat. 2245.
Augst (A242.2. altípus)	Augustus	Riha 1994, 104, Kat. 2248.
Vindonissa	Augustus	Meyer-Freuler 1999, 179.

2. táblázat: Éremmel keltezett Aucissa fibulák

O. Almgren alapvető műve óta sikerült meghatározni az Aucissa fibulák altípusait és variánsait is. Az Aucissa fibuláknak a lemezes kengyelű, csuklós tűszerkezetű fibulák szolgáltak előképekül, korai gyártási központjai Észak-Itáliában vagy Észak-Galliában lehettek<sup>146</sup>. J. Werner az Aucissa fibulák előképének a lemezes kengyelű csuklós fibulákat tartotta<sup>147</sup>. Ezt a véleményt képviselte később S. Rieckhoff is, aki az Aucissa fibulákat a La Tène-fibulákból vezette le, véleménye szerint az Aucissa fibulák a "Hofheim IV b ab típusú" fibulákat váltották fel, és kialakulásukat Galliában feltételezte<sup>148</sup>.

Újabbban célszerűnek mutatkozott az *AVCISSA* feliratú fibulák mellett a *DVRNACVS* feliratú altípus és variánsainak elkülönítése (Eric Lacabe 20.5), mert a jól körvonalazható elterjedés önálló műhelykörökre utalnak<sup>149</sup>. A *DVRNACVS* feliratú fibulák elterjedése Dalmáciában, Közép-Itáliában és a spanyolországi Meseta területén mutat sűrűsödést.<sup>150</sup>

Ezzel szemben E. Riha és E. Ettlinger, bár a lemezes kengyelű csuklós fibulákat ugyancsak az Aucissa fibulák korai változatának tekintették, eredetüket Észak-Itáliában vagy az Ibériai-félszigeten feltételezték<sup>151</sup>. A lauriumi fibulák feldolgozása során W. Jobst is az itáliai eredet mellett foglalt állást.<sup>152</sup> Újabbban R. Eric Lacabe a kérdést nyitva hagyva nem látta bizonyítottnak az észak-itáliaival szemben a hispániai eredetet és csupán az egyes altípusok, változatok esetében tételezett fel lokális műhelyt.<sup>153</sup>

Az Aucissa fibulákat az Augustus korban főleg katonák viselték<sup>154</sup>, amit az Augustus kori castellumokban megfigyelhető nagyszámú előfordulásuk is bizonyít<sup>155</sup>. Szalagszerűen kiszélesedő kengyelű, klasszikus formájú példányait pedig egészen a Flaviusok koráig használták. Az Aucissa fibula altípusainak pontosabb keltezését ma már számos pénzzel keltezett sírból vagy települések és katonai táborok rétegeiből származó példány teszi lehetővé (1. ábra).

A Római Birodalom provinciáiban folytatott kutatások és felfedezések következtében keletkezett új kérdésfelvetések nyomán mára tehát megérett a helyzet a régi és az új pannoniai Aucissa fibulák együttes értékelésére. A több mint fél évszázada született monografikus feldolgozások (Kovrig 1937, Patek 1942) után mára a leletanyag örvendetesen megszorodott (Id. Arrabona, Mursella, Salla, Savaria), így a jelen dolgozatban már 23 lelőhelyről, 184 db fibulát elemezhetek. A pannoniai Aucissa fibulák feldolgozásával és újraértékelésével az a célom, hogy e forráscsoport nyerve el a pannoniai kutatásban is a jelentőségének megfelelő helyet. (2. térkép)

## 2. Kutatástörténet, kutatási helyzet

Mivel az Aucissa fibulák előfordulását általában mindenhol a katonai jelenlét, a római hódítás bizonyítékának, ill. egyes településeken a romanizáció jelének tekintik, ezért a nemzetközi kutatás az utóbbi évtizedekben nagy hangsúlyt helyezett e fibulatípus elemezésére.

<sup>146</sup> Riha 1994, 113; Ettlinger 1973, 91f; Rieckhoff 1975, 48.

<sup>147</sup> Werner 1955, 179-195.

<sup>148</sup> Rieckhoff 1975, 17.

<sup>149</sup> Eric Lacabe 1995, 141-145, Mapa 17; Mariné Isidro 2001, 221.

<sup>150</sup> Eric Lacabe 1995, 141-145, Mapa 17; Mariné Isidro 2001, 221.

<sup>151</sup> Riha 1994, 113; Ettlinger 1973, 91f.

<sup>152</sup> Jobst 1975, 26.

<sup>153</sup> pl. 20.2.a,b, 20.3.3.a,c, 20.5.1.b. Eric Lacabe 1995, 125-145.

<sup>154</sup> Riha 1994, 114.

<sup>155</sup> Ulbert 1969, Taf. 23.

Az Aucissa fibulák fontos adatokat szolgáltatnak a késő La Tène D és a kora római időszak közötti átmenet elemzéséhez, mert segítségükkel megfogható a legkorábbi római császárkori települési horizont.<sup>156</sup> Az utóbbi időben megszorodott nagyszámú Aucissa fibula új

Lelőhelyek	Aucissa fibulák ( db )	Irodalom
<b>Települések, temetők</b>		
Alzey vicus	4	Hunold 1997
Asciburgium	78	Bechert 1973
Alesia	40	Lerat 1979
August	246	Riha 1975, 1994
Bibracte	15	Guillaumet 1984
Dangstetten	100	Fingerlin 1986; 1998.
Dura Europos	13	Noll 1949
Giubiasco	32	Ettlinger 1973
Haltern	290	Müller 2002
Hüfingen	2	Rieckhoff 1975
Lauriacum	4	Jobst 1975
Mediolanum	6	Dollé 1978
Augsburg-Oberhausen	22	Hübener 1973
Olympia	29	Philipp 1981
Ornovasso-Persona	13	Graue 1974
Saalburg	6	Böhme 1972
Split/Salona	84	Ivčević 2002
Singidunum	21	Bojović 1983
Usk	3	Webster 1995
Vindonissa	445	Ettlinger 1973
Virunum	3	Gugl 1995
Vitodurum	19	Rey-Vodoz 1997
Zugmantel	7	Böhme 1972
<b>Terület</b>		
Észak-Afrika	29	Gerharz 1987
Ibériai fsz. ÉK-i része	192	Erice Lacabe 1995
Ibériai fsz. közepe, La Meseta	198	Mariné Isidro 2001
Fekete-tenger É-i partvidéke	19	Ambroz 1966
Lengyelország	8	Chowaniec 2001
Szabad Germania/ Brandenburg-Berlin	3	Laser/Voß 1994
Szlovákia	8	Meduna 1961, Bálek/Šedo

<sup>156</sup> Az Auciss fibulák nem jelentek meg a dél-németországi késő La Tène (Kr. e. I. sz. második fele) települések leletanyagában (endlatènezeitliche und spälatènezeitliche Fundstellen). Zanier 2004, 249-258.

		1996, Pieta/Plachá 1999
Morvaország	4	Peškar 1972 Balek/Šedo 1996
Pannonia	184	Berecz 2008

### 3. táblázat: Elemzett Aucissa fibulák mennyisége különböző lelőhelyeken és területeken

szempontokat ad a katonai táborok és a kora császárkori hadtörténet kutatásához is. E fibulatípust jó keltező értéke az ugyancsak itáliai eredetű, korai *terra sigillata*-khoz hasonló, jelentős régészeti forrássá teszi.

Bár az Aucissa fibulák a Kr. u. I. század folyamán legios táborokban és civil településeken Britannia és az Eufrátesz közötti hatalmas területen megtalálhatók, e típust mindeddig összefoglaló, önálló monográfia nem tárgyalta. Egy számos kutató által hiányolt Aucissa monográfia lehetővé tenné a hiteles tipológiai és kronológiai sorrend kialakítását, valamint a helyi műhelyek pontosabb meghatározását<sup>157</sup> (3. térkép).

Az eddigi összefoglaló igényű rendszerezések elsősorban egy-egy katonai vagy polgári település leletanyagából indultak ki és próbáltak meg az egész birodalomra érvényes formai és időrendi következtetéseket levonni. S. Rieckhoff a hüfingeni castellumhoz tartozó *vicus* leletanyagának feldolgozása során foglalkozott részletesen az Aucissa fibulákkal (1975), E. Riha a kaiseraugsti leletanyagot dolgozta fel (1979, 1994).

A nagyobb régiókra összpontosító feldolgozások szerzői vagy a modern politikai határokat tekintették mérvadónak vagy jól körülhatárolható földrajzi egységek leletanyagát gyűjtötték össze. E. Ettlinger a svájci fibulaanyagot elemezte (1973), S. Demetz gyűjtőterülete az észak-itáliai Dél-Tirol volt (1999). M. Feugère módszertani szempontból mintaadó, alapvető művének tárgyát Közép-Gallia fibulaanyaga adta (1985)<sup>158</sup> és újabban R. Erice Lacabe (1995) az ibériai félsziget észak-keleti részének 192, M. Mariné Isidro (2001) pedig a Meseta területének 198 fibuláját elemezte. Az Aucissa fibulák mindezidáig legteljesebb, birodalmi méretű és igényű, ám kizárólag a szakirodalomra alapozott leletlistájának összeállítását R. Erice Lacabe munkájában találjuk meg, amelyet később honfitársa, M. Mariné Isidro egészített ki.<sup>159</sup>

**A jelen dolgozatomban egy római kori közigazgatási egységen, Pannonia provincia határain belül kísérlem meg az Aucissa fibulák összefoglaló tárgyalását. Célom az összegyűjtött fibulák formai rendszerezése, időrendi besorolása, valamint az elemzésük alapján levonható történeti következtetések összefoglalása.**

### Aucissa fibulák Itáliában és az Alpok előterében

<sup>157</sup> Philipp 1981, 329.

<sup>158</sup> Feugère 1985.

<sup>159</sup> Erice Lacabe 1995, 111-152; Mariné Isidro 2001, 221. Mivel az idézett szerzők leletlistái az 1990-es évekig teljesnek mondhatók, ezért jelen dolgozatomban csak az elmúlt 15 évben közölt újabb Aucissa fibulákat vettem fel a leletlistámba.

A legelterjedtebb nézet szerint az Aucissa fibulák itáliai eredetűek<sup>160</sup>, gyártásuk feltehetően egy észak-itáliai műhelyben kezdődött a késő-köztársaságkorban, s a legnagyobb mennyiségben a Kr. u. I. században készítették őket.<sup>161</sup> Egyes adatok szerint e fibulatípust még az I. sz. utolsó harmadában is gyártották<sup>162</sup>, sőt felmerült II. századi készítésük lehetősége is.<sup>163</sup> Az Aucissa fibulák feltételezett legkorábbi gyártási körzete Észak-Itália lehetett, de sajnos ezen a területen a keltező értékű kis leletek mai követelményeknek megfelelő feldolgozása még várat magára.<sup>164</sup> Az óriási mennyiségű katonai megrendelés valószínűsíthető, hogy a helyi műhelyek a legios táborokon belül is léteztek. Az Augustus utáni időkben azonban az Aucissa fibulák többé már nemcsak katonai igényeket elégítették ki, amit az Aucissa fibulák civil településeken való előfordulása is mutat.<sup>165</sup>

Az Aucissa fibulák itáliai eredete mellett szól e típus egy szerkezeti megoldása is. Az Aucissa fibula tűjének csuklós csatlakozása jellegzetes mediterrán sajátosság és idegen a kelta valamint a germán fibulák gyártási hagyományától.<sup>166</sup> A korai császárkorban az Alpoktól északra meghódított kelta és germán népek által lakott területeken és a germán barabarcumban számos olyan fibula ismert, amelyeken ugyan megfigyelhető az Aucissa fibulákra emlékeztető magas ív és a kiszélesedő tűtartó, de egységesen rugós szerkezetűek (pl. Almgren 2 és Almgren 22).<sup>167</sup>

A La Tène D és a korai császárkor közötti átmenet jól tanulmányozható a folyamatosan használt ornovassoi és giubiascoi temetők esetében. Giubiasco temetőjében Aucissa fibulát tartalmazó 86, 93, 106, 151, 362. síregyütteseit kelta fibulák és kerámia keltezi a Kr. u. I. századra.<sup>168</sup>

Az Aucissa fibulák észak-itáliai eredete mellett szól, hogy azok a déli Alpok előterében jelentkeznek legkorábban civil környezetben.<sup>169</sup> Az ornovassoi temetőket (Persona, S. Bernard) a Kr. e. 100 és Kr. u. 100 között folyamatosan használták, amelyeket számos éremmelléklet keltez.<sup>170</sup> E temetők részletes horizontális stratigráfiai vizsgálata során VI. fázist sikerült elkülöníteni és ezek közül az Aucissa fibulák a Ornovasso personai temető IV. és az V. fázisában fordulnak elő.<sup>171</sup> Az ornovassoi temetők Kr. e. 15 és Kr. u. 20 közé keltezhető IV. fázisában jelen van az Augustus korban leginkább elterjedt A242.2 altípus.<sup>172</sup> Az ornovassoi temetők Kr. e. 20 és Kr. u. 55 közé keltezhető V. fázisában továbbélnek az Augustus kori formák, de a tagolt szalagszerű kengyel-átmetszetek mellett a D-alakú vagy a kerek formák válnak gyakoribbá.<sup>173</sup> Az ornovassoi temetők használatának VI. fázisában a Kr. u. I. sz. második felében már hiányoznak az Aucissa fibulák, ami a csupán helyi divat megváltozását tükrözi, de nem általános jelenség sem az észak-itáliai, sem más provinciák területére.

<sup>160</sup> Kovrig 1937, 115; Patek 1942, 105; Bechert 1973, 13; Jobst 1975, 26.

<sup>161</sup> Jobst 1975, 26-27.

<sup>162</sup> Bechert 1973, 13.

<sup>163</sup> Patek 1942, 105-109.

<sup>164</sup> Az itáliai eredet kérdését nem tartja lezártnak. Graue 1974, 57.

<sup>165</sup> Riha 1975, 115; Wamser 1991, 114; Glauser/Ramstein/Bacher 1996.

<sup>166</sup> P. Glüsing: Studien zur Chronologie und Trachtgeschichte der Spätlatènezeit und der frühen römischen Kaiserzeit. Kiel 1972, 2 (non vidi); Völling 1994, 218, 224.

<sup>167</sup> Az Almgren 22b típus az Alsó-Rajna vidékén található meg nagy számban: Völling 1994, 218-219, Abb. 34, Liste 10.

<sup>168</sup> Ulrich 1914; Demetz 1999.

<sup>169</sup> Bianchetti 1895; Agostinetti 1997.

<sup>170</sup> Bianchetti 1895; Agostinetti 1997; Graue 1974, 133-150; Martin-Kilcher 1998a, 191-252.

<sup>171</sup> Graue 1974, Abb. 55.

<sup>172</sup> Graue 1974, 57-58, Abb. 55.

<sup>173</sup> Graue 1974, 57-58, Abb. 55.

Dél-Tirolban a Mechel szentélyben a fogadalmi ajándékok között az Aucissa fibulák Kr. e. 20 körül jelentek meg és folyamatosan megtalálhatók a Kr. u. I. század közepéig. E lelőhelyen a Jezerine-típusú és az Almgren 2 és 18b2 típusú fibulák mellett az Aucissa fibulák (12 db) jelzik a késő La Tène kor és a kora római császárkor közötti átmenetet.<sup>174</sup> Dél-Tirolban eddig 7 helyről ismert Aucissa fibula, ezek közül egy esetében figyelhető meg az *AVCISSA* név (Kurtatsch).<sup>175</sup> Különösen érdekes a Stufles-i Traianus éremmel keltezhető Aucissa fibula, mert bizonyítja, hogy a típus Dél-Tirolban a Kr. u. I. sz. után is használatban volt.<sup>176</sup> Újabbán a dél-tiroli neumarkti temető 20. sírjában egy A242.2 típusú fibula került elő korai típusú kerámiával, méccsével és Claudius (Kr. u. 41-50) érmével (*as*)<sup>177</sup>, a 23. sírból pedig A242.4. fibula egy un. "Armbrust"-fibulával és Domitianus (Kr. u. 81) érmével együtt.

Az észak-itáliai lelőhelyeken talált Aucissa fibulák nagy mennyisége már önmagában is alátámasztja az itáliai műhely feltételezésének lehetőségét.<sup>178</sup> Ugyanakkor nem minden változat esetében feltételezhetünk itáliai gyártást, mert pl. néhány altípus és variáns Itáliában elő sem fordul (pl. Erice Lacabe 20.5, 22.1.).

### *Aucissa fibulák az Itálián kívüli provinciákban*

A római császárkor kezdetével a birodalomban új, változatos formájú fibulatípusok jelentek meg, amelyeket helyi és nagyobb területeket lefedő műhelyek készítettek.<sup>179</sup> Ezek között is kitűnik régiókon átvívelő elterjedésével és egységes formájával az Aucissa fibula. Az Augustus korban az Aucissa fibulák terjesztői az Alpoktól északra, különösen a Duna és a Rajna mentén elsősorban a katonák voltak, akik köpenyeik összetűzésére használták e fibulatípust.

Az Aucissa fibulák hiányoznak a dél-németországi késő La Tène telepeken, azok a területeken csak később, a római foglалás után jelentek meg.<sup>180</sup> Ezzel szemben Közép-Galliában, a Földközi-tenger északi partvidékén, az Alpok déli nyúlványainál (dalmáciai, felső-itáliai temetők) a korai keltezésű bennszülött településeknek és temetőknek is gyakori lelete az Aucissa fibula.<sup>181</sup> A Maroboduus elleni felvonulás állomásaként is szolgáló, Augustus kori marktrei katonai táborától 9 km-re délnyugatra egy germán telepen előkerült Aucissa fibulák pedig bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy a térségben a rómaiak megjelenése után rögtön kapcsolatok alakultak ki a helyi germán lakossággal a.<sup>182</sup>

Az Aucissa fibulák nagy számban kerültek elő a rajnai limes menti katonai táborok Augustus kori fázisában (Haltern-horizont)<sup>183</sup>. Az Aucissa fibulák és a korai *terra sigillaták*

<sup>174</sup> Az áldozati helyen a fibulák elhelyezésének gyakorlatában a Kr. e. 100 és a Kr. u. 50 közötti időben nincs lényeges változás, dacára az időközben lezajlott római foglалásnak és a romanizáció folyamatának: Demetz 2002, 39, 43, Abb. 3.

<sup>175</sup> Giovanazzi 2002, 665, Abb. 15-15a, Taf. 22, Kat.Nr. 192-198.

<sup>176</sup> Giovanazzi 2002, 665.

<sup>177</sup> Gamper 2002, 359, 404-405.

<sup>178</sup> Az itáliai Aucissa fibulák eddigi legteljesebb felsorolása: Erice Lacabe 1995, 138-139, Mapa 16.

<sup>179</sup> Völling 1994, 231-234.

<sup>180</sup> Zanier 2004, 249-258.

<sup>181</sup> A kora császár kori fibulák és a korai terra sigillaták előfordulásának történeti megítélése az egyes szerzőknél változó érvrendszerrel vonatkozhat a késő La Tène környezet vagy a római okkupáció előrehaladásának bizonyítására. Wieland 1994, 210; Gabler 2006, 81-101.

<sup>182</sup> Wamser 1991, 114, Abb. 2; Gabler 2006, 81-87.

<sup>183</sup> Ulbert 1969, Taf. 23; Redde 1991, 39ff.; von Schnurbein 1991, 1-5; Völling 1994, 213.



(Arretina) elterjedésének tanulmányozásával adatokat kaphatunk a térség katonai megszállásának folyamatára, ill. irányára vonatkozóan.<sup>184</sup> A Rajna menti táborok leletanyagában az Augustus korban a fibulaegyüttesek jelentős, meghatározó részét képviselik az Aucissa fibulák (Haltern 64 %, Neuss/Novaesium 24 %, Xanten/Vetera 50 %, Nijmegen-Kopseplateau 40 %, Vindonissa 41 %, Alzey vicus 30 %).<sup>185</sup> Az újabb adatok 75 %-ra módosították a halterni tábor fibulaanyagában az Aucissa fibuláknak már korábban is igen magasra tartott arányát.<sup>186</sup> Az Aucissa fibulák eddig ismert legkorábbi példányai Németországban az Alsó-Rajnavidéken a Drusus-hadjárat (Kr. e. 12-8) során létrehozott római katonai táborokban kerültek elő: Oberaden an der Lippe<sup>187</sup>, Asciburgium, Haltern<sup>188</sup>, Dangstetten<sup>189</sup>, Anreppen<sup>190</sup>, de megtalálhatók egyes táborokban a Claudius kori fázisban is (Hofheim<sup>191</sup>, Rheingönheim<sup>192</sup>). A vindonissai katonai tábor legkorábbi építési periódusát (Phase Ia) Aucissa fibula és Augustus érme (Kr. e. 10--Kr. u. 3) keltezi.<sup>193</sup> (3. táblázat, 3. ábra)

Látható tehát, hogy a kora római katonai táborok fibulaanyagát az egy időben megjelent, meglehetősen egységesen megoszló koraí fibulatípusok, s közöttük az Aucissa fibuláknak is a koraí típusai jellemezték. A táborok relatív kronológiájának meghatározását az Augustus-Tiberius kor után újabb fibulaváltozatok megjelenése segíti elő.<sup>194</sup> Figyelemre méltó, hogy az Aucissa feliratos fibulák még nem találhatók meg az Augustus kori katonai táborok leletanyagában (Haltern, Dangstetten, Oberaden, Rödgen), ezért egy olyan műhelyhez köthetők, amely a késő Tiberius korban működhetett.<sup>195</sup>

A bulgáriai katonai táborok területén talált Aucissa fibulák a későbbi változatokhoz tartoznak és nem igazolják az Augustus kori alapítást, mint azt korábban a bolgár kutatás feltételezte.<sup>196</sup> A bolgár kutatásban korábban megfigyelhető volt a tábor Augustus kori keltezésére való törekvés, ám ezt sem az Aucissa fibula típusa, sem a tábor területén előkerült korjelző kerámiatípusok nem erősítik meg.<sup>197</sup> Az oescusi tábor területén előkerült fibula formája már kissé eltávolodott a klasszikus Aucissa típustól, bár még őrzi annak alapvető elemeit (pl. a csukló kialakításának módja, a kengyel kiképzése és díszítése).<sup>198</sup> Mindezek alapján az oescusi fibula a Kr. u. I. sz. közepére, de inkább az utánra keltezhető. E fibula leegyszerűsödött formája egyben mutatja az Aucissa fibuláknak az Al-Duna vidékén a Kr. u. II-III. sz.-ban elterjedt helyi változata irányába mutató elemeket.<sup>199</sup>

<sup>184</sup> pl. Marktbreit: Pietsch/Timpe/Wamser 1991, 263-324; Terra sigillata és kora császárkori fibulaleletek, közöttük Aucissa fibulák alapján felvethető, hogy a Duna felső folyása vidékének megszállása nemcsak Dangstetten irányából, hanem a Bodeni tó (Bregenz/Brigantium) felől is feltételezhető. Wieland 1994, 214. Abb. 206, Abb. 1; 209 Abb. 3.

<sup>185</sup> Gechter 1979, 78; Metzler 1995, 235.

<sup>186</sup> Müller 2002, 29, Tabelle I.

<sup>187</sup> Albrecht 1942, 151f.; Kühlborn 1992, 144-145, Taf. 33, Kat.Nr. 45-52.

<sup>188</sup> Müller 2002, 18-28.

<sup>189</sup> Fingerlin 1972, 197-232; Fingerlin 1986; Fingerlin 1998.

<sup>190</sup> Kühlborn 1995.

<sup>191</sup> Ritterling 1913, 126, 136-140.

<sup>192</sup> G. Lenz-Bernhard/H. Bernhard: Mitt. Hist. Verein Pfalz 89, 1991, 120ff.

<sup>193</sup> Meyer-Fleuer 1999, 179.

<sup>194</sup> Völling 1994, 231-235, Abb. 18.

<sup>195</sup> Böhme-Schönberger 2005, 61.

<sup>196</sup> Novae: Genčeva 2002, 52-53; Oescus: Kabakchieva 2000, 39; Gabler 2006, 96-99.

<sup>197</sup> Gabler 2006, 96-99.

<sup>198</sup> Kabakchieva 2000, 39, tabl. III, 13.

<sup>199</sup> Grbić 1996, 87-88, Fig. 1-2.

A Rajna-vidéken és Észak-Galliában a korszakhoz tartozó bennszülött temetőkből a *terra sigillata*-khoz hasonlóan többnyire az Aucissa fibulák is hiányoznak. Ha mégis megjelentek, csak akkor és ott, amikor és ahol a hódítók életformája már hatott a bennszülöttekre, s a romanizáció már előrehaladott stádiumban volt. A kölcsönös kapcsolatok folytán az új kultúra erős befolyást gyakorolt a meghódított vidék lakosságának szokásaira és ízlésvilágára.<sup>200</sup> Aucissa fibulák jelzik az első római kori települési horizontot Chur<sup>201</sup> esetében. A picardiai Halatte erdei votív-templom korai használatára a Kr. u. I. sz. közepe előtt az A 242.6 altípus jelenléte utal.<sup>202</sup>

Az Aucissa fibulák típusainak keletkezése szempontjából jelentősek a britanniai példányok, mert a tartományt Claudius császár Kr. u. 43-ban hódította meg. Ezért a Britanniában nagy számban jelen lévő „Aucissa” feliratú fibulák fontos adatokat szolgáltatnak a műhely késői keletkezése tekintetében, hiszen azok kétségtelenül a hódító katonasággal jelenhettek meg. A legkorábbi példányok megtalálhatók egy a rómaiak által Somers-et Charterhouse-on-Mendip lelőhelyen használt olombányában Kr. u. 49 táján.<sup>203</sup> Usk katonai táborának használatát többek között az Aucissa fibulák típusai és csekély száma alapján tehetjük a Nero utáni, flaviusi időkre<sup>204</sup>.

Az Aucissa fibulák nagy számban találhatók meg Hispaniában, ahol kimutatható a fibulák és a római útvonalak összefüggése (4. térkép).<sup>205</sup> Dalmátia-ban (Narona<sup>206</sup>, Salona)<sup>207</sup> az Aucissa fibulák különösen a Flavius korban voltak igen népszerűek. A nagy területi elterjedés ellenére azonban az alaptípus változatlan formája mellett megfigyelhetők helyi sajátosságok. A *DVRNACVS* feliratú típus Közép-Itálián kívül csupán Dalmáciában, és Hispania DK-i részén található meg.<sup>208</sup> Ezzel szemben az un. Bagendon-típus elterjedése elsősorban az északi provinciákra jellemző és elenyésző mértékben fordul elő Itáliában és Hispaniában.<sup>209</sup>

Egyes területeken az Aucissa fibuláknak az Kr. u. I. sz. végén kialakulhattak olyan helyi leegyszerűsített változatai is, amelyeket még a II-III. században is gyártottak és használtak, amikor a klasszikus Aucissa fibulák már kimentek a divatból. Ilyen csuklós, bordázott kengyelű fibulacsoport került elő az Al-Duna Vaskapu környéki mindkét oldalán, Singidunum és Novae közötti térségben (Grbić I. típus).<sup>210</sup> A Diana városában feltárt félkész termékek a helyi fémműves műhely létére is utalnak.<sup>211</sup>

<sup>200</sup> Wieland 1994, 210.

<sup>201</sup> Hochuli-Gysel et alia 1991, 143.

<sup>202</sup> Durand 2000, 135-136, Tab. I; Fig. 58.

<sup>203</sup> Haverfield 1903, 240. A lelőhelyen az Aucissa fibulák megjelenése a “preroman” környezetben sem zárható ki.

<sup>204</sup> Webster 1995, 67. A szerző három Aucissa fibulát közölnek, kettő töredékes, egyet augsti másolatként mutatnak be.

<sup>205</sup> Erice Lacabe 1995, 138-139, Mapa 16. A britanniai nagyszámú Aucissa fibula részben a jobb kutatási helyzettel is összefüggésben lehet.

<sup>206</sup> Naronában 1999-ben kerültek elő Aucissa fibulák az Augusteum temenosának feltárása során. Ivčević 2004, 236, 240 Fig. 4-5.

<sup>207</sup> Salóban az összes fibula 38,8 %-t teszik ki az Aucissa fibulák: Ivčević 2002, 247-255.

<sup>208</sup> Erice Lacabe 1995, 142, Mapa 17; Mariné Isidro 2001, 221, Fig. 21.

<sup>209</sup> Hull 1961, 167-185; Erice Lacabe 1995, 147, Mapa 18, 149, Mapa 19; Mariné Isidro 2001, 229 Fig. 23.

<sup>210</sup> A fibulatípus egyes variánsa megőrizte a szemes díszítést (Augen), valamint a kengyel és a tülemez közötti díszítést. Grbić 1996, 87-88, Fig. 1-2.

<sup>211</sup> Grbić 1996, 87-91.

## *Aucissa fibulák kutatása a barbaricumban*

Az Aucissa fibulák Római Birodalmon belül megfigyelhető nagy száma ellenére csak ritkábban jutottak el a barbaricumba. A Pannoniával szemközti szarmata barbaricumban mindaddig csupán három példány került elő (Gyula, Szeged, Veregyháza). Az Aucissa fibulák a hadi eseményekben részt vevő katonák révén, diplomáciai ajándék részeként vagy más római importáruval együtt mint kereskedelmi áru kerülhettek el a szomszédos, barbárok által lakott területekre. Adott esetben a lelőköörülmények dönthetik el tehát, hogy az Aucissa fibulákat mint kereskedelmi árut, ajándékot értelmezzük-e vagy római-barbár ütközetek, hadjáratok vonalát jelző régészeti emlékként értékeljük.

Mivel az Aucissa fibula viselete elsősorban a római katonákra jellemző, okkal következtetnek egyes barbaricumai lelőhelyű fibulák esetében katonai egységek mozgására, hadjáratokra, csatákra. Az Aucissa fibulák meglepő sűrűsödése néhány lelőhelyen történetileg ismert eseményekkel való azonosításra is alkalmat adott. Az Aucissa fibulák széles, D-átmetszetű kengyelű, korai altípusai (Hofheim Va, Feugère 22.b1-b2, Riha 5.2 1-2) kerültek elő a teutoburgi erdőben, Kalkriese lelőhelyen, a Kr. u. 9-ben lezajlott *clades Variana* feltételezett egykori helyszínén, ahol a számos *militaria* egyértelműen utal a lelőhely katonai jellegére<sup>212</sup>.

Elsősorban az erődítés és a katonai jelleg határozott jelenléte alapján kezdetben a Lahn folyó melletti Waldgirmes lelőhelyen is Augustus kori katonai tábor jelenlétére gondoltak, de a táboroszerű erődítésen belül római városra utaló épületegyütteseket (*forum*) tártak fel.<sup>213</sup> Ezért a lelőhelyen a kora császárkori rétegben talált Aucissa fibulák mind katonai, mind pedig civil felhasználásra utalhatnak<sup>214</sup>.

A Lengyelország területén újabban tárgyalt kisszámú Aucissa fibula, részben közvetlen barbár-római kereskedelmi kapcsolatokra utal, de a római presztízstárgyak barbár előkelők közötti cseréjével, ajándékozásával is kapcsolatba hozható<sup>215</sup>.

Az egykori Szovjetunió területén előkerült római fibulák, így az Aucissák értékelése tekintetében mindmáig A. K. Ambroznak a Fekete-tenger előterére<sup>216</sup>, a Kubány folyó vidékére és az Észak-Kaukázusra<sup>217</sup> kiterjedő gyűjtése és értékelése a legteljesebb. Ambroz megállapítása szerint ebben a térségben a nyugati példányokkal azonos időben jelentkeztek<sup>218</sup>. Újabban a Kubány folyó völgyében, főleg szarmata kurgánok sírjaiban előkerült fibulákról született kisebb összefoglalás<sup>219</sup>. Az antik Gorgippia (ma Anapa-Terskaja utca 84) temetőjében viseleti helyzetben, a bal váll táján, a csontok között sikerült feltárni egy Aucissa fibulát<sup>220</sup>. A Don folyó mentén a Pervomajskij-tanya mellett feltárt 2. szarmata kurgánból egy az általam A 242.2.-be sorolható tú nélküli példány<sup>221</sup>, és a Krepinszkij-tanya mellett a 22. szarmata kurgánból pedig egy olyan fibula került elő, amely az A 242. 1. csoportba sorolható<sup>222</sup>. Az Aucissa fibulák egyes

<sup>212</sup> Berger/Franzius/Schlüter/Wiber-Rost 1991, 221-234; Franzius 1992, Franzius 1994, 135-139; Franzius 1995, 588-590; A lelőhely történeti értelmezéséhez: Id. von Carnap-Bornheim 1999, 495-508.

<sup>213</sup> Becker/Rasbach 2003, 147-199; von Schnurbein 2003, 98-104.

<sup>214</sup> Wigg 1999, 77, Abb. 5.

<sup>215</sup> Chowaniecz 2001, 39-49.

<sup>216</sup> Ambroz 1966, 4. t. 9-24; 5. t. 1-3.

<sup>217</sup> Ambroz 1966, 26.

<sup>218</sup> Ambroz 1966, 26.

<sup>219</sup> Limberis/Marčenko 2004, 222-223, 239 Ris. 2.

<sup>220</sup> Ševčenko 2004, 189-190, 203, Ris. 5, 1-3.

<sup>221</sup> Skripkin 1990, 109, T. 38, 31.

<sup>222</sup> Skripkin 1990, 109, T. 38, 33.

példányai szórványosan eljutottak Kelet-Európa északi területeire, sőt még Közép-Ázsiába<sup>223</sup>, és Szibériába is<sup>224</sup>.

## *Az Aucissa fibulák kutatása Pannoniában*

Átfogó rendszerezés igényével utoljára 1937-ben és 1942-ben tárgyalta monografikus mű a Pannonia területén előkerült Aucissa fibulákat. Kovrig Ilona és Patek Erzsébet korpuszai Alföldi András professzor ambiciózus elképzeléseit követve a provinciális római kutatások szempontjából birodalmi jelentőségű feldolgozásokká váltak<sup>225</sup>.

Már Kovrig I. megállapította, hogy az Aucissa fibulák csupán Pannonia déli és délnyugati részére jellemzők, Észak-Pannoniában ritkák (Brigetio, Carnuntum) és kiemelte Siscia jelentőségét<sup>226</sup>. Kovrig I. a VII. csoportban (IV. tábla/28-39. és XX. tábla/1,5-12. megnevezéssel<sup>227</sup>) különítette el az általa vizsgált Aucissa fibulákat és a rokon példányokat.<sup>228</sup> Kovrig I. a csoportosítást tisztán formai alapon végezte el, az Aucissa fibulákat 9 főtípusra osztotta (Kovrig I. főtipusai: IV. tábla/28, 31, 32, 33, 34, 36, 38. és XX. tábla/1o, 11.t) és emellett meghatározott 5 altípust és egy „altípus változatát” (Kovrig I. altípusai: IV. tábla/29, 30, 37, 39. és XX. tábla/9; valamint az altípus egy változatát: IV. tábla/35<sup>229</sup>).

Mivel a vizsgált fibulák esetében a leletösszefüggés ismeretlen volt, és rétegtani megfigyelések sem álltak rendelkezésre, ezért a fibulatípus változatainak belső időrendjére vonatkozóan nem tudott állításokat megfogalmazni. A fibulák elterjedéséről tett kijelentései is inkább a kutatottság fokát, s nem a valós elterjedést tükrözik. Az általa közölt adatok alapján a teljes leletanyag 22 %-a származik Sisciaból, s ott a legszélesebb a fibulaváltozatok választéka is. Carnuntumból az összes fibula 12 %-át hozza. Sajnálatos módon 10 % ismeretlen lelőhelyű példány a fibulák közül, ezek között 4 változat különíthető el. Emonából a fibulák 4 %-a származik, ezek 2 típusra oszlanak. Poetoviából is ugyanennyi fibulát közöl Kovrig I., ismét két típust különíthetünk el közöttük. Brigetioiban találták a fibulák 2,6 %-át, amelyek 2 típushoz tartoznak. Eszékről származik a fibulák 2,6 %-a, és további kisebb lelőhelyekről még 4,2 % sorolható ide.

Kovrig I. formai rendszerezését az újabb tipológiai felosztásokkal összevetve a következőket állapíthatjuk meg. Az általam elkülönített A242.1. csoportba sorolható egy

<sup>223</sup> Skripkin 1990, 109.

<sup>224</sup> F. Haverfield Almgrenre hivatkozva említi egy a szibériai Tomsz tartományban előkerült Aucissa fibulát. Haverfield 1903, 236.

<sup>225</sup> Kovrig 1937, 14-15; Patek 1942, 34.

<sup>226</sup> Kovrig 1937, 14-15.

<sup>227</sup> Kovrig 1937, 40-41 és 86-87 oldalak összehasonlításakor kiderül, hogy egyes változatokat rajzos és fotós táblán is közöl pl. IV. t. 26, 28-30, 35, 36, 39, és vannak olyan változatok, melyeket csak fotós – pl. XX. Tábla/9-11, vagy csak rajzos – pl. IV. tábla 27, 31-34, 37, 38. táblán mutat be.

<sup>228</sup> Kovrig 1937, 40-41. A szerző a változatokat külön nem írja le, hanem a fotótáblák leírásaként szerepelteti. Az egyes darabok bemutatását követően adja meg az általa még hasonlóknak tartott példányok adatait, így bővíti a táblaleírást katalógussá.

<sup>229</sup> Kovrig I. nem használja e fogalmakat, magam abban az esetben vettem 'főtípusnak' az ő „tábla=darab” leírásait, ha a szövegben semmilyen más hasonlóttal vissza nem találom. Akkor vettem 'altípusnak' egy „tábla=darab” leírását, ha vissza nem találom a leírásában említett leírására „hasonló” vagy „csak a díszítése különbözik az előző formától” stb. szöveggel. Abban az esetben vettem 'altípus-változatnak' a leírását, ha egy általam is altípusnak ítélt „tábla=darab” leíráshoz kapcsolta a következő leírását.

Poetovióból származó példány (Kovrig IV.tábla/34), amely a legkorábbi példányok közé tartozik. A A242.2. csoportba tartoznak a Kovrig-IV. tábla/28, 30, 31, 36, 37; és XX. tábla/1, 5-9. típusai.

Figyelemre méltó két sisciai lelőhelyű fibula (Kovrig-IV. tábla/38, 39), amelyek tűszerkezete két tűből áll, és a kengyel széles, lapított a tűtartó felőli oldalon, amelyet két oldalán hosszában visszahajlítottak a tűk befogadására<sup>230</sup>. Az A242.4. csoportba a sisciai XX.tábla/10. és a carnuntumi 11. példányokat sorolom. Az A242.6. csoportba az ugyancsak carnuntumi és sisciai Kovrig-IV.tábla/32, 33. típusok felelnek meg.

Patek E. 1942-ben megjelent disszertációja újabb előrelépést jelentett a hazai provinciális római fibula-kutatásban, mert abban a pannoniai Aucissa fibulákat már széles körű összehasonlító anyag alapján vizsgálta.<sup>231</sup> Felismerte, hogy az Aucissa fibulák megtalálhatók a limes menti erődök kora császárkori leletanyagában. Feltételezte a fibulák itáliai eredetét, galliai és Rajna vidéki előfordulásukat kereskedelmi és kulturális kapcsolatokkal magyarázta. Patek E. fontos időrendi megfigyeléseket tett és az Aucissa fibulákat összefüggésbe hozta a római hódítás utáni idősakkal<sup>232</sup>, sőt a nagy leletanyag alapján sisciai gyártásukat is feltételezte.

Patek E. tipológiájában a fibulákat feltételezett eredetük szerint csoportosította. Így osztotta be az Aucissa fibulákat az itáliai formák közé (C.I. csoport). Tipológiájában követte Kovrig I. leíró módszerét és a "tábla/típus" sorrendben haladva főbb vonalakban áttekintette a pannoniai példányok közül azokat, amelyekhez talált birodalmi párhuzamokat. A formai felosztáshoz itt már hozzárendelt olyan adatokat is, melyek a típus belső időrendjét finomították. Patek E. az Aucissa fibulákat 9 főtípusra és további 5 altípusra osztotta<sup>233</sup>.

Patek E. főtípusai és azok százalékos aránya: 1.: V.tábla/3 (48,9%), 2.: Kovrig-IV.tábla/33 (2,4%), 3.: Kovrig IV.tábla/36 (7%), 4.: V.tábla/5 (3,1%), 5.: V.tábla/4 (2,4%), 6.: V.tábla/6 (0,6%), 7.: V.tábla/7 (2,4%), 8.: V.tábla/8 (0,8%), 9.: V.tábla/9 (0,8%).

Patek E. altípusai és azok százalékos aránya: 1.: Kovrig-IV.tábla/32 (16,5%), 2.: V.tábla/11 (3,1%), 3.: V.tábla/12 (0,8%), 4.: V.tábla/13 (1,6%), 5.: V.tábla/10 (3,9%).

Patek E. formai besorolás nélkül, külön csoportban tárgyalta a feliratos példányokat (4,5 %). A Patek féle V.tábla/8-13. példányok Kovrig I. összefoglalásából teljesen hiányoznak. Patek E. úgy írja le e típusokat, mint kora császárkori változatokat. Sisciaból származik a leletek 45%-a, itt a legszélesebb a típusválaszték is. A fibulák 26 %-a Carnuntumban került elő, 8 típushoz tartoznak. Gradiše na Celnjaku a fibulák 5,5, %-a származik, 2 típusba sorolhatók, ugyanezek a típusok vannak jelen Poetovio (3,1 %), Tolna m. (0,7 %), Pannonia (3,1 %) Surduk (0,7 %) fibulái között. Brigetioi a fibulák 3,9, %-a, 7 típus tartozik ide. Mursa fibulái (3,1 %) 3 típus képviselik. Cilli/Celje (1,6 %), Dalj (0,7%) Oberhaidin (0,7 %) fibulái egy típushoz tartoznak. Két típusba sorolhatók Emona fibulái (1,6 %). Kiskőszeg fibulája (0,7 %), Novo Mesto/Rudolfswerth fibulája (0,7 %) St. Barthelma fibulája (0,7 %) egy típusba osztható. Pateknál az anyagnak csak kis része, 4,7 %-a ismeretlen lelőhelyű<sup>234</sup>, ezek között is találunk feliratos példányokat.

Az általam kialakított tipológiai felosztás szerint A242.1. altípusba sorolom a Patek-V.tábla/9, 11, 12. típusokat. Az A242.2. legnépesebb altípusba a Patek-V.tábla/3, 5, a Kovrig-

<sup>230</sup> Kovrig I. a spliti muzeumi anyagban látott még több két tűs fibulát. Kovrig 1937, 15, ám Ivčević csak egyetlen darabot említ: Ivčević 2002, T. X.86.

<sup>231</sup> Patek 1942, 34-37.

<sup>232</sup> Patek 1942, 37.

<sup>233</sup> Patek E. hasonlóan Kovrig I. eljárásához nem számozta be a "típusait", hanem a „tábla=darab” leírásoknál folytatódóan mutatta be őket, az "altípus" meghatározást azokra az esetekre alkalmazom, ahol csak minimális eltérést határoz meg.

<sup>234</sup> Patek E. különbséget tesz pannoniai ismeretlen és magyarországi ismeretlen lelőhelyű darabok között.

IV.tábla/36, a Kovrig-IV.tábla/39. és a feliratos példányok tartoznak ide. Az A242.4. altípushoz a Patek-V.tábla/6, 7, 13 típusok sorolhatók. Az A242.5. altípus képviselői a Patek-V.tábla/8, 10 példányai. A legkésőbbi, A242.6. altípushoz tartoznak a Patek-V.tábla/3, és Kovrig-IV.tábla/33. mellett felsorolt fibulák.

Patek Erzsébet Kovrig Ilonától átvette kötetének legérdekesebb darabjait (a teljes anyag kb. 20 %-át). Katalógusa inkább felsorolás, a közölt tárgyakra vonatkozó adatok hiányosak. Nehezen használható a típus-besorolás sorrendjében közölt adatbázis, kevés az újra azonosításhoz szükséges adat.

E két monográfia után kisebb leletközléseket kivéve (Arrabona, Salla)<sup>235</sup> magyar kutató összefoglalóan nem foglalkozott a pannoniai Aucissa fibulákkal. Így E. Riha Patek E. művére hivatkozva állapította meg 1975-ben, hogy a keleti provinciákban, így Pannoniában is ritkán fordulnak elő Aucissa fibulák<sup>236</sup>. Ez a megállapítás az utóbbi évtizedekben előkerült és közölt leletek ismeretében ma már nem tartható fenn. A jelen dolgozat adatbázisa (184 db) alapján kijelenthetjük, hogy a kérdés újraértékelésére megérett a helyzet.

Lelőhely	Mennyiség
Árpás/Mursella	2      1 %
Bad Deutschaltenburg/Carnuntum	39      21,5 %
Bruckneudorf	1      0,5 %
Dalj/Dálya/Tevtoburgium	1      0,5 %
Dumbovo kod Beočina/Dombó	1      0,5 %
Gradiše na Cepni	7      4 %
Győr/Arrabona	1      0,5 %
Hrtkovci/Herkóca/Gomolava	5      3 %
Kiskőszeg/Batina Skela/Ad Militare	1      0,5 %
Ljubljana/Emona	17      5,5 %
Novo Mesto/Rudolfswerth	1      0,5%
Novi Banovci/Újbánya/Burgenae	1      0,5 %

<sup>235</sup> Szőnyi 1992; Berecz 1990.

<sup>236</sup> Riha 1975, 113.

Osijek/Eszék/Mursa	4	2 %
Ptuj/Poetovio	5	3 %
Sisak/Sziszek/Siscia	76	42 %
Sremska Mitrovica/Szirmium/Sirmium	1	0,5 %
Surduk/Szurdok/Rittium	1	0,5 %
Schützen am Gebirge	3	1,5 %
Százhalombatta/Matrica	1	0,5 %
Szombathely/Savaria	2	0,5 %
Komárom-Szőny/Brigetio	6	3,5 %
Velemszentvid	1	0,5 %
Zalalövő/Salla	3	1,5 %
Ismeretlen lelőhelyű	8	5 %
<b>ÖSSZESEN</b>	<b>184</b>	<b>100 %</b>

#### 4. táblázat: Aucissa fibulák mennyiségi megoszlása Pannoniában

### 3. A pannoniiai Aucissa fibulák adatbázisa

Az Aucissa fibulák dolgozatomban közölt katalógusába felvettem a szakirodalomban eddig szereplő példányokat és az előkerült újabb leleteket. Ezek száma 23 lelőhelyről összesen 184 db. Ez a mennyiség már nem tekinthető kisszámúnak vagy jelentéktelennek, mint azt a korábbi szakirodalom vélte.<sup>237</sup> A katalógusba a teljesebb statisztikai kép érdekében felvettem a korábbi irodalomban leltári szám nélkül említett leleteket is, akkor is, ha azok azóta elvesztek, vagy megsemmisültek. Az adatbázisba felvettem továbbá azokat a leleteket, amelyekre a korábbi irodalomban utalást találtam, de személyesen nem tanulmányozhattam. E Pannoniából közölt régi leleteket a legújabb szakirodalomnak megfelelő, új típusbesorolással láttam el. Pannoniával szomszédos barbaricumból 11 lelőhelyről 22 Aucissa fibulát sikerült összegyűjtenem.

A lelőhely esetében először a mai közigazgatás szerinti nevet adom meg, ha van, akkor ezután következik a lelőhely magyar vagy német neve, amit, ha ismert, az egykori római kori név követ.

Mivel R. Erice Lacabe 1995-ben megjelent művében részletes gyűjtést végzett, s leletlistái az 1990-es évek elejéig a Római Birodalom szinte egész területéről felsorolják az Aucissa fibulákat, ezért a jelen dolgozathoz kapcsolódó leletlistákban csupán az elmúlt bő évtized újabb

<sup>237</sup> Riha 1974; Erice Lacabe 1995.

leleteit szerepeltetem. Kivételt csupán korábban nem ismert vagy nem említett fibulák esetében teszek.

#### 4. Technológia

A kétagú Aucissa fibulák készítésénél, mint általában az öntött fibulák esetében, két fázis különíthető el. A fibula egyes elemeit külön öntési eljárásban állították elő, majd a funkció szerint hidegen alakították ki. Az első fázisban viaszveszejtési eljárással öntőformák segítségével előállították a durva öntvényt, amely egy egyenes pálcaszerű bronz rúd volt. Ezt a rudat utólagosan hidegen végzett kézi megmunkálással (kalapálás, nyújtás, hajlítás) a végleges formára alakították. A fibula kengyelmezeinek végét behajlították egy kis hüvelyt kialakítva, amelybe a tűt tartó dróttengelyt helyezhették. E hüvely két végén félgömb alakú gömbök rögzítették a tengelyt.<sup>238</sup>

Az Aucissa fibula díszítését képezte a felirat, valamint a kengyelen a hosszanti ill. keresztirányú bordák, vágatok kialakítása stb. Ennek minősége nagyban függött a mester technikai tudásától. A fibulatest beponcolását a középső La Tène kortól alkalmazták. Előszeretettel alkottak a pont-vonalakból hullámvonalakat, egyszerű geometriai formákat, növényi motívumokat. E technika alkalmazása a császárkorban főleg az Aucissa fibulákhoz köthető, legkésőbb a Kr. u. I. sz. második feléig keltezhető. Ugyancsak utólagos díszítési forma a bepecsételés: pl. fenyő-háromszög minták, gyöngydrót, s annak utánzata, a létra alakú motívum. Az utómunkálatok ilyen gondos kivitelezése az Aucissa fibulákkal szemben támasztott egyedi igényességet igazolja, tehát nem a szériagyártáson, hanem az egyedi kidolgozáson volt a hangsúly.

Az Aucissa fibulák vasból készült példányai bronz példányok helyi utánzataiként értelmezhetők. Ebben a tekintetben érdekes kivételt jelent Wederath-Belginum temetője, amelyben késő La Tène edények és fegyverek mellett számos vas Aucissa fibula került elő. A vas használata arra utal, hogy az eredeti, importált bronz fibulát a helyi kézművesek saját ízlésük szerint lemásolták. Abból a tényből kiindulva, hogy Halternben nagyon sok vas Aucissa fibula ismert, s Dangstettenben is gyakori, s ugyanakkor a délen, délkeleten fekvő Tiberius-Claudius kori táborokban még véletlenül sem fordul elő vas Aucissa fibula, arra következtethetünk, hogy egy különleges, kelet-galliai ízlés megnyilvánulásával állunk szemben. Az a tény, hogy a későbbiekben a fibulakészítésnél a vasat szinte teljesen kiszorítja a bronz a gyakorlatból, arra utal, hogy jelentősen átalakítja a romanizáció még az alapanyag megválasztásának szokását is.

#### 5. Tipológia, időrend, elterjedés

Az Aucissa fibulák formai felosztása során a fibula kengyelének formáját, a kengyel és a tűszerkezet csatlakozását, a kengyel átmetszetét és a tűszerkezet alakját veszik figyelembe. Az Aucissa fibulák a kétagú hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibulák félkör alakú kengyelű csoportjába tartoznak. A hüvelycsuklós tűszerkezet a gall-római településterület technikai újítása volt. Az

---

<sup>238</sup> Košević 1975, 53-54.



Augustus kor elején a kengyel végén kialakított hüvelybe elhelyezett stift rögzítette a tüt, e megoldással felváltva a rugós szerkezetet.

Az Aucissa fibulák keletkezésében a kengyel keresztmetszete formájának nagy szerepet tulajdonítanak, mert feltételezték, hogy a tipológiai fejlődés a szalag alakútól a kerek átmetszet irányába tart.<sup>239</sup> E hagyományos tipokronológiai képpel szemben csupán a közelmúltban a nagy szériák vizsgálata során fogalmaztak meg kételyeket, mert a katonai táborokban (Oberaden, Haltern, Dangstetten) a két típus egy időben volt jelen.<sup>240</sup>

Fontos szerkezeti eleme a fibulának a hüvelycsukló, amelyet vagy a legkorábbi példányoknál egybe öntöttek a kengyellel, vagy a kengyel elvékonyodott végének meghajlításával alakították ki. Az Aucissa fibula korai változatánál a stift két végét gombok zárják le, majd a hüvely szorosabb összenyomásával szűkebb helyre préselik a stiftet, így a gombok díszítőelemekké válnak, majd később el is maradnak. Az Aucissa fibulák tűtartója a kengyelhez képest keskeny, háromszög vagy trapéz alakú lemez, amelyet a kengyeltől nyújtással képeztek ki és ritkán kis kerek áttörésekkel díszítettek.

A pannoniai fibulák tárgyalásakor az Aucissa fibulákat Kovrig I. „VII. típusként”<sup>241</sup>, Patek E. az „I. C.1. csoportba” sorolva mutatta be<sup>242</sup>. Összehasonlítva az eddigi tipokronológiai besorolásokat megállapíthatjuk, hogy az újabb kutatás O. Almgren besorolásának lényegét nem érintve különíti el az Aucissa típust és határozza meg azon belül az altípusokat, valamint a variánsokat, amelyek az adott lelőhely fibulaegyüttesében kapnak a technológiai sorrend szerint besorolást. Magam a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően<sup>243</sup> megőrizve az almgreni típusmegjelölést határoztam meg a Pannoniában előforduló altípusokat (A 242.1, 2, 3, 4, 5). A fibulák megjelölésében a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően megőriztem az „Almgrenre” való utalást. Az altípuson belüli változatok közti különbséget a kengyel keresztmetszetének változása<sup>244</sup>, a hosszanti, ill. a keresztbordák kialakítása, a kengyelvégi gomb kiképzése és a finomabb díszítések jelentik.

A klasszikus Aucissa fibulákat R. Erice Lacabe a 20. típusnál elemezte, de ezen belül is kiemelten foglalkozott a 20.3, *AVCISSA* és a 20.5, *DVRNACVS* feliratos altípusokkal, amelyeknek nemcsak a formája, de elterjedése is figyelemre méltó jellegzetességeket és jelentős különbségeket mutat a Mediterráneumban.

A jelen formai rendszerezése során arra törekedtem, hogy a pannoniai anyagot párhuzamba állítsam a már meglévő felosztásokkal (**1. típustábla**). Ezt az utat azért választottam, mert E. Ettlinger, E. Riha, M. Feugère, V. Rey-Vodoz, M. Buora/A. Candissio, R. Erice Lacabe, A. Mariné Isidro nagy adatbázis alapján szinte az összes formai változatot, altípust és variáns meghatározták, amelytől a Pannoniában talált formák alapvetően nem térnek el. Az említett szerzők az időrend meghatározása során friss ásatási megfigyeléseket, és modern rétegtani adatokat is alapul vettek. A pannoniai fibulaanyag tekintetében ilyen adatokkal egyelőre csak korlátozott mértékben rendelkezem.

A formai felosztás során létrehozott csoportosításban a következő sorrendet használtam. Az Almgren által használt „242. típust” hat altípusra osztottam fel. Az altípusok kronológiai

<sup>239</sup> Ritterling 1901, 107-174.

<sup>240</sup> Boelcke 2002, 92; Böhme-Schönberger 2005, 63.

<sup>241</sup> Kovrig 1937, 12.

<sup>242</sup> Patek 1942, 191.

<sup>243</sup> pl. Völling 1994.

<sup>244</sup> Böhme 1972, 11.

sorrend szerint következnek egymás után. Az egyes altípusokat A 242.1, A 242.2, A 242.3, A 242.4, A 242.5, A 242.6 **(1. típus tábla)**<sup>245</sup> megjelöléssel különítettem el egymástól.

Összehasonlítva a pannoniai anyagot a galliai, észak-itáliai és hispániai leletekkel feltűnik, hogy a késői változatoknál egy szűkebb formai spektrum állapítható meg. Az Aucissa fibulák előképének tekintett „Alesia” fibulák megítélése és besorolása eltérő a provinciális római fibulákkal foglalkozó szakirodalomban. Vita tárgyát képezi, hogy ezek a fibulák az Aucissa fibulától megkülönböztetendő önálló típust alkotnak-e (pl. Erice Lacabe 19) vagy már az Aucissa fibulák legkorábbi változatának tekinthetők.<sup>246</sup> Az Alesia fibulákat magam a 242.1. altípusnál elemzem, amint azokat Feugère is a 22. csoporton belül tárgyalja **(vö. 1. típus tábla)**. Feugère a 22. csoporton belül nyolc alcsoportot állapított meg. Ezek közül a 22a<sup>247</sup> (ezen belül 22a1, 22a2, továbbá a 22a2a és 22a2b) megfelel az Alesia típusú fibulák csoportjának, ezért feleltettem meg a saját A242.1. altípussal. A Feugère 22b<sup>248</sup> (ezen belül 22b1, 22b2) megfelel a klasszikus Aucissa formának, ezért szerepel az általam A242.2. altípusként meghatározott fibulák között. A Feugère 22c az általam meghatározott A242.3. altípusnak felel meg, a Feugère 22d az A242.4. altípushoz tartozik, míg a Feugère 22e az általam A242.5-ként meghatározott alcsoportozh sorolható. Az általam meghatározott A242.6 -altípus Feugère rendszerében a „23”<sup>249</sup> (23a, 23b, 23c1, 23c2, 23c3) típust és változatait alkotja. A Pannoniában is megtalálható, ún. „Bagendon” típusú R. Erice Lacabe is önálló altípusként értékeli: nála a 21. típus, amely megegyezik a Riha 5.4, Feugère 22d altípusokkal, magam az A242.4 altípushoz soroltam.

E. Riha saját felosztásában az 5.3 altípusnál ismerteti az Aucissa fibulák egy késői változatát, ami ellentmondásban van a kutatásban általánosan elfogadott besorolással. Ezt a formát magam az A 242.6 altípusnak neveztem el. Az A242.6. altípus átmeneti forma az Aucissa fibulák és az emailos ívfibulák korai csoportja (IA3) között. Az emailozás helyett e típus esetében nielő figyelhető meg díszítésként.

Az Aucissa fibulák, mint az íves kengyelű fibulák más csoportjai is, a Kr. u. I. sz. végén, a II. sz. elején formai fejlődésük utolsó fázisában emailozott formában jelentek meg. (ld. a dolgozat emailos fibulákról készült tipológiai fejezetében az IA/3 csoportot tárgyaló részt.) Az Aucissa fibulák formai továbbélését a hagymagombos fibulák esetében figyelhetjük meg. Alapvetően mindkét esetben hasonló a forma, a funkció, a túszerkezet, valamint azonos a felhasználók társadalmi csoportja (katonák). Jelentős különbséget mutat azonban a fibula kivitelezésének módja és a gyártástechnológia. Az új technológiával készült kapcsolótűk használati ideje jelentősen meghosszabbodott.

<sup>245</sup> Sajnos, nem minden esetben tudtam külön altípusba sorolni az Aucissa fibulákat, ezért szerepel a táblázat első rovatában külön kategóriaként az A 242 típus. Ide sorolható a leletek 19 %-a tartozik ide: ld. Aucissa-katalógus, kat.-szám.: 28, 56, 65, 84, 103, 107, 123, 127, 129-130, 135-136, 139-140, 142-143, 153-155, 166.

<sup>246</sup> Duvál 1974, 69-75.

<sup>247</sup> Feugère 1985, 312; Feugère 22a1: szalagszerű háromszög alakú kengyel befelé forduló hüvelytök, amelynek a két végén lapos hengeres gombok vannak, a gombok el is maradnak. Feugère 22a2: a kengyel keresztmetszete vaskosabb, általában sima kannelúrával tagolt, a hüvely zárt, tartalmaz egy hasábos keresztmetszetű tengelyt, amely a kengyelre merőleges, a kengyel vonalában a hüvely nyitott, itt illeszkedik a tű a tengelyre. Feugère 22a2a: a kengyel szélein egyenes vonalú. Feugère 22a2b: a kengyel keresztmetszetén két kis kiemelkedés, két oldalt két kannelúra fut.

<sup>248</sup> Feugère 1985, 312; Feugère 22b1: a kengyel keresztmetszete változatos, a hüvely ismét befelé forduló. Feugère 22b2: jellegzetes és egységes a kengyel, háromszög alakú, középen két bordával, két szélén két kannelúrával, a hüvely mindig kifelé forduló, a tűtartó végi gomb gömbölyű.

<sup>249</sup> Feugère 1985, 331; Feugère 23b-23c3: az én felosztásom szerint nem itt szerepel, hanem az emailos fibulák előzményei közt, ezért itt csak a formák felsorolását adom, meghatározásukat nem használom, mivel nem itt rendeztem hozzá a pannoniai formákhoz.

## A pannoniai Aucissa fibulák formai változatai

### A242.1. altípus

Ettlinger 28. = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Buora/Candissio 12. = Erice Lacabe 19.

(Kat. szám: 27, 68-69, 82, 85, 93, 124-125, 131, 144, 146, 148, 159-160, 178, 180, 182)

A hüvelycsuklós ívfibulák e csoportja a legkorábbi Aucissa változatként írható le<sup>250</sup>. Egyes vélemények szerint ez a fibula "pre-Aucissa", mások szerint teljesen önálló forma, "Alesia" elnevezéssel<sup>251</sup>. (4. ábra) Bronzból, ritkábban vasból<sup>252</sup> készült, hosszúsága 5,1-5,8 cm közt változik. Jellemző rá a tengelyhüvely felett kiszélesedő, tütartó felé elkeskenyedő lapos, szalagszerűen kiképzett kengyel, amely felülnézetből háromszög formájú. Erre Pannonia déli részén ugyancsak több példát is találunk (Siscia, Nr. A-131). A kengyel a tütartó felett rövid, egyenes, általában D alakú keresztmetszetű, egyes esetekben gomb nélkül, máskor gömbölyű gombbal, ritkán kettős gombbal a végén.<sup>253</sup> E korai típus esetében gyakori a kengyel vízszintes rovátkolásokkal való díszítése (Nr. A-124, 131, 132, 134). Más esetekben a kengyel íves felszínén hosszában bekarcolt rombusz<sup>254</sup>, vagy háromszög<sup>255</sup> alakú motívum fut.

Mivel a forma a klasszikus stílusjegyeiktől eltér, e fibulaváltozat eredetét illetően különböző vélemények születtek. E. Ettlinger szerint észak-itáliai<sup>256</sup>, M. Feugère és M. Luik ezzel szemben ezt a fibulacsoportot az Alpoktól É-ra lévő, vagy Hispania egy kisebb műhelyéből származó termékeknek tekinti.<sup>257</sup> Fő elterjedési területe a mai Spanyolország, Észak-Franciaország, Közép-Franciaország (Alesia<sup>258</sup>), Svájc (Augst 4db)<sup>259</sup>, Ausztria, Észak-Olaszország, a Földközi-tenger É-i partja (Salona), a Duna mente déli szakasza (Singidunum 3 db)<sup>260</sup>, de megjelenik Afrikában<sup>261</sup>, sőt Dagesztánban (2 db)<sup>262</sup> is.

Az A242.1. altípus rövid ideig, kis szériában volt használatban.<sup>263</sup> Az Alpok vidékén, Galliában Kr. u. 1-50. közt<sup>264</sup>, míg Hispaniában a Kr. e. I. sz. második felétől a Kr. u. I. sz. első évtizedéig<sup>265</sup> keltezhető. Ezen, öntött hüvelycsuklós, keskeny, D átmetszetű és ferdén rovátkolt

<sup>250</sup> Christlein 1964, 247.

<sup>251</sup> Ettlinger 1973, 90; Duval 1974, 67-76; Erice Lacabe 1995, 91.

<sup>252</sup> Riha 1995, 100.

<sup>253</sup> Riha 1979, 113.

<sup>254</sup> Ettlinger 1973, 89.

<sup>255</sup> Tischler 1885, 31.

<sup>256</sup> Ettlinger 1973, 90.

<sup>257</sup> Feugère 1985, 321; Luik 1997, 469.

<sup>258</sup> Lerat 1979, t. XVII, 151.

<sup>259</sup> Riha 1979, 113; Riha 1995, 100.

<sup>260</sup> Bojović 1983, T. III, 24-26.

<sup>261</sup> Gerharz 1987, 91, T. 33, 41.

<sup>262</sup> Ambroz 1966, T. 4, 22-23.

<sup>263</sup> Pl. Augst: a régi leletanyagból 1 db (Riha 1979, 113), 1975. utáni ásatási anyagból: 3 db (Riha 1995, 100.), utóbbiak közül 2 db vasból készült, töredékes.

<sup>264</sup> Hispaniából, Dagstettenből, Vindonissa legióstáborának legkorábbi rétegeiből, Bern, Vidy vicusainak legkorábbi horizontjából ismertek ide tartozó példányok. Riha 1995.

<sup>265</sup> Erice Lacabe 1995, 98-99.

kengyelű, fibula gyártása a dangstetteni legios táborban tett megfigyelések alapján a Kr. e. 9. előtt kezdődhetett meg.<sup>266</sup>

Pannoniában Siscia-ban (13 db<sup>267</sup>), Emonaban (1 db, Gornji trg. 30 2 db<sup>268</sup>), Carnuntumban (1 db)<sup>269</sup>, Poetovióban (1 db) fordul elő ez az altípus<sup>270</sup>. Tehát ezek a fibulák elsősorban a tartomány legkorábban megszállt részein, és inkább a déli régióban, a hódítók szálláshelyein, a katonai táborokban kerültek elő.<sup>271</sup> E korai típusok formái választéka Pannoniában korántsem olyan széles, mint pl. Hispaniában<sup>272</sup> és feltehetően csak rövid ideig voltak használatban, amit az összes ismert fibulát tekintve 10 %-os, az összes meghatározható típus 12 %-os előfordulási arányuk is valószínűsít (**5. táblázat**).

#### A242.2. altípus

Böhme 8. = Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Jobst 1. = Bojović 2. = Feugère 22b. = Rey-Vodoz 5.2. = Buora/Candissio

11. = Erice Lacabe 20.

(Kat. szám: 3-6, 11-25, 33-37, 42-47, 53-55, 59-60, 67, 69, 70-73, 76-80, 86-89, 90-92, 95-97, 99, 101-102, 104-106, 126, 128, 134-138, 141, 149, 156-158, 162-165, 167-168, 169, 171-173, 174, 175-177, 179, 181)

Az A242.2. altípus az Aucissa fibula klasszikus formájaként jellemezhető, anyaga főleg bronz, de előfordulnak ezüstből<sup>273</sup>, vasból<sup>274</sup> készült példányok is. Hossza 3,1-6,3 cm közt változik. A fibula tujét tartó bronz vagy vas tengelyt a hüvely két végén elhelyezett gömbölyű gomb rögzíti. Innen indul a fibula kengyele, amelynek első fele félkörös ívű, a keresztmetszete D alakútól a majdnem teljes kör alakúig változhat, felszíne közepén hosszában keskeny kiemelkedő vagy laposabb borda fut. Az A242.2 altípus kengyelén már nem jellemző a ferde vagy vízszintes rovátkolás, hanem inkább a kengyelen hosszan végig futó, kiemelkedő bordák. Előfordul, hogy a felületen egyetlen kiemelkedő nagyobb borda látható (**3. ábra**: 3.1-2 metszetek), de gyakran két négyzetleges vagy ívelt keresztmetszetű bemélyítéssel három bordát is kiképeztek (4.1-3. és 5.1-2 metszetek). E hosszanti tagok lehetnek lekerekítettek és díszítetlenek, de lehetnek hullámvonal, ferdén bevagdostott, csavart szalagot utánzó díszűek is. (**3. ábra**)

A kengyel hüvelyhez csatlakozó része ennél a csoportnál egészen vékonyra kalapált, a hüvellyel párhuzamosan fektetett, téglalap alakú, amelyre az *AVCISSA*, *CARILIUS FECIT*<sup>275</sup> stb. feliratot pecsételték. Valószínűleg a kis felület indokolta, hogy ennél a típusnál a nevet nem hosszabban, hanem félkör alakban pecsételték a felületre. Pannoniából több ilyen korai példány is előkerült, amint az a *C. CARTILIUS* (Nr. 155, 171, 158) és *P. VALER* (Nr. 28, 132, 134), feliratú

<sup>266</sup> Böhme-Schönberger 2005, 65.

<sup>267</sup> Patek 1942, 104.

<sup>268</sup> Vičić 1994, 48, Taf. 1,8-9.

<sup>269</sup> Patek 1942, 104.

<sup>270</sup> Patek E. három ismeretlen lelőhelyű példányt említ Patek 1942, 104.

<sup>271</sup> E. Ettlinger és nyomán E. Riha is elképzelhetőnek tartja, hogy a bennszülött lakosság is átvette viseletébe ezt a fibulát, Pannoniában egyelőre ezt a gyakorlatot nem tudom megerősíteni.

<sup>272</sup> R. Erice Lacabe 6 változatot, M. Mariné Isidro 5 változatot különböztet el, míg Pannoniában egy altípusba sorolható a jelenleg ismert anyag.

<sup>273</sup> Ettlinger 1973, 94.

<sup>274</sup> Haltern: Rieckhoff 1975, 48.

<sup>275</sup> Riha 1979, 114.

fibulák esetében is megfigyelhető. E korai típusnál előfordult, hogy a tengelyhüvelyt egyes esetekben egybe öntötték a kengyellel.<sup>276</sup>

A tengelyhüvely és a kengyel találkozásánál kialakított felületet gyakran külön díszítették fenyő mintával, ferde vonallal, bekarcolással, és gyakran két oldalán félkör alakú bevágás látható, vagy arra utaló félkör alakú beponcolás.<sup>277</sup> A kengyel második fele a tűtartó felett elkeskenyedik, több lépcsővel tagolt félgömb alakú gombbal zárul. A tűtartó háromszög alakúra nyújtott. Egyetlen esetben a tűtartó háromszög alakban áttört.<sup>278</sup> A szépen kidolgozott, klasszikus megjelenésű példányok mellett kissé durvább kivitelűek is előfordulnak. Ez a tény felveti a helyi másolás lehetőségét.

Az első Aucissa fibulák a legkorábbi itáliai *terra sigillaták*-kal egy rétegből származnak az Augustus kori legióstáboroknál<sup>279</sup> pl. Vindonissa-ban (13 db)<sup>280</sup>, Haltemben, Oberhausenben Saalburgban (4 db)<sup>281</sup>, Zugmantelben (4 db)<sup>282</sup>, de megtalálhatók Lauriacumban (3 db)<sup>283</sup>, Singidunumban (8 db)<sup>284</sup> is.

Az Augustus kort követően az Aucissa fibulák viselete megjelent a civil lakosság körében is.<sup>285</sup> Közép-Galliában, a Földközi-tenger É-i vidékén és a D-Alpokban települések (pl. Salona, Alesia<sup>286</sup>: 10 db, Emona<sup>287</sup>), és temetők (pl. Neumarkt 20. sír, Courroux 118. sír, Emona É-i temetője<sup>288</sup>) anyagában egyaránt megfigyelhető<sup>289</sup>. Dél-Oroszországból a Fekete-tenger É-i partjáról 8 hasonló példány ismert<sup>290</sup>.

Az Aucissa fibuláknak ezen altípusához tartozó példányok terjedtek el a legszélesebb körben a Római Birodalom központi területein<sup>291</sup> (Itália: Ornavasso) és határvidékein (a limes mentén, Britannia<sup>292</sup>, Afrikaig<sup>293</sup>). Egyes példányaik eljutottak a szomszédos barbaricumba a Duna mentén, Morvaországba (Staré Hradiško: 1 db)<sup>294</sup>, és Szabad Germaniába is.

Használatuk az Augustus kor elejétől a Kr. u. I. sz. közepéig, egyes esetekben az I. sz. végéig ill. a II. sz. elejéig<sup>295</sup> adatolható. Ornavasso-Persona temetőjének 27, 52, 53, 92 sírjaiban

<sup>276</sup> vö. Feugère 1985, 318. 22a2a típus.

<sup>277</sup> Gyakran nevezik a kengyel e szakaszát fejlapnak, de ez az elnevezés nem állja meg a helyét, mivel nem önálló egység, csupán a kengyel már jelzett kiszélesedő szakasza.

<sup>278</sup> Martin-Kilcher 1976, 64.

<sup>279</sup> Gabler 2001, 9-25; Gabler 2006, 81-101.

<sup>280</sup> Ettlinger 1973, 174. A Tiberius-Claudius kori fatábor I. és második építési periódusában korai itáliai és dél-galliai *terra sigillatá*val együtt került elő 13 db ide sorolható Aucissa fibula.

<sup>281</sup> Böhme 1972, 71.

<sup>282</sup> Böhme 1972, 11.

<sup>283</sup> Jobst 1975, 26.

<sup>284</sup> Bojović 1983, T. II, 10-17.

<sup>285</sup> Ettlinger 1973, 159.

<sup>286</sup> Lerat 1979, t. XVII, 153-159, 164-167.

<sup>287</sup> Vičić 1994, 48. Párhuzamba állítja Magdalensberg betelepülési fázisaival, és megállapítja, hogy az első két fázis egydős.

<sup>288</sup> Petru 1972: 268. sír: 1 db, 3 db szórvány

<sup>289</sup> Rieckhoff 1974, 48.

<sup>290</sup> Ambroz 1966, t. 4, 9-16.

<sup>291</sup> Erice Lacabe 1996, 111-145.

<sup>292</sup> Collingwood 1930, C csoport, Fig. 102.4.

<sup>293</sup> Gerharz 1987, Taf. 93,45-66. Külön érdekesség a Taf. 93,66. Aucissa fibula, amelyet Egyiptomban egy Kr. u. III. sz-i merotikus temető 12. sírjában másodlagos felhasználásban egy színesfém csésze füleként találtak meg.

<sup>294</sup> Peškař 1972, 66. Szórvány lelet, további értelmezésére így nincs mód.

<sup>295</sup> Martin-Kilcher 1976, 64; Riha 1979, 115.

Augustus és Tiberius pénzei kelteznek ezt az altípust a Kr. e. 16/15 és Kr. u. 9/11 közé.<sup>296</sup> Courroux 118. sírjában ez az altípus Traianus éremmel együtt került elő **(2. táblázat, 4. ábra)**.

Pannoniában ez a leggyakoribb altípus, az összes pannóniai Aucissa fibula 44 %-a, az összes meghatározható típus 56 %-a ide tartozik **(5. táblázat)**. (Siscia: 26 db<sup>297</sup>, Hrtkovci<sup>298</sup>: 2 db, Gradiše na Cepni: 2 db, Kiskőszeg: 1 db, Carnuntum: 24 db, Poetovio: 3 db, Brigetio: 2 db, Arrabona: 1 db<sup>299</sup>, Emona: 8 db, Emona, Gornji trg: 30: 1 db<sup>300</sup>, Emona-Grad: 1 db<sup>301</sup>, Mursa: 4 db, Velemszentvid: 1 db, Salla: 3 db, Savaria 2 db, Sirmium 1 db, ismeretlen lelőhelyű 3 db<sup>302</sup>). Ez a fibulatípus is a fő felvonulási utak mentén és a katonai táborok helyén található meg.

### A242.3. altípus

Bojović 3. = Feugère 22c = Erice Lacabe 20.5.2-3.

(Nr: 58, 66, 70, 81, 100, 132-133, 147)

Az A242.3. altípus kisebb méretű példányokból áll. Az előző altípustól eltér abban, hogy a kengyel formája a tűszerkezet fölött erősen összeszűkül, és a tűt tartó tengelyt nem két gombbal rögzítik a hüvelyben, hanem a hüvelyt erősebben összehúzóval, így akadályozzák meg a stift kicsúszását. A tűtartó fölött a kengyel a hispaniai daraboknál elkeskenyedik, a közép-galliai példányoknál keskeny, hengeres alakot ölt. A tűtartó végén a gomb nem gömbölyű, hanem lapított.

Ezt az altípust valószínűleg a dalmát tengerparton, vagy még inkább Pannoniában, a Siscia-Emona-Salona közti régióban gyártották. A műhely megléte utal az a tény, hogy jelentős mennyiségű feliratos, altípusunkhoz tartozó fibula ismert innen. A feliratok egy része nem teljesen szabályos (betűméret eltér, a név betűtűvesztéssel szerepel, esetleg olvashatatlan), helyi utánzatként határozható meg<sup>303</sup>. A fibulákat a Claudius-Flavius kor közti időszakban

<sup>296</sup> Graue 1974, 57-58, 140-143, Taf 50.

<sup>297</sup> Košćević 1980, 15.

<sup>298</sup> Dautova-Ruščević 1987, 58, 98-101, T. 45.2,3.

<sup>299</sup> Közöletlen, V.sz.-i gödör DK-i sarka, T. Szőnyi E. szíves szóbeli közlése.

<sup>300</sup> Vičić 1994, 48, Taf. 3,17.

<sup>301</sup> Vičić 1994, 36, Abb. 10,2.

<sup>302</sup> Patek 1942, 193-195.

<sup>303</sup> Pl. az általános AVCISSA (15 db) feliratot két esetben a szabályos betűmérettől eltérően állították elő: az első két betűt kétszer akkora formálták, mint a felirat többi része, ill. két esetben a fibula elkészítését követően csak bekarcolva írták föl, továbbá 4 esetben a betűsört kiegészítették egy I jellel. A CARTILIVS Pl. az általános AVCISSA (15 db) feliratot két esetben a szabályos betűmérettől eltérően állították elő: az első két betűt kétszer akkora formálták, mint a felirat többi része, ill. két esetben a fibula elkészítését követően csak bekarcolva írták föl, továbbá 4 esetben a betűsört kiegészítették egy I jellel. A CARTILIVS bélyegű fibulák (8 db) készítője kissé gyakorlatlan mester lehetett, ez a bélyeg itt fordul elő csak fibulafeliratként, akárcsak a DAGOMATTVS (2 db). A DVRNACVS pl. az általános AVCISSA (15 db) feliratot két esetben a szabályos betűmérettől eltérően állították elő: az első két betűt kétszer akkora formálták, mint a felirat többi része, ill. két esetben a fibula elkészítését követően csak bekarcolva írták föl, továbbá 4 esetben a betűsört kiegészítették egy I jellel. A CARTILIVS DVRNACVS mellett P. VALER (18 db), pl. az általános AVCISSA (15 db) feliratot két esetben a szabályos betűmérettől eltérően állították elő: az első két betűt kétszer akkora formálták, mint a felirat többi része, ill. két esetben a fibula elkészítését követően csak bekarcolva írták föl, továbbá 4 esetben a betűsört kiegészítették egy I jellel. A CARTILIVS bélyegű fibulák (8 db) itt fordul elő először, 4 esetben feltételezhető, hogy helyi másolatként készültek el. A DAGOMATTVS felirat (2 db) is itt regisztrálható elsőként. A 22 db DVRNACVS feliratú fibula a név sokféle írásmódját rögzíti. Jó minőségével emelkedik ki a P. VALER (18 db) feliratú csoport, ez egy színvonalas műhely terméke lehet. Olyan ritkán elő forduló bélyeg, mint CCAR (1 db), QCOM (5 db), OVBI (5 db), X. REVETV (6 db), PVATTR (2 db) mellett van olvashatatlan (2 db), és kettős bélyegű (17 db) fibula is.

használhatták<sup>304</sup>. Ez az altípus kisebb számban került elő Hispaniában<sup>305</sup>, Galliában, Italiában, Britanniában, és a Rajna, a Duna mentén (Rheingönheim, Asciburgium, Singidunum<sup>306</sup>), de ismert Szíriából, Dura Europosból<sup>307</sup> is.

Pannoniában a tartomány déli részére jellemző és az összes előforduló fibula mindössze 4 %-t, az összes besorolható típus 2 %-t teszi ki. (**5. táblázat**; Siscia: 4 db<sup>308</sup>, Hrtkovci: 1 db<sup>309</sup>, Emona-Grad: 1 db<sup>310</sup>, Emona-Gornji trg. 30: 1 db<sup>311</sup>, Emona: 1 db). Ez az altípus a Kr. e. I. sz. második felétől a Kr. u. II. sz. első évtizedéig keltezhető. (**4. ábra**)

#### A242.4. altípus

Ettlinger 30. = Riha 5.4. = Feugère 22.d. = Erice Lacabe 21.

(Kat. szám: 7, 26, 29-30, 57, 61, 66, 70, 132-133, 145, 151-152)

Az Aucissa fibulák e csoportjának kengyelét hosszában 1-3, ritkán 5 párhuzamos áttörés díszíti. Az áttörések keskeny téglalap formájúak. Az így kialakított 2-4, ritkán 6 párhuzamos, egymással a kengyelre merőleges kis rudakkal összeerősített pálcátag a tűszerkezet felől induló félkörívet ír le, végpontja a tűtartó felett van. Innen a kengyel a megszokott keskenyedő formában folytatódik, a végén egy lépcsővel tagolt félgömb alakú gombbal záródik. A kengyel sajátos kiképzése lehetővé tette azt, hogy a fibulával összekapcsolt textil átlátszódjon a kengyelen. Ez a kengyelkiképzés nagy számban fordul elő a DNY- britanniai Bagendon oppidum területéről ismert Aucissa fibulák közt. Az ott végzett kutatások szerint az öntés után még melegen forraszthatták a kengyelre a kis merevítő rudakat, melyek ott első sorban vasból készültek, míg a fibulatest bronz volt<sup>312</sup>. E főleg bronzból készült fibulák hossza 4,5-5,6 cm közt változik, speciális kengyelkiképzésük miatt többnyire töredékesen kerülnek elő.

A Római Birodalom itáliai anyagában Giubiasco temetőjében (100., 423. sír )<sup>313</sup> a Kr. u. I. sz. első felére keltezhető fibulák ismertek és 3 db ezüst változatuk ismert Bornoból, Kr. u. II. sz. közepére keltezhető. Singidunumból nem ismert<sup>314</sup> ide sorolható fibula. Ezzel szemben Britannia, Közép-Gallia (Besançon, Montbeliard, Alesia<sup>315</sup>), a mai Dél-Tirol területén (Neumarkt temető 23. sírja), továbbá a mai Svájc középső vidékén egészen Noviomagusig, Vindonissai<sup>316</sup>, továbbá Németországban Wiesbaden, Hofheim in Taunus katonai táboraiából ismert. Hasonló fibula előkerült Hispaniában, Afrikában Thamusida<sup>317</sup> mellett. Az észak-itáliai Ornavasso-Persona temetőjének 149. sírjában Augustus (Kr. e. 3-2) és Agrippa (Kr. u. 30-37) érmeivel

<sup>304</sup> Fauduet 1978, 100.

<sup>305</sup> Erice Lacabe 1995, 287-290.

<sup>306</sup> Bojović 1983, T. III, 18-20.

<sup>307</sup> N. P. Toll 1949, X.t., 11.

<sup>308</sup> Košćević 1980, 15-17.

<sup>309</sup> Dautova-Ruševljan 1987, 58, 98-101, T. 45,9; Dautova-Ruševljan 1992, 84, 102, 122, T. 10,42.

<sup>310</sup> Vičić 1994, 36, Abb. 10.1.

<sup>311</sup> Vičić 1994, 48, Taf. 3.18.

<sup>312</sup> Hull 1961, 176; Collingwood is említ egy ismeretlen lelőhelyű britanniai példányt, ami az Aucissa fibulák e típusához sorolható: Collingwood 1930, 105. ábra 81.

<sup>313</sup> Ulrich 1914; Demetz 1999.

<sup>314</sup> Bojović 1983, 22-26.

<sup>315</sup> Lerat 1979, XVII. t., 160.

<sup>316</sup> Ettlinger 1973, Taf. 9,11-12.

<sup>317</sup> Gerharz 1987, 92.

együtt került elő egy példány<sup>318</sup> **(2. táblázat)**. A halterni legios táborból előkerült példány azt mutatja, hogy ezt a típust már Augustus alatt is használták.<sup>319</sup>

Pannonia leletanyagában (Carnuntum: 4 db, Siscia: 5 db, Brigetio: 1 db, Emona É-i temető: 1db<sup>320</sup>, Hrtkovci: 1 db<sup>321</sup>, ismeretlen lelőhelyű: 1 db)<sup>322</sup> figyelhető meg. Érdekes, hogy az elemzett altípus a frissen meghódított területek korai legios táboraiban az A 242.2. csoporttal együtt fordul elő. Ez az altípus az összes előforduló Aucissa fibula mindössze 6 %-t, az összes meghatározható típus 4 %-t teszi ki **(5. táblázat)**.

Az altípus a kora Augustus korban tűnik fel, a Claudius korban terjed el, s a Kr. u. I. sz. 2. felére, de legkésőbb a II. sz. közepéig ki is kerül a használatból. **(4. ábra)**

#### **Almgren 242.5. altípus**

Ettlinger 31. = Riha 5.3. = Bojović 4. 2. = Feugère 22.e = Erice Lacabe 22-23.  
(Kat. szám: 8, 31-32, 74.)

Az A242.5. altípusba sorolt fibulák kengyelét nem díszíti áttörés. Az enyhébben ívelődő kengyel két oldalán, gyakran a kengyel felületén apró gyöngyökből álló sor, ill. egymástól szabályos távolságba elhelyezett gömbök helyezkednek el, amelyeket az öntőformával együtt, s nem utólag alakítottak ki. A tüszszerkezet hüvely-tagjának két végén is előfordul apró gömbölyű gomb<sup>323</sup>. Ebben az altípusba kisméretű, 3,2-4,5 cm hosszúságú fibulák tartoznak, nagyobb, 6 cm-nél hosszabb darabok csak ritkán fordul elő<sup>324</sup>. A fibulák anyaga ebben az esetben is főleg bronz, kivételesen ezüst.

Ezen altípus fő elterjedési területe a nyugati provinciákban Britannia<sup>325</sup>, Közép-Gallia, Hispania ill. a jól kutatott Svájci területe (Augst<sup>326</sup>, Vitudurum). Singidunumból 1 példánya ismert<sup>327</sup>. E fibulák viselésének ideje a Kr. u. I. sz. első felére tehető<sup>328</sup>. **(4. ábra)** Pannoniában is csak ritkán fordul elő (Carnuntum: 3 db, Emona: 1db)<sup>329</sup>, amit az összes ismert fibulát tekintve 3 %-os, az összes meghatározható típust tekintve 2 %-os előfordulási arányuk is mutat.

#### **Almgren 242.6. altípus**

Ettlinger 31. = Böhme 9. = Riha 5.5. = Bojović 5. = Feugère 23. = Erice Lacabe 24.  
(Kat. szám: 1-2, 9-10, 38-41, 45, 48, 52, 62-64, 75, 83, 94, 98, 150, 161, 170, 183-184)

<sup>318</sup> Graue 1974, 58, 142.

<sup>319</sup> S. Loeschcke: Ausgrabungen bei Haltern. Mitteilungen der Altertums-Kommission für Westfalen 5, 1909, 336, Taf. 36,2.

<sup>320</sup> Plesničar- Gec 1983: 425. sír.

<sup>321</sup> Dautova-Ruševljan 1987, 58, 98-101, T. 45,1; Dautova-Ruševljan 1992, 84, 102, 123, T. 11,45.

<sup>322</sup> Patek 1942, 193-195.

<sup>323</sup> Svájci római kori fibuláinak leírásakor E. Ettlinger még nem különíti el ezt a csoportot, csak unikumként leírja a 30. csoport végén. Ettlinger 1973, 36.

<sup>324</sup> Riha 1979, 121.

<sup>325</sup> Hull 1961, T. 33,7.

<sup>326</sup> Riha 1979, 121.

<sup>327</sup> Bojović 1983, T. IV,28.

<sup>328</sup> Riha 1979, 121.

<sup>329</sup> Patek 1942, 194.



Az A242.6. altípus az egyik legkésőbbi Aucissa-változat, amely a legkisebb méretű példányokat foglalja magába (3,1-4,6 cm), anyaguk bronz, ritkán ezüst. A fibula kengyelének íve lapos, csak ritkán olyan félkörös, mint a második csoportnál, keresztmetszete négyszög alakú, gyakran középen hullámvonal fut hosszában. A kengyel a tűtartó felett egy keresztírányú bordával tagolt.

Ebbe az altípusba tartozó példányok ismertek a mai Spanyolország, Közép-Franciaország (Alesia: 25 db)<sup>330</sup>, Svájc, Ausztria (Lauriacum: 1 db)<sup>331</sup>, a Rajna-vidék területéről, az antik Singidunumból (1 db), valamint a Fekete-tenger É-i partjáról<sup>332</sup> (3 db), és Afrikából (3db)<sup>333</sup>.

Pannoniában is gyakori ez a késői altípus (Mursella: 2 db, Brigetio: 3 db, Carnuntum: 6 db, Emona: 1 db, Poetovio: 1 db, Dumbovo/Dombó: 1 db)<sup>334</sup>, Gradiše na Cepni: 5 db, Rittium: 1 db, Siscia: 3 db)<sup>335</sup>, Mezőörs 1 db, ismeretlen lelőhelyű: 2 db)<sup>336</sup>. Ez az altípus az összes ismert fibulát tekintve 14 %-os, az összes meghatározható típust tekintve 10 %-os előfordulást mutat Pannonia területén.

Az A242.6. altípus viselete a Kr. u. I. sz. középtől a II. sz. első harmadáig keltezhető<sup>337</sup>.  
(4. ábra)

Típus	A 242	A 242.1	A 242.2	A 242.3	A 242.4	A 242.5	A 242.6
<b>Lelőhely</b>							
Árpás/Mursella							2 (100%)
<i>Bad Deutschaltenburg/ Carnuntum</i>	1 (2,6%)		24 (61,5%)		4 (10,3%)	3 (7,7%)	6 (15,3%)
<i>Bruckneudorf</i>			1 (100%)				
Dalj/Dálya/ Teutoburgium			2 (100%)				
Dumbovo/Dombó							1 (100%)
Hrtkovci/Herkóca Gomolava	1 (20%)		2 (40%)	1 (20%)	1 (20%)		
Gradiše na Cepni			2 (29%)				5 (71%)
Győr/Arrabona			1 (100%)				

<sup>330</sup> Lerat 1979, Kat. 167-192.

<sup>331</sup> Jobst 1975, 27.

<sup>332</sup> Ambroz 1966, 4. t. 17-19.

<sup>333</sup> Gerharz 1987, Kat. 50-53.

<sup>334</sup> Dautova-Ruševljan 1995, 112.

<sup>335</sup> Košćević 1980, 70.

<sup>336</sup> Patek 1942, 193.

<sup>337</sup> Bojović 1983, 26.

Kiskőszeg/Batina/Ad Militare			1 (100%)				
Ljubljana/Emona		3 (17,6%)	9 (53%)	3 (17,6%)		1 (6%)	1 (6%)
Novi Banovci/Újbánya/Burgenae	1 (100%)						
Osijek/Eszék/Mursa			4 (100%)				
Ptuj/Poetovio		1 (20%)	3 (60%)				1 (20%)
Mezőőrs							1 (100%)
Novo Mesto/Rudolfswerth		1 (100%)					
Sisak/Sziszek/Siscia	31 (40%)	9 (13%)	24 (33%)	4 (5%)	4 (5%)		3 (4%)
Sremska Mitrovica/Szirmium/Sirmium			1 (100%)				
Surduk/Szurdok/Rittium							1 (100%)
Schützen am Gebirge			3 (100%)				
Százhalombatta/Matrica	1 (100%)						
Szombathely/Savaria			2 (100%)				
Komárom/Szőny/Brigetio			2 (33%)		1 (17%)		3 (50%)
Velemszentvid			1 (100%)				
Zalalövő/Salla			3 (100%)				
Ismeretlen/Pannonia	1 (12%)	3 (38%)	2 (25%)				2 (25%)
Összesen:	36	17	88	8	13	4	26
Hányad:	19 %	10 %	44%	4 %	6 %	3%	14%
Az ismert típusok %-a	--	12%	56%	2%	4%	2%	10%

**5. táblázat: Az Aucissa fibula altípusai Pannoniában**

<b>Típus</b>	<b>Leírás</b>
1.	D átmetszetű kengyel. A korai Aucissa fibulák sajátossága, amelynek a felületén vájat nem fut, rajta legfeljebb egy hosszanti borda látható. (pl. Ljubljana--Gornji trg 30./Emona)
2.	Trapéz alakú átmetszetű kengyel, a korai típusokhoz sorolható, ahol a felületen már nem borda, hanem két hosszanti vájat fut. (pl. Ljubljana-Starokršćanski center/Emona)

3.1.	Középen D alakúan íves, két oldalt az alapon négyzetes kiugrást mutató átmetszetű kengyel. A klasszikus Aucissa egyik változata, ahol a középső borda visszatér, két oldalt a kengyelt szalagszerűen elvékonyították a hossz tengely mentén. (pl. Zalalövő/Salla)
3.2.	Középen D alakúan íves kiemelkedés, amelyet két oldalán ívelt vájat választ el a kengyel szélen jelentkező négyzetes tagtól, amelyen keskeny hosszanti vájat fut végig. Ez a klasszikus Aucissa fibula formája. (pl. Zalalövő/Salla)
4.1.	Téglalap alakú átmetszetű kengyel, amelyen két párhuzamos hosszanti, négyszögletes vájat fut végig. A közöttük lévő négyszögletes tag felülete díszített. Ez a szalagszerűen keskeny kengyelű Aucissa változat első fázisa. (pl. Árpás—Dombföld-Malomdomb/Mursella)
4.2.	A téglalap alakú átmetszetű kengyelen a középső négyszögletes borda mellett, széles, mély, négyszögletes hosszanti vájatok. (pl. Árpás--Dombföld-Malomdomb/Mursella)
4.3.	A téglalap alakú átmetszetű kengyelen a középső négyszögletes borda kissé kiemelkedik, mellette széles, mély, négyszögletes hosszanti vájatok. (pl. Mezőőrs)
5.1.	A D alakú átmetszetű kengyel közepére kerül egy ívelt hosszanti vájat, amelyet az alján díszítenek. A feliratos Aucissa fibulák típusa. (pl. Ljubljana--Grad/Emona)
5.2.	A D-alakú és téglalap átmetszetű kengyel ötvözete. Kétoldalt két ívelt, mélyebb, középen két párhuzamos sekélyebb ívelt hosszanti vájat. A feliratos Aucissa fibulák típusa. (pl. Szombathely/Savaria 1.)
6.	Trapéz alakú átmetszetű kengyel, amelynek a középső részén keskeny szögletes borda fut végig. Ez a helyi változatokra jellemző, nem általánosan elterjedt forma. (Ljubljana--Grad/Emona)
7.1.	Szamárhátíves átmetszetű fibula. Helyi változatokra jellemző. (pl. Ljubljana-Starokršćanski center/Emona)
7.2.	Hatszög alakú átmetszetű kengyel, amelynek felső lapját két sekély ívelt hosszanti borda tagolja. Késői forma. (pl. Szombathely/Savaria 2.)
8.	Szalagszerűen keskeny átmetszetű kengyel. Díszítetlen, az Aucissa fibulák késői változataira jellemző átmetszet. (pl. Ljubljana--Gornji trg 30.)

## 6. táblázat Az Aucissa fibulák kengyelátmetszetének típusai Pannoniában

A pannoniiai Aucissa fibulák kengyelátmetszetének típusai

Az Aucissa fibulák kengyelének átmetszete olyan ismertetőjegy, amely a kengyelforma és a tüszervezet alapvetően változatlan formája mellett időben jelentősen módosul és rendszerezve jól használható időrendi sajátosság. Mindezt a kora császárkori lelőhelyek (katonai táborok, települések, temetők) közli lejegyezték, de összefoglaló áttekintést az egyes lelőhelyek feldolgozó nem adtak. R. Erice Lacabe teljes feldolgozásra törekvő monográfiájában elkészítette

az Ibériai-félsziget északi részén előkerült Aucissa fibulák kengyel-átmetszetek rendszerezését.<sup>338</sup> A szerző vizsgálta a kengyel keresztmetszetét, a kengyelen alkalmazott hosszanti vagy keresztirányú díszítést, és a tűszerkezet feletti díszítést. Az általa megállapított 1-5.3 kengyeltípusok között előfordulnak az Aucissa fibulák klasszikus változatai, amelyek birodalomszerte hasonló jegyeket mutatnak és ebben az értelemben R. Erice Lacabe felosztása általános érvényű. Ugyanakkor a rendszerezésben helyet kapnak a helyi változatok is, és így nyomon követhetővé válik az Aucissa fibula helyi előállítás és használata. A pannoniai Aucissa fibulák kengyeleinek formai rendszerezése is elsősorban a helyi készítés és használat kérdéseinek elemzését segíti elő. **(6. táblázat)** A szalagszerű kengyeles korai Aucissa fibulák átmetszete igen különböző lehet, csupán a kengyel tűtartó felőli végét lezáró kis gömb alkalmazása tűnik kötelező jellegűnek<sup>339</sup>.

## 6. Viselet

A régészeti leletek formai és időrendi vizsgálatát funkciójuk és használatuk módjának meghatározása követi<sup>340</sup>. A viselethez tartozó tárgyakkal szemben egykori tulajdonosaik nemcsak a praktikus, hanem esztétikai elvárásokat is támasztottak<sup>341</sup>. Az aprólékos, "míves" kidolgozás igénye jól megfigyelhető az Aucissa fibulák esetében.

Az Aucissa fibulák viseletének módját korabeli alkotásokon és ábrázolásokon nem tanulmányozhatjuk. Az egykori viseletnek egy olyan apró alkotó eleme, mint a kapcsolótű, csak ritkán szerepel festményeken, mozaikokon vagy kő ill. fém teljes vagy félplasztikus alkotásokon. Az eddig rendelkezésre álló adatok szerint Aucissa fibulát képi ábrázoláson eddig még nem sikerült meghatározni.

Az Aucissa fibulák kengyelét az egykori mesterek erősen ívelődőre tervezték alkalmassá téve ezzel a vastagabb anyag összefogására, rögzítésére. E fibulákat azért készítették nagyobb méretűre, hogy megrendelőik kívánságuknak megfelelően biztonságosan tudják összefogni és viselni az erősebb, durvább szövetet is. Ebben az időben a katonák paludamentuma vagy saguma vastagabb anyagból a készült. Feltűnő, hogy a katonai táborok anyagában nem találunk teljesen egybevágó Aucissa fibulákat, s e tény önmagában is bizonyítéka lehet a fibulák nem páros viseletének<sup>342</sup>. A köpenyt rendszerint a jobb vállon tűzték össze, a korai császárkorban Aucissa, később térd-, majd korong-, végül hagymagombos fibulával, s ezért e fibulákból személyenként egy-egy példányra volt szükség. A provinciabeli Aucissa fibulák viseletének rekonstruálásához ezért analóg módon felhasználhatunk más fibulatípusok viseletét megőrző korabeli ábrázolásokat.

Az Aucissa fibulák viseletének meghatározásakor nem támaszkodhatunk pannoniai temetkezések adataira, mivel a kora római hamvasztásos rítus erre nem szolgáltat megfelelő kiindulási alapot. A barbaricum temetkezések adatai nem alkalmazhatók, csak korlátozott mértékben pannoniai viseleti szokások rekonstruálására. Szükséges azonban az Aucissa fibulák barbaricum viseletére vonatkozó adatokat áttekinteni. Néhány barbaricum csontvázas sírban

<sup>338</sup> Erice Lacabe 1995, 123, Fig. 20.

<sup>339</sup> Hasonló változatos formájú darabok az Alpoktól északra a Dangstetten-Oberaden-horizontban jelentek meg. Faber 1998, 36, 89. jegyzet.

<sup>340</sup> Böhme-Schönberger 1997.

<sup>341</sup> Martin-Kilcher 1993, 181-202.

<sup>342</sup> Ez a szokás egyébként inkább a női viseletre jellemző.

rögzített előkertülési körülmények alapján teszünk erre kísérletet. A Kr. u. II. sz. elejére keltezhető veresegyházi sírban talált fibula a nyak tájékán volt<sup>343</sup>, pontos helyzete nem ismert. A Szeged-felsőpusztaszeri úti 17. sírban a jobb vállon találták az Aucissa fibulát.<sup>344</sup> Az Anapa-Terskaja utca 84/Gorgippia, 10. sírban talált Aucissa fibula a bal vállcsontnál helyezkedett el.<sup>345</sup>

A fibulák viseleti módjának meghatározását egykori ábrázolások hiányában a pontos ásatási megfigyelések segíthetik. A kora császárkori Aucissa fibulák esetében azonban erre a lehetőségre sem építhetünk, mert a vizsgált korszakban a halottakat elhamvasztották. Ha el is égették a viseleti tárgyakat az elhunyttal, s így sírba helyezték, akkor sem kapunk képet az egykori viseleti rendjéről. Egyáltalán ritka az Aucissa fibulák sírba helyezésének szokása is. Pannoniában Emona-ból került elő sírból Aucissa fibula.<sup>346</sup> A leletösszefüggés alapján megállapítható, hogy az Aucissa fibulák első sorban a korai katonai táborok kis leletei közé tartoztak. Az Augustus kori gyakorlat a későbbiekben, a Tiberiusi-Claudius korban megváltozott: ezek a fibulák feltűntek a civil településeken<sup>347</sup> és a temetőekben<sup>348</sup> is. Ettől fogva számolhatunk azzal a szokással, hogy a katonákkal egy időben a civil foglalkozású férfiak és nők is viselték az Aucissa fibulát. Nagy számban figyelhetők meg a különösen a katonai táborok melletti vicusok esetében, ahol a veteránok családjukkal együtt letelepedhettek.

Ezek figyelembevételével az Aucissa fibulákat olyan tárgyként határozhatjuk meg, amely alkalmasak arra, hogy a romanizáció fokmérője legyen olyan területeken, ahol a típus idegen (Itália, Észak-Gallia területe kivétel, mert a típus feltehetőleg innen ered, s a helyi viselet részeként is értelmezhető). Az Aucissa fibula hiánya a korai időszakban utalhat az adott település vagy temető kevésbé romanizált jellegére, és megfordítva, megléte a terület romanizációjának előrehaladott mértékét is mutathatja.

A klasszikus Aucissa fibulák általában nagyméretűek. Azonban megfigyelhető a csoporton belül az is, hogy kisebb, gracilisebb változat is készült belőlük, amelyeket a kutatás a fiúviselet részének tart.<sup>349</sup> Az augusztusi legióstáborban előkerült, a 2. csoporthoz tartozó fibulák esetében elsősorban ugyancsak méretbeli különbség mutatkozik.<sup>350</sup> E kisebb fibulák alapján E. Riha feltételezte, hogy azok a nők, illetve kisleányviselethez tartozhattak.<sup>351</sup> Mindezt azzal is indokolta, hogy ezek a fibulák annyira kicsi, törekeny példányok, hogy nem alkalmasak a felsőruházat rögzítésére. Elképzelhetőnek tartja azt, hogy ebben az esetben a nők hajdan mégis párosával hordhatták, sőt, kis láncsal össze is köthették ezeket a fibulákat. Riha e véleményével alátámasztotta Ettlinger azon megjegyzésének, hogy nem kereshetünk minden egyes elvesztett Aucissa fibula hátterében egy katonát, mint a kapcsolótűt hajdani viselőjét.

<sup>343</sup> Mesterházy 1986, 138.

<sup>344</sup> Párducz 1941, 17.

<sup>345</sup> Ševčenko 2004, 189-190, 203, Ris. 5.1-3.

<sup>346</sup> Ljubljana/Emona 268. sír: Petru 1972, 131, T. XCII, 19.

<sup>347</sup> Gugl 1995, 9-10.

<sup>348</sup> pl. Kirchheim bei München-Heimstetten 3.(+) sír: Keller 1984, T. 8,2.

<sup>349</sup> Rey-Vodoz 1986, 194.

<sup>350</sup> Riha 1994, 19.

<sup>351</sup> August mellett Eching hamvasztásos áldozati helyén talált Aucissa fibulák viselőiként is felmerülnek a helyi népességhez (germánok) tartozó nők, akik az ott felállított katonai állomás közelében folytathatták egy helyi (talán női) istenség kultuszának ápolását. B. Steidl: Der Fundplatz Eching "Garching Heide" und Umgebung. Opferareal und Militärposten? Neue Forschungen zur römischen Besiedlung zwischen Oberhein und Enns. Schriftenreihe der Archäologischen Staatsammlung 3., L. Wamser/B.Steidl (Hrsg.) Remshalden-Grünbach-Greiner 2002.

## 7. Műhelyek és kereskedelmi kapcsolatok

Az Aucissa fibulák egy része magán viseli egykori készítője, vagy a műhely vezetőjének, tulajdonosának nevét. Felvetődik a kérdés, hol lehetett e feliratos vagy felirat nélküli fibulák gyártási központjai. Az Aucissa fibulák műhelykérdéseinek vizsgálatát nem segítik a *terra sigillata*-k előállításával kapcsolatba hozható ismert jelenségek, lelőkörműmények. Nem ismert olyan bronzműves műhely, ahol öntőforma, netán a felirat készítésénél használt segédeszköz előkerült volna, s a rongtott vagy használat közben megrongálódott példányokat bárhol újraönthették.

A műhely meghatározásában nem segít bennünket a fibulák elterjedési térképe sem, mert azt nyilvánvalóan nem a gyártás helyszínei, sőt nem is kereskedelmi tevékenység határozta meg, hanem a hadsereg mozgása. Az Aucissa fibulák ott jelentek meg, ahol azt a hadsereg tagjai használták vagy elvesztették.

Régészeti leletek hiányában tehát a nyelvészeti adatokat is figyelembe kell vennünk és a fibulák feliratain szereplő neveket elemeznünk. Abban egységes ugyan a kutatás, hogy az „Aucissa” név kelta képzésű, de arról már megoszlanak a vélemények, hogy a név az itáliai, vagy galliai névadáshoz sorolható-e. Ennek alapján keresik az említett két régióban az Aucissa fibulák első műhelyét. Annak a feltevésnek, hogy a név etruszk, vagy etruszk-római, ellentmond az a tény, hogy –issa képzős férfinév etruszk területeken nem fordul elő. Gyakori ez a képző a gall, közép-európai kelta férfineveknél.<sup>352</sup> A név első fele is magyarázható kelta-gall gyökerűként. A gallok híresek voltak jó kézműveseikről, akik sok, a fibulákhoz hasonló kis fémtárgyat készítettek. Az Aucissa fibulákhoz tartozó galliai példányok egy részénél más gall neveket is feltüntettek (pl. *Accu*, *Atreptos*, *Boduos*, *Durnacus*, *Iulios Avo*, *Litugenus*). Minthogy e neveket a kutatás más régióból nem ismeri, ezért a kutatók egy része az Aucissa fibulák galliai gyártását tételezi fel.<sup>353</sup> Talán galliai névadás szokásával is párhuzamba állítható ez a gyakorlat, vagyis lehetségesnek tartható az Aucissa fibulák egyes sorozatainak galliai készítése, melyet aztán birodalom szerte másolhattak.

A galliai műhelyazonosítással szemben nyomós érvek szólnak az észak-itáliai eredet mellett. A kelta névadás gyökerét a kutatók jelentős része Észak-Itáliában keresi és találja meg.<sup>354</sup> A legkorábbi Felső-Rajna-vidéki Augustus kori legios táborok vezérleteiként számon tartott észak-itáliai *terra sigilla*-ták mellett feltűnő Aucissa fibulákról is azt tartják, hogy első példányaik „valahol” Itáliában készültek. E kora példányok E. Ettlinger szerint az igényesen kidolgozott, finoman cizellált darabok<sup>355</sup>, míg a durva kidolgozású, elnagyolt díszítésű fibulák lennének a helyi utánzatok.

Az „ösműhely”-vita eldöntéséhez kevés a nyelvészeti bizonyítékok csatarendbe állítása, a szükséges régészeti adatok előkerüléséig várnunk kell a válaszadással. Minthogy az Aucissa fibulákat az egész Római Birodalom területén megtaláljuk, felvetődik a kérdés: hol gyárthatták sorozatosan ezeket a kis bronz tárgyakat. Erre utaló jel lehet pl. az, ha egy szűkebb régióból sok azonos al típusba sorolható darab került elő. A műhely-kérdés megválaszolásánál figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy a fibulákat készítő mesterek emellett sok más fém használati tárgyat is alkottak és javítottak.

<sup>352</sup> Holder, Sprachschatz, vö. CIL III-hoz fűzött megjegyzések.

<sup>353</sup> F. Haverfield, M.R. Hull, N.P. Toll, R. Hattatt, S. Rieckhoff.

<sup>354</sup> T. Bechert, E. Ettlinger, L. Lerat, G. Ulbert.

<sup>355</sup> Ettlinger 1973, 94.

Nem zárható ki az un. "vándorkézműves"-teória sem, amely szerint a legios táborról - legios táborra költöző mester vitte volna magával öntőmintáit, munkaeszközeit, mintakönyveit. Abban biztosak lehetünk, hogy az egész Imperiumban a legionáriusok által elterjesztett fibulákat ott készítették, ahol az igény jelentkezett – a legios táborok *fabricae*-iben, vagy a mellettük kiépült *vicus*-okban. Az Imperium Romanum egész területét áttekintve egyedül Rheingönheimből ismerünk egy félkész Aucissa fibulát<sup>356</sup>.

Feltételezhető, hogy a korai típusok egységes szempontok alapján egy vagy több azonos elv szerint dolgozó műhelyben készültek, mert nagy területen azonos a formájuk.<sup>357</sup> Később azonban megjelentek helyi változatok is. Ilyen helyi imitációkat sikerült kimutatni Illyriában<sup>358</sup>, a Salona-Emona-Siscia régióban. A pannoniai Siscia körzetében az A242.3 mutat számbeli sűrűsödést, amelynek okát helyi műhely működésében lelte meg a kutatás<sup>359</sup>. Azonban sem itt, sem Pannonia más vidékén, sőt az egész birodalom területén sem került elő rheingönheim példány kivételével, félkész vagy rontott Aucissa fibula és öntőminta.

## 8. Történeti és társadalomtörténeti következtetések

### Az Aucissa fibulák viselőinek köre

A pannoniai Aucissa fibulák lelőhely szerinti megoszlásáról a következő állapítható meg. A fibulák jelentős része, 98%-a katonai jellegű településhez, ideiglenes vagy állandó katonai táborhoz tartozik, s mindössze 2 %-a került elő temetkezésből (Ljubljana/Emona–Tržaska cesta 2. sír<sup>360</sup>, Ljubljana/Emona 268. sír<sup>361</sup>). Ez a tény összhangban áll a birodalom más részein (Rajna-vidéktől az Alpok régióin át Hispaniáig, Britanniáig) tapasztalt jelenségekkel.

Pannonia területén késő kelta, La Tène D telepeken hitelesen megfigyelt és dokumentált ásatásból nem ismert Aucissa fibula, annak ellenére sem, hogy számos adat utal a térségben a római hódítás előtti lakosság élénk itáliai kapcsolataira. Talán a velemszentvidi kelta oppidum területén talált szórvány, A242.2 típusú Aucissa fibula utalhat a helyi kelta lakosságnak a hódítás előtti római kapcsolataira, de lehet a hódítás után megfigyelhető romanizáció jele is.<sup>362</sup> Hasonló lehetőségek felmerülnek a herköcai/Gomolava erődített telepen talált Aucissa fibulák értelmezése tekintetében is.<sup>363</sup> Az Aucissa fibulák feltűnése civil környezetben a helyi lakosság romanizálódásának bizonyítéka.

A számba vett pannoniai Aucissa fibulák döntő többsége bronzból készült. Ez a fémötvözet olyan tárgyaknak az alapanyaga, amelyeket a középréteg igényei szerint a műhelyek tömegével állítottak elő. A "középréteg" fogalmába beletartozik a katonai és civil foglalkozású lakosság azon része, amely meg tudta fizetni a viseleti tárgyat.

<sup>356</sup> Ulbert 1969, 38; Riha 1979, 115.

<sup>357</sup> H. Philippe megjegyzi, hogy az Olympiában előkerült fibulák eredeti típusozhasonlitanak, tehát nem mutatható ki helyi műhely. Philipp 1981, 329.

<sup>358</sup> Marović 1961, 106f.

<sup>359</sup> Kosčević 1975, 53-54; Kosčević 1995, 19.

<sup>360</sup> Petru 1972, 172, T. CXIX, 6.

<sup>361</sup> Petru 1972, 155, T. XXVII, 12.

<sup>362</sup> Miske 1907, T. LXX, 1.

<sup>363</sup> Dautova-Ruševljan 1987, 58, 98-101.

Pannonia provinciában eddig egyetlen nemesfém Aucissa fibula került elő Mezőörsről. E késői változatok közé tartozó szörványelet esetében csak találgatni lehet használatának személyével, társadalmi helyzetével, nemével, stb. kapcsolatban. A finom kidolgozású, kisebb méretű kapcsolótű igényes, tehetősebb megrendelőre enged következtetni. Nemesfém-ből készült fibulák gyakoribbak Itália területén és csak ritkán fordulnak elő a provinciákban.<sup>364</sup>

Vas Aucissa fibula Pannoniában nem került elő, ilyenek a birodalom más területein is ritkák<sup>365</sup>. Vasból általában az Augustus korban készítették fibulákat.<sup>366</sup> A vas alapanyag használatát a kutatás részint a kelta fémművesség zavartalan továbbéléséért értelmezi, részint a helyben kitermelhető alapanyag meglétével magyarázza.

#### Az Aucissa fibulák elterjedése Pannoniában

Áttekintve az összegyűjtött Aucissa fibulák lelőhelyenkénti előfordulását Pannonia provincia területén megállapítható, hogy ezek a kis leletek Pannonia korai történetének vizsgálata során a katonai jelenlét és az időrend vizsgálata tekintetében fontos szerepet kapnak.

Amint azt a Rajna vidéki példák is mutatják, az Aucissa fibulák elterjedése kapcsolatba hozható a katonaság megjelenésével, ilyen módon a fibula utalhat az adott terület katonai birtokba vételének folyamatára.<sup>367</sup> Pannoniában az Aucissa fibulák korai típusai az Augustus kori hódítás időszakához köthetők.<sup>368</sup> Ilyen fibulák kezdetben a térséget Itáliával összekötő radiális utak: Carnuntum irányába a borostyánút mentén, a Poetovio-Aquincum és Poetovio-Sirmium útvonalon, majd a limes mentén létesített erődítményekben és a veterán településeken figyelhetők meg.<sup>369</sup> Az Aucissa fibulák Hispania területén is a római utak mentén találhatók **(4. térkép)**. A legkorábbi Aucissa fibulák a Dráva-Száva völgyének fontosabb lelőhelyein, a megszálló katonaság egykori szálláshelyein fordulnak elő (Siscia, Sirmium). Ezek a lelőhelyeken más kora császárkori leletanyag, korai amphorák és az Augustus kori *terra sigillata*-k és fémédények is kimutathatók.<sup>370</sup> Pannoniában a leggyakrabban az A242.2 altípus fordul elő. Az összes ismert fibula 44 %-a, és az összes típusba, altípusba sorolható fibula 57 %-a.

A későbbi Pannonia provincia területén a császári haderő felvonulásának két fő iránya volt: a NY-K-i irány a Dráva-Száva közén át egészen a Dunáig, és a D-É-i irány, a borostyánút mentén ugyancsak a Dunáig. A két útvonal közötti folyószakasz a *Ripa Danuvii*, amely mentén az erődített helyek lineáris vonalának kiépülése, a katonaság jelenléte kimutatható.

Az egész római birodalom leletanyagát érintő összevetés és áttekintés alapján jól érzékelhető, hogy az Aucissa fibulák relatív és abszolút kronológiája hozzájárul ahhoz, hogy pontosabb képünk legyen a korai hadjáratok útvonaláról és történetéről, a tartomány szerveződéséről, a római közigazgatás megszilárdulásáról.

<sup>364</sup> Böhme-Schönberger 1994, 106-107.

<sup>365</sup> Riha, 1990, 10-12: Augstban a teljes Aucissa-gyűjtemény 2 %-a készült vasból.

<sup>366</sup> Rieckoff 1975, 48; Grabherr 2002, 38; Steidl 2002, 45-59.

<sup>367</sup> E folyamat egyes fázisait a kutatás már korábban tisztázta: Gabler 1979, 199-217; Mócsy 1975, 37-56; Pannonia 1990, 31-34.

<sup>368</sup> Egyik nézet szerint a Dunántúl meghódítása Augustus uralkodása után került sor. Kovács 2002, 181-188.

<sup>369</sup> A megszállás rendszere Noricum és Pannonia esetében hasonló volt mint a Duna felső folyásának vidékén. A megszállás folyamatára jellemző, hogy az erődök láncolata kezdetben az Itáliába vezető radiális utak mentén jött létre, majd a lineárisan a kiépülő limes mentén jött létre. Schönberger 1985, 321-325.

<sup>370</sup> Gabler 1997, 85-92; Gabler 2002, 147.



## *Dráva-Száva köze, a K-Ny-i felvonulási út és a dunai limes*

A Duna felé kiinduló keleti és északi irányú út közös kiindulópontja Emona volt, amelyet Plinius mint pannoniai várost említett.<sup>371</sup> Ljubljana--Gornji trg. 30<sup>372</sup> lelőhelyen a lemezes kengyelű, korai Aucissa fibulák, amelyek Kr. e. 25 és Kr. u. 5. közé keltezhetők, az Augustus kori római hódítás legkorábbi időszakában gazdag itáliai kapcsolatokról árulkodnak. Ugyanezen a lelőhelyen a III. települési fázisban megtalálhatók a klasszikus Aucissa fibulák is, amelyeket Augustus Kr. e. 19-4 között vert érme keltez.<sup>373</sup> A Ljubljana--Grad lelőhelyen<sup>374</sup> és az Emona--Starokršćanski center területén<sup>375</sup> másodlagos helyzetben talált klasszikus Aucissa fibulák a Kr. u. I. sz. közepére--második felére keltezhetők. Egy felirat tanúsága szerint Emona Kr. u. 14/15-ben emelkedett *colonia* rangra, de még ekkor a katonai tábor léte nem bizonyított.<sup>376</sup> Az Aucissa fibulák magas száma azonban Emonában arra utal, hogy itt nagyobb számú katonaság tartózkodhatott és talán mégis működhetett egy korai, átmeneti katonai tábor. Pannoniában elsőként Emonában telepítettek le kiszolgált katonákat, és talán az ő hagyatékukhoz tartozhat a temetőben talált néhány Aucissa fibula.

Az Emonából kiinduló NY-K-i útvonal szinte minden startégiailag jelentős pontján, a későbbi jelentős városok vagy erődök helyén kerültek elő Aucissa fibulák: Sisak/Siscia, Eszék/Mursa, Dombó/Dumbovo, Sirmium, Hrtkovci/Herkóca/Gomolava.

Siscia a Száva és a Kulpa összefolyásánál olyan fontos stratégiai ponton helyezkedik el, ahonnan ellenőrizni lehetett a Száva-völgyet és ahol Augustus korától kezdve számolhatunk katonai táborral.<sup>377</sup> A hely már a Kr. e. 35/33-ban Octavianus által vezetett hadjárat egyik állomásaként szerepelt. Ezt követően a tartomány elfoglalása, megszervezése során szükséges volt jelentős számú katonai erő folyamatos állomásoztatására a településen. Az itt előkerült összes Aucissa fibula 19 %-a tartozik a legkorábbi A242.1. altípushoz és 33 %-a tartozik a klasszikus Augustus kori A242.2. altípushoz. Ennek alapján feltételezzük, hogy a katonák igényeit elégítette ki a jelentős számú itt előkerült Aucissa fibula, amelyek között a korai altípusok vannak többségben, de a későbbi típusok is előfordulnak. Az A242.3. altípus helyi gyártását a kutatás már régóta tényként kezeli.<sup>378</sup> Egy újabb felvetés szerint a *Valerius, Cartilius, Durnacus* felirátú, A.242.1 típusú korai fibulák nagy száma Dalmáciában a korai római hadjáratokkal függhet össze, a „pannon felkelés” idejéből (Kr. u. 6-9) vagy Drusus dalmáciai tartózkodásának időszakából (Kr. 17-20).<sup>379</sup>

A Mursa<sup>380</sup> térségében talált Aucissa fibulák és a késő Augustus-Tiberius kori sigillaták is felvetik a korai római katonai jelenlét és tábor lehetőségét, amit a Dráván létesített vízi átkelőhely

<sup>371</sup> Emona közigazgatási besorolásáról folyó vitához újabban ld. M. Šašel Kos: Emona was in Italy, not in Pannonia. In: *Situla* 2003, 11-19; A városra vonatkozó újabb történeti és régészeti kutatási eredmények összefoglalása: *Colonia Iulia Emona*. In: *Situla* 2003, 21-45.

<sup>372</sup> Vičić 1994, 48, Taf. 3,17.

<sup>373</sup> Vičić 1994, 48, Taf. 3,17.

<sup>374</sup> Plesničar-Gec 1992, 49; Vičić 1994, 36, Sl. 10,1-2.

<sup>375</sup> Sivec 1983, 63, 105, 108, T. 4,3; T. 9,16.

<sup>376</sup> J. Šašel: Lineamenti dell'espansione romana. *Antichita Altoadriatiche* 9, 1976, 71-91.

<sup>377</sup> Mócsy 1974, 34; T. Lolić: *Colonia Flavia Siscia*. In: *Situla* 2003, 133.

<sup>378</sup> Kovrig 1937, 115; Patek 1942, 107-108; Košćević 1975, 53-54; Košćević 1980; Košćević 1995.

<sup>379</sup> Böhme-Schönberger 2005, 69.

<sup>380</sup> Sl. Filipović: *Colonia Aelia Mursa*. In: *Situla* 2004, 157, 160-162.

védelve indokolt.<sup>381</sup> A Kr. u. első évtizedektől fontos kereskedelmi központ működött itt, amely elsősorban a hadsereg (ld. bélyeges tegulák) igényeit elégítette ki. A Mursa-ról ismert négy Aucissa fibula mindegyike a leggyakoribb A242.2 altípushoz tartozik, amely a korai tábor feltételezését e tekintetben is lehetővé teszi.<sup>382</sup>

A római foglалás idején Siscia mellett Sirmiumban<sup>383</sup> is jelentős katonai erők táborozhattak, mert Kr. u. 6-ban felkelő pannonok<sup>384</sup> Salona mellett ezt a helyőrséget támadták meg visszavonulásra kényszerítve Tiberiust. A Maroboduus hatalmát felszámolni akaró Tiberius éppen a délen kitört lázadás miatt kötött hirtelen békét, és lemondott az északi területek tartós katonai megszállásáról. Itália védelme miatt inkább Pannonia déli részén fogott jelentős útépitésbe, a felvonuló hadsereg utánpótlásának biztosítására. Egy ilyen út haladt már korábban Kr. u. 19/20-ban Sirmiumon át. A történeti adatokkal összhangban a településen talált A242.2 altípusú Aucissa fibula Aucissa fibula használatát a Kr. u. I. sz. első évtizedekre tehetjük.

Sirmiumtól DK-re Hrtkovci/Herkóca/Gomolava erődített telepe a késő La Tène időszakban helyi központként működött. A térség népessége feltehetően már a pannondalmata lázadás előtt, Tiberius hadjárata során kapcsolatba kerülhetett a rómaiakkal. Gomolaván a sok késő kelta kerámia között a legkorábbi itáliai áru Kr. e. 15–Kr. u. 15 közé keltezhető.<sup>385</sup> Gomolava erődített telepén az első század folyamán római katonai egység állomásozhatott.<sup>386</sup>

A Dráva-Száva közti Duna szakasz (*Ripa Danuvii*) limes menti őrhelyein számos esetben kerültek elő Aucissa fibulák, amelyek elsősorban katonai összefüggésben értelmezhetők.

Az irodalmi említésből ismert Novi Banovci/Újbánya/Burgenae castellumában állomásozott csapatok nevét is meghatározták a bélyeges tegulák segítségével.<sup>387</sup> Sajnos, a táborbelső modern feltárásával még adós a kutatás, így az innen előkerült Aucissa fibula csak jelzésszerűen utalhat az itt állomásozott katonaságra.<sup>388</sup> Hasonló a helyzet a Dombón talált Aucissa fibula esetében is.<sup>389</sup>

Surduk/Szurdok/Rittium római castelluma nevét ugyancsak ismerjük irodalmi utalásból. A táborban az *ala I Augusta Ituraeorum* állomásozott, kiterjedését egy 1892-es ásatáson állapították meg.<sup>390</sup> A lelőhelyről előkerült Aucissa fibulát más jelentős számú kora római leletanyaggal együtt őrzik a zágrábi és egyéb leleteket a Sremska Mitrovica-i múzeumban.

Dalj/Dálya/Teutoburgium castellumáról fennmaradt epigráfiai adatok szerint több csapattest is állomásozott itt a Kr. u. I. sz.-ban (*ala II Hispanorum Aravacorum*, *ala I civium Romanorum*). Sajnos, a mai mostoha körülmények (területén téglavető működik, a Duna folyamatosan pusztítja áradásaival a fennmaradt épületrészeket) nem teszik lehetővé a tábor belső időrendjének meghatározását. Az Aucissa fibula a limes menti lineáris erődítményrendszer kiépülésének emléke.

Borostyánút, az É-D-i felvonulási út a Dunáig

<sup>381</sup> Gabler 1977, 104-105; Gabler 2002, 162.

<sup>382</sup> Gabler 2006, 95.

<sup>383</sup> M. Mirković: Sirmium. In: Situla 2004, 147-149.

<sup>384</sup> Mócsy 1975, 38.

<sup>385</sup> Gomolava 1992, 208-209; pl. Augustus kori terra sigillaták: Gabler 2002, 147.

<sup>386</sup> Gomolava 1992, 210-211.

<sup>387</sup> J. Klemenc. In: V. Congressus Inetrnationalis limitis Romani Studiosorum. ARR 3. Zagreb 1963, 65.

<sup>388</sup> Marović 1961, 115, Nr. XI,17.

<sup>389</sup> Dautova-Ruševljan 1995, 112, 148, 150 T. I,1.

<sup>390</sup> J. Klemenc. In: V Congressus Inetrnationalis limitis Romani Studiosorum. ARR 3. Zagreb 1963, 65.

A római hódítók Nyugat-Pannonián átvezető egyik fő útvonala az ősi kereskedelmi út, a borostyánút volt, mely az Adriai-tenger térségét kötötte össze az Északi-tenger vidékével. A borostyánút mentén kezdetben katonai őrállomások sorával számolhatunk, amelyek utánpótlási lehetőséget biztosítottak és kiindulási pontként szolgáltak a Dunántúl fokozatos bekebelezésére indított hadjáratok során. Egy ilyen őrállomáson a katonák szállása mellett raktárakkal, esetleg műhellyel számolhatunk. Közülük Poetovio, Salla, és Carnuntum emlényagában különíthetők el Aucissa fibulák.

Az Aquileiaból északra nyomuló római hadsereg egyik első legios tábora a szerveződő Pannonia területén Poetovio volt, ahol előkerültek az Augustus kori faépületek és az e periódushoz tartozó kerámia és bronzöntő műhelyek maradványai.<sup>391</sup> Az itt előkerült Aucissa fibulák többsége (4 db) a korai, az Augustus korban is használt altípusokhoz tartozik (A242.1, A242.2), és csupán egy példány képviseli a legkésőbbi altípust (A242.6).

A terjeszkedő római hadsereg a felvonulási útvonalon egymástól meghatározott távolságra katonai őrállomásokat létesített. Észak felé haladva a borostyánút keresztezte a Zala folyót, ahol a folyami átkelés biztosítása indokolhatta a katonai őrhely létrehozását. A hasonlóan jó földrajzi fekvésű helyeken kezdetben átmeneti szálláshelyeket, később raktárakat, sőt műhelyeket is létesítettek. Ilyen ideiglenes katonai bázis lehetett Salla területén is a római foglalás idején.<sup>392</sup> A Salla-ban talált mindhárom fibula egy altípushoz (A242.2) tartozik, mindegyik középen keskeny, hosszanti, két esetben díszített borda fut (Nr. 175-177). Az egyik fibula keskeny kengyele a korai változatokhoz tartozik (Nr. 175), amelyeket a Kr. u. évtizedekben használtak. A Salla-ban folytatott ásatásokon a közelmúltban Augustus kori *terra sigillata*-tárk kerültek elő.<sup>393</sup> E kora császárkori leletek Tiberius Kr. u. 6-ban Maroboduus ellen indított hadjáratával hozhatók kapcsolatba és a katonai tábor első fázisához köthetők. Ennek a tábornak a maradványai még nem kerültek elő, de az újabban előkerült régészeti leletek (lándzsa, köztársaság kori és Augustus kori érmék, *terra sigillata*) egy ilyen tábor léteire utalnak.<sup>394</sup> A Dunától délre a közel múltig hiányoztak a Maroboduus elleni katonai felvonulás nyomai. Különösen figyelemre méltó, hogy a P. Attius és Gratiudius pecsétes *terra sigillata* a Claudius kori települési szint alatt kerültek elő, tehát a korábbi, Augustus kori horizonthoz tartozhatnak.<sup>395</sup> A Salla területén talált fibulák ily korai keltezése formai szempontból elképzelhető ugyan, mivel e típus hosszú ideig használatban volt, de a fibulák előkerülési körülményei, a pénzzel keltezett rétegek<sup>396</sup> inkább későbbi Claudius kori (ala tábor) használatra és földbe kerülésre vallanak.

Savariában az Iseum területén folyó legfrissebb ásatásokon<sup>397</sup> két db A242.2. altípús Aucissa fibula került elő, amelyek új adatokat szolgáltatnak a város korai történetével kapcsolataiban. Savaria a borostyánút út mentén helyezkedik el, ezért fontos utánpótlási és kereskedelmi állomás lehetett már a Maroboduus ellen indított hadjárat idején is. A régészeti

<sup>391</sup> Mócsy 1974, 43; J. Horvat et alia: Poetovio. Development and Topography. In: Situla 2003, 155, 173-175.

<sup>392</sup> Redő 1989, 405-433; Redő 2003; F. Redő: Municipium Aelium Salla. In: Situla 2003, 202-204.

<sup>393</sup> Gabler 2002, 158; Gabler 2005a, 23; Gabler 2005b, 150-151.

<sup>394</sup> Redő 2003; F. Redő: Municipium Aelium Salla. In: Situla 2003, 202; Gabler 2006, 89-90; Hasonló szerepet játszott a szerveződő Raetia életében a Sallával közel egykorú Eching katonai állomása is, ahol a csapattestek egymást váltották a Kr. u. 16/19 körüli időszakban, s az első csapatok megjelenéséhez 5 db Aucissa fibula köthető. Steidl 2002, 45-59.

<sup>395</sup> Gabler 2005b, 151.

<sup>396</sup> Berecz 1990, 78; Abb. 1,1-3; 95. Tábla. (F negyed H/XII, Dny-ra a V-alakú csatortától -100-110 cm ill. -50-60 cm; és T negyed A/I szürke agyagos réteg -200-210 cm). A leletösszefüggésekhez ld. ActaArchHung 41, 1988, 3-4.

<sup>397</sup> Sosztarits Ottónak köszönöm, hogy a 2005. évi ásatásokon előkerült fibulákat tanulmányozhattam és felhasználhattam.

adatok hiánya miatt nem tételezhető fel, hogy Savaria egy bennszülött település helyén jött volna létre. Tóth E. szerint a városnak katonai tábor volt az előzménye, akárcsak más *colonia*-k Siscia és Poetovio esetében.<sup>398</sup> Mindaddig azonban nem kerültek elő a város alapítását, a Claudius kort megelőző *terra sigillata*-k<sup>399</sup>, katonai jellegű építmények vagy katonákkal kapcsolatba hozható leletek (*militaria*).

Az Iseum újabb ásátása során az ásátónak, Sosztarics Ottónak sikerült megfigyelnie egy korai „fa periódust”, amely a Kr. u. I. sz-ra keltezhető. Az Aucissa fibulák előkerülésével a város létrejöttére vonatkozó korábbi régészeti és történeti feltételezések igazolást nyertek.<sup>400</sup> Mindezek fényében Savaria foglaláskori katonai szerepét tényként kezelhetjük és emellett Sisciához, Poetoviohoz, Sirmiumhoz hasonlóan Savaria katonai és kereskedelmi jelentőségét is feltételezhetjük.

Carnuntumban és közvetlen környezetében számottevő az Aucissa fibulák mennyisége<sup>401</sup>, s ennek alapján aktív katonai jelenlétre következtethetünk. Carnuntum startégiai jelentőségű hely, a borostyánút és a Duna találkozásánál található, ahol a dunai limes egyik legkorábbi erődítményét létesítették. Mindmáig azonban nem sikerült egy korai, Augustus-Tiberius kori tábor nyomára bukkanni (Carnuntum I.)<sup>402</sup>, amit pedig korai Augustus kori fém és kerámialeletek valószínűsítene.<sup>403</sup> Az eddig feltárt tábor legkorábbi rétege a pénz- és kerámialeletek alapján Claudius kori<sup>404</sup> és a carnuntumi Aucissa fibuláknak csupán az egy harmada keltezhető erre a későbbi időszakra (A242.4,5,6 altípusok, **5. táblázat**).

EBBE a kronológiai képbe nem illeszthetők bele a Carnuntumból ismert Aucissa fibulák Augustus korban használt változatai, amelyek az összes Aucissa fibula két harmadát teszik ki. *Cartilius* pecsétlőjű fibula került elő Carnuntum pannoniai előteréből Schützen am Gebirge lelőhelyről is (Nr. 171). E keskeny kengyelű, rovátkolt díszű és öntött csuklólövedéves fibulák az A242.1 altípushoz tartoznak és az Augustus korra keltezhetők és feltételezhetően egy korai hadjáratral hozhatók összefüggésbe. A Claudius kor előtt ezen a vidéken Tiberius vezetett Kr. u. 6-ban Maroboduus ellen hadjáratot, de azt a váratlanul kitört pannon felkelés miatt meg kellett szakítania és csapatokat helyezett át Dalmáciába. A kora császárkori kerámia és fémleletek tehát nem kereskedelmi lerakatokból származnak, hanem a nagy létszámú, rövid ideig Carnuntum térségében állomásozó csapatok ellátmányához köthetők. Hasonló leletek előkerülésével várhatóan azonosítható lesz majd a legkorábbi carnuntumi tábor (*hiberna ad Danuvii*) helye is<sup>405</sup>, hiszen csak a katonák viselhették a rövid időhatárok közé keltezhető, nagy mennyiségű korai Aucissa fibulát (A242.1,2 altípusok)<sup>406</sup> és hozzájuk köthető a számos *militaria* is. Hasonló jelenségek tapasztalhatók a Carnuntumtól északi előterében is (ld. Dévény).

<sup>398</sup> Tóth 1998, 16.

<sup>399</sup> E. Tóth.: Zu den historischen Problemen der Stadt Savaria und ihrer Umgebung zwischen dem 4.-9. Jh. *FoArch* 27, 1976, 97; Buocz T./Gabler D.: Savariai városfal. A városfal építési ideje a terra sigillaták tükrében. *Sárvár* 2002, 61-132.

<sup>400</sup> Sosztarics Ottó szíves szóbeli közlése. vö. Tóth 1998, 16: „Mivel a Dunántúl katonai megszállását szükségessé tevő külpolitikai események Kr. u. 50-ben következtek be, ekkorra tehető a város alapítása. A régészeti leletek és az eddigi ásások eredményei nem adnak erről felvilágosítást.”

<sup>401</sup> Carnuntum 1992, 491.

<sup>402</sup> M. Kandler: Carnuntum. In: *Situla* 2004, 16.

<sup>403</sup> Gabler 2006, 89.

<sup>404</sup> Gabler 1981, 1-32; Pannonia 1990, 88; Gabler 2002, 131-138.

<sup>405</sup> Gabler, 2006, 82, 89.

<sup>406</sup> Gabler 1981, 1-32; Gabler 2002, 131-138.

Több Aucissa fibula került elő a Mursella municipiummal azonosított Árpás és Mórchida községek közötti lelőhelyről. A város Savaria colonia és a Claudius idején már kiépített arrabonai auxiliáris castellum közötti út mentén, a Rába és a Marcal átkelőhelyek között helyezkedik el. Korábbi ásatások bebizonyították, hogy a lelőhely nem katonai tábor vagy késő antik erőd (amint azt korábban gondolták), hanem város, amelynek a legutóbbi ásatások során négy fő építési periódusát sikerült megállapítani.<sup>407</sup> A település a Kr. u. I. század első felében a folyami átkelőhelyek között spontán jött létre és későbbi fejlődését is elhelyezkedésének köszönhette, hiszen a Kr. u. II. században *municipium* rangra emelték.<sup>408</sup> A 64. szelvényben, udvar habarcsolása alatt talált és egy másik szőrvány Aucissa fibulák (Nr. 1-2) az A 242.6.-típushoz tartoznak ezért nem a Kr. u. I. század első felére keltezhető un. „fakonstrukciós“ periódushoz<sup>409</sup>, hanem inkább a Kr. u. I. sz. közepétől keltezhető „fazekas“ periódushoz köthetők.<sup>410</sup> Ennek megfelelően a fibulák viselőiként inkább betelepült veteránok<sup>411</sup>, semmint a késő kelta hagyományú beenszüllött település romanizálódó lakói<sup>412</sup> jöhetnek számításba. Újabbban a várostól DK-re légifotózással tanulmányozott 150x150 méteres négyszögletes objektum feltehetően egy katonai táborral azonosítható. Mursella esetében tehát az Aucissa fibulák elsősorban katonaviselőkhez, de esetleg a település beenszüllött népességének a római hagyományokat, divatot átvevő tagjaihoz is köthetők.

Arrabona/Győr-Martinovics téren 5. sz-i gödörben, feltehetően másodlagos helyzetben egy Aucissa fibula került elő. Habár Arrabona korai *auxiliaris castellum*-ára vonatkozó adatok (sírkövek, korai kerámia, *terra sigillata*) folyamatosan gyűlnek, eddig csak a Kr. u. 25-30 táján megépült Claudius kori tábornak sikerült megfigyelni, amelyben az *ala Pannoniorum* állomásozhatott.<sup>413</sup> Mindeddig azonban nem illesztették a kora megszállás bizonyítékai közé a káptalandombi lelőhelyen – igaz másodlagos helyzetben – talált Aucissa fibulát (A.242.2 típus), amelynek formája alapján kora a Kr.e. 25/30–Kr. u. 50/55. közé tehető és így T. Szőnyi E. által felfedezett a korai katonai táborra utaló bizonyítékok közé kell helyezni.<sup>414</sup> A fibulának a Kr. u. I. sz. közepe elé történő keltezését alátámasztja a kengyelen látható fenyő-motívum, a szemes fibulára (Augenfibel) emlékeztető módon két oldalon elhelyezkedő kör alakú disz. Az ívelt kengyelen két bemélyített hosszanti árkot három borda határolja, amelyeket ferdén bekarcolt vonalsor díszíti. A győri Káptalandombon a kora római kerámia<sup>415</sup> a korai fa-föld szerkezetű un. barakk tábornak és épületeit a Claudius korra keltezi. Újabbban a kutatás a korai négyszögletes pecsétlővel ellátott *terra sigillata*-k alapján Arrabonában is számol egy késő Augustus kori vagy

<sup>407</sup> Szőnyi 2002, 55.

<sup>408</sup> Szőnyi 1981a, 87-115; Szőnyi 2002, 51-90.

<sup>409</sup> Szőnyi E.: Mursella. In: Situla 2004, 88.

<sup>410</sup> Különös, hogy az 1975-89. évi ásatásokat bemutató összefoglalásban a korai *terra sigillata* és a kerámialeletek mellett nem szerepelnek e fontos keltező értékű tárgyak a korai periódus meghatározásakor. Szőnyi 2002, 54-57; Szőnyi E.: Mursella. In: Situla 2004, 89-91.

<sup>411</sup> Mócsy 1974, 142.

<sup>412</sup> Gabler 1979, 203-204; A Kr. u. I. sz. 1. felére keltezhető rétegben Pó-vidéki sigillatával együtt került elő hólyagos kelta bokapecsét valamint több helyről is sima, fényes felületű LTD típusú edénytöredékek. Szőnyi 2002, 51-90.

<sup>413</sup> Szőnyi 1990, 667-674; Gabler 2002, 162.

<sup>414</sup> Szőnyi 1981, 135-136; Szőnyi 1988, 21-33; Szőnyi 1990, 667-674; Szőnyi 1992, 9-10, 12-14.

<sup>415</sup> Győr-Káptalandombon Drag 3 típusú *terra sigillata*, amphorák és más korai kerámiatípusok kerültek elő. Szőnyi 1981, 135.

kora Tiberius kori rövid életű katonai táborral.<sup>416</sup> Ennek a keltezésnek az arrabonai Aucissa fibula sem mondana ellent.<sup>417</sup>

Carnuntum és Aquincum közt majdnem félúton a Duna jobb partján, szemben a Vág-Duna torkollattal épült fel Brigetio legios tápora. A legios tábor és az ideiglenes táborok együttes jelenléte is jelzi a dunai limes e szakaszának stratégiai fontosságát.<sup>418</sup> Az itt állomásozó katonák feladata a dunai átkelőhely védelme mellett a szomszédos barbár (első sorban germán) népek ellenőrzése volt.<sup>419</sup> A legkorábbi, Kr. u. I. sz. első felére keltezhető 200 m széles fatábor északi részét elmosta a Duna. Több (legalább 18 db) ideiglenes tábor lokalizálható Brigetio körzetében, melyek a limes e szakaszára védekezés, vagy még inkább támadás szándékával összevont csapattestek állomáshelyei, gyakorlótáborai voltak, egy részük a markomann háborúk eseményeivel hozható kapcsolatba.<sup>420</sup> A katalógusban szereplő, Brigetióból származó fibulák közül három sorolható a korábbi, Claudius korban is használt altípusokhoz A 242.2-4 (Nr. 59-61), és három a Kr. u. I. sz. közepére és második felére keltezhető A 242.6 altípushoz (Nr. 62-64). A teljes leletanyag ismeretében tisztázandó, hogy a Brigetio területén talált régi ásatásból származó Aucissa fibulák a táborok használatának melyik fázisához köthetők és kapcsolatba hozhatók-e más korai leletekkel.

A százhalombattai (Matrica) Aucissa fibula régi szórványlelet, amely azonban nem kerülhetett elő az erődben közelmúltban folytatott feltárásokon, mert azokon nem találtak más hasonlóan korai keltezésű leleteket.<sup>421</sup> Nem került elő Aucissa fibula a matricainál korábbi, Vespasianus kori baracsi (Annamatia) *auxiliaris castellum* ásatása során sem.<sup>422</sup> További kutatást igényel, hogy a matricai és más limes menti katonai erődítményeknek mikor épültek I. századi előzményei, melyik hadivállalkozáshoz melyik tábor használata köthető.

Az Aucissa fibulák eddigi hiánya Aquincumban napjainkban leginkább kutatási (még inkább közlési) hiányosságnak tekinthető, hiszen korai castellumokra vonatkozóan rendelkezünk adatokkal (Viziváros, Bem tér)<sup>423</sup>, ahonnan Aucissa fibulák előkerülése is várható.<sup>424</sup> Aquincumban Kr. u. 45-50 körül mutatható ki az *ala I. Hispanorum*.<sup>425</sup> A castellumra vonatkozó eddigi legelső írott forrás Kr. u. 106-nál nem korábbi, a föld-fatábor kőbe épülése a markomann háborúk utánra keltezhető.

Figyelemre méltó jelenség, hogy Pannonia provincia belső területeiről mindmáig nem ismertek Aucissa fibulák, azok a Kr. u. I. sz. első felében elsősorban olyan helyeken jelentek meg, ahol az aktív katonaság vagy veteránok jelenléte kimutatható (határvédelmi vonal, hadjárat vagy felvonulási útvonal, veterántelepítések). Az Aucissa fibulák hiánya a bennszülött településeken kutatási hiányosságnak is tartható, hiszen a germán barbaricumból is ismerünk példát arra, hogy a római jelenlét adott területen hatással volt a barbárok életére és régészeti leletek (fibulák, fegyverek, kerámia, fémédények) alapján jól dokumentálható az „imitatio

<sup>416</sup> Gabler 2006, 94. A négyszögletes pecsétlővel ellátott terra sigillata keltezésére vonatkozó további irodalommal.

<sup>417</sup> Szőnyi 1990, 167-674.

<sup>418</sup> L. Borhy: Brigetio. In: Situla 2004/5, 231-233.

<sup>419</sup> Borhy 1998, 88-89, 246-248.

<sup>420</sup> E. Számadó/L. Borhy: Brigetio. Brigetio Castra Legionis. Brigetio Temporary Camps. in: The Roman Army in Pannonia. Ed.: Zs. Vásy. Budapest 2003, 75-79, 151-153.

<sup>421</sup> P. Kovács: Matrica - excavations in the Roman fort at Százhalombatta, 1993-1997. Budapest 2000.

<sup>422</sup> P. Kovács: Annamatia (Baracs) – A Roman Auxiliary Fort in Pannonia. Acta AntHung 41, 2001, 55-80.

<sup>423</sup> Németh/Kérdő 1986, 384-388; Kérdő 1993, 32; Gabler 1997, 85.

<sup>424</sup> H. Kérdő K.: Das Alenlager und vicus der Viziváros. In: Forschungen in Aquincum 1969-2002. Clarae Póczy Otogenariae. Aquincum Nostrum II. 2. Budapest 2003, 81-84.

<sup>425</sup> Pannonia 1990, 90-92; Gabler 1997, 85.

*imperi*“ folyamata (Waldgirmes<sup>426</sup>). A marktbreiti Augustus kori katonai tábornoktól mindössze 9 km-re fekvő germán telepen is előkerültek a rómaiak és a barbárok közötti kapcsolatra utaló leletek, közöttük Aucissa fibulák.<sup>427</sup>

Aucissa fibulák a Pannoniával szomszédos barbaricumban

Barbaricum a Dunától északra

A barbaricum egyes központjai már a kora római időszakban is kialakítottak bizonyos kapcsolatokat a mediterraneummal, amint azt a késői Púchov-kultúra területén talált számos római importtárgy, közöttük az Aucissa fibulák<sup>428</sup> is mutatnak. Maroboduus egykori csehországi uralmi területén is megtaláljuk a római áruk (bronzedények, üvegek stb.) mellett az Aucissa fibulák korai változatait (A242.2: Trebušice, Touchovice<sup>429</sup>). Egyes esetekben az Aucissa fibulák ajándékként is barbár tulajdonba kerülhettek pl. az ajándékozott köpeny tartozékeként<sup>430</sup>, de az egyszerű, bronzból készített Aucissa fibulák önmagukban csak ritkán képezhették rangos ajándék tárgyát. Nem feltétlenül kell azonban a rómaiakkal folytatott békés kapcsolatra gondolnunk, hiszen a római tárgyak (így az Aucissa fibulák is) hadizsákmányként vagy az elesett katonák kifosztásával is barbár népekhez juthattak.

Az Aucissa fibulák emellett a barbaricumban utalhatnak kereskedelmi kapcsolatokra, lehetnek a római hadsereg mozgásának jelzői és mutathatják személyek mobilitását is. Vizsgálataim szerint a barbaricumi Aucissa fibuláknak mindössze 7 %-a származik temetkezésből, 68 %-a került elő településen és 28 % szórvány lelet.

A Pannóniától északra eső régióban barbaricumban Dévény és Mušov szolgált példát arra, hogy az Aucissa fibulák barbaricumi területeken nemcsak a római-barbár kapcsolatokra, hanem római katonai tevékenységre, hadjáratra is utalhatnak. Az őskortól nagy jelentőségű borostyánút a Duna és Morava összefolyásánál keresztezte a Dunát. E fontos kereskedelmi csomópontonál található három kelta oppidum közül a Carnuntumtól 11 km-re fekvő Pozsony-dévényi telep késő La Tène településhorizontját követő réteg kiemelkedően gazdag római leletekben, hiszen kerámia, érmek és Jezerine-típusú fibula mellett 3 ép és 2 töredékes Aucissa fibula is származik innen.<sup>431</sup> A lelőhelyen egy gödörben kerültek elő Augustus kori *terra sigillata*-k és az azzal egykorú korai kerámialeletek (amphorák, római házi kerámia), valamint két pecsételt díszű Aucissa fibula *Cartilius*<sup>432</sup> és *Avivici*<sup>433</sup> felirattal. E fibulák régi ásatásból, illetve nem keltezhető rétegből származnak<sup>434</sup>, értelmezésükhöz a lelőhelyen előkerült, Augustus

<sup>426</sup> Wigg 1999, 77, Abb. 5; Becker/Rasbach 2003, 147-199; von Schnurbein 2003, 98-104.

<sup>427</sup> Wamser 1991, 114, Abb. 2.

<sup>428</sup> Bošáca: Lámiová-Schmiedlová 1961, T. II,1; Liptovská Mara: C. Pieta: Osídlenie zo staršej doby rímskej v Liptovskej Mare. Arch.Rozh. 24, 1972, 34-45, Abb. 5; Púchov: J. Eisner: Slovensko v pravěku. Bratislava 1933, Taf. LXX,11.

<sup>429</sup> Svoboda 1948, 49; Motykova-Šneidrová 1963, 8, 61-62, T. XVI,8; T. XLIX,42; Beilage 3,22

<sup>430</sup> Pitts 1989, 45-58.

<sup>431</sup> Plachá/Pieta 1986, 339-357; Kolník 1991, 74, Abb. 3.5-6; Pieta/Plachá 1999, 199, Abb.13.7-9; Gabler 2006, 82.

<sup>432</sup> Kolník 1991, 74, Abb. 3.5; Pieta/Plachá 1999, 199, Abb. 13.9; Böhme-Schönberger 2005, 69.

<sup>433</sup> Kolník 1991, 74, Abb. 3.6; Pieta/Plachá 1999, 199, Abb. 13.7; Böhme-Schönberger 2005, 69.

<sup>434</sup> A dévényi vár területén kerültek elő a fibulák, ez a településrész folyamatosan lakott volt 1809-ig, ezért nagyon nehéz “sértetlen” réteget azonosítani. A nagy mennyiségű római kerámia és fémlelet általában másodlagos

kori itáliai *terra sigillaták*, vékony falú tálak, korai amphora-, és volutás mécsesüstörödékek, érmek elemzése nyújt némi támpontot.<sup>435</sup> Mára a dévényi Aucissa fibulák száma ötre emelkedett (Nr. B 1-5) és azok formailag mind az A242.2 típusba, a befelé hajló hüvelyű variánsok közé sorolhatók, amelyeket a Kr. utáni évtizedekben viseltek.<sup>436</sup> Feltételezhető, hogy ezek a tárgyak nem a helyi lakosok igényeinek kielégítésére, hanem a térségben megjelent római katonák révén kerültek ide.<sup>437</sup> Mivel e feltűnően egykorú, kora római leletbőségnek a környéken később mintegy fél évszázadig nincs folytatása, ezért e leleteket a Kr. u. 6-ban Maroboduus ellen felvonuló Tiberius vezette hadjáratral hozhatjuk kapcsolatba.<sup>438</sup>

Carnuntum barbaricum előterében Dévényújfalú I. lelőhelyen egy A242.1 típusú fibula használatra a dévényi leletekkel megegyező korú, ezért a késő Augustus korra keltezhető és jelenléte is ugyanazokkal a katonai eseményekkel magyarázható.<sup>439</sup> Ezzel szemben két másik, A242.3 és A242.5 altípusú, díszgombokkal ellátott Aucissa fibulák tágan keltezhetők a Kr. u. I. sz. első felére, középre.<sup>440</sup> Ezek a fibulák az I. sz. folyamán egyre bővülő római barbár kapcsolatokra utalnak.

Pannonia provincia meghódítása és határzónák kialakítása idején biztosra vehető, hogy a Duna-Vág vonala közötti régió folyamatos római ellenőrzés alatt állt. Ilyen ellenőrző pont lehetett a Taya-völgyi Mušov is, ahol katonai táborokat is létesítettek.<sup>441</sup> Egy leégett Augustus kori épület romjai közül, ill. a védőárok pusztulási rétegéből előkerült 1-1 Aucissa fibula (Nr. B 13-14) és emellett korai amphorák kelteznek a lelőhelyet Augustus korára.<sup>442</sup> Az eddigi ásatásokon nem kerültek elő egy Augustus kori táborra utaló leletek, de Mušovban az Augustus kori katonai jelenlét (*militaria*) kimutatható és a Maroboduus elleni hadjárat időszakával hozható összefüggésbe.<sup>443</sup>

A hadjárat legtávolabbi állomáshelyeként értelmezhetjük a Morava-völgyében Staré Hradiško Kr. u. I. sz. közepén felhagyott kelta oppidumát<sup>444</sup>, mert azon egy Augustus kori lelethorizontot sikerült elkülöníteni, amelyben egy A242.2 típusú Aucissa fibula<sup>445</sup> is előkerült (Nr. B-9). A fibula azonos típusú és egykorú a mušovi és a dévényi példányokkal. Az Augustus kori leletekhez korai amphora-, és *terra sigillata*-törödékeket valamint egyéb *militaria* sorolható.<sup>446</sup>

---

helyzetben, kisebb részben kelta környezetben, s csak igen ritkán kora-római leletösszefüggésben került elő. Pieta/Plachá 1999, 197-199.

<sup>435</sup> Gabler, 2002, 137-150; Gabler 2006, 82-84.

<sup>436</sup> Feugère 1985, 312, 319, 323.

<sup>437</sup> A leletek összekapcsolását valamely római katonai akcióval az is bizonyíthatja, hogy a mai Szlovákia területén más germán telepeken nem szerepelnek Aucissa fibulák. Elscheck 1997, 227.

<sup>438</sup> Plachá/Pieta 1986, 339-357; Kolník 1991, 71-84; Balek/Šedo 1996, 399-414; Pieta/Plachá 1999, 179-205; Gabler 2002, 150; Gabler 2005, 148-151; Gabler 2006, 82-84.

<sup>439</sup> Elscheck 1995, 45, Abb. 1.2; Elscheck 1997, 231, Fig. 4.5.2.

<sup>440</sup> Elscheck 1991, 227; Elscheck 1995, 45, Abb. 1.7-8; Elscheck 1997, 231, Fig. 4.5.3-4.

<sup>441</sup> Gabler, 2002, 151. kiemeli az Augustus kori leletek szegényességét, ezért a tábor használatát csak a Kr. u. 6. év eseményeivel hozza összefüggésbe, elveti a korábbi keltezt.

<sup>442</sup> Feugère 22.b1-b2 típus és Riha 5.2 1-2 típus; Balek/Šedo 1996, 399-414.

<sup>443</sup> V. Šakar: Problems of the Roman military campaign against the empire of Maroboduus in the year 6 A.D. In: Gentes, Reges, and Rom. Spisy Arch. Ústavu AV ČR. Brno 16. Festschrift f. J. Tejral zum 65. Geburtstag. J. Bouzek/H. Frieseinger/K. Pieta/B. Komoróczy (Hrsg.) Brno 2000, 24-28. Gabler 2006, 84-85.

<sup>444</sup> M. Čizmar: Erforschung des keltischen Oppidums Staré Hradiško, Mähren CSSR in den Jahren 1983-1988. ArchKorrbl 19, 1989, 265-268.

<sup>445</sup> Meduna 1961, Taf.50.1; Peškar 1972, 66-67; Kolník 1991, 76, Abb. 4.4.

<sup>446</sup> Gabler 2006, 85-86.



A Morava völgyéből további korai Aucissa fibulák kerültek elő, amelyek ugyancsak az Augustus kori hadjárat felvonulási irányába esnek (Rabensburg, Sierndorf an der March, Waltersdorf an der March; Nr. B-15, 16, 22; **5. ábra 2,6**).

#### A szarmata barbaricum

A szarmata barbaricumban három, Pannonia provinciában is ritka típusú Aucissa fibula került elő. A vereasegyházi Aucissa fibula (**5. ábra 8.**) az áttört kengyelű változatok közé tartozik, a kengyelén keresztirányban, 14 db sorban elhelyezett vízszintes vasból készült tag, díszíti, amelyet ezüstlemez fed. A sima, tagolatlan fedőlemez alacsonyan fekszik, visszahajló vége egy csövet képez, amelyben a tűt rögzítő tengely helyezkedik el. Ennek a fibulatípusnak Dalmáciából ismertek párhuzamai (Cetina, Naron, Karlobag, Sopot).<sup>447</sup> A vereasegyházi fibula a dalmáciai és a hercegovinai példák alapján a Kr. u. II. sz. 2. negyedére keltezhető és röviddel ezt követően kerülhetett a földre.

Ugyancsak déli eredetű a Szeged-felsőpusztaszeri út 17. sírjából előkerült az A242.2 altípushoz tartozó, késői Aucissa fibula változat, amelynek távoli párhuzama a pannoniai leletanyagban Hrtkovci/Herkóca/Gomolava lelőhelyen ismert. (**4. tábla 4**). A szarmata barbaricumban előkerült Aucissa fibulák kis száma és változatos típusai nem kereskedelmi, hanem Dél-Pannonia, Dalmácia irányába mutató személyi kapcsolatokra, esetleg személyek mobilitására utalnak.

---

<sup>447</sup> Patek 1942, 35, 20. l.; Bojović 1983, Taf. IV, 28; Mesterházy 1986, 154-157.



9. Leletlisták:

*Aucissa fibulák Pannonián kívül  
(1990-2007)<sup>383</sup>*

**Itália**

Bonifica Muzzana

Maggi/Prenc 1992, 164-167,

Tav. 1,2-3.

Calvatone Romana

Masseroli 1998, 159f. Fig. 11.

Ficarolo

Büsing-Kolbe/Büsing 2002, 90, Abb. 1.

Friaul

A.Tagliaferri: Coloni e legionari romani nel friuli Celtico. Una ricerca archeologica per la storia. I. Friuli 1986, 317, Tav. XC.

Moghegno 37. sír

Moghegno 1995, 58.

San Lorenzo di Pegognaga (Mantova)

Maggi 1996, 55f., Tav. XIII,46.

**Spanyolország**

ÉK-Spanyolország

Erice Lacabe 1995, 111-144.

La Meseta

Mariné Isidro 2001, 210-2

**Svájc**

Basel-Münsterhügel

Deschler-Erb 2002, 20, Abb. 9,4.

Buchs, B, F épület, Pars rustica

Horisberger 2004, Taf. 27/481, 489;

Taf. 28/504-505.

Chur

Hochuli-Gysel et alia 1986, Taf. 49,3-4,7-8; Hochuli-Gysel et alia 1991.

Nyon/Noviodunum

Rossi 1995, 97, Fig. 102,6,8.

Solothurn, település, Phase 1-2,

<sup>383</sup> Mivel R. Erice Lacabe 1995 részletes gyűjtést végzett, s leletlistái az 1990-es évek elejéig tartalmazzák az Aucissa fibulákat, ezért csupán az elmúlt bő évtized újabb leleteit szerepeltettem. Kivételt teszek korábban nem ismert vagy nem említett fibulák esetében.

- Spycher/Schucany (Hg.) 1997, 182, 241, Taf. 59, 618.  
 Vindonissa  
 Meyer-Freuler 1999, 179., Taf. 5,79-80; 235, Taf. 33,604; 241, Taf. 36,654.

## Szlovénia

- Celje, Savinja folyó  
 Lazar 1996, 284, Taf. I,21.  
 Razdrtro  
 Bavdek 1996, 300, Abb. 10,1.

## Horvátország

- Narona (Augusteum, Temenos, 1999)  
 Ivčević 2004, 236, 240, Fig. 4-5.  
 Split/Salona  
 Ivčević 2002, 229-277, T. I-X.

### *Szerbia*

- Divici-Grad  
 Gumă/Rustoiu/Săcărin 1999, 66, 68, Fig. 1,10.

### *Románia*

- Apulum  
 Cociş 2004, 184, Nr. 658.  
 Cetea  
 Cociş 2004, 184, Nr. 665.  
 Micia  
 Cociş 2004, 184, Nr. 661, 669.  
 Ulpia Traiana  
 Cociş 2004, 184, Nr. 659, 667-668.  
 Ismeretlen lelőhely  
 Cociş 2004, 184, Nr. 660, 662-664, 666.

### *Bulgária*

- Novae  
 Genčeva 2002, 52-53, T. LIV,1.  
 Kat.-Nr. 359.  
 Oescus  
 Kabakchieva 2000, 39, tabl. III,13.

### *Németország*

- Alzey  
 Hunold 1997, 174-175, Taf. 70,7-9; Taf. 82,FK 9,345; 118,FK162,665.

- Burghöfe  
 Ortisi 2002, 29-30, Kat.-Nr. 163-173.
- Dietringen  
 Zanier 2004, 260.
- Dangstetten  
 Fingerlin 1986, 1998.
- Dorsten-Holsterhausen  
 Ebel-Zepezauer 2005, 219-221,  
 Abb. 5,1-4.
- Eching  
 Hüssen 2004, 87, 90, Abb. 10,3;  
 Zanier 2004, 259.
- Erzingen-Ortsetter  
 Trumm 2002, 264, Abb. 13, Taf. 14,12; Zanier 2004, 262.
- Kahrstedt, Sachsen Anhalt  
 Corpus 6, 2006, Taf. 96,2.
- Karden-Unter den Weinbergen  
 Nickel 1999, 150,  
 Taf. 80/86.92.13.144.
- Klein Kreuz  
 Corpus 1, 1994, Taf. 12,4.
- Köln-St. Severin  
 Paffgen 1992, Taf. 94,4.
- Laufenburg/Baden  
 Rothkegel 1994, Taf. 94,1024.
- Marktbreit  
 (germán telep, 9 km-re a korai  
 katonai tábornól)  
 Wamser 1991, 114, Abb. 2.
- Mengen-Ennetach  
 Kemkes 2002, 29, Abb. 7,4.
- Moers-Asberg/Asciburgium 69. sár  
 Rasbach 1997, 86, Taf. 27,1.
- Neuburg an der Donau  
 Hüssen 1993, 67, Abb. 4,7.
- Oberaden  
 Kühlborn 1992, 144-145, Taf. 33, Kat.Nr. 45-52.
- Ravensburg-Veitsberg  
 Wieland 1994, 209, Abb. 3,4.
- Regensburg  
 Wieland 1994, 208-211.
- Stößen, Sachsen Anhalt  
 Corpus 6, 2006, Taf. 96,1.
- Waldgirmes*  
 Wigg 1999, 77, Abb. 5.
- Waldmössingen  
 Zanier 2004, 263.

*Weissling-Frauenwiese*

Bender 2002, Taf. 11,14.

*Wriezen*

Corpus 1, 1994, Taf. 12,3.

*Ausztria*

*Biberwier (VB Reutte)*

Grabherr 2002, 38, Abb. 6.

*Luxemburg*

*Titelberg (G.-H. Luxemburg)*

Metzler 1995, 235, Taf. 154-158.

*Franciaország*

*Chalon-sur-Saône-Citadella*

Augros/Feugère 2002, 103, Pl. 5,7.

*Chassey-les-Montbozon*

Feugère 1997, 147, 167 nr. 47-48.

*Halatte (Ognon, Oise)*

15 db Aucissa; Durand 2000, 135-137.

*Prov. le "Châtelet" de Gourzon*

Faudet 1999, 21-22, Pl. X, Nr. 65-66.

*Prov. Miannay (Somme)*

Faudet 1999, 31, Pl. XXIV, Nr. 182.

*Musée du Louvre*

Faudet 1999, 21-22, Pl. X, Nr. 67-71.

*Nagy-Britannia*

*Baldock*

Stead 1989, 113, 120, 117 Fig 46, no's: 104-106.

*London*

Hattatt 1989, 85.

*Usk*

Webster 1995, 67-68, pl. 22,10-12.

*Old-Winteringham*

Stead 1976, 197-198, Fig. 99,8.

*Közel-Kelet*

*Dura Europos*

Dura Europos IV. 1 (1949) Taf. 10,6.

*Jerusalem*

Iliffe 1938, 21f, Fig. 3.

*Pergamon*

- Gaitsch 2005, Taf. 51, SN12.  
Sardis  
Waldbaum 1983, 116, Pl. 43. nr.681,682.

## Lengyelország

- Jakuszowice  
Chowaniecz 2001, 43, Ryc. 2.  
Legnickie Pole/Wahlstatt  
Chowaniecz 2001, 47, Ryc. 7.  
Lubieszewo/Lübsow  
Chowaniecz 2001, 43, Ryc. 3.  
Sokolniki  
Chowaniecz 2001, 39-49.  
Spławie  
Chowaniecz 2001, 47, Ryc. 6.  
Stopnica  
Chowaniecz 2001, 42.  
Truszczyzna  
Chowaniecz 2001, 42, 48.  
Ismeretlen lh.  
Chowaniecz 2001, 46, Ryc. 5.

## Oroszország

- Anapa-Terskaja utca 84/Gorgippia, 10. sír  
Ševčenko 2004, 189-190,  
203 Ris. 5.1-3.  
Krepinskij, II. csoport, 22. kurgán  
Skripkin 1990, 109, Ris. 38,31.  
Pervomajskij, 2. kurgán  
Skripkin 1990, 109, Ris. 38,33.  
Koinsk, Tomsk térsége (Oroszország)  
Almgren 1923, 109.  
Tanais  
Ambroz 1969, T. I,8-10.

### III. Emailos fibulák

#### 1. Kérdésfelvetés, célkitűzések, terminológia

Az észak-itáliai eredetűnek tartott Aucissa fibulákkal szemben az emailos fibulák a római provinciák sajátos ékszerei. Itália városaiban és Rómában a polgári viseletben nem alkalmaztak fibulát, mivel a nők és férfiak olyan öltözeteket hordtak, amelyhez nem volt szükség kapcsolótűre.<sup>384</sup> Az itáliai és a rómvárosi viseletben a fibulák kezdetben csak a katonák köpenyén jelentek meg.<sup>385</sup>

Amikor a hódítások révén a Római Birodalom része lett a kelta szállásterület, amelyen a férfiak és nők viseletéhez hozzátartozott a kapcsolótű<sup>386</sup>, az újonnan kialakult római provinciákban a bennszülött és római eredetű alkotóelemek ötvöztetésével új fibulatípusok jelentek meg. Egy ilyen folyamatnak az eredménye a római kori emailos fibulák létrejötte is<sup>387</sup>, s nem véletlen, hogy azok gyártásával is elsősorban az Alpoktól északra lévő provinciákban számolhatunk. A gyártás helyszíneivel, az egykori műhelyekkel kapcsolatban a kutatás jelenlegi állása szerint egyelőre csak feltételezésekre bocsátkozhatunk, mert a régészeti bizonyítékok hiányoznak. A fibulák más, a mindennapi élethez szükséges bronztárgyakkal együtt helyben készülhettek minden nagyobb katonai táborban<sup>388</sup> és civil településen<sup>389</sup> a helyi igények szerint<sup>390</sup>, a viseleti változásokat, az aktuális divatot folyamatosan követő formában.<sup>391</sup>

Az emailos fibulák felületét különféle fémvegyületekkel ötvöztött olvasztott üveggel, az emailal díszítették, amelyet a fibula felszínén az öntéskor képzett mélyedésekbe töltöttek (*email champlévé*).<sup>392</sup> A római korban nemcsak fibulákat díszítettek emailal, hanem más ékszereket (karpereceket, gyűrűket, díszgombokat, csatokat, fémvereteket), használati eszközöket (strigiliseket, pecséttekókat), edényeket (paterákat, csészéket, tálakat), ládikafületeket, lámpák rögzítőtagjait, fegyvereket (török markolatát és hüvelyét) lószerszámot stb. is.<sup>393</sup> A sokszínű emailozással borított használati tárgyak készítése a Kr. u. I. sz. végén kezdődött<sup>394</sup>, s e divat széles körben terjedt el a II-III. sz.-ban<sup>395</sup>, s a III. sz. végére, a IV. sz. elejére elhalt.

<sup>384</sup> Gamper 2002, 377-382.

<sup>385</sup> Croom 2000, 40.

<sup>386</sup> Böhme-Schönberger 1997, 84.

<sup>387</sup> Martin-Kilcher 1993, 183-184.

<sup>388</sup> A délnémetországi Bellenberg Kr. u. 300 körül színesfém megmunkálására létesített műhelye a későrómai Iller menti limesen Kellmünz katonai táborát szolgálhatta ki: Zanier 1991, 125-150.

<sup>389</sup> Gschwind 2000, 99-107.

<sup>390</sup> Gschwind 1997, 607-638.

<sup>391</sup> Riha 1994, 18-22.

<sup>392</sup> A római kori emailos fibulák készítésére vonatkozó szakszókincset a modern kori ötvösség kifejezéseiből vesszük, mivel az antik forrásokból ilyen terminológia nem áll rendelkezésünkre. Ebből következik az, hogy a témával foglalkozó kutatók már-már aggályos pontossággal határozzák meg a szóhasználatot, és hosszasan foglalkoznak a kifejezések értelmezésével. Ezeknek a kifejezéseknek a meghatározása különösen sok vitára ad okot a munkafolyamatok, az egyes fázisok, továbbá a kész termék leírásánál. vö. 83.lj

<sup>393</sup> Molinier 1891; Henry 1933; É. B. Bónis: Emailierte Palästra-Geräte aus Brigetio. *FoArch* 19, 1968, 25-58;

A különböző pannoniai email-munkákról jól használható népszerű összefoglalást ad: Bónis/Sellye 1988.

<sup>394</sup> Henry 1933, 103-110.

<sup>395</sup> Ettlinger 1973, 23.



A pannoniai emailos kapcsolótűkről 1939-ben jelent meg először monografikus igényű feldolgozás.<sup>396</sup> Az azóta eltelt hatvanhét esztendő alatt jelentősen megszorodott az emailos fibulák, köztük a jól dokumentált ásatásból származó példányok száma. Eközben a szarmata barbaricum területén is nagy számban kerültek elő jól keltezhető leletegyüttesek, amelyekről a közel múltban született összefoglaló rendszerezés.<sup>397</sup>

A leletanyag újra történő feldolgozását azonban nemcsak a mennyiségi gyarapodás, hanem a feldolgozás követelményeinek és szempontjainak megváltozása is indokolja. A több évtizeddel ezelőtt született összefoglalások ma már számos tekintetben meghaladták váltak, mert tipológiai szempontból elnagyoltak, keltezésük már nem eléggé pontos és ezért a régészeti-történeti következtetések levonására alkalmatlanok. Mára a provinciális római régészet egyes területein meglepő eredmények születtek (vö. *terra sigillata*-k és más kerámiák, üvegtárgyak stb. kutatása), amelyekhez ideje felzárkóztatnunk a fibulák tanulságait, köztük első sorban az itt tárgyalandó zománcos díszűekét. Feladatunknak elsősorban a leletanyag aprólékos formai rendszerezését és időrendjének, elterjedésének kidolgozását tartom.<sup>398</sup>

A korábban ismert adatok és a jelen dolgozatban összeállított adatbázis arra mutat, hogy a Kárpát-medence emailos fibulái római birodalmi összevetésben is egyedülálló formai gazdagságot mutatnak<sup>399</sup>, ami lehetőséget nyújt átfogó igényű rendszerezésükre, a birodalmi összefüggések és a helyi sajátosságok feltárására.<sup>400</sup>

## 2. Kutatástörténet

Az emailos fibulák első csoportosítását, hasonlóan más fibulatípusokhoz, O. Almgren végezte el, s ma is az ő felosztását tekintjük kiindulási alapnak. Az elmúlt évtizedekben számos publikáció foglalkozott a morfológiai rendszerezés finomításával és a jelen dolgozatban ezek formai felosztását feleltetem meg az általam elemzett pannoniai és barbaricumai anyagban meghatározott tipológiával.

Az emailos fibulák elemzése komoly kihívást jelent, mivel azok több típusba, altípusba tartoznak, s szerkezetük, anyaguk, a rajtuk elhelyezett emailos dísz kialakítása egyaránt sokféle. Ezt a fibulacsoportot az Aucissa fibulákhoz hasonlóan római készítménynek tekinti a kutatás, mivel csuklós tűszerkezete és annak továbbfejlesztett változata, a szorítópofás csuklós megoldás római találmány. Míg azonban az Aucissa fibulák észak-itáliai eredetűek, az emailos fibulák inkább provinciális római készítmények. Ezt bizonyítja az is, hogy az emailos fibulákon barbár (kelta ?, germán ?) hatásra megjelent a rugós tűszerkezet is, amely Italiában és az Alpok vidékén hiányzik.<sup>401</sup>

Lelethely	Érem	Irodalom
-----------	------	----------

<sup>396</sup> Sellye 1939, 1-91, T. I-XX.

<sup>397</sup> Vaday 2003, 315-406.

<sup>398</sup> A pannoniai emailos fibulák típusainak és variánsainak időrendjét csak más provinciákban megfigyelt leletegyüttesekre támaszkodva tudom meghatározni, mivel Pannoniában kevés a más mellékletek által vagy rétegtanilag jól keltezett példány.

<sup>399</sup> Ettlinger 1973 és Riha 1979 alapján Svájc területén ismeretlen pannoniai formák: IA/2a,b; IA/4a,b; IA/5, IA/6b2; IA/7; IA/8; IA/10; IA/11; IA/12a2,3; IA/13a2; IA/14a1,2; IA/14bc; IA/15; IA/16ab.

<sup>400</sup> Alföldi A., ArchÉrt 1935, 196-197; Sellye 1939, 3.

<sup>401</sup> A rugós tűszerkezet jellemző a "nem-római gyökerű" műhelyek termékeire és ezért a bennszülött mesterek által készített helyi gyártmányoknak tekinthetők Britanniában és a Rajna-Duna mentén, valamint a szomszédos barbaricumban. Ez az elterjedés párhuzamba állítható a rheinzaberni terra sigillaták elterjedésével, amelyek szintén hiányoznak a birodalom központi területeiről.

<b>Sír</b>		
Titelberg 44. sír	Augustus (?)	Feugère 1985, 371.
York	Traianus	Eburacum I. 1962, 91.
Mayen, IA/3d (2 db)	Traianus	Exner 1939, 79.
Moghegno 8. sír, IB3d (1db)	Domitianus	Biaggio-Simona 1995, 67.
Frankfurt-Prankheim, IA/1a3 (3 db)	Traianus	Exner 1939, 73.
Salurn 111. sír, IIA/4f (1 db)	Hadrianus	Noll 1963, 144.
IIA/3d (1db)		
Altlußheim-Hubwald 112. sír	Domitianus	Dreisbusch 1994, T. 95,4b.
IA/6b1 (1 db)		
Köln St. Severinkloster 98. sír	Traianus	Päffgen 1992, T. 43,9.
IB/3a2 (1 db)		
<b>Telep</b>		
Augst, IA/6b1 (1 db)	Antoninus Pius	Riha 1979, 159.
Avenches, IA/2a (1 db)	Gallienus	Mazur 1998, 51. T. 18,266.
Avenches, IB/4a2 (1 db)	Caligula	Mazur 1998, 57. Kat. 319.
<b>Katonai tábor</b>		
Saalburg/Zugmantel, IA/5 (1 db)	Domitianus	Böhme 1972, 15-16.
Frankfurt-Heddernheim, II/A 1a (1 db)	Vespasianus	Fischer 1973, 87-90.
Hüfingen, IA/6b (1 db)	Domitianus	Rieckhoff 1975, 58-59.

7. táblázat Éremmel keltezett emailos fibulák

Az emailos fibulák ipari méretekben történő előállítására nagy szaktudást igényelt, mert pontosan be kellett tartani a munkamenetet, és annak minden fázisában kreatív, körültekintő munkamódszert kellett követni.<sup>402</sup> Az emailos fibulákat, mint iparművészeti termékeket mintakönyvek alapján, sokféle szerszámmal alkalmazó, többféle nyersanyagot valamint félkész alapanyagot ötvöző és feldolgozó műhelyekben állították elő.<sup>403</sup> Az emailos fibula kis mérete és kis tömege miatt könnyen szállítható és értékesíthető árucikk volt, ezért mind a birodalmon belüli, és mind birodalmon kívüli (római--barbár) kereskedelem feltérképezésére alkalmas tárgycsoport.<sup>404</sup> Fontos hangsúlyozni, hogy az antikvitásban mást jelentett a kereskedelem fogalma, mint a modern korban. A használt tárgyak (eszközök, edények, viseleti tárgyak) javát helyben készítették, s csak elenyésző hányaduk érkezett távolabbi területekről.<sup>405</sup> Ahhoz, hogy ilyen összefüggéseket az emailos fibulák esetében is feltárhassunk, szükség van a leletanyag rendszerezésére, a sírokból vagy településekről (városok, villák, katonai erődítmények stb.) származó, jól keltezett, rétegtanilag pontosan meghatározott példányokra (7. táblázat).

<sup>402</sup> von Petrikovits 1981, 63-132.

<sup>403</sup> Rieche/Schalles 1987, 62-63.

<sup>404</sup> Nowakowski 1996, 65-80; vö. Vaday 2003; Vaday 2003a.

<sup>405</sup> Lund Hansen 1987.

### *Emailos fibulák Itáliában és az Alpok előterében*

Az itáliai emailos fibulákról<sup>406</sup> még nem született összefoglaló rendszerezés és közlésük is esetleges az egyes ásatások eredményeit vagy múzeumi gyűjtemények leletanyagát közlő monográfiákban. Az olasz kutatás az emailos fibulákat mint birodalom szerte elterjedt ékszereket és viseleti tárgyakat nem tartja itáliai eredetűnek, ám ellentmondásos módon megjelenésüket mégis mindenhol a romanizáció jeleként értelmezi. Az emailos fibulák itáliai gyártására vonatkozóan mindmáig nem rendelkezünk hitelt érdemlő régészeti bizonyítékkal, s mivel az itáliai emailos fibulák elterjedésére és gyártására vonatkozóan nagyon kevés, és esetleges a rendelkezésre álló adat, ezért nagyon nehéz valós itáliai jelentőségüket meghatározni.

Teljesen hiányoznak az emailos fibulák a kora római Ornavasso<sup>407</sup> és Giubiasco<sup>408</sup> temetőinek anyagából, tehát gyártásuk az említett temetők Kr. u. I. sz. végi felhagyása után indulhatott. Az emailos fibulák az Alpok déli lejtőin található kora római Moghegno<sup>409</sup> és Airolo-Madrano<sup>410</sup> temetőiben több női sírban fordulnak elő a helyinek tartott, korai "Mesocco" fibulákkal együtt. A Dél-Alpok vidékére jellemző, hogy a nők ragaszkodtak a hagyományos korai fibulatípusokhoz, ugyanakkor használatba vették a modern, divatos, szép kidolgozású emailos példányokat is. Ezeket valószínűleg férjeik kapták fizetségül, mint a vámállomások, hivatalos szálláshelyek alkalmazottai, szállítói. Mindez azt is mutatja, hogy az Alpokon keresztülvezető útvonalak gazdasági jelentősége nem csökkent a Kr. u. II. sz. közepétől a III. sz. végéig terjedő időszakban sem<sup>411</sup>.

### *Emailos fibulák az Itálián kívüli provinciákban*

Az emailos fibulák elterjedése az Itálián kívüli provinciákban igen változatos, de nem mutat egyenletes képet, ami helyenként a kutatási helyzettel is összefüggésbe hozható. Kedvelt volt ez a fibulacsoport az Alpoktól északra<sup>412</sup>, ahol ugyan számos változat fordul elő, azonban számuk a nem emailos fibulákhoz viszonyítva lényegesen kisebb, ezért itt gyártásukat sem feltételezi a kutatás.<sup>413</sup>

A kutatásban általánosan elterjedt nézet szerint az emailos fibulák gyártásának fő műhelyközpontjai Britanniában, a Rajna-Duna mentén és Galliában lehettek.<sup>414</sup> Az emailos lap-, és korongfibulák tömeggyártása a Rajna-Duna menti műhelyekben folyhatott, amit ezen a területeken a típusokon belüli magas formai variabilitás és mennyiségi arányuk is

<sup>406</sup> *Airolo-Madrano*: Butti Ronchetti 2000; *Aquileia*: Fischer 1966, 7-22; *della Cava/Sandanielese*: Zuccolo 1983, 13-43; *Firenze*: Edilberto Formigli 2003; *Friuli*: Maggi/Prenc 1992, 161-186; *Buora/Candussio* 1992, 187-199; *Neumarkt/Südtirol*: Gamper 2002, 347-407; *Ornavasso*: Bianchetti 1895; Graue 1974; *Padano S. Lorenzo di Pegognaga/Mantova*: Maggi 1996; *Sevegliano*: Buora 1985, 70-115; *Trentino-Alto Adige*: Demetz 2002, 651-696; Giovanazzi 2002, 651-696.

<sup>407</sup> Bianchetti 1895; Graue 1974, 145-150.

<sup>408</sup> vö. Demetz 1999.

<sup>409</sup> Biaggio-Simona 1995, 31.

<sup>410</sup> Butti Ronchetti 2000, 103.

<sup>411</sup> Ettlinger 1973, 107-108.

<sup>412</sup> *Augst*: Riha 1979; Riha 1994; *Buchs/Furttal*: Horisberger 2004; *Chur*: Hochuli-Gysel/Siegfried-Weiss/Ruoff/Schaltenbrand 1986; Hochuli-Gysel/Siegfried-Weiss/Ruoff/Schaltenbrand Obrecht 1991; *Courroux/Berner Jura*: Martin-Kilcher 1976; *Lousonna-Vidy*: Pannier/Bernal/Castella/Flutsch/Gardioli/Rossi 1989; *Martigny*: Rey-Vodoz 1986, 149-198; *Noviodunum/Nyon*: Rossi 1995; *Schweiz* Ettlinger 1973; *Solothurn*: Spycher/Schucany 1997; *Tschugg-Stetacher*: Glauser/Ramstein/Bacher 1996; *Tenedo-Zürzach*: Hänggi/Doswald/Roth-Rubi 1994; *Vallis Poenina*: Wibble 1995; *Vindionissa*: Meyer-Freuler 1988; Meyer-Freuler 1999; *Vitudurum*: Clerici/Rütti/Zürcher 1982, 120-126; Rey-Vodoz 1998, 11-51.

<sup>413</sup> Ettlinger 1973, 23-25.

<sup>414</sup> Bateson 1981, 99-107.

alátámaszt.<sup>415</sup> A Rajna-Duna vidéki fibulák típusainak<sup>416</sup> belső arányairól megállapítható, hogy a lapfibulák egyértelműen többségben voltak. A lapfibulákra jellemző a geometrikus, sokféleképpen díszített formák túlsúlya. A négyyszögletes (rombusz, téglalap, négyzet), a sokszögű vagy éppen kör alakú lapok széle gyakran különböző formájú tagokkal egészült ki. Kedvelt volt több, különböző formájú lap kombinációja is, amelyeknél a lapok közepére sokféle alakú gombot, ritkábban állatfigurát helyeztek.

Galliában<sup>417</sup> is magas a típusokon belüli változatok száma az emailos lapfibula formák esetében. A nagyszámú emailos fibula alapján feltételezhető, hogy azokat a helyi lakosság is ugyanúgy kedvelte és használta, mint a folyamatosan cserélődő római katonaság.<sup>418</sup> A galliai fibulák belső csoportjait vizsgálva, az ív-, és lapfibulák aránya kiegyenlített volt.<sup>419</sup> A lapfibulák kevésbé voltak tagoltak a Rajna-Duna vidéki formákhoz képest, a kengyelt csak ritkán egészítették ki félkörös, vagy kúpos tagokkal, inkább a függesztő fület alkalmazták egyedül. Kedvelt volt a szerszámokat (kereket, baltát), hétköznapi tárgyakat (amforát, kratért, mécses, hangszer, hajót), fegyvert (tört, kést), ábrázoló emailos lapfibula, ez a fibulacsoport javarészt ismeretlen a Rajna-Duna vidéki sorozatokban.<sup>420</sup> Gallia Belgica provinciában<sup>421</sup> a korai emailos fibulasorozatok inkább katonai környezetből származtak, de előfordultak a katonai táborok környezetébe tartozó falusias településeken is (pl. De Horden településen 250 fibulából 15 emailos díszítésű).<sup>422</sup>

Britanniában<sup>423</sup> a helyzet fordított, mint a kontinensen<sup>424</sup>, mert itt az emailos ívfibulák alkotják a nagyobb létszámú csoportot. A lap-, ill. korongfibulák száma és változatossága kisebb. Britanniában a nem emailos ívfibulák aránya a katonai és a polgári településeken is nagyobb, mint a kontinensen.<sup>425</sup> Ezt a Stanegate határvonal, Hadrianus-fal, South Shields mentén végzett vizsgálatok támasztják alá. A figyelembe vett 19 lelőhely 845 fibulájából 526 tartozik az ívfibulák közé, 209 a lapfibulákhoz, 110 az omega alakú fibulákhoz, tehát az

<sup>415</sup> Rieckhoff 1975, 72-73.

<sup>416</sup> *Asciburgium*: Bechert 1973; *Rasbach* 1997; *Alb-Limes*: Heiligmann 1990; *Alzey*: Hunold 1997; *Augsburg-Oberhausen*: Hübener 1973; *Berlin*: Niemeyer 2003, 188-206; *Burghöfe*: Ortisi 2002; *Büßlingen*: Aufdermauer 1981, 35-58; *Colonia Ulpia Traiana*: Rieche/Schalles 1987; *Martell* 1999, 703-712; *Feldberg (Hochtaunus)*: Böhme 1974, 5-14; *Gontia*: Cyszt 2002; *Grinario*: Unz 1982; *Haltern*: Ritterling 1901, 107-174; *Müller* 2002; *Heidenheim*: Sölich 2001; *Heddernheim*: Fischer 1973; *Hochrhein*: Trumm 2002; *Hofheim im Taunus*: Ritterling 1913; *Hüfingen*: Rieckhoff 1975, 5-104; *Laufenburg/Baden*: Rothkegel 1994; *Mittelhessen*: Wigg 1999, 419-438; *Neuss/Novaesium*: Simpson 2000; *Nida-Hedderheim*: Kohlert-Németh 1988; *Rheinlande*: Exner 1939, 31-121; *Saalburg/Zugmantel*: Böhme 1972, 5-112; *Sulz am Neckar*: Rieckhoff-Pauli 1977, 5-28; *Virunum*: Gugl 1995; *Weissling-Frauenwiese*: Bender 2002; *Xanten*: Boelicke 2002; Boelicke 2003, 85-92; *Zugmantel*: Barthel 1909, 41-201.

<sup>417</sup> Henry 1933, 66-146.

<sup>418</sup> Feugère 1985, 180-185, pl. 26, 29. típusok.

<sup>419</sup> *Alésia*: Lerat 1979; *Ardenne*: Lambot 1983, 15-59; *Argentomagus*: Albert/Faudet 1976a, 43-74; Albert/Faudet 1976b, 199-240; *Besaçon*: Lerat 1956, 1-51; *Bibracte*: Beck/Montheil/Rabesein 1982-83, 78-85; *Guillaume* 1984; *Büchenschütz/Guillaume/Paunier* 1991, 33-40; *Chalon-sur-Saône*: Augros/Feugère 2002; *Chassy-les-Montbozon*: Feugère 1997, 139-173; *Evreux*: Faudet 1992; *Gaule Méridionale*: Feugère 1985; *Gaule Romaine*: Morin-Jean 1911, 803-836; *Halatte*: Durand 2000; *Karden*: Nickel 1999; *Louvre*: Faudet 1999; *Mandeure*: Lerat 1957, 3-28; *Mediolanum*: Dollé 1978; *Normandie*: Dollfus 1973; *Saint-Mard*: Cahen/Claussé 1973-74, 23-68; *Vienne*: Boucher 1971;

<sup>420</sup> Feugère 1985, 372-382. 28. típus

<sup>421</sup> *Anthée*: Spitaels 1970, 209-241; *Blicquy/Hainaut-Belgique*: Laet/Doerselaer/Spitaels/Thoen 1972; *Famenne*: Mignot 1993, 163-172; *Nijmegen*: Buchem 1941; *Titelberg/Luxemburg*: Metzler 1995;

<sup>422</sup> Roest 1988, 162-164.

<sup>423</sup> *Baldock*: Stead 1986, 109-125; *Britannia*: Collingwood 1930; Collingwood/Richmond 1969, 286-303; *Butcher* 1976, 43-51; *Bateson* 1981; *Hattatt* 1982; *Hattatt* 1989; *Bédoyère* 1989; *Camulodunum*: Hawkes/Hull 1947; *Cirencester*: Mackreth 1982, 88-92; *Mackreth* 1982, A13-B06; *Lamyatt Beacon/Somerset*: Butcher 1986, 259-328; *Nor'nour/Scilly*: Hull 1967, 1-64; *Richborough*: Bushe-Fox 1949; *Salisbury*: *South Wiltshire*: Mackreth 1973; *Stanegate*: Snape 1993; *Usk*: Webster 1995, 60-96; *Winterton/North Lincolnshire*: Stead 1976;

<sup>424</sup> Butcher 1977, 41-69.

<sup>425</sup> Collingwood 1930, 298-300; Mackreth 1973, 25-30; Hattatt 1982, 321, 324, 329-333, 335, 338.

anyag felénél is nagyobb hányadot tesznek ki az ívfibulák.<sup>426</sup> Ezek a fibulák nem kínáltak nagy felületet a díszítésre. Britanniában nem volt gyakori az ívfibulák állatfejes végződése a tütartó felett, a lapfibuláknál sem mutatható ki olyan gyakran a lapok közepére helyezett gombok divatja. Kedvelték a kerékfibulákat, szerszámfibulákat, az állatalakos fibulákat, amelyeknek jelentős része galliai eredetű volt. Mindazonáltal nagyon nehéz az egyes formákat csak galliai, vagy csak dél-britanniai eredetű csoportoknak meghatározni, mert jelenlétük a két szomszédos területen egyforma arányban mutatható ki.<sup>427</sup> Nagyszámú emailos fibula került elő a Scilly szigetek keleti felén található Nor’Nour lelőhelyen, ahol az ásató kezdetben műhelyt feltételezett, de az újabb kutatások nyomán a műhely-meghatározást elvetették és egy szentély létét bizonyították.<sup>428</sup>

A dél-kelet-európai provinciákban kisebb az emailos fibulák száma, azok itt is inkább a katonai táborokból és körzetükből származnak.<sup>429</sup> Daciában az újonnan közölt 2214 db fibulából 79 emailos (0,04 %). A felső-moesiai Singidunum 469 darabos fibulagyűjteményéből mindössze 9 tartozik az emailos fibulák csoportjába (0,02 %)<sup>430</sup>, s a bulgáriai Szvisov gyűjteményéből 15 emailos fibula ismert.<sup>431</sup>

Emailos fibulák Hispaniába<sup>432</sup> és Afrika<sup>433</sup> területére csak véletlenszerűen kerültek. Ezek az ékszerek nem tartoztak a helyi lakosság viseletéhez, és az itt állomásozó katonák sem honosították meg azokat.

### *Emailos fibulák a barbaricumban*

Az emailos fibulák fontos szerepet töltöttek be a római-barbár kereskedelemben<sup>434</sup>, s egyes helyeken felmerült e kedvelt divatékszer barbár műhelyekben történő előállításának feltételezése is.<sup>435</sup> Az emailos fibulák megtalálhatók a germán, a szarmata és más barbár népek<sup>436</sup> településterületén egészen a Fekete-tenger vidékéig, sőt a Kaukázus előteréig.<sup>437</sup>

A Pannoniával szomszédos szarmata barbaricumból származó emailos fibulákat elsőként Sellye I. foglalta össze a pannoniai példányokról készített monográfiája függelékeként.<sup>438</sup> Párducz M. időrendi és területi alapon készített anyagközlésekben foglalkozott a szarmata kori emailos fibulákkal (1941, 1944, 1950)<sup>439</sup>. S. Thomas egy altípus, az ötkorongos emailos fibulák modern igényű, összefoglaló elemzését végezte el.<sup>440</sup> Legutóbb Vaday A. egy zsadányi példány közlése kapcsán a szarmata barbaricumi állatkompozíciós lapfibulák elterjedését tekintette át.<sup>441</sup>

<sup>426</sup> Snape 1993, 1-101.

<sup>427</sup> Bateson 1981, 19-20, 33.

<sup>428</sup> Hull 1967, 45, Fig. 17,111; Bateson 1981, 101-102.

<sup>429</sup> Genčeva 2004, 82-90; Cociš 2004, 86-88.

<sup>430</sup> Bojović 1983, T. XXVIII,267-275.

<sup>431</sup> Genčeva 2004, T. XI., XXVII.

<sup>432</sup> Erice Lacabe 1995, Fig. 15; Mariné Isidro 2001, Fig. 13.

<sup>433</sup> Gerharz 1981, 80-85.

<sup>434</sup> Lámiová-Schmiedlová 1961, 80-139.

<sup>435</sup> von Carnap-Bornheim 1994, 99-107.

<sup>436</sup> Kovpanyenko 1986, 25.

<sup>437</sup> Ambroz 1966, 29-35.

<sup>438</sup> Sellye 1939.

<sup>439</sup> A szerző a szarmata leleteket hosszú munkássága alatt több, mint negyven cikkben, tanulmányban publikálta, ezek közül a legjelentősebb művei az un. szarmata korpusz kötetei: Párducz 1941; Párducz 1944; Párducz 1950.

<sup>440</sup> Thomas 1963, 344-350.

<sup>441</sup> Vaday 2002, 99-114.

A szarmata barbaricum területén, egy regionális egység emailos fibuláinak a modern kutatási eredményeket figyelembe vevő rendszerezését ugyancsak Vaday A. végezte el.<sup>442</sup> A Közép-Tisza vidéki (Szolnok megyei) szarmata emlékeket feldolgozó monográfiájában a szerző időrendi, formai és viselettörténeti szempontból fontos leletegyütteseket közölt, valamint a leletek történeti, gazdaságtörténeti interpretációját is adta.<sup>443</sup> A szarmata barbaricum emailos fibulák egy része múzeumi gyűjtemények anyagának közléseiből<sup>444</sup>, néhány példánya telep-<sup>445</sup>, a többsége pedig a temető-feldolgozásokból<sup>446</sup> ismert.

Vaday A. a közelmúltban a teljességre törekedve dolgozta fel a szarmata barbaricumból származó rekesz-zomácos fibulákat. Részletes tipológiát készített, amelynek során azonban nem tett különbséget sem a barbaricum, sem a római provinciális lelőhelyekről párhuzamként említett ívfibulák és a lapfibulák között. Véleményem szerint az ív- és lapfibulák elkülönítése azért lényeges, mert a két csoport időben egymást követi. Ezért fogadhatjuk el csak bizonyos korlátokkal az emailos fibulák Vaday A. által meghatározott időrendjét.<sup>447</sup> Vaday A. sikerrel használta fel az emailos fibulákat a szarmata barbaricum települési központjainak meghatározásában és a római-szarmata kereskedelem vizsgálatában.<sup>448</sup>

### *Emailos fibulák Pannoniában*

A pannoniai római császárkori fibulák fő formáival elsőként Kovrig I. foglalkozott összefoglalóan, de az általa számba vett 2040 db fibulából mindössze 4 tartozik az emailos fibulák közé.<sup>449</sup> Kovrig I. a római császár kori fibulákat I-XIV. csoportba osztotta a fibulákat O. Almgren szempontjait követve. A 4 db emailos ívfibulát a római formáktól idegen, kelta gyökerű, az általa a Kr. u. I. sz.-ra keltezett VI. csoportba sorolta.<sup>450</sup>

<sup>442</sup> Vaday 1989, 84-86.

<sup>443</sup> Vaday 1989, 81-86.

<sup>444</sup> Kondić 1961, 13-57; Nad/Nad 1964, 7-45.

<sup>445</sup> Dautova-Ruševljan 1980; Pető 1991, 223-235.

<sup>446</sup> Ács 1992, 135-156; Barački 1961, 102-104; Dinnyés 1980, 187-234; Đorđević 1994, 41-61; Fodor 1997, 110-113; Gazdapusztai 1960, 47-50; Istvánovits 1990, 83-133; Ormándy 1992-1995, 33-36; Vaday 1978-79, 231-233; Vaday 1981, 274-275; Vörös 2003, 3-46.

<sup>447</sup> Vaday A. felosztása alapelveként a "típus-altípus-csoport" sorrendet jelölte meg. Ez az elv azonban munkájában a gyakorlatban nehezen követhető nyomon. Az egyes típusleírások esetében a tipológiai megjegyzések, a birodalmi párhuzamok említése, a kutatástörténeti utalások, a különféle szerzők típusbesorolásainak megfeleltetése szervesen következnek egymás után. Szerencsésebb lett volna az egyes típusok világos elkülönítése, más szerzők megegyező besorolásának hozzárendelése, a párhuzamok egységes szempontú, s nem véletlenszerű megjelenítése. Ugyancsak hiányolom a 4. típus egységes elven nyugvó, azonos kivitelezésű típusábráinak megszerkesztését. A szerző átalált, hogy nem használta és közölte a fibulák ábrázolásainál az oldalnézetet, maga előtt is elkendőzte azt, hogy nem tett különbséget az "íves kengyelű" és a "lapos kengyelű" változatok között. Ez az eljárás az egész tipológia értékét kérdőjelezi meg, hiszen az azonos felülnézeti fibulák oldalnézete (kengyelformája) eltérő (íves vagy lapos) lehet. Ennek következménye, hogy a szerző pl. az I/1./1 típusa besorolásánál tévesen talált rá a Riha 1979. évi 7.18. típusra, mint párhuzamra, de már helyesen fedezte fel a Riha 1994. évi 5.17.5 típusát, holott az említett szerzőnél az 1979. évi 5.17.5. is fellelhető, de csak akkor, ha a kengyel oldalnézetét is végig figyelembe vesszük. A cikk jelentős eredménye a pontos katalógus, a fibulák szarmata barbaricum elterjedési térképeinek összeállítása, ezzel szemben az időrendi táblázat a téves tipológiai alapuló szakirodalmi hivatkozások miatt nem tekinthető lezártnak.

<sup>448</sup> Túlháladott a terminológiában pl. a "láb", "lábbég", mint formai egység használata, mert nem felel meg a tárgy viselési módjának, továbbá a fibula kiképzése nem antropomorf, ezért célszerűbb szerkezeti elven elnevezni a részeit, hiszen értelemzavaró a kengyel fogalmával együtt alkalmazni.

<sup>449</sup> Kovrig 1937; Kovrig I. előszavában megjegyezte, hogy nem törekedett a formák teljességének bemutatására. Monográfiájából teljességgel hiányoznak a lapfibulák, mert a szerző valószínűleg nem akart Sellye I. (1939) készülő feldolgozásával párhuzamos gyűjtést végezni.

<sup>450</sup> Kovrig 1937, 73-75, XV. T. 158-160, XVI. t. 168.

Pannonia provincia emailos fibuláit elsőként Sellye I.<sup>451</sup> dolgozta fel monográfikus formában, és azokat együtt elemezte a szarmata barbaricumból származó fibulatípusokkal. Sellye I. vizsgálta az emailozás kelta előzményeit, de megállapította, hogy a pannoniai római császárkori emailos fibulák nem helyi eredetűek, nem helyi műhelyekben készültek, hanem Gallia Belgica területéről származó importtárgyak.<sup>452</sup> Az emailos fibulákat pusztán a kengyel formája alapján osztotta csoportokba (lunula-, küllös kerék-, karika-, korong-, ellipszis-, lábnyom-, négyszögletes-, háromszög-, rombusz-, hatszög-, állat alakú fibulák). Az időrendet csak nagy vonalakban sikerült meghatározni és mivel jól keltezett pannoniai példányok nem álltak rendelkezésre, ezért a szarmata leletegyüttesek alapján kísérelte meg a provinciabeli emailos fibulák keltezését. Kovrig I. alapvetően a Kr. u. I., II., III. századi fibulatípusok elkülönítésére törekedett.

Patek E. a kor követelményeinek megfelelően a fibulákat szerkezetük, a kengyel formája és elterjedésük szerint rendszerezte, de az említett szempontok hierachiáját nem határozta meg, és azokat a rendszerezés során nem következetesen alkalmazta.<sup>453</sup> Az emailos fibulákat nem kezelte önálló csoportként, hanem a formai és szerkezeti alapon elkülönített egységeken belül foglalkozott velük (pl. ívfibulák, állatábrázolásos fibulák<sup>454</sup>). Ezt a szemléletet később a hiteles ásatások feldolgozásával a kutatás elvetette, és az emailozással díszített fibulákat önálló csoportba rendezte. Ezen új, a díszítőeljárást előtérbe helyező csoportosítás háttérében az a megfigyelés áll, hogy a szerkezetileg azonos fibulák emailos változatai későbbiek mint az emailozatlan változatok.

1985-ben a Magyar Nemzeti Múzeum anyagából mutatott be reprezentatív sorozatot tudományos igényű népszerű összefoglalásban Bónis É. és Sellye I., és ezzel hasznos áttekintő bevezetést adtak a témával ismerkedőknek.<sup>455</sup> Később Bónis É. vizsgálta a Pannonia északi részén elterjedt állat-ábrázolásos korongfibulákat, amelyek Noricum DK-i részén és a szarmata barbaricumban is megfigyelhetők. Bónis É. az elterjedés alapján feltételezte, hogy ezt a típust Brigetioiban gyártották.<sup>456</sup>

Pannoniában az új, hiteles ásatásokból származó fibulák rendszeres közlése még várat magára. Kevés az emailos fibulákat is tartalmazó temetők<sup>457</sup> és telepek<sup>458</sup> teljes anyagát felölelő közlemény. A közelmúltban csupán néhány esetben végeztek fibulákon természetudományos anyagvizsgálatokat.<sup>459</sup> A nagyberuházásokat megelőző, nagy felületű

<sup>451</sup> Sellye I. művében olyan emailozott tárgyakat mutat be, amelyek részben kelta koriak – ellentmondásban a címben jelölt “császárkori” meghatározással - (I-II. t.) és számos tárgy nem emailos felületű (II-III-IV. t. egyes darabjai). Tipológiaiilag három csoportra osztja az anyagot: 1.) “azok a típusok, melyek előzőleg email nélkül is készültek” 2.) “a felület nagy, lapos, sok email elfér rajtuk” 3.) “kifejlődött technikával készült típusok”. Mivel a pannoniai anyag javarészt szórvány, a szerző a szomszédos barbaricum analóg emailos sírleleteit használja fel a keltezéshez. Sellye 1939.

<sup>452</sup> Sellye 1939, 4.

<sup>453</sup> Patek E. tipológiája O. Almgren és K. Exner kutatásaira támaszkodik. Rendszerezése során azonban az ívfibulák közé sorolja a lapfibulák minden változatát. A korongfibulákkal nem is tud mit kezdeni, azokat táblaszám szerint sorolja fel megismételve K. Exner megállapításait.

<sup>454</sup> Patek 1942, 45-50, 51-53.

<sup>455</sup> Bónis/Sellye 1988. A szerzők nem a teljes múzeumi emailos gyűjteményt, hanem csak az attraktív darabokat mutatják be.

<sup>456</sup> Bónis 1991, 37-44.

<sup>457</sup> Szőnyi 1976, 5-47; Vágó/Bóna 1976.

<sup>458</sup> Szirmai 2002, 303-339.

<sup>459</sup> Berecz 1990, 77-96; A. Vaday/Zs. Kasztovszky/Z. Szőkefalvi-Nagy/A. Kocsonya/I. Kovács: Comapartive analysis of Roman Bronze objects from the North-Western Hungary with prompt gamma activation analysis and external-beam PIXE methods. In: Monographies instrumentum 21; A. Vaday /Zs. Kasztovszky: I bronzi antichi: Production e tecnologia. Atti del XV Congresso Internazionale sui Bronzi Antichi. Aquileia-Grado 2002, 324-329;

Zs. Kasztovszky/Zs. Révay/T. Belgya/G. Molnár/A. Vaday/A. Figler: Prompt Gamma Activation Analysis of Roman Brooches. In: BAR International Series 1043 (II) Ed. E. Jerem/K. T. Biró. London 2002, 399-403; A

ásatások előzetes lelet-közléseiből<sup>460</sup> ismerhetők meg további szép emailos példányok. Ritkán kerül sor múzeumi gyűjtemények<sup>461</sup> vagy magángyűjtemények<sup>462</sup> anyagának teljes bemutatására. A szerzők legfeljebb egy-egy különleges típus igényes feldolgozására vállalkoznak (madár alakú<sup>463</sup>, állatkompozíciós fibula<sup>464</sup>).

### 3. Az emailos fibulák adatbázisa (Pannonia, barbaricum)

A pannoniai emailos fibulák vizsgálatakor szembe kell néznünk a kutatást korlátozó objektív nehézségekkel. A kutatás természetes korlátja a területi széttagoltság. Az egykori Pannonia ma Ausztria (116 db), Horvátország (67 db), Magyarország (177 db), Szerbia (21 db), és Szlovénia (10 db), Szlovákia (2 db) része és országonként eltérő a kutatottság mértéke, és mélysége: Ausztriában az egyes gyűjteményekbe bekerült szórványleleteket is közlik, másutt a régi gyűjtemények közlése, hozzáférhetővé tétele is várat magára. A szarmata barbaricum emailos fibulák a mai Magyarország (162 db), Szerbia (33 db), Horvátország (1 db) területéről származnak.

A kutatások elé gátat vet az a tény, hogy a modern módszerű ásatások, leletmentések közlése lassan halad, és ezért nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű, hiteles ásatásból, jól keltezett rétegből vagy sírből származó fibula. Nem lehet figyelmen kívül hagyni az utóbbi évtizedekben Magyarországon fellendült "fémkeresős régészet" pusztításait, hiszen a műszerekkel felszerelt kincskeresősek tevékenysége nyomán megsemmisült adatok végelegesen elvesznek a kutatás számára.

A kutatást tovább nehezíti az a minőségi eltérés is, amely a rendelkezésre álló egyes adatok forrásértéke között fennáll. A legértékesebbek a hiteles ásatásból származó, jól dokumentált fibulák. A fibulák egy részét csak a publikációk alapján állt módomban vizsgálni, a gyűjtött adatok minősége és mennyisége igen különböző. Más fibulák adatainak értékét csökkenti, hogy nem ismert a lelőhelyük, tisztázhatatlanok a lelőköörülményeik. Összehasonlítva a pannoniai (16. ábra) és barbaricum (17. ábra) anyagot, feltűnő a teleptemető arányban mutatkozó eltérés. Míg a pannoniai fibuláknak csak 1 %-a származik temetőből, addig a barbaricum fibulák 57%-a sorolható ebbe a csoportba. Ugyancsak érdekes, hogy a pannoniai fibulák zöme településről ismert, ezzel szemben a barbaricum fibuláknak csak 1 %-a köthető településhez. A szórvány-anyag mindkét fibulacsoportban jelentős: minden negyedik pannoniai, és minden második barbaricum fibula tartozik ebbe a kategóriába. Ez az arány nagyon megnehezíti és esetlegessé teszi a kronológiai értékelést és az egyes típusok elterjedésének meghatározását.

A jelen katalógusba felvett 493 db pannoniai és 196 db barbaricum fibula mennyiségét és változatosságát tekintve megfelelő alapot szolgáltat a rendszerezéshez. A jelen feldolgozásban Pannonia és a szarmata barbaricum területéről összesen 102 eddig közöletlen példány<sup>465</sup> sikerült felvennem, s ez a teljes anyag 15 %-a.<sup>466</sup>

---

kutatás jelenlegi helyzetében az elvégzett anyagvizsgálatok eredményei nagyobb összehasonlító anyag hiányában nem értelmezhetők.

<sup>460</sup> pl. W. Jobst/E. Rudolf/A. Dinstl/D. Gabler/K. Knibbe/A. Rauchenwald: Carnuntum – Zivilstadt 1986-1987. Carnuntum Jhb. 1987. (Wien) 1988, 221-239; Rómaiak nyomában 2006, 43, 52; Vagongyár 2007, 18.

<sup>461</sup> Košćević 1980, 30-31; Košćević 1991, 54-66.

<sup>462</sup> Matouschek/Nowak 1979, 81-182; Matouschek/Nowak 1981-82, 131-182; Matouschek/Nowak 1985/86, 99-222; Winter 1985/86, 321-369.

<sup>463</sup> Pál 2000, 289-293.

<sup>464</sup> Horváth 2007, 295-304.

<sup>465</sup> A fibulákra Borhy László hívta fel a figyelmet, amiért e helyen is köszönetet mondok. A tárgyak Sándor Lajos magángyűjtőtől vétel útján 2000-ben kerültek a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába.

<sup>466</sup> A szarmata barbaricumból Vaday A. katalógusában szereplő 200 db fibula 10%-a első közlés, 5,3 %-a szórvány lelet. Vaday 2003, 383-415.



#### 4. Technológia

Az emailos fibulák az Aucissa fibulákhoz hasonlóan viaszveszejtési eljárással öntött bronz tárgyak<sup>467</sup>, amelynek során az öntéshez használt agyag öntőforma megsemmisült. A kapcsolótű felületén már az öntés során kialakították a tűszerkezetet, a tűtartót (melyek végleges formájukat az öntés után nyújtással, kalapálással nyerték el), és az email befogadására szolgáló bemélyedéseket.<sup>468</sup> Ezek a bemélyedések kezdetben – az ívfibuláknál – kis különálló háromszög, négyzet, falevél, hullámos oldalú téglalap stb. alakú rekeszek voltak, később – a lapfibuláknál – az egész felületre kiterjedtek. A nagyobb rekeszeket belső pálcátagokkal felosztották. A létrehozott kisebb felületek közepén kis bronzcsapot alakítottak ki, hogy a rekeszenként váltakozó email megszilárdulva jobban a helyén maradjon. Kedvelt volt a félgömb formájú bemélyedés alkalmazása, ennek emailozásával nyerték a pontbetétes formát. Ezt önállóan, egész felületre kiterjedően alkalmazták. A római technológia nem ismerte a „Zellenschmelz”, azaz „cloisonné”<sup>469</sup> módszert. A fejlődés következő fázisában a felület belső osztóbordái életképszerű jelenetek határvonalaiává váltak.

Az emailtechnika alkalmazása nem római eredetű<sup>470</sup>, hiszen közvetlen La Tène-kori előzményeit megtaláljuk Európa különböző, korábban a kelták által lakott területein (Cavenham, Arras, Mont-Beuvray, Stradonice).<sup>471</sup> Kezdetben főleg a nehezen elérhető korall pótlására vörös zománcot/véremailt alkalmaztak, és ez a szín a római császárkorban is megőrizte dominanciáját, mellette a korai császárkorban kialakult a további színek alkalmazása, amit különféle fémoxidok hozzáadásával alakítottak ki. A narancs és sárga színt ólom-cink-oxid, világos-, és sötétkéke színt kobaltoxid és rézoxidok vegyítésével, fehér, zöld, barna és fekete színt vasoxidok alkalmazásával nyerték.

A zománcozáshoz ugyanolyan összetételű üveget használtak, mint az üvegfúváshoz. Az üveghez adagolt ólomoxid aránya tette lehetővé, hogy a zománcot a fém olvadási hőmérséklete alatt tudták ráégetni a fibulára<sup>472</sup>. A zománc alapanyagát kétféleképpen állították elő. Az első módszer szerint mozsárban porrá törték a kristályüveget (SiO<sub>2</sub>), amelyhez folyósító szereket (hamuszírt, szódát, mészpátot) és vizet kevertek<sup>473</sup>, ezt az anyagot töltötték a bemélyedésekbe. A másik módszer szerint a színezett üvegpasztát rudakká formáltak, hagyták lehűlni, majd vékony, tetszőleges formájú lapokra szeletelték, behelyezték a fibulákra kialakított bemélyedésekbe, de kötőanyagot egyik eljárásnál sem használtak. Az első technológiai eljárást inkább a koncentrikusan felosztott kengyelfelületeken, a másodikat főleg a mozaikminta-mezők kialakításánál alkalmazták.

A római császárkorban az ún. süllyesztett technikájú zománckészítés terjedt el. Az előkészített alapanyagot 700-800 °C-on égették a fémre. Az egyszínű zománcot ellentétes színű kis csepp, vagy golyó alakú üveggel színesítették. Később a zománcmezőket kő (pl. márvány) és üveglapbetétekkel váltogatták. Az email legbonyolultabb változata a millefiori, amelyet két színt váltogatva mozaikminta, rozetta formában, ill. a két minta együttes

<sup>467</sup> A katalógus barbaricum fejezetében szereplő D-190. sz. törtélti fibula készült egyedül ezüsből. Ónozás nyomai figyelhetők meg a C-138, 150, 216, 217, és 365. számú fibulákon.

<sup>468</sup> A kengyel pereméhez képest sekélyebb részeket öntőminta segítségével formálták meg, végleges alakjukat az öntéskor nyerték el.

<sup>469</sup> Niemeyer 2003, 189; Vaday 2003, 315-421; Vaday A. ezzel szemben a címben, majd a szövegben is visszatérően a „cloisonné” fogalmát használja.

<sup>470</sup> O. Tischler: Kurzer Abriss der Geschichte des Emails. Sitzungsberichte d. Königsberger Ges. Königsberg.

<sup>471</sup> Henry 1933, 76; Etlinger 1973, 23.

<sup>472</sup> Herczeg Á.: Római kori zománcos fibula restaurálása. In: Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1988. Kecskemét 1990, 211-213.

<sup>473</sup> Költő/Kis Varga 1988, 141-144.

alkalmazásával hoztak létre úgy, hogy az alapul szolgáló, gyakorta vörös színű, alacsonyabb olvadáspontú email-masszába egy pincettával a magasabb olvadáspontú, a kontúrjait szilárdan megtartó kék, és fehér színű apróra vágott üvegpasztta szeletek alkotta lapokat váltogatva egymás mellé helyezték. A római korban csak opak emailt alkalmaztak. Az égetés után a bronzfelület fölé emelkedő emailrészt lecsiszolták, polírozták.

A kialakított zománc színeit azonban a fibulák feldolgozása során nem minden esetben sikerült meghatározniuk. A meghatározást nehezítik azok a kémiai folyamatok, amelyek a tárgyak földbe kerülése után játszódtak le.<sup>474</sup> A zománc kármínpiros változata a legsérülékenyebb. Az eredeti szín eltérő árnyalatai figyelhetők meg attól függően, hogy milyen a talaj összetétele, és milyen a földbe helyezés módja<sup>475</sup>, továbbá milyen kölcsönhatásba lép a zománc a bronzalap réz, réz-dioxid részével, amelyek a zöldes árnyalat kialakulásában játszanak nagy szerepet. A legellenállóbbnak a millefiori email bizonyult a talaj-okozta elváltozásokkal szemben. A millefiori-minta annyira egységes képet mutat birodalom szerte, hogy széles körben elfogadott az a nézet, miszerint egy központi műhelyben hozták létre az ehhez szükséges millefiorilapokat, amelyeket kereskedők szállítottak a felhasználás helyszíneire.<sup>476</sup> Központi műhelyt vagy műhelyeket még nem sikerült feltárni.

## 5. Tipológia, időrend, elterjedés

Az emailos fibulákat általában a Kr. u. I. sz. közepétől a III. sz.-ig szokás keltezni, de a virágkoruk a II. sz.-ra tehető. Az első, íves kengyelű emailos fibulák (IA/1-3) a Kr. u. I. sz. közepe táján tűntek fel.<sup>477</sup> Az I. sz. folyamán megjelentek<sup>478</sup> az egy szimmetriatengelyű, tagolt kengyelű fibulák (IA/4-16), majd a két szimmetriatengelyű ívfibulák (IB/1-7). Az ívfibulák kengyelének kialakítása szélesebb, díszítésre alkalmasabb lett<sup>479</sup>. A britanniai emailos ívfibulák mindkét fő formája a Kr. u. II. sz.-ra tehető.<sup>480</sup> A Kr. u. II. sz. utolsó harmadában az emailos ívfibulák használata az egész birodalom területén visszaszorult. A legtöbbször geometrikus formát mutató kengyelű lapfibulák (IIA, IIB, IIC, IID) virágkora a Kr. u. II. sz.-ra tehető. A tagolt kengyelű fibulák átmeneti típusnak tekinthetők, amelyek fejlődése formai szempontból két szakaszra oszlik. A korábbi szakaszban a kengyel formájában őrzi az ívfibulák alakját, s csak jelzésszerűen emailozott. A későbbi szakaszban a kengyel lépcsőzetessé válik, és több színű, nagyobb felületre kiterjedő emailozást kap.<sup>481</sup>

Az emailos ívfibulák korai csoportjára (IA) a hüvelycsuklós tűszerkezet jellemző. Késői, összetett változataik minden bizonnyal a két szimmetriatengelyű formákkal egyidősek, amit megerősít az a tény, hogy tűszerkezetük szabadon álló szorítópofás csuklós megoldású. Ugyanis a két szimmetriatengelyű emailos ívfibulákkal (IB) jelent meg a szorítópofás csuklós tűszerkezet, amely a Kr. u. II-III. sz.-i emailos lap- és korongfibulák (IIA-D) sajátága maradt. Az új tűszerkezettel és formával nagyobb emailos felületeket hoztak létre, ahol a kompozíciót többé már nem egy, hanem több szimmetriatengely mentén alkották meg. Az emailozott alaplap geometrikus formájú csoportjára legjellemzőbb a korong, de megjelent a négyszög sok változata is. A leggyakoribb a rombusz, kisebb változatosságot mutat a téglalap és négyzet alakú, de előfordul a három-, öt-, és sokszög formájú, továbbá ovális, elliptikus alakot

<sup>474</sup> pl. agyagos talajban a színes zománc kifehéredik, vagy barnás színezetűvé válik.

<sup>475</sup> pl. hamvasztásos, vagy csontvázas temetkezés során került a tárgy a földbe.

<sup>476</sup> Rieckhoff 1975, 73-74.

<sup>477</sup> Exner 1939, 48-49, I.1. típus

<sup>478</sup> Riha 1979, 157.

<sup>479</sup> Riha 1979, 158-159.

<sup>480</sup> Hattat 1994, T. 43,1.

<sup>481</sup> Riha 1979, 191-192.

öltő alaplap<sup>482</sup> is. A fejlődési sor utolsó tagja a sok, akár végtelen számú szimmetriatengellyel rendelkező több korongból összeállított fibulá<sup>483</sup>. A mozaik-, és millefiori-mintás korongfibulák a Kr. u. II. sz. végétől a III. sz. első harmadáig voltak használatban<sup>484</sup>. A lapfibulák másik csoportja állatokat vagy embereket ábrázol<sup>485</sup>, vagy az ember alkotta tárgyak ill. környezet egy-egy kiragadott elemét<sup>486</sup> mutatják be leegyszerűsített formában.

Az emailos fibulák rendszerezése során az volt a célom, hogy egy olyan formai sorozatot alakítsak ki, amely szükség szerint bővíthető, lehetőség nyújt a későbbiekben előkerülő újabb formák besorolására.<sup>487</sup> A fejlődési/változási sor egyben a fibulák időben egymást követő sorát is adja. Az emailos fibulák fejlődésének első fázisánál az email kiegészítő funkció, kísérő dísz volt **(2-3. típus tábla)**. A fejlődés következő szakaszában nagyobb jelentőségűvé vált a fibulákon elhelyezett díszítés, az emailozás módja is bonyolultabb formát öltött **(4-7. típus tábla)**. Az emailos fibulák utolsó csoportja önálló képi üzenet hordozójává vált, ekkor az alkotók teljesen kihasználták a forma-adta lehetőségeket a minél dekoratívabb képi megjelenítés érdekében **(8. típus tábla)**. Az alapformák meghatározásakor olyan táblázatot készítettem, amely vízszintesen és függőlegesen is tetszőlegesen bővíthető. Az így felállított táblázat vízszintes tengelye mentén a fibulák változó alakú kengyelét ismétlődően kiegészítő elemeket tüntettem fel. Az egyszerűbb, díszítetlen változatoktól haladtam a bonyolultabb, tagoltabb, összetett változatok felé. A táblázatok függőleges oszlopaiba kerültek egymás alá az újabb alapformák, amelyek ha nem is minden fejlődési fokban, de az esetek nagy részében a vízszintes tengely mentén ismételték az első sorban felvonultatott kiegészítő elemek sorát. Ezt különösen a IIA alcsoport típusainál (IIA/1-14) tudom szemléltetni, ahol a vízszintes tengely mentén elhelyezett példányok a következő sort alkotják. Az első forma (a) pereme tagolatlan. A második forma (b) kiegészül egy függesztő füllel. A harmadik forma (c) a függesztő füllel szemben egy félkörös nyúlványt kap. A negyedik forma (d) 4-8 kiegészítő félkörös taggal bővül körben a peremen. Az ötödik forma (e) kiegészítő tagjai hengeresekké válnak. A hatodik formát (f) sűrűn, virágsziromszerűen veszik körbe a kiegészítő tagok. A hetedik forma (g) peremét háromszögsor öleli. A nyolcadik forma (h) kiegészítő tagjai áttörtek, sűrűn egymás mellett zúfolódnak.

A függőleges tengely mentén belépő új formák a következők. A síklap alakú kengyel (IIA/2) közepén kerek áttörés látható. A síklap alakú kengyel (3) felületét íves bordák tagolják, csillagmotívumot alkotnak rajta. A síklap alakú kengyel (4) közepén megjelenik a gomb. A kerek kengyelt (5) áttörés alakítja (kerékfibulák). A kengyel közepe kiemelkedik (6-9), a kengyel közepén elhelyezett gomb formája változik (10-12), végül több korongból összetett fibulák szerepelnek (13-14).

Az IA alcsoportba **(2. típus tábla)** az egy szimmetriatengelyű ívfibulák, az IB alcsoportba **(3. típus tábla)** a két szimmetriatengelyű ívfibulák kerültek. A IIA alcsoporthoz tartozó korongfibulák **(4. típus tábla)** után a lapfibulák alkotják a IIB alcsoportot **(5-6. típus tábla)**. A IIC alcsoportnál **(7. típus tábla)** nem lehetett alkalmazni ezt a rendszert, az állat alakú fibulák ilyen szempontú csoportosítása nem lehetséges. A IID alcsoport **(8. típus tábla)** azokat a fibulákat foglalja magában, amelyeknél elsődlegessé válik a képi üzenet, a díszítőfunkció, az életkép. Ezért az állatkompozíciós fibulák inkább a rajtuk lévő ábrázolás, és nem a kengyel formája szerint kerültek egy-egy csoportba.

<sup>482</sup> Exner 1939, T. 12,1-17.

<sup>483</sup> Exner 1939, T. 13,1-13; T. 14,1-12.

<sup>484</sup> Exner 1939, 64.

<sup>485</sup> Az állatalakos (IIC alcsoport, IID/1-8), az emberi szemet (IIA/4-8) utánzó fibulák csoportja.

<sup>486</sup> Bejáratot (IIB/14), pajzsot (IIA/6, IIB/12), cipőtalpat (IIB/9), kereket (IIA/5a-h) stb. utánzó fibulák csoportja.

<sup>487</sup> Ezt a gondolatmenetet a térdfibulák formai rendszerezésénél bevált módszerként fejlesztettem tovább az emailos fibulák formai felosztásánál.

A Kárpát-medencei emailos fibulák elemzése alapján megalkotott aprólékos tipológiát összevettem a fibulák rendszerezésére tett eddigi európai kísérletekkel (O. Almgren, G. Collingwood, K. Exner, Patek E., E. Ettlinger, E. Riha, J. D. Bateson, A. Böhme, W. Jobst, M. Feugère, Erice Lacabe). Szinte egyik eddig létre hozott formai rendszer sem írja le egyetemes igénnyel a római birodalom provinciáinak összes emailos fibuláját, mert többnyire egy-egy lelőhely, vagy egy-egy kisebb régió leletanyagán alapulnak. A nagyobb területi egységet érintő feldolgozások esetében (Erice Lacabe 1995, Mariné Isidro 2001: Hispania, Feugère 1985: Közép Gallia) éppen nem jellemző az emailos fibulák nagy száma és formai változatossága.

A pannoni és szarmata barbaricum emailos fibulák összességét tekintve első látásra is

feltűnik formai gazdagságuk és nagy számuk, ami a dolgozat készítése során egy minden

eddiginél teljesebb morfológiai rendszerezésre adott lehetőséget. A felosztásom alapelve a

szerkezeti és formai eltérések számbavétele volt.

Az emailos fibulák csoportjai	Leírás, megnevezés
<b>I csoport</b>	<b>Ívfibulák</b>
IA alcsoport	Ívfibulák egy szimmetriatengellyel és hüvelycsuklós tűszerkezettel
IB alcsoport:	Ívfibulák két szimmetriatengellyel és szorítópofás tűszerkezettel
<b>II. csoport</b>	<b>Lapfibulák</b>
IIA alcsoport	Korongfibulák kéttagú, kívül hűros, rugós, ill. szorítópofás csuklós tűszerkezettel
IIB alcsoport	Lapfibulák kéttagú, kívül hűros rugós, ill. szorítópofás csuklós tűszerkezettel
IIC alcsoport	Állatalakos lapfibulák szorítópofás csuklós tűszerkezettel
IID alcsoport	Életképpozíciós lap-fibulák kívül hűros rugós, és szorítópofás csuklós tűszerkezettel

**8. táblázat Az emailos fibulák csoportjai és alcsoportjai**

A fibulák szerkezetét alapvető módon a tű rögzítési módja határozta meg és ez alapján három típus különíthető el. 1.) A kora római ívfibulák hüvelycsuklós tűszerkezetűek, amelyhez keskeny, hosszú tűtartó csatlakozott. A hüvelycsuklós szerkezet római technikai újításnak számít. 2.) A hüvelycsuklós tűszerkezet továbbfejlesztett változata a két szimmetriatengelyű fibuláknál feltűnő, és a lapfibuláknál jelentkező, szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezet, amely a fibulalap hátoldalán helyezkedik el. Ebben az esetben már nincs szükség a tű tengelyének hüvelybe helyezésére, hanem elégséges a szorítópofák közé helyezett rövid tengely a tű rögzítésére, amelyhez egy viszonylag rövid, magas tűtartó kapcsolódik. 3.) A lapfibulák egyes formáinál a szorítópofás csuklós megoldással párhuzamosan újból megjelenik a kéttágú, kívül vagy belül húros rugószerkezet, amely már a kelta időszakban is alkalmazott szerkezeti megoldást jelentett.<sup>488</sup>

Az eltérő tűszerkezethez más és más, ívelt vagy egyenes kengyel tartozik, s ez utóbbi leginkább a lapfibulákhoz kötődik. A kengyel két főformája szerint különítettem el a legnagyobb formai egységeket. Az I. csoportba az ívfibulák<sup>489</sup>, II. csoportba a lapfibulák<sup>490</sup> kerültek. A csoportokat a tűszerkezet és a kengyel különbségei alapján alcsoportokra (A, B, C stb.), az alcsoportokat típusokra (1,2,3 stb.), a típusokat altípusokra (a, b, c stb.) és változatokra (1, 2, 3 stb.) osztottam. A típusok elkülönítését az alcsoportra jellemző kengyelformák eltérő részletei alapján végeztem el.<sup>491</sup>

<sup>488</sup> Sajnos, csak a pannoniai anyagnál határozható meg a rugós változatok pontos száma (18 db), mivel a szarmata anyagot összefoglalóan tárgyaló legutoljára nyomtatásban megjelent mű (Vaday 2003) a fibulák tűszerkezetével nem foglalkozik. A továbbiakban célom a szarmata területen előforduló emailos fibulák tételes vizsgálata, mivel a rajtuk tett megfigyelések közelebb visznek azon kérdéskör megválaszolásához, hogy vajon melyik fibula hol készült, melyik fibulát hogyan javították.

<sup>489</sup> Minden olyan fibulát ide soroltam, amelynek a kengyele a síkból, akármilyen csekély mértékben is, de kiemelkedik.

<sup>490</sup> Ettlinger 1973, 114; A szerző a lapfibulák különféle formái közé beoszt ívfibulát is, ennek oka, hogy felülnézetből az ívfibulák nagy hasonlóságot mutatnak bizonyos lapfibulákkal. Az oldalnézet figyelembe vételével a Taf. 13/1,26,27,28. és a Taf. 14./1,2,4, az ívfibulák csoportjába tartozik. E téves gyakorlat továbbélése megfigyelhető: Vaday 2003.

<sup>491</sup> Az alcsoportokat és típusokat minden lényeges formai sajátosság figyelembe vételével igyekeztem meghatározni. Ezt illusztrálja a 2-8. típustábla, amelyeken szám-betűkombináció jelöli az egyes típusokat, altípusokat és variánsokat.

*IA alcsoport: ívfibulák egy szimmetriatengellyel  
(hüvelycsuklós és szabadon álló szorítópfás csuklós tűszerkezettel<sup>492</sup>)*

Minden olyan fibula ide tartozik, amelynek kengyelét nem síklap alakúra, hanem ívelődő, vagy szögletesen kiemelkedő formájúra tervezték. Tűszerkezetük hüvelycsuklós (IA/1-14 altípus), és szorítópfás (IA/15-16) megoldású lehet. Ezek a típusok kivétel nélkül minden nyugati provincia területén megtalálhatók, egy-egy példányuk eljutott a Balkánra és a keleti provinciákba is. Keltezésük: Kr. u. I. sz. közepe és a II. sz. közepe közé tehető.

IA/1a1 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.15 = Patek E2 = Ettlinger

36 = Rieckhoff 10 = Riha I.5.17.5. = Böhme 17 = Feugère 26a

(Nr. C-256, 259, 357; D-22)

Az emailos ívfibulák korai csoportjához tartozó variáns, amelynek kengyele tagolatlan, szalagszerűen keskeny, a tűszerkezet fölött derékszögben megtört profilú. A kengyel felületén kis négyzet alakú mezőkben változó színű (piros, zöld, kék, fehér, fekete) email figyelhető meg. Csuklós tűszerkezetét hengeres hüvelybe helyezték, tűjét keskeny, magas tűtartó rögzíti, egyes esetekben kerek áttöréssel díszítve. A tűtartó fölött a kengyel egyenesen levágott, téglalap alakú.<sup>493</sup>

Pannoniában Tarjánból, Burgenaéból, Mursaból<sup>494</sup>, a szarmata barbaricumban pedig Bótos/Botoș temetőjéből<sup>495</sup> került elő 1-1 ilyen példány. Régi, vagy szórványleletek, a pontos időrend meghatározásra alkalmatlanok. E változat megjelent a Római Birodalom területén Britanniában, Gallia Belgicában (Vertunum vicusa<sup>496</sup>, De Horden falusias település<sup>497</sup>), a Rajna-vidéken (Trier-szentélykörzet, Trier-Mosel, Köln<sup>498</sup>), a Duna menti provinciákban és az Alpok vidékén is (Augst Kr. u. I. sz. utolsó negyede–II. sz.).<sup>499</sup> A Neckar-parti Sulz vicusa 3. fázisában a Kr. u. I. sz. közepe és a II. sz. közepe között figyelhető meg.<sup>500</sup>

Dáciában Porolissum erődjéből<sup>501</sup> került elő e változat párhuzamai, ám hiányoznak Hispaniában, s alig fordulnak elő Dél-Galliában.<sup>502</sup> A picardiai Halatte gall-római fogadalmi szentélyben egy ide tartozó töredékes darab a Kr. u. I. sz. vége és a II. sz. vége közé keltezhető.<sup>503</sup> A britanniai kelta műhelyek tradíciójának folytatását e forma emailozásánál érhetjük tetten.<sup>504</sup>

<sup>492</sup> Egy fibula (C-239), IA/3c2 csoportba tartozó Neusiedl-am-See-i példány kívül húros rugós tűszerkezetű, hátoldalán öntéshibákkal.

<sup>493</sup> Exner 1939, 49-53; Riha 1979, 157-158; Feugère 1985, 357-358.

<sup>494</sup> Burgenaec, Mursa: Sellye 1939, X.t.7; Patek 1942, XIII.1.

<sup>495</sup> Barački 1975, 18, 9. ábra; Vaday 2003, 388, 319. A Vaday A. által síklap formájúnak értelmezett kengyel valójában íves, ezért téves az Ettlinger 35. típus és a Feugère 23.c3 említése a típusbesorolásnál.

<sup>496</sup> Cahen/Clausse 1973-74, 65.

<sup>497</sup> Roest 1988, 163, T. X.231.

<sup>498</sup> Exner 1939, 76.

<sup>499</sup> Riha 1994, 139, Taf. 35,2663.

<sup>500</sup> Rieckhoff 1975, Abb. 5,99.

<sup>501</sup> Cociș 2004, 309, Kat. 807.

<sup>502</sup> Feugère 1985, 357.

<sup>503</sup> Durand 2000, 273, T. III. 27.

<sup>504</sup> Böhme 1970, 5-20.

### IA/1a2 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.16 = Patek E2 = Ettlinger 36 =

Rieckhoff 10= Riha I.5.17.3.= Böhme 17 = Feugère 26a

(Nr. C-260; D-155)

Szalagszerűen keskeny, tagolatlan kengyelű emailos ívfibula. Az emailbetét számára kis, egymás fölé helyezett négyzetes, vagy háromszög alakú bemélyedéseket alakítottak ki az öntés során. A hengeres hüvelybe helyezett csuklós tűszerkezet fölött a kengyel derékszögben megtörik. A magas, háromszög alakú tűtartó felett a kengyel téglalap alakú, egyenesen levágott végű. Az IA/1a1 változattól eltérést jelent, hogy a tűtartó fölé egy gömbölyű gomb került. Az emaildíz leggyakoribb színei: piros, zöld, kék, sárga, amelyek közül kettőt-kettőt felváltva használtak.

Pannoniából Pest megyéből, a szomszédos barbaricumból Tápiószeléről<sup>505</sup> ismert 1-1 példány. Birodalmi párhuzamai Mandeureből<sup>506</sup>, Trierből (2 db), Kölnből<sup>507</sup>, Augstból (Kr. u. I. sz. vége--II. sz.)<sup>508</sup>, a Neckar-menti Sulz 3. fázisából (Kr. u. I. sz. közepe--II. sz. közepe)<sup>509</sup> éremmel keltezett rétegekből származnak. A galliai Châtelet de Gourzonból származó, ide sorolt fibulán megjelenik a millefiori email.<sup>510</sup>

### IA/1a3 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.1.= Patek E2 = Ettlinger 36 = Rieckhoff

10 = Riha I.5.17.

(Nr. C-202, 356)

Szalagszerűen keskeny, tagolatlan kengyelű emailos ívfibula. A kengyelen az emailbetét számára kis, egymás fölé helyezett négyzetes, vagy háromszög alakú bemélyedéseket alakítottak ki az öntés során. A hengeres hüvelybe helyezett csuklós tűszerkezet fölött a kengyel derékszögben megtörik. A magas, háromszög alakú tűtartó felett a kengyel téglalap alakú, egyenesen levágott végű. Ez a változat a tűszerkezet fölött egy kis karikával egészült ki, amelybe díszláncot fűzhettek. Az ilyen megoldású fibulákat gyakran viselték párosával, s ez alapján felvethető, hogy azok kizárólag női viselethez tartozhattak.

Pannoniában Brigetióból és Savariából származik 1-1 idetartozó példány.<sup>511</sup> Birodalmi párhuzamai a dél-angliai Hod Hill, a galliai Heverlé<sup>512</sup>, Köln, Neuss legióstábor, Trier, Saalburg lelőhelyekről ismertek, valamint egy példány a Frankfurt-Praunheimi temető egyik sírjából Traianus-éremmel és Kr. u. I. sz. 2. felére keltezhető *terra sigillata*-val együtt került elő.<sup>513</sup>

<sup>505</sup> Dinnyés 1980, 188, 2. sír, 10. t. 2; Vaday A. nem veszi figyelembe a fibula oldalnézetét, ezért síklap formájú kengyelűnek tartja. Ezzel szemben a profil alapján az íves kengyelű példányokhoz tartozik. Ez módosítja az elterjedés és a datálás kérdéseit. Vaday 2003, 319-320.

<sup>506</sup> Lerat 1956, T. XIII. 263.

<sup>507</sup> Exner 1939, 77.

<sup>508</sup> Riha 1979, 157, T. 46, 1372.

<sup>509</sup> Rieckhoff 1975, Abb. 5, 97.

<sup>510</sup> Fauduet 1999, 54, T. XV.106.

<sup>511</sup> Sellye 1939, 71, X. t.12.

<sup>512</sup> Henry 1933, Fig. 34,7.

<sup>513</sup> Exner 1939, 73.

#### IA/1a4 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.1. = Patek E2 = Ettlinger 36 = Rieckhoff

10 = Riha I.5.17.

(Nr. C-149)

Keskeny, tagolatlan kengyelű emailos ívfibula. A hengeres hüvelybe helyezett csuklós tűszerkezet fölött a kengyel derékszögben megtörik. A magas, háromszög alakú tűtartó felett a kengyel téglalap alakú. Ezen a változaton a tűtartón kerek áttörés van. A kengyel mindkét oldala keskeny, fektetett téglalap alakú taggal zárul, amelyeken négyzetes mélyedéseket alakítottak ki az email befogadására. Pannoniában Győr-Moson-Sopron megyéből származik egy unikálisnak tekinthető példány, amelynek birodalmi párhuzama sem ismert.

#### IA/2a altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.21 = Patek E2

(Nr. C-486)

A korai csoport késői fázisába sorolható altípus, amelynek tagolatlan kengyelét háromszög alakúra formázták, felületén kis háromszög alakú mezőkben váltakozó színű (zöld, kék, fehér) email berakással. A kengyel tűszerkezet felőli harmada derékszögben megtörik, és ehhez kapcsolódik a csuklós tűszerkezet hengeres hüvelye. A tűtartója keskeny, magas egyenes állású, a föléje nyúló kengyelrész egyenesen levágott.

Az egyetlen ide tartozó pannoniiai példány ismeretlen lelőhelyű. Birodalmi párhuzamai: Rheinzabern, Trier (2 db), Stahl sírlelete Antoninus kori *terra sigillata*-val együtt.<sup>514</sup> Az augsti fibulákat a velük együtt feltárt kerámia a Kr. u. II. századrara keltezi.<sup>515</sup> Egy ide tartozó avanchei fibula ugyan Kr. u. I. sz. végi kerámia mellett volt, de inkább a réteget keltező Gallienus-érem (Kr. u. III. sz. második fele) alapján határozható meg.<sup>516</sup>

#### IA/2b altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.21 = Patek E2 = Böhme a17

(Nr. C-47)

Emailos ívfibula, szalagszerűen keskeny kengyele háromszög alakú. Csuklós tűszerkezetét hengeres tokba helyezték. Keskeny, magas, háromszög alakú tűtartója felett a kengyel egyenesen levágott végű. Az IA/2a altípustól ez az altípus abban tér el, hogy felületét két nagy háromszög alakú mezőbe töltött email fedi, valamint a hüvely fölé egy kis függesztő karika nyúlik. A függesztőkarika alkalmas fémlánc, vagy textilszalag befogadására, felvetődik a forma páros viseletének lehetősége. Pannoniában Carnuntumból került elő egy ilyen példány. A Rajna-vidéken<sup>517</sup> a típus a Hadrianus-kortól a késő Antoninus korig keltezhető.<sup>518</sup>

<sup>514</sup> Exner 1939, 52.

<sup>515</sup> Riha 1994, T. 34,2638-2639.

<sup>516</sup> Mazur 1998, 51. T. 18,266.

<sup>517</sup> Böhme 1972, 15-17.

<sup>518</sup> Exner 1939, 52.



### IA/3 típus

Mindazon íves kengyelű fibulákat itt tárgyalom, amelyek eredetileg nem emailozott kengyelű típusok. Formai fejlődésük utolsó fázisában jelenik meg rajtuk az email. Feltételezésem szerint a bronzművesek/ötvösök az eredetileg is emailos kengyelüként megtervezett formák sikeres fogadtatását látva tértek át az eredetileg nem emailozott kengyelű fibulák emailozására. Itt szerepelnek az Aucissa fibulák, a trombitafibulák, az egygombos erős profilú fibulák emailos kengyelű változatai.

#### IA/3a altípus

= Almgren 243 = Collingwood S II = Exner I.23. = Ettlinger 38 = Patek E2 = Ettlinger

38=Böhme 18 a= Riha 5.17.4. = Bateson Q2a

(Nr. C-465; D-37)

A britanniai emailos trombitafibulák közé tartozik ez az altípus, amely a Kárpát-medencében kis számban fordul elő.<sup>519</sup> Fő sajátossága az erősen ívelt kengyel, amelyet felületén szögletesen kialakított bemélyedésekbe töltött, váltakozó színű emailal díszítettek. Ezen az altípuson a kengyel legkiemelkedőbb pontján kis korong alakú tagot figyelhetünk meg, amelybe kerek mélyedésbe emailt tettek. A kengyel a tütartó felé keskenyedik, egyszerűen tagolt kúpos gombban végződik. A tütartó háromszög alakú, magas, egyenes állású. A csuklós tűszerkezetet kis félkör alakú fedlap fedi, amelyhez függesztőkarika csatlakozik.<sup>520</sup>

Pannoniában ismeretlen lelőhelyről<sup>521</sup>, és a szármata barbaricumból Écskáról/Ečka<sup>522</sup> származik egy-egy ilyen példány. Britanniában az altípus sorozata ismert Nor’Nour szentélyéből<sup>523</sup>, és több változata ismert pl. Winterton római villájából<sup>524</sup>. A nyugat-európai provinciákban ritkábban<sup>525</sup>, inkább a limes mentén fordul elő és a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>526</sup>

### **IA/3b altípus**

= Almgren 243 = Collingwood Q = Exner I.1a = Patek E2 = Ettlinger 38

= Riha 5.17.4.= Bateson Q2a

(Nr. C-487)

A britanniai emailos trombitafibulák kontinentális változataként meghatározható altípus. Jellemzője az erősen ívelt kengyel. A kengyel felületét szögletesen kialakított mélyedésekbe helyezett váltakozó színű emailal díszítették. A kengyel a tütartó felé keskenyedik. A tütartó háromszög alakú, magas, egyenes állású. A csuklós tűszerkezetet kis félkör alakú fedlap fedi. Ennek az ívfibula-variánsnak a kengyele a tütartó fölött teknősbékafejen végződik. Nem

<sup>519</sup> Sellye 1939. A publikáció készülésekor idején ez a típus még ismeretlen volt.

<sup>520</sup> Collingwood 1930, 56; Ettlinger 1973, 109; Bateson 1981, 21-29, Fig. 2a.

<sup>521</sup> Ezért nehezen értelmezhető Vaday A. megjegyzése, miszerint *Pannonia Inferior* területéről kerültek volna ilyen példányok a szármata barbaricumba. Vaday 2003, 324.

<sup>522</sup> Vaday 2003, 322-324. több típusba is besorolja (Exner I.37. 38. végül 23.)

<sup>523</sup> Hull 1967, 45, Fig. 17,111; Nor’Nour a Scilly szigetek keleti felén található.

<sup>524</sup> Stead 1976, 200.

<sup>525</sup> Lerat 1979, 249, T. XXV.

<sup>526</sup> Collingwood 1930, 296.

található meg az előző változatnál leírt kerek korong a kengyelen.<sup>527</sup> Pannoniából egy ismeretlen lelőhelyű példány sorolható ide. Töredékes párhuzama a rajna-vidéki Urspringből származik. E forma a Kr. u. I. sz. végén jött divatba és a II. sz. közepéig közkedvelt volt.<sup>528</sup>

#### IA/3c1 változat

= Almgren 243 = Collingwood Q = Exner I.8 = Patek E2 = Böhme 43f

(Nr. C-119, 484)

A halfibulák ives kengyelű változata, amely két forma ötvözésének eredményeként jött létre. Az egyik forma a trombitafibula, a másik forma a harapófogó alakú fibula. A britanniai emailos ívfibulák/trombitafibulák stílusjegyei közül felismerhető az erősen ívelt kengyel, a kengyel felületén kialakított szögletes mélyedések, a váltakozó színű email, a kengyel tütartó felé keskenyedő formája, a tütartó kiképzése: háromszög alakú, magas, egyenes állású, és a csuklós tűszerkezetet fedő kis félkör alakú fedlap. A britanniai emailos ív/trombitafibuláktól eltér a tűszerkezet kialakítása, és az, hogy a tütartó fölött keskenyedő kengyel két lépcsővel tagolt kúpos gombban végződik. A csuklószerkezet megoldása a harapófogó alakú fibulák szerkezeti megoldását ismétli. A kapcsolótű e szerkezeti megoldása a Kr. u. I. sz. végétől a IV. sz.-ig használatos volt,<sup>529</sup> s e típus emailos kengyelű változatának tartom az itt tárgyalt két pannoniai fibulát.

A harapófogó alakú fibulák széles körben elterjedtek Hispaniától a Kaukázusig, Italiától Skandináviáig.<sup>530</sup> Kialakulásuk helyszíne Észak-Itália, ahol nagy létszámú csoportjaik ismertek, innen terjedhettek szét a Római Birodalom más régióiba.<sup>531</sup> Másoló műhelyeiket a Balkán félszigeten és a galliai Burgundiában találjuk.<sup>532</sup>

Különleges tehát a két, ide sorolt egyedi kidolgozású pannoniai halfibula. Mindkét darab fedlapja egy hal farkát utánozza pálcátágokkal osztott rekeszekbe ültetett emailozással, s ez alá rejtették a szabadon álló, szorítópofás csuklószerkezetet. A fibulák az emailozás technológiája alapján – kis, háromszög alakú, és félgömbös, különálló rekeszekbe töltött email – a Kr. u. II. sz. elején kialakított formák közé tartoznak. A kis létszámú csoport itt bemutatott két példányát Pannoniában importnak tekintjük, műhelyüket Galliában, vagy Észak-Itáliában tételezzük fel.

Az ismeretlen lelőhelyű fibula gracilis kengyelén háromszög alakú emailbetétek a pikkelyeket, két pontbetét a szemeket jelzi. A bruckneudorfi példány zömökebb kengyelét a hosszanti tengely mentén csak egy sűrűn beütögetett “S” vonal osztja meg. A szemek a kengyel két oldalán kialakított nagyméretű kerek bemélyedések, amelyeket kiemelkedő bronzgyűrű oszt ketté, a külső sávban piros, a belsőben sötétkék emailal. A leírt kettős gomb a hal száját mintázza. A legközelebbi példányok Colonia Ulpia Traiana nyugati részén, pilléralapozásból<sup>533</sup>, Strée, Titelberg, Straubing, Noviomagus, Mandeure, Málain<sup>534</sup> és Zugmantel<sup>535</sup> anyagából származnak, és Kr. u. II. sz. elejétől a III. sz. közepéig keltezhetők.

<sup>527</sup> Riha 1979, 158-159.

<sup>528</sup> Heiligmann 1990, T.115.9.

<sup>529</sup> Giovanazzi 2002, 667.

<sup>530</sup> Kovrig 1939, 29.

<sup>531</sup> Patek, 1942, 27-28.

<sup>532</sup> Feugère 1985, 430-432. T.68.

<sup>533</sup> Leih 1992, 45. Abb. 40.

<sup>534</sup> Dollé 1978, 37.

<sup>535</sup> Böhme 1972, 40, Taf. 27,1052.

### IA/3c2 változat

= Almgren 243 = Collingwood Q = Exner I.8 = Patek E2

(Nr. C-239)

Hal alakú ívfibula, amelynek a kengyelét egymás fölé helyezett rekeszekbe töltött emailal díszítették. A kengyelt a tütartó felett záró kettős tagolású gomb jelzésszerűvé finomodott. A kengyel íve ellaposodó, felülnézetből megtévesztésig hasonlít a IIC/9b altípushoz. Az egyetlen ide sorolható, igényesen kidolgozott Neusiedl am See-i példány hátoldalán öntéshibák figyelhetők meg.<sup>536</sup> A pannoniai példány unikális darab, párhuzama nem ismert. Tüszervezete egyedi a csoportban: kívül húros rugós megoldású. A tüszervezet kidolgozása és az öntéshibák alapján helyi gyártmánynak határozható meg.

### IA/3d altípus

= Almgren 243 = Ritterling IV = Collingwood Q = Exner I 22.

(Nr. C-114; D-142)

Az erős profilú fibulaforma emailos változata. A kengyel felső harmadában az egygombos erősprofilú fibulákra jellemző erősen kiugró bikónikus gomb van, amely egy-egy lépcsővel csatlakozik a kengyelhez, ugyancsak a típus sajátága a kis félkörös fedlap, amelyhez kis függesztő karika csatlakozik. A pannoniai példányon kengyel a tütartó felett egy stilizált hüllőfejben végződik. Pannoniában Ad Militare lelőhelyről ismert egy példány, amelyen a korai piros-zöld színösszetételű email figyelhető meg külön kis téglalap alakú rekeszekbe töltve. Szarmata barbaricum megfelelője a Szentes-kistőkei temető 117. férfisírájából származik, kengyele többszörösen tagolt gombbal zárul.<sup>537</sup> Rajna-vidéki párhuzamai Mainz-Weisenauból, Frankfurt-Hedderheimből, Saalburgból, Kölnből valók.<sup>538</sup> Mayen temetőjében két IA/3d altípusú emailos fibula került elő párban egy Traianus-éremmel, és egy példány a münzbergi villa Kr. u. 150-200 közé keltezett rétegéből.<sup>539</sup> Valószínűleg a borostyánúton Pannoniából került Gotlandra és az észtországi Kambjaba két, az ad militarei fibulával pontosan megegyező fibula, amelyeken piros-kék emailozás látható.<sup>540</sup>

### IA/3e altípus

= Almgren 243 = Exner I 10

(Nr. C-463)

Az altípus az Aucissa fibulák továbbbőlt emailos változata, amelyen a tüszervezet és a kengyel kiképzése hüvelysuklós szerkezetű. A tütartó tengelyt keskeny hüvelybe rejtették, két végén kis gömbölyű gombokkal akadályozták meg a kicsúszását. A kengyel félkör alakú, a tütartó fölött robusztus gömbölyű gombbal zárul. Az alkalmazott szinkombináció a korai emailos darabokra jellemző piros-világos zöld, de előfordul sárga és fehér is. Az Aucissa fibula formájának továbbélésére példa egy pannoniai, erősen ívelődő kengyelű, emailos fibula, amelyen a tüszervezet, a kengyel az Aucissa fibulákra jellemző kialakítású.<sup>541</sup> Birodalmi párhuzamai: Gallia Belgicában Vertunum vicus<sup>542</sup>, Daciában Apulum<sup>543</sup>, továbbá Frankfurt-

<sup>536</sup> Matouschek/Nowak 1985/86 144. A szerzők tévesen egy csoportba tartozónak vélik ezt a példányt az általam meghatározott IA/3c1-el és IIC/9b-vel, ezért a szerzők által megadott birodalmi párhuzamok sem hasonlítanak a pannoniai példányra.

<sup>537</sup> Vaday 2003, 322, 388, Fig. 3. II/1, 17/2; Bótos/Botoş-ról származó töredékes 17/2 fibula nem emailos.

<sup>538</sup> Exner 1939, 56.

<sup>539</sup> Exner 1939, 79.

<sup>540</sup> Silvé 1961, 73, Fig.1, 2b.

<sup>541</sup> Exner 1939, 51.

<sup>542</sup> Cahen/Claussé 1973-74, 61.

<sup>543</sup> Cociş 2004, 309, Kat. 808.

Heddernheim, Köngen-Grinario vicus<sup>544</sup>, Mainz legiostábor. A Trier melletti Minden sírleletét kerámiaja és éremanyaga a Kr. u. II. sz. 1. felére keltezi.<sup>545</sup>

#### IA/4a altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.33= Patek E2 = Böhme 17i (Kat.336) = Feugère 26.b.1. (Kat. 1875)  
(Nr. C-346)

Ez az altípus az egy szimmetriatengelyű, tagolt kengyelű emailos ívfibulák közé tartozik. A keskeny háromszög alakú, magas egyenes állású tűtartó fölött háromszög alakú lap látható és ugyancsak háromszög alakú a kengyel második tagja is, amely kis félkör alakú fedlappal kapcsolódik a csuklós tűszerkezethez. A kengyel mindkét tagjának felületén kis különálló szögletes mezőkben elhelyezett váltakozó emailberakás van.<sup>546</sup> Pannoniában egy példány tartozik ide Sisciából.<sup>547</sup> Daciából fedlap nélküli, tűtartójukon kis kerek áttörést mutató változatai ismertek.<sup>548</sup> Egy-egy párhuzama Saalburgból<sup>549</sup>, Mandeureből<sup>550</sup> való, példányai a római megszállással kerülhettek Britanniába.<sup>551</sup> Ez a kis létszámú csoport a Rajna-vidéken készült, Kr. u. II. sz. 1. felére keltezhető.<sup>552</sup> A forma elterjedt a barbaricum északi régiójában: az ölandi Sandby-ból, az ukrainai Lipicáról származó példányoknak nincs fedlapja, míg a Vester Mellerupról származó, teljesen egybevágó két darabnak a félkörös fedlapját is háromszög alakú rekeszbe helyezett email fedi.<sup>553</sup>

#### IA/4b altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.46 = Patek E2 = Feugère 26.b.1.

(Nr. C-79)

Az emailos, egy szimmetriatengelyű ívfibulák tagolt kengyelű formája. A magas, keskeny, téglalap alakú, egyenes állású tűtartó fölé, egy plasztikusan kidolgozott teknősbékafej nyúlik. A kengyel másik tagja trapéz alakú, a tűtartó fölé eső csücsain kis kiugró félkörös tagokkal, s a csuklós tűszerkezethez kis félhold alakú fedlappal csatlakozik. A fedlapon és a trapéz alakú tagon váltakozó színű emailberakás van.<sup>554</sup> Pannoniából egy carnuntumi példányt sorolható ide. Külön-külön az alkotóelemeket megtaláljuk az Imperium formakincsében, de ebben a formában a fibula egyedi, hozzá legközelebb egy alesiai<sup>555</sup> fibula áll, amelynek a félhold alakú fedlap helyett félkörös fedlapja van, tűtartója három kerek áttöréssel díszített.

#### IA/4c altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.46 = Patek E2 = Feugère 26.b.1.

(Nr. C-236)

<sup>544</sup> Unz 1982, 72. T. 28:2.

<sup>545</sup> Exner 1939, 50-51.

<sup>546</sup> Böhme 1972, 16; Feugère 1985, 359.

<sup>547</sup> Selbye 1939, 11, T. 9.

<sup>548</sup> Cociş 2004, 187. Kat.794. (Porolissum); Kat. 795. (Căşieu erőd); Kat. 796. (Micia erőd).

<sup>549</sup> Böhme 1972, 16.

<sup>550</sup> Lerat 1956, 13.t.,258.

<sup>551</sup> Hattat 1982, 150-151.

<sup>552</sup> Böhme 1972, 16.

<sup>553</sup> Silven 1961, 79-83. Fig. 6, 7a-e.

<sup>554</sup> Exner 1939, 54-56; Feugère 1985, 359.

<sup>555</sup> Lerat 1979, T. XXV.258.

Az egy szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik ez a forma is. Ennek az unikális altípusnak is tagolt a kengyele, a hosszanti tengelyen alul, középen és felül ugyanaz a motívum ismétlődik: két vese alakú emailos mező közé egy hegyére állított háromszög alakú emailmező illeszkedik, közte vaskos téglalap, illetve bikónikus gomb alakú tag. Pannoniából egyetlen példány ismert a Komárom megyei Thaly-pusztáról. Az altípus a Kr. u. I. sz. végétől a II. sz. végéig a Rajna-vidéken<sup>556</sup> és Gallia középső régiójában egyaránt elterjedt.

IA/5 típus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.19 = Patek E2 = Böhme  
A/17d = Ettlinger 36 = Riha I.5.17.3.

(Nr. C–35, 335; D–169)

Az egy szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák csoportjába tartozik a forma. Ennek a tagolt kengyelű emailos ívfibulának a kengyele a hengeres hüvelyben rögzített csuklós tűszerkezet fölé egy kisebb téglalap alakú lemezzel nyúlik, amelybe tölgfalevél alakú mélyedésekbe piros és zöld emailberakást helyeztek. Ezt a tagot erősen kiugró lépcsővel határolták el a következő trapéz alakú díszítetlen tagtól, amely elkeskenyedik, és egy lapos lépcsővel tagolt kúpos gombban végződik. Alatta keskeny, magas háromszög alakú egyenes állású tűtartó helyezkedik el.<sup>557</sup> Pannoniában Carnuntumból, Sisciából ismert egy-egy ilyen darab. Barbaricum megfelelője Tiszaföldvár-Téglagyár 78. sírjából származik egy IIB/1c6 változatú fibulával együtt. Birodalmi párhuzamai Britanniától Észak-Afrikaig előfordulnak<sup>558</sup>, Gallia Belgicában Vertunum vicusból<sup>559</sup>, De Hordenből<sup>560</sup>, Noviomagusból<sup>561</sup>, Galliában Strééből<sup>562</sup>, a Rajna-vidéken<sup>563</sup> Mainzból, Saalburgból, az Alpok vidékén Augstból<sup>564</sup> ismertek. Sajátságuk, hogy az Alpok vidékén még nagy létszámú, a limes felé egyre csökkenő mennyiségű csoportjaikat katonai környezetben sikerült meghatározni. A Dura Europos-i példány a rövid, Traianus-kori katonai jelenlét idejéből származik.<sup>565</sup>

IA/6a altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.18 = Patek E2 = Ettlinger 36 = Feugère

26.b.3.

(Nr. C–74-76, 113, 158, 159, 258, 335, 358; D–86)

Egy szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák kétszeresen megtört kengyelű csoportjába tartozik a forma. A tagolt kengyelű altípus kengyelének egyik része a kis hengeres hüvelybe elhelyezett tűszerkezet fölé egy téglalap alakú lap, amelynek felületét három vagy négy négyyszögletes bemélyedésben elhelyezett váltakozó színű email díszíti. Ez a kengyelrész mutatja oldalnézetből a kétszeresen megtört profilt. A keskeny, téglalap alakú egyenes állású

<sup>556</sup> Exner 1939, 55-56.

<sup>557</sup> Exner 1939, 47; Riha 1979, 157-158.

<sup>558</sup> Böhme 1972, 16.

<sup>559</sup> Cahen/Claussé 1973-74, 60.

<sup>560</sup> Roest 1988, 163, T. IX, 229.

<sup>561</sup> Buchem 1941, T. XIV, 19.

<sup>562</sup> Henry 1933, Fig. 34,4.

<sup>563</sup> Exner 1939, 78.

<sup>564</sup> Riha 1979, 157.

<sup>565</sup> Toll 1949, T. 9, 27.

tűtartóhoz a kengyel másik része egy plasztikusan kidolgozott teknősbékafejjel kapcsolódik.<sup>566</sup>

Pannoniában Carnuntumból 3 db, Brigetiből 2 db, Tarjánból, Ad Militareből, Burgenaeából, Sisciából 1-1 példány ismert. A szomszédos barbaricumból Madaras szarmata temetőjéből egy szórvány sírból származik egy ide sorolható töredékes példány. Birodalom szerte megtalálható ez az altípus Britanniától Gallia Belgica (Vertunum vicus<sup>567</sup>), Gallián (Liege<sup>568</sup>, Alesia<sup>569</sup>) át a "Felső-Germán" limesig (pl. Saalburg, Noviomagus<sup>570</sup>). Megtalálható e változat a moesiaei Singidunum<sup>571</sup> anyagában is. A lenzburgi és a roßfeldi hamvasztásos temetőkből származó, ide sorolt fibulákat a velük együtt előkerült edények alapján a Kr. u. I. sz. 2. felétől a Kr. u. 125-ig terjedő időszakra kelteznek.<sup>572</sup>

#### IA/6b1 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2 = Ettlinger 36 = Riha

I.5.17.

(Nr. C-40, 151, 257, 336)

Egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibula. E változatnál a téglalap alakú taghoz egy háromszög alakban elkeskenyedő, díszítetlen tag csatlakozik, végén kis kerek gombbal.<sup>573</sup> Pannoniában ismert Carnuntum auxiliáris táborából egy IA/13a típusossal együtt, és egy-egy példány Burgenaeából, Héregről és Sisciából. Daciában Déváról és Tordáról<sup>574</sup> kerültek elő párhuzamai. Ez a változat is széles körben terjedt el, Britanniától<sup>575</sup> Gallián (Mons<sup>576</sup>, Avenches<sup>577</sup>, Châtelet de Gourzon<sup>578</sup>) Daciaig katonai táborokban<sup>579</sup> és környezetükben.<sup>580</sup> A Rajna-vidéken Chur vásárteréről<sup>581</sup>, Saalburgból, Mainzól, Altlußheim-Hubwald 112. sírból<sup>582</sup> ismert párhuzamaikat a Kr. u. II. sz. 1. felére kelteznek.<sup>583</sup>

#### IA/6b2 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2 = Riha I.5.17

= Böhme 15f/Kat. 331./=Rey-Vodoz 5.17.2=Erice Lacabe 27.2.

(Nr. C-30, 464)

<sup>566</sup> Ettlinger 1973, 105-106; Feugère 1985, 359.

<sup>567</sup> Cahen/Claussé 1973-74, 62.

<sup>568</sup> Henry 1933, T. 34,6.

<sup>569</sup> Lerat 1979, T. XXV. 253.

<sup>570</sup> Buchem 1941, XIV. t.,20-22.

<sup>571</sup> Bojović 1983, 136, 172. T. XXVIII.268.

<sup>572</sup> Ettlinger 1973, 106.

<sup>573</sup> Ettlinger 1973, 105-106; Riha 1979, 157.

<sup>574</sup> Sellye 1939, 70.

<sup>575</sup> London Museum. Catalogues 3, 1946, 97. Fig. 24.

<sup>576</sup> Mons: Henry 1933, T. 34,9;

<sup>577</sup> Avenches: Mazur 1998, 49, T. 17,256.

<sup>578</sup> Fauduet 1999, 54, T. XV.104.

<sup>579</sup> Cahen/Claussé 1973-74, 62.

<sup>580</sup> Lerat 1979, XXV.t. 252.

<sup>581</sup> Hochuli-Gysel/Siegfrid-Weiss/Ruoff/Schaltenbrand Obrecht 1991, T. 54.2.

<sup>582</sup> Dreisbusch 1994, 105.

<sup>583</sup> Ettlinger 1973, 105-106; Riha 1979, 157.

Egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibula. Ez a változat arányaiban zömökebb az előzőknél, a téglalap alakú tagon több kisebb négyszögletes, háromszög, és még sokféle formájú emailos mező kialakítására nyílt mód. Keskeny egyenes állású tűtartója fölé egy többszörösen tagolt háromszög alakú tag nyúlik, végén nagyobb gömb alakú gombbal.<sup>584</sup> Pannoniából Carnuntumból és ismeretlen lelőhelyről származik egy-egy ilyen példány. Daciai párhuzama a Kárpátokon kívüli Draja de Jos vicus Traianus-kori periódusából való.<sup>585</sup> Ez a forma nem annyira a limes mentén, mint inkább a középső területeken népszerű.<sup>586</sup> Britanniában, Gallia<sup>587</sup> nyugati (Vertunum<sup>588</sup>) és középső régiójában (Arcis-sur-Aube<sup>589</sup>, Párizs Louvre<sup>590</sup> gyűjteménye, Mâlain<sup>591</sup>), valamint Noviomagus<sup>592</sup>, Hüfingen<sup>593</sup> lelőhelyeken kerültek elő párhuzamok. Az augsti fibulát a vele együtt előkerült kerámia a Kr. u. 70-250 közti időszakra keltezi.<sup>594</sup>

#### IA/7 típus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2

(Nr. C-282)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű emailos ívfibulák közé tartozik a típus. Az emailos ívfibulák tagolt kengyelű típusa egyelőre párhuzam nélküli a birodalom emailos fibulái között. A keskeny háromszög alakú egyenes állású tűtartó fölé kis lapos gombbal záruló díszítetlen téglalap alakú tag nyúlik, amely egy lépcsővel kapcsolódik egy hengeres taghoz. Ezt váltakozó színű, téglalap alakú mezőkben elhelyezett email díszíti, mindkét irányban egy kis gombbal. Ez a tag kis hengeres hüvelybe fogott tűszerkezet fölé két lépcsővel nyúlik. Pannoniában Sisciából ismert 1 példánya. A noricum Emonából<sup>595</sup> származik pontos párhuzama.

#### IA/8 típus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2 =

Riha I.5.17.5.

(Nr. C-82, 83, 287)

Az egy szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozó típus, kengyele oldalról kétszeresen megtört formájú. A kis téglalap alakú, egyenes állású tűtartó fölé zömök teknősbékafeje alakú tag nyúlik. A csuklós, tokos tűszerkezet fölé egy négyzet alakú lap

<sup>584</sup> Böhme 1972, 15-16; Riha 1979, 157-158; Feugère 1985, 360.

<sup>585</sup> Cociş 2004, 208, T. 108, 1520. A szerző tévesen a lapfibulák közé sorolja.

<sup>586</sup> Fauduet 1999, 54.

<sup>587</sup> Lerat 1979, T. XXV. 254.

<sup>588</sup> Cahen/Clausset 1973-74, 63. Vertunum vicus.

<sup>589</sup> Morin-Jean 1910, 822, Fig. 27.

<sup>590</sup> Fauduet 1999, T. XV.105.

<sup>591</sup> Dollé 1978, 35.

<sup>592</sup> Buchem 1941, XIV.t. 23.

<sup>593</sup> Rieckhoff 1975, 130.

<sup>594</sup> Riha 1994, 140. Taf. 34,2640.

<sup>595</sup> Patek 1942, 206.

nyúlik, amely az állatfej és a hüvely irányában kétszeresen tagolt, függőleges rovátkákkal díszített lépcsővel zárul. Emailberakás a téglalap alakú mezőn figyelhető meg.<sup>596</sup> Pannoniában Carnuntumból 2, Sisciából 1 ilyen példány ismert. Noviomagus<sup>597</sup>, Augst<sup>598</sup> anyagában is előfordul ez a forma, s a Kr. u. I. sz. középtől a III. sz. elejéig keltezhető.

#### **IA/9a altípus**

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.31.b = Patek E2 = Ettlinger 36 = Böhme a17 /Kat. 339./  
(Nr. C-386)

Az egy szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A tagolt kengyelű emailos ívfibulák eme altípusa oldalnézetből kétszeresen megtört kengyelű, a kis hengeres hüvely fölé egy trapéz alakú tag nyúlik, amelyet kis négyszetes mélyedésekbe töltött váltakozó színű emailberakás díszít. A keskeny egyenes állású téglalap alakú tütartó fölé egy zömök hullófej nyúlik.<sup>599</sup> Pannoniából egy ismeretlen lelőhelyű példány került elő. A Rajna-vidéki típus saalburgi<sup>600</sup> és günzburgi<sup>601</sup> párhuzama a Kr. u. II. sz. 1. felére keltezhető.

#### **IA/9b altípus**

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2  
= Ettlinger 36  
(Nr. C-229)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Ezen az altípuson a tütartó fölé egy zömök, két lépcsővel tagolt, kis kúpos gombban végződő tag figyelhető meg.<sup>602</sup> Egy mányi pannoniái darab tartozik ide. A típus a Rajna-vidéktől<sup>603</sup> Gallia Belgicaig terjedt el, De Hordenről<sup>604</sup> származik egy a Kr. u. I. sz. végétől a II. sz. végéig keltezhető hasonló darab.

#### **IA/10 típus**

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2  
(Nr. C-488)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A tagolt kengyelű, emailos ívfibulák e típusára szintén jellemző a kétszeresen megtört kengyel. A kis hengeres tokba zárt csuklós tűszerkezet fölé egy ovális lap csatlakozik, amelyet egy lépcső választ el a zömök teknősbékafejet ábrázoló másik tagtól.<sup>605</sup> Pannoniában ismeretlen lelőhelyről származik egy ide sorolható fibula. A noricum i Emonából<sup>606</sup> ismert párhuzama.

#### **IA/11 típus**

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2  
(Nr. C-489)

<sup>596</sup> Riha 1979, 159-160.

<sup>597</sup> van Buchem, 1941, T.15.12.

<sup>598</sup> Riha 1979, T.47.1400.

<sup>599</sup> Exner 1939, 52; Böhme 1972, 17; Ettlinger 1973, 107-108.

<sup>600</sup> Böhme 1972, 17.

<sup>601</sup> Cysz 2002, 91. T. 74:10.

<sup>602</sup> Exner 1939, 52.

<sup>603</sup> Exner 1939, 51.

<sup>604</sup> Roest 1988, 163. T. IX,228.

<sup>605</sup> Exner 1939, 49-52.

<sup>606</sup> Patek 1942, 207.



Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen tagolt kengyelű emailos ívfibulák e típusa oldalnézetből kétszeresen megtört kengyelű, a tütartója keskeny, téglalap alakú, amely fölé egy hüllőfej nyúlik. A másik tag két elemre bontható: egy kis kerek és egy élére állított rombusz alakú lapra. A felületet pontbetétes email díszíti. Dél-pannoniai darabunk ismeretlen lelőhelyű. Daciai, porolissumi párhuzamán a rombusz helyén egy élére állított háromszög alakú lapot találunk.<sup>607</sup> Távolsági párhuzama a kijeji Platar Gyűjteményből való, ott a tűszerkezethez tartozó közelebbi lap kis háromszög, a távolabbi lap kör, amelyből a teknősbéka fej indul a tütartó fölé.<sup>608</sup>

#### IA/12a1 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.31b = Patek E2 = Ettlinger 37 = Riha 5.17.5 = Feugère 26.b.1. = Rey-Vodoz 5.17.5 = Erice Lacabe 27.3 = Marine Isidro 15 (Nr. C-77, 78, 138, 285, 286, 288, 289, 291, 330, 332, 380-382)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Az oldalnézetből kétszeresen megtört, tagolt kengyelű emailos ívfibulák e változatát a hüvelyben elhelyezett, csuklós tűszerkezet jellemzi, amely fölé háromszög alakú lap nyúlik és egy lépcsővel kapcsolódik a plasztikusan kidolgozott teknősbékafej alakú taghoz. Emailos díszítés a háromszög alakú nagy lapon két nagy háromszög alakú mezőben figyelhető meg.<sup>609</sup> Pannoniában Fejér megyéből 1, Carnuntumból 2, Sisciából 7, ismeretlen lelőhelyről 3 példány ismert. Kr. u. II. sz. I. felére keltezhető, mint a többi állatfejjel záruló kengyelű fibula.<sup>610</sup> Érdekes, hogy a Sisciához közeli noricum Emonaból<sup>611</sup> 2 ide sorolható példány került elő. Ez a változat közkedvelt volt Gallia Belgica (Vertunum vicusa<sup>612</sup>: egy ép, egy töredékes példány, De Horden<sup>613</sup>, Noviomagus<sup>614</sup>), Gallia középső régiójában (Saint-Martin-de-Ré<sup>615</sup>, Alesia<sup>616</sup>, Montbeliard<sup>617</sup>), az Alpok vidékén (Courroux<sup>618</sup> Kr. u. II. sz. I. felére keltezett temetőjének 135. sírtájából, Augstból: az érem- és kerámialeletek a Kr. u. 50-170 közötti időszakra kelteznek<sup>619</sup>), Rajna-Duna menti provinciák területén, Moesia északi régiójáig<sup>620</sup>, kevésbé gyakori Britanniában (Colchester<sup>621</sup>), s összesen két példánya származik Hispániából.<sup>622</sup>

#### IA/12a2 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2 = Feugère 26.b.1. (Nr. C-118, 292, 479)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Tűszerkezetét hengeres hüvelybe rejtették, ehhez kapcsolódik a tagolt kengyel. A kengyel háromszög alakú tagján keskeny, háromszög alakú, nagyobb méretű rekeszbe került

<sup>607</sup> Cociş 2004, 187, Kat. 801.

<sup>608</sup> Platar 2004, 194.1.c.

<sup>609</sup> Exner 1939, 51; Feugère 1985, 359.

<sup>610</sup> Böhme 1972, 17.

<sup>611</sup> Patek 1942, 213.

<sup>612</sup> Cahen/Clausse 1973-74, 64.

<sup>613</sup> Roest 1988, 163. T. IX.227.

<sup>614</sup> Buchem 1941, XIV. t., 26-28.

<sup>615</sup> Morin-Jean 1910, 825, Fig. 30/1.

<sup>616</sup> Lerat 1979, T. XXV. 256.

<sup>617</sup> Lerat 1957, T. VI.119.

<sup>618</sup> Martin-Kilcher 1976, 67. Abb. 18.1.

<sup>619</sup> Riha 1994, 140. Taf. 34.2651.

<sup>620</sup> Gencseva 2004, T. XI.8.

<sup>621</sup> Crummy 1981, 15, Fig.12.

<sup>622</sup> Mariné Isidro 2001, 238.

az email. A tütartó fölé egy erősen elkeskenyedő kúpos gombbal záródó tag nyúlik.<sup>623</sup> Pannoniában Bicskéről, Sisciából és ismeretlen lelőhelyről származik egy példánya.

Daciai párhuzama Micăsasa villa rusticájából került elő<sup>624</sup>, augsti párhuzamát a Kr. u. 50-150 közti időszakra keltezik a vele együtt előkerült kerámia-, és éremleletek.<sup>625</sup> A Rajna menti limesről Heidenheimből származik egy ide sorolható példánya<sup>626</sup>, Gallia Belgicában Vertunum vicusából való egy másik darab.<sup>627</sup> A berni Jura egyik völgyében, Courroux temetőjében talált fibula megéve és kísérőlelet nélkül került a 135. sírba<sup>628</sup>, s a Kr. u. II. sz. második felénél szűkebben nem keltezhető. Reinach, Airola-Madrano temetőiben előkerült példányok a Kr. u. II. sz.-i kelteztést teszik lehetővé.<sup>629</sup> A picardiai Halatte gallo-római fogadalmi szentélyéből a Kr. u. I. sz. végétől a II. sz. végéig keltezhető leletegyüttesből ismert idetartozó fibula.<sup>630</sup>

#### IA/12a3 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.33 = Patek E2

= Böhme 15i = Feugère 26.b.1.

(Nr. C-198, 207, 208, 331, 476, 478)

Az egy szimmetriatengelyű, oldalnézetből kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A tagolt kengyelt kis lépcső kapcsolja a kis hengeres hüvelybe rejtett tűszerkezethez. A kengyel két háromszög alakú lapból áll. A tütartó fölé nyúló háromszög alakú lapon emaildiszítés figyelhető meg.<sup>631</sup> Keskeny, magas háromszög alakú tütartóját egyes esetekben kerek áttörés díszíti. Pannoniából Sisciában 1, Brigetioban 3, ismeretlen lelőhelyen 2 ilyen példány került elő. A forma Britanniától a Rajna-Duna-vidékig elterjedt, a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.

#### IA/13a1 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.39 = Patek E2 = Ettlinger 37 = Böhme 17 /Kat. 343/= Feugère 26.b.2.b.

(Nr. C- 33, 34, 41, 80, 81, 130, 148, 290, 328, 329; D-120)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A tagolt kengyelű emailos ívfibulák e változatán a magas, téglalap alakú egyenes állású tütartó fölé egy hüllőfej alakú tag nyúlik, amely erősen profilált lépcsővel csatlakozik az élére állított négyszög alakú laphoz, mely a tagolt kengyel másik részét képezi. Ennek közepén kerek bemélyedésben egyszínű email figyelhető meg. Csuklós tűszerkezetét hüvelybe rejtették.<sup>632</sup>

Pannoniából Deutsch Jahrndorban 1, Carnuntumban 5, (ezek közül az egyik az auxiliáris táborból való, egy IA/6b1 fibulával együtt került elő), Győr-Sopron-megyében 1, Sisciában 3 darab került elő. A Sisciához közeli, noricum Emonából is sorolunk ide példányt.

E fibula barbaricumi megfelelője Szabadkáról ismert. A moesiai Singidunumból<sup>633</sup> csak e variánshoz tartozó párhuzam került elő. A nagyszámú helyi lelet már előre vetíti a

<sup>623</sup> Exner 1939, 51.

<sup>624</sup> Cociş 2004, 187, Kat. 803.

<sup>625</sup> Riha 1994, 141, T. 34. 2652.

<sup>626</sup> Heiligmann 1990, T. 146.6.

<sup>627</sup> Cahen/Clauss 1973-74.63.

<sup>628</sup> Martin-Kilcher 1976, 65, T. 18.1.

<sup>629</sup> Butti Ronchetti 2000, 118, Fig. 33.

<sup>630</sup> Durand 2000, 273, T. III. 26.

<sup>631</sup> Exner 1939, 51; Böhme 1972, 16; Feugère 1985, 359.

<sup>632</sup> Exner 1939, 50; Böhme 1972, 17; Ettlinger 1973, 107-108; Feugère 1985, 359.

<sup>633</sup> Bojović 1983, 136, T. XXVIII.270.

változat népszerűségét birodalomszerte: Britannia (Silchester<sup>634</sup>), Gallia nyugati, (Vertunum-vicus<sup>635</sup>) és középső (Chalon-sur-Saône temetőjének 310. sírja<sup>636</sup>, Mandeure<sup>637</sup>, Besançon<sup>638</sup>, Noviomagus<sup>639</sup>, Aventicum<sup>640</sup>, Alesia<sup>641</sup>, Chassey-Les-Montbozon falusias településének 5., Kr. u. 120. - 150. közé keltezett fázisából<sup>642</sup>) régiójából, az Alpok (Augst<sup>643</sup>: Kr. u. 150-270 közé keltezett rétegből, Chur<sup>644</sup>), a Rajna-vidék településein (Häsenbühl<sup>645</sup>, Günzburg<sup>646</sup>) és temetőiben egyaránt előfordul, a Kr. u. II. sz. 1. felére keltezhető.<sup>647</sup> A forma kiugróan magas számban fordul elő Normandia és Pannónia anyagában, a jelenséget I. Fauduet a népesség helyváltoztatásával magyarázza.<sup>648</sup>

#### IA/13a2 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.39= Patek E2 = Böhme 17 = Feugère 26.b.2.b.

(Nr. C-122, 296, 441, 473)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Ezen a változaton a kengyel tűszerkezet felőli részét alkotó négyszög alakú lap két oldalán kis kerek tag nyúlik ki emailos berakással. A keskeny, magas, téglalap alakú tűtartó fölé hullófejben végződő keskeny tag nyúlik. Pannoniából Sisciában, Budapest-Albertfalváról 1-1, és ismeretlen lelőhelyről 2 ilyen példány került elő. Galliától<sup>649</sup> a Rajna-vidékig<sup>650</sup> elterjedt forma a Kr. u. II. sz. első felére keltezhető.

#### IA/13a1+IA/13a2 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.39= Patek E2 = Böhme 151 = Feugère 26.b.2.b.

(Nr. C-471)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Ezt az unikális példányt a két jelölt változat utólagos összeillesztésével nyerték. Mindkét esetben egy-egy hullófejes tag letört, az egyiknél a tűszerkezet, a másiknál a tűtartó felőli végen. Létrehoztak egy átlagon felül hosszú példányt, amelyet felszereltek az átlagos fibulatükhöz képest óriási tüvel. Ismeretlen lelőhelyű ez a pannoni darab, rajta a javítás és forrasztás nyomai jól láthatók.<sup>651</sup>

<sup>634</sup> Henry 1933, T. 35,4.

<sup>635</sup> Cahen/Clausse 1973-74, 64.

<sup>636</sup> Augros-Feugère 2002, 138. T. 40,3.

<sup>637</sup> Lerat 1956, T. XIII.264.

<sup>638</sup> Lerat 1956, T. XIII.265.

<sup>639</sup> Buchem 1941, T. XIV.30-31.

<sup>640</sup> Mazur 1998, T. 17,260.

<sup>641</sup> Lerat 1979, T. XXV. 257.

<sup>642</sup> Feugère 1997, 166.

<sup>643</sup> Riha 1994, T. 35,2659.

<sup>644</sup> Hochuli-Gysel/Siegidfrid/Weiss/Ruoff/Saltenbrand/Obrecht 1991, 406. T. 54,3.

<sup>645</sup> Heiligmann 1990, T. 42,8.

<sup>646</sup> Cyszcz 2002, 91, T. 74,11.

<sup>647</sup> Böhme 1972, 17.

<sup>648</sup> Fauduet 1999, 55.

<sup>649</sup> Feugère 1985, 357-359.

<sup>650</sup> Böhme 1972, 15-17.

<sup>651</sup> E két ismert típust egyesítő példány esetében szükség lenne fémvizsgálat elvégzésére (a tárgyon lévő forrasztás összetételét a mai forrasztóanyagok összetételével való összevetésére), mert a párhuzam nélküli fibula esetében tisztázandó, hogy két részének összeforrasztása antik vagy modern eredetű. Felmerül ugyanis a hamisítás, a modern forrasztás lehetősége. Hasonlóan fontosnak vélem a tű, s a két fibulatest összetételének vizsgálatát is.

#### IA/14a1 változat

= Almgren243 = CollingwoodL-Q = ExnerI.36 = Patek E2 = Böhme 15m = Feugère26.b.4.

(Nr. C-284, 456, 472, 474, 477)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A tagolt kengyelű emailos ívfibulák e változatára jellemző, hogy csuklós tüszerkezetűk kis hengeres tokban helyezkedik el, amely fölé kerek lap alakú tag nyúlik változatos alakú mezőkbe ültetett emaildíszítéssel. A tütartó fölé egy zömök, félplasztikusan kidolgozott hüllőfej (=teknős?) nyúlik.<sup>652</sup> Pannoniában Sisciából 1, és ismeretlen lelőhelyről 4 ilyen darab származik. Ez a változat kengyel közepén rombusz alakú lapú változatokhoz képest kevésbé volt elterjedve.

A daciai Cășeiu vicusából távolabbi párhuzama került elő: a kengyelen lévő kerek lapot alul és felül, valamint két oldalt egy-egy kinyúló, emailos kitöltésű kerek tag egészíti ki. A Rajna mentéről (Saalburgból) és Észak-Galliából (Noviomagus<sup>653</sup>) származik egy-egy ide sorolható példány, használata a Kr. u. II. sz. 1. felére tehető.

#### IA/14a2 változat

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2 = Riha I.7.10.= Feugère 26b4

(Nr. C - 437)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. E változat sajátossága, hogy a tütartó fölé háromszög alakú tag nyúlik, felületén szögletes mezőbe ültetett email berakással. Pannoniából 1 ismeretlen lelőhelyű példányt sorolunk ide. Avenchesből<sup>654</sup>, Augstból<sup>655</sup> távolabbi rokona ismert, amelyeken a kengyel tütartó felőli végéhez még egy hüllőfej is csatlakozik. Ez utóbbit a vele együtt előkerült kerámia a Kr. u. II. sz. 1. felére keltezi.

#### IA/14b altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2

(Nr. D-78)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Az altípusnál a tütartó fölé egy keskeny, többszörösen tagolt lap nyúlik a végén kúpos gombbal. Egy barbaricum példány Kunszentmártonban került elő. Galliai, Seveusból való távolabbi párhuzamán a kengyel két oldalán kis kúpos tag helyezkedik el.<sup>656</sup>

#### IA/14c altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2

(Nr. C-171)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Ezt az altípust az különbözteti meg az előzőektől, hogy a kerek lap alakú tag pereméhez hét kis kerek tag kapcsolódik, amelybe emailt tettek. Pannoniában Brigetióból származik egy ilyen darab.

<sup>652</sup> Exner 1939, 51; Böhme 1972, 17; Riha 1979, 160; Feugère 1985, 359.

<sup>653</sup> Buchem 1941, XIV.t. 29.

<sup>654</sup> Mazur 1998, 50, T. 18. 265.

<sup>655</sup> Riha 1994, T. 35,2662.

<sup>656</sup> Lerat 1956, T. XIV.269.

#### IA/15 típus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17 = Patek E2

= Ettlinger 44.1.

(Nr. C-321)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A tagolt kengyelű emailos ívfibulák közé tartozó típus tűtartó fölé eső részén zömök plasztikusan kidolgozott hüllőfej (teknős?) látható. A kengyel másik tagja három nagyobb kör alakú lap összeillesztéséből áll, amelyek között kis karikák láthatók. A csuklós tűszerkezet fölé kis függesztőkarika nyúlik.<sup>657</sup> Pannoniából Sisciában került elő egy ilyen példány. Pontos, közelebből nem keltezhető párhuzama Saint-Germain-en-Laye<sup>658</sup> múzeuma gyűjteményéből ismert.

#### IA/16a altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.17

(Nr. C-490)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Tagolt kengyelű emailos fibula, amelynek keskeny téglalap alakú tűtartója fölé többszörösen tagolt keskenyedő háromszög alakú lap nyúlik végén lapos gombbal. A kétszeresen megtört kengyel másik részét egy kerek lap alkotja, amelyhez két oldalt sematikusan kidolgozott hüllőfejek kapcsolódnak, s belőle a csuklós tűszerkezet fölé egy cakkos karika nyúlik. A kerek lapot körccik alakú mezőkben elhelyezett, váltakozó színű email díszíti.<sup>659</sup> Pannoniában egy ismeretlen lelőhelyű darab tartozik ide. Daciai párhuzama Locusteni temetőjéből származik.<sup>660</sup>

#### IA/16b altípus

= Almgren 243 = Collingwood L-Q = Exner I.52 = Patek E2 = Böhme 40b

= Feugère 26c

(Nr. D-154)

Az egy szimmetriatengelyű, kétszeresen megtört kengyelű emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Ezt az altípust a tűtartó fölé nyúló tag alakja különbözteti meg az előző csoporttól, kerek és három irányban szintén emailal díszített kis félkörös tagok nyúlnak ki belőle. Barbaricumai megfelelője Szőreg-Iván téglagyár A temetőből származik.<sup>661</sup> Töredékes a noviomagusi ide sorolható párhuzam, amelyen a tűszerkezet fölötti karika félbetört.<sup>662</sup>

*IB csoport: Egyenlő oldalú ívfibulák két szimmetriatengellyel,*

<sup>657</sup> Ettlinger 1973, 119-120.

<sup>658</sup> Morin-Jean 1910, 825, Fig. 30/2.

<sup>659</sup> Exner 1939, 52; Böhme 1972, 36; Feugère 1985, 362.

<sup>660</sup> Cociş 2004, 208, T. 108, 1515. A szerző tévesen a lapfibulák közé sorolja.

<sup>661</sup> Vaday A. a 104/2a példány esetében a katalógusban említi, hogy a kengyel kétszeresen megtört (Vaday 2003, 409). A tipológiánál (Vaday 2003, 360-368) azonban a példányt a IV. típusba sorolva tárgyalja, ahol nem különíti el az ív- és lapfibulákat egymástól. Ezért vegyesen szerepelnek mind a katalógus fibulái, mind a párhuzamok között a lapfibulák (pl. esetünkben tévedésként Ettlinger 45. csoportja korongos lapfibula), és az ívfibulák (esetünkben helyesen Nijmegenből Buchem 1941, XIV. t. 33. töredékes darabja) csoportjából kiragadott példák. Ezért az ott levont következtetések akár az időrend, akár az elterjedés vonatkozásában nem értelmezhetők.

<sup>662</sup> Buchem 1941, T. XIV, 33.

*(szorítópfás csuklós tűszerkezettel )*

IB/1a altípus

= Exner II.14= Collingwood L-Q = Patek E2 = Riha 7.16

= Böhme Ba50= Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-266, 353, 354, 450; D-123)

A két szimmetriatengelyű, kétszer megtört kengyelű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kengyel középső tagját egy kerek lap alkotja, amelyből a tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy plasztikusan kidolgozott hüllőfej (teknős?) nyúlik ki. A korong alakú kengyeltag jobb és bal oldalára egy-egy kis kerek tagot illesztettek, ezekbe és a kerek lapba rekeszesen email berakást helyeztek el. Tűszerkezete szabadon álló szorítópfás megoldású. Tűtartója keskeny, magas, háromszög alakú, egyes esetekben kerek áttöréssel díszített. Pannoniában Carnuntumban, és ismeretlen lelőhelyen került elő 1-1, Savariából 2 példány. Barbaricum megfelelője Szolnok-Szandaszőlős női sírjából származik.

Ez az altípus<sup>663</sup> közkedvelt volt a Rajna-Duna mentén, a Német-Alföldön, Észak-Galliában, Britanniában, Kr. u. I. sz. vége -- II. sz. vége közé keltezhető. Az iráni Deilamanig is eljutott egy IB/3c4 változattal együtt ismertetett példánya.<sup>664</sup> Dél-Galliában<sup>665</sup> ritka, Hispania anyagából teljesen hiányzik.

IB/1b altípus

= Exner II.15= Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme Ba50

= Rieckhoff 59

(Nr. C-379, 432, 433)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört profilú kengyel középső része egy kerek lap, amelyből a tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy, két félholdból és egy kerek tagból álló együttes nyúlik ki. Ezekbe, valamint a kerek lapba piros és zöld emailt tettek fölvaltva. Szabadon álló szorítópfás csuklós megoldású tűszerkezete van. Tűtartója keskeny, magas, háromszög alakú. Pannoniából 3 ismeretlen lelőhelyű példány tartozik ide. Távolsági párhuzamuk a kijevi Platar gyűjteményben oldalt, alul és felül egy-egy kerek taggal bővül, míg a félhold alakú tagok egyetlen vese alakú kiegészítő mezővé olvadnak.<sup>666</sup>

IB/1c altípus

= Exner II.13= Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme Ba50 /Kat. 947/

= Rieckhoff 59

(Nr. C-319)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört ívű kengyel közepét alkotó kerek lapból alul és felül, valamint két oldalt 1-1, két lépcsővel tagolt rúd áll ki. Kizárólag a kerek lapot díszítették emailal. Szabadon álló szorítópfás tűszerkezete van. A keskeny, magas tűtartója háromszög alakú, egyes esetekben kerek áttöréssel díszített. Pannoniában Sisciából ismert egy ilyen darab. Pontos párhuzama a britanniai

<sup>663</sup> Mezöbánd gepida temetőjében feltárt, ide sorolható római kori fibulát S. Cociş (Cociş 2004, 208, Kat.1522.) mint teljes értékű daciai leletet tárgyalja, nem törődve a lelőköörülmények jelentette bizonytalanságokkal és korlátokkal.

<sup>664</sup> Ghirshman 1964, T. XXX,2.

<sup>665</sup> Feugère 1985, 358.

<sup>666</sup> Platar 2004, 194, 1.b.

Cambridgeshire<sup>667</sup>, Kr. u. II. sz. 1. felére keltezhető, távolabbi párhuzama Montbeliardból<sup>668</sup> származik.

#### IB/2 típus

= Exner II.13= Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme/Kat. 959/Ba50

= Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-327 ; D-67)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört profilú kengyel középső, kiemelkedő részét ovális lap alkotja, amelyből a tűszerkezet és a tűtartó fölé egy-egy plasztikusan kidolgozott teknősféj nyúlik. A középső részhez négy kis kerek tagot is hozzáillesztettek. Ezekbe, valamint a középső tag közepébe rekeszekbe emailt helyeztek. Tűszerkezete szabadon álló szorítópofák által tartott tengelyen rögzül. Tűjét keskeny, magas, háromszög alakú tűtartóba helyezték. Pannoniában Sisciából ismert egy ilyen példány. Barbaricum megfelelője Kiskörösről való. A zugmanteli<sup>669</sup> Kr. u. II. sz. 1. felére keltezett párhuzamán az ovális lapot 90 fokkal elforgatva láthatjuk, hasonlóan az Alpok nyugati lábánál fekvő Mandeureből<sup>670</sup> való példányhoz.

#### IB/3a1 változat

= Exner II.5= Collingwood L-Q = Patek E2 = Riha 7.16/Kat. 1660/

= Böhme Ba50= Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-245, 293, 368; D-188)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Az oldalnézetből kétszeresen megtört alakú kengyel középső, kiemelkedő részét egy élére állított rombusz alakú lap alkotja. Ebből a tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy plasztikusan kidolgozott hullóféj nyúlik. Szabadon álló, szorítópofás csuklós tűszerkezete van. Tűtartója keskeny, magas, háromszög alakú, egyes esetekben kerek kis áttöréssel díszítették. Pannoniában Vérteskéthelyről 1, Burgenaeből 1, Sisciából 1 ilyen példány ismert. A Barbaricumtól Törökszentmiklós-Surjánról ismertünk hasonló darabot. A Köngen melletti Grinario vicusából a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető ide sorolt fibula ismert.<sup>671</sup> Legkeletebbi párhuzama a Krímből, Inkerman temetőjéből ismert.<sup>672</sup>

#### IB/3a2 változat

= Exner II.5= Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme Ba50

= Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-3, 295, 349)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört ívű kengyel középső, kiemelkedő tagja egy rombusz alakú lap. A lap két oldalára egy-egy kerek tagot ültettek, amelyet emailal töltöttek ki. Szabadon álló, szorítópofás csuklós tűszerkezetét rövid tengely tartotta. Keskeny, magas, háromszög alakú tűtartója volt. Pannoniában Sümegről és Mursellából 1, Sisciából 1 ilyen darab ismert. A daciai Apulumból is származik egy ide sorolt példány.<sup>673</sup> Ez a forma az Alpok vidékén<sup>674</sup>, Galliában népszerű, galliai terméknek tűnik. Eljutottak példányai a Rajna-vidékére (Köln St. Severinkloster 98.

<sup>667</sup> Hattat 1982, 152-153.

<sup>668</sup> Lerat 1957, T: VI.137,151.

<sup>669</sup> Böhme 1972, Kat. 959.

<sup>670</sup> Lerat 1956, T. XV. 276.

<sup>671</sup> Unz 1982, 72. T. 28:7.

<sup>672</sup> Vejrnar 1963, 107, Abb. 11.2.

<sup>673</sup> Cociş 2004, 208, T. 108,1523. Tévesen lapfibulának határozza meg.

<sup>674</sup> Riha 1979, T. 63,1666-1661; T. 64,1662.

hamvasztásos sír Traianus éremmel együtt<sup>675</sup>, Kis-Ázsiába, Britanniába<sup>676</sup>. Igényes kidolgozása, a kézműves az öntés után gondos munkát végzett, mire elkészült a hullőfejek felülete és az emailozás. Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.

IB/3a3 változat

= Exner II.5= Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme Ba50

= Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-369)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört ívű kengyel középső tagja egy rombusz alakú lap. A rombusz alakú lapnak minden sarkán egy-egy pontbetéttel díszített kerek tag van. Tüszervezete szabadon álló szorítópofás csuklós megoldású, melyet rövid tengely rögzít. A tűtartó keskeny, magas, háromszög alakú. Egy pannoniiai példánya Vérteskéthelyről származik. Pontos birodalmi párhuzama nincs.

IB/3b1 változat

= Exner II.9= Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme Ba50

= Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-4)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kengyel középső tagját alkotó, rombusz alakú lapból a tűtartó és a tüszervezet fölél egy-egy kisebb, élére állított négyzet nyúlik ki, közéjükön kerek rekeszbe ültetett emailal. Szabadon álló szorítópofás csuklós tüszervezetét rövid tengely tartja, keskeny, magas, háromszög alakú lemezből hajlított tűtartója van. Pannoniában Mursellából ismert egy ilyen darab. Pontos birodalmi párhuzama ismeretlen.

IB/3b2 változat

= Exner II.9= Collingwood L-Q = Patek E2 = Riha I.7.20/Kat. 1609/

= Böhme Ba50= Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-443)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kengyel középső tagját alkotó rombusz alakú lapból a tűtartó és a tüszervezet fölél egy-egy kisebb, élére állított négyzet nyúlik ki, amelynek a három sarkára egy-egy kerek tagot illesztettek. Szabadon álló szorítópofás csuklós tüszervezetét kis, rövid tengely rögzíti. Keskeny, magas, egyenes állású párhuzamának középső eleme egy oldalára fektetett négyzetes lap, felületén és középen kis félgömbös rekeszben fehér emailal. Ehhez a laphoz csatlakozik a pannoniiai darabnál megismert két élére állított, sarkain kerek tagokkal kiegészített lap. A bybloszi darab is Gallia Belgica tartományból származhat eredetű.<sup>680</sup>

<sup>675</sup> Päffgen 1992, T. 43,9.

<sup>676</sup> Hattat 1982, 143, Fig. 67,1594.

<sup>677</sup> Riha 1979, Kat. 1609.

<sup>678</sup> Henry 1933, T. 37,4.

<sup>679</sup> Lerat 1956, T. XV. 284.

<sup>680</sup> Bateson/Hedges 1975, 178.



### IB/3c1 változat

= Exner II.17 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Riha I.7.16 = Böhme/Kat. 955/Ba50=  
Rieckhoff 59= Feugère 26  
(Nr. C-5, 449)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört ívű kengyel középső tagját alkotó rombusz alakú kengyelrészből egy-egy hengeres tag nyúlik ki, amelyeket lapos gomb zár le. Szabadon álló szorítópofás csuklós megoldású tüszervezete van. Keskeny, magas, háromszög alakúra nyújtott tűtartója egyenes állású. Pannoniában ismeretlen lelőhelyről egy ép, és Mursellából egy töredékes példány származik. A noricum Emonából<sup>681</sup>, az Alpok vidékén Chur<sup>682</sup> vásárteréről a Kr. u. II. sz. első feléből, a gallia belgicai Vertunum vicusából<sup>683</sup> két példány, és a bulgáriai GIM Szvisov gyűjteményből<sup>684</sup> egy-egy ide tartozó ép példány ismert.

### IB/3c2 változat

= Exner II.7 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Riha I.7.16.= Böhme/Kat.955/Ba50=  
Rieckhoff 59= Feugère 26  
(Nr. C-491)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört kengyel középső tagját élére állított rombusz alakú lap alkotja, amelybe emailozást helyeztek. A kengyel alsó és felső tagjaként a tűtartó és a tüszervezete fölél két lépcsővel tagolt rudak nyúlnak. Tüszervezete szabadon álló, szorítópofás csuklós megoldású. Keskeny, magas, háromszög alakúra nyújtott lemezből álló tűtartója egyenes állású. Az ide sorolt pannoni fibula ismeretlen lelőhelyű. A barbaricumból nem került elő ilyen példány. A Rajna-Duna menti limesen elterjedt forma az Alpok vidékén is megtalálható, sőt néhány példánya Galliában is kimutatható. A leytroni *aedicula*-ból való párhuzama a Kr. u. I. sz.-ra keltezhető.<sup>685</sup>

### IB/3c3 változat

= Exner II.7 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Ettlinger 42.1.<sup>686</sup> =  
Riha I.7.16.= Böhme/Kat. 955/= Böhme Ba50= Rieckhoff 59= Feugère 26  
(Nr. C-318)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. Kétszeresen megtört ívű kengyelének középső tagját élére állított rombusz alakú lemez alkotja. A középső tagból alul és felül egy-egy pálcát tag nyúlik ki, jobb és bal oldalán egy-egy teknősféj látható. Tüszervezete szabadon álló szorítópofás, csuklós megoldású. Tűtartója keskeny, magas, háromszög alakúra nyújtott lemez. Pannoniában Sisciából ismert egy ilyen példány. A forma elterjedt volt a Rajna<sup>687</sup>-Duna menti limesen, az Alpokban<sup>688</sup> és Galliában<sup>689</sup> is.

### IB/3c4 változat

= Exner III.17 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme Ba50  
= Rieckhoff 59= Feugère 26

<sup>681</sup> Sellye 1939, 75. T. XII. 12.

<sup>682</sup> Hochuli-Gisel/Siegfried-Weiss/Ruoff/Schaltenbrand Obrecht 1991, T. 54. 4.

<sup>683</sup> Cahen/Clausse 1973-74, 65.

<sup>684</sup> Genčeva 2004, T. XI. 4.

<sup>685</sup> Vallis Poenina 1995, 227, Nr. 178.

<sup>686</sup> Ettlinger ezt az íves kengyelű változatot tévesen tárgyalja a lapfibulák közt: Ettlinger 1973, T. 13.1. A szerző a fibulát oldalnézete alapján az íves fibulák közé sorolja.

<sup>687</sup> Böhme 1972, 104.

<sup>688</sup> Riha 1979, 191-192.

<sup>689</sup> Lerat 1956, T. XV. 283.

(Nr. C-320, 370)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen tagolt kengyel középső tagját egy élére állított rombusz alakú lap alkotja. A lap sarkaihoz illesztett hüllőfejeket kerek tagok váltják fel és a tütartó és a tüszerkezet fölül egy-egy kerek rekeszt helyeztek, amelyeket három-három kicsi gömbbel díszítettek. Tüszerkezete szabadon álló szorítópfás, csuklós megoldású. Keskeny, magas, egyenes állású tütartóját háromszög alakúra nyújtották. Pannoniában Komárom megyéből, Vérteskéthelyről, Sisciából ismert ilyen darab. A barbaricumból nem került elő ide sorolható fibula. Az irani Deilamanig jutott belőle példány, egy IB/1a altípussal együtt.<sup>690</sup> Más provinciák fibulaspektrumából hiányzik ez a forma.

#### IB/3c5 változat

= Exner III.17 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme Ba50

= Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-146)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. E változatnál a kétszeresen megtört ívű kengyel középső, téglalap alakú tagját alul és felül egy-egy háromszög alakú tag bővíti, sarkain kinyúló kerek tagokkal. Szabadon álló szorítópfás csuklós megoldású tüszerkezete kis tengelyen függ. Keskeny, magas, egyenes állású tütartóját háromszög alakúra formálták. Egy példánya Pannoniában Győr-Sopron megyéből származik. Sem más provinciák anyagában, sem a barbaricumi anyagban nincs megfelelője.

#### IB/3d altípus

= Exner II.7 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme/Kat. 935/Ba50

= Ettlinger 36 = Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-375, 457)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyelt alkotó rombusz alakú középső tag oldalait homorú ívekkel alakították ki. A tütartó és a tüszerkezet fölül ismét hengeres rúd nyúlik egyenesen levágott lapos gömbbal a végén. Szabadon álló szorítópfás, csuklós tüszerkezete van. A magas, egyenes állású keskeny háromszög alakúra nyújtott tütartója jobbra fordul. Pannoniából egy Sallaból származó és egy ismeretlen lelőhelyű példány tartozik ide. A barbaricumból ide sorolható fibula nem került elő. Párhuzama az észak-itáliai Moghegno 8. Domitianus császár érmével keltezett sírjából ismert.<sup>691</sup>

#### IB/4a1 változat

= Exner II.1 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme Ba50

= Rieckhoff 59= Feugère 26

(Nr. C-38, 383, 402, 483)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyelt alkotó középső részét egy hosszába állított téglalap alakú lap alkotja, amelyet felső harmadában un. ablakos áttöréssel díszítettek. Középen tölgyfalevél formájú rekeszben piros email látható. A szabadon álló szorítópfák közt elhelyezett rövid tengelyen rögzített tű keskeny, magas, egyenes állású, háromszög alakúra nyújtott lemezből álló tütartóba csatlakozik. A tütartó és a tüszerkezet fölül egy-egy stilizált hüllőfej nyúlik. Pannoniában Carnuntumból 1, és ismeretlen lelőhelyről 3 ilyen darab származik. Barbaricumi párhuzama a

<sup>690</sup> Ghirshman 1964, T. XXX,2.

<sup>691</sup> Biaggio-Simona 1995, 68.

morvaországi Křepicéről való.<sup>692</sup> A Rajna-vidékén, Gallia nyugati (Noviomagus<sup>693</sup>) és középső (Besançon 2db<sup>694</sup>) régiójában kedvelt típus. Csak néhány példánya jutott el a Pontus-vidékre. A Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.

#### IB/4a2 változat

= Exner II.1= Collingwood L-Q = Patek E2 = Ettlinger 43.3.

= Feugère 26.c.1.a= Böhme Ba50= Rieckhoff 59

(Nr. C-42, 43, 86, 145, 244, 277, 278, 294, 365, 367, 372, 377, 378, 384, 385; D-27<sup>695</sup>)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyeltől egy lépcsővel tagolt, fölfelé elszűkülő formájú hengeres rúd nyúlik ki. Szabadon álló szorítópfás csuklós tűszerkezetű, tűtartója keskeny, magas, egyenes állású, háromszög alakú. Pannoniában Carnuntumból 3 db (közülük egy az auxiliáris tábor, egy másik a canabae területéről), Poetovióból 2, Győr-Sopron megyéből, Burgenaeából, Sisciaból, Újbarokról, Vértesboglárról, Vértestolnárról 1-1, ismeretlen lelőhelyről 4 ilyen darab került elő. Barbaricum megfelelője Csókáról/Čoka ismert.

E változat vindonissai párhuzamának rétegtani keltezése korábbi, mint a britanniai keltezés, Kr. u. 101 elé tehető.<sup>696</sup> Pannoniából és Britannia déli régiójából kiemelkedően sok ide sorolható példány ismert, ugyanakkor Galliában (Besançon<sup>697</sup>, Montbeliard<sup>698</sup> Alesia<sup>699</sup>, Párizs, Louvre gyűjteménye<sup>700</sup>) kisebb példányszámban mutatható ki. A picardiai Halatte gall-római fogadalmi szentélyének Kr. u. I. sz. vége–II. sz. vége közé keltezett leletegyüttesében két idetartozó fibula is ismert.<sup>701</sup> A britanniai Londonból való példányát a Kr. u. II. sz.-ra keltezik.<sup>702</sup> Ez a forma Nor’Nour<sup>703</sup> szentélyéből Kr. u. II. sz.-i rétegből ismert. Az Alpok előterében gyárthatták, innen juthatott a Rajna-Duna mentére, pannoniai közvetítéssel a borostyánúton át a gotlandi Haltarve-be.<sup>704</sup>

#### IB/4a3 változat

= Exner II.1= Collingwood L-Q = Patek E2 = Ettlinger 43.3. = Feugère 26.c.1.a=

Böhme Ba50= Rieckhoff 59

(Nr. C-313)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyelt alkotó középső, téglalap alakú tagból nemcsak függőlegesen, hanem vízszintesen is indul két profilált tag. Szabadon álló szorítópfás csuklós megoldású tűszerkezete van. A tűtartó keskeny, magas, háromszög alakúra nyújtott lemez, egyenes

<sup>692</sup> Peškař 1972, 97. A szerző könyve írásának idején még nem ismerhette a fibula pontos pannoniai párhuzamát, ezért azt a Rajna-vidékéről eredeztette.

<sup>693</sup> Buchem 1941, T. XV, 1-4.

<sup>694</sup> Lerat 1956, T. XIII.274,275,

<sup>695</sup> Vaday 2003, 360-363, Fig 23. Vaday A. nem tud mit kezdeni ezzel a barbaricumban ritka formával, besorolja egy olyan típusba, ahol együtt vannak az ívfibulák és lapfibulák tagolatlan és tagolt változatai. Ezeket a különböző eredetű és alakú fibulákat a továbbiakban homogén csoportként kezeli. Mint azonos kategória darabjait, lelőhely szerinti térképén "egy kalap alá véve" ábrázolja. Az egyes darabokhoz általa gyűjtött párhuzamok adatait úgy kezeli, mintha a belőlük levont következtetések az egész csoportra vonatkoznának az elterjedést, az időrendet továbbá a műhelyt tekintve.

<sup>696</sup> Ettlinger 1973, 23.

<sup>697</sup> Lerat 1956, T. XIII. 273, T.XV,278.

<sup>698</sup> Lerat 1957, T. VI,151.

<sup>699</sup> Lerat 1979, T. XXXI,329.

<sup>700</sup> Fauduet 1999, 56.

<sup>701</sup> Durand 2000, 273 T. III.28,29.

<sup>702</sup> Guide to the Antiquities of Roman Britain. London 1951, 21, Fig. 11,35.

<sup>703</sup> Hull 1967, 53, Fig. 20,159,171.

<sup>704</sup> Silven 1961, 76-79. Fig.4, 5.

állású. Pannoniából egy sisciai példány sorolható ide. Sem más provinciákból, sem a szarmata barbaricumból nem ismert ez a forma.

#### IB/5a1 változat

= Exner II.11 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Böhme Ba50

= Rieckhoff 59 = Feugère 26

(Nr. C-150, 242)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyelt alkotó középső, téglalap alakú lap az IB/4a2 típushoz képest 90°-kal elforgatva látható. Szabadon álló, szorítópofás csuklós tűszerkezete van. Tűtartója keskeny, magas, egyenes állású, háromszög alakú. Pannoniában Burgenaeából, Héregről ismert egy ilyen darab. Nem tartozik ide barbaricumí fibula. Ez a forma előfordul Galliában<sup>705</sup> a Rajna-vidékről 2 példányban ismert, Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>706</sup>

#### IB/5a2 változat

= Exner II.11 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Ettlinger43.3.

= Riha I.7.16. = Böhme/Kat.1945/Ba50 = Rieckhoff 59 = Feugère 26

(Nr. C-8, 243)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyelt alkotó középső téglalap alakú lemez jobb és bal oldalához egy kis kerek tag illeszkedik emailos disszítéssel. Szabadon álló szorítópofás csuklósmegoldású tűszerkezetéhez keskeny, magas, háromszög alakúra nyújtott lemezből kialakított tűtartó csatlakozik. Pannoniában Carnuntumból, Burgenaeából ismert 1-1 ilyen példány. Nem került elő barbaricumí megfelelője. A kontinensen Gallia nyugati (Vertunum<sup>707</sup>, Chalrleroi<sup>708</sup>), és középső (Alesia<sup>709</sup>, Mâlain<sup>710</sup>) régiójától Pannoniáig elterjedt. A britanniai Nor'Nour szentélyében e formát a Kr. u. II. sz.-ra keltezik.<sup>711</sup>

#### IB/5a3 változat

= Exner II.11 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Ettlinger43.3. = Riha

I.7.16. = Böhme/Kat.1945/Ba50 = Rieckhoff 59 = Feugère 26

(Nr. C-312)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyelt alkotó középső, téglalap alakú lemezből vízszintesen hengeres tagok nyúlnak ki. Szabadon álló szorítópofás, csuklós tűszerkezete keskeny, magas, egyenes állású, háromszög alakú tűtartóhoz csatlakozik. Pannoniából egy sisciai példányt sorolunk ide. Nincs más provinciákban és a barbaricumban sem ismert párhuzama.

#### IB/6 típus

= Exner II.1 = Collingwood L-Q = Patek E2 = Ettlinger 44.1 = Böhme/Kat.949/Ba50 =

Rieckhoff 59 = Feugère 26

(Nr. C-387)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyel középső része egy olyan állított helyzetű téglalap. A lap két hosszanti oldalán félig a téglalapon, félig a téglalap peremén túlnyúló helyzetű karika alakú áttörést alakítottak

<sup>705</sup> Lerat 1956, T. XIII. 272; Lerat 1979, T. XXXI. 336,337.

<sup>706</sup> Böhme 1972, 103.

<sup>707</sup> Cahen/Claussé 1973-74, 65.

<sup>708</sup> Morin-Jean 1910, 821. Fig. 25.

<sup>709</sup> Lerat 1979, T. XXV.255.

<sup>710</sup> Dollé 1978, 35.

<sup>711</sup> Hull 1967, 53, Fig. 20,156.

ki. A tütartó és a tűszerkezet fölél egy-egy plasztikusan kidolgozott teknősfej nyúlik. Tűszerkezete szabadon álló, szorítópofás csuklós megoldású. Tütartója háromszög alakúra nyújtott, keskeny, magas, egyenes állású lemez. Pannoniából 1 ismeretlen lelőhelyű példány tartozik ide. Noricum párhuzama Čermenből származik.<sup>712</sup> Barbaricum változata egyelőre nincs. Ez a forma kis létszámú, de sok helyen kimutatható csoportot jelöl, a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető. Ezt a datálást az Alpok vidékén fekvő Courroux temető 119. sírja is alátámasztja, ahol Hadrianus érme keltezi az ide sorolt példányt.<sup>713</sup> Britanniától Gallián át Pannoniáig elterjedt ez a típus.<sup>714</sup>

#### IB/7a altípus

= Exner II.19= Collingwood L-Q = Patek E2 = Riha I.7.16 /Kat. 1636/= Böhme /Kat. 942/ Ba50= Rieckhoff 59= Feugère 26.c.3.b.  
(Nr. C-39, 325, 454)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyel középső része négyzet alakú lap, amelyből a tütartó és a tűszerkezet fölél az IB/1b altípus esetében leírt két félhold alakú tagból és egy kerek tagból álló nyúlvány indul. Szabadon álló, szorítópofás csuklós tűszerkezete van. Tütartója magas, keskeny, egyenes állású, háromszög alakú. Pannoniában Carnuntumból, Sisciából, és ismeretlen lelőhelyről származik egy-egy ilyen darab. Sem más provinciákból, sem a barbaricumból nem ismert pontos párhuzama. Távolabbi, egyszerűbb kidolgozású, alul és felül háromszög alakú lemezzel kiegészített párhuzama a galliai Nancyből<sup>715</sup> származik.

#### IB/7b altípus

= Exner II.19= Collingwood L-Q = Patek E2 = Riha I.7.16 /Kat. 1636/  
= Böhme /Kat. 942/ Ba50= Rieckhoff 59= Feugère 26.c.3.b.  
(Nr. C-139)

A két szimmetriatengelyű, emailos ívfibulák közé tartozik a forma. A kétszeresen megtört alakú kengyel középső része négyzet alakú lap, amelyhez a hosszanti tengelyben le- és felfelé egy-egy plasztikusan kidolgozott hüllőfej nyúlik. Szabadon álló, szorítópofás csuklós tűszerkezete keskeny, magas, egyenes állású, háromszög alakú tütartóhoz csatlakozik. Pannoniából Fejér megyéből, az M7 autópálya 31. km-énél került elő egy ide tartozó darab. Pontos párhuzama sem más provinciákban, sem a barbaricumban nem került elő.

## *II A csoport: Korongfibulák*

*(kívül<sup>716</sup> és belül<sup>717</sup> húros rugós, ill. szorítópofás csuklós tűszerkezettel)*

<sup>712</sup> Sellye 1939, 58.

<sup>713</sup> Martin-Kilcher 1976, 65, Abb. 18,2.

<sup>714</sup> Fauduet 1999, 56.

<sup>715</sup> Morin-Jean 1910, 821, Fig. 26.

<sup>716</sup> IIA/1a:C- 131, 309, 423; IIA/3d: C- 279; IIA/4f: C-467;IIA/12a: C-24; IIA/15: C-132, 206, 237, 238.

<sup>717</sup> IIA/1a: C- 404; IIA/15c: C-232.

IIA/1a altípus

= *Almgren 222* = *Exner III.B 21-22,30,32, 36.* = *Patek E2* = *Ettlinger 39*

= *Riha I.7.2* = *Böhme /984/* = *Feugère 24* = *Erice 28* = *Mariné 16*

(Nr. C-7, 18, 21, 25, 131, 133, 134, 156, 188, 221, 249, 309, 366, 388, 404, 412, 413, 423, 428; D-2, 3, 18, 47, 62, 73, 88-90, 95-100, 113, 149, 156, 158, 173, 193)

Korongfibula. A 19 idesorolt pannoniai fibula egynegyede kívül húros rugós, háromnegyede szabadon álló szorítópofás csuklós tüszszerkezetű. Tűtartójuk alacsony, fektetett téglalap alakú, egyenes állású, jobbra forduló. A fibula kengyelét kerek síklap alkotja, amelyet kezdetben csak a két koncentrikus bordával határolt középső részen, később három koncentrikus mezőben elhelyezett rekeszekben, vagy a mezők egész felületén email fed. Az email lehet egy színű: kék, vagy változó színű: kék/fehér, kék/piros, fehér/piros, egymás mellé öntött technikájú. Majd rajta megjelenik a félgömbös pontbetét: világoszöld alapon piros, kék alapon fehér színösszeállításban, a sakktábla-minta: kék/piros, fekete/fehér piros keretben, és a síkból ki nem emelkedő virágmotívum, piros/fehér svasztika is. Egy esetben a fehér emailos alapból *ESC/IPE* bronz felirat emelkedik ki.<sup>718</sup> Az *accipe/excipe* vulgárlatin formájú változatoként készült felirat jól ismert gyűrűkről és edényekről, a Kr. u. III. sz.-ra keltezhető.<sup>719</sup>

Az altípuson belül vannak 2-3 cm és 3-5 cm átmérőjű példányok. Pannoniában ismeretlen lelőhelyről 6 db, Carnuntumból 3db, Mursellából, Sisciából, Burgenaból, Neviodunumból, Keszthelyről, Környéről, Verzejről<sup>720</sup> 1-1, Intercisából 2 példány sorolható ide.

A barbaricumban Nagykőrös-Szurdok dűlő egyik sírjából 2 db fibula került elő. További lelőhelyekről egy-egy példány ismert: Nagykőrös-Gógányi rét<sup>721</sup>, Ada, Pusztavacs, Maroslele, Mórahalom 3. és 4. női sírok, Adács -Víztarozó, Fehértemplom/Bela Crkva, Füzesabony-Bozsi rész sírból, Versecről/Vršac a 6. sír, Kiskőrös-Csukás tó, Kiszombor B temető, Madaras 266, 396, 425. sírok, Szentese-Sárgapart, Tápiószéle-Pedagógusföldek, Tavankút, Tiszafüred-Kőcspusztá.

Ez a forma közkedvelt volt a Kr. u. I. sz. 1. felétől a III. sz. elejéig Gallia Belgicában<sup>722</sup>, a Rajna-Duna mentén legiós táborokban (Regensburg-Kumpfmühl 2 példány<sup>723</sup>) és civil települések anyagában: falusias településen Wessling-Frauenwiesen<sup>724</sup>, Heidenheimben<sup>725</sup>, a szomszédos Noricumban<sup>726</sup> ugyanúgy, mint a szabad germán és szarmata szálláshelyeken. A hannoveri Kestner Museum anyagából több példány is idetartozik.<sup>727</sup> Daciából egy Potaissa erődből származó, és egy ismeretlen lelőhelyű példány ismert.<sup>728</sup>

Kevésbé volt népszerű a korongfibula az európai kontinens nyugati peremén, délnyugati régiójában. Britanniában South Shieldsből<sup>729</sup>, Canterburyből<sup>730</sup> 1, Hispániában

<sup>718</sup> Sellye 1939, 55, Pl. V,15: Lh.: ismeretlen; Patek 1942, XV.t.25: Lh.: ismeretlen; Tóth 1980, 146, Abb. 10, Nr. 36: Lh.: Brigetio; Bónis/Sellye 1988, 68-69, 14. kép 3, Lh.: ismeretlen.

<sup>719</sup> Tóth 1980, 146. további vonatkozó irodalommal.

<sup>720</sup> F. Redő: Municipium Aelium Salla. In: Situla 2003,195. A szerző ismerteti annak lehetőségét, hogy a borostyánút Verzej-Dokležovje átkelőpontoknál haladhatott át a Murán. Ebben az esetben Verzej azonosítható *Ad Vicesimum*-mal.

<sup>721</sup> Vaday 2003, 331; Cat.66, Nagykőrös: "the central perforated", ezzel szemben Bónis/Sellye 1988, T. 27,3: nem lyukas a fibula közepe.

<sup>722</sup> Roest 1988, X.t. 241 lh. (De Horden); Buchem 1941, XVI.t.,10; Henry 1933, T. 35,13 (Ancy/Aisne); T. 35,14 (Bercée/Namur).

<sup>723</sup> Faber 1994, 143-144, Beilage 4A/17-19.

<sup>724</sup> Bender 2002, T. 11,16-17.

<sup>725</sup> Heiligmann 1990, T.146. 12.

<sup>726</sup> Giovanazzi 1984, 235, T. 47,172.

<sup>727</sup> Kestner-Museum 1964, 70-71.

<sup>728</sup> Cociş 2004, 358, T. 104,1483; 359. T. 104,1487. E példányok esetében nincs lehetőség szűkebb keltezésre.

<sup>729</sup> Allason-Jones/Miket 1984, 116.

Meseta területéről mindössze 2 példány ismert<sup>731</sup>. Britanniában a tartomány déli és északi régiója közt jelentős számbeli eltérés figyelhető meg, a fibulák kétharmada a déli régióban, egyharmada az északi területeken terjedt el, a korongfibulák zöme nem keltezett környezetből származott, a keltezett példányok III-IV. sz.-ra tehetők.<sup>732</sup> A Hadrianus-fal közeléből, katonai táborok környezetéből: Canterburyből<sup>733</sup>, Northantsból, Catterick Bridgeből, Carlisleből, Newsteadből, Icklinghamból, Caerwentből összesen 21 ilyen fibula származik.<sup>734</sup>

Korai keltezését Titelberg temetőjének 44. sírja teszi lehetővé, ahol egy ilyen fibula két Augustus kori éremmel együtt került elő<sup>735</sup>, e formát a Kr. u. III. sz. elejéig használták.

#### IIA/1b altípus

= Almgren 222= Exner III.23, 34.= Patek E2 = Böhme /987-8/

(Nr. C- 174,176, 183, 211, 411; D-33)

Korongfibula. A kerek síklap alakú kengyelhez kis függesztőkarikát illesztettek lánc vagy zsinór befűzésére. A kengyelt kék alapon fehér pontbetét, illetve kék alapon piros karimás fehér pontbetét fedte. Az idesorolt pannoniái fibulák szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezetűek, alacsony, fektetett téglalap alakú egyenes állású, jobbra forduló tűtartóval. Pannoniában ismeretlen lelőhelyről 1, Brigetióból 3, Komárom megyéből 1 db idetartozó fibula ismert. A barbaricumban egy-egy csongrád környéki, sövényházai darab ismert. A felső-moesiai Singidunumból előkerült, Kr. u. II. sz.-ra keltezhető párhuzamán a függesztő karika kis darabja hiányzik.<sup>736</sup> Ez a Rajna-Duna vidéki forma ritka Galliában, egyetlen példánya sem ismert Britanniából.<sup>737</sup>

#### IIA/1c altípus

= Almgren 222= Exner III.26=Patek E2 = Böhme /993/

(Nr. C-175, 252, D-119, 124,

Korongfibula. A kerek síklap alakú kengyel peremén a függesztő karikával átellenesen kis kerek tagot is illesztettek. A kengyel felületén koncentrikus osztóbordával alakították ki az emailos mezőket, amelyekbe esetenként egymás mellé öntve, illetve osztótagokkal elválasztva töltötték az emailt: piros email került a külső mezőbe, fehér a belső mezőbe, amelyet ívelt oldalú, piros színű emaillel kitöltött négy szírmű virágmotívum díszített. A pannoniái példányok szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezetűek, a tűtartó alacsony, fektetett téglalap alakú, egyenes állású. Pannoniában Burgenaéből, Brigetióból ismert 1-1 példány. Barbaricum megfelelője Sövényházáról, Szarvas-Egyházföld 1. sírból származik. A Rajna-vidéken elterjedt forma ismert Saalburg limes-táborából<sup>738</sup>, a rheinzaberni, a hedderneimi és a neidenbachi síregyüttesekben is előfordul, a Kr. u. II. sz. 1. negyedétől a II. sz. végéig keltezhető.<sup>739</sup> Egy példányát a hannoveri Kestner Múzeumban őrzik.<sup>740</sup> A Rajna<sup>741</sup>-Duna mentén népszerű formát Európa nyugati területein nem használták.<sup>742</sup>

<sup>730</sup> Henry 193, T. 35,1.

<sup>731</sup> Mariné Isidro 2001, 102.t. 623-624.

<sup>732</sup> Bateson 1981, 38-40.

<sup>733</sup> Henry 193, T. 35,1.

<sup>734</sup> Hattat 1982, 118.

<sup>735</sup> Feugère 1985, 371.

<sup>736</sup> Bojović 1983, T. XXVIII.t. 275.

<sup>737</sup> Bateson 1981, 38-40, Fig. 5; Feugère 1985, 184-185.

<sup>738</sup> Böhme 1972, T. 26. 993.

<sup>739</sup> Exner 1939, 63.

<sup>740</sup> Kestner-Museum 1964, 71-72.

<sup>741</sup> Exner 1939, T. 13,8.

<sup>742</sup> Bateson 1981, 39; Feugère 1985, 368-372.

#### IIA/1d altípus

= Almgren 222= Exner III.24= Patek E2 = Riha I.7.2.= Böhme /989-90/

(Nr. C - 173, 222; D-196)

Korongfibula. A kengyelt alkotó síklapot koncentrikus bordával választották ketté. Az így kialakított mezőbe egy színben: narancs, vagy zöld emailt, egymás mellé öntve: piros/fekete/fehér kombinációban, vagy pálcátágokkal elválasztott rekeszekbe váltakozó színű – leggyakrabban piros/kék, fehér/kék – emailt helyeztek. A kengyel pereméről ennél a formánál a függesztőkarika egy esetben (C-173) 7 cm láncsal együtt figyelhető meg. 4-6, sőt 8 kis kerek tag csatlakozik egymástól szimmetrikusan elhelyezve a középső laphoz. A kis kerek tagokba is emailt helyeznek. Tüszerezetük szabadon álló szorítópofás csuklós megoldású. Tüttartójuk alacsony, fektetett téglalap alakú, jobbra forduló. Pannoniában Brigetióból, Környéről ismert egy-egy ilyen példány. Ide tartozik egy barbaricumai ismeretlen lelőhelyű darab is. Britanniában<sup>743</sup> a Kr. u. I. sz. végére keltezik, galliai megfelelője Nozayból<sup>744</sup>, Seveuxból<sup>745</sup> származik.

#### IIA/1e típus

= Almgren 222= Exner III.24= Patek E2 = Ettlinger 39= Riha I.7.2.

= Feugère 24a

(Nr. C-187, 251, 310; D-64, 68, 91, 148, 183)

Korongfibula. A kengyelt egy kerek síklap alkotja, amelynek peremén a kerek tagok helyére kúpos nyúlványok kerülnek. Koncentrikus bordával kettéválasztott felületén esetenként egymás mellé öntve, esetenként pálcátágokkal elválasztott külön rekeszekbe helyezték a piros/fehér, piros/kék, kék/fehér emailt. Szabadon álló szorítópofás csuklós tüszerezete van. A tüttartó alacsony, fektetett téglalap alakú, jobbra forduló. Pannoniában Brigetióból, Burgenaéből, Sisciából ismert egy-egy ilyen példány. A barbaricumban Kiskunfélegyháza környékéről, Madaras 596. sírjából, Szentes-Sárgapart 29. sírjából, Tiszaújfaluról sorolható ide egy példány. A Kiskőrös-Ráckúton feltárt sírból egy IIA/2a példánnyal együtt került elő.

Britanniában népszerű a korongfibulák kengyelének e díszítési módja, s ez a rugós tüszerezettel kapcsolódik össze, akárcsak térségünkben.<sup>746</sup> E csoport példányairól megállapítható, hogy különféle öntőmintákban készültek, tehát több műhely is foglalkozhatott előállításukkal a Kr. u. II. sz. folyamán. Gallia nyugati<sup>747</sup> és középső<sup>748</sup> régiójában, az Alpok vidékén<sup>749</sup>, Rajna-Duna menti limesen kis számban ismert ez a forma (pl. Hofheim in Taunus tábor<sup>750</sup>).

#### IIA/1f típus

= Almgren 222 = Exner III.36 = Patek E2 = Riha I.7.3.

(Nr. C-37, 124, 147, 234, ; D-15, 30, 48, 69, 74, 125, 133, 134,

137, 157, 196)

Korongfibula. A kerek síklap alakú kengyelt sűrűn egymás mellé helyezett kis félkörös nyúlványok veszik körbe, ezáltal rozetta vagy virág formát utánoz. A nyúlványokban piros,

<sup>743</sup> Cunliffe, 1971, 106. Fig. 40. (Fishburne)

<sup>744</sup> Morin-Jean 1910, 820. Fig. 23.

<sup>745</sup> Lerat 1956, T. XV: 289.

<sup>746</sup> Hattat 1982, 120, Fig. 56,1567; Fig. 57,1568,1040.

<sup>747</sup> Cahen/Clausse 1973-74, 66.

<sup>748</sup> Lerat 1956, T. XIV. 285.

<sup>749</sup> Paunier/Bernal/Castella/Flutsch/Gardioli/Rossi 1989, T. XI.112.

<sup>750</sup> Ritterling 1913, T.10. 256.



fehér emailt találunk. A kengyelen koncentrikus bordákkal osztott mezőkben piros/fehér, sötétkék/világoskék, piros/kék, piros/zöld színösszeállítású az email. A pannoniái fibulák szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezetűek. Az alacsony, fektetett téglalap alakú tűtartó jobbra fordul. Pannoniában Aquincumból, Carnuntumból, Nagyberki-Szalacsikáról, Győr-Sopron megyéből származik 1-1 ilyen példány. A barbaricum Galgamácsáról, Szarvas környékéről, Szentes-Jaksor 22. női sírból, Tarnaszentmáriáról, Tiszalök-Kisvajasdombról, és Csongrád-Határ út, Babót földről női sírból, Kiskunfélegyháza környékéről, Banatski Despotovacból, Kiszombor B temetőjéből, Szeged-Tápé 21. írból, Szeged-Tápé 34. sírből származik egy-egy tartozó példány. Daciából a szilágysági Vármező melletti római táborból származik egy példány<sup>751</sup>, az Alpok vidékéről és Gallia északi részéről sorolható ide Kr. u. II. sz.-ra keltezhető fibula.<sup>752</sup> Feltűnően nagy mennyiségű a forma jelenléte Pannoniában és a szomszédos barbaricumban, szemben a többi provincia sokkal kisebb számú idesorolt darabjaival.

#### IIA/1g típus

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2

(Nr. C-305; D-114, 135)

A korongfibula peremén a félkörök helyét háromszög alakú nyúlványok foglalják el. Bennük fehér emailnyomok vannak, a korongon piros emailnyomok figyelhetők meg. Szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezetű. Pannoniában Sisciából 1 ilyen példány ismert. Barbaricum megfelelője Püspökladány-Eperjesvölgyről, Szentes-Berekhátról való. Hasonló, kis méretű, de nem háromszögekkel, hanem kis hengeres tagokkal keretezett kengyelű a norfolki, és további 5 dél-britanniai példányt, amelyeket britanniai termékként határoz meg Hattat.<sup>753</sup> A háromszögekkel határolt kengyelű példányaink a Kr. u. II. sz.-ra keltezhetők az Alpok vidékén előkerült vindonissai példány nyomán<sup>754</sup>, innen ismert a Lousonna-Vidy vicusból egy másik, kissé sérült darab is.<sup>755</sup> Az altípus eredetileg galliai műhelyben, vagy gall minta alapján készülhetett, erre utal a forma kialakítása és a csuklós tűszerkezet alkalmazása. A forma néhány példánya eljutott a Rajna-Duna menti limesre is (pl. Hofheim in Taunus korai táborába.<sup>756</sup>)

#### IIA/1h típus

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2

(Nr. C-16, 180)

Korongfibula. A kengyelűt sűrűn egymás mellé helyezett, függesztoikarikaó hasonlóan áttört félkörös tagok övezik. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniában Carnuntumból, Brigetióból ismert 1-1 ilyen példány. Sem más provincia, sem a szomszédos barbaricum anyagában nem került elő ilyen fibula.

#### IIA/2a altípus

= Almgren 222 = Exner III.47. = Patek E2 = Riha I.7.12= Böhme /1004/

(Nr. C-355; D-59, 65, 94, 175, 185)

Korongfibula. A kerek lapfibula közepén kerek áttörés látható. Ehhez az altípushoz sorolom az un. karikafibulákat is. Egyszínű vagy bordával kettéosztott, egymás mellé öntött

<sup>751</sup> Cociş 2004, 359, T. 105,1489.

<sup>752</sup> Fauduet 1999, T. XVI. 119.

<sup>753</sup> Hattat 1982, 117 Fig. 55,1563.

<sup>754</sup> Ettlinger 1973, T. 27,15.

<sup>755</sup> Paunier/Bernal/Castella/Flutsch/Gardioli/Rossi 1989, T. XI.113.

<sup>756</sup> Ritterling 1913, T.10. 253.

emailmező egyaránt jellemző rá. Egy Savariából származó példány tartozik ide, amelyen fehér emailnyomok vannak. A barbaricum Kiskőrös-Csukás tó, Ráckúton feltárt sírból egy IIA/1e példánnyal együtt került elő. További fibulák ismertek a Madaras 622. sírból<sup>757</sup>, a Törökszentmiklós-Surján 2. női sírból, a Katymár-Téglagyár sírból (rugós változat), a Tiszafüred-Lipcesey kertből. Ez a Rajna<sup>758</sup> és a Duna vidékén<sup>759</sup> is kedvelt altípus kimutatható Britannia<sup>760</sup>, Észak-Gallia<sup>761</sup> leletanyagában is, Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.

#### IIA/2b altípus

= Almgren 222 = Exner III.47. = Patek E2 = Riha I.7.12= Böhme /1004/  
(Nr. D-31)

Korongfibula. Az altípus jellegzetessége, hogy egy kis függesztőfület forrasztottak az alaplaphoz. Egy barbaricum darab tartozik ide Csongrád-laktanya lelőhelyről. Pontos párhuzama sem a pannoniai, sem más provinciából származó anyagból nem ismert.

#### IIA/2c altípus

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2 = Böhme /1004/  
(Nr. C-308)

Korongfibula. A IIA/1c altípustól a kengyel közepén látható kerek áttörés különbözteti meg. Pannoniából egy sisciai darab tartozik ide. Gallia középső részén ritka (Málain<sup>762</sup>), a Rajna-vidéken sűrűbben elterjedt ez a forma. Zugmantel<sup>763</sup>, Stockstadt, Wechmar anyagából ismert idesorolt fibula,<sup>764</sup> használata a Kr. u. II. sz. folyamán, egészen a III. sz. első negyedéig bizonyított.<sup>765</sup>

#### IIA/2d altípus

= Almgren 222= Exner III.56 = Patek E2 = Riha I.7.12.  
=Erice Lacabe 29.6.  
(Nr. C-178, 458; D-101, 176, 191)

Korongfibula. Az IIA/1d altípustól ismét a kengyel közepén elhelyezett kerek áttörés különbözteti meg. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópfás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniában Brigetioból és ismeretlen lelőhelyről származik egy-egy ilyen darab. Barbaricum megfelelője Nyíregyháza-Orosról, Tiszafüred-Gyendai rétről és Úllőről származik. A britanniai Nor’Nour szentélyében a formát a Kr. u. II. sz.-ra keltezik.<sup>766</sup> A forma a Kr. u. II. sz.-i Hispaniatól az Alpok vidékén át a Rajna<sup>767</sup>-Duna menti limesig kimutatható, a Pannoniával szomszédos barbaricum észak-keleti felébe is eljutott.

#### IIA/2e altípus

= Almgren 222= Exner III.56 = Patek E2 = Feugère 27c /1930/  
(Nr. C-436)

<sup>757</sup> Vaday 2003, Fig. 4. szerint (Cat.62/11: Madaras 622.sír) besorolta az áttörés nélküli, csillagmintás emailozású csoportba. Ezzel szemben a tárgyalta példány áttört, bordával ketté osztott Vörös G. ábrája és leírása szerint. Vörös 2003, 21.

<sup>758</sup> Henry 1933, T. 35.2, (Mainz)

<sup>759</sup> Henry 1933, T. 35.3, (Bécs)

<sup>760</sup> Henry 1933, T.35.10. (Silchester)

<sup>761</sup> Roest 1988, 165.

<sup>762</sup> Dollé 1978, 36.

<sup>763</sup> Böhme 1972, T. 26, 1004.

<sup>764</sup> Böhme 1972, 38.

<sup>765</sup> Exner 1939, 70.

<sup>766</sup> Hull 1967, 63, Fig. 25,251.

<sup>767</sup> Cyszcz 2002, 91. T. 74:13.

Korongfibula. A kengyel közepén lévő kerek áttörés mellett a kúpos nyúlványokat két helyen stilizált állatfejre (teknős?) cserélték. Pannoniában egy ismeretlen lelőhelyű darab tartozik ide. A Kr. u. II. sz. 2. felétől a III. századig keltezhető, a Gallia középső és déli felén<sup>768</sup> kedvelt formához sorolható, a Gallia Belgica provinciabeli De Hordenből<sup>769</sup> származó hasonló darabnak mind a négy nyúlványa stilizált hullófejre emlékeztet.

## **IIA/2f altípus**

= Almgren 222= Exner III.56 = Patek E2 = Feugère 27c /1930/  
(Nr. C-307; D-170)

Korongfibula. A kerek síklap alakú kengyel közepén kis kerek áttörés figyelhető meg. A kengyelt koncentrikus bordával kettéosztva emaillozták, a kengyel peremét több félköríves tag keretezte, amelyekbe szintén emailt helyeztek. Pannoniából sisciai az ide tartozó darab. Barbaricum megfelelője Tiszaföldvár-Téglagyár temetőjéből ismert. A Rajna-Duna vidékétől Gallia középső és déli részéig terjedő régióban népszerű forma a Kr. u. II. sz. 2. felétől a III. sz. elejéig keltezhető.<sup>770</sup>

### IIA/2h altípus

= Almgren 222= Exner III.29= Patek E2  
(Nr. C-306, D-24)

Korongfibula. A IIA/1h-tól a fibula kengyelének közepén kialakított kerek áttörés különbözőzeti meg, ennek köszönheti a szakirodalomban kapott "karikafibula" nevet. Pannoniában Sisciából 1 fibula idetartozik ide. Barbaricum megfelelője Budapest-Rákosi vasútállomásról ismert. A Rajna-vidéken elterjedt forma a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>771</sup>

### IIA/3a altípus

= Almgren 222 = Exner III.42 = Patek E2  
(Nr. C-271; D-12, 93)

Korongfibula. A tagolatlan síklap alakú kengyelen az emaillozást tagoló borda szimmetrikusan elrendezett, négy, hat félkörívől áll a perem mentén, csillagformát utánozva. Pannoniában Poetoviából származik egy ilyen darab. A szarmata barbaricumból Madaras 615. sírból, Bajmok-Kálváriáról ismert egy ide tartozó példány. Hasonmásai a Rajna-Duna mentén, az Alpokban kerültek elő. Az Augst közelében lévő Laufenburg római villa területéről Kr. u. I. sz. végi, II. sz. elejére keltezhető leletegyüttesből származik egy ide tartozó példány.<sup>772</sup> Távolsági párhuzama a britanniai South Shields római erődjéből ismert, a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>773</sup>

### IIA/3c altípus

= Almgren 222 = Exner III.42 = Patek E2  
(Nr. C-272)

Korongfibula. A tagolatlan síklap alakú kengyelen az emaillozást osztó bordák a peremre támaszkodó félkörökként helyezkednek el, a félkörök belső és külső oldalán eltérő színű email csillagmintát rajzol ki. Ennél a változatnál 4-6 szíromszerű taggá alakulnak az emaillozást határoló bordák. Átellenesen egy-egy kerek tag ül a peremen. Az egyetlen ismert

<sup>768</sup> Feugère 1985, 372, T. 154.1930.

<sup>769</sup> Roest 1988, X.t. 238.

<sup>770</sup> Feugère 1985, 370-372.

<sup>771</sup> Exner 1939, 63.

<sup>772</sup> Rothkegel 1994, T. 95,1028.

<sup>773</sup> Mackreth 1973, 28; Allason-Jones/Miket 1984, 120.

pannoniai példány Poetovio-ból származik. A Rajna-vidéken kevésbé ismert forma Galliában gyakoribb, a Kr. u. II. sz. végére, a III. sz.-ra datálható.<sup>774</sup>

### **IIA/3d altípus**

= Almgren 222 = Exner III.48 = Patek E2 = Feugère 27

(Nr. C - 169, 279; D-10, 25, 26, 56, 174)

Korongfibula. Hasonló a bordák elrendezése a IIA/3c altípushoz, a kengyel peremén körben szimmetrikusan elhelyezve 4-6-8 külső korong alakú tag jelenik meg. Pannoniában Ringelsdorfból egy rugós tűszerkezetű, töredékes, és Brigetioból egy ép ide tartozó példány ismert. A barbaricum Bački Gračacról, Budapest- Soroksár-Várhegyről, Tiszafüred-Kócspuszta egyik sírjából, Csépa-Alföldi vasútvonalról, Ipolytölgyes-Csanádi patak mellől származik egy ide tartozó darab. Ez a Kr. u. II. sz.-ra keltezett forma Britanniától Pannoniáig az egész Birodalomban közkedvelt volt. Mivel ennél a csillagalakban díszített formánál ismét feltűnik a rugós tűszerkezet, minden valószínűség szerint nem galliai készítmény, hanem a Rajna-Duna vidéken kell keresnünk a műhelyét.<sup>775</sup>

### **IIA/3f altípus**

= Almgren 222 = Exner III.48 = Patek E2 = Feugère 27

(Nr. D-40, 147, 177)

Korongfibula. A IIA/3d altípustól annyiban tér el, hogy a peremet sűrűn egymás mellé helyezett félkörös tagok díszítik. Pannoniából ilyen változat nem ismert. A barbaricum Egyek-Kocsipusztáról, Szentcsanak-hegyről, Tiszakürt-Bunda- szarvartól származik egy-egy ide tartozó darab. A Rajna-vidéktől Gallia déli régiójáig kimutatható formát a Kr. u. II. sz.-ra keltezzük.<sup>776</sup>

### **IIA/3g altípus**

= Almgren 222 = Exner III.48 = Patek E2 = Feugère 27

(Nr. C-304)

Korongfibula. A IIA/3f altípustól eltér a peremet sűrűn egymás mellé helyezett háromszög alakú tagok tekintetében. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópfás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniából egy sisciai példány tartozik ide. A Rajna-vidéktől Gallia déli területeiig elterjedt formát a Kr. u. II. sz.-ra datáljuk.<sup>777</sup>

### **IIA/4a altípus**

= Almgren 222= Exner III.55= Patek E2 = Ettlinger 45.= Riha I.7.13.= Böhme /996/= Feugère 27b1

(Nr. C-22, 425, 426; D-28, 34, 43)

---

<sup>774</sup> Exner 1939, 65.

<sup>775</sup> Hattat 1982, 118-119.

<sup>776</sup> Feugère 1985, 371.

<sup>777</sup> Exner 1939, 65-68.

Korongfibula. A kerek kengyel közepén kis lapos gomb van, amelybe emailt tettek. Pannoniából idetartozik 2 db ismeretlen lelőhelyről és 1 db Carnuntumból származó példány. A barbaricum párhuzamok Dávodról, Fábiansebestyénről származnak. A Csongrád-Endre király úti temető 3. sírjában egy IIA/4d változatú fibulával együtt került elő egy példány. Nagyon kedvelt volt ez az altípus a Rajna<sup>778</sup>-, és Duna-vidéken: Hüfingen, Rückingen, Pfünz legios táborában, előfordult ott civil városban: Heidenheimben<sup>779</sup>, római telepen: Wessling-Frauenwiese anyagában<sup>780</sup>, Svájcban<sup>781</sup>, Közép<sup>782</sup>-, és Kelet-Galliában.<sup>783</sup> A britanniai Nor'Nour szentélyében a formát a Kr. u. II. sz.-ra keltezik.<sup>784</sup> Legkeletebbi párhuzama a moldovai Barboşiból ismert. Kidolgozása, az emailozás elhelyezése az Antoninus kori fémművességre jellemző.<sup>785</sup>

#### IIA/4b altípus

= Almgren 222 = Exner III.44= Patek E2 = Ettlinger 45.4.= Riha I.7.13.

(Nr. C-112, 182, 184, 185, 228; D-6, 32, 132, 182)

Korongfibula. A IIA/4a altípustól egy félkörös nyúlvány, egyes esetekben függesztőkarika különbözteti meg. Pannoniában Baranya megyéből 1, Brigetióból 3, Koroncóról 1 ide tartozó példány került elő. Barbaricum párhuzamai Csongrád-Laktanya- Kenderföldekről, Szeged környékéről, Tiszaújfaluról származnak. Ásotthalom egy női sírjából egy IIB/24a altípusú darabbal együtt került elő.

Az altípus keltező értékű párhuzama az itáliai Airolo-Madrano 1957/2. sírjából származik, amely a Kr. u. II. sz. közepétől a II. sz. végéig datálható<sup>786</sup>, hasonlóan a felső-moesiai határváros, Viminacium<sup>787</sup> délnyugati temetőjének culina alatti rétegekből való példány földbe kerülésének idejével, amelyet a Kr. u. II. sz.-ra tesznek az ásatók. A bulgáriai GIM Szvisov gyűjteményből idesorolt fibula közelebből nem keltezhető.<sup>788</sup> Ez a forma Gallia keleti és középső részén ritka<sup>789</sup>, az Alpok vidékén, Augstban egy példánya ismert<sup>790</sup>.

#### IIA/4c altípus

= Almgren 222= Exner III.44= Patek E2 = Ettlinger 45

(Nr. C-144, 177, 189)

Korongfibula. A IIA/4b-től alul és felül egy-egy félkörös nyúlvány különbözteti meg. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniában egy Győr-Sopron megyei, két brigetioi példány ismert. Daciai párhuzamai, 2 db Porolissumból, 1 db Miciából<sup>791</sup>, 1 db Ilişuról<sup>792</sup> származnak. A szarmata barbaricumból ugyan nem ismert ide tartozó példány, de az északi barbaricumban az Elba-vidéken, a Przeworsk- és a Wielbark kultúra területén a női

<sup>778</sup> Böhme 1972, 38.

<sup>779</sup> Heiligmann 1990, T. 146,11.

<sup>780</sup> Bender 2002, T. 11. 15.

<sup>781</sup> Riha 1979, T. 61:1609,1611.

<sup>782</sup> Lerat 1956, T. XIV.292.

<sup>783</sup> Feugère 1985, 370.

<sup>784</sup> Hull 1967, 55, Fig. 21,194.

<sup>785</sup> Feugère 1985, 371.

<sup>786</sup> Butti Ronchetti 2000, 221, T. 12,32.

<sup>787</sup> Zotović/Jordović 1990, 32. Abb. 14.

<sup>788</sup> Gencseva 2004, T. XXVII. 6.

<sup>789</sup> Fauduet 1999, T. XVI. 118.

<sup>790</sup> Riha 1979, T. 61,1608.

<sup>791</sup> A mai Veczel melletti, Maros-parti vámállomás Dacia fennállása alatt időről időre katonai megerősítést is kapott.

<sup>792</sup> Cociş 2004, 359, T. 105,1490,1492,1493,1495.

viseletben megtalálható ez a római fibulatípus.<sup>793</sup> A Rajna-vidéktől Gallia észak-keleti régióig elterjedt forma a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>794</sup> A borostyánúton juthatott el ez a forma a mai lengyelországi Dabrowa Slupska, a dél-svédországi Nyckelby területére.<sup>795</sup>

## IIA/4d altípus

= Almgren 222= Exner III.55= Patek E2 = Feugère 27b1 /Kat. 1921/

(Nr. C-23, 179, 181, 337, 338, 406, 462, 475; D-29, 81, 141, 146, 151)

Korongfibula. A IIA/4c-től a függőleges és vízszintes tengelyek felé egy-egy félkörös nyúlvány különbözteti meg. Pannoniában 2-2 db Brigetióból, Sisciából, és 3 db ismeretlen lelőhelyről, továbbá 1 példány Carnuntumból származik. Barbaricumai megfelelője Csongrád, Endre király úti temető 3. sírjából származik egy IIA/4a változatú fibulával együtt. További példányok ismertek a Szentes-Kistőke 114. sírból, a Szentes-Kurcpart, Vadasról, Szentes-Tűzköveshalom Zalota 10. sírból, és Kunszentmárton-Bábockáról.

A forma keltezését a salurni temető 111. hamvasztásos női sírja teszi lehetővé, amelyet az ásató Kr. u. II. sz. végére keltez. Ugyanebből a sírból származik egy IIA/8a altípusú fibula is.<sup>796</sup> Britanniában párhuzamosan a romanizációval vették át a műhelyek ezt a Rajna-Duna vidékére jellemző típust.<sup>797</sup> Minden bizonnyal a Pannonián is áthaladó borostyánúton jutott el ide sorolt példány a mai Dél-Svédország Smaland tartományába, Nastegardenbe.<sup>798</sup>

### IIA/4e altípus

= Almgren 222= Exner III.55= Patek E2 = Feugère 27b1/Kat. 1922/

(Nr. C-421; D-38)

Korongfibula. A IIA/4d altípustól az különbözteti meg, hogy a nyúlványok rövid pálca alakúak. Pannoniából egy ismeretlen lelőhelyű példány tartozik ide. Barbaricumai megfelelője Egerből származik. A forma népszerű volt Gallia déli régiójától a Rajna<sup>799</sup>-Duna vidékéig a Kr. u. II. sz.-ban.<sup>800</sup>

## IIA/4f altípus

= Almgren 222 = Exner III.29 = Patek E2 = Feugère 27b2 = Mariné 19.1

(Nr. C-26, 230, 264, 417, 419, 467; D-16, 76, 129, 163, 167, 184)

Korongfibula. A IIA/4e altípustól az különbözteti meg, hogy nem 4, hanem 6-8 stb. számú félkörös nyúlvány virágszirom szerűen körbeveszi az alaplapot. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó, egy ismeretlen lelőhelyű példány (C-467) rugós tűszerkezetű. Pannoniából 3 ismeretlen lelőhelyről származó és egy-egy carnuntumi, pest megyei és máriakémendi példány ismert. Tiszaföldvár-Téglagyár 26. női sírjából egy fibula és az 50. női sírból egy másik fibula a IIB/27 típusú fibulával együtt került elő. További szarmata barbaricumai párhuzamok: Tiszaújfalu, Óbéba, Körösszegapáti-Körmöspuszt, Szarvas

<sup>793</sup> Máczyńska/Urbaniak 2006, Fig. 2,4; Fig. 3,3.

<sup>794</sup> Exner 1939, 67.

<sup>795</sup> Silven 1961, 99-104. Fig. 19, 20.

<sup>796</sup> Giovanazzi 1984, 237, T. 48,177.

<sup>797</sup> Hattat 1982, 124-125.

<sup>798</sup> Silven 1961, 94-99. Fig. 16, 18.

<sup>799</sup> Czysz 2002, 91, T. 74,14.

<sup>800</sup> Feugère 1985, 371.

környéke. A moldáviai Olaneştin szarmata kurgánból Kr. u. I. sz. végi--II. sz. eleji korszóval keltezett, hasonló fibula került elő.<sup>801</sup>

Ennek az altípusnak nem egyenletes az eloszlása a Birodalom területén, mint a IIA/4a altípusé. Megtalálható a Rajna-Duna mentén, az Alpokban, Gallia Belgicában<sup>802</sup>, néhány példány Közép-Galliában a Kr. u. 130-160 közé keltezhető.<sup>803</sup> Hispaniából egyetlen példány ismert.<sup>804</sup> Britanniában Nor'Nour<sup>805</sup> szentélyéből ismert ide sorolt példány. E forma kedvelt a barbaricumban, mert a gotlandi Austersben<sup>806</sup>, az Elba-vidéken, a Przeworsk- és a Wielbark-kultúrák területén is megtalálható a női viseletben.<sup>807</sup> Valószínűleg a Pannonián is áthaladó borostyánúton szállították ezt a fibulaformát a Római Birodalomból a barbár területekre. Legkeletibb példánya a kijevi Platar gyűjteményből való.<sup>808</sup>

### **IIA/4g altípus**

= Almgren 222 = Exner III.28 = Patek E2

(Nr. C-186, 410, 420)

Korongfibula. A IIA/4f altípustól megkülönbözteti, hogy a lapon a virágszirmok nem félkörösek, hanem háromszög alakúak. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniából 2 ismeretlen lelőhelyű és egy Brigetióból származó példány tartozik ide. A felső-moesiai Singidunumból<sup>809</sup> egy sérült példány ismert. A Rajna-vidéken elterjedt formát a Kr. u. II. sz.-ra keltezzük.<sup>810</sup>

### **IIA/4h altípus**

= Almgren 222 = Exner III.28 = Patek E2

(Nr. D-150)

Korongfibula. A kengyelt alkotó, közepén gombbal díszített kerek alaplapot keretező félköríves tagokat áttörték. Pannoniában ez a forma ismeretlen. Barbaricumai párhuzama Szentes-Sárgapart 43. sírjából származik. A Rajna-vidékre jellemző forma a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>811</sup>

### **IIA/5a altípus**

= Almgren 222 = Exner III.52 = Patek E2 = Ettlinger 40 = Riha I.7.6. = Jobst II.28 = Böhmé /Kat. 1040/ = Feugère 27b1

(Nr. C-46, 117, 155, 199, 200, 405, 459 ; D-50, 52, 83, 116, 144)

Korongfibula. A fibula átmérőjének növekedésével (4,2-5,5 cm) megnő a fibula közepére nittel felerősített lapos gomb nagysága is. A kengyel belső harmadát 4-8 áttört részre (küllökre) osztották. Az altípus hagyományos neve: kerékfibula. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniában ismeretlen lelőhelyről és Brigetióból 2-2 db, Carnuntumból, Keszthelyről és Bicskéről 1-1 db ilyen fibula ismert. Barbaricumából

<sup>801</sup> Grosu 1990, 71, 135.

<sup>802</sup> Roest 1988, 165, T. X,239. (De Horden)

<sup>803</sup> Feugère 1985, 369.

<sup>804</sup> Mariné Isidro 2001, 419, Kat. 650.

<sup>805</sup> Hull 1967, 57, Fig. 22,205.

<sup>806</sup> Silven 1961, 92-94. Fig.14, 15.

<sup>807</sup> Mączyska/Urbaniak 2006, 146-147.

<sup>808</sup> Platar 2004, 195, 1.f.

<sup>809</sup> Bojović 1983, 137, T. XXVIII,274.

<sup>810</sup> Exner 1939, 53-63.

<sup>811</sup> Exner 1939, 63.

Nagyszentmiklós téglagyárról, Ladánybenéről Hajdúdorogról, Hódmezővásárhely-Fehér tónál feltárt sírból és Szentes-Kistőke 137. sírból sorolható ide egy példány.

Ez az altípus előkerült egy moldvai buciiumii és egy erdélyi lelőhelyről is Dáciából.<sup>812</sup> Ez a Gallia Belgicában (függesztő füles változata Dinant/Namur körzetéből<sup>813</sup>), Gallia északi részén<sup>814</sup>, az Alpok vidékén (Bern környéke<sup>815</sup>, Augst<sup>816</sup>, Kippel 1. sír a Kr. u. III. sz.-ra keltezve<sup>817</sup>), a Rajna mentén (függesztő füles változata Mainzban<sup>818</sup>, pontos párhuzama Karden<sup>819</sup> „Unter den Weinbergen” szentélykörzetéből, Stein-an-Rheinből<sup>820</sup>), a Duna mentén kedvelt forma alig ismert a közép- és dél-galliai területeken<sup>821</sup>, valamint Hispaniából is csak egyetlen töredékes darab<sup>822</sup> származik. Négy és nyolc küllős és függesztőfüles párhuzama a Krimből, Inkerman temetőjéből való.<sup>823</sup> E forma a Kr. u. I. sz.-i egyszerűbb típusok továbbfejlesztett változataként a Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhető.<sup>824</sup> A dél-tiroli Tiers hamvasztásos temetőjében a 2. sírban talált, ide sorolható fibula ezen altípus használati idejét a Kr. u. III. sz. közepéig tolja.<sup>825</sup>

#### IIA/5b altípus

= Almgren 222= Exner III.52= Patek E2 = Ettlinger 40= Riha I.7.6.

=Jobst II.28 = Böhme /Kat. 1040/ = Feugère 27b1

(Nr. C-36)

Korongfibula. A IIA/5a altípustól a tűtartó fölött található kis karika kialakításával tér el. Ez a karika nyilván lánc befűzésére szolgált. Pannoniában Carnuntumból 1 ilyen fibula ismert. A Rajna-Duna mentétől az Alpok vidéken ét Galliáig nyomom követhető formát Augst Kr. u. II. sz.-ra keltezett rétegből ismerjük.<sup>826</sup>

#### IIA/5d típus

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2 = Ettlinger 45= Jobst II.28

(Nr. C-125, 203, 269, 275, 342; D-60)

Korongfibula. A kerékfibula közepén ismét egy nagyobb emailos gombot látunk, amelybe pontbetétes emailt ültettek, a fibula peremére egymástól 90°-ra állatfejeket (teknőst?) tettek. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópfás csuklós túszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniában Aquincumból, Brigetioból, Pécsvárad-Zengővárról, Sisciából és Poetovióból ismert egy-egy ilyen darab. Barbaricum példánya egy Katymár-Téglagyáron feltárt sírból való. A Rajna-Duna-vidéktől az Alpok északi zónájáig kimutatható fibula a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>827</sup>

<sup>812</sup> Cociş 2004, 358, T. 104,1469,1470.

<sup>813</sup> Henry 1933, Fig. 34,1.

<sup>814</sup> Faudet 1999, T. XVII. 125.

<sup>815</sup> Ettlinger 1973, T. 12, 16.

<sup>816</sup> Riha 1994, T. 46, 2925.

<sup>817</sup> Vallis Poenina 1995, 227. Nr.183.

<sup>818</sup> Henry 1933, Fig. 34,3. A fibula függesztő füles változata Mainzban ismert.

<sup>819</sup> Nickel 1999, 187, Abb. 131.

<sup>820</sup> Ettlinger 1973, T. 12,15.

<sup>821</sup> Feugère 1985, 373.

<sup>822</sup> Mariné Isidro 2001, 417, Kat. 634.

<sup>823</sup> Vejmar 1963, négy küllős változat: 104, obr. 9,2; nyolc küllős változat: 107, obr. 11,1.

<sup>824</sup> Feugère 1985, 375.

<sup>825</sup> Giovanazzi 1984, 238, T. 48,178.

<sup>826</sup> Riha 1979, 183.

<sup>827</sup> Ettlinger 1972, 123.



## IIA/5e altípus

= Almgren 222 = Exner III.44 = Patek E2

(Nr. D-55)

Korongfibula. A kerékfibula közepén lévő nagy gombon feltűnik a sakktáblaminta. A sakktáblaminta a legkésőbbi emailozási mód, az ilyen darabok a Kr. u. III. sz. első felében kerültek használatba. Pannoniában nem fordul elő ez az altípus, szarmata barbaricum példánya Hódmezővásárhely--Népkert Laktanyánál került elő. A Rajna-vidéken terjedt el ez az altípus.<sup>828</sup>

## IIA/5f altípus

= Almgren 222 = Exner III.44 = Patek E2

(Nr. D-46)

Korongfibula. Annnyiban tér el az előzőtől, hogy az alaplap peremén sűrűn egymás mellett kerek tagok ülnek emailozással. Pannoniában nem fordul elő ide sorolható fibula. Barbaricum megfelelője Füzesabony-Bozsi rész egyik sírjából ismert. A Kr. u. III. sz. 1. felében a Rajna-vidéken volt közkedvelt ez a forma.<sup>829</sup>

## IIA/5h altípus

= Almgren 222 = Exner III.49 = Patek E2

(Nr. C-250)

Korongfibula. A IIA/1h altípushoz hasonló a kengyel peremének a kiképzése. Belseje négy küllővel tagolt, amelyre az emailal díszített tagot ültették. Pannoniában Burgenaeából származik egy ilyen fibula. A Rajna-vidéken a Koblenz melletti Weisenthurm<sup>830</sup>ból, a Duna felső szakaszáról Heidenheim<sup>831</sup>ből, Galliából Vaison<sup>832</sup>ből, Mont-Berry<sup>833</sup>ből sérült példányai ismertek, legkeletebbi darabja a Krim-félszigeten fekvő Inkerman temetőjéből való.<sup>834</sup> A kengyel tagolása, az emailozás módja alapján a korongfibulák késői csoportjába soroljuk, a Kr. u. III. sz.-ra keltezhető.<sup>835</sup>

## IIA/6a altípus

= Almgren 222 = Exner III. = Riha I.7.11. /Kat. 1595/

(Nr. C-111, 363; D-160)

A tutulus-fibulák emailos variánsa, alsó részén kis függesztőfül indítása figyelhető meg. Kúposan kiemelkedő középső részére sűrűn egymás mellé helyezett háromszög alakú rekeszekbe piros emailt helyeztek. Pannoniában Annamatiából, Tatabánya-Józsefapostoról ismert egy-egy ilyen darab. Szarmata barbaricum megfelelője Telkin került elő.

Távolabbi, rugós párhuzama Mušov-Burgstall<sup>836</sup>ról ismert. A daciai Porolissumban is előkerült egy példány, amelyen a függesztőkarika is ép.<sup>837</sup> A Rajna-vidéken<sup>838</sup>, a Duna felső

<sup>828</sup> Exner 1939, 65.

<sup>829</sup> Exner 1939, T. 15, III. 44.

<sup>830</sup> Exner 1939, T. 16, III. 49.

<sup>831</sup> Cichy 1971, 31.

<sup>832</sup> Henry 1933, T. 34, 2.

<sup>833</sup> Henry 1933, T. 34, 5.

<sup>834</sup> Vejmar 1963, Abb. 9, 1.

<sup>835</sup> Feugère 1985, 372.

<sup>836</sup> Komoróczy 2003, 61, 2. ábra

<sup>837</sup> Cociş 1984, Pl. III, 19.

<sup>838</sup> Exner 1939, T. 17, 3: III. 53.

szakaszán<sup>839</sup> Galliában<sup>840</sup> csak példányainkhoz hasonló, nem teljesen egybevágó darabok ismertek. Augstból ezzel szemben tökéletes párhuzama került elő<sup>841</sup> a XIX. sz.-i ásatásokból, közelebbi keltezése nem lehetséges. A háromszög alakú rekeszek formája, az egyszínű, piros emailozás alapján a korai, Kr. u. I. sz. végi -- II. sz. közepi formák közé illeszthető. Ezt a keltezést egy távolabbi, peremén körben félkörös áttört tagokkal díszített párhuzama erősíti meg. Ez az altípus az Alpok vidékén fekvő Courroux<sup>842</sup> temetőjének 114. sírjában Domitianus éremmel együtt került elő.

A fibulaforma Britanniában<sup>843</sup> nagy létszámú csoportot alkot, két változatban terjedt el, egy kisebb, 2 cm-es átmérőjű, és egy nagyobb, 3-4 cm-es átmérőjű alakban, utóbbi esetben a kengyelt többféle tagolás és kiegészítő tag díszíti. A formát britanniai termékek határozták meg Collingwood.<sup>844</sup>

#### IIA/6b altípus

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2 = Riha I.7.11. /Kat. 1595/

(Nr. C-280)

Tutulusfibula-változat. Annyiban tér el a IIA/6 típustól, hogy a függesztőfülre merőlegesen két oldalt egy-egy kis teknősféj figyelhető meg. Kúposan kiemelkedő középső részére sűrűn egymás mellé helyezett háromszög alakú rekeszekkel díszített. Pannoniában Gerulatából származik egy ide tartozó darab. Egyelőre nem ismert párhuzama sem a többi provinciából sem a szomszédos barbaricumból. A IIA/6a-hoz hasonlóan a Kr. u. I. sz. vége- II. sz. közepe közé keltezhető. A britanniai eredetű forma helyi másolata lehet, mivel régiókban az állatfejes kiegészítő tagok közkedveltek voltak, míg Britanniában nem alkalmazták ezt a díszítési módot.<sup>845</sup>

#### **IIA/7 típus**

= Almgren 222 = Exner III.59 = Patek E2 = Ettlinger 50 = Riha I.7.11.

= Feugère 27a2

(Nr. C-427 ; D-130)

Ennél a tutulusfibula-változatnál a kengyelt négy kis félkörös tag veszi körbe. Közepén nagy félgömb alakú kiemelkedés van, csak a fibula külső harmadában fér el az egymás mellé öntött technikával elhelyezett email. Pannoniában egy ismeretlen lelőhelyű példány tartozik ide. Barbaricumai megfelelője Szeged-Csongrádi út 19. sírból származik. Kedvelt típus a Rajna Duna mentén, az Alpok vidékén, kevésbé elterjedt Közép-, és Dél-Gallia területén.<sup>846</sup> Britanniai Winterton<sup>847</sup> római villájából származó<sup>848</sup> párhuzamát Kr. u. II. sz.-ra keltezik.

#### IIA/8a altípus

= Almgren 222 = Exner III.58-59 = Patek E2 = Ettlinger 50 = Riha I.7.11.

= Böhme/966/= Feugère 28

(Nr. C-128, 224; D-66, 79, 80)

<sup>839</sup> Schönberger 1978, T. 28, B395.

<sup>840</sup> Ettlinger 1973, 122.

<sup>841</sup> Riha 1979, 187, T. 60, 1595.

<sup>842</sup> Martin-Kilcher 1976, 65, Abb. 18.3.

<sup>843</sup> Bateson 1981, 35-37, Fig. 4; Hattat 1982, 125-126, Fig. 60/1573, 1574.

<sup>844</sup> Collingwood/Richmond 1969, 229; Ezt Bateson 1981, 36. megerősíti.

<sup>845</sup> Bateson 1981, 19.

<sup>846</sup> Feugère 1985, 368.

<sup>847</sup> Stead 1976, 200.

<sup>848</sup> Guide to the Antiquities of Roman Britain. London 1951, 22, Fig. 11,37.

Korongfibula. A kerek kengyelt ismét 4-6-8 kerek tag szegélyezi közepén csonkakúp alakú kiemelkedéssel, amelybe emailt tettek. Pannoniában Császárról, Környe–Mihály tanyáról származó fibula sorolható ide. A barbaricumból Kiskörösön egy, Kunszentmárton-Bábockán két ilyen fibulát ismerünk. Gallia Belgicából De Horden<sup>849</sup> falusias településén, az Alpok vidékén Lousonna-Vidy vicusából<sup>850</sup>, a raetiai Wessling-Frauenwiese falusias településén<sup>851</sup> került elő ide tartozó fibula. A felső-moesiai Singidunumból<sup>852</sup> származó, ide sorolt példányon csak szórványosan maradt fenn az email. Keltezését egy, a salurni hamvasztásos temető 111. női sírjából származó példány alapján a Kr. u. II. sz. végére tesszük.<sup>853</sup> A britanniai Nor’Nour szentélyének szériájához is hozzátartozott ez a forma.<sup>854</sup>

## IIA/8b altípus

= Almgren 222 = Exner III.44 = Patek E2 = Ettlinger 50 = Feugère 27b2 = Mariné 19.1  
(Nr. C–418, 422; D–41, 189)

Korongfibula. A IIA/8a altípustól a kengyel szélétől kinyúló kúpos gombok tekintetében mutatkozik eltérés. Pannoniában két ismeretlen lelőhelyű darab tartozik ide. A szarmata barbaricumi Endrőd-Szujókereszt női sírjából, Törökszentmiklós-Surján 12. női sírjából származik egy-egy ide sorolt példány. Hispaniába egyetlen párhuzama került.<sup>855</sup> Ez a Kr. u. II. sz.-i altípus feltehetően Rajna-vidéki termék lehet, amely vízi úton eljutott Gallia nyugati (Vertunum<sup>856</sup>) régióján át Britannia déli partjáiig<sup>857</sup> ugyanúgy, mint az Alpok nyugati zónájába, (Besançon<sup>858</sup>), majd Pannoniába, és tovább, a barbár szállásterületekre is.

## IIA/8f<sup>859</sup> altípus

= Almgren 222 = Exner III.44 = Patek E2 = Ettlinger 50 = Feugère 27b2  
(Nr. C–267)

Korongfibula. Annyiban tér el a IIA/8a és b altípusoktól, hogy a peremen egymástól szabályos távolságra 8 félkörös tagot helyeztek el. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniából Carnuntumból ismert egy ide tartozó példány. A Rajna-vidéken, Gallia minden régiójában előforduló forma, a Kr. u. II. sz. első felére keltezhető.<sup>860</sup>

## IIA/9 típus

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2 = Ettlinger 50 = Riha I.7.14.  
= Feugère 25b

<sup>849</sup> Roest 1988, 165, T. X.240.

<sup>850</sup> Paunier/Bernal/Castella/Flutsch/Gardioli/Rossi 1989, T. XI.114.

<sup>851</sup> Bender 2002, T. 11,20.

<sup>852</sup> Bojović 1983, 136, T. XVIII.273.

<sup>853</sup> Giovanazzi 1984, 238, T. 48,176.

<sup>854</sup> Hull 1968, 57, Fig. 22,204.

<sup>855</sup> Mariné Isidro 2001, 418, Kat. 649.

<sup>856</sup> Cahen/Clausse 1973-74, 66.

<sup>857</sup> Hattat 1982, 128-129, Fig. 61/1576,539.

<sup>858</sup> Lerat 1956, T. XIV.293.

<sup>859</sup> A típusbesorolásban az “f” altípushoz tartozik ez a forma. A “c” formánál az alaplapon csak egy függesztő karika és egy kerek tag helyezkedik el, míg az “f” forma sajátága az alaplaphoz sok félkörös tag csatlakoztatása. Ez utóbbihoz tartozik a IIA/8f altípus is.

<sup>860</sup> Ettlinger 1972, 130.

(Nr. C-429)

A tutulusfibulák e típusának közepén lapos, széles hengeres kiemelkedés van, körben pontbetétes email. Pannoniából egy ismeretlen lelőhelyű példány tartozik ide. Ez a típus a Birodalomban Britanniában (Chester, Camoludonum, South Shields<sup>861</sup> Nor’Nour, Canterbury Colchester<sup>862</sup>), Gallia Belgicában (Vertunum-vicus<sup>863</sup>, De Horden<sup>864</sup>), a Rajna-vidéken (Zugmantel, Sulz, Straubing Hofheim in Taunus<sup>865</sup>) és a Duna menti tartományokban is népszerű volt. Dél-Galliából<sup>866</sup> mindössze négy példányt ismerünk, Hispániából pedig teljesen hiányzik. Sulz, Augst anyagában Kr. u. 70/80 és 150 közé keltezhető.<sup>867</sup>

## **IIA/10a altípus**

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2

(Nr. C-424; D-49)

Korongfibula. A kengyel közepén kiemelkedő csepp formájú gomb ül. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópfás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniából egy ismeretlen lelőhelyű fibula tartozik ide. A barbaricumból Gyomáról ismert egy ilyen példány. Pontos párhuzamuk a többi provincia anyagából nincs. Felmerül a helyi gyártás lehetősége.

## **IIA/10b altípus**

= Almgren 222 = Exner III.46 = Patek E2 = Ettlinger 49

(Nr. C-274, 430)

Korongfibula. A kengyelt alkotó lap belső harmadát két félkör alakú hengeres elemmel tagolták, ennek a közepén is csepp alakú gomb van. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópfás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniából ismeretlen lelőhelyről és Poetovióból származó darabok sorolhatók ide. A Rajna-vidéken és az Alpok vidékén volt Pannonián kívül használatban ez a forma, a Kr. u. II. sz. első felére keltezhető.<sup>868</sup>

## **IIA/10f altípus**

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2

(Nr. C-6, 416, 468)

Korongfibula. A rozettaszerűen kiképzett szirmokhoz ezúttal közepén csepp formájú gomb tartozik. Jellemző a piros/kék egymás mellé öntött email, a szabadon álló szorítópfás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniából 2 ismeretlen lelőhelyű és egy 1 Mursellából származó példány tartozik ide. Pontos párhuzama sem a többi provincia, sem a szomszédos barbaricum anyagából nem ismert. Felmerül a helyi gyártás lehetősége.

<sup>861</sup> Allason-Jones/Miket 1984, 116.

<sup>862</sup> Crummy 1981, 17, Fig. 14,83.

<sup>863</sup> Cahen/Clausse 1973-74, 65.

<sup>864</sup> Roest 1988, 165, T. X,237.

<sup>865</sup> Ritterling 1913, T. 10,264.

<sup>866</sup> Feugère 1985, 351.

<sup>867</sup> Rieckhoff 1977, 20.

<sup>868</sup> Exner 1939, 111-112.

## **IIA/11a altípus**

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2 = Feugère 27c

(Nr. D-140)

Korongfibula. A kerek fibula közepére nittel kis plasztikusan kidolgozott madárkát helyeztek. Pannoniából nem ismert ilyen fibula. Barbaricumai megfelelője Szentcsanak-Kistóka 109. sírjából származik. Közép- és Dél-Galliából ismert két párhuzama, az altípus elég ritka a Birodalom anyagában<sup>869</sup>, Kr. u. II. sz. 2. felétől a III. sz. közepéig keltezhető.

### IIA/11b altípus

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2 = Feugère 27c

(Nr. C-219)

Korongfibula. A IIA/11a altípustól abban a tekintetben tér el, hogy a fibula közepére nittel nem madarat, hanem kis békát helyeztek, de elterjedése és időrendi besorolása azonban megegyezik vele. Jellemző a szabadon álló szorítópoftás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniában a komárom megyei Tóvágópusztáról származik egy ilyen példány.

## **IIA/12a altípus**

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2 = Riha I.7.14. = Böhme /994-5/

(Nr. C-24, 434, 435, 466; D-44)

Korongfibula. A fibula közepén hegyével lefelé fordított csonkakúp alakú gomb emelkedik ki, rajta sakktáblamintával. Pannoniában 3 db ismeretlen lelőhelyű és 1 db Carnuntumból származó példány sorolható ide. A carnuntumi fibula rugós tűszerkezetű, a csoportra a szabadon álló szorítópoftás csuklós tűszerkezet a jellemző. A tűtartó minden esetben alacsony, fektetett téglalap alakú, jobbra fordul. A barbaricumai Felgyő egyik sírjából ismert darab különösen díszes a peremén körbefutó ezüst lap miatt, amely körben ráhajlik a kengyel előlapjára is. Az email javarészt megsemmisült. A Rajna-vidéken, az Alpok vidékén előforduló forma a Kr. u. II. sz. folyamán, a III. sz. közepéig volt használatos.<sup>870</sup>

## **IIA/12d altípus**

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2 = Riha I.7.14.

(Nr. C-273, 414, 415)

Korongfibula. A fibula közepén kiemelkedik egy csúcsára állított csonka kúp alakú gomb, felületén email betöltéssel. Jellemző a szabadon álló szorítópoftás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fektetett téglalap alakú tűtartó. Pannoniából Poetovióból 1, és ismeretlen lelőhelyről 2 ilyen példány származik. Augsti párhuzama szórvány lelet, a Kr. u. II. sz. vége- III. sz. közepe közé keltezhető.<sup>871</sup>

## **IIA/13d altípus**

= Almgren 222 = Exner III. = Patek E2

(Nr. C-311)

Összetett korongfibula. A nagyobb átmérőjű fibulák közé tartozik a IIA/1b variánsa: a kis kerek tagokat 3-3 bütyök díszíti, ugyanilyen bütykök vannak a kerek tagok között a fibula

<sup>869</sup> Feugère 1985, 372.

<sup>870</sup> Böhme 1972, 38.

<sup>871</sup> Riha 1979, 189-190.

peremén is. A fibula közepe csonka kúp alakban enyhén kiemelkedik. Jellemző a szabadon álló szorítópfás csuklós tűszerkezet, a keskeny, fedett téglalap alakú tűtartó. Pannoniában Sisciából ismert egy ilyen példány. Pontos párhuzama nem ismert, de a díszítés módja, a kengyel tagolása a Rajna-vidéki darabokkal rokonítja, Kr. u. II. sz. vége – III. sz. közepe közé helyezhető.<sup>872</sup> Ezt a kelteztést erősíti egy távolabbi párhuzama Büßlingen falusias településének kincseletéből. Az alamann támadások idején került a földre, az összesen 80 éremből és egy fibulából álló gyűjtemény Gallienus záró érmével.<sup>873</sup>

## IIA/14 típus

= Almgren 222 = Exner III.44 = Patek E2 = Ettlinger 45 = Riha I.7.20.

/Kat. 1695 = Feugère 27.d.2.

(Nr. C–303; D–4, 8, 11, 13, 51, 57, 63, 77, 106, 122, 127, 128, 131, 145, 153, 159, 180)

Összetett korongfibula. A legnagyobb méretű korongfibula-típus, amely 5 korong kombinációja. Két egymásra merőlegesen elhelyezett tengely végeire kerül egy-egy lap, s a tengelyek találkozásánál emelkedik ki az ötödik korong. A négy külső korong közé rögzítő karikákat is elhelyeztek.<sup>874</sup> Pannoniában egy töredék ismert Sisciából.

A szarmata barbaricumban 17 fibula sorolható ide: Szarvas környékéről 2 példány, Alibunár, Bajmok-Kálvária, Szerbkeresztur/Krštur, Pádé/Pade, Nemesmiletics/Svetozar Miletic, Szeged környéke, Szentes-Kurcapart-Vadas, Tiszaújfalu, Szőreg-A temető, Bácsopolya, Hódmezővásárhely-Fehér tó, Tavankút 3. sír, Kiskőrös-Csukás tó Ráckút és Péterréve sírból 1 példány. Kardoskút Fehér tónál egy női sírból a IIB/15a példánnyal együtt került elő.

Az eredeti forma<sup>875</sup> a Rajna mentén készülhetett. Gallia Belgicából az Olloy melletti Dinantból 2 példány ismert, a felső-germán-raetiai limes menti Pfünz erődől származik egy szórványlelet, Svájból Baden, Volléges, Augst, Schleithem-Hebsack germán temetőjének 29. sírjából 1-1 példány ismert. Galliában Reimsből<sup>876</sup> 1 db, ismeretlen lelőhelyről 3 db ilyen fibula származik. Aventicum<sup>877</sup> "En Chaplix" szentélykörzete melletti, Kr. u. 28 és 40 közé keltezett, Duna-vidéki fiatal nő mauzóleumából származó érdekes változata ismert: 4 korong élére állított négyszög sarkaiként van összeállítva, a közeikbe fél karikákat forrasztottak. Távolabbi idesorolt párhuzamuk a szíriai Damaszkuszról<sup>878</sup> való, a középső tag itt egy hatszöglap, amelyhez hat karikát korong alakú taggal forrasztottak, az email a korongokba és az alaplapba (rekeszes és pontbetétes változat együttes alkalmazásával) van helyezve.

A korongok és félkarikák a kompozíció központjától legtávolabbi ívrészletükön egy-egy korongos taggal egészülnek ki. A félkarikáknál a korongos tagok mindkét oldalán a IIA/13 megoldásával feltűnően hasonló módon kis pálcátágok figyelhetők meg. A nagy korongok emailozása teljesen egybevág az ötkorongos fibulánál megfigyelt eljárással. E fibula készítője mind az üvegművészen, mind a bronzmunkálásban technikailag jártas mester lehetett.<sup>879</sup> Ez a típust a szarmata szállásterületen olyan közkedvelt, hogy felmerül helyi másolásának a lehetősége is. Stílusjegyei alapján a Kr. u. II–III. sz.-ra keltezik.<sup>880</sup>

<sup>872</sup> Exner 1939, 62–65.

<sup>873</sup> Aufdermauer 1981, 58.

<sup>874</sup> Damaszkusz Kr. u. 2–3. század. Katalógus Linz 1993, 404–405.

<sup>875</sup> Thomas 1963, 349; Spitaels 1970, 209–241. S. Thomas még az anthée-i műhelyhez kötötte a formát, az erre vonatkozó feltevést azóta P. Spitaels ásatása megcáfolta.

<sup>876</sup> Morin-Jean 1910, 831, T. I.8. A központi korong ebben az esetben hiányzik.

<sup>877</sup> Celtes et Romains 1993, 56–57.

<sup>878</sup> Katalógus Linz 1993, 404, Kat. 21.

<sup>879</sup> Thomas 1963, 344–347.

<sup>880</sup> Feugère 1985, 372.

## IIA/15a altípus

= Almgren 222= Collingwood Z= Patek E2 =Jobst II.27.d  
(Nr. C-206, 238, 246; D-75, 112, 161)

Korongfibula. A kerek lap egész felszínét email borítja, benne jobbra lépő öz alakjával. Pannoniában Burgenae-ből, Brigetióból, Nemesvámos-Balácapusztáról került elő 1-1 darab. A balácai fibulán az öz két oldalán lévő virágok (tulipán?) ugyanolyan kiképzésűek, mint a lauricum fibulán. A brigetioi és a balácai fibula rugós, a Burgenae-ből való szabadon álló, szorítóporfás csuklós tűszerkezetű. Tűtartójuk minden esetben keskeny, fektetett téglalap alakú, jobbra forduló. A szomszédos Barbaricumban a Kiszombor B temető 77., a Tiszaföldvár-Téglagyár temető 8. női sírjából, és Pusztamonostor temető egy női sírjából származik 1-1 ilyen fibula.

Bírodalmi párhuzamai egy-egy niederbieberi<sup>881</sup>, innsbrucki<sup>882</sup>, lauricum példány.<sup>883</sup> A barbaricumból a lengyelországi Wielbark-kultúra területén került elő ide tartozó fibula.<sup>884</sup> Stílusjegyei alapján a Kr. u. III. sz.-ra keltezhető.

## IIA/15b altípus

= Almgren 222= Collingwood Z= Patek E2  
(Nr. C-132, 237; D - 192)

Korongfibula. A kerek kengyelt ezúttal is teljes egészében email fedi, rajta egy balra, hátrafelé tekintő sassal, amelynek feje mellett egy alul halra, felül nyúlra emlékeztető állat van. Pannoniában Intercisa nagytemető 165. sírjából, és Nagylózsáról került elő 1-1 példány. Mindkét fibula kívül húros, rugós tűszerkezetű, tűtartójuk alacsony, fektetett téglalap alakú, jobbra forduló. A barbaricum északi részéről Trstené pri Hernadeből, a szarmata barbaricumból Versec/Vršacról származik egy-egy idetartozó fibula. Bírodalmi párhuzama eddig ismeretlen. Nincs kizárva helyi gyártása a Brigetio-Intercisa közti régióban.

## IIA/15c altípus

= Almgren 222= Collingwood Z= Patek E2 =Jobst II.27.b  
(Nr. C-232, 389; D-9, 102, 152, 195)

Korongfibula. Az emailal fedett kerek kengyelen egy jobb felé repülő sas csap le a szintén jobb felé ugró, alatta elhelyezett nyúlra. Pannoniában Muggendorfból, és ismeretlen lelőhelyről került elő egy példány. A muggendorfi fibula rugós, az ismeretlen lelőhelyű pannoni darab szabadon álló szorítóporfás csuklós tűszerkezetű. Tűtartójuk minden esetben alacsony, fektetett téglalap alakú, jobbra forduló.

A szarmata barbaricumból Szolnok megyéből, Bácskagruca/Bački Gračacból, Hódász/Odzaciról, Zsádányból ismert ilyen darab. Bírodalmi párhuzama ismeretlen. Talán ugyanannak a Brigetio-Intercisa közti területen feltételezett műhelynek a gyártmánya, mint a

<sup>881</sup> Exner 1939, 109, T. 14, 10.

<sup>882</sup> Exner 1939, 64.

<sup>883</sup> Bónis 1991, 44.

<sup>884</sup> Máczyńska/Urbaniak 2006, Fig. 2,5.

IIA/15b altípus. A IIA/15a-hoz hasonlóan csak a stílusjegyek-adta időrendi besorolásra támaszkodhatunk, a Kr. u. II. sz. 2. fele–III. sz. közé keltezhető ez a forma.

### IIA/15d altípus

= Almgren 222= Exner III.35= Collingwood Z= Patek E2  
(Nr. D–36)

Korongfibula. A kisebb méretű, kerek alaplapon állatkompozíció látható. Egy jobbra visszafelé forduló sas a feje mellett tekeredő kígyóra néz. A kiemelkedő kontúrok adják a más-más színű rekeszek határát. Pannoniában eddig ismeretlen forma, a szarmata barbaricum déli részéről, Dubovácról származik egy ide tartozó példány. Ennek az ábrázolásnak nincs pontos pannoniái párhuzama, témaválasztását, és stílusát tekintve beleillik a IIA/15 típus sorozatába. Ezért a feltételezett, Brigetio és Intercisa közti régióban működött műhelyhez köthető, amely a szarmata szállásterületre szállíthatta termékeit. Az Imperium más vidékén egyelőre ismeretlen.

### IIA/15e altípus

*Almgren 222 = Exner III 35 = Collingwood Z = Patek E2*  
(Nr. D–72)

Korongfibula. E fibula az életkép-kompozíciós fibulák egyedi darabja. A korongfibula kengyelén egy jobbra galoppozó lovas látható. A korábban leírt példányok állatokat ábrázoltak, ez az egyetlen emberábrázolásos fibula. Rugós tüszerkezete kívül húros. A vágótű harcos ábrázolását carnuntumi áttört<sup>885</sup>, britanniai, a lovas alakját követő emailozott<sup>886</sup> fibulákról jól ismerjük, de emailos korongfibulán ez az első példány. Az alaplap színválasztását, kiképzését, és az emailmező rögzítését tekintve hasonlóságot mutat az állatalakos fibulák „lépő őz” ábrázolású változatával. A Kistelek-Gera földön előkerült barbaricum lovas ábrázolása egyedi, az ábrázolás pelta alakú emailos alaplapon fordul elő Britanniában.<sup>887</sup> Ezt az altípust is a Brigetio-Intercisa által határolt területen hajdan valószínűleg működött bronzműhely termékei közé sorolom. Szűkebb időszakra történő keltezés, mint a Kr. u. II.-III. sz., egyelőre nem elképzelhető.

### IIB csoport: Lapfibulák (szorítópfás csuklós tüszerkezettel<sup>888</sup>)

#### IIB/1a1 változat

= Exner III.10= Patek E2 = Ettlinger 44.4= Riha I.7.4.= Feugère 26a1  
(Nr. C–45, 137, 194, 195, 339, 340, 482 D–143)

Rombusz alakú lapfibula. A fibula lapos kengyelét egy élére állított rombusz alkotja közepén kerek emailos rekesszel. Pannoniában 2-2 brigetioi és sisciai, 1-1 carnuntumi (katonai tábor),

<sup>885</sup> Matouschek/Nowak 1979, 109, Kat. 43-46; Matouschek/Nowak 1981/82, T. 15, 42, 43; Matouschek/Nowak 1985/86, 221, Kat. 25.

<sup>886</sup> Bateson 1981, 43. T. 6,14: Kr. u. IV. sz.-i rétegekből származnak a hockwoldi, norfolki, lamyatt beaconi példányok.

<sup>887</sup> Böhme 1972, 28, Abb. 1,10.

<sup>888</sup> Egy IIB/4a1 csoportba tartozó (C-233) fibula belül húros, rugós tüszerkezetű



Fejér megyei, és ismeretlen lelőhelyű darab sorolható ide. Barbaricumi megfelelője Szentes-Kistőke 122. sírjából származik. A forma közkedvelt volt birodalom szerte, a Rajna-vidékétől legios táborokban<sup>889</sup>, és vicusokban<sup>890</sup>, Gallia nyugati<sup>891</sup> és középső<sup>892</sup> régióján át Britanniáig terjedt el. Britanniai párhuzama Nor'Nour szentélyéből való, Kr. u. I. sz. végére és a II. sz.-ra keltezhető.<sup>893</sup> Legkeletebbi előfordulása az Ural előterének déli részén, Pokrovka temető 24. kurgánjából ismert.<sup>894</sup>

#### IIB/1a2 változat

= Exner III.10 = Patek E2 = Mariné 19.2

(Nr. C-317, 447,

Rombusz alakú lapfibula. A rombusz két átellenes csúcán a tűszerkezet és a tűtartó felett kis emailal díszített kerek tag ül. Pannoniában Sisciából és ismeretlen lelőhelyről származik 1-1 ilyen példány. Ritka az alaptípuson belül ez a változat, Noviomagusból<sup>895</sup> és Montbeliardból<sup>896</sup>, az Ibériai félszigetről ismert egy-egy ilyen fibula. A britanniai Nor'Nour szentélyében a formát a Kr. u. II. sz.-ra keltezik.<sup>897</sup>

#### IIB/1a3 változat

= Exner III.1 = Patek E2 = Ettlinger 44.4 = Riha I.7.17 = Feugère 26d1

(Nr. C-121, 210, 263, 444; D-35 138, 139, 179)

Rombusz alakú lapfibula. E változatnál a rombusz minden csúcán ül egy kis emailal díszített kerek tag. Pannoniában 1-1 db Komárom megyei, Budaörs-kamaraerdei, Pest megyei, és ismeretlen lelőhelyű példány van. A barbaricumi megfelelője Tiszalucról, Debrecen-Hortobágyhid 8. sírból, Szentes-Kaján 3. sírból, Szentes-Kistőke 106. sírból való.

Az előző változathoz képest szélesebb körben elterjedt ez a variáns, megtaláljuk Britannia, Gallia (Alesia<sup>898</sup>, Málain<sup>899</sup>) a Rajna<sup>900</sup>, Duna<sup>901</sup> mente régiójában, egészen Moesia északi zónájáig.<sup>902</sup> A britanniai Nor'Nour szentélyéből távolabbi párhuzama ismert: a korongok helyén félgömbös tagok ülnek a lap sarkain. A Kr. u. II. sz.-ra keltezik.<sup>903</sup> A picardiai Halatte fogadalmi templomában a Kr. u. I. sz. végétől a II. sz. végéig datált leletgyűjtésből származik egy ide sorolható példány.<sup>904</sup> A hannoveri Kestner Museumban is őriznek egy idesorolt darabot.<sup>905</sup>

#### IIB/1a4 változat

= Exner III.1 = Patek E2 = Riha I.7.17

(Nr. C-32, 92, 193, 448; D-70, 103, 110)

<sup>889</sup> Ritterling 1913, T. 10,254, 263.

<sup>890</sup> pl. a Köngen melletti Grinario vicusa: Unz 1982, 72, T. 28,3.

<sup>891</sup> Cahen/Clausse 1973-74, 65.

<sup>892</sup> Lerat 1979, T. XXXI,324.

<sup>893</sup> Hull 1967, 49, Fig. 19,134.

<sup>894</sup> Malašev/Yablonsky 2004, T. 15,3.

<sup>895</sup> Buchem 1941, T. XIV.10.

<sup>896</sup> Lerat 1957, T. VI,139.

<sup>897</sup> Hull 1967, 48, Fig. 19,149.

<sup>898</sup> Lerat 1979, T. XXXII,349.

<sup>899</sup> Dollé 1978, 36.

<sup>900</sup> Hochuli-Gisel/Siegfried-Weiss/Ruoff/Schaltenbrand Obrecht 1991, T. 54,5.

<sup>901</sup> Cichy 1971, 25. Heidenheim táborából ismert ide sorolt fibula.

<sup>902</sup> Genčeva 2004, T. XXVII. 7.

<sup>903</sup> Hull 1967, 48, Fig. 19,145.

<sup>904</sup> Durand 2000, T. III. 36.

<sup>905</sup> Kestner-Museum 1964, 71.



#### IIB/1a7 változat

= Exner III.11 = Patek E2 = Böhme /944= Mariné 19.2/

(Nr. C-44, 87, 209, 315)

Rombusz alakú lapfibula. A felső és alsó kerek tagot ebben az esetben egy-egy hüllőfej váltja föl. Pannoniából 2 példány Carnuntumból (egyik a civilvárosból), 1-1 példány Komárom megyéből és Sisciából került elő. A Rajna-vidékétől Britanniáig elterjedt változat a britanniai Nor'Nour szentélyében a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>917</sup>

#### IIB/1b altípus

= Exner III.11 = Patek E2 = Ettlinger 42.2= Riha I.7.4. = Feugère 24b1

(Nr. C-120, 123, 322-324; D-118)

Rombusz alakú lapfibula. A kengyelt egy ívelt négyszög alakú lap alkotja, alul és felül levélszerűen kétfelé nyílv. Pannoniában Sisciából 3, Budapest-Albertfalváról, Budapest-Kamaraerdőről 1 példány tartozik ide. Barbaricum megfelelője Sövényházáról való. A noricum Emonából az egyik sisciai példányhoz nagyon hasonló fibula származik. Gyakori ez az altípus a rombusz alakú fibulák csoportján belül, a Kr. u. II. sz.-ban megtalálható Britanniától Gallia nyugati<sup>918</sup> és középső<sup>919</sup> régióján, továbbá a Rajna-Duna-vidéken<sup>920</sup> át Pannoniáig, Hispania Meseta részéről négy példány tartozik ide.<sup>921</sup>

#### IIB/1c1 változat

= Exner III. = Patek E2

(Nr. C-316)

Rombusz alakú lapfibula. A rombusz alakú tagot középen áttörés díszíti, alsó és felső csúcán egy-egy hüllőfejjel. Pannoniában Sisciából ismert egy ilyen példány. A Rajna-Duna mentén kedvelt ez a változat.

#### IIB/1c4 változat

= Exner III. = Patek E2

(Nr. D-161)

Rombusz alakú lapfibula. A IIB/1a4 változattól a közepén lévő kerek áttörés tekintetében különbözik. A barbaricum Tiszaföldvár-Téglagyár 14. női sírjából származik egy idesorolt fibula. Pontos párhuzama máshonnan nem ismert.

#### IIB/1c6 változat

= Exner III.16 = Patek E2

(Nr. D-168)

Rombusz alakú lapfibula. E változat közepén nagyobb áttörés van mint az IIB/1a6 esetében. A barbaricum Tiszaföldvár-Téglagyár 78. sírjából származik egy IA/5 fibulával együtt előkerült, idetartozó fibula. Távolsági párhuzama

#### IIB/2a altípus

= Exner III. = Patek E2

(Nr. C-205, 461; D-107, 126)

<sup>917</sup> Hull 1967, 48, Fig. 19,147,152.

<sup>918</sup> Vertunum vicus: Cahen/Clausse 1973-74, 65.

<sup>919</sup> Lerat 1979, T. XXXI,320-321.

<sup>920</sup> Ritterling 1913, T. 10,261.

<sup>921</sup> Mariné Isidro 2001, 241.

Lapfibula, amelynek hatszög alakú kengyele a síkból kiemelkedik. A hatszög formájú kengyel oldalaihoz hat kis kerek tag kapcsolódik. Felsője kúposan kiemelkedik és lapos gombban végződik közepén. Pannoniában ismeretlen lelőhelyről, Brigetioból került elő 1-1 ilyen darab. Barbaricum megfelelője Pádé/Padejről és Szarvas környékéről való. Pontos párhuzama egyelőre máshonnan nem ismert. Távolabbi, Kr. u. II. sz.-i galliai párhuzamain a kengyel oldalaihoz nem félkörös, hanem kis hengeres tagok csatlakoznak.<sup>922</sup>

### **IIB/2b altípus**

= Exner III.19 = Patek E2 = Böhme 969 = Feugère 27e /1952/  
(Nr. D-14, 172)

Lapfibula, amelynek hatszög alakú kengyele a síkból kiemelkedik. Ennek az altípusnak a hatszög sarkaira tették a hat kis kerek tagot. Felülete belső háromnegyede laposan kiemelkedik. Pannoniában ismeretlen ez a forma. A barbaricum Bajmok-Kálvária lelőhelyen fiú sírjából, Tiszaföldvár temetőjében szórványként került elő egy idetartozó példány. A forma kedvelt volt a Rajna mentétől Gallia déli régiójáig, Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhető.<sup>923</sup>

#### IIB/3a altípus

= Exner III.40.-42. = Patek E2 = Rieckhoff 4.14. = Feugère 24  
(Nr. C-204)

Tagolt peremű lapfibula. A fibula kengyelét alkotó lap átmeneti forma a karika-, és csillagfibulák közt, emailozás csak a karikából kiinduló hat nyúlvány végén lévő rekeszekben van. Pannoniában Brigetioból ismert egy ilyen példány. Pontos párhuzama nem ismert

### **IIB/3b altípus**

= Exner III.40-42. = Patek E2 = Rieckhoff 4.14. = Riha 1.7.8. = Feugère 24  
(Nr. C-170, 408, 409; D-71 187)

Tagolt peremű lapfibula. Befelé ívelő oldalú nyolcszög alakú lap alkotja a fibula kengyelét. Középe enyhén kiemelkedik a síkból. Pannoniában ismeretlen lelőhelyről 2, Brigetioból 1 ilyen darabot soroltam ide. Barbaricum megfelelője Kiskunfélegyháza--Pákapuszta egyik sírjából, és Törökszentmiklós--Surjánról való. Ez a forma kisebb-nagyobb változatosságot mutat mind méretben, mind a sokszög számában (6-8 szögletű). Britanniától Pannoniáig elterjedt az egész Imperium területén.<sup>924</sup> Ismert a Rajna-vidéken Hedernheimben, Galliában (Párizs-Louvre gyűjteménye<sup>925</sup>, Málain<sup>926</sup>). A britanniai Nor'Nour szentélyben a formát a Kr. u. II. sz.-ra keltezik.<sup>927</sup>

#### IIB/3c altípus

= Exner III.40.-42. = Patek E2 = Rieckhoff 4.14. = Feugère 24  
(Nr. C-17, 127, 172, 469)

<sup>922</sup> Fauduet 1999, 57, T. XVI, 117.

<sup>923</sup> Böhme 1972, 37.

<sup>924</sup> Hattat 1982, 192-183.

<sup>925</sup> Fauduet 1999, T. XVI, 116.

<sup>926</sup> Dollé 1978, 36.

<sup>927</sup> Hull 1968, 57, Fig. 22, 210.

Tagolt peremű lapfibula. Befelé ívelő oldalú nyolcszög alakú kengyele közepén kis kerek áttörés látható. Pannoniában Brigetióból, Carnuntumból, Csabrendekről, ismeretlen lelőhelyről való 1-1 ilyen darab. A Rajna-vidéken és Galliában (Mandeureban<sup>928</sup>, Chassey-Les-Montbozon<sup>929</sup> falusias településén Kr. u. 100-200. közé tehető rétegből) egyaránt előfordul, kelta gyökerű, galliai készítésű Kr. u. II. sz.-i formának tartja a kutatás.<sup>930</sup>

### IIB/4a1 változat

= Exner III.18 = Patek E2 = Jobst II.27.b.

(Nr. C-19, 20, 233; D-84, 87, 92, 109, 136)

Tagolatlan peremű ovális síklap alakú kengyelű lapfibula. Ovális lap alkotja e fibula kengyelét, amelyen három koncentrikus emailos mező látható. Pannoniában Carnuntumból 2 db, Nagyegyházáról 1 db származik. Utóbbi belül húros, rugós tűszerkezetű, a csoportra a szabadon álló szorítópofás csuklós tűszerkezet a jellemző. Tűtartójuk alacsony, fektetett téglalap alakú, jobbra forduló. Egy-egy barbaricum példány Ladánybenéről, Pancevo/Pančevo környékéről, Szentes-Jaksor l. női sírjából tartozik ide. Más esetben a kengyelen élére állított, vagy homorú félkörívvel tagolt rombusz alakú idom alkotta bordával osztott kengyelt emailoztak, mint Madaras 162. sírjában, vagy fordított S alakban helyezték el az emailt, mint Madaras 597. sírjában. A britanniai Nor’Nour szentélyében a formát a Kr. u. II. sz.-ra keltezük<sup>931</sup>, akárcsak South Shields római táborában<sup>932</sup>, de zömük a Kr. u. III-IV. sz.-ra keltezhető.<sup>933</sup> Britanniától a Rajna menti limesen át Pannoniáig, a szomszédos barbaricumig terjedt el ez a forma.

### IIB/4a2 változat

= Exner III.18 = Patek E2 = Jobst II.27.b.

(Nr. C-212)

Tagolatlan peremű lapfibula. Ovális lap alkotja ennek a fibulának is a kengyelét, azzal a különbséggel, hogy hozzá 12 félkör alakú tag csatlakozik. Pannoniából Komárom megyéből sorolható ide egy példány. Egy carnuntumi<sup>934</sup>, távolabbi párhuzamon a belső emailozást egy ugyanilyen szélű fibulán egy hal körvonalai bontják meg. A díszítés módja alapján ez a forma is a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető, a Rajna-vidéke műhelyeiben készülhetett.<sup>935</sup>

### IIB/4b altípus

= Almgren 222 = Collingwood Z = Patek E2 = Jobst II.27.b.

(Nr. C-212; D-85)

Tagolatlan peremű, ovális síklap alakú kengyelű lapfibula. Az ovális kengyel egész felületét borító emailból egy kisebb és egy nagyobb egymás után futó nyúl körvonalai emelkednek ki. Pannoniából egy ismeretlen lelőhelyű példány tartozik ide. A szármata barbaricumból Ladánybenéről került elő egy ilyen fibula. A technológiai sajátságok alapján az emailos fibulák középső mezőnyébe tartozhatott ez a forma. Már nem kis, külön álló rekeszekbe,

<sup>928</sup> Lerat 1956, T. XV,288.

<sup>929</sup> Feugère 1997, 168.

<sup>930</sup> Rieckhoff 1975, 66.

<sup>931</sup> Hull 1967, 48, Fig. 19,149.

<sup>932</sup> Allason-Jones/Miket 1984, 115.

<sup>933</sup> Bateson 1981, 37-38.

<sup>934</sup> Matouschek/Nowak 1985-86, 202.

<sup>935</sup> Rieckhoff 1975, 71-73.

hanem az egész felületre került az email, amelynek két-három színét egymástól az ábrázolni kívánt életképet határoló bronzbordák különítették el. Ezt a technológiát a Kr. u. II. sz. 2. felében kezdték alkalmazni, a Kr. u. III. sz. első negyedéig volt használatos.<sup>936</sup>

### **IIB/5a altípus**

= Exner III. = Patek E2  
(Nr. C-191; D-104)

Tagolatlan kengyelű lapfibula. A fibula kengyelét ellipszis alakú lap alkotja, amely oldalnézetből sík. A felületet a körvonallal azonos formájú, koncentrikus elrendezésű, három tagból álló bordadisz osztja fel három árokra. Pannoniából Brigetioból származik egy ide sorolható példány. Barbaricum megfelelője Orosház–Kakasszék, Gyógyintézet 2. női sírból való. Egy morvaországi ismeretlen lelőhelyű<sup>937</sup> példánynál a középső részen egy négyzetes elrendezésű borda fut.

### **IIB/5b altípus**

= Exner III. = Patek E2  
(Nr. C-455)

Lapfibula, kengyelének pereme kerek tagokkal osztott. Ennek az ellipszis alakú fibulának négy pontjára egy-egy kerek tagot tettek. A középső tag teljes felületét lemélyítették, aljában emailnyomok vannak. Pannoniából 1 ismeretlen lelőhelyű darabunk van belőle. Pontos párhuzama a párizsi Louvre gyűjteményéből származik.<sup>938</sup> A britanniai Nor’Nour szentélyéből ismert távolabbi párhuzamán a kengyelhez illesztett tagok pálca alakúak, ott a Kr. u. II. sz.-ra kelteznek.<sup>939</sup> Egy másik távolabbi párhuzamán Gallia Belgicából<sup>940</sup> nem négy, hanem hat arányosan elosztott korong alakú tag kapcsolódik az alaplaphoz.

### **IIB/5c altípus**

= Exner III. 39.-41. = Patek E2 = Riha 1. 7. 20.  
(Nr. C-143, 364; D-23)

Tagolt peremű síklapfibula. Annnyiban tér el az előzőtől, hogy hat kerek tagot illesztettek az alaplapra. Pannoniában Győr-Sopron megyéből és Tolna megyéből származik egy ide tartozó példány. A barbaricum Bugacról sorolunk ide egy darabot. A Rajna-vidéken, Galliában<sup>941</sup> előforduló csoport (IIB/4-8) az összetett formák közé tartozik. Érdekes, hogy egy hasonló, ovális formájú emailozott, áttört, szélén korongokkal díszített augsti<sup>942</sup> fibula Kr. u. I. sz. végére keltezhető rétegből került elő, ugyanakkor az általános kormeghatározása Kr. u. II. sz. 2. felétől a Kr. u. III. sz. 1. feléig terjed.<sup>943</sup>

### IIB/6 típus

= Exner III. = Patek E2  
(Nr. C-492)

<sup>936</sup> Rieckhoff 1975, 68-70.

<sup>937</sup> Peškař 1972, T. 173,4.

<sup>938</sup> Fauduet 1999, T. XVI.114.

<sup>939</sup> Hull 1967, 57, Fig. 22,209.

<sup>940</sup> Morin-Jean 1910, 831, T. 1,10.

<sup>941</sup> Lerat 1979, T. XXX,318.

<sup>942</sup> Riha 1994, 168.

<sup>943</sup> Böhme 1972, T. 27,1127,1129-1132.

Tagolatlan peremű, középén lépcsőzetesen kiemelkedő lapfíbula. Az ellipszis alakú fibulatestből középén tömzsi, hengeres tag emelkedik ki, emailos dísszel. Ismeretlen lelőhelyű az idesorolt pannoniai példány. Britanniában egy közelebbről meg nem határozott londoni példányát<sup>944</sup> a Kr. u. II. sz.-ra, egy fishburni<sup>945</sup> párhuzamát a Kr. u. III. sz. végére a IV. sz. elejére keltezik.

### **IIB/7a altípus**

= Exner III.26. = Patek E2 = Ettlinger 44.2 = Riha I.7.13.,17.  
(Nr. C-493)

Lapfíbula. Ellipszis alakú a kengyel, közepén kiemelkedő lapos gombbal, amelynek a felületét rekeszszománc borítja. Pannoniában ismeretlen lelőhelyű az idetartozó fibula. A Kr. u. II. sz.-ra keltezhető párhuzama Ruffenhofen<sup>946</sup> katonai táborából, Augst 1902. évi ásatási anyagából, továbbá egy 1987-es, rétegtanilag Kr. u. 70-300 közé keltezhető leletegyüttesből<sup>947</sup> származik. A szemet utánzó fibula minden bizonnyal mágikus jelentéssel bírt, bajelhárító amulettként hordhatták a katonák.

### **IIB/7b altípus**

= Exner III.26. = Patek E2 = Ettlinger 44.2. = Riha I.7.13.,17.  
(Nr. C-142; D-181)

Lapfíbula. Az előzőtől abban tér el, hogy az alaplapot nyolc félkörös tag díszíti. Pannoniában Győr-Sopron megyéből ismert egy ilyen példány. Barbaricumai megfelelője Tiszaújfaluról származik. Az emailozás technológiája, az alaplap kiegészítésének a módja a Kr. u. II. sz. 2. felére jellemző gyakorlatot tükrözi.<sup>948</sup>

### IIB/8 típus

= Exner III. = Patek E2  
(Nr. D-82)

Lapfíbula. Ennek az ovális kengyelű fibulának a közepe áttört, fölé nyúlik egy szintén emailos tag, rajta pontbetétes emailal. Egy barbaricumai példány Ladánybenéről tartozik ide. A Rajna-vidéken, Galliában előforduló csoport (IIB/4-8) az összetett formák közé tartozik, az itt bemutatott típus pontos párhuzamát eddig nem ismerjük. A forma a Kr. u. II. sz. 2. felétől a Kr. u. III. sz. 1. feléig terjedő időszakban volt használatos az említett régiókban.<sup>949</sup>

### **IIB/9 típus**

= Exner III = Patek E2 = Ettlinger 48 = Riha I.7.25. = Böhme /1020-23/  
= Feugère 28b  
(Nr. C-201, 343, 344, 407, 460)

Cipőtalpat (*planta pedis*) utánzó lapfíbula, rajta pontbetétes emailal. Pannoniából Sisciából és ismeretlen lelőhelyről 2, Brigetioból 1 példánya ismert. Birodalmi párhuzamai az Alpok vidékéről Bern, Augst (5 db, mind olyan rétegből, amelyek Kr. u. I-IV. sz. közé keltezhetők)

<sup>944</sup> Guide to the Antiquities in Roman Britain. London 1951, 20, Fig. 11,36.

<sup>945</sup> Fishburne: Cunliffe 1971, 106, Fig. 40,43.

<sup>946</sup> Herramhof/Herrmann/Koschik/Rosenstock/Wamser 1986-1987, T. 144,14.

<sup>947</sup> Riha 1994, 166, T. 44,2872.

<sup>948</sup> Rieckhoff 1975, 60-63.

<sup>949</sup> Böhme 1972, 42.

<sup>950</sup>, Vindonissa (2 db), Locarnoban egy Kr. u. II. sz.-i sírból<sup>951</sup> Rajna-Duna-vidékről Baden, Schleithelm (2 db), Oberweningen, Stuttgart-Bad Cannstadt 72., Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhető sírjából Vechigen, Galliából Reims<sup>952</sup>, Avanches<sup>953</sup>, Alesia<sup>954</sup>, Nogent-sur-Aube<sup>955</sup>, Yverdon településekről ismertek.

A picardiai Halatte gall-római fogadalmi szentély Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhető leletegyütteséből 3 példány származnak.<sup>956</sup> Az egész Birodalom területén, különösen a gall<sup>957</sup>, és belga<sup>958</sup> területeken<sup>959</sup> közkedvelt típus, egyaránt előfordul települések és temetők anyagában.<sup>960</sup> A britanniai wilderspooli, shakenoaki, és Nor'Nour<sup>961</sup> szentélyéből ismert példányok<sup>962</sup> Kr. u. II. sz.-iak.

## IIB/10 típus

= Exner III. = Patek E2 = Feugère 26c4  
(Nr. D-20)

Lapfibula. Két ovális és két háromszög alakú tag összeillesztéséből áll ez a variáns. A tagokat rekeszes zománc fedi. A szarmata barbaricumban Botos/Botoş temetőjéből származik egy ide tartozó példány. Érdekes daciai párhuzama egy Miciába került hasonló darab helyi másolatának tűnik.<sup>963</sup> Távolabbi, közepén kiemelkedő gombbal ellátott példánya a picardiai Halatte gallo-római fogadalmi templom Kr. u. I. sz. végétől a II. sz. végéig tartó korszakból való leletegyütteséből származik.<sup>964</sup>

## IIB/11 altípus

= Exner III. = Patek E2  
(Nr. C-376)

Lapfibula. Masnira emlékeztető formájú fibulatest közepén kerek lyuk van. A tűtartó és a tűszerkezet főlé nyúló 3-3 csepp alakú tagot díszítették emailal. Pannoniából ismeretlen lelőhelyről származik egy ilyen példány. A forma az összetett fibulák csoportjába tartozik, amelyeket a Rajna-vidéken és Galliában egyaránt megtalálunk, és a Kr. u. II. sz. 2. felétől a Kr. u. III. sz. I. feléig keltezünk. Pontos párhuzama egyelőre ismeretlen, a Gallia Belgicából származó hasonló darab nem keltezett lelőkörmények közül való.<sup>965</sup>

## IIB/12 típus

= Exner III = Patek E2 = Ettlinger 41 = Riha I.7.5 = Böhme 41

<sup>950</sup> Riha 1994, T. 46,2920-22.

<sup>951</sup> Ettlinger 1973, 126-127.

<sup>952</sup> Morin-Jean 1910, 833, T. III,5.

<sup>953</sup> Mazur 1998, T. 22,345.

<sup>954</sup> Lerat 1979, T. XXXIV,375,376.

<sup>955</sup> Morin-Jean 1910, 826, Fig. 32.

<sup>956</sup> Durand 2000, 273, T. III,38-40.

<sup>957</sup> Lerat 1956, T. XVII,315 (Seveux); T. XVIII,314 (Langres citadella).

<sup>958</sup> Vertunum vicusa, két példány: Cahen/Claussé 1973-74, 66.

<sup>959</sup> Fauduet 1999, 59, T. XVII,126.

<sup>960</sup> Feugère 1985, 376.

<sup>961</sup> Hull 1967, 59, Fig. 23,216-223.

<sup>962</sup> Bateson 1981, 43, T. 6,19.

<sup>963</sup> Cociş 2004, 309, Kat. 799. A szerző tévedésből az íves kengyelű fibulák közt tárgyalja.

<sup>964</sup> Durand 2000, 273, T. III,32.

<sup>965</sup> Henry 1933, Fig. 376. (Aisne)



=Jobst II.27.a= Feugère 24d1

(Nr. C–27-29, 135, 190, 276, 253-255, 276, 314, 352, 437-440; D–17, 19, 39, 45, 108, 121, 164, 165, 171, 186, 194)

Amazonpajzs, pelta alakú kengyelű lapfibula. A pelta alakú síkplapot megosztja két perem. Az egyik a közepén emelkedik ki, a másik a körvonalat követve körbefut, ezzel nyílt lehetőség a többszínű emailozásra. Nagy számban került elő Pannoniából: ismeretlen lelőhelyről 4 db, Carnuntumból és Burgenaeből 3-3, a baranya megyei Szigetvár-Domonkospusztáról, Brigetiából, Intercisából, Poetovioából, Sisciából 1-1 darab került elő. A barbaricumban Békés-Hidashát Vizesbánomról, Fehértemplom/Bela Crkvából, Egyek--Ohat-Csípóhalomról, Fülöpszállás-Kecskeméti útról, Pancsevo/Pančevo környékéről, Sükösd temető 1. sírjából, Tiszaföldvár-Téglagyár 37, 49. női sírjaiból 1-1 db, és ugyaninnen 1 szőrvány példány, Törökszentmiklós-Surjánból az 54. női sírból, Versec/Vršac 14. sírból került elő.

Ez a típus közkedvelt volt az egész Birodalom területén, megtalálható a britanniai Bagendon, Camoludunum, galliai Alesia, Montbeliard<sup>966</sup> Autun, Lyon<sup>967</sup>, a felső-germán limes menti Asciburgium<sup>968</sup> Hofheim<sup>969</sup>, Kempten, Augsburg anyagában, Hofheim in Taunus korai táborában<sup>970</sup>, a svájci Augstban<sup>971</sup> a noricum-i leletek közt, valamint a szabad germán és szarmata szállásterületeken.<sup>972</sup> Gyártása Galliában Kr. u. 60-70 körül kezdődhetett és a virágkora a Flaviusok alatt lehetett<sup>973</sup>, a Rajna-vidéken a Kr. u. II. sz. folyamán gyakori, a III. sz.-ra is átnyúlt használata.<sup>974</sup>

## IIB/13a altípus

= Exner II.4.,7 = Patek E2 = Böhme B 41i

(Nr. C–15, 403)

Lapfibula tagolt peremmel. Négyzet alakú kengyel közepe kerek áttöréssel díszített, négy oldalán egy-egy sematikus hüllőfejjel. Pannoniából ismeretlen lelőhelyről és Carnuntumból 1-1 ilyen darab származik. E fibulákat K. Exner<sup>975</sup> ugyan az íves kengyelű fibulák közé helyezte, de már akkor látta és jelezte, hogy ezek a fibulák kapcsolatban állnak más fibulacsoportokkal. A két szimmetriatengelyű és a lapfibulákhoz is odakapcsolta. A fibulákat oldalnézetük alapján a lapfibulákhoz sorolja A. Böhme<sup>976</sup>, a saalburgi fibulák azonban csak távoli párhuzamai az itt szereplő altípusnak. A Kr. u. II. sz. 2. felére keltezi darabjait.

## IIB/13b altípus

= Exner II.4.,7 = Patek E2 = Böhme 41i

(Nr. C–223, 341)

<sup>966</sup> Lerat 1957, T.VI,141.

<sup>967</sup> Feugère 1985, 348.

<sup>968</sup> Bechert 1973, T. 10,90.

<sup>969</sup> Ritterling 1913, 131, T.10,262.

<sup>970</sup> Ritterling 1913, T. 10,262.

<sup>971</sup> Riha 1994, 173.

<sup>972</sup> Böhme 1972, 38.

<sup>973</sup> Feugère 1985, 344.

<sup>974</sup> Böhme 1972, 37-38.

<sup>975</sup> Exner 1939, 55.

<sup>976</sup> Böhme 1972, 36-37.

Tagolt peremű, közepén kiemelkedő alakú lapfibula. A négyzet alakú kengyel a IIA/6 változathoz hasonlóan emelkedik ki, oldalain egy-egy kör alakú, pontbetétes emailt hordozó taggal. Pannoniából Környe–Mihály tanyáról és Sisciából származik egy ide sorolható példány. A forma ismert Galliában<sup>977</sup>, saalburgi<sup>978</sup>, Hüfingen vicusából származó párhuzamuk a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>979</sup>

### IIB/13c altípus

= Exner II.4.,7 = Patek E2

(Nr. C - 213, 359, 470)

Tagolt peremű lapfibula. A négyzet alakú kengyel közepén nagy kerek pontbetét van, négy oldalán kis vese alakú nyúlvány ugyanilyen formájú rekeszes emailal, közepén és két végén egy-egy pálcattaggal. Pannoniából egy ismeretlen lelőhelyről, Tatáról és Komárom megyéből 1-1 példány származik. A Rajna-vidéken<sup>980</sup>, Galliában<sup>981</sup>, Britanniában 1-1 példány ismert. A britanniai Nor’Nour szentélyéből ismert példányt a Kr. u. II. sz.-ra keltezik.<sup>982</sup> Elképzelhető, hogy a formát Brigetio környékén másolták, ha figyelembe vesszük a IIB/13 elterjedését.

### IIB/14 típus

= Exner III. = Patek E2

(Nr. C - 442)

Tagolt peremű lapfibula. Ház bejáratát (*aedicula*) utánzó kengyel alján kis kerek függesztő karika figyelhető meg. Pannoniából ismeretlen lelőhelyről származik egy ide tartozó példány. Unikális, párhuzama ismeretlen.

### IIB/15a altípus

= Exner III. = Patek E2 = Ettlinger 42.3 = Böhme /926/ = Riha 7.13. = Feugère 27b

(Nr. D–1, 58)

Összetett lapfibula. Két elemből összetett kengyelű fibula, a nagyobbik kerek tag közepe áttört, három oldalán kis kerek tagokkal. Másik tagja egy áttöréssel díszített háromszög. A szarmata barbaricumban Abádszalók-Dobihalmon<sup>983</sup>, Kardoskút-Fehér tó egyik női sírjából, egy IIA/14 példánnyal együtt került elő egy-egy példánya. Pontos párhuzamuk Britanniából, Bradwellből való, egyes elemeik rokonságban állnak kiképzésüket tekintve egy augsti és egy winchesteri fibulával. A Rajna-vidéki katonai táborokban ugyanúgy megtalálható ez a forma, mint Észak-Galliában és a mai Svájc területén.<sup>984</sup> Augstból előkerült párhuzamát a Kr. u. II. sz. végére, III. sz. első évtizedeire keltezik a vele együtt talált érmek és kerámia.<sup>985</sup>

### IIB/15b altípus

= Exner III.44 = Patek E2 = Riha I.7.12.

<sup>977</sup> Lerat 1979, T. XXXI,328.

<sup>978</sup> Böhme 1972, T. 25,975.

<sup>979</sup> Rieckhoff 1975, 68-69.

<sup>980</sup> Exner 1939, T. 12,2.

<sup>981</sup> Hattat 1982, 157.

<sup>982</sup> Hull 1968, 55, Fig. 21,176.

<sup>983</sup> A feldolgozásba nem vettem be egy abonyi lelőhelyű fibulát (Vadai 2003, 384), mivel avar temetőből való.

<sup>984</sup> Feugère 1985, 370.

<sup>985</sup> Riha 1994, 161, T. 42,2829.

(Nr. C-84; D-54)

Összetett lapfibula. E típusnál a korong szélén öt kis kerek tag található, és a háromszög helyett egy sematikusan kidolgozott hullófej van. Pannoniában Carnuntumból származik egy ilyen példány. Barbaricumi példánya Hódmezővásárhely-Kishomok egyik sírjából ismert. Távolabbi párhuzamai ovális középső alaplappal Emonából<sup>986</sup>, Vindonissából<sup>987</sup>, kerek középső lappal és három kis félkörös kiegészítő taggal a párizsi Louvre gyűjteményéből<sup>988</sup> származnak, az összetett fibulák Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhető csoportjához tartoznak.

### IIB/15c altípus

= Collingwood Z = Patek E2

(Nr. C-334)

Összetett lapfibula. Ennél a típusnál a háromszög helyett a kerek taghoz egy négyzet alakú elem csatlakozik. Pannoniában Sisciából ismert egy ilyen példány. Pontos párhuzama ismeretlen.

### IIB/15d altípus

= Collingwood Z = Exner I.45. = Patek E2 = Böhme B41n

(Nr. C-157; D-61)

Összetett lapfibula. A középén áttört kerek tag tűtartó felőli oldalán egy félkör, a tűszerkezet felőli részén egy plasztikusan kidolgozott, háromdimenziós állatfej (teknős?) látható. Pannoniából Brigetioiban került elő egy ilyen példány. Barbaricumi megfelelője Kecskemét vidékéről származik. Távolabbi párhuzamuk rombusz alakú lappal a britanniai Catterickből<sup>989</sup> való, Kr. u. 100-150 közé keltezhető. Gallia Belgicában (De Horden falusias településén<sup>990</sup>), Gallia középső régiójában (Mandeure gyűjteményében<sup>991</sup>, távolabbi párhuzama Boulogne-sur-Merből<sup>992</sup>) a Rajna-Duna-vidéken<sup>993</sup> (Saalburgban 2, Bad Kreuznach, Köln anyagában 1-1 hasonló darab van) volt használatos ez az altípus. Felvethető e példányok Rajna menti műhelyből való származása.<sup>994</sup>

### IIB/16 típus

= Exner III. = Patek E2 = Feugère 26.e.

(Nr. C-85)

Összetett lapfibula. E típus közepén egy négyzetes tag van, négyzetes rekesszel az email befogadására. A tűtartó fölé plasztikusan kidolgozott hullófej, a tűszerkezet fölé egy korongos tag nyúlik szélén cikk-cakk mintával. Pannoniában Carnuntumból ismert egy ide tartozó példány. Birodalmi párhuzama Galliából<sup>995</sup>, a britanniai Nor’Nour szentélyéből ismert, ott a Kr. u. II. sz.-ra keltezik.<sup>996</sup>

<sup>986</sup> Patek 1942, T. 104,20.

<sup>987</sup> Ettlinger 1973, T. 13,9.

<sup>988</sup> Fauduet 1999, T. XVI,121.

<sup>989</sup> Hattat 1982, 156-157.

<sup>990</sup> Roest 1988, 167, T. XI,243.

<sup>991</sup> Lerat 1957, T. VIII,20.

<sup>992</sup> Morin-Jean 1910, 826, Fig. 31.

<sup>993</sup> Böhme 1972, T. 25,961-962.

<sup>994</sup> Böhme 1972, 37.

<sup>995</sup> Lerat 1957, T. VIII,123.

<sup>996</sup> Hull 1967, 53, Fig. 20,173.

### **IIB/17 típus**

= Exner III. = Patek E2) = Riha I.7.16. /Kat. 1655-56./  
(Nr. C-88)

Összetett lapfibula. A félgömb alakúan kiemelkedő középső tagon kerek pontbetétbe helyezett email van. A kerek taghoz le-, és fölfelé egy-egy sematikus kidolgozott hüllőfej nyúlik. Pannoniában Carnuntumból sorolhatunk ide egy darabot. A IIB/16 típusához hasonlóan ez a példány is unikális a birodalom anyagában. Távolsági párhuzama nagyobb, és az emailozás mellett kerek áttöréssel is díszített alaplappal Alesiából való.<sup>997</sup> Augstban másik távoli párhuzamát a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.<sup>998</sup>

### IIB/18 típus

= Collingwood Z = Exner III.6.42. = Patek E2 = Riha 7.9 = Böhme B41u  
(Nr. D-117)

Összetett lapfibula. A kengyel középső tagja egy élére állított áttört felületű rombusz, amelynek közepéről lapos gomb nyúlik ki oldalain és csúcsain egy-egy kerek taggal. Barbaricum megfellelője Sövényházán került elő. Birodalmi párhuzamai a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető, Saalburgból, Gerolsteinből származnak.<sup>999</sup>

### **IIB/19 típus**

= Collingwood Z = Patek E2  
(Nr. C-326)

Összetett lapfibula. A hatszög alakú fibulatest csúcsaihoz hat kis kerek tag csatlakozik. A hatszög alakú lapot közepén négyszög alakú áttörés díszíti, amelyet alul és felül háromszög alakú rekeszbe helyezett email keretez. A háromszög alakú mezők alatt helyezkedik el a tütartó, és a szabadon álló, szorítópoás csuklós megoldású túszerkezet. Pannoniából Sisciában ismert ilyen példány. Hasonló példányok kerültek napvilágra Augstból és Saalburgból, a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető, azonban nem egyeznek meg teljes egészében a sisciai példánnyal. Pontos hasonmásai közül az egyik a Krim-félszigeten fekvő Inkerman temető egy sírjából származik<sup>1000</sup>, egy másik pedig libanoni<sup>1001</sup> eredetű.

### IIB/20 típus

= Collingwood Z = Patek E2  
(Nr. C-126)

Összetett lapfibula. A fibula kengyelét alkotó élére állított rombusz alakú lap felső és alsó csúcsát enyhén megnyújtva három-három kiugró kerek taggal díszítették. Közepén rombusz alakú áttörés látható. Pannoniában Aquincumból ismert egy ilyen példány és a Kr. u. II. sz.-ra jellemző ez a forma, egyes elemei külön-külön megtalálhatók más fibuláknál a Rajna mentén. Pontos párhuzama azonban nem ismert.

### **IIB/21 típus**

= Collingwood Z = Exner III.16 = Patek E2 = Riha 7.20 /Kat. 1699/

<sup>997</sup> Lerat 1979, T. XXXII,342.

<sup>998</sup> Riha 1979, 192-193.

<sup>999</sup> Böhme 1972, 38.

<sup>1000</sup> Веймарн 1963, Т. IX,6.

<sup>1001</sup> Hattat 1982, 146-147.

(Nr. C-347)

Összetett lapfibula. E fibula kengyele is rombusz alakzathoz hasonlít, amelynek a közepén ovális áttörés van. A sarkain kiugró kerek tagokból további három-három kis kerek tag áll ki. Pannoniából Sisciából származik egy ide sorolható példány. A Rajna-vidékétől Galliáig elterjedt forma. Távolabbi párhuzama a picardiai Halatte gall-római szentélykörzet fogadalmi templomából Kr. u. I. sz. végétől a II. sz. végéig keltezhető leletegyüttesből ismert.<sup>1002</sup>

#### IIB/22 típus

= Collingwood Z = Patek E2 = Riha 7.20./Kat. 1699/

(Nr. C-348)

Összetett lapfibula. E variáns kengyelének közepét ovális lap alkotja, közepén kerek áttörés van. Alul és felül stilizált koronára emlékeztető nyúlványok vannak, széleihez illeszkedő három kerek taggal. Pannoniában Sisciából származik egy ilyen darab. Noricum párhuzama Krainburgból való.<sup>1003</sup> Augsti párhuzama a Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhető leletegyüttesből származik<sup>1004</sup>, Észak-Gallia és a Rajna-vidék az elterjedési területe ennek a formának, Britanniából teljesen hiányzik.

#### IIB/23a altípus

= Collingwood Z = Exner I. 54. = Patek E2 = Ettlinger 44.

(Nr. D-105)

Összetett lapfibula. E variáns kengyelét két részre bonthatjuk. A felső áttört háromszög alakú, az alsó félbe vágott ellipszisre emlékeztet, amelyből három kis bütyök nyúlik ki. Barbaricum példánya Öcsöd--Mogyoróshalom 2. női sírjából való.<sup>1005</sup> Az összetett formák közé tartozik, az Alpok vidékén és a Rajna folyó mentén fordul elő, a Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhető.<sup>1006</sup>

#### **IIB/23b altípus**

= Collingwood Z = Exner I.54. = Patek E2 = Ettlinger 44.

(Nr. C-115)

Összetett lapfibula. Ennek a típusnak az alsó részét egy pelta alakú motívum alkotja, a felső részén két félhold támaszkodik egymásnak kétszer ismételve, egymás fölé helyezve, végükön egy kis korong alakú nyúlvány ül. Pannoniában Ad Militareből ismert egy ilyen példány. A IIB/23a altípushoz hasonlóan az összetett kengyelű lapfibulák középső, Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhető csoportjához tartozik, a Rajna-vidéken mindkét lapot áttört formában találjuk, ezek Köln, Trier, Mainz katonai táborainak<sup>1007</sup>, Günzburg<sup>1008</sup> civil városának anyagából származnak.

#### IIB/24a1 változat

= Collingwood Z = Exner II.15. = Patek E2 = Ettlinger 44.3 = Riha 7.15

= Böhme B41o = Feugère 26.c.3.a.

(Nr. C-67)

Összetett lapfibula. A kengyel közepén egy korong alakú lap van kis kerek áttöréssel, melyhez alul és felül két egymáshoz támaszkodó félhold kapcsolódik egy-egy kerek taggal

<sup>1002</sup> Durand 2000, 273, T. III,30.

<sup>1003</sup> Patek 1942, 48, 215.

<sup>1004</sup> Riha 1979, 197, T. 65,1699.

<sup>1005</sup> Vaday 2003, 364. Vaday A. említi, hogy Párducz M. és Sellye I. keltezi, de nem ismert melyik időszakra, ám a hivatkozott helyeken egyik szerző sem foglalkozik az öcsödi sír időrendjével.

<sup>1006</sup> Ettlinger 1973, 25-26.

<sup>1007</sup> Exner 1939, 88.

<sup>1008</sup> Czysz 2002, 91, T. 74,12.

kiegészítve. Pannoniában Carnuntumból 1 ide sorolható darab került elő. Britanniától Pannoniáig gyakori forma. Birodalmi párhuzamai Noviomagusból<sup>1009</sup>, Wiesbadenből<sup>1010</sup>, Dura Europosból<sup>1011</sup> származnak, az altípuson belül a korai, Kr. u. II. sz.-i változatként értelmezhetők.<sup>1012</sup>

#### IIB/24a2 változat

= Collingwood Z = Exner II.15 = Patek E2 = Ettlinger 44.3 = Riha 7.15

= Böhme B41o = Feugère 26.c.3.a.

(Nr. C-351; D-7)

Összetett lapfibula. Az előző, IIB/24a1 változattól eltér abban a tekintetben, hogy a kengyel közepén lévő korong alakú lapba nittel rögzítettek egy forgatható, plasztikusan kidolgozott állatot, amelynek meghatározásáról megoszlanak a vélemények. Az egyik álláspont szerint a szóban forgó állat delfin, ennek megfelelően a kengyel két oldalán elhelyezett tagon lévő félhold alakú bemélyedéseket is stilizált delfinként értelmezik.<sup>1013</sup> A másik, általam is elfogadott nézet szerint madarat látunk, a félhold alakú emailos mezők pedig stilizált lunulaként értelmezhetők. Pannoniában a Baranya megyei Szigetvár-Domonkospusztáról származik 1 ilyen fibula. A barbaricum Ásotthalom női sírjában egy IIA/4b fibulával együtt került elő egy ide tartozó példány.

Közkedvelt volt ez a változat, Gallia észak-keleti vidékén jelentkező koncentrációja alapján műhelyét ott kell keresnünk.<sup>1014</sup> Az észak-itáliai Airolo-Madrano temető Kr. u. 150-180 közé keltezett, 1957/7. sírjából 4 db<sup>1015</sup> ilyen példány származik egy Drag. 37/32 típusú tállal együtt. További példányok Richborough, Noviomagus<sup>1016</sup>, Alesia<sup>1017</sup>, Aiguisy<sup>1018</sup>, Bavay, Namur<sup>1019</sup>, Strée, Strassburg, Mechel szentélye, Alsbrieden<sup>1020</sup>, Mainz, Trier, Heidenheim<sup>1021</sup> az al-dunai Durostorum<sup>1022</sup> területéről ismertek. Európa nyugati peremén és Britanniában egyelőre ismeretlen ez a forma.<sup>1023</sup>

#### IIB/24b változat

= Collingwood Z = Exner II. = Patek E2

(Nr. C-283, 431)

Összetett lapfibula. A kengyel közepén kerek lap, alul és fölül egy-egy háromszög alakú taggal bővítve, jobb és bal oldalt egy-egy kerek taggal kiegészítve. Pannoniában Sisciából és ismeretlen lelőhelyről származik egy ide tartozó példány. Birodalmi párhuzama nem ismert. Felvethető, hogy az altípus egyszerűbb felfogású, helyi másolata, közelebből nem keltezhető körülmények közül származik.

#### IIB/25 típus

= Collingwood Z = Exner III.39 = Patek E2

<sup>1009</sup> Buchem 1941, T. XV. 14,15.

<sup>1010</sup> Exner 1939, T. 11,10.

<sup>1011</sup> Toll 1949, T. 9,28.

<sup>1012</sup> Ettlinger 1973, 120.

<sup>1013</sup> Ettlinger 1973, T. 14.9. nyomán Matouschek/Nowak 1985/86, 157-158.

<sup>1014</sup> Haralambieva 1998-1999, 137.

<sup>1015</sup> Butti Ronchetti 2000, 244-245.

<sup>1016</sup> Buchem 1941, T. XV,17-18.

<sup>1017</sup> Lerat 1979, T. XXXII,341.

<sup>1018</sup> Henry 1933, T. 37,2.

<sup>1019</sup> Henry 1933, T. 37,3. (Dinant/Namur)

<sup>1020</sup> Exner 1939, 57-58.

<sup>1021</sup> Sölch 2001, T. 26,11.

<sup>1022</sup> Haralambieva 1998-1999, 136-140.

<sup>1023</sup> Bateson 1981, 33-45, Fig. 2-6.

(Nr. C-485)

Összetett lapfibula. Közepét kisebb kerek lap alkotja, amelyből lapos kerek gomb emelkedik ki. Négy irányban egy-egy kisebb négyzet indul ki belőle. Pannoniai, ismeretlen lelőhelyű fibula tartozik ide. Galliában ritka forma (Mandeure<sup>1024</sup>) a Rajna mentén gyakoribb: Frankfurt, Trier, Wiesbaden<sup>1025</sup> anyagából ismert. Az Adriai-tenger partján fekvő Stinica<sup>1026</sup> egy fibulája is idetartozik. Műhelye a Rajna-vidékre lokalizálható. Ennek a típusnak a kialakítása a IIA/13d, és a IIB/26 kiképzésével mutat hasonlóságot. A IIA/13d-vel a központi lap formája rokonítja, a IIB/26-hoz a kiegészítő tagok négyzetes formája kapcsolja. Az emailozás módja, a központi, továbbá kiegészítő lapok széles variációja alapján a Kr. u. II. sz. végére, a III. sz. elejére keltezi ezt a csoportot.

#### IIB/26 típus

= Collingwood Z = Exner III. = Patek E2 = Riha 7.20.

(Nr. C-445, 451-453)

Összetett lapfibula. E típus közepén enyhén kiemelkedő, négyzet alakú elem van, oldalaihoz négy háromszög alakú kiegészítő lap csatlakozik, amelyek csúcsein kis kerek tagok láthatók. Pannoniából 4 ismeretlen lelőhelyű darabot sorolunk ide. Ez a forma az emailos fibulák késői alakja, Galliától<sup>1027</sup> a Rajna-vidékig terjedt el, a Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhető. Pontos párhuzama Porolissumból<sup>1028</sup>, Mandeureból, Augstból<sup>1029</sup>, Vertunum vicusából<sup>1030</sup> ismert.

#### **IIB/27 típus**

= Collingwood Z = Exner I.51. = Patek E2 = Ettlinger 44.1.

(Nr. D-166)

Összetett lapfibula. A fibula kengyele három részből áll. A tütartó fölött egy háromszög alakú lap van, a csúcsein egy-egy kerek taggal. Ettől borda választja el a téglalap alakú tagot, amelynek két oldalán karikat utánzó áttörések vannak. A tüszerkezet fölé pedig karika nyúlik a szélén cikk-cakk mintával. Pannoniában ismeretlen ez a típus. A Barbaricumból Tiszaföldvár--Téglagyar<sup>1031</sup> temető 50. kislány sírjából IA/4f fibulával együtt került elő egy ide tartozó példány. Pontos párhuzamai közül a badeni töredékes, a Dura Europs-i jó állapotú.<sup>1032</sup> A Rajna mentén<sup>1033</sup> távolabbi párhuzamai nagyobb számban kimutathatók. Ez az összetett, emailozott és áttört forma ritka az Alpok vidékén<sup>1034</sup> és Galliában<sup>1035</sup>, ismeretlen Hispaniában<sup>1036</sup>. E típus a Kr. u. 125-175 közé keltezhető.<sup>1037</sup>

#### IIB/28 típus

= Collingwood Z = Exner I.52. = Patek E2 = Ettlinger 44.

(Nr. C-262)

<sup>1024</sup> Lerat 1956, T. XV. 294.

<sup>1025</sup> Exner 1939, 109-110.

<sup>1026</sup> Patek 1942, T. XVII, 11.

<sup>1027</sup> Lerat 1957, T. VIII, 134.

<sup>1028</sup> Cociş 2004, 208, T. 108, 1517.

<sup>1029</sup> Riha 1979, 197.

<sup>1030</sup> Cahen/Clausse 1973-74, 66.

<sup>1031</sup> Vaday 1982, 276, T. 10, 1; Vaday 2003, 411, Fig. 42.

<sup>1032</sup> Ettlinger 1973, T. 14, 6.

<sup>1033</sup> Exner 1939, 55.

<sup>1034</sup> Ettlinger 1973, 119.

<sup>1035</sup> Lerat 1956, T. XV, 295. (Mandeure: a forma áttört változata).

<sup>1036</sup> Mariné Isidro 2001, 465.

<sup>1037</sup> Ettlinger 1973, 30.

Összetett lapfibula. A fibula kengyelét két részre bontjuk. A tütartó felett kerek karika van zsinór befűzésére, amelyből egyenletesen elosztva öt kis pálcátag nyúlik ki, ebből indul ki egy háromszög alakú rész, közepén lépcsőzetesen kiemelkedik, bal oldalán ismét egy kis karika van 3 pálcátaggal, a háromszög alakú részre egy áttört háromszög alakú rész illeszkedik, sarkain kerek, pontbetéttel kitöltött tagokkal. Egyetlen példánya Pannoniában Pest megyéből származik. A barbaricumban ismeretlen. A Rajna-vidéken, Alzey és Zugmantel anyagából ismertek párhuzamai<sup>1038</sup> Kr. u. II. sz. második felétől a III. sz. első feléig használták.<sup>1039</sup>

*II C. csoport: Általalakos lapfibulák  
(szorítópfás csuklós, és húros-rugós tűszerkezettel<sup>1040</sup>)*

E csoport példányait nagy általánosságban a Kr. u. I. sz. utolsó negyede és a III. sz. vége közé keltezük<sup>1041</sup>, amennyiben szűkíteni lehet az időszávot, az adott változatnál tüntetem fel.

IIC/1a1 változat

= Almgren 222a= Collingwood Z= Patek E2G= Riha7.22= Böhme B43c

= Feugère 29.a.29.

(Nr. C-96, 116, 226, 361; D-5)

Galambfibula, fejrése plasztikusan kiemelkedik. A nyitott szárnyak és a test síkban kiterítve ábrázolt, emailal díszített. Pannoniából Carnuntumból, Bábólnáról, Környe-Fagyaspusztáról, Tatabánya-Bánhida, Eröműtő lelőhelyen került elő egy ilyen példány. A barbaricumban Alsónémedi-Kenderföld egyik női sírjában, a mellkas alatt került elő egy ide tartozó példány. Britanniában, a germán limes területén Hedderheimben, Cannstattban, Saalburgban<sup>1042</sup>, Galliában Besançonban<sup>1043</sup>, Fère-Champenoise (Marne)-ból<sup>1044</sup>, Strassburgban, Reimsben ismertek párhuzamai, a Kr. u. II. sz. ra keltezhetők.<sup>1045</sup>

IIC/1a2 változat

= Almgren 222a= Collingwood Z= Patek E2G= Feugère 29.a.29

(Nr. C-1,60, 93-95, 227, 231, 268, 362)

Madárfibula. Az előző változattól abban tér el, hogy szárnyai zártak. Pannoniából Carnuntumból<sup>1046</sup> öt, a komárom megyei Környe-Fagyaspusztáról, Azaumból, Tatabánya-Józseflaposról és Ménfőcsanak-Szelesről egy-egy példány került elő. Pontos párhuzama a hannoveri Kestner Museumból<sup>1047</sup>, és a Viminacium "Više Grobalja" temető *culina* alatti, Kr. u. I. sz. végétől Kr. u. III. sz.-ig keltezhető rétegekből származik.<sup>1048</sup> Hasonló fibulák Kréta szigetén, Algériában ismertek.<sup>1049</sup>

<sup>1038</sup> Exner 1939, 87-88, T. 9,7-8.

<sup>1039</sup> Exner 1939, 56.

<sup>1040</sup> Kívül húros, rugós tűszerkezetű példányok: IIC/8a(C-106); IIC/9c2(C-61); IIC/13(C-480).

<sup>1041</sup> Feugère 1985, 394.

<sup>1042</sup> Böhme 1972, 40. Saalburgból két példány is sorolható ide.

<sup>1043</sup> Lerat 1956, T. XVII,307.

<sup>1044</sup> Morin-Jean 1910, 823, Fig. 28.

<sup>1045</sup> Böhme 1972, 67.

<sup>1046</sup> Bad-Deutschaltenburg/Carnuntum: 5 db; Petronell:1 db.

<sup>1047</sup> Kestner Museum 1964, 70.

<sup>1048</sup> Zotović/Jordović 1990, 49, Abb. 14.

<sup>1049</sup> Feugère 1985, 413.



#### IIC/1a3 változat

= Almgren 222a= Collingwood Z= Patek E2G= Riha7.22= Böhme B43c= Feugère 29.a.29

(Nr. C-270)

Madárfibula. Az előzőtől abban tér el, hogy a testet egy rombusz alakú, több lépcsővel tagolt lap alkotja, amelyen a farkat enyhe hullámvonallal záródó rövid tag jelzi. A keskeny, magas, háromszög alakú tűtartó az emailos fibulák korai csoportját jellemzi, ez azonban nem zárja ki a forma későbbi keltezését, amely mellett az állatfibula kengyelének kiképzése szól. Inkább arra utal, hogy egy valódi helyben készült fibulával állunk szemben. Pannoniában Potzneusiedlből<sup>1050</sup> került elő egyetlen példánya. Párhuzama egyelőre ismeretlen, ez a példány közelebből nem keltezhető.

#### IIC/1a4 változat

= Almgren 222a= Collingwood Z= Patek E2G= Ettlinger 46.

(Nr. C-97, 98)

Madárfibula. Az előző változattól abban tér el, hogy teljesen plasztikus kidolgozása a madár, (úszó kacsza) teste. A kacsza szárnyait kis, egymás mellett sűrűn sorakozó félhold alakú bemélyedésekbe elhelyezett piros-kék emailal jelezték, gerincét a tollakkal ellentétesen hajló, rövidebb félhold alakú piros emailos bemélyedések, farktollait kis ék alakú rekeszek mutatják, folytatásukban kis lyukas nyúlvánnyal zsinór, vagy lánc befűzésére. Carnuntumból két ilyen példány ismert. A svájci Solothurnból pontos párhuzama ismert. Kevésbé pontos kidolgozása változatai Yorkból, Traianus éremmel keltezett sírból, Walbrookból, Saint Albansból Kr. u. II. sz.-i környezetből származnak.<sup>1051</sup> Emailozás nélküli változata Colchesterből, Kr. u. 190-ig keltezett sírból származik.<sup>1052</sup>

#### IIC/1b altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z= Patek E2 G= Ettlinger 48

(Nr. C-140, 225)

Madárfibula plasztikusan kiemelkedő fejfel. A testének többi része síkban ábrázolt, emailal díszített. Pannoniából Környe-Mihálytanya, Arrabona Kr. u. II. sz.-i hamvasztásos temetőjében került elő egy-egy ilyen példány. Ez az altípus nem fordul elő Közép- és Dél-Galliában. A bulgáriai Várna múzeumának gyűjteményéből sorolható ide egy töredékes fibula.<sup>1053</sup>

#### IIC/1c altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek E2 G = Böhme B43b= Feugère 29.a.25.

(Nr. C-58, 59)

Bagolyfibula. Fejét szembe fordítja, teste jobbra forduló. Szárnyát emailal díszítették. Pannoniában Carnuntumból származik két ide sorolható darab. Birodalmi párhuzamai Saalburgból<sup>1054</sup>, Jamiolleból, Mandeureből<sup>1055</sup>, Meclo-Mechelből származnak. Ez az altípus kis példányszámú, és nem ismert Hispania és Britannia anyagából.

<sup>1050</sup> Winter 1985-86, 343, T. 362,14.

<sup>1051</sup> Bateson 1981, 42.

<sup>1052</sup> Ettlinger 1973, 124 T. 17,12.

<sup>1053</sup> Haralambieva 1998-1999, 138, T. II,1-3.

<sup>1054</sup> Böhme 1972, 40.

<sup>1055</sup> Lerat 1956, T: XVIII,309.

IIC/1d1 változat

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Böhme B43d = Feugère 29.a.23.

(Nr. C-400)

Jobbra forduló páva, szárnyai és szeme emailal díszített. Pannoniában egy ismeretlen lelőhelyű darab képviseli ezt a változatot. A Birodalom területén Zugmantelből, Namurból, Auvergneből, Vertaultból ismertek párhuzamai.<sup>1056</sup> A párizsi Louvre gyűjteményéből sorolható ide egy Kr. u. I. sz. végére keltezhető példány.<sup>1057</sup> Egy szűkebb régió belüli elterjedést mutat ez a csoport, a Birodalom középső és keleti zónájára jellemző.

IIC/1d2 változat

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Ettlinger 47

(Nr. C-57)

Jobbra forduló páva egész testén email dísszel. Pannoniában Carnuntumból került elő egy ilyen példány. Daciából Porolissum városából származik egy elnagvoltabb változata.<sup>1058</sup> A Birodalom középső és nyugati régiójában ez a forma ismeretlen<sup>1059</sup>.

IIC/1e altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.a.21.

(Nr. C-301)

Jobbra néző kakas, szárnyán email díszítéssel. Pannoniából Sisciából ismert egy ilyen példány. Ez az altípus csak Galliában<sup>1060</sup> és Pannoniában fordul elő.<sup>1061</sup>

IIC/2a altípus<sup>1062</sup>

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Riha 7.25. = Feugère 29.a.14.a.

(Nr. C-10, 99, 100, 160, 161, 162, 393, 394-396; D-115)

Jobbra ugró nyúl, testén a kontúrt követően, és pontbetétekben elhelyezett emailal. Pannoniában ismeretlen lelőhelyről 4, Brigetióból és Carnuntumból 3-3 ilyen példány ismert. Barbaricumai megfelelőjük Röske--Sárosvölgyről való. Ez az altípus nagy számban terjedt el a Birodalomban a Kr. u. II. sz. végén, a III. sz. első évtizedeiben Britanniától<sup>1063</sup> Pannoniáig.<sup>1064</sup> Pannoniai közvetítéssel a borostyánúton kerülhetett a gotlandi Bjersbe egy ilyen fibula.<sup>1065</sup>

IIC/2b altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.a.14.c.

(Nr. C-90, 91, 153, 214-218, 373)

Jobbra néző, ülő nyúl. Testén két egymással szembe fordított nyúl alakú rekesszel, köztük répa alakú rekész, bennük email. Pannoniában Wiener Neustadtból és Katzelsdorfól 1-1, Komárom megyéből 5, Carnuntumból 2 példány tartozik ide. A nyúlfibulák kisebb csoportját alkotja ez az altípus, szokatlanul nagy példányszámban ismert Pannoniából, míg a Birodalom

<sup>1056</sup> Böhme 1972, 40.

<sup>1057</sup> Faudet 1999, 60. T. XVII,131.

<sup>1058</sup> Cociş 2004, 356, Kat. 1443.

<sup>1059</sup> Feugère 1985, 386-390.

<sup>1060</sup> Lerat 1979, T. XXXIII,353,364.

<sup>1061</sup> Feugère 1985, 409-410.

<sup>1062</sup> Feugère 1985, 406-407.

<sup>1063</sup> Bateson 1981, 43, T. 6,18.

<sup>1064</sup> Riha 1979, 201.

<sup>1065</sup> Silven 1961, 87-91. Fig. 11, 13.

többi részén ritka, Britanniából 5, Galliából 2, Asciburgiumból 1<sup>1066</sup>, Singidunumból 1 példány származik.<sup>1067</sup> A Mainz melletti Kleinwinterheimből két félkész, teljesen egybevágó példány ismert<sup>1068</sup>, ezért feltételezhető, hogy ott volt a műhelye. Ez az altípus Kr. u. 50-75 közé keltezhető Britanniában<sup>1069</sup>, a kontinensen Galliában Chassey-Les-Montbozon<sup>1070</sup> falusias településén a Kr. u. II. sz.-ban volt használatos.

#### IIC/2c altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.a.14.b.

(Nr. C–101-104, 481)

Jobbra néző ülő nyúl. Testén háromszög alakú rekeszekbe ültetett emailal. Pannoniában Carnuntumból 4, ismeretlen lelőhelyről 1 ilyen példány ismert. Ez az altípus csak Carnuntum körzetében került elő. Kidolgozásuk kissé elnagyolt, nem keltezett rétegből származnak példányaink. Felvetődik a helyben készítés lehetősége, talán a párizsi Saint-Germain-gyűjtemény<sup>1071</sup> darabját másolhatták.

#### IIC/3 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C–152)

Jobb felé ágaskodó stilizált oroszlán maga előtt egy pelta alakú lapot tart. Egyedi ez a katzelsdorfi példány az eddig ismert fibulaspektrumon belül, egyetlen párhuzama Vidy-Losanne-ból<sup>1072</sup> származik, a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető.

#### IIC/4 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Ettlinger 48

= Feugère 29.a.6.b<sup>1073</sup>

(Nr. C–13, 52-54, 108, 136, 141, 297, 298, 374, 399)

Fekvő, szembe néző párdúc testén pontbetéttel. Pannoniában Sisciából 2, Carnuntumból 4 db ép, egy töredékes fibula ismert. Sallából, Lugiból és egy ismeretlen lelőhelyről származik 1-1 példány. Arrabonában Antoninus Pius éremmel keltezett rétegből került elő egy példány. A párdücfibula inkább katonai táborokban, azok környezetében megjelenő típus, minden jel szerint Gallia észak-keleti régiójában gyárthatták a Kr. u. II. sz.-ban. Elterjedt Közép-Európában ugyanúgy, mint a Rajna-Duna menti limes térségében egészen a Boszporuszig.<sup>1074</sup> Birodalmi párhuzamai Vindonissából, Kemptenből, a párizsi Louvre gyűjteményéből 2 példány<sup>1075</sup>, Besançonból<sup>1076</sup>, Nijmegenből<sup>1077</sup>, a dalmáciai Vrhgorecből<sup>1078</sup>, Moesia északi régiójából<sup>1079</sup> ismertek. Legkeletebbi példánya a kijevei Platar gyűjteményből<sup>1080</sup>, a legnyugatibbi a britanniai Harwichből való.<sup>1081</sup> A párdúc fibula elterjedése összekapcsolható

<sup>1066</sup> Bechert 1973, T. 10,94.

<sup>1067</sup> Feugère 1985, 408.

<sup>1068</sup> Lindenschmit 1858-86, T. IV,19.

<sup>1069</sup> Hattat 1982, 170-171.

<sup>1070</sup> Feugère 1997, 165.

<sup>1071</sup> Morin-Jean 1910, 832, T. II,6.

<sup>1072</sup> Ettlinger 1973, T. 13,15.

<sup>1073</sup> Feugère 1985, 386, tévesen a pannoniái darabot 29.a.6.a típushoz sorolja.

<sup>1074</sup> Fauduet 1999, 85.

<sup>1075</sup> Fauduet 1999, 60-61, T. XVIII,137,138.

<sup>1076</sup> Lerat 1956, T. XVII,303.

<sup>1077</sup> Ettlinger 1973, 126-127.

<sup>1078</sup> Matouschek/Nowak 1985-86, 124.

<sup>1079</sup> Gencseva 2004, T. XXVII,3.

<sup>1080</sup> Platar 2004, 196, Ris. 1.g.

<sup>1081</sup> Bateson 1981, 43, T. 6,16. Nagyon ritka ez a forma Britanniában.

a széles körben elterjedt Dionysos kultusszal, annak egyik szimbólumaként is értelmezhető.<sup>1082</sup>

#### IIC/5a altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Böhme B43I

= Feugère 29a.7.a.

(Nr. C–12, 55, 56, 247 371)

Jobb felé ugró oroszlán, hátán rekeszes zománccal. Pannoniában Carnuntumból 3 db, Burgenaeből, Véteskéthelyről 1-1 ilyen példány származik. A nagy létszámú pannoniai csoporthoz összesen 4, Kr. u. II. sz.-ra keltezhető birodalmi példány tartozik Saalburgból 1, Galliából 2<sup>1083</sup>, Britanniából 1 darab.<sup>1084</sup>

#### IIC/5b altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.a.7.c.

(Nr. C-154, 166, 371, 397)

Jobb felé lépő oroszlán testén pontbetéttel. Pannoniában Brigetióból, Keszthely-Újmajorból, Véteskéthelyről, és egy ismeretlen lelőhelyről került elő ilyen példány. A Birodalom területéről kizárólag Galliából tartozik még ide öt Kr. u. II. sz.-i példány.<sup>1085</sup>

#### IIC/5c altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.a.7.c.

(Nr. C–281)

Fekvő, szembe néző oroszlán, testén pontbetéttel. Pannoniából Gerulatan került elő ide tartozó példány. A fibula megformálása nagyon hasonlít a párdúc fibula kialakításának módjához. Párhuzama egyelőre ismeretlen.

#### IIC/6 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.a.13.

(Nr. C - 235, 241, 398)

Jobb felé futó kutya testén rekeszes és pontbetétes emailal. Pannoniában Neusiedl am See–Zurndorfból, Nagyigmándról, és ismeretlen lelőhelyről származik 1-1 ide tartozó példány. A zurndorfi és az ismeretlen lelőhelyű fibula egybevágó, felvetődik az azonos öntőminta használatának lehetősége. Ez a nagy létszámú, Kr. u. II. sz.-i csoport Britanniától<sup>1086</sup> Gallián keresztül (Montbéliard<sup>1087</sup>, Párizs-Louvre<sup>1088</sup>) Pannoniáig terjedt el.

#### **IIC/7 típus**

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C–51)

Bal felé ugró vaddisznó, szemét kerek rekeszbe ültetett piros, testét a kontúrját követően, nagyobb felületen kialakított bemélyedésbe helyezett zöld email díszíti. Carnuntumból egy ide tartozó példány ismert. Ehhez hasonló darab nincs a Birodalom fibulaanyagában. A

<sup>1082</sup> Fauduet 1999, 60.

<sup>1083</sup> Feugère 1985, 401.

<sup>1084</sup> Bateson 1981, 43, T. 6,17.

<sup>1085</sup> Feugère 1985, 402.

<sup>1086</sup> Stead 1976, 200; Winterton római villa lelőhelyről: Bateson 1981, 42, T. 6,6. 12 db fibulát említ, amelyek közelebből nem keltezhetők, többségük Britannia déli részéről származik.

<sup>1087</sup> Lerat 1957, T. VII,152.

<sup>1088</sup> Fauduet 1999, 60-61, T. XVII,133.

britanniai Broughban talált Kr. u. II. sz. végi, III. sz. eleji lerakatból származó vaddisznó fibula jobb felé fordul, kék az emailozása.<sup>1089</sup>

#### IIC/8a altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.a.10.a.

(Nr. C-105, 106, 168, 401)

Jobb felé néző ló testén pontbetétes emailal. Pannoniában Carnuntumból 2 (az egyik kívül húros, rugós tüszerkezetű), Brigetioból, és ismeretlen lelőhelyről 1-1 ilyen példány került elő. Ehhez a kis létszámú csoporthoz hasonló darabok sorolhatók Cambodunum, Salona, Metz, a párizsi Louvre<sup>1090</sup>, Mandeure<sup>1091</sup>, Besançon Kr. u. II. sz.-i anyagából.<sup>1092</sup> Legkeletebbi példánya a kijevei Platar gyűjteményből való.<sup>1093</sup>

#### **IIC/8b altípus**

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Riha 7.25.

= Feugère 29.a.10.b.

(Nr. C-14, 302)

Jobb felé ugró ló testén rekeszes zománccal. Pannoniából Carnuntumban, Sisciában került elő egy ilyen példány. Britanniából Gloucestershire, Galliából Metz, Nanteuil-sur-Aisne, és a svájci Augst egy-egy Kr. u. II. sz.-ra keltezhető fibulája tartozik ide.<sup>1094</sup>

#### IIC/9a altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.a.3.

(Nr. C-62, 163)

Halfibula. S-alakban jobb felé tekeredő hal rekeszes zománccal. Plasztikus kidolgozású, murénát utánzó fibulák.<sup>1095</sup> Pannoniában Carnuntumból, Brigetioból származik egy-egy ide tartozó darab. Britanniától Gallian (Montpeliert) és a Rajna menti limesen (Wormson, Sulz am Neckar-vicuson<sup>1096</sup>) át Pannoniáig terjedt el a Kr. u. II. sz.-ban ez az altípus.<sup>1097</sup>

#### **IIC/9b altípus**

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C-11, 165)

Halfibula. Az IA/3c2 ívfibula sziluettjével egybevágó formájú ez az altípus, meghatározható úgy is, mint annak a lap változata. Pannoniában Carnuntumból, Brigetioból ismert egy-egy példánya. Az IA/3c2 halfibula minden jel szerint helyi készítmény, és a IIC/9b altípusnak sincs egyelőre birodalmi párhuzama. A bemutatott formák egy Carnuntum környéki sorozat részei, az innovatív helyi kézművesség bizonyítékai.

<sup>1089</sup> Bateson 1981, 42, T. 6,3.

<sup>1090</sup> Fauduet 1999, 60-61, T. XVII,134.

<sup>1091</sup> Lerat 1956, T. XVIII,300.

<sup>1092</sup> Feugère 1985, 403.

<sup>1093</sup> Platar 2004, 195, Ris. 1.e.

<sup>1094</sup> Feugère 1985, 403.

<sup>1095</sup> Sellye I. szerint *hyppocampus* (Sellye 1939, 80); Patek E. szerint delfin (?) formájúak (Patek 1942, 53).

<sup>1096</sup> Rieckhoff 1977, 21, T. 7,129.

<sup>1097</sup> Feugère 1985, 398.

#### IIC/9c1 változat

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C-65, 164)

A hal formájú kengyelen a kontúrt követő, nagyobb kiterjedésű, egybefüggő rekeszt alakítottak ki az email befogadására, a hal szemét pontbetétes emaillel jelölték. Pannoniában Carnuntumból, Brigetióból 1-1 ide tartozó darab ismert. Birodalmi párhuzamait a Rajna-vidéken<sup>1098</sup> és a raetiai limesen lévő, Kr.u. II. sz.-i katonai táborok anyagában, Galliában (Besançon<sup>1099</sup>, Péronne/Somme<sup>1100</sup> múzeumi gyűjteményei) találjuk meg.

#### IIC/9c2 változat

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C-61-64, 66)

Halfibula. Az előzőtől abban tér el, hogy a hal testén alkalmazott email nem egy, a kontúrt követő nagy felületet tölt ki, hanem több kisebb rekeszt. A legigényesebben kidolgozott példányoknál geometrikus, illetve leveles ágat utánzó kis rekeszekbe helyezték az emailt. Az egyik ide sorolt példány kívül húros, rugós tűszerkezetű. A kissé elnagyoltabb darabnál a hosszanti tengelyre merőlegesen kialakított, a hal egész testén keresztbe futó, egymás fölé helyezett félhold alakú rekeszekbe öntötték az emailt. A legkezdetlegesebben kialakított fibulán hosszában három keskeny árkot mélyítettek az email befogadására. Mind a négy pannoniai példány Carnuntumból való. Birodalmi megfelelőjét nem találtam.

#### IIC/10a altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29a2

(Nr. C-68-70, 248, 261, 265, 299, 350)

Békafibula. Fekvő, plasztikusan kidolgozott béka, hátán rekeszes és pontbetétes zománcsal. Pannoniában Burgenaeából, Rittiumból, Sisciából, az M1 autópálya 24. km-e közeléből, Pest megyéből 1-1, Carnuntumból 3 ilyen darab ismert. Ez az altípus kedvelt volt Britanniától<sup>1101</sup> a Balkánig a Kr. u. II. sz.-ban a Birodalom egész területén.<sup>1102</sup>

#### IIC/10b altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C-167; D-111)

Békafibula. Ugró béka, hátán rekeszes zománcsal. Pannoniában Brigetióból ismert egy ilyen példány. Barbaricum pálya Pest megyéből származik. Ez az altípus hiányzik a Birodalom területéről.

#### IIC/11 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Riha 25

= Feugère 29.a.4.b.

(Nr. C-89, 107, 220)

***Tengeri csikót utánzó fibula. E hippocampus fibulát egy ló első részének és egy hal hátsó részének összeillesztésével hozták létre. A hal farkát két csepp alakú, emailozott tag alkotja. A farok két oldalán és az illesztés zónájában elhelyezett 2 pár uszonyát bordázott pálcátagokkal imitálták. A ló jobb felé ugró lábait életszerűen***

<sup>1098</sup> Patek 1942, 53.

<sup>1099</sup> Lerat 1956, T. XVIII, 311.

<sup>1100</sup> Morin-Jean 1910, 831, T. II, 7.

<sup>1101</sup> Bateson 1981, 43, T. 6, 12. Egyetlen példány Leicesterből való.

<sup>1102</sup> Feugère 1985, 390; M. Feugère elterjedési térképét közöl e fibulaváltozatról.

*mintázták meg, beleértve a patákat is. A fejét, fülét igényesen formálták meg. Ugyanakkor a sörényét csak bekarcolások jelzik. Szemén és hasán öt kis emailozott pontbetét látható. Pannoniából Carnuntumból két, Komárom megyéből egy példány ismert.*

Galliában Péronneből<sup>1103</sup>, Autunból és Flavionból ismertek a pannoniai fibulákhoz hasonló példányok<sup>1104</sup> azzal az eltéréssel, hogy nem jobbra, hanem balra fordul az ábrázolt állatfigura. Ugyancsak balra fordul az Augst közelében lévő Laufenburg római villa Kr. u. I. sz. végi, II. sz. eleji leletegyütteséből származó fibula.<sup>1105</sup> A daciai gyalui castrumból származó példány<sup>1106</sup> jobbra fordul, az iráni Deilamanból származó változathoz hasonlóan, de az utóbbinál a test végén nem egy hal, hanem egy rák/skorpió látható.<sup>1107</sup> Teljes egyezést mutat a pannoniai példányokkal a Chur vásárterén talált, Kr. u. II. sz. 1. felére keltezhető fibula.<sup>1108</sup> A kisszámú, Kr. u. II. sz.-ra keltezett széria Britanniától<sup>1109</sup> Gallián (Montbeliard,<sup>1110</sup> Alesia<sup>1111</sup>) és a Rajna-vidéken<sup>1112</sup> át Iránig megtalálható.<sup>1113</sup>

#### IIC/12 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C-49, 50)

Jobbra néző szarvas. Pannoniában Carnuntumból ismert két idetartozó példány. Finom kidolgozású, megformálásukban egymáshoz nagyon hasonló darabok, az állat irháját kis félhold alakú, négy vízszintes sort megtöltő, piros emailozású bemélyedések utánozzák. A fej, a szarv, a lábak életszerűen vannak kidolgozva. Pontos birodalmi hasonmásuk nincs, egy agancsos, közelebből nem keltezhető változatuk a galliai Alesiából származik.<sup>1114</sup>

#### IIC/13a típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C-9, 391, 392, 480)

Balra forduló szarvas. Pannoniában Carnuntumból 1, és 3 ismeretlen lelőhelyű példány került elő. Az egyik ismeretlen lelőhelyű példány kívül húros, rugós tűszerkezetű. A Birodalom más területéről nem ismert ez a típus.

#### IIC/13b típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Ettlinger

= Feugère 29.a.12c

(Nr. C-129)

Balra lépő, de fejét jobbra fordító szarvas, agancsai közt egy kerek lyukkal, tomporán millefiori, és rekeszszománc. Pannoniából Császárról ismert egy ilyen darab. Birodalmi

<sup>1103</sup> Morin-Jean 1910, 832, T. II, 10.

<sup>1104</sup> Henry 1933, T. 35/7.8.

<sup>1105</sup> Rothkegel 1994, T. 95, 1029.

<sup>1106</sup> Cociş 2004, 355, Kat. 1425.

<sup>1107</sup> Ghirshman 1964, T. XXXI, 3. Érdekes, hogy a galliai Mandeure példányán is a rák/skorpió motívum figyelhető meg, azonban pont az iráni darabbal ellenkező irányba fordították a modellt, vö. Lerat 1956, T. XVII, 312, vö. 693. l.j. jobb felé fordul a skorpió-ló összetételű fibula.

<sup>1108</sup> Hochuli-Gisel/Siegfried-Weiss/Ruoff/Schaltenbrand Obrecht 1991, T. 54.7.

<sup>1109</sup> Hull 1967, 47, Fig. 18, 130; Bateson 1981, 43, T. 6, 13; A silchesteri példány tütartó felőli végén ismét skorpiót látunk.

<sup>1110</sup> Lerat 1957, T. VIII, 156.

<sup>1111</sup> Lerat 1979, XXXIII, 368.

<sup>1112</sup> Heiligmann 1990, T. 146, 8.

<sup>1113</sup> Feugère 1985, 399-400.

<sup>1114</sup> Morin-Jean 1910, 832, T. II, 18.

párhuzamai a Kr. u. II. sz.-i Galliából (Amiens) és Italiából (Róma) származnak.<sup>1115</sup> Egy britanniai, wroxeteri távolabbi párhuzam feje nem fordul hátra, a testtel egy irányba, jobbra néz.<sup>1116</sup>

#### IIC/14 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G  
(Nr. C-345)

Jobb felé ugró gepárd. Pannoniában Sisciából ismert egy ilyen példány. Pontos párhuzama nem ismert.

#### IIC/15 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Ettlinger 48  
(Nr. C-48)

Fekvő bika alakú fibula, testén pontbetétes emailal. Pannoniában Carnuntumból származik egy ide tartozó darab. Unikális példány. Kontúrja hasonlít a IIC/4, fekvő párdúcfibula sziluettjére. Az állat testét mindkét esetben hasonló módon, esetleg közös előkép alapján formálták meg. Erre bizonyíték a lapos test, melyen ugyanúgy pontbetétet imitálja az állat szőrzetét. A mester csak a fej megformálásánál újított. Az egyetlen hasonló darab a Kr. u. II. sz.-ból, Noviomagusból származik.<sup>1117</sup>

### **IID csoport: Életkép-kompozíciós lapfibulák**

(kívül húros rugós és szorítópofás csuklós tűszerkezettel)

#### **IID/1 típus**

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G  
(Nr. C-300)

Lapfibula. E különleges megoldású fibula alaplapja lunula formájú, a közepén elhelyezett kiemelkedés nélkül, két oldalán bal és jobb felé néző madárfejjel (liba?) díszítették, amelyeket alul a nyakuknál illesztettek össze, s ezt jelölték két rekesszel. Pannoniában Sisciából került elő egy ilyen példány. A Rajna-vidékről Kr. u. II. sz. végére, III. sz. elejére keltezhető hasonló darab<sup>1118</sup> Trierből származik.

#### IID/2 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.b.5.  
(Nr. C-71, 72)

Lapfibula. A fibula alakja a pelta alakú motívumot idézi, a fibulának alaplapján a középső tag is megmaradt. Két nyakánál összeillesztett állatfej (kutya) bal és jobb irányból visszafelé fordított helyzetben középre tekint. A nyakon és közepén íves és egyenes oldalú háromszög alakú rekeszeket alakítottak ki. Pannoniában Carnuntumból származik két ide tartozó példány. Nincs birodalmi párhuzamuk.

<sup>1115</sup> Feugère 1985, 405.

<sup>1116</sup> Bateson 1981, 43, T. 6,20.

<sup>1117</sup> van Buchem 1941, T. 17,1.

<sup>1118</sup> Patek 1942, 52.



### IID/3a altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.b.9.

(Nr. D-190)

Áttört és emailozott lapfibula életképjelenettel. A katalógus egyetlen ezüstitfibulája. A földvonalra állított jeleneten jobb felé lépő szarvast látunk farába harapó kutyával. Pannoniában ismeretlen ez a forma, egy szarmata barbaricum példánya Törtel Ernőpusztáról származik. Párhuzama ismeretlen.

### IID/3b altípus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Feugère 29.b.9.

(Nr. C-109)

Áttört és emailozott lapfibula. Jobb felé ugró nyúl a farába harapó kutyával, mindkét állat testén 3-3 keskeny, téglalap alakú rekesz szolgál az email befogadására. Pannoniai példánya Carnuntumból származik. Unikális, párhuzama nem ismert.

### IID/4 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Exner III.26.

= Ettlinger 43.2 = Riha 7.13.

(Nr. D-42)

Lapfibula, a karikafibulák egyik változata. A karikába tekeredett kígyótestet utánzó fibula egész felületén összefüggő, a kontúrt követő rekesz van, amelybe egymás mellé váltakozó színű email került. A fibula vége két egymás felé fordított, kis koronghoz csatlakozó kígyófejjel zárul. Pannoniából eddig nem került elő ilyen példány. Az egyetlen ide sorolt barbaricum fibula Endrőd-Szujókeresztről, női sírből<sup>1119</sup> származik. Pontos párhuzama egyelőre nincs. Lelőhely nélküli egy hozzá közel álló, formai alapon a Kr. u. II. sz.-ra keltezett britanniai darab, ahol kutyafejek, s nem kígyófejek fordulnak egymással szembe.<sup>1120</sup> További változatán Augstból<sup>1121</sup> két kígyófej látható, de ezek zömökebb megformálásúak, az emailmező keskenyebb. Egy Málainból<sup>1122</sup> való fibulán két kígyófej szerepel, melyek a nyakuknál egymást keresztezik, és csak a szemek jelölésére használtak rajtuk emailt. E fibula esetében minden bizonnyal az omega alakú fibulák és a gyűrűfibulák közti változattal állunk szemben.

## **IID/5 típus**

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C-73)

Áttört és emailozott lapfibula. A D formájú csattestre emlékeztető alakú fibulatesten két, egymásnak hátat fordító, balra és jobbra néző madár sematikus ábrázolása látható, szárnyaik megjelenítésére szolgál a csepp alakú rekeszszománc. Pannoniában Carnuntumból tartozik ide egy példány. Pontos párhuzama egyelőre ismeretlen.

## **IID/6 típus**

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G = Matouschek-Nowak 8a = Feugère 29a5

(Nr. C-2)

<sup>1119</sup> Vaday 2003, 391. további irodalommal.

<sup>1120</sup> Hattat 1982, 175, Fig. 80.

<sup>1121</sup> Riha 1979, T. 61, 1614.

<sup>1122</sup> Dollé 1978, 36.

Áttört és emailozott lapfibula életkép-jelenettel. A IID/5 típusnál megfigyelhető D forma itt kinyílik, az állatkompozíció tütartó felőli tagja egy jobbra ugró, balra visszaforduló kutya kétharmada, testén rekeszszómmáncal. A fibula tűszerkezet felőli tagja egy jobbra tekeredő sárkánykígyó. Pannoniában Azaumból<sup>1123</sup> ismert egy példánya. A daciai Potaissából<sup>1124</sup> származik 2, Drobetából<sup>1125</sup> 1 ide sorolható fibula. Britanniában a kenti Maidestone anyagában<sup>1126</sup>, Gallia Belgicában Flavionban<sup>1127</sup>, Galliában (Somme 2db, Augers-en-Brie 2 db<sup>1128</sup>, Péronne<sup>1129</sup> 1 db), a rajnai limes mentén Trierben<sup>1130</sup>, Noricumban Enns<sup>1131</sup>, Jois<sup>1132</sup>, és a pontusi Olbia<sup>1133</sup> leletanyagában fordulnak elő párhuzamai, a Kr. u. II. sz. 2. felére keltezhetők.

Nagyon ritka, egyedi kidolgozású típus, amely több mester másolatában maradt fenn. A legszebb kidolgozású az olbiai példány. A potaissai darabok mestere egyszerűsített az azaumi darab mesteréhez képest, mert lehagyta a kígyó gyűrűbe tekeredő testének külső fél ívét és igénytelenebbül formálta meg a fejeket, és a lábfejeket. Érdekes, hogy az egyetlen rajzban is közölt galliai, ismeretlen lelőhelyű darabon jól látszik, hogy letört az említett külső ív. Talán egy ilyen sérült darab szolgált a potaissai darabok előképétül.

## IID/7 típus

= Almgren 222a = Collingwood Z = Patek G

(Nr. C–110)

Áttört és emailozott lapfibula. Két egymással szemben ülő majomfigura D alakzatban, testükön pontbetét-emailal. A carnuntumi unikális fibula sziluettje olyan mértékben hasonlít egy apulumi líra alakú fibula<sup>1134</sup> kontúrjaira, hogy felvethető a közös előkép lehetőségének vizsgálata. Utóbbi fibula két oldalán csepp alakú, bázisán téglalap alakú rekesz van, benne kis millefiori mintával. Birodalmi párhuzama ismeretlen, a fibula az emailozás módja alapján a Kr. u. II. sz. 2. felére, III. sz.-ra keltezhető.<sup>1135</sup>

### Statistikai értékelés

A tárgyalt pannoni emailos fibulák típusonkénti összehasonlításakor megfigyelhető, hogy az ívfibulák (IA+IB) aránya a teljes anyag egy negyedét teszi ki. A bemutatott anyag három negyede a lapfibulák közül kerül ki. A korongfibulák (IIA) közel akkora, 26 %-os arányt mutatnak, mint az ívfibulák, illetve a geometrikus lapfibulák külön-külön. Fontos kiemelni, hogy az állat alakú lapfibulák (IIC) a többi provinciához viszonyítottn is

<sup>1123</sup> Horváth 2007, 296. Az ásató-közlő összegyűjtötte a típus párhuzamait, és a fibula ikonográfiai értelmezését is elvégezte.

<sup>1124</sup> Sellye 1939, 80, XIII. t. 30; Cociş 2004, 206.

<sup>1125</sup> Cociş 2004, 206.

<sup>1126</sup> Henry 1933, T. 35,9.

<sup>1127</sup> Henry 1933, T. 35,11; Feugère 1985, 400.

<sup>1128</sup> Feugère 1985, 400.

<sup>1129</sup> Morin-Jean 1910, 832, T. II,8.

<sup>1130</sup> S. Loeschke, Trierer Zeitschrift 1927, 111-112, Fig. 16.

<sup>1131</sup> Matouschek/Nowak 1981-82, 168.

<sup>1132</sup> Matouschek/Nowak 1979, T. 182,52.

<sup>1133</sup> Ambroz 1966, 35.

<sup>1134</sup> Cociş 2004. 120, 357, Cat. 1467. A szerző a fibulát "horn shaped bow"-nak értelmezi. Véleményem szerint ez egy líra = kithara alakú fibula.

<sup>1135</sup> Riha 1979, 29-32.

kiemelkedően magas 23 %-os részesedését. Figyelemre méltó, hogy Pannoniában az életkép-kompozíciós fibulák mennyisége 2 %-ra tehető **(6. ábra)**.

Ha ugyanezt a vizsgálatot elvégezzük a barbaricum fibulákon, alátámasztjuk azt a toposz számba menő, sokat ismételt állítást, hogy a korongos fibulák közkedveltek voltak a szarmata barbaricumban, s élénk kereskedelmi kapcsolatok révén kerülhettek részint Pannoniából, részint a távolabbi tartományokból oda (vö. a IIA alcsoport = 65 %, a teljes anyag majdnem kétharmad része). Az ívfibulák alacsony részaránya a korai kereskedelmi kapcsolatokhoz szolgáltat fontos adatokat, ugyanis az ívfibulák mintegy 7 %-nyi mennyisége a korai, a Kr. u. I. sz. közepétől a II. sz. első feléig tartó időszak gyenge kapcsolatait bizonyítja.

A geometrikus lapfibulák (IIB) közel megegyező részaránya a pannoniái és a barbaricum anyagon belül már a kereskedelmi kapcsolatok kiegyenlített jellegére utal. A szomszédos barbaricumban majdnem ugyanakkora az életkép-ábrázolásos fibulák részaránya, mint Pannoniában (II D). Feltűnő az állatalakos fibulák kis részaránya (IIC=2 %) a barbaricum anyagban. E jelenség okát olyan régészetileg kevésbé körüljárható okra lehet visszavezetni, mint a hiedelemvilág, a babonás szokások, amelyek a pannoniái lakosságot ebben a tekintetben feltehetőleg befolyásolták és ilyen jelképeket hordozó tárgyak birtoklására vezették, de hasonló hatás a barbaricum lakossága esetében nem mutatható ki **(7. ábra)**.

Az egyes csoportok és alcsoportok párhuzamos vizsgálatokor megfigyelhető, hogy az IA alcsoport mintegy 1/8–7/8 arányban oszlik meg a barbaricum és Pannonia anyaga között. Valamivel kisebb az IB arányított részesedése, mert 1/10–10/10 arányban van jelen a barbaricum és Pannonia leletanyagában. Érdekes, hogy teljesen egyforma számú korongos fibula ismert a Pannonia tartomány és a szomszédos barbaricum anyagából. Ha szám szerint vizsgáljuk a geometrikus lapfibulák előfordulási arányát (II/B), azt tapasztaljuk, hogy 1/3–2/3 ez a mutató, amely mindenképpen az adott tárgycsoport nagyobb pannoniái elterjedését igazolja. A II/C és II/D csoport összehasonlításakor megfigyelhető, hogy volt a barbaricum lakosságban igény az életképszerűen megfogalmazott ember-, és állatábrázolások iránt, viszont körükben nem volt felvívó piaca az állat alakú lapfibulák csoportjának. Ezzel szemben a pannoniái lakosság igen kedvelte az állat alakú fibulákat és különösen sok példány került elő Carnuntumból és környékéről **(8. ábra)**.

A pannoniái és a barbaricum emailos fibulák teljes számát figyelembe véve megállapítható, hogy a pannoniái több mint kétszerese a barbaricum leletanyagának **(9. ábra)**.

Más fibulacsoportok (pl. a térdfibulák<sup>1136</sup>) esetében is a pannoniái részaránya a magasabb. A felvázolt arányok mögött nem egyforma információs értékű anyag húzódik meg. Ha összevetjük az ismert lelőhelyű pannoniái és barbaricum fibulák mennyiségét, kevesebb mint kétszer annyi fibula pannoniái eredetű **(10. ábra)**. Ennek oka az, hogy az elenyésző számú (1 db) barbaricum, ismeretlen lelőhelyű fibulával szemben nagy mennyiségű pannoniái fibula (111 db) származik közelebből meg nem határozható lelőhelyről **(11. ábra)**. A pannoniái

<sup>1136</sup> Berecz 1987.

emailos fibuláknak csupán kis hányada származik kronológiailag meghatározott lelőköriülmények közül (9. táblázat).

A korai alcsoportok, az IA-IB ívfibulák pannoniai elosztó központja Siscia és Carnuntum lehetett, de jelentős számban mutathatók ki a Dunakanyarban, Brigetio és Aquincum vonzáskörzetében is (8. térkép). A IIA alcsoportozhoz tartozó korongfibulák a provincia vízi és szárazföldi útjai mentén egyenletes elterjedést mutatnak, kiugró sűrűsödést nem tapasztalunk. Ez alátámasztja azt a nézetet, hogy ez a forma inkább import áruként érkezett, és kevésbé számolhatunk helyi gyártásával (9. térkép). Az állatalakos és életkép-kompozíciók (IIC-D: 8. térkép), valamint a geometrikus lapfibulák (IIB: 9. térkép) elterjedését összehasonlítva megállapítható, hogy a IIC-D alcsoport inkább a Duna kelet-nyugati folyásirányú limes szakaszán koncentrálóódott, Carnuntummal a középpontjában, míg a IIB alcsoport egyenletesebb eloszlást mutat mind a limes mentén, mind a borostyánút környezetében. A IIB alcsoport többségében más vidékekről, a Rajna-vidékéről és Galliából származik, s ennek köszönhető a provincián belüli egyenletesebb elterjedése. Ezzel szemben a IIC-D alcsoportok több típusának, altípusának és változatának vizsgálatokor felmerült a helyi gyártás lehetősége, ami az elterjedésben esetenkénti koncentrációhoz vezetett.

Formai és időrendi értékelés<sup>1137</sup>

Előljáróban tekintsük át azokat a fibulákat, amelyek abszolút kronológiai értelemben keltezhetők. A 23 fibula közül 4 db tartozik az IA alcsoportba, 5 db az IB alcsoportba, 3 db a IIA alcsoportba, 4 db a IIB alcsoportba, 6 db a IIC alcsoportba, és 1 db a IID alcsoportba. Az egész leletanyagon belül mindössze 5 % a keltezhető környezetből ismert pannoniai példányok száma, de ezek is csak tágabb időszávon belüli kelteztést tesznek lehetővé. Ennek egyik oka, hogy kis részük származik jól keltezett temetőből (4db), a többségük településen került elő, ahol ritkán volt mód szűkebb időrendi keretek közötti korhatározásra.

Nr.	Lelőhely	Típus	Lelőköriülmény	Keltezés
1.	Azaum	IIC/1a2	vicus	Kr. u. II-III. sz.
2.	Azaum	IID/6	vicus	Kr. u. II-III. sz.
3.	Mursella	IB/3a2	civil város	Kr. u. I. sz. 2. fele
4.	Mursella	IB/3b1	civil város	Kr. u. I. sz. 2. fele
40.	Carnuntum	IA/6b1	auxiliáris tábor	Kr. u. I. sz.
41.	Carnuntum	IA/13a1	auxiliáris tábor	Kr. u. I. sz. vége
42.	Carnuntum	IB/4a2	auxiliáris tábor	Kr. u. I. sz. vége
43.	Carnuntum	IB/4a2	canabae	Kr. u. II. sz.
44.	Carnuntum	IIB/1a7	civil város	Kr. u. II-III. sz.
46.	Carnuntum	IIA/15a	aréna bejárata	Kr. u. II-III. sz.
47.	Carnuntum	IA/2b	aréna belseje	Kr. u. II-III. sz.
120.	Budaörs-Kamaraerdő	IIB/1b	római telep	Kr. u. II-III. sz.

<sup>1137</sup> Feugère 1978, 4-38. A formai rendszerezés során felmerült összes szempontot számba vevő munkája eredményeként létrejött csoportosítást összevetve a szerző későbbi 1985-ben kiadott, a közép-, és délgalliai fibulákról készített nagyszabású művével, tanulságos volt látni, hogy még a legkörültekintőbb szándékú rendszerezésen is mennyit lehet és kell finomítani. A finomításra feljogosítanak az újabb, a rendszerbe bekerülő adatok ugyanígy, mint a menet közben felmerülő újabb problémák és módszerek, valamint az azokra adott válaszok. Ennek tanulságait a saját rendszerezésemre vonatkozóan is levonom.

121.	Budaörs-Kamaraerdő	IIB/1a3	római telep	Kr. u. II-III. sz.
122.	Budapest-Albertfalva	IA/13a2	vicus	Kr. u. II-III. sz.
123.	Budapest-Albertfalva	IIB/1b	vicus	Kr. u. II-III. sz.
132.	Intercisa	IIA/15b	165. sír	Kr. u. II-III. sz.
140.	Arrabona	IIC/1b	11. sír	Kr. u. II. sz. 2. fele
141.	Arrabona	IIC/4	25. sír Antoninus Pius érem	Kr. u. II. sz. közepe
231.	Ménfőcsanak-Szeles domb	IIC/1a2	római telep	Kr. u. II-III. sz.
361.	Tatabánya-Bánhida-Erőműtő	IIC/1a1	római ház betöltéséből	Kr. u. II-III. sz.
366.	Verzej	IIA/1a	síregyüttes	Kr. u. II-III. sz.
374.	Salla	IIC/4	római telep	Kr. u. 120-150
375.	Salla	IB/3d	római telep	Kr. u. 100-120

**9. táblázat A régészeti módszerrel keltezett pannoniai emailos fibulák**  
*IA alcsoport: Ívfibulák*

A provinciális római fibulák többsége az ívfibulákhoz tartozik, amelyek sajátos sémát követnek, mert mindegyikük hossz tengelye egyben szimmetriatengely is. Ez a szimmetriatengely a kengyelen a tűszerkezet felől a tűtartó irányába mutat, szemben a római fibulák másik nagy csoportjával a lapfibulákkal. A tűszerkezet fölé a szimmetria-tengelyre merőleges fedlap nyúlik ki (lehet szögletes, félkörös vagy karikát utánzó). Ez a lap kapcsolja a kengyelhez a tűszerkezetet. Az emailos ívfibulák tűszerkezete vagy rugós, vagy csuklótokos, vagy szabadon álló csuklós megoldású.

A tűtartó fölé nyúló kengyelrész sokféle alakot ölthet. A kengyel ívesen hajlított, derékszögben megtört, vagy kétszeresen megtört profilú, felületén rekeszes emailal díszített. Kezdetben a kengyel kicsi, később négyszög alakú lapszerűen kiszélesedik, végül - valószínűleg a lapfibulák hatására - mindenféle geometriai formát vesz föl. A tűtartó fölé nyúló kengyelrész egyenesen levágott végű, elkeskenyedő gombban vagy állatfejben végződő alakú. A 33 változatból 12 esetben szerepel az állatfej. A fibulák hullőfej formájú végződése nem római találmány, a korai La Tène kortól a népvándorláskor végéig használatban volt.<sup>1138</sup> Az ívfibulákon szereplő hullőfej a teknősbéka fejére emlékeztet, a kengyel a béka páncélját idézi.

Az emailos ívfibulák formai szempontból az Aucissa fibuláktól kiinduló fejlődési sor utolsó lépcsőjeként értékeli a kutatás.<sup>1139</sup> Ezt a formai beosztást a kronológiai adatok is megerősítik.<sup>1140</sup> Formakincsüket és számukat tekintve ezek a fibulák alkotják az ívfibulák között a legkiterjedtebb csoportot a nyugat-római provinciákban.<sup>1141</sup>

Külön figyelmet érdemel a britanniai emailos ívfibulák csoportja, amely importként került a kontinensre, ahol helyi másolatai is kimutathatóak.<sup>1142</sup> E csoport egy típusának három változata fordul elő tartományunkban. Az IA/4a, IA/14a1, valamint a IA/14a2 variánsok Dél-Pannoniában, főleg Siscia környékén figyelhetők meg nagy mennyiségben. Az emailos ívfibulák a Pannonia és Dacia közötti barbaricumban szórányosan kerültek elő az Alföld

<sup>1138</sup> Exner 1939, 54.

<sup>1139</sup> Riha 1979, 155.

<sup>1140</sup> Riha 1979, 155.

<sup>1141</sup> Ettlinger 1973; Svájcból hiányzó, Pannoniában meglévő formák: IA/2a,b; IA/4a,b; IA/7; IA/10; IA/12a3; IA/13a2; IA/14a1,2; IA/14b-c; IA/15; IA/16a-b. Spanyolországból hiányzó, nálunk meglévő formák: IA/1-6a; IA/6b2-11; IA/12a2-16b.

<sup>1142</sup> Ettlinger 1973, 109-110.

középső és déli területeiről<sup>1143</sup>, ami azzal magyarázható, hogy a rendszeres kereskedelem a provinciák és a szomszédos területek lakói között csak a Kr. u. II. sz. végén indult meg.<sup>1144</sup>

Az IA/1a1-11 altípushoz tartozó variánsok a legkorábbi darabok, az IA/12-16b altípusok pedig a későbbi változatok. Ezek formai változatok az Kr. u. I. sz. végétől a II. sz. végéig voltak használatban.<sup>1145</sup> A II. sz. második harmadában az emailos ívfibulák megritkulnak, inkább a limes mentén fordulnak csak elő, lassanként kiszorítják őket a díszítés számára nagyobb felületet nyújtó lapfibulák.<sup>1146</sup> Az eddigi leletösszefüggések alapján nem deríthető ki egyértelműen, hogy csak nők vagy férfiak is viselhették-e ezt a típust.<sup>1147</sup> E. Ettlinger ezt a típust inkább a női viselet részeként értelmezi, úgy gondolja, hogy ez is bizonyítja a svájci hágókon áthaladó utak gazdasági fontosságát, hiszen az itt letelepedett családok férfi tagjai keresményükből ilyen luxustárgyakat is megvehettek feleségeiknek.<sup>1148</sup>

Az IA alcsoport időrendi adatait bemutató táblázat tanulságai a következők **(10. táblázat)**. Az IA alcsoportba tartozó darabok közül négy példánynak van csak rétegtanilag meghatározott használati ideje. Az IA/2a-b altípusok Pannoniában valamivel később vették használatba, mint a birodalom más részein. Az IA/6a-b viszont az adott altípus használati ideje a legkorábbi időszávhoz köthető az adott intervallumon belül. Az IA/13a1-2 variánsok használati ideje megegyezik a birodalomban tapasztalható jelenségekkel. A többi esetben a Római Birodalom más területeiről származó adatokat tudtam korhatározásnál felhasználni. A párhuzam nélküli szórvány példányok (IA/3b, 3c2, 4b,4c, 7, 10, 11, 12a3, 13a2, 14b, 14c, 15, 16a-b variánsok) időrendje közelebből nem határozható meg. A táblázat adatai szerint az IA alcsoport egyes típusainak, variánsainak használati idejét nem lehet 50 évnél szűkebb időhatárok közé (pl. IA/4,5,6,14), de jellemző a 100 (IA/9,1213), sőt a 150 éves (IA/2,3,8) időtartam is. Az adatok tanúsága szerint az ívfibulák emailos változatai párhuzamosan használatban maradtak az emailos lapfibulák mellett. A jelenség oka az öltözködési szokások, a viselet állandóságában kereshető.

IA alcsoport	Kat.-Nr.+ Rétegtani adatok	Keltezés a szakirodalomban <sup>1149</sup>
IA/1a1-3.	--	Kr. u. I. sz. közepe--II. sz. közepe

<sup>1143</sup> A szarmata barbaricumból kilenc példány sorolható ide.

<sup>1144</sup> Gabler 1975, 54.

<sup>1145</sup> Böhme 1972, 17.

<sup>1146</sup> Rieckhoff 1975, 59.

<sup>1147</sup> Rieckhoff 1975, 62.

<sup>1148</sup> Ettlinger 1973, 107-108.

<sup>1149</sup> A szakirodalmi hivatkozásokat ld. az adott típus/altípus/variáns tárgyalásánál.

IA/2a-b	C-47: Kr. u. II.-III.sz.	Kr. u. I. sz. vége--III. sz. 2. fele
IA/3a-e	--	Kr. u. II. sz.--III. sz. közepe
IA/4a	--	Kr. u. II. sz. 2. fele
IA/5	--	Kr. u. I. sz. vége--II. sz. közepe
IA/6a-b	C-40: Kr.u. I. sz.	Kr. u. I. sz. vége--III. sz. közepe
IA/8	--	Kr. u. I. sz. közepe--III. sz. eleje
IA/9a-b	--	Kr. u. I. sz. vége--II. sz. vége
IA/12a1-2	--	Kr. u. I. sz. közepe--II. sz. közepe
IA/13a1-2	C-42: Kr. u. I. sz. vége; C-122.: Kr. u. II.-III. sz.	Kr. u. 150-270.
IA/14a1-2	--	Kr. u. II. sz. 2. fele

### 10. táblázat Az IA alcsoport időrendi táblázata

*IB alcsoport: Egyenlő oldalú ívfibulák:*

Az emailos ívfibulák közé tartoznak az egyenlő oldalú (gleichseitig)<sup>1150</sup>, más néven két szimmetria-tengelyű fibulák (nemcsak hosszában, hanem vízszintesen is van egy szimmetria-tengelyük).<sup>1151</sup> Ezt az új alakzatot az e típusnál kialakított szorítópfás (Backenscharnier) csuklós tűszerkezet bevezetése teszi lehetővé (e csoportnál más tűszerkezet megoldás nem is fordul elő).<sup>1152</sup> A fibulák kengyelének közepe jelentősen kiemelkedik teret adva a tű mögé rögzíthető textíliának.<sup>1153</sup>

E típusoknál az email még másodlagos hangsúlyú. A kengyel középső, kiemelkedő tagja lehet kerek, ovális, élére állított rombusz, téglalap hosszában és keresztben a kengyel hosszanti tengelyéhez képest, és négyzet. A középső taghoz a tűtartó és a tűszerkezet fölé a tárgyalta 24 esetből egy harmad arányban (8 eset) hüllőfej nyúlik, kétharmad arányban pedig geometrikus forma: pálca, ívelt háromszög alakú, rombusz alakú vagy kerek tag kerül. A középső tag két másik oldalán ritkábban helyezkedik el nyúlvány, amely stilizált hüllőfej, korong, egyetlen esetben pálca alakú.

Ez az alcsoport gyakori minden római provinciában, amint azt az egyes variánsoknál felsorolt párhuzamok sokfélesége is mutatja.<sup>1154</sup> Pannoniában ritkábban fordulnak elő, elsősorban a rómaiak által korábban meghódított romanizált területeken: Nyugat- és Dél-Pannoniában **(8. térkép)**. Érdekes, hogy a Duna-Tisza közötti területen ez a típus rendkívül ritka<sup>1155</sup>, és ez esetben is a korabeli kereskedelmi kapcsolatok hiányára kell utalnunk. A svájci<sup>1156</sup>, Rajna-vidéki<sup>1157</sup> és észak-galliai<sup>1158</sup> párhuzamok alapján ezek a fibulák a legkorábbi emailos fibulák közé tartoznak, már a Kr. u. I. sz. harmadik negyedében előkerülnek és egészen a II.-III. sz. fordulójáig forgalomban vannak.

Az IB alcsoportnál az időrend 5 db hiteles pannoniái ásatásból származó példány esetében határozható meg **(11. táblázat)**. Az IB/3a-d altípusok tartományunkban az általánosan érvényes időtartamon belül a korábbi periódusban kerültek használatba. Az

<sup>1150</sup> Böhme 1972, 37.

<sup>1151</sup> Exner 1939, 57.

<sup>1152</sup> Riha 1979, 191.

<sup>1153</sup> Riha 1979, 14.

<sup>1154</sup> Svájcban ismeretlen változatok: IB/1a2; IB/3a2; IB/3b2; IB/3c3-4; IB/3d; IB/4a1; IB/5a2; IB/6. Spanyolország területén ismeretlen az IB ívfibulák csoportja.

<sup>1155</sup> Négy példány sorolható ide a Közép-Tisza vidékéről. Vaday 2003, 315-421.

<sup>1156</sup> Riha 1979, 192.

<sup>1157</sup> Rieckhoff 1950, 59ff.

<sup>1158</sup> Buchem 1941, 31.

IB/4a1-3 variánsok később kerültek Pannoniába, és hosszabban is használták őket, mint a birodalom más részein. Több variáns ugyancsak Pannoniában fordul elő, de szórvány-körülmények közül származik (IB/1b, 3a1, 3a3, 3b1, 3c2, 3c3, 4a3, 5a3, 7a-b). Az IB/3c1 variáns ismert Moesia Inferiorból is, de sem a pannoniai, sem a moesia fibula közelebről nem keltezhető. Az IB alcsoport nagy többségében a Kr. u. II. sz.-ra keltezhető más provinciák anyagában. Kivételt képeznek az IB/1c és az IB/2 típusok, amelyek keltezése a Kr. u. II. sz. első felére szűkíthető.

IB alcsoport	Kat.-Nr.+ Rétegtani adatok	Kelkezés a szakirodalomban <sup>1159</sup>
IB/1a-c	--	Kr. u. I. sz. vége--II. sz. vége
IB/2	--	Kr. u. II. sz. 2. fele
IB/3a-d	C-3, 4: Kr u. I. sz. II. fele C-375: Kr. u. 100—120	Kr. u. I.sz. vége--II. sz.
IB/4a1-3	C-42: Kr. u. II. sz. C-43: Kr. u. II.--III. sz.	Kr. u. 100-200
IB/5a1-3	--	Kr. u. II. sz.
IB/6	--	Kr. u. II. sz.

**11. táblázat Az IB alcsoport időrendi táblázata**

#### *IIA alcsoport: Korongfibulák*

Az emailos fibulák egyik legnagyobb homogén csoportja a korongfibulaké<sup>1160</sup>, amely az összes emailos fibula 1/5-ét jelenti.<sup>1161</sup> A IIA/1a-e altípusokat egyszerű kerek lap alakú kengyel jellemzi, amelynek felületét egy, vagy két koncentrikus gyűrű osztja két, vagy három mezőre, amelyek közül általában a legbelső fedí egyszínű (elsősorban piros) email. E a fibulának az átmérője kevés kivételtől eltekintve 2-3 cm, felületükön néhány esetben ónozás nyomai láthatók. Tipológiai szempontból ezek a fibulák a lapfibulák korai csoportjához tartoznak, amit az egyszerű díszítés, az egyszínű email, az ónozás alkalmazása támaszt alá.

A korongfibulák kengyelének formája őskori előképekre vezethető vissza.<sup>1162</sup> A római korongfibulák kialakításánál a mesterek a keleti formakincsből merítettek, mert azokhoz a Kr. e. IV. sz.-tól használatos Fekete-tenger vidéki, elő-ázsiai ékködiszes korongfibulák szolgáltak mintául, s adták a fejlődéshez szükséges impulzust.

A fibula tűszerkezete a római kézművesek keze nyomát viseli, a csuklós szerkezet minden változata római találmány. Az új fibulatípus a késő-köztársaság kori, Augustus kori katonai egyenruha részévé vált, a hódító legiók felszerelési tárgyaként került Italiából a nyugati provinciákba. A katonai táborok közelében kialakított műhelyekben a megnövekedett igények kiszolgálására elkezdődött e típus sorozatgyártása és ezeken később bevezették az emailozást is.<sup>1163</sup>

Az emailos korongfibula közkedvelt árucikké vált a római-barbár (germán, szarmata) kereskedelemben. A germán, szarmata szállásterületen működő bronzművesek szívesen javították e tárgyakat, és nem zárható ki a fibulák másolása sem. A provinciális anyagban a kelta hagyományok újjáéledését, vagy barbár hatást jelentett, hogy a csuklós tűszerkezet mellett teret nyert a rugós-húros változat is.

<sup>1159</sup> A szakirodalmi hivatkozásokat ld. az adott típus/altípus/variáns tárgyalásánál.

<sup>1160</sup> Ettlinger 1973 és Riha 1979, 1994 alapján Svájból hiányzó típusok: IIA/1b,c,e,g,h; IIA/2c,e; IIA/3a-d; IIA/4d-g; IIA/5e,h; IIA/10a,f; IIA/11; IIA/15a-d.

<sup>1161</sup> Riha 1973, 59.

<sup>1162</sup> Exner 1939, 60-69.

<sup>1163</sup> Rieckhoff 1975, 71-75.



A korongfibulák felosztásának alapja a kengyel formája, amely lehet lapos (IIA/1-5), vagy a közepe felé kiemelkedő (IIA/6-14). A felosztás szempontjainak hierarchiájában a következő, alacsonyabb rangú szempont az alaplap kiegészítése a peremen (a-h). E kiegészítés lehet egy függesztő fül vagy korong alakú, hengeres, háromszög alakú, valamint állatfej alakú tag. Formaképző szempont a kengyel közepén elhelyezett kerek áttörés, vagy kiemelkedés (kerek, félgömb, lapos korong, stb.) megléte is. A felosztásban külön altípust alkotnak a kerékfibulák (IIA/5a-h), az áttört (IIA/10b) és a több korongból összeállított fibulák (IIA/13d, 14).

A korongfibulák egyszerű formái terjedtek el Britanniában<sup>1164</sup>, Galliában<sup>1165</sup>, mellettük nagy számban megjelentek összetett alakjai a Rajna-vidéken<sup>1166</sup>, Svájcban (Augst<sup>1167</sup>), Szabad Germánia területén<sup>1168</sup>, kisebb szériák, kevesebb példány ismert Közép-, és Dél-Galliából<sup>1169</sup>, ám alig jutott belőlük egy-egy darab Hispániába, ahol teljesen hiányzik a IIA/2-4a,c,g,h, IIA/6-7,9-14 típusok és altípusok.<sup>1170</sup> A korongfibulák legkorábban a Kr. u. I. század közepétől bukkantak föl<sup>1171</sup>, s egészen a II. sz. végéig a III. sz. elejéig forgalomban voltak.<sup>1172</sup> Pannoniában ugyanebben az időszakban széles körben terjedtek el.<sup>1173</sup>

A IIA/1f-h altípusok csoportját szintén sima, kerek lap alakú kengyel jellemzi, szélüket azonban virágszirom szerű mintákkal díszítették (félkörök, kis háromszögek vagy félbe vágott karikasor formájúak ezek a minták). E fibulákat két gyűrűvel osztott három koncentrikus mező és viszonylag kis átmérő (2,5-3 cm) jellemzi. Keltezésük és elterjedésük megegyezik az előző (IIA/5a-h) altípusokéval.<sup>1174</sup>

A IIA/2a-h altípusok közepén kerek lyuk van, ide sorolható a gyűrű szerűen kialakított fibulák (gyűrű vagy karika) köre is. A kengyelre általában egyszínű emailbetétet tettek. A Római Birodalomban kevés ilyen példány ismert: Galliából 7 db<sup>1175</sup>, Augstból 2 db<sup>1176</sup>, Szíriából (Dura Europos) 1 db<sup>1177</sup>, Pannoniában viszonylag gyakori<sup>1178</sup>, és az I. sz. vége a II-III. sz. fordulójá közé keltezhető.

A IIA/3a,c,d altípusok szintén koraiak, amit az egyszínű email, a kis kerek lap formájú, a néha különféle módon áttöréssel is díszített kengyel is alátámaszt.

Az emailos korongfibulák fejlődésének középső fázisához tartoznak a IIA/4a-g altípusok. Ezeknél kissé növekszik a kerek lap alakú kengyel átmérője, felületén kiugró gomb van, amelyet emailberakás díszít. A koncentrikus gyűrűk alkotta mezőkbe egymás mellé olvasztott technikával többféle email került. Ez az a forma, amely a legnagyobb számban fordul elő a Római Birodalom területén. Különösen Galliában<sup>1179</sup>, Augstban<sup>1180</sup>, a rajnai limes

<sup>1164</sup> Bateson 1981, Fig. 4-5.

<sup>1165</sup> Feugère 1985, 335ff.

<sup>1166</sup> Böhme 1972, 38, 66. további irodalommal.

<sup>1167</sup> Riha 1989, 180.

<sup>1168</sup> Exner 1939, 60-62.

<sup>1169</sup> Feugère 1985, 185. (mindössze 7 típus határozható meg)

<sup>1170</sup> Mariné Isidro 2001, 416-417.

<sup>1171</sup> Dollfus 1973, 215.

<sup>1172</sup> Riha 1979, 180.

<sup>1173</sup> Sellye 1939, T. IX,16.

<sup>1174</sup> Pannoniából: Sellye 1939, T. VIII,13; Patek 1942, T. XV,21. emlithető példaként.

<sup>1175</sup> Feugère 1985, 369.

<sup>1176</sup> Riha 1979, 188.

<sup>1177</sup> Noll 1952, T. VIII,17.

<sup>1178</sup> Sellye 1939, T. III,20-21; IV,5-6.

<sup>1179</sup> Feugère 1985, 370ff.

<sup>1180</sup> Ettlinger 1973, 122.

mentén<sup>1181</sup> és Pannoniában is sok példány ismert belőlük.<sup>1182</sup> Általában a Kr. u. II. sz. második felétől a III. sz. közepéig keltezhetők.<sup>1183</sup>

A IIA/5a,d,e altípusok és variánsaik a használati tárgy alakú fibulák közül az un. kerékfibulákkal mutatnak rokonságot. A kerek, sima kengyel külső harmadából indulnak a küllők, amelyek találkozásánál közepén gomb ül. Méretük közepes (2,5-3,8 cm). A gombot, s a kengyel külső harmadát a későbbiekben a küllőket is változatos színű emailminta díszíti. A kerékfibulák a kelta napkorong-ábrázolással rokoníthatók formailag, és ez lehet az oka közkedeltségüknek. Ez a csoport az egész Római Birodalom területén ismert: Britanniából<sup>1184</sup>, Galliából<sup>1185</sup>, Svájcban<sup>1186</sup>, de elkerült a mai Bulgáriában<sup>1187</sup> és Dél-Oroszországban<sup>1188</sup> is. Pannoniából elsősorban a Duna menti limes táborokból (Camuntum, Brigetio, Aquincum) kerültek elő nagy számban, de előfordulnak Nyugat- és Dél-Pannoniában is.<sup>1189</sup> Ugyanúgy sok példányuk ismert a szarmata barbaricumból, Szabad Germániából<sup>1190</sup>, és előfordulnak az Elba-vidéken és a Nyugat-Balti kultúra régiójában is.<sup>1191</sup> Virágkoruk a Kr. u. II. sz. második felére tehető, de első példányaik már az I. sz. első felében feltűntek<sup>1192</sup>, és egészen a III. sz. második feléig forgalomban voltak.

A IIA/6-9 altípusok az un. tutulus-formájú fibulák emailos változatai. A fibulák kengyele a profilból kiemelkedik, a kiemelkedés formája lehet kúp, csonkakúp, félgömb, lépcső vagy gomb. Ezeken kezdetben kis háromszög alakú rekeszekbe ültetett piros és zöld emailt látunk, majd feltűnik az egymás mellé olvasztott többszínű email vagy a millefiori technika is. Ezek a fibulák nagyobb átmérőjűek (2,8-4 cm) és gyakori a fibulák szélének tagolása.

Britanniában<sup>1193</sup>, Gallia középső és déli területein<sup>1194</sup>, a Rajna-vidéken igen gyakoriak<sup>1195</sup>, de ritkábban fordulnak elő Dél-Kelet-Európában, a Mediterráneum keleti régiójában, és véletlenszerű felbukkanásuk Szíriában.<sup>1196</sup> Pannoniában elsősorban a limes mentéről ismertek. Előfordulnak Szabad Germániában<sup>1197</sup> és a szarmata barbaricumban is.<sup>1198</sup> A hasonló alakú fibulák megjelentek a Kr. u. I. sz.-ban, emailos változataik azonban a Kr. u. II. sz.-ra keltezhetők.<sup>1199</sup> Mivel az emailos háromszögekből álló díszítési mód általában hiányzik az első század formakincséből<sup>1200</sup>, ez keltezésük alsó határát jelöli ki a II. sz. elejétől, a III. sz. kezdetéig lehettek forgalomban.<sup>1201</sup>

A IIA/10 típus tagjait a közepén kiemelkedő csepp alakú gomb, és egy, gyűrű alakban elhelyezett emailos mező kapcsolja össze. Igen ritka változatok. A IIA/10b altípus az áttört fibulák emailos változata, amelyből csak néhány darab ismert az egész Római birodalom

<sup>1181</sup> Böhme 1972, Kat. 994-998; Rieckhoff 1975, Kat. 150.

<sup>1182</sup> Sellye 1939, T. V-VI; XX,5.

<sup>1183</sup> Ettlinger 1973, 122; Riha 1979, 188.

<sup>1184</sup> Collingwood 1930, 298.

<sup>1185</sup> Feugère 1985, 368.

<sup>1186</sup> Ettlinger 1973, 112; Riha 1979, 183-4.

<sup>1187</sup> Arheologija (Sofia) 5, 1963, 73, 2. kép 11.

<sup>1188</sup> Ambroz 1966, T. XIV,17.

<sup>1189</sup> Sellye 1939, T. III,16,21; Patek 1942, T. XVIII,32.

<sup>1190</sup> Exner 1939, 66-67.

<sup>1191</sup> Mączyńska/Urbaniak 2006,145-150.

<sup>1192</sup> Riha 1979, 183.

<sup>1193</sup> Collingwood 1930, 297; Bateson 1981, 36. Fig. 4c

<sup>1194</sup> Feugère 1985, 369ff.

<sup>1195</sup> Böhme 1972, Kat. 967; Rieckhoff 1975, 60.

<sup>1196</sup> Noll 1952, T. IX,21.

<sup>1197</sup> Exner 1939, III,58-59.

<sup>1198</sup> Sellye 1939, T. IX,17,20; T. XII,15; Patek 1942, T. XVI,15.

<sup>1199</sup> Riha 1979, T. 60,1584-1595.

<sup>1200</sup> Riha 1979, 186.

<sup>1201</sup> Noll 1952, T. IX,21; Riha 1979, 188.

területén Baden és Zugmantel anyagában.<sup>1202</sup> A IIA/11 típus tagjainál a fibulák közepére kis plasztikusan kidolgozott állatfigurát illesztettek.

A későbbi korongfibulák közé tartoznak a közepes átmérőjű, változatos alakú, gombokkal díszített típusok (IIA/12-13). Szélüket gyakran díszítették kerek, vagy félkörös tagokkal. Itt tűnik föl először a millefiori-email használata. Ezek a fibulák előfordulnak az egész Római Birodalomban a Kr. u. II. sz. második felétől a III. első feléig terjedő időszakban.<sup>1203</sup> Pannoniában nagyobb számban Brigetio környékéről ismertek.<sup>1204</sup> Ehhez a csoporthoz tartozik feliratának keltezése alapján egy unikális IIA/1a formájú fibula, amelyen a fehér email alapból emelkedik ki az *ESC/IPE* bronz betűs felirat.<sup>1205</sup>

A IIA/14 típus a korongfibulák összetett változata. Sajátossága, hogy két egymásra merőleges tengely széléin és közepén helyezkednek el a korongok, rajtuk sakktábla-, vagy millefiori emailal.

A késői korongfibukák közé tartozik IIA/15 típus, amelyen a belső körvonalak elrendezése életkép-kompozíciót fejez ki. A zsánereképeket jobb felé galoppozó lovas, jobbra lépő őz mellett menekülő nyúlra lecsapó sas, tekergőző kígyó felé forduló sas és egymást kergető nyulak figurái alkotják. Ezek a fibulák a Rajna vonalától nyugatra nem fordulnak elő,<sup>1206</sup> a lauriacumi példányok a legios tábor területéről származnak.<sup>1207</sup> A leletek sűrűsödése a Közép-Duna-vidéken<sup>1208</sup>, közelebből Pannoniában<sup>1209</sup>, és a szomszédos szarmata barbaricumban<sup>1210</sup> mutatható ki, a Kr. u. II. sz. végétől<sup>1211</sup> a IV. századig.<sup>1212</sup> Felmerül a kérdés, hol készíthették e szép fibulákat. A gyártás helyéül W. Jobst<sup>1213</sup> Aquincum vonzáskörzetét határozta meg, É. Bónis<sup>1214</sup> Brigetiot és Intercisát is elfogadható helyszínnek tartotta, mivel mindkét esetben igazolt a fém- és üvegműves műhely megléte.<sup>1215</sup> Ezt a meghatározást az eddigi adatok birtokában elsősorban a birodalmi összevetésben is késői használat miatt nem tartom valószínűnek (vö. **12. táblázat** 15a-d sora).

Az emailozás módja, az összetett kompozíció arra mutatnak, hogy ez a csoport az emailos korongfibulák utolsó fejlődési fázisát képviseli. Keresztmetszetük a legnagyobb (7,5-12,5 cm). S. Thomas 16 példányt ismert<sup>1216</sup>, amelyek közül egy példány a Pannonia és Dacia közötti szarmata barbaricumból származott. Ez utóbbi a valószínűleg a szarmaták számára készített, és a barbaricumba juttatott változat lehetett. Az utóbbi időben vált ismertté a IIA/15 típusba sorolható anyag Svájcban (Augst, Baden, Völles 1-1 db) 3 db, Galliából (Reimsből) 1 db fibula.<sup>1217</sup> E fibulákat a szarmaták nagyon kedvelték. A Kr. u. II. sz. második fele és a III. sz. közepe közötti időszakra lehet keltezni.<sup>1218</sup>

<sup>1202</sup> Ettlinger 1973, 129.

<sup>1203</sup> Rieckhoff 1975, 70; Riha 1979, 190.

<sup>1204</sup> Bónis/Sellye 1988, 29.

<sup>1205</sup> Tóth 1980, 131-156.

<sup>1206</sup> Jobst 1975, 109.

<sup>1207</sup> Jobst 1975, 204.

<sup>1208</sup> Jobst 1975, 108.

<sup>1209</sup> Bónis 1991, 37-44.

<sup>1210</sup> Vaday 2002, 114.

<sup>1211</sup> Patekó 1942, 51.

<sup>1212</sup> Vágó/Bóna 1976, 40.

<sup>1213</sup> Jobst 1975, 113.

<sup>1214</sup> Bónis 1991, 40.

<sup>1215</sup> E feltételezett pannoni helyszíneken a fém- és üvegművesség re utaló nyomok tudatos régészeti kutatására van szükség.

<sup>1216</sup> Thomas 1963a, 344-350.

<sup>1217</sup> Ettlinger 1973, 121.

<sup>1218</sup> Riha 1979, 197.

A 12. táblázat alapján megállapítható, hogy a IIA korongfibulák időrendjét még nehezebb szűk idő-intervallumba szorítani, mint az előző csoportok időrendjét.<sup>1219</sup> Ezen a képen nem változtat a három pannoniai, rétegtanilag keltezett korongfibula sem. Mind a IIA/1a-h, mind a IIA/15 altípus példányai birodalmi összevetésben későbbi fázisába sorolhatók, ezért helyi gyártásuk nem jöhet szóba. A Kr. u. I. sz.–III. sz. közé keltezett alcsoport tagjainak egy része 150 éves időszaknál hosszabb időt felölelő periódusban volt forgalomban (IIA/3,5,14), többsége a 150 éves használati időszakba tartozik (IIA/1,11,12,13,15). Néhány esetben vannak egy évszázadon át használt fibulák (IIA/2,4,8,9) és csak kevés esetben sikerült az 50 éves használati idő igazolása (IIA/6,7,10).

IIA alcsoport	Kat.-Nr.+ Rétegtani adatok	Kelkezés a szakirodalomban <sup>1220</sup>
IIA/1a-h	C-366: Kr. u. II.–III. sz.	Kr. u. I. sz. 1. fele–II. sz.
IIA/2a-h	--	Kr. u. II. sz.
IIA/3a-g	--	Kr. u. I. sz. vége–III.sz.
IIA/4a-h	--	Kr. u. II. sz.
IIA/5a-h	--	Kr. u. II.–III. sz.
IIA/6a-b	--	Kr. u. I. sz. vége–II. sz. közepe
IIA/7	--	Kr. u. II. sz. 2. fele
IIA/8a,b,f	--	Kr. u. II. sz.
IIA/9	--	Kr. u. 70–150.
IIA/10	--	Kr. u. II. sz. 1. fele
IIA/11a-b	--	Kr. u. II. sz. 2. fele–III. sz.
IIA/12a,d	--	Kr. u. II. sz.–III. sz. közepe
IIA/13d	--	Kr. u. II. sz.–III. sz. közepe
IIA/14	--	Kr. u. II. sz.–III. sz.
IIA/15a,d	C-46.: Kr. u. II.–III. sz. C-132.: Kr. u. II.–III. sz.	Kr. u. II. sz. közepe–III. sz.

## 12. táblázat A IIA alcsoport (korongfibulák) időrendi táblázata

### II B alcsoport: Lapfibulák

A nem korong alakú lapfibulák<sup>1221</sup> közül elsőként a sima, rombusz alakú kengyelű változatokkal foglalkozom (IIB/1a1-6, IIB/1b, IIB/1c1-4,67). A fibulák közepén kisebb emailmező vagy éppen kerek lyuk, sarkukon és oldalaikon kerek vagy állatfej alakú tagolás van. Ezek a fibulák kisebbek (3-3,6 cm), emailos díszük egy, vagy maximum két színű. Gyakori közöttük a felületi ónozás. Ezek a sajtáságok a lemezfibulák korai időszakára jellemzők, a Kr. u. I. sz. második felében már megjelentek<sup>1222</sup>, s a II. sz. első feléig

<sup>1219</sup> A korongfibulák időrendjének meghatározása nemcsak a pannoniai kutatásban, hanem pl. Britanniában is megoldatlan. Közös jellemzője a fibuláknak, hogy szórványként, keltezetlen körülmények közül származnak. vö. Bateson 1981, 38-40.

<sup>1220</sup> A szakirodalmi hivatkozásokat ld. az adott típus/altípus/variáns tárgyalásánál.

<sup>1221</sup> Ettlinger 1973 és Riha 1979 és 1994 alapján Svájból hiányzó példányok: IIB/7; IIB/1c1,4,6; IIB/2a-b; IIB/3a,c; IIB/4a,b; IIB/5a,b; IIB/6; IIB/8; IIB/10-11; IIB/13-14; IIB/15c-d; IIB/16; IIB/19-20; IIB/23; IIB/24b; IIB/25.

<sup>1222</sup> Riha 1979, 182.

használatosak voltak. A Római Birodalom egész területén elterjedtek Galliától<sup>1223</sup>, Rajna-vidékig<sup>1224</sup>, eljutottak Svájcba<sup>1225</sup>, és ismerjük példányaikat Szabad Germániából<sup>1226</sup> és Dél-Oroszországból<sup>1227</sup> is. Pannoniában nagy számban kerültek elő<sup>1228</sup> a tartomány déli részéről. A Pannónia és Dácia közötti szarmata barbaricumban is kedvelt volt ez az alcsoport.<sup>1229</sup>

IIB alcsoport	Kat.-Nr.+ Rétegtani adatok	Keltezés a szakirodalomban <sup>1230</sup>
IIB/1a1-7	C-44, 121: Kr. u. II.—III. sz.	Kr. u. I. sz. vége--II. sz.
IIB/1b	C-120, 123: Kr. u. II--III. sz.	Kr. u. II. sz.
IIB/1c1-6		Kr. u. II. sz.
IIB/2a-b		Kr. u. II. sz.--III. sz.
IIB/3a-c		Kr. u. II. sz.
IIB/4		Kr. u. II. sz.
IIB/5		Kr. u. II. sz.--III. sz.
IIB/6		Kr. u. II.—IV. sz.
IIB/7		Kr. u. II. sz. 2. fele
IIB/8		Kr. u. II. sz. 2. fele
IIB/9		Kr. u. II. sz.
IIB/10		Kr. u. II. sz.
IIB/11		Kr. u. II. sz.--III. sz.
IIB/12		Kr. u. II. sz. vége--III. sz. 1. fele
IIB/13		Kr. u. II. sz.
IIB/14		Kr. u. II. sz.
IIB/15		Kr. u. II. sz. vége--III. sz. 1. fele
IIB/16		Kr. u. II. sz.
IIB/17		Kr. u. II. sz.
IIB/18		Kr. u. II. sz.
IIB/19		Kr. u. II. sz.
IIB/20		Kr. u. II. sz.
IIB/21		Kr. u. II. sz.
IIB/22		Kr. u. II. sz. 2. fele
IIB/23		Kr. u. II. sz. 2. fele
IIB/24		Kr. u. II. sz.
IIB/25		Kr. u. II. sz.--III. sz.
IIB/26		Kr. u. II. sz. 2. fele
IIB/27		Kr. u. II. sz.--III. sz.
IIB/28		Kr. u. II. sz.--III. sz.

13. táblázat A IIB lapfibulák időrendi táblázata

<sup>1223</sup> Feugère 1985, 367.

<sup>1224</sup> Rieckhoff 1975, 52; Böhme 1972, 37.

<sup>1225</sup> Riha 1979, 183.

<sup>1226</sup> Exner 1939, 60.

<sup>1227</sup> Ambroz 1966, T. XV,7.

<sup>1228</sup> Sellye 1939, T. XII,7-9,14; Patek 1942, T. 15,3-5.

<sup>1229</sup> Sellye 1939, T. XX,13-16.

<sup>1230</sup> A szakirodalmi hivatkozásokat ld. az adott típus/altípus/variáns tárgyalásánál.

A IIB/2a-b, IIB/3a-c altípusok átmenetet képeznek a kerek és szögletes formájú lapfibulák között. Megfigyelhető, a koncentrikus mezőkre bontott felület egymás mellé öntött többszínű emailal. Átmérőjük 3-4 cm között van. Ezek az altípusok az emailos lapfibulák fejlődésének középső fázisába sorolhatók, s a Kr. u. I. sz. végétől a II. sz. második feléig fordultak elő.<sup>1231</sup> Gyakorikak a mai Svájc területén<sup>1232</sup>, ritkábban találhatók meg Britanniában<sup>1233</sup>, Galliában<sup>1234</sup> és Pannoniában.<sup>1235</sup>

Az ovális lapfibulák (IIB/4a, IIB/5a, IIB/5b) egyszerűbb és ösztetettebb változatai alkotják a következő tipológiai egységet. A kengyel kezdeti sima felülete kiemelkedik, majd közepén kisebb vagy nagyobb gomb jelenik meg rajta email díszítéssel. A méret, az emailtechnika, az email elhelyezése ezeket a fibulákat a középső fázisba sorolja az időrend szempontjából. Előfordulnak Nagy-Britanniában<sup>1236</sup>, Lauriacumban<sup>1237</sup>, Augstban<sup>1238</sup>, eljutnak Szabad Germániába<sup>1239</sup>, Pannoniából a limes mentéről<sup>1240</sup> és a Szarmata Barbaricumból<sup>1241</sup> ismerjük példányaikat. A kutatás a Kr. u. II. sz. elejétől a III. sz. elejéig keltezi e példányokat.<sup>1242</sup> A tagolatlan peremű, kék-fehér emailozású fibulák britanniai műhelyekben készülhettek.<sup>1243</sup>

A lunula vagy pelta, azaz amazonpajzs alakú, a IIB/12 típusozhoz tartozó fibulák kis méretűek 3-3,6 cm, amelyek kezdetben csak a közepükön, majd egész felületükön emailal díszítettek. Első példányaik feltűntek már a Kr. u. I. sz. első felében<sup>1244</sup> és a III. sz. elejéig használták azokat. A Római Birodalom minden részében közkedveltek voltak, valószínűleg a nekik tulajdonított bajelhárító szerep miatt. Pannoniában a déli területekről ugyanúgy ismertek, mint a limes menti táborokból.<sup>1245</sup> A szarmata barbaricumban valószínűleg a Kr. u. II. sz. végén<sup>1246</sup> a III. sz. elején tűntek föl.<sup>1247</sup>

Négyszet alakú a IIB/13 típus, amelynek közepén kis kerek mélyedésbe helyeztek emailt. A forma a nyugati provinciákban gyakori, Britanniában, Galliában és a Rajna menti katonai táborokban egyaránt kimutatható. K. Exner ezt a változatot az egyenlő oldalú fibulákhoz köti és kiemeli, hogy a Rajna-vidéken ritka és csupán Szabad Germániából említ még egyet.<sup>1248</sup> A kisebb méret, a közepén elhelyezett egyszínű email formailag a korai típusok közé helyezi ezt a változatot.

A sarutalp formájú lapfibulákon (IIB/9 típus) az alaplapot kis peremmel készítették, emailal megtöltötték, s ezekbe a különálló kerek rekeszekbe ún. pontbetétes technikával helyezett emailt tettek. Sarkukon kis kerek fül van lánc beakasztására, ami arra utal, hogy párosával viselték őket. Ez a szokás a női viselettel hozható összefüggésbe, hiszen a páros emailos fibulák női temetkezésekből kerültek elő.<sup>1249</sup> Bajelhárító<sup>1250</sup> szerepet tulajdonítottak

<sup>1231</sup> Ettlinger 1973, 115.

<sup>1232</sup> Riha 1979, 185.

<sup>1233</sup> Bushe-Fox 1949, T. XXV,10.

<sup>1234</sup> Feugère 1985, 369ff.

<sup>1235</sup> Sellye 1939, T. VIII,17; Patek 1942, T. XV,16.

<sup>1236</sup> Bateson 1981, 24.

<sup>1237</sup> Jobst 1985, 108.

<sup>1238</sup> Riha 1979, 189.

<sup>1239</sup> Exner 1939, 60.

<sup>1240</sup> Sellye 1939, T. V,26; T. VII,25.

<sup>1241</sup> Sellye 1939, T. XVII,12.

<sup>1242</sup> Jobst 1985, 109.

<sup>1243</sup> Bateson/Hedges 1975, 178.

<sup>1244</sup> Ettlinger 1973, 113.

<sup>1245</sup> Sellye 1939, T. III,7; Patek 1942, T. XVIII,6.

<sup>1246</sup> Az emailos pelta fibula a Kr. u. 2. sz.-ra keltezhető. vö. Ohat-Csipőhalom: Vaday 1985, 373.

<sup>1247</sup> Bónis/Sellye 1988, 28.

<sup>1248</sup> Exner 1939, 61.

<sup>1249</sup> Böhme 1972, 41.

<sup>1250</sup> Riha 1979, 203.

nekik, ezért igen elterjedtek voltak birodalom szerte.<sup>1251</sup> Feltűnő a hiányuk a barbaricumban. Nem lehet ezt a formát egyértelműen vagy katonai vagy civil foglalkozásokhoz kötni. Nehéz eldönteni, hogy nők vagy inkább férfiak viselték-e, mert a katonai táborokban ugyanúgy előfordulnak, mint a civil lakosság településein. Emailozásuk módja arra utal, hogy ezek a fibulák a korongfibulákhoz hasonlóan a Kr. u. II. sz. eleje a III. sz. eleje közé keltezhetők. Pannoniából is több ilyen példány ismert.<sup>1252</sup>

Épületrészletet, bejáratot (?) ábrázol a IIB/14 típus, amely Sellye I. és Patek E. szerint egy *aedicula*-hoz tartozhatott. Az emailozás módját figyelembe véve a Kr. u. II. sz.-ban készülhetett.

A IIB/15a-d, IIB/16, IIB/23, IIB/24a-b, IIB/25-28 típusok és altípusok az összetett lapfibulákhoz tartoznak. Méretük nagyobb (5,5-8 cm), felületük áttört, illetve nagyobb emailos mezőkbe ültetett kisebb emailos mezőkkel díszített, peremük sokféleképpen tagolt. E fibulák kidolgozásuk, díszítésük és méretük alapján a tipológiai fejlődés utolsó fázisához tartoznak.

A IIB/15c,e, IIB/17, IIB/19, IIB/21, IIB/22 egyedi típusok és mivel mind sisciai eredetűek, ezért felvetődik annak a lehetősége, hogy helyben készültek. E formák egyes változatai előfordulnak Galliában<sup>1253</sup>, Svájcban<sup>1254</sup>, a Rajna-vidéken<sup>1255</sup>, de eljutnak Szabad Germániába is.<sup>1256</sup> Pannoniából is ismerjük példányaikat, és a kereskedelem folytán a szarmata barbaricumban is megtalálhatók.

A IIB alcsoport időrendi adatait összefoglaló **13. táblázatba** négy olyan pannoniai példány adatai kerültek be, amelyek rétegtanilag meghatározhatóak, jól keltezhetőek. Érdekes véletlen, hogy két-két darab ugyanabba az altípusba tartozik. Mind a IIB/1a1-7, mind a IIB/1b altípusok más provinciákhoz képest később kerültek használatba, s ez az adat arról árulkodik, hogy importként kerülhettek a tartományba.

A szorítópfás csuklós szerkezetű példányok e sajátosságuk miatt inkább köthetők az észak-galliai műhelykörzetekhez, míg a rugós megoldású tűszerkezettel felszerelt fibulák vagy a britanniai és Rajna-vidéki, esetleg pannoniai eredetről árulkodnak<sup>1257</sup>

### *IIC alcsoport: Állatalakos lapfibulák:*

Az állatalakos lapfibulák nagy száma és rendkívüli változatossága nem ismeretes más provinciák leletanyagában. Pannonián belül elterjedt volt a limes mentén (pl. Carnuntum) ugyanúgy, mint a tartomány belsejében (pl. Salla), katonai (pl. Brigetio) és civil (pl. Keszthely-Újmajor) környezetben, településen (pl. Siscia), és temetőben (pl. Arrabona). Az állatalakos lapfibulák ilyen mértékű koncentrációját vizsgálva okkal gondolhatunk arra, hogy ezt a fibulacsoportot közkedveltsége miatt helyben, Pannoniában gyárthatták. Ezt a feltevést régészeti adatokkal nem, csak a formakincs vizsgálatával tudom alátámasztani. Kirajzolódik egy carnuntumi központú kisebb, igénytelenül kidolgozott csoport, amely a jelenleg ismert adatok alapján csak itt fordul elő: pl. IIC/2c, IIC/3, IIC/7, IIC/9b-c, IIC/10b, IIC/12, IIC/13a, IIC/14, IIC/15.

<sup>1251</sup> Böhme 1972, 39.

<sup>1252</sup> Sellye 1939, T. VII,29; Patek 1942, T. XVII,27.

<sup>1253</sup> Feugère 1985, 368.

<sup>1254</sup> Riha 1979, 184.

<sup>1255</sup> Böhme 1972, 37-38.

<sup>1256</sup> Exner 1939, 60.

<sup>1257</sup> Ettlinger 1973, 25.

Gazdag és változatos csoportot alkot ez a típus Közép- és Dél-Gallia anyagában is. Mivel ott vannak olyan formák, amelyek Pannoniában ismeretlenek (pl. Feugère 29a1c, 1f, 4a-b, 7b,d, 8, 11a, 12b, d, 20, 22a-b, 24, 26, 30.), minden bizonnyal a másik műhelyközpontot ott kell feltételeznünk. Az IIC/1e, IIC/5b csoport csak Gallia és Pannonia anyagában mutatható ki és feltűnő teljes hiányuk Hispaniában.<sup>1258</sup> A szomszédos barbaricumba véletlenszerűen kerülhettek ezek a formák, ami arra utal, hogy ott nem is voltak népszerűek.

A IIC alcsoportba tartozó pannoniai fibulák közül hat példány származik rétegtanilag jól meghatározható körülmények közül (**14. táblázat**). E fibulák Pannoniában később kerültek használatba, mint a birodalom más provinciáiban. Az eddig előkerült leletek alapján a legkorábbi madárfibulák nem pannoniai eredetűek. A IIC/4 altípusú párdücfibula pannoniai használata egyidejű a birodalmi párhuzamokéval.

IIC alcsoport	Kat.-Nr.+ Rétegtani adatok	Keltezés a szakirodalomban <sup>1259</sup>
IIC/1	C-1,231,361: Kr. u. II.-III. sz. C-140: Kr. u. II. sz. 2. fele	Kr. u. I. sz. vége—II. sz.
IIC/2	--	Kr. u. II. sz.
IIC/3	--	Kr. u. II.—III. sz.
IIC/4	C-141: Kr. u. II. sz. 2. fele C-374: Kr. u. 120—150	Kr. u. II. sz.
IIC/5	--	Kr. u. II. sz.
IIC/6	--	Kr. u. II. sz. 2. fele
IIC/7	--	Kr. u. I. sz. vége—II. sz.
IIC/8	--	Kr. u. II. sz.
IIC/9	--	Kr. u. II.-III. sz.
IIC/10	--	Kr. u. II. sz.
IIC/11	--	Kr. u. II. sz. 2. fele
IIC/13	--	Kr. u. II. sz.
IIC/15	--	Kr. u. II. sz.

**14. táblázat A IIC alcsoport, állatalakos fibulák időrendi táblázata**

#### *II D. alcsoport: Életkép-kompozíciós fibulák*

Az életkép kompozíciós fibulák tipológiailag a lapfibulákhoz<sup>1260</sup> tartoznak, azok használatának késői fázisába sorolhatók. A fibulák kengyelét egy peremmel ellátott bemélyített alaplap alkotja, amelyet email tölt ki. Ebbe ültettek kerek rekeszekbe vagy egyéb alakzatokba más színű emailt. Az alkalmazott email színe és formája tisztán dekorációs szempontok szerint alakult. Ezzel szemben az ábrázolt figurák (állatok, emberek) alakja életszerű, naturalisztikus.<sup>1261</sup> Ezeknek a lapos, félplasztikus vagy plasztikus fibuláknak közös jellemzője, hogy egyfajta “lapos sziluett stílust” követtek (flache Siluettenstil).<sup>1262</sup> A fibulák kidolgozása a variánsokon belül fő vonalaiban sematikus, részleteiben viszont sok kis eltérést

<sup>1258</sup> Mariné Isidro 2001, Fig. 13. típus táblájáról hiányzik ez a fibulacsoport.

<sup>1259</sup> A szakirodalmi hivatkozásokat ld. az adott típus/altípus/variáns tárgyalásánál.

<sup>1260</sup> Ettlinger 1973, Riha 1979, 1994 alapján Svájcban hiányzó változatok: IIA/15a-d; IIB/4b; IID/1-3; IIC/1c,d1,e; IIC/2b,c; IIC/3; IIC/5a,b; IIC/6 /7; IIC/8a; IIC/9a-c; IIC/10a,b; IIC/12; IIC/13.

<sup>1261</sup> Riha 1979, 201.

<sup>1262</sup> Ettlinger 1973, 126.



mutat. Nem lehet nagy szériákat összeállítani belőlük és közös műhelyhez sem lehet kötni őket.<sup>1263</sup> E fibulák kialakításán egyes kutatók keleti hatást vélnek felfedezni és a lehetséges textilelőzmények szerepét hangsúlyozzák.<sup>1264</sup> A Kárpát-medencéből ugyanolyan teljes sorozatot ismertünk (IIC/1-14, IID/1-7), mint pl. Galliából<sup>1265</sup>. Gazdag változatosságban terjedtek el az egész Római Birodalom területén<sup>1266</sup>, keltezésük a Kr. u. I. sz. vége és a III. sz. eleje közé tehető.

A lapfibulák fejlődésének késői fázisába tartoznak azok a példányok, amelyek kengyelét alkotó lapja nemcsak peremmel, hanem belül is különféle alakzatokkal tagolt. A felületet többnyire nem azonos színű email fedi, hanem egy háttér előtt különböző színű motívumok látszanak (pl. lépő őz virágos mezőben, nyúlra vadászó sas, sas és kígyó, egymást kergető nyulak (IIA/15a-d, IIB/4b). A kerek forma mellett (IIA/15a-d) kisebb mértékben ugyan, de kedvelt volt az ovális (IIB/4b), és a félhold alakzat is (IID/1). Ez utóbbi formát kiegészítve lunula alakú (IID/2), továbbá D formájú csattestet vagy lírát (IID/5,7) idéző kompozíciót hoztak létre. Különlegesen szép változat a félig tengeri sárkányt, félig kutyát ábrázoló azaumi fibula (IID/6), és a szarvast üldöző kutyát ábrázoló (IID/3) törteli kapcsolótű.

Ez az összetett emailtechnika különös hozzáértést és rutint igényelt, amely az emailkészítés legkésőbbi fázisában jöhetett létre a Kr. u. II. sz. végén, a III. sz. elején. Az életkép-kompozíciós fibulák alcsoportja feltehetően helyi igényeket elégített ki, amelyen kék alapon egy fehér-vörös színű, elnagyoltan megformált sas csap le egy futó nyúlra. Ennek a típusnak az elterjedése a Duna mentén az Ennstől Dunaújvárosig figyelhető meg, de eljutott Észak-Nyugat-Pannoniából kiindulva a szarmata barbaricumba is (pl. Mezőtúr, Szolnok).<sup>1267</sup>

#### (11. térkép)

A IID alcsoport példányait a tartományon belül nem tudjuk keltezni, csak egy esetben (15. táblázat). A IID/6 típus pannoniiai példánya más birodalmi példányokhoz képest később jelent meg, ezért minden valószínűség szerint nem helyben készült, s importként került a tartományba.

IID alcsoport	Kat.-Nr.+ Rétegtani adatok	Keltezés a szakirodalomban <sup>1268</sup>
IID/1	--	Kr. u. II. sz. vége—III. sz.
IID/4	--	Kr. u. II. sz.
IID/6	C-2: Kr. u. II.- III. sz.	Kr. u. II. sz. 2. fele
IID/7	--	Kr. u. II. sz. 2. fele--III. sz.

**15. táblázat A IID alcsoport, életkép-kompozíciós fibulák időrendi táblázata**

<sup>1263</sup> Jó példa erre IID/4 típus, amelyet az ásató egyaránt rokonít a karika, és az omegafibulákkal, vö. Vaday 2003, 346, 349.

<sup>1264</sup> Ettlinger 1973, 127.

<sup>1265</sup> Feugère 1985, 386ff.

<sup>1266</sup> A. P. Kozloff/D. G. Mitten/M. Sguaitamatti: More Animals in Ancient Art from the Leo Mildenberg Collection. Mainz am Rhein 1986, 50-51.

<sup>1267</sup> Bónis/Sellye 1988, 32.

<sup>1268</sup> A szakirodalmi hivatkozásokat ld. az adott típus/altípus/variáns tárgyalásánál.

## 6. Műhelyek, gyártás, eredet

### A kelta emailos technika római császárkori továbbélésének kérdései

Az emailos díszítőstílus kialakulását és elterjedését a római császárkorban a kutatás egy része a kelta műhelyhagyományok továbbélésével magyarázta, bár az “utolsó kelta” és az “első római” kori emailos termékek közt jelentős hiátust állapított meg.<sup>1269</sup> K. Exner a galliai és a rajnai műhelyekben csupán a Kr. u. II. sz. elejétől számolt az emailipar folytatásával.<sup>1270</sup> Ezzel szemben A. Böhme<sup>1271</sup> úgy találta, hogy a kelta emailozás ismeretei nem veszték el nyomtalanul és a Traianus kort megelőző időkben is készültek emailos fibulák a kontinensen. Ugyanakkor K. Exner álláspontjának alátámasztására olyan britanniai formákat sorakoztatott fel, amelyek nem a Traianus korra jellemzőek, hanem Hadrianus-Antoninianus kori formák.<sup>1272</sup>

S. Rieckhoff az egyszínű piros/türkiz díszű fibulák vizsgálatakor az emailozás technikájának a késő La Tène kortól folyamatos hagyományával számolt.<sup>1273</sup> E. Riha is úgy látta, hogy a galliai műhelyekben nagy számban készültek olyan emailos ívfibulák a Kr. u. I. sz. 2. felében, amelyek a helyi gyártás folyamatosságát igazolják.<sup>1274</sup> Ennek bizonyítására E. Riha Augstból rétegtanilag keltezett fibulák egész sorát hozta. Ezek között előfordultak az Aucissa fibulákból levezethető, hullámvonal oldalú rekeszekbe töltött emailozással díszített kengyelű és kis, különálló emailos mezőkkel díszített, tagolatlan kengyelű fibulák, amelyek az emailos fibulák legkorábbi csoportjába sorolhatók. E legkorábbi galliai emailos fibulák a Kr. u. I. sz. 2. felére keltezhetők. Az emailozás nélküli változataikkal teljesen azonos formájúak és koriak, ebből következően egy műhelyből is származhattak.<sup>1275</sup>

Ugyanakkor egyes galliai lelőhelyeken nincsenek adataink az emailozás folyamatosságára vonatkozóan. Bibracte a kelta emailművesség központja volt, ahol minden olyan berendezést, félkész és rontott terméket a velük használt szerszámokkal együtt feltártak, ami egy ilyen műhely létezését bizonyíthatja.<sup>1276</sup> Caesar a terület meghódításával azonban a várost kiűrtette, lakosainak új városba, Augustodunumba kellett költözniük. Természetesen ezzel megszakadt a virágzó emailkészítő műhely tevékenysége is.

Britanniában emailkészítéssel általában mindazokon a helyeken számolhatunk, ahol fejlett fémművesség és üvegyártás volt. Az egyes műhelyek termelésében a helyi La Tène kori típusokat folyamatosan követték a provinciális római formák.<sup>1277</sup> Természettudományos érvekkel sikerült alátámasztani azt a feltevést, hogy Britanniában a kelta emailtechnológia szervesen folytatódott a római korban, mert a vörös és kék színek előállítására ugyanazzal a módszerrel történt. Mivel azonban a zöld és a vörös email kristályszerkezete megegyezik, esetenként nem zárható ki a vörös színű email zöld színebe való átmenete a fémalappal történő

<sup>1269</sup> Molinier 1891, 12-26.

<sup>1270</sup> Exner 1939, 36.

<sup>1271</sup> Böhme 1972, 50.

<sup>1272</sup> Böhme 1972, 51.

<sup>1273</sup> Rieckhoff 1975, 71.

<sup>1274</sup> Riha 1979, 29.

<sup>1275</sup> Riha 1979, Kat. 1354, 1356, 1367, 1402, 1406, 1407.

<sup>1276</sup> Bateson 1981, 99-100.

<sup>1277</sup> Collingwood 1930, 244.

kölcsönhatás eredményeként. Kémiai vizsgálatok erősítik meg azt a feltevést is, hogy a zöld, narancssárga fekete és fehér árnyalatú emailt csak a római császárkorban használták.<sup>1278</sup>

Hasonló folyamat játszódtott le a kelta településterület délkeleti peremén, a Kárpát-medence délnyugati részén. A scordiscus törzsek szállásterületén mutatható ki emails művesség a Kr. e. III. sz.-tól a római foglalásig terjedő időszakban.<sup>1279</sup> A bronzműhelyekben női övgarnitúrákat, fibulákat<sup>1280</sup>, löszerszámvereteket készítettek általában vörös, ritkábban vörös és kék emailozással. A provincia kialakításával párhuzamosan megfigyelhető a kelta műhelyek felhagyása. A kézműipar a hódítók által kialakított új katonai, gazdasági, közigazgatási központokba költözött, a mesterek pedig a hódítókkal együtt érkeztek, az ő igényeiket, öltözködési szokásaikat figyelembe véve alakították ki repertoárjukat.<sup>1281</sup>

Az emails fibulák gyártása a Kr. u. II. sz.-ban vett nagy lendületet. Ebben a korszakban az emailozás szinte kiszorította a többi díszítési formát. A kelta monochrom gyökerű stílust egy csapásra felváltotta a sok színben pompázó email, amelyhez az alapanyagokat, az üvegrudakat, üveglapokat a Földközi-tenger keleti zónájából szállították, és innen vezethető le a nagyon színes emailozási eljárás alkalmazása is.<sup>1282</sup>

#### A természettudományos vizsgálatok alkalmazásának lehetőségei és korlátai az emails fibulák kutatásában

Az egyes műhelyek repertoárját, gyártási sajátosságait és hatókörzetét csupán régészeti, tipokronológiai módszerekkel nehéz meghatározni és ezért különösen fontosnak tűnik a természettudományos módszerek alkalmazása. Mint fent láttuk Britanniában sikerült bizonyítani a kelta emails technológia római császárkori továbbélését.<sup>1283</sup> A Kárpát-medencei leletanyag esetében eddig csupán néhány esetben történt anyagvizsgálat, de nagyobb összehasonlító anyag hiányában nem sikerült technológiai vagy műhelyösszefüggéseket kimutatni (Zalalövő<sup>1284</sup>).

Egy másik britanniai reprezentatív fibulasorozat kémiai összetételének analízise rávilágított a természettudományos módszer alkalmazásának előnyeire és hátrányaira. Az oxfordi Ashmolean Múzeum 25 britanniai és galliai eredetű emails tárgyának nagy felbontású mikroszkópos, izotópos és röntgen-fluoreszcens vizsgálatával az emails fibulák kémiai tulajdonságait kísérelték meg meghatározni és a fibulákat ez alapján csoportosítani.<sup>1285</sup>

A fibula kengyelén bemélyített kis rekeszből alig 1 mm vastag emailrétegeket különítettek el és a ng-ban kifejezett tömegű anyagminták kémiai összetételét határozták meg. Ezen kívül elemezték a fibulák bronz alapanyagának összetételét is. A vizsgálatok során meglepő eredmény született, mert az alkotó elemek százalékos aránya szerint nem mutatkozott különbség sem a különféle képpen keltezett, sem a különféle lelőhelyeken előkerült fibulák emailösszetételében és fémanyagában. Mindez a római kori kézműves tevékenység birodalmi méretekben sztenderdizálódott gyártási eljárásairól tanúskodik, mind

<sup>1278</sup> Bateson 1981, 67-68.

<sup>1279</sup> Popović 2002, 349-355.

<sup>1280</sup> Ezek a fibulák La Tène C1 típusú ívfibulák, a kengyelen két gomb között téglalap alakú felületen háromszög, négyszög, ill. kör alakú bemélyedésekben figyelhető meg az email.

<sup>1281</sup> A bronzműhelyekben a fibulák együtt készültek a városias élet különböző területein igényelt termékekkel (bronzok a forumot díszítő épületek homlokzatán, a szobrok talapzatán használt tojástag, vagy gyöngysor alakú kőfaragványokat fedő bronz domborművek, a vízvezetékek szerelvényei, mérőszközök, orvosi műszerek, bútorok és kocsi díszítőelemei, asztali- és ivókészletek, ékszerek és övveretek). Szabó 1990, 130-150.

<sup>1282</sup> Rieckhoff 1975, 70.

<sup>1283</sup> Bateson/Hedges 1975, 177-190.

<sup>1284</sup> Berecz 1990, 93-94, Anhang. A zalalövői fibulák egyes példányainak anyagösszetételét Költő László mérte meg az MTA Atomkutató Intézetében Debrecenben 1987-ben. Ld. Még: 65. lábjegyzet.

<sup>1285</sup> Bateson/Hedges 1975, 179-184.

az emailkészítés, mind pedig a bronzöntés területén. A különböző emailbetétek elemzése bizonyítja a római kori mesterek magas szintű képzettségét, tapasztalatát, amivel képesek voltak a földrajzi és időbeli távolság legyőzésére. E mesterek ugyanazt a szint hozták létre a fémoxidok megfelelő arányú adagolásával a Kr. u. I. sz.-tól a IV. sz.-ig Római Birodalom egész területén.<sup>1286</sup> Az ismertetett példa bizonyítja, hogy a természettudományos módszerek szélesebb körű alkalmazása, eredményeik elemzése hozzájárulhat a fémműves műhelyek kérdéskörének komplex vizsgálatához, a régészeti módszerekkel részben vagy egészben nem megoldható problémák tisztázásához.

Kísérleti régészeti módszerek alkalmazása, a műhelyek tevékenységének megismerésében

A kísérleti régészet eredményeit és afrikai néprajzi megfigyeléseket összevetve sikerült meghatározni az antik fémműves tevékenység néhány hétköznapi aspektusát. A fémolvasztás folyamatát rekonstruálták egy great castertoni (Rutland, Nagy-Britannia) római kori műhelyben. Egy katlan alakú 1,2 m átmérőjű, 0,45 m mély gödör aljába helyezték a felizzított faszenet, arra helyezték a fém tartalmú kőzetet, a gödör felső harmadáig bevezetett ferde kémény segítségével szabályozták a benti hőmérsékletet a gödör földdel való befedését követően. A behelyezett nyersanyagból kb. 4 óra alatt nyerték ki a fémot, 1,8 kg ásványból mintegy 34 dkg nyers fémot tudtak előállítani.<sup>1287</sup>

Ezt a gyakorlatot ausztriai kísérleti régészeti vizsgálatok és észak-afrikai, XX. sz. elején gyűjtött néprajzi adatok is alátámasztják. Mexikói, XVI. sz.-i adatokkal vág össze az a franciaországi, római kori lelőhelyen végzett kísérlet, amelynek során azt tisztázták, mennyire hevítették fel elődeink a viaszveszejtési eljárás során használt agyag öntőmintát, hogy sértetlenül képes legyen a megolvasztott bronzot megtartani. A kiegészítés előtt két napig szárították, majd 150 °C-ra felforrósították, s ezt követően töltötték bele a mintegy 1080-1150 °C hőmérsékletű bronzot.<sup>1288</sup>

Ugyancsak kísérleti régészeti módszerekkel határozták meg és állították össze azon fémesszközök összességét, amelyekkel a bronzöntés után hideg-megmunkálással végezték a fibula felületének kialakítását és díszítését. Az első fázisban az öntőminta nyomait tüntették el, majd ezt követte a felületen a karcoló szerszámok használata, amelyekkel a felvinni kívánt minta megtervezését végezték el. A tervezést követte a gravírozás és a bemélyítés, s végül a legmélyebb részek kialakítása, melynek során jelentős mennyiségű kész fémot is eltávolíthattak az alapformából.<sup>1289</sup>

Műhelyek és a kézművesség szervezete

Az egyes fibulatípusok egységes, szinte uniformizált kidolgozása az egész Római Birodalom területén felveti annak a lehetőségét, hogy készítőik közt szoros információ-csere állhatott fenn, vagy maguk a kézművesek is változtathatták munka- és lakhelyeiket. A kézművesek, akik rabszolga, *libertinus* vagy szabad jogállásúak voltak, céhekbe tömörültek (*collegia fabrum*), gyakran árulták is a saját termékeiket<sup>1290</sup>. Nagy létszámú kézműves közösségeket foglalkoztathattak már a Principátus korában a Galliában, Germaniában, Pannoniában berendezkedő nagy létszámú római katonai kontingensek.

<sup>1286</sup> Bateson 1975, 188-189.

<sup>1287</sup> Coles 1973, 135-137.

<sup>1288</sup> Coles 1973, 138-140.

<sup>1289</sup> Coles 1973, 136.

<sup>1290</sup> Rieche/Schalles 1987, 10-17.

A kézművesek szakosodására vonatkozó legkorábbi szakirodalmi adatok a Római Birodalom középpontjához, Itáliához köthetők. A Kr. e. I-II. sz. 2. felétől számos vers, komédia, szatíra "hősei" valamilyen kézműves foglalkozást űztek. Principátus kori adatok alapján mintegy kétszáz féle kézműves tevékenység különíthető el. Amint azt a Pompejiből ismert szerszámleletek tanúsítják Kr. u. 79-ben a kézműveseknek széles spektrumot mutató, specializált eszköztáruk volt.<sup>1291</sup>

Ugyanilyen differenciált kézművesség figyelhető meg a mediterrán hatást mutató ractiai Cambodunum emlékanyagában is, ahol városias szervezetre találunk példát. A fémmegmunkáló mesterek (*faber ferrarius*, *fabrica ferrea*) sokféle kalapácsot, poncoló eszközt használtak. Az újraolvasztásra váró háztartási, mezőgazdasági és kőműves-szerszámokból álló fém depó mellett látható egy figyelemre méltó, unikális formájú, *beneficiarius* lándzsát utánzó kengyelű félkész lapfibula.<sup>1292</sup>

A műhelyek nem álltak másból, mint egy tűzhelyből, öntőtéglából, a szükséges szerszámkészletből.<sup>1293</sup> A bronzművesnek ezen kívül csak egy kis agyagra volt szüksége az öntőminta kialakításához, s némi újraolvasztható bronzra, amely állhatott rontott termékekből, használatban tönkre ment tárgyakból, vagy akár pénzérmékből. Ha összehasonlítjuk a bronzművesség ránk maradt nyomait a kerámia-, a *terra sigillata* gyártást kísérő nyomokkal (kemencék, rontott sorozatok, felhagyott agyaglelőhelyek stb.), világossá válik, miért olyan nehéz a bronzműhelyek felkutatása. A bronzmegmunkálás kis anyagigényű, újrahasznosító szemléletű volt, ezért kevés, szegényes hulladék maradt a későbbi korokra. Ezek közé tartozott egy-egy öntőminta töredéke, a félkész, öntési hibás vagy rontott termékek (amelyeket gyakran újraolvasztottak), s a műhely korábban ismertett berendezése.<sup>1294</sup>

Érdekes eredményt hozott az a vizsgálat, amely összevetette a ractiai limes legios és auxiliáris táborai közelében épült *vici* bronzmegmunkálásra vonatkozó leletanyagát a noricum-i civil települések bronzművességre vonatkozó leletegyütteseivel. Ezek alapján megállapítható volt, hogy a vándor kézműves-teória ugyanúgy régészeti bizonyíték híján van, mint a központi, római városi műhely léteire vonatkozó hipotézis. Bizonyítást nyert, hogy a ractiai limes mentén, s annak hátsó részében a katonai jellegű műhelyek első sorban valóban a hadsereg igényeit elégítették ki, az auxiliáris táborok melletti *vici* kézművesei pedig a hadsereg által használt eszközök javítását végezték.<sup>1295</sup> A civil műhelyek előállítottak katonák által használt lőszerszámot, övgarnitúrákat és ez alapján feltehető, hogy a civil lakosság is használta a katonai felszerelési tárgyakat. A fibulagyártás részaránya azonban nagyobb volt a civil műhelyekben, mint a katonai műhelyekben. Nagy változatosságot mutatnak ezek az egymástól nem túl távol épült kis műhelyek az előállított termékek vonatkozásában, hiszen a mindenkor helyi igény határozta meg, mely tárgytípust, milyen mennyiségben állított elő az adott műhely. A kereskedelem ezen árúk esetében másodlagos szerepet játszott, mert a hangsúly a helyben előállított, kis szériában készített termékeken lehetett.<sup>1296</sup>

Hasonló eredmények születtek a daciai műhelyek vizsgálata során is. A tizenhat bemutatott műhely-részletből öt egy helyszínről, Tibiscum vicusából ismert és további nyolc szintén katonai környezetből való, s csak három köthető civil településhez. Annak ellenére, hogy a közelben érclelőhelyek vannak, az összes műhelyben csak a javítás, újraöntés tényét lehetett régészeti eszközökkel igazolni. Bizonyítottunk tünik, hogy a katonai környezetben működött műhelyek a katonaság igényeit elégítették ki, míg a civil környezetben azonosított

<sup>1291</sup> Fortner 2000, 95-99.

<sup>1292</sup> Gschwind 2000, 99-107.

<sup>1293</sup> Theophilus 1986, 79-87.

<sup>1294</sup> Ennek ellentmond S. Cocîș szíves szóbeli közlése az általa feltárt, eddig publikálatlan kolozsvári fibulaöntő műhelyről. Leírása hasonlít a Tiszaföldvár-téglagyári barbár fémműves műhelyre vonatkozó, Vaday A. szíves szóbeli közléséből ismert jelenségekre.

<sup>1295</sup> Oldenstein 1985, 82-94.

<sup>1296</sup> Gschwind 1997, 607-638.

műhelyek az előállított termékek összességét tekintve változatosabb képet mutatnak, s a fibulagyártás is inkább a civil műhelyekhez köthető.<sup>1297</sup>

#### Az emailos fibulák gyártásának műhelykörzetei

Az emailos fibulák nagy száma ellenére sem sikerült gyártásuk egykori helyszíneit felkutatni, mert az egykori emilozással is foglalkozó műhelyekre utaló adatok igen bizonytalanok. A műhelyek meghatározására mindeddig az egyes típusok elterjedésének sűrűsödése, öntőminták, rontott darabok és a félkész példányok előfordulása alapján tettek kísérletet.<sup>1298</sup> Emailos fibulák készítésével azon műhelyekben számolhatunk, amelyekben üvegművesség vagy bronzművesség nyomai figyelhetők meg. Az emailos tárgyak sűrű előfordulása alapján Britanniában, Galliában, a Rajna-vidéken és Pannoniában tételezhető fel emailos fibula készítése.

Britanniában sokáig tartotta magát az a feltevés, hogy Nor'Nourban, mely a Scilly szigetek keleti felén található, emailos tárgyakat készítő műhely működött. Az ásató a nagy mennyiségű emailos fibula, ill. az azokból összeállítható szériák alapján tételezte fel a műhely létét.<sup>1299</sup> A további helyszíni és laboratóriumi vizsgálatok nyomán S. A. Butcher és J. D. Bateson nem műhelynek, hanem inkább szentélynek határozta meg Nor'Nour-i lelőhelyet.<sup>1300</sup>

További hét esetben több-kevesebb indok szól amellett, hogy az adott településeken emailozással is foglalkozó műhely működött: Colchester, London, Traprain Law, Wilderspool, Brough of Birsay, Craig Pagrig és Dinas Powis területén találtak öntőmintákat, emailozáshoz felhasználható egy színű, és millefiori üvegrudakat, bronztárgyakat félkész és rontott állapotban, szerszámokat. Egyetlen esetben sem találtak viszont félkész emailos fibulát.<sup>1301</sup>

Gallia Belgica tartományban fekvő Anthée és vonzáskörzete Nor'Nourhoz hasonlóan sokáig emailos tárgyakat készítő műhelyként szerepelt. Anthée közvetlen környékén feltárt temetők és telepek anyagában az Imperium bármelyik szegletében talált emailos tárgy vagy emailozási mód párhuzama fellelhető, köztük félkész példányokkal és a megmunkáláshoz szükséges eszközkészlettel. Ennek ellenére a hitelesítő ásatások cáfolták az anthéei<sup>1302</sup> műhelykörzet létét is.

A Rajna-vidéken a Köln--Mainz--Trier--Heddernheim<sup>1303</sup> által behatárolt területen tételez fel a kutatás emailos műhelyt. Ezt támasztja alá a Mainzban előkerült két lapfibula öntésére szolgáló forma is.<sup>1304</sup> Colonia Ulpia Traiana 27. insulájából egy bronzműves háza ismert, ahol a kemence mellett az újraolvasztásra váró hasznavehetetlenné vált bronztárgyak hevertek, köztük egy félkész dísz-szőggel.<sup>1305</sup> Ugyancsak kölni volt Copiritus mester, aki orvosi eszközöket gyártott, amelyekbe védjegyként a nevét is beleütötte. Az ő műhelyét még nem sikerült meghatározni.<sup>1306</sup> A rajnai régióban dolgozó mesterek előnyös helyzetben voltak, mert egyszerűen és gyorsan szerezték be a munkájukhoz szükséges nyersanyagokat és az előállított késztermékek könnyen találtak gazdára a sűrűn lakott területen. A jó közlekedési

<sup>1297</sup> Benea 2002, 31-56.

<sup>1298</sup> H. Moora: Die Eisenzeit in Lettland bis 500 n. Chr. II. Tartu-Dorpat 1938, 100ff.; Exner 1939, 41-42; Thomas 1966, 125.

<sup>1299</sup> Hull 1967, 1-64.

<sup>1300</sup> Bateson 1981, 101.

<sup>1301</sup> Bateson 1981, 102-104.

<sup>1302</sup> Spitaels 1970, 209-241.

<sup>1303</sup> Ezt a feltevést régészeti bizonyítékok még nem támasztják alá.

<sup>1304</sup> Exner 1939, 42.

<sup>1305</sup> Rieche/Scalles 1987, 62.

<sup>1306</sup> Rieche/Schalles 1987, 63.

feltételeknek köszönhetően nagyobb távolságra is elszállíthatták áruikat és akár más provinciák, akár a provinciákon kívüli barbaricum piacain is értékesíthették azokat.

Pannonia területe kiemelkedően gazdag és változatos leletanyagával tűnik ki. A bronzkészítés, fémmegmunkálás és emailozás minden fázisát alkalmazó műhelyt ezidáig a tartományban sem sikerült kimutatni, csak kisebb újraöntő, javítóműhelyek megléte igazolt.<sup>1307</sup> A műhelyekben dolgozó mesterek azonban képesek lehettek a tanulmányaim során meghatározott unikális fibulák, illetve helyi változatok kivitelezésére.

Ezt támasztja alá U. Silvén<sup>1308</sup> vizsgálata, amelynek keretében régészeti-tipokronológiai módszerrel a Svédországban feltárt emailos fibulák eredetét határozta meg. A kilenc vizsgált esetből hét alkalommal a fibulák pontos párhuzamát Pannoniában találta meg, további két fibulánál pedig egyenlő arányban határozott meg Rajna-vidéki és pannoniái párhuzamokat. Ennek alapján feltételezte, hogy Carnuntum<sup>1309</sup>, Brigetio körzetében műhely működött, ahonnan a borostyánúton jutott a mai Svédország déli területére az emailos áru.

Pannoniában<sup>1310</sup> az előkerült fémleletek arra utalnak, hogy a nagyobb katonai táborok mellett kialakult városokban számolhatunk fémművességgel és fibulák gyártásával, javításával.<sup>1311</sup> Sajnos, közelebből nem meghatározható lelőhelyű egy pannoniái javított emailos fibula. Az IA/13a1 és IA/13/a2 formák összeforrasztásával alakították ki, egy átlagon felül hosszú tűt akasztottak rá. A rugós-húros tűszerkezetű fibulák<sup>1312</sup> egy részéről is csak az tudható, hogy pannoniái lelőhelyűek. A IIA/1a egyik példánya (C-404) belül húros, a másik (C-423) kívül húros, mint a IIA/4f (C-467), és a IIC/13 (C-480). A rugós-húros megoldású tűszerkezetek készítőit a bennszűlött fémművesekkel szokás azonosítani, az így készült fibulákat helyi gyártmányként határozom meg.

A limes mentén Carnuntum canabaejában<sup>1313</sup> és a polgárvárosban<sup>1314</sup> egyaránt lokalizálható színesfém megmunkálás nyoma. A műhelynegyed vagy legalább több ilyen műhely megléte bizonyított, itt készülhetett a IIC alcsoport, az állatalakos lapfibulák több változata, mint pl. a nagy mennyiségű IIC/2b, az elnagyolt kivitelű IIC/2c, és a IIC/6 kutya-fibula két egybevágó példánya, a IIC/9b egyedi kidolgozású halfibula és a IIC/10b békafibula. Helyi gyártmányként különítem el egyes formák rugós változatait: IIA/12a (C-24), IIC/9c2 (C-61), IIC/8a (C-106), Carnuntum környékéről: IIA/15c (C-232), IA/3c2 öntéshibákkal (C-239), IIA/3d (C-279) jelű példányokat.

Vindobona civil városában a legújabb kutatások szerint bronzműhely működött.<sup>1315</sup> Scarbantia Foruma mellett kis bronzműhely került elő öntőtégelyek befogadására alkalmas olvasztókemencével.<sup>1316</sup> Arrabona fémmegmunkáló műhelyét<sup>1317</sup> bronz rögök, félkész áttört bronz tárgyak és vassalak igazolják, talán ehhez köthető a győr-moson-sopron megyei közelebből ismeretlen lelőhelyű IA/1a4 unikális fibula.

<sup>1307</sup> Szabó 1990, 130-151; Berecz 1993, 351-356.

<sup>1308</sup> Silvén 1961, 67-122.

<sup>1309</sup> Matouschek/Nowak 1985/86, 134-135. egy carnuntumi, és egy loretoi félkész, nem emailos sas-fibulát mutat be, egyiken az öntőminta maradványait határozza meg.

<sup>1310</sup> A továbbiakban csak azokat a féműves műhelyeket elemzem, amelyeknél feltételezhető emailos fibula készítése, vagy félkész példányok befejezése, továbbá javítása.

<sup>1311</sup> Erről összefoglalóan legutóbb: Berecz 1983, 351-356.

<sup>1312</sup> A pannoniái katalógusban szereplő 493 db fibula közül 18 sorolható a rugós-húros tűszerkezetű csoportba. Az IA csoportból 1 db, az IB csoportból egy darab sem, a IIA csoportból 12 db, a IIB csoportból egy darab, a IIC csoportból 4 db fibula tartozik ebbe a kategóriába.

<sup>1313</sup> Groller 1905, 143; Kandler 1977, 681; Gschwantler/Winter 1989-90, 107-141.

<sup>1314</sup> Swoboda 1964, 289, Haus VI; Fleischer 1967, 159, Nr. 214.a.

<sup>1315</sup> I. Mader: Vindobona. Die zivile Siedlung. Situla 2004, 72.

<sup>1316</sup> J. Gömöri: Scarbantia. In: Situla 2003, 88-89, Abb. 17.

<sup>1317</sup> Sellye 1970, 69-82.

Számos jel utal arra, hogy Brigetioiban<sup>1318</sup> is számolnunk kell üveg- és bronzműves műhellyel, ennek egyik érdekes terméke volt a IIB/13 típusú britanniai fibula brigetioi másolata, és innen származhatott a komárom megyei Nagyigmánd-Thaly pusztáról (Nr. 236) való unikális IA/4c típusú fibula. Ide köthető, rugós tűszerkezetű, és ezért helyben gyártottnak tekinthető fibulák a következők: IIA/15a (C-206), a környéken talált, talán brigetioi gyártmányok: IIB/4a1 (C-233), IIA/15b (C-237).

Az aquincumi bronz-<sup>1319</sup>, és üvegműves műhelyekben készülhettek azok a Közép-Duna vidékén sűrűsödést mutató állatkompozíciós fibulák, amelyeken jobbra lépő öz látható vagy zsákmányára lecsapó sas nyulat ragad el. A IIA/15 fibulacsoport vizsgálatának eredménye ezt a feltevést részben megerősíti, részben kiterjeszti Aquincumra, továbbá Intercisa-ra is.<sup>1320</sup>

Az intercisai és/vagy brigetioi műhely működésére vonatkozó közvetett bizonyítékként értékelhetők a feltehetően helyben gyártott ovális és kerek alaplapon elhelyezett életkép ábrázolásos fibulák, amelyek a barbaricum középső régiójában terjedtek el.<sup>1321</sup> Az életkép kompozíciós fibulák egy részén megfigyelhető motívum, a nyúlra/halra/kígyóra lecsapó sas megformázása egyéni. A motívum feldolgozása egyedi, a mesterek nem másolták egymásról a formát, csupán a téma kapcsolja össze a fibulákat. A fibulák közös jellemzője, hogy csak bizonyos hányaduk maradt Pannoniában, részben a barbaricumban találtak gazdára, esetleg egyenesen barbaricum megrendelésre készülhettek. Ugyanannak a műhelynek lehettek termékei az ovális lapon kergetőző nyulat, kerek lapon lépő özet megjelenítő fibulák, amelyek azonban nemcsak a barbaricumba, hanem a szomszédos Noricumra is eljutottak.<sup>1322</sup> Ezek rugós változatai: IIA/15a (C-206, 238.) IIA/15b(C-132, 237), IIA/15c (C-232).

A fibulatípusok elemzése nyomán lehetséges műhely-körzatként kell számolni Sisciaiva<sup>1323</sup> is, s talán e műhely termékeként értékelhető az egyedi kivitelezésű IA/7 fibula (Nr. C-282), és egy kívül húros, rugós tűszerkezetű IIA/1a (C-309) fibula. Fontos azonban megjegyezni, hogy a sisciai fibulák jelentős számban a Kulpa folyó medrének tisztításakor kerültek elő. A fémmegmunkálás biztos adatai a pénzverde és egy vasműhely létrehozatalához.<sup>1324</sup>

Poetovioban Spodnja Hajdina lelőhelyen Kr. u. I. sz. első felére keltezhető, fibulát is készítő bronzműhely működésére utaló nyomokat találtak, és egy kovács szerszáma is tartalmazó temetkezésre bukkantak Rabelčja vason.<sup>1325</sup>

Az emailos fibulák esetében a pannoni műhely-hipotézist régészeti érvek csak részben igazolják. Az viszont igazolható, hogy az említett városok kereskedelmi elosztóhelyként működtek a limes menti út és a borostyánút találkozásánál, továbbá északi és keleti irányba, a barbaricum felé.

Ma még a származta barbaricum fémművességéről nem rendelkezünk megbízható adatokkal, és az eddig napvilágot látott feltételezések gyakran csak a jelenlegi kutatottságot, az ásatási helyzetet tükrözik. Ennek tudatában kell tehát vizsgálnunk azt a nagy jelentőségű

<sup>1318</sup> Barkóczi L.: Római díszsisak Brigetioból. *FolArch* 1954, 45-48; B. Bónis É.: Das Militärhandwerk der Legio I Adiatrix in Brigetio. *Studien zu Militärgrenzen Roms III*. Stuttgart 1986, 301-306; Bónis/Sellye 1988, 9; Barkóczi 1990, 151.

<sup>1319</sup> Szabó K.: Helyben készült bronz lemezorsó Aquincumból (Ein örtlicher Bronzeblechkrug aus Aquincum). *BudRég* 27, 1991, 85-94.

<sup>1320</sup> B. Bónis É.: Das Militärhandwerk der Legio I Adiatrix in Brigetio. *Studien zu Militärgrenzen Roms III*. Stuttgart 1986, 302.

<sup>1321</sup> IIB/4b (C-212; D-85) IIA/15b (C-132, 237, D-192); IIA/15C (C-232, 389; D-9, 102, 152, 195); IIA/15d (D-36); IIA/15e (D-72)

<sup>1322</sup> IIA/15a

<sup>1323</sup> Košćević 1975, 51-61.

<sup>1324</sup> T. Lolić: Colonia Flavia Siscia. In: *Situla* 2003, 144-145.

<sup>1325</sup> Horvat et al.: Poetovio. In: *Situla* 2003, 180-181.



felismerést, hogy az emailos fibulák barbaricumai elterjedésének jelenleg ismert sűrűsödése a Közép-Tisza vidékén egybeesik/egybeesne az egykori fémműves központtal.<sup>1326</sup> A jelen ismereteim szerint az IA/14b és IIB/1c4,6,8 olyan a szármata barbaricumban előkerült típusok és variánsok, amelyek Pannonia és a birodalom területén pontos párhuzam nélkül állnak ugyan, de a kialakításukhoz használt elemek külön-külön pl. a Rajna-vidéken megtalálhatók. Ebben az összefüggésben meg kell említeni a dél-országi emailos fibulákat is, melyek a rajnai, galliai kézműves központok termékeivel mutatnak rokonságot, ám itt sem zárható azonban ki a fibulák helyi gyártása sem.<sup>1327</sup>

## 7. Kereskedelmi kapcsolatok

A római foglалás a Kárpát-medence nyugati régiójában új gazdasági modellt, egy új típusú kereskedelm<sup>1328</sup> kialakulásához vezetett. Ennek alapját egy, a Kr. e. III. sz.-ban Italiában kialakult gazdasági rendszer képezte, amelynek kényege a megtermelt javak, szolgáltatások és ellenértékük, a pénzeszközök ellentétes mozgása volt a termelők, szolgáltatók és a háztartások, vagyis a fogyasztók közt. A rendszer sajátossága volt, hogy a megtakarítás, a beruházás, és az adózás nem voltak számottevő tényezők. A termelő és fogyasztó közti kapcsolatot a kereskedelem jelentette. A köztük levő távolságot a kereskedelem megszervezésével pl. a hitelezés szokásával hidalták át. Az ehhez szükséges tőkével a kereskedőnek rendelkeznie kellett, hiszen még azelőtt ki kellett fizetnie az áru ellenértékét a termelőnek, mielőtt azt a fogyasztóknak eladta volna.

Ahhoz, hogy ez a kapcsolati rendszer létrejöhessen, szükség volt a fogyasztói réteg megjelenésére a frissen szerveződő tartományban. A helyi őslakosok ugyanis nem rendelkeztek a kereskedelmi kapcsolatokhoz szükséges anyagi eszközökkel. Fogyasztási szokásaik eltérő szerkezetűek voltak.<sup>1329</sup> A iapod, pannon törzsek hatalmának megtörésére érkező legiok, a nyomukban betelepülő, őket kiszolgáló civilek szolgáltatták annak az új fogyasztói rétegnek az alapját, amelynek kiszolgálására Pannoniába érkeztek a távolabbi, kezdetben elsősorban itáliai eredetű mezőgazdasági és iparcikkek.

Az ipari termékek zömét a foglалást követő első évszázadban is importálták, mivel a megnövekedett mennyiségű és az addig gyártott termékszerkezetű típusában és minőségében eltérő fajtájú árut a helyi ipar nem volt képes előállítani. Nem tartozott a bennszülött bronzműhelyek terméklistájához az Aucissa fibulák mellett az emailos fibulák köre sem. A korai formák Italiából érkeztek, a tartomány délnyugati részére koncentráálódtak, kisebb mértékben kimutathatók a borostyánút mentén frissen kialakult települések, és vonzáskörzetük anyagában. Pannonia katonai megszállása után feltűnt itáliai kereskedők elsősorban a nyugat-pannoniai zónába szállították áruikat, mint a hadsereg beszállítói. Az Italia és Carnuntum közti kereskedelemről elsősorban Emona és Poetovio húztak hasznat. Poetovio, mint a Dráva és a borostyánút találkozásánál álló város, a Kr. u. I.-II. sz.-i, első sorban délről észak felé terjeszkedő itáliai kereskedelemben játszott szerepet. A kedvező földrajzi helyzetnek köszönhetette létét a Száva és a Krka találkozásánál létesült Neviodunum, amely jelentős kereskedővárossá nőtt.<sup>1330</sup> Száva parti kikötőként tett szert kereskedelmi

<sup>1326</sup> Vaday 2005, 156-159. Tiszaföldvár-Téglagyár lelőhelyen térdfibula öntőmintája is előkerült. A helyben készült térdfibulák meghatározása során nehézséget jelent annak eldöntése is, hogy mely típusok származtak birodalmi műhelyekből és melyek esetében tételezhető fel a helyi gyártás.

<sup>1327</sup> Thomas 1966, 125.

<sup>1328</sup> von Petrikovits 1985, 299-307.

<sup>1329</sup> D. Gabler: Kereskedelem. In: Pannonia 1990, 185. Két árufajtát, a bort, és az olajat szerezték be Strabón szerint Aquileianál az illír népek rabcsalogért vágómarhákért, állatbőrökért cserébe.

<sup>1330</sup> M. Lovenjak: Municipium Flavium Latobiorum Neviodunum. In: Situla 2003, 96.

jelentőségre a Kr. u. I. sz.-ban, egészen a II. sz. kezdetéig Andautonia<sup>1331</sup>, amiről első sorban az észak-italiai luxusáru tanuskodik. Siscia és Sirmium, a két Száva parti város Vespasianustól kapott *colonia* rangot, s a folyó menti kereskedelemnek köszönhetőek felvirágzásukat.<sup>1332</sup>

Az emailos fibulák nem tekinthetők itáliai eredetűnek, még kevésbé itáliai termékeknek. A római hatalom megszilárdulása és berendezkedése nyomán kialakult városias életmód, a jól szervezett kereskedelem a Kr. u. II. sz.-tól Pannoniában a nyugati provinciákhoz hasonlóan a fibulatípusok meglehetősen egyenletes eloszlását eredményezte. Ez a periódus egybeesik az emailos fibulák gyártásának megindulásával, és kereskedelmével. Ebben az időszakban már nem Itália és a meghódított tartományok közötti, hanem az új, és régi tartományok közti cserekapcsolatok voltak meghatározóak.

Mindez tükröződik az emailos fibulák eredetére vonatkozó következtetésekben (**16. táblázat**), amelyeket a fibulák tipokronológiai elemzése és elterjedésének vizsgálata nyomán vontam le. A táblázatban fel nem sorolt csoportok azokat a formákat jelentik, amelyek jelen voltak a római tartományokban, és a provinciákkal szomszédos vidékeken, előfordulásuk kiegyenlített volt. Az emailos fibulák nem minden példánya import, hiszen kimutatható az egyes típusokon belül a helyi készítmények kisebb csoportja is. Ez a jelenség azonban a korszakban nem egyedi, mert hasonló eredetű és elterjedést mutatnak egyes korabeli kerámiatípusok (*terra sigillata*, *amfora*, mécses) is. A kerámiakutatás szerencsésebb helyzetben van, mert a feltételezett gyártás helyszínein sikerült feltárni a kerámiaműhelyek nyomait. A *terra sigillata*-k elterjedése alapján elkülöníthető egymástól a Duna menti, a galliai és a Rajna-vidéki kereskedelmi régió.<sup>1333</sup> A galliai és a Rajna-vidéki produkció megindulását követően és azzal párhuzamosan a kereskedelmi kapcsolatok súlypontja Pannoniában átkerült a délnyugati tartományrészről a Duna jobb partján elhelyezkedő, a limes mentén húzódó vidékre. Ebben a korszakban indulhatott el az emailos fibulák forgalmazása is.

Alcsoportok	Galliai áru	Rajnai áru	Britanniai áru	Pannoniai áru
<b>IA</b>	3c1, 6b1-2, 9b, 12a1, 14a2, 16a-b	1a2, 2a-b, 3d, 3e, 4a, 8, 9a, 14a-c, 12a2 14a2	1a3, 3a;	1a4, 3c2, 4b, 7, 13a2
<b>IB</b>	3b-d	2	1c, 4a2, 5a2	
<b>IIA</b>	1g, 2e, 3c, 4g, 5h, 11a,	1f, 2a-b, 3a,f,h, 5a, 7, 8a,b,f, 10-14	1e, 1g, 2d, 6a	15b-e
<b>IIB</b>	11, 22	5, 7, 19, 20, 23, 25-27	1a1-2, 1a5, 1a7, 4a1-2, 6, 13, 14, 16	15c, e, 24b
<b>IIC</b>	1c,e, 3, 5b, 8a,b	1d1, 2b, 9c1	1d	1a3, 2c, 9b, 10b
<b>IID</b>		1		2, 7

<sup>1331</sup> D. Nemeth-Ehrlich/D. Kušan Špalj: Municipium Andautonia. In: Situla 2003, 107.

<sup>1332</sup> Ezeken a kereskedelmi csomópontokon mutathatók ki nagyobb számban az Aucissa fibulák is. Az Aucissa fibulák alapvetően itáliai, észak-itáliai eredetű formák, és jelentős részükről (A242.1,2 altípusok) feltételezhető az, hogy itáliai műhelyekben készültek. Ugyanakkor az Aucissa fibulák elterjedésében megfigyelhetők olyan lokális csoportok, amelyek esetében a helyi gyártás lehetősége is felmerül (A242.3 altípus Siscia környékén). Az Imperiumon belüli kereskedelemben ekkor még meghatározó szerepet játszott az Appenin félsziget.

<sup>1333</sup> Gabler 1980, 4-22.

## 16. táblázat A pannoniai emailos fibulák eredet szerinti csoportosítása

Eközben Pannonia provincia déli részén a nyugat-kelet irányú vízi utak mentén kialakult települések gazdasági, kereskedelmi szerepe tovább erősödött. A vízi utat keresztező, vagy éppen vele párhuzamosan haladó szárazföldi úthálózat mentén a települések kereskedelmi elosztóhelyként működtek. A Száva partján Siscia kiemelt szerepet játszott a galliai (IA/12a1, 16a-b, IB/3b-d, IIC/1c,e, 8a-b), és a Rajna-vidéki (IA/4a, 8, 12, 14, IB/2, IIB/19, IIC/9, IID/1) emailos fibulák forgalmazásában. Innen kerülhettek ezek a fibulák Burgenae-be is (galliai áru: IA/6b1-2, IIA/5h).

A Dráva parti város, Mursa már a Kr.u. I. sz.-ban fontos szerepet játszott a kereskedelemben, kiemelt helyzetét a későbbi évszázadokban is megőrizte. Itt találkozott a galliai, a germaniai, a kisázsiai, a szíriai és a daciai áru. Ennek egyik bizonyítéka a leletanyagon belül viszonylag magas arányban kimutatható, sokféle eredetű *terra sigillata* jelenléte.<sup>1334</sup> Mursa-ból kerülhettek Ad Militareba a Rajna-vidéki fibulák közül az ívfibulák IA/3d altípusa és a lapfibulák IIB/23 típusa.

A vízi utak mellett a provincia területén áthaladó jelentős szárazföldi utak fontos szerepet játszottak a kereskedelemben, az emailos fibulák forgalmazásában. A Pannonián keresztül menő főútvonalak egyike volt az észak-déli irányú borostyánút, melyet a La Tène kortól használtak áruszállításra. A borostyánút és a vízi utak találkozási pontjain fekvő városok, Sirmium, Poetovio korábbi kereskedelmi súlyukat az emailos fibulák forgalmazásában is megőrizték.

A borostyánúton Salla, Savaria a Kr. u. I. sz. végétől kapcsolódott be a fibulák forgalmazásába. Savariában és vonzáskörzetében galliai eredetű fibulákat nem sikerült kimutatni, a rajnai eredetű fibulák közül az ívfibulák (IA/2a), a lapfibulák (IIA/2a) egy-egy csoportja jelent meg. Az észak-déli borostyánút, és a kelet-nyugati dunai limesút csomópontján fontos elosztóhely volt Carnuntum. Carnuntumban és vonzáskörzetében a galliai eredetű korai ívfibulák közül az IA/3c1, 6b, 12a, 14a 16 típusok és a lapfibulák közül a IIB/11, IIC1, 8 típusok határozhatók meg. Innen kerülhettek Mursellába a galliai két szimmetriatengelyű emailos ívfibulák egy csoportja (IB3b-d). A Rajna-vidéki korai ívfibulák hiányoznak, a lapfibulák közül a IIA/1, 5, 8; IIC/2, 9 típusok jelenléte bizonyított. A borostyánúton juthatott a mai Svédország területére hét emailos fibula, amelyeknek legjobb párhuzamai a pannoniai és a szomszédos barbaricum régióból származnak.<sup>1335</sup>

A limes menti úton létesített katonai táborok és állomások a Dunán folyó biztonságos vízi szállítást tették lehetővé<sup>1336</sup>, jó feltételeket teremtve az árucseréhez. A fibulaforgalom szempontjából fontos szerepet játszott Carnuntum, Brigetio, Aquincum, Intercisa és vonzáskörzetük.

Brigetio<sup>1337</sup> *terra sigillata*-forgalmával párhuzamba állított éremforgalom tanúsága szerint a település kereskedelmi jelentősége a Kr. u. I. sz. végétől a III. sz. harmadik negyedéig terjedt. A galliai eredetű emailos fibulák korai példányai (IA, IB) nem kerültek Brigetioba, viszont a késői lapfibulák jelentős számban kimutathatók (IIA/4g, IIB/11, 22, IIC/5b, 8a-b). A rajnai fibulák közül az ívfibulák (IA/12a, 14a), a korongfibulák (IIA/5a, 8a,b,f) és a lapfibulák (IIB/5, IIC/1d, 9c,) kisebb létszámú csoportja mutatható ki itt.

<sup>1334</sup> S. Filipović: Colonia Aelia Mursa. In: Situla 2004, 162-164. A város gazdasági erejét mutatja, hogy a Hadrianus idején létesített hidat többször renoválták, az utakat megújították.

<sup>1335</sup> Silvén 1961, 119-120.

<sup>1336</sup> von Petrikovits 1985, 311-315.

<sup>1337</sup> L. Borhy et al.: Brigetio. In: Situla 2004, 242-249.

Aquincum<sup>1338</sup> a szomszédos szarmata barbaricum felé irányuló kereskedelem fontos csomópontja volt. A rheinzaberni *terra sigillata*-khoz hasonlóan ezen az úton kerültek az emailos korongfibulák nagy mennyiségben a szarmata szállásterületekre a Kr. u. II. sz. folyamán a Severuskor végéig.<sup>1339</sup> A Duna bal partján, a határsávban feltűnő emailos fibulák vizsgálatánál figyelembe kell vennünk azt a szempontot, hogy a markomann-háborúkat lezáró békefeltételek egyike a limes barbaricum oldalán létesítendő ütköző zóna kialakítása, amelyet legiós táborok biztonsági és gazdasági/kereskedelmi céllal egyaránt használhattak. Az ismeretlen lelőhelyű Pest megyei emailos fibulák (Nr. 260-265) ezért nem tekinthetők kereskedelmi tevékenységre utaló tárgyakká, hanem inkább a Duna bal partján tevékenykedett római katonák hagyatékaként értelmezhetők, mivel keltezésük alapján a markomann-háborúk után kerülhettek forgalomba.

Intercisa és Lugio kereskedelemben betöltött szerepét egyelőre az emailos fibulák tekintetében nem lehet megnyugtatóan tisztázni. Vaday A. Intercisa-val<sup>1340</sup> szemben Lugio jelentőségét hangsúlyozta.<sup>1341</sup> Intercisa területén mind üvegműves, mind bronzműves műhely kimutatható, ezt Lugionál nem lehet bizonyítani. A műhelyek tevékenységéről kevés adatunk van. Ennek alapján nem állítható, csak feltételezhető, hogy emailos fibulát tudtak Intercisában készíteni. Azonban figyelembe kell venni az ilyen műhelyek működtetőinek általánosan ismert kereskedelmi tevékenységét. Mint hozzáértő szakemberek, javítani és forgalmazni is tudtak ilyen tárgyakat. Egyik település anyagában sem mutatható ki nagy mennyiségű emailos fibula. Intercisából 4 db emailos fibula<sup>1342</sup> származik, amelyek közül három darab korong, egy példány pelta alakú fibula. Lugióból 1 db emailos párducfibula<sup>1343</sup> ismert.<sup>1344</sup> Az emailos fibulák pannoniai és duna-tisza-közi elterjedését, továbbá a történeti és régészeti adatokat együttesen mérlegelve<sup>1345</sup> az emailos fibulák forgalmában<sup>1346</sup> nagyobb jelentőséget tulajdoníthatunk Intercisa-nak, mint Lugio-nak.

A fibulák forgalmazására szolgáló kereskedelmi útvonalak vázlatos áttekintése után vessünk pillantást a kereskedelemben részt vevő személyekre. A kereskedelmet bonyolítók közt ott találjuk nemcsak a kereskedőket, hanem a kézműveseket, azaz a bronzműveseket is. Nem ismerték a római korban a nagybani kereskedő és kiskereskedő fogalma közti különbséget. Az úti árus, és a távolsági kereskedő fogalma ezzel szemben elkülönült. Az általuk szállított, témánk szempontjából szóba jöhető árufajtaikat az alapanyagok, a félkész és kész termékek, a megmunkálásukhoz szükséges eszközök jelentették. A fibulakészítés alapanyagául szolgáló bronz színesfém összetevőit a színesfémekben szűkölködő tartományba be kellett szállítani.

<sup>1338</sup> Vaday A. Aquincumot a barbaricum felé vezető négy, általa bizonyítottnak vett, és egy, általa feltételezett kereskedelmi útvonal kiindulási pontjaként ábrázolja. Vö. Vaday 2003, 370, Fig. 26.

<sup>1339</sup> Gabler 1990, 208-209; Vaday 2003, 368-372, Fig. 26.

<sup>1340</sup> Nehéz meghatározni, hogy Intercisa és Lugio közül melyik település, milyen szerepet játszott az emailos fibulák barbaricum közvetítésében, mivel kevés az értékelhető emailos fibula. Más tárgycsoportokkal kell kiegészíteni az adatbázist ahhoz, hogy megnyugtató választ kapjunk erre a kérdésre.

<sup>1341</sup> Vaday 2003, 371-372.

<sup>1342</sup> Nr. C-132-135.

<sup>1343</sup> Nr. C-136.

<sup>1344</sup> Egyetlen lugioi emailos fibulára e tárgycsoport esetében egész kereskedelmi csomópont meglétét alapozni nem szerencsés, az emailos fibulák önmagukban ezt nem támasztják alá sem Lugio, sem Intercisa esetében.

<sup>1345</sup> Vaday 2003, 372. "Research supposed an Intercisa-Szabadszállás-Csongrád-Szentes-Resculum road between Pannonia and Dacia. (483. l. Barkóczi 1957, 514; Fitz 1963-64, 82; Gabler 1975, 89) Inscriptions suggesting a customs station at Intercisa (484. l. CIL III 10301, 10308).

<sup>1346</sup> Vaday 2003, Fig. 26. A térképen szereplő, a Tisza mentén tetszetősen elhelyezett számok nem kapcsolhatók össze a katalógus lelőhely-számaival. A térkép feloldókulcsában a számok magyarázatára nem akadtam. Ezért visszakeresni sem tudtam azokat a fibulákat, amelyekre Vaday A. állításait alapozza.

Az eddig ismert pannoniai bronzműhelyek aligha voltak képesek a tartomány bronztárgy iránti igényének kielégítésére.<sup>1347</sup> E tárgyaknak legfeljebb a pótlására, javítására vállalkozhattak a 2-3 főt foglalkoztató, napi néhány tucattól 100 darabig terjedő mennyiségű árut előállító műhelyek. Ebből következően is jelentős volumenű lehetett a Pannonia és a többi tartomány közti kereskedelem.

Az egyes fibulatípusok kereskedelmét, cseréjét, szabad áramlását nagyban elősegítette az a tény, hogy a Római Birodalom egy nagyméretű, egységes piacként működött. Egységesek voltak a hossz-, és súlymértékek, egyféle pénznemet használtak. Ehhez járult a jól kiépített úthálózat, és a biztonságos vízi útvonalak Szíriától Hispaniáig, Britanniától Libiáig. Az áruhiány kiküszöbölésére építették ki a vámrendszert, amely a termelők és fogyasztók közötti kapcsolatok esetlegességét kizárta, az áruk egyenletes elosztását biztosította.

A Pannonián keresztülmennő fő útvonalakon, a már említett észak-déli irányú borostyánúton, a dunai vízi szállítással párhuzamos limes menti úton érkeztek a vaskorban még csak a leggazdagabb, felső társadalmi rétegek számára elérhető luxuscikkek, a római korban a középrétegek mindennapjait színesítő különlegességek. A szállítás és kereskedelem feltétele volt a virágzó gazdasági élet, a stabil politikai helyzet és az Imperium régiói közötti kiegyensúlyozott gazdasági kapcsolatrendszer. A Kr. u. I-II. évszázadra jellemző volt a középrétegek állandó nagyságú jövedelme és az árak viszonylagos stabilitása. Ez a stabilitás bomlott meg a Kr. u. III. századi súlyos gazdasági krízis idején.<sup>1348</sup> A gazdasági válság komoly megrázkódtatást okozott a kereskedelmi kapcsolatokban. Minden jel arra mutat, hogy a gazdasági válság idején az emailos fibulák forgalma is jelentősen visszaesett, s fokozatosan meg is szűnt, miközben jóval igénytelenebb kidolgozású, kevésbé díszített fibulatípusok kerültek használatba. A gazdasági krízis hatását a központi intézkedésekkel többé-kevésbé sikerült kiküszöbölni. A korábbi keretek közt működhetett a kereskedelem a Kr. u. IV. sz. közepéig. A késő antik időszakban a kereskedelem vázolt formája az általános gazdasági hanyatlás következtében szűnt meg.<sup>1349</sup>

A szarmata barbaricumban ugyancsak számolnunk kell a kereskedelem hatásával, de különös jelentősége van annak a ténynek, hogy itt egyes típusok a pannoniaiaktól eltérő arányban terjedtek el. A barbár-római kereskedelem elemzése során a fibulák a *terra sigillata*-khoz hasonló forrásértéket kapnak, mert elterjedésük párhuzamos pl. a rheinzaberni és westerndorfi áruval.<sup>1350</sup>

A szarmata barbaricum Al-Duna és a Pontus-vidék felé mutató kapcsolatai az említett területek közötti érintkezés új oldalairól tájékoztatnak.<sup>1351</sup> Már A. K. Ambroz utalt arra, hogy a dél-oroszországi fibulák között meglepően nagy számban találunk nyugaton nagy mennyiségben elterjedt típusokat.<sup>1352</sup> E megállapítás annak fényében kap jelentőséget, hogy Dacia és Moesia Inferior területéről meglehetősen kisszámú emailos fibula ismert. Az újabb kutatások arra utalnak, hogy egyes fibulatípusok és egyes technikai eljárások dél-oroszországi megjelenése felveti Pannonia közvetítő szerepének lehetőségét a Kr. u. II-III. sz.-ban.<sup>1353</sup>

<sup>1347</sup> Egy legio felszereléséhez mintegy 36 tonna vasból, és egy-két tonna bronzból, míg az auxiliáris csapatoknak mintegy 6 tonna vasból, és egy tonna bronzból álló felszerelési tárgyra volt szükségük.

<sup>1348</sup> Amint az köztudott, ezt az inflációt csak Diocletianus és Nagy Constantin pénzügyi reformja tudta megfékezni.

<sup>1349</sup> von Petrikovits 1985, 311.

<sup>1350</sup> D. Gabler/Vaday A.: *Terra Sigillata im Barbaricum zwischen Pannonien und Dazien*. FontesArchHung Budapest 1986.

<sup>1351</sup> E. V. Vejmar: *Arheološki raboti v rajoni Inkermana*. Arheološki Pmjatniki 13, 1963, 95-107; Ambroz 1966; I Tesori dei Kurgani del Caucaso Settentrionale. Nouve scoperte degli archeologi sovietici nell'Adygeja e nell'Ossetia Settentrionale. Hg. A. Leškov. Roma 1990, cat. 233. és 237.

<sup>1352</sup> Ambroz 1966, 29-30.

<sup>1353</sup> Vaday 1989, 81-82.

A különböző fibulák eltérő hangsúlyú pannoniai és barbaricum elterjedése arra utal (pl. az emailos korongos fibulák túlsúlya a barbaricumban), hogy egyes típusokat a birodalmi műhelyekben kifejezetten a barbárokkal való kereskedelem számára készítették.<sup>1354</sup> Vaday A. kutatásai alapján már a Kr. u. II. sz.-ban számolhatunk a szarmata barbaricum felé irányuló kereskedelemmel, amelyben elkülöníthető az észak-pannoniai és a dél-pannoniai kereskedelem hatókörzete.<sup>1355</sup>

Az általam átvizsgált barbaricum fibulák jelentős része pannoniai közvetítéssel került a Duna túlsó oldalára. Kimutatható azonban egy szűk csoport, amely nem pannoniai származású. A Rajna-vidéki eredetű IIA/2b, IIB/10, IIB/18, és a galliai eredetű IA/16b, IB/3c2, valamint a britanniai eredetű IA/3a, IIB/15, IID/4 típusok és változatok párhuzamai Pannoniából nem ismertek. Feltételezhető tehát, hogy ezek a példányok a távolsági kereskedelem révén kerültek a szarmata barbaricumba.

## 8. Viselet, jelentés, használók köre

### Az emailos fibulák viselete Pannoniában

A római kori viseletet erősen meghatározta a császári házból kiinduló divat, amelyet a császárkultusszal terjesztettek a tartományok legtávolabbi zugában is. Ugyanakkor ez a divat eltérő mértékben hatott, mert erősebben befolyásolta a mélyebben romanizált városi lakosság viseletét, de kevésbé hagyott nyomot a kisebb mértékben romanizált vidéki népesség öltözködésében.<sup>1356</sup> A kialakult viseletben gyakran megjelentek önálló, lokális elemek.<sup>1357</sup>

A viseleti csoportokat, közösségeket meghatározhatjuk térben és időben. A viselet elemei alapján elkülöníthető a férfi<sup>1358</sup> és a női<sup>1359</sup> viselet, tehát meghatározható a vizsgált személy neme. Szerencsés esetekben alkalmas lehet a viselet az eltemetett társadalmi helyzetének és etnikai identitásának meghatározására is.<sup>1360</sup>

A viseletre vonatkozó tudásunkat elsősorban a temetőkből merítjük. Az elhunytakat végtisztességgként megillette, hogy ünnepi ruhában, legjobb ékszereikkel kerüljenek a végső nyugalomra. A ruházat nagy része azonban szerves eredetű (textil, bőr), amelyek az idők folyamán javarészt megsemmisültek és csak különleges körülmények között, elenyésző százalékban maradt meg. A ruházat fém kiegészítői azonban szinte teljes egészükben fennmaradtak, s ezek segítene a hajdani öltözködési szokások rekonstrukciójában.<sup>1361</sup>

Ebben a vonatkozásban tehát a sírokból előkerült emailos fibulák fontos szerepet kapnak, hiszen tükrözhetik a divatban, a viseletben bekövetkezett változásokat. Jól szemlélteti ezt az Alpok központi völgyei egyikében feltárt Airolo Madrano Kr. u. II.-III. sz.-i

<sup>1354</sup> Thomas 1966, 119-178.

<sup>1355</sup> Vaday 1989, 82.

<sup>1356</sup> Böhme-Schöninger 1997, 96-100.

<sup>1357</sup> Martin-Kilcher 1993, 181.

<sup>1358</sup> Croom 2000, 31-74.

<sup>1359</sup> Böhme-Schöninger 1997, 27-29.

<sup>1360</sup> A *Digesta* 34.2.23. tanúsága szerint a római jog elkülönítette a női és férfi, gyermek, és rabszolga viseleti tárgyakat, megengedve a férfiaknak bizonyos női ruhadarabok viseletét, ugyanakkor megemlítette a férfiakra nézve hátrányos vonatkozásait. A nők részére semmilyen körülmények közt nem tett ilyen engedményt.

<sup>1361</sup> Rottloff 2000, 107-110.

csontvázas/korhasztásos rítusú temetője.<sup>1362</sup> A sírok tanúsága szerint ezen a vidéken egy erősen hagyományörző népesség lakott. A női öltözék részét képezték a nor-pannon fibulák vagy a két vállon hordott, nagy méretű, Kr. e. I. sz.-tól használt Mesocco típusú fibulák, s ezek mellett a mellén megjelentek a kisebb emaillos lapfibulák, amivel a finom anyagú ingük nyakkivágását tűzték össze.<sup>1363</sup> A délről észak felé terjedő romanizáció ebben a korszakban szorította ki a nagyméretű fibulapárokat, egyeduralkodóvá vált egy kis méretű fibula viselete a mellén.<sup>1364</sup> Ezt az átmenetet szemlélteti az Alpok déli oldalán Moghegno temető 8. női sírja, amelybe egy hamvasztásos temetkezésben egyetlen, IB/3d altípusú emaillos fibulát helyeztek.<sup>1365</sup>

K. Exnernek<sup>1366</sup> azt az állítását, hogy a női viselethez a párosával viselt emaillos fibulák tartoztak, a temetők anyaga eltérő mértékben támasztja alá. A Rajna-vidéken ezt a szokást nem lehet felfedezni, Galliában azonban ez a szokás kimutatható. A Rajna-vidéken gyakran szegényes melléklettel temették el az elhunytakat, s a mellékletek csak részben utaltak az elhunyt nemére. A germán területeken megfigyelt<sup>1367</sup> rituális fibularongálás szokása nehezíti az egykori viselet pontos rekonstrukcióját.<sup>1368</sup> Általános szokás szerint csak egy fibulát tettek a sírba. Asciburgium északi temetőjében a 6. gyermek és a 16. női sírból egy-egy emaillos ívfibula került elő.<sup>1369</sup>

A galliai Thuinban feltárt 55 sírból 17 volt női temetkezés, közülük hét esetben találtak fibulát mellékletként.<sup>1370</sup> A hét esetből háromnál egy<sup>1371</sup>, háromnál kettő, és egynél 2 x 2 fibulát találtak. Biesme 82 temetkezése közül csak két esetben lehetett meghatározni a nemet, ahol az egyik sírban egy férfi nyugodott egy emaillos fibula, a másikban (48. sz.) egy nő két A15 és két emaillos fibula-melléklettel.<sup>1372</sup>

Argentomagus "Champ de l' Image" gall-római temetőjében<sup>1373</sup> a 165 hamvasztásos sír közül 13-ban adtak fibula-mellékletet az elhunyt mellé, ezek közül egy kisgyermek sírjába (135. sír) került egy IB/4a2 típusú emaillos fibula, a másik emaillos fibula egy meg nem határozott temetkezésből származik.<sup>1374</sup> Chalon-sur-Saône<sup>1375</sup> gall-római hamvasztásos temetőjében 374 sírból egy esetben sem sikerült az elhunyt nemét meghatározni, az összesen mellékletként adott 11 fibula közül egy emaillos kengyelű példány (IA/13a1). Ezt a fibulát egy másik ívfibulával együtt párban, a viselet részeként tették a 310. sírba, amely az edénymellékletek és üveggyöngy alapján női temetkezése lehetett.<sup>1376</sup>

Az Alpok vidékén fekvő Courroux<sup>1377</sup> temetőjének 15 %-ában: 15 sírban összesen 17 fibulát találtak, két sírban szerepelt két-két fibula, a többi sírba egy-egy fibulát helyeztek. Az esetek nagy részében nem lehetett megállapítani az elhunytak nemét. A 106. kétfibulás sírban egy felnőtt nőt mégis sikerült meghatározni. A 17 fibula közül 3 emaillos, ám olyan sírok

<sup>1362</sup> Butti Ronchetti 2000, 209-309.

<sup>1363</sup> Martin-Kilcher 1993, 196-199.

<sup>1364</sup> Martin-Kilcher 1993, 200-201.

<sup>1365</sup> Moghegno 1995, 66-68.

<sup>1366</sup> Exner 1939, 45.

<sup>1367</sup> Gamper 2002, 374-377. A szokás legdélebbi előfordulására példa a dél-tiroli Neumarkt római temetőjében van, ahol a fibulák mellett az edények nagy részét is összetörték, ez alól csak az illatszerek üvegek voltak kivételek.

<sup>1368</sup> Voigt 1976, 186.

<sup>1369</sup> Rasbach 1997, T. 29.14. A forma a pannoniiai anyagból nem ismert, Thuin és Biesme temetőjéből került elő párhuzama, a galliai produkcióhoz köthető.

<sup>1370</sup> Rieckhoff 1975, 62.

<sup>1371</sup> Egy emaillos ívfibula a 36. sírban Hadrianus éremmel együtt került elő.

<sup>1372</sup> Rieckhoff 1975, 63.

<sup>1373</sup> Allain/Fauduet/Tuffreau-Libre 1992, 16-186.

<sup>1374</sup> Albert/Fauduet 1976, 199-240.

<sup>1375</sup> Augros/Feugère 2002, T. 1-95.

<sup>1376</sup> Augros/Feugère 2002, 138-139, T. 40-41.

<sup>1377</sup> Martin-Kilcher 1976, 1-201.

kísérő leletei, amelyeket antropológiailag nem sikerült meghatározni. A temető egy közeli *villa rustica* szegény és alacsony társadalmi réteghez tartozó<sup>1378</sup> kézműves-földműves lakóközösségének tagjai fogadta be, akik a romanizáció kezdeti fokán megrekedtek.

A Pannoniához közelebbi régióban, Dél-Tirolban feltárt Salurn<sup>1379</sup> temetőjénél feltűnő, hogy milyen kevés fibulát tettek az elhunytak mellékleteként a sírokba. A 128 sírba összesen 20 fibula jutott, amelyek leggyakrabban egyesével kerültek a sírokba. A 111. női sírba két emailos korongfibula volt egy Hadrianus-éremmel együtt, s a 104. és 112. női sírokba 3-3 fibula került.

A pannoniai emailos fibuláknak csak elenyészően kis része, 1 %-a származik síregyüttesből és ezért csak kevés fibula alkalmas viselettörténeti elemzésre.<sup>1380</sup> Sok esetben a korai római hamvasztásos rítus miatt megégtek, megrongálódtak a fibulák. Így van ez a négy pannoniai, sírból származó fibula esetében is. Három fibula hamvasztásos sírból való, ezeknél az eltemetett személyek nemét nem ismerjük és a viseletre vonatkozó adatunk sincs. Csak a C-133. sz. egy nyúlra lecsapó sast ábrázoló emailos fibula esetében ismerjük a lelőköörülményeket. Az intercisai 165. sírba a Kr. u. III. sz.-ban egy kislányt temettek el. A fibula a lábak végén volt, vagyis a sírósszefüggésekből nem derül ki, hogy az öltözközhöz tartozott-e (mellékelt fátýol, kendő tartozéka) vagy valamilyen más okból tették-e a sírba.<sup>1381</sup> Az elhelyezés módja viseleti következtetésre nem nyújt lehetőséget.

A gondosan feltárt és jól dokumentált sírokban a fibulák helyzete árulkodik egykori használatuk módjáról.<sup>1382</sup> A kutatás csak ritka esetekben tud különbséget tenni férfiak és nők vagy mindkét nem által viselt fibulák között.<sup>1383</sup> A megfigyelt esetekben a pannoniai (12. ábra) és szarmata barbaricum-i fibulák mindig női viselőre utaló leletekkel együtt (pl. gyöngysor, 14. ábra) kerültek elő. A temetkezések tanulsága szerint két fibula adása valóban a női temetkezések sajátja, míg a sírokban megjelenő egy emailos fibula egyaránt utalhat férfi-, és női temetkezésre.

A fibulák viseletét akkor tudjuk meghatározni, ha a temetkezésekben az egykori viseletükre utaló helyzetben kerülnek elő, mert így figyelhetjük meg rögzítésük módját, a tűszerkezet elhelyezkedését, a fibula díszítését. A tűszerkezet vizsgálatakor feltűnő különbség figyelhető meg az íves kengyelű, és a lapfibulák között. Az íves kengyelű fibulákat tűjükkal felfelé szúrva használták, a fibula felső végén a tűt a tűtartó rögzítette, a kengyelív nagyobb mennyiségű, vagy vastagabb textil befogadására is alkalmas volt. Az ívfibulák kengyelének díszítését a viselet módjával összhangba komponálták. Az összhang különösen az egy szimmetriatengelyű fibuláknál mutatható ki.

A fibulák viselőinek körét, a női és férfi öltözködési sajátosságok elkülönítését bizonyos települések anyagának összehasonlításától is remélhetjük. Az íves kengyelű emailozott fibulák elterjedését települések anyagában vizsgálta A. Böhme<sup>1384</sup> és E. Ettlinger.<sup>1385</sup> Szerintük más fibulákhoz viszonyítva kis számban fordul ez a fibulatípus a limes táborok anyagában, ahol a férfiviselet dominanciájával számolunk. Ezért a női öltözködéshöz tartozhatott mind az egy szimmetriatengelyű, mind a két szimmetriatengelyű alcsoport.

Ehhez a gondolatmenethez egy adalékot szolgáltat a pannoniai anyag. A fibulák csoportjait vizsgálva az egy szimmetriatengelyű alcsoporton belül az IA/1a3, 2b, 3a, 3d fibulákon figyelhető meg függeszto karika. Az IB, IIC, IID alcsoporton belül ilyen megoldást

<sup>1378</sup> Erre a mellékletek összetétele (elsősorban házi kerámia), és a magas fiatal kori halálozási arány utal rá.

<sup>1379</sup> Noll 1963, 12-149.

<sup>1380</sup> Böhme 1972, 47-48; Riha 1979, 41-42.

<sup>1381</sup> Hamvasztásos sírokból kerültek elő olyan nem megégett fibulák, amelyek feltehetően valamilyen amulettszerű jelentéssel kerültek a sírba. Riha 1979, 42.

<sup>1382</sup> Martin-Kilcher 1993, 187-195.

<sup>1383</sup> Böhme 1972, 41.

<sup>1384</sup> Böhme 1972, 17, 38.

<sup>1385</sup> Ettlinger 1973, 21, 26, 108.



nem találtam. A IIA alcsoporton belül az 1b, 1c, 2b, 4b, 6a-b altípusok és változatok peremén volt függeszítő karika. A IIB/9, 14, 15a, 16, 27 formákon lehetett függeszítő karikát azonosítani. A függeszítő tokarikák megléte alapján szokás feltételezni, hogy a viseletben párosával hordott formákról van szó. A párosával hordott fibulákról elfogadott az a nézet, hogy a nők viseletéhez közé tartozhattak. Ezért a felsorolt típusokat, altípusokat és változatokat lehet úgy meghatározni, mint olyan formákat, amelyek inkább a női viselethez tartoztak, mint a férfiak ruházatához.

S. Rieckhoff<sup>1386</sup> 43 Rajna menti katonai táborban és a mellettük lévő civil településeken az emailos, azaz női viselethez tartozónak vélt fibulák, és a katonainak tartott, drótból hajlított "A15" típusú fibulák arányát vizsgálta és arányukat esetlegesnek találta. Saalburg, Zugmantel, Stockstadt, Butzbach-Degerfeld, Osterburken anyagában a drótfibulák vannak többségben, míg Hüfingen, Straubing anyagában egy-egy "A15" típusú fibula. Pfünz esetében a vicus és a tábor anyagában egyenlő arányban mutathatók ki az emailos fibulák. S. Rieckhoff szerint nem lehet a fibulák viselőire következtetni annak alapján, hogy hol találták meg e kapcsolótűket. A civil és katonai települések ugyanis egymáshoz nagyon közel voltak. Lakóik civil, vagy katonai, női, vagy férfi mivoltuktól függetlenül akár az egyik, akár a másik típusú településen is elveszíthették fibulájukat.

Az íves kengyelű fibulákat felváltó lapfibulák előterbe kerülése a varrott kidolgozásúvá alakult ruházat térhódításának köszönhető. A lapfibulák tűszerkezete elhelyezkedhetett lefele szűrt tüvel, de vannak példáink a vízszintes irányú tűhasználatra is. A fibula és a tű közötti rés keskeny, ahová kevés, vagy vékony textil fér csak bele. Ezek a fibulatípusok az öltözéken inkább díszítő, kisebb részben rögzítő feladatot tölthettek be, s ezért válhatott esetlegessé a tűszerkezet iránya. A lap alakú fibula előlapján megfigyelhető életkép-ábrázolások is alátámasztják e megállapításokat, ha összevetjük az ábrázolás nézőpontját, és a fibulaviselet módját.

#### Az emailos fibulák viselete a barbaricumban

A szarmata barbaricumai sírokból általában egy ritkábban kettő fibula került elő. Egy fibulát általában a mellkas alján (Alsónémedi-Kenderföld: a mellkas alján galamb alakú fibula, Tápószele 2. sír), vagy valamelyik vállnál viseltek (Endrőd-Szujókereszt, **15. ábra**).

Két fibula viselete kizárólag a nőkre jellemző<sup>1387</sup>, a fibulák a jobb és a bal vállnál fogták össze az öltözéket (Szeged-Fehértó, **13. ábra**). Két fibula között gyakran alkalmaztak valamilyen összekötő láncot, vagy szerves anyagból készített szalagot.<sup>1388</sup> A páros emailos fibulák összekapcsolására utaló lánc a Kárpát-medencei leletanyagból nem került elő, de feltehetően egykori összekapcsolásukra utalnak az egyes korong-, lábnyom- és más fibulák szélén látható kis karikák, amelyek alkalmasak voltak a kapcsolat létrehozására, akár időközben elenyészett szerves (textil, vagy vékony bőr) szalagokkal is.

A birodalom más területein dokumentált kettőnél több fibula viseletére<sup>1389</sup> a pannoniai leletanyagban nem találunk analógiát. Ezzel szemben a barbaricumai szarmata öltözkézhöz több fibula is tartozhatott. (pl. Tiszaföldvár 50. sír, Tiszafüred-Jámbor tanya)<sup>1390</sup>, de ezek viselésének módja természetesen eltér a nyugati provinciákban megfigyelt példáktól.

<sup>1386</sup> Rieckhoff 1975, 60-62, Tabelle 13.

<sup>1387</sup> Riha 1979, 42.

<sup>1388</sup> Gallia 19, 1961, 246, Abb. 3; Antiqu. Journ. 11, 1931, 38. Abb. 2.

<sup>1389</sup> Bonner Jahrb. 168, 1968, 204-208; Böhme 1972, 47-48.

<sup>1390</sup> Vaday 1989, 273, T. 110.

## A fibulák viseletéről a képi ábrázolások tükrében

A pannoniai (és a szarmata barbaricum) fibulák nem tartoznak a művészeti szempontból elemezhető tárgyak közé, olyan iparművészeti alkotások, amelyekre azonban áttételesen mégis hatott a kor szelleme, művészeti stílusa. A fibulák a képi ábrázolások részeként válnak művészeti szempontból értékelhető elemekké. A műalkotások mélyebb elemzésére nem vállalkozom, csupán áttekintem azokat a pannoniai és birodalmi adatokat, amelyek segítségével a fibulák viseletéről tájékozódhatunk. Nem támaszkodhatom a pannoniai képi emlékeket a maguk teljességében bemutató műre, mivel a pannoniai művészet összefoglaló feldolgozása még nem készült el.<sup>1391</sup> A római kor kutatásának mostoha gyermeke ez a terület nemcsak Pannoniában, hanem más provinciák vonatkozásában is.<sup>1392</sup>

A fibulák viseletét tanulmányozhatjuk a tárgyakkal egykorú képi ábrázolásokon<sup>1393</sup>, pl. falfestményeken, mozaikokon<sup>1394</sup>, sírköveken<sup>1395</sup> és más művészeti alkotásokon. A képi ábrázolások többségét alkotóik nem azzal a szándékkal készítették, hogy a ruházat minden részletét valóságként visszaadják. Az ilyen ábrázolások nem nyújtanak támpontot a viselet módjára.<sup>1396</sup> Egyes esetekben mégis állnak rendelkezésünkre a mi szempontunkból vizsgálható tárgyi emlékek. A kora római császárkorban éppen Noricum és Pannonia térségéből ismerünk viszonylag több viselettörténetileg is hasznosítható ábrázolást.<sup>1397</sup> Ezek azonban nem az emailos kengyelű fibulák, hanem a két gombos, nor-pannon szárnyas fibulák viseletére vonatkoznak. A sírkövek esetében figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy az ábrázolt öltözködést nagyon sok tényező befolyásolhatta. Mindenek előtt meghatározó volt az egyén társadalmi helyzete, a foglalkozása, a helyi szokások, valamint egyénre szabott, személyes vonatkozások, mint a viselő kora, neme, esetleg az évszak, amikor eltemették. Vizsgálódásainknak határt szab két további körülmény is. Az emailos fibulák korong változatáról ténylezhetjük fel, hogy szerepelt a képi ábrázolásokon. Kevés az olyan ábrázolás, amelyen egyértelműen eldönthető, hogy emailos fibuláról van-e szó (pl. *Comminia Valagenta* és családja síremléke<sup>1398</sup>).

A képi ábrázolások vizsgálatánál abból kell kiindulnunk, hogy a római polgári viseletnek eredetileg nem volt része a kapcsolótű. A katonákat megjelenítő alkotásokat kell figyelembe vennünk, mivel az ő köpenyüket fogta össze fibula. A sírköveken azonban ritkán ábrázolták az elhunytat köpenyben. A legkorábbi, észak-itáliai sírsztélék katonai egyenruhát viselő férfi alakjai közül a Kr. e. I. sz. utolsó negyedére keltezett paduai *centurio* köpenyét egy *Aucissa* fibula fogja össze.<sup>1399</sup> *Aucissa* fibulát viselt a jobb vállán *L. Naevius Augusta Taurinorumból*.<sup>1400</sup>

Az idő múlásával a katonáábrázolás szabályai topossszá merevedtek, a változás a *paludamentum*-ot összefogó fibula ábrázolásában következett be, mert megjelent a korongfibula. A legfőbb katonai méltóság, a császár viselete a polgári viseletre is hatást gyakorolt, lassanként feltűntek a fibulával rögzített köpenyek civil méltóságokon. A Kr. u. III.

<sup>1391</sup> Bilkei/Fitz 1990, 267-277.

<sup>1392</sup> Heintze 1969, 5-14; Szabó 1976, 131-134.

<sup>1393</sup> Pannonia: Szilágyi J. Gy.: Római kori plasztika Pannoniában I-III. század. Székesfehérvár 1976. Római Birodalom: Frova 1961, 57-839; Heintze 1969, 5-193; Bandinelli 1971, 41-368; Andrae 1973, 95-365.

<sup>1394</sup> Pannonia: Á. Kiss: Roman mosaics in Hungary. *Folia Archaeologica Hungarica* Budapest 1973.

<sup>1395</sup> Pannonia: A. Schober: Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien. Wien 1923.

<sup>1396</sup> Cvirn-Kolšek 1993, 26; Celeia/Celje Savinova ul. egyik falfestményén lévő női ábrázoláson lévő stólat elvileg rögzíthette fibula, azonban ezt a képkészítő csak sejteti (Ceres, Dinyos kísérője).

<sup>1397</sup> Garbsch 1965; J. Garbsch: Römischer Gewandschmuck. In Bayern. Kalender der Bayerischen Handelsbank 1992. Blatt I.

<sup>1398</sup> Szombathely. Ltsz: R-D 172. A nő nyakán mellén pelta alakú fibula látható, Kr. u. 3. sz. Bónis/Sellye 1988, 65. 7. kép.

<sup>1399</sup> Gamper 2002, 379.

<sup>1400</sup> Bechert 1973, 22.

sz. elejétől a hivatalos propaganda eszközein, a diadalíveken általánossá vált az ilyen köpeny ábrázolása a nők, legyőzöttek, barbárok esetében is, a különbséget a fibula köpenyen való elhelyezésében ragadhatjuk meg. Ezek az ábrázolások a mell közepén, és a bal vállon láthatók a fibulák.

Az előzetesen vázolt folyamat első lépéseként a korongfibula megjelenését követjük nyomon. A Kr. u. I. sz. első évtizedeiben a XI. legio veteránja, Artorius a sírsztéljén, továbbá a triesti Petronius Modestus mellképén korongfibulát viselt a bal vállán.<sup>1401</sup> A bal vállán fibulával rögzítve viselte köpenyét Traianus is a diadalívén<sup>1402</sup>, és Caracalla egyik büsztjén.<sup>1403</sup>

A katonák képi ábrázolásainak egy másik csoportjánál feltűnő, hogy a korongfibulát a jobb vállon láthatjuk. Egy aquincumi, Kr. u. II. sz. első negyedére keltezett sírsztélén az elhunyt katona köpenyét a jobb vállán kerek fibulával rögzítette.<sup>1404</sup> Martigny közelében Sous-le-Scex temetői kápolnájában másodlagos helyzetben, Kr. u. IV-V. sz.-i szarkofág fedlapjaként került elő egy olyan sírsztélé, ahol a katona jobb vállára került a fibula.<sup>1405</sup>

Titus Exomnius Mansuetus *prefectus cohortis*-t a Kr. u. I. sz. 2. felére keltezett életnagyságú portréján teljes katonai egyenruhában ábrázolták, korongfibulája a jobb vállán fogta össze köpenyét.<sup>1406</sup> A fibulát jobb vállra tűző csoportot a Kr. u. II. sz.-i sírsztélén az elhunytak valóságghú megjelenítése mellett<sup>1407</sup> mitológiai jelenetek hőseiként is ábrázolták. A császárok<sup>1408</sup>, harcosok<sup>1409</sup>, és vadászok a vitézi virtust megszemélyesítve jelentek meg a kőtáblákon, diadalíveken.<sup>1410</sup> A jobb vállán kerek fibulával rögzítette félkörívben lebendő köpenyét Mithrasz, miközben fehér bikát szúrt le egy capuai freskón.<sup>1411</sup> A Kr. u. III. sz.-i császárábrázolások<sup>1412</sup> következetesen a jobb vállon ábrázolták a palástot/köpenyt rögzítő korongfibulát. Ebben a periódusban a nagyméretű római városi szarkofágokon az alárendelt, legyőzött, vagy kísérő figurák (legyőzöttek, barbárok, nők) mellén közepén, vagy a bal vállukon találjuk a korongfibulákat.<sup>1413</sup>

A IV. századra a bal-jobb váll hangsúlyos megkülönböztetése megszűnt, pl. a Konstantin-diadalívén a legyőzött fogoly, és az öt kísérő római katona vállán egyaránt a jobb oldalon látjuk viszont a korongfibulát.<sup>1414</sup> Három palmyrai sírsztélén bemutatott két nő jobb vállán viselt korongfibulát. A gyászoló nő fibulája körben igazgyöngy-berakásos (I.N.1959), az elhunyt nő fibulájára faragtak félkörös és szírom alakú osztótagokat, amelyek akár emailozott fibulára is utalhatnak (I.N.1507.). A harmadik sírsztélén egy római *toga*-t viselő férfi látható fibula nélkül (I.N.853.).<sup>1415</sup>

<sup>1401</sup> Gamper 2002, 380.

<sup>1402</sup> Andreae 1973, Abb. 409-424.

<sup>1403</sup> Fropa 1961, Fig. 296.

<sup>1404</sup> Tóth 1985, 29, 58, Abb. 18.

<sup>1405</sup> Vallis Poenina 1995, 116.

<sup>1406</sup> Vallis Poenina 1995, Abb. 94. Az első olyan ismert stélé, amely egy *prefectus cohortis*-t katonai egyenruhában ábrázol.

<sup>1407</sup> P. Zsidi: Aquincum. In: Situla 2004, 218-220, Abb. 23. Az aquincumi nyugati temető egyik síremlékén egy centurio mellszobra jobb vállán plasztikusan kidolgozott korongfibula látható.

<sup>1408</sup> Fropa 1961, Fig. 211, 218, 219, 239, 330, 331.

<sup>1409</sup> Andreae 1973, Abb. 144.

<sup>1410</sup> Andreae 1973, Abb. 523-536.

<sup>1411</sup> Fropa 1961, Fig. 399.

<sup>1412</sup> Andreae 1973, Abb. 127.

<sup>1413</sup> Andreae 1973, Abb. 498-503.

<sup>1414</sup> Andreae 1973, Abb. 621.

<sup>1415</sup> Böhme/Schottroff 1979, 34-38; B. Deppert-Lippitz: Die Bedeutung der palmyrenischen Grabreliefs für die Kenntnis römischen Schmucks. Palmyra 1987, 179-199.

A Kr. u. IV. században a mindennapi viseletben bekövetkezett változásnak megfelelően a képi ábrázolásokon a korongfibulát lassanként a hagymagombos fibula váltotta fel.<sup>1416</sup>

### Az ábrázolások jelentése, amulett szerep

Egyes fibuláknak a viseleti és díszítő szerep mellett az amulett funkciója, mágikus jelentése is feltételezhető.<sup>1417</sup> Ebben a tekintetben elsősorban a szem, a hold, a kerék, a lábnyom és az állat alakú fibulák jöhetnek számításba.<sup>1418</sup> A pannoniai vallási életre jellemző, hogy olyan sikerrel zajlott le az *interpretatio romana*, azaz a helyi istenek azonosítása valamely római istennel, hogy alig maradt fenn a latin írásbeliségben olyan istennév, amely kelta eredetű.<sup>1419</sup> Ezért az amulettek mögöttes tartalmának kutatásakor az általánosan elterjedt "római" hiedelemvilágból kell kiindulnunk. A hivatalos államvallás, a klasszikus istenvilág tagjaira nem jellemző, hogy mágikus, bajelhárító jelentést hordozó kontextusba kerültek volna. Velük az emberek a "do ut des" elv szerinti, szinte üzleti viszonyban álltak.

Ezért a magánvallásosság körébe tartozó keleti eredetű misztériumvallások inkább hatottak az emberek érzelmvilágára. Az ott felvonultatott istenábrázolások, az isteneket kísérő szimbólumok között kell keresnünk az itt tárgyalt formák előképeit. Az egyiptomi-görög eredetű *lunula* (IIB/12), a félhold alakú amulett, amelynek alakjában, és nem az anyagában rejtett a mágikus erő, a nők és a gyermekek védelmét szolgálta.<sup>1420</sup> A sarutalp/lábnyom (*planta pedis*, IIB/9) formájú fibulák bajelhárító, szerelemvarázsló, halotti mágiához fűződő szerepe<sup>1421</sup> csak a romanizált lakosság körében volt nyilvánvaló, nem fordulnak elő a barbaricumban.<sup>1422</sup> Az ovális forma (IIB/4a, IIB/5a, IIB/5b) az emberi szemet<sup>1423</sup> jeleníti meg az absztrahálás több fázisában. Az antik ember gondolkodásában a szemmel verés, rontás és az ellene való védekezés a mindennapok babonás szokásai közé tartozott. A mediterraneumban, a Közel-Keleten napjainkig szokás az említett okra visszavezetett, szemre emlékeztető amulettek hordása. Ilyen amulett szerepét tölthette be ez a forma viselői ruháján. A középen kúposan, pajzsdudorszerűen, *tutulus* alakban kiemelkedő fibulák (IIA/6-9) formája a kúposan kiemelkedő, kerek korongpajzsra emlékeztet, amelyet Mars, és Minerva ábrázolásain is láthatunk.

A fibulák amulettként és votívtárgyként is meghatározhatók.<sup>1424</sup> A bejárat (*aedicula*, IIB/14) formájú unikális fibula ismeretlen lelőhelyű, így sajnos, nem lehet megállapítani, hogy vajon az *aedicula* alakú síremlékek és a fibula köthetők-e egy régióhoz. Itt csak fel kívánom hívni a figyelmet a két tárgycsoport egyidejűségére, és arra, hogy az *aedicula* alakú síremlékek egy csoportja formai és elterjedési alapon pannoniai eredetű. Elképzelhető, hogy ez a fibula is kapcsolható a síremlékek e csoportjához, esetleg a *pars pro toto* elvét követve a szegényebb, sírkő állítására képtelen rokonság az elhunytat ezzel a fibulával helyezte a sírba.

Ugyanakkor létezik az itt bemutatott tárgyaknak olyan csoportja is, amely nem tartozik ebbe a körbe, mégis feltételezi róluk a kutatás bajelhárító szerepüket. A béka alakú fibulák (IIA/11b, IIC/10a,b) egyszerre bajelhárító, szerencsehozó jelentésűek. A békák két

<sup>1416</sup> Egy aquileiai kereskedő teljes alakos síremlékén a bal vállon már egy hagymagombos fibula fogja össze a köpenyt. Bandinelli 1971, 118, Abb. 105; Szép hagymagombos fibula-ábrázolás figyelhető meg egy Kr. u. IV. sz. végére keltezhető intercisai fondo d'oro pohár alján. Tóth 1985, 60, 28. kép

<sup>1417</sup> Riha 1979, 42.

<sup>1418</sup> Kohlert-Németh 1988, 72-81.

<sup>1419</sup> Mócsy 1975a, 180-182.

<sup>1420</sup> Kleine PWRE Bd 3, 1979, 779.

<sup>1421</sup> Kohlert-Németh 1988, 78.

<sup>1422</sup> Bónis/Sellye 1988, 30.

<sup>1423</sup> Kohlert-Németh 1988, 80.

<sup>1424</sup> Kohlert-Németh 1988, 76.

vállfájának, a levelibékának és a barna ásóbékának tulajdonítottak szerencsehozó hatást az antikvitásban. Ha pl. ilyen állat keresztelte a járőkelők útját, ezt jó omennek tartották, és nem bántották az állatokat.<sup>1425</sup> A babonás hitvilág szerint a szárnyaló madáralakok (IIC/1a1,2, szelíd formában, IIA/15b-d a halál kegyetlen jellegét kihangsúlyozva<sup>1426</sup>) összekapcsolhatók a lélekkel, amely a halál bekövetkeztével az antik felfogás szerint a testből madár alakban repül a túlvilág felé. A nyúl (IIC/2,b,c)ábrázolásának többféle szerepet is tulajdonítottak.<sup>1427</sup>

A gyorsan futó nyúl az üldözőkkel szembeni gyávaság és egyben ravaszság megtestesítője volt. Emellett a nyúl a szerelmi varázslás egyik alakja is, szerelmi ajándék/zálog szerepét is betölthette mint a szaporaság és a termékenység szimbóluma. A hal (IA/3c1, IIC/9a,b,c) az emberi és állati termékenység szimbóluma volt a Mediterráneumban. Ez részint visszavezethető arra a gyakorlati megfigyelésre, hogy a halak nagyszámú ikrával szaporodnak, másrészt arra az ősi hiedelemre, hogy a tenger mélyéről származik az élet.<sup>1428</sup> A karikába tekeredő kígyó (IID/4), amelynek mind a két vége fejben végződik, egyiptomi gyökerű görög-római szimbólum, az idő jelképe, a töretlen egység megjelenítése.<sup>1429</sup>

A számba vett és meghatározott állatábrázolások némelyike több gondolati körbe is beletartozik, mások ilyen értelmezésre nem adnak okot. Egy csoportjuk az amfiteátrumok világára, az ünnepi szórakozás hangulatára emlékeztette viselőit, hiszen a kutyák (IIC/6, IID/3), párducok (IIC/4), oroszlánok (IIC/3,5a,b), gepárdok (IIC/14) más állatokkal együtt ilyen csaták résztvevői voltak. A lovak (IIC/8a,b), kutyák, nyulak, szarvas (IID/3), vaddisznó (IIC/7) a vadászathoz köthetők, ezért a férfi viselethez tartozó tárgyak lehettek. A kutya más értelmezés szerint bajelhárító szerepet tölthetett be az év meghatározott periódusában, a *Canis Maior* csillagkép idején. Ekkor a legnagyobb forráság uralkodott, s még maga Hippocrates is úgy vélekedett, hogy hiábavaló a gyógyítás az évnek ebben a szakában. Ha valaki ekkor betegségbe esett, az istenek különös kegyeltjeként maradhatott csak életben.<sup>1430</sup> A vaddisznó másik értelmezése szerint a féktelen vadáság, a kegyetlenség, a függetlenség megtestesítője, előkelő gall-kelta családok tőle származtatták magukat.<sup>1431</sup>

Más állatok istenek kísérői. A katonák, kereskedők közel érezhették magukhoz a kakasfibulát (IIC/1e), mint *Mercurius* szimbólumát. A Pannoniában erősen elterjedt *Mithras-kultusz* követői az oroszlán<sup>1432</sup>, kígyó (IID/4) és a kutya alakú fibulák kedvelői lehettek.<sup>1433</sup> A *hippocampus*<sup>1434</sup> (IIC/11), a tengeri kígyó (IID/6) a szerencsehozó csillagképet jelenítette meg, a tengeri istenségeket szállította. Az oroszlán *Magna Matert* vitte a hátán, emellett a megújuló, mindenütt jelenlévő tűz erejét, a hősiességet is szimbolizálta.<sup>1435</sup> A párduc<sup>1436</sup> a *Dionysos* tiszteletére rendezett ünnepségek szimbólikus állatai közé tartozott.<sup>1437</sup> A női viselet részeit is értelmezhetők az istennőkhöz köthető fibulaformák: a galamb (IIC/1a)<sup>1438</sup> *Venus*, a

<sup>1425</sup> Patek 1942, 53; Charbonneau-Lassay 1991, 165-168.

<sup>1426</sup> Bónis 1991, 37-44.

<sup>1427</sup> Kleine PWRE Bd 2, 1979, 951-953.

<sup>1428</sup> Charbonneau-Lassay 1991, 295.

<sup>1429</sup> Charbonneau-Lassay 1991, 427-436.

<sup>1430</sup> Charbonneau-Lassay 1991, 112-113.

<sup>1431</sup> Charbonneau-Lassay 1991, 143-144.

<sup>1432</sup> Mithras ünnepélyeit oroszláni rítusoknak is nevezték, továbbá a mithrasi misztériumok negyedik rendjének beavatottjait "oroszlánoknak" nevezték. A római császárok közül pl. Probus és Gallienus, akik az itt tárgyalt időhatárokon belül uralkodtak, érmeiken ábrázolásaiatt oroszlánfejű állattal egészítették ki.

<sup>1433</sup> Mócsy 1975b, 82-87.

<sup>1434</sup> Kleine PWRE Bd 2, 1979, 1163.

<sup>1435</sup> Kleine PWRE Bd 3, 1979, 704-706.

<sup>1436</sup> A párducbőrnek magasabb rendű erők mágikus kisugárzását tulajdonították a görög-kisázsiai hitvilágban, ezért szerepelt Bacchus és Dionysos viseletének részeként.

<sup>1437</sup> Faudet 1999, 60.

<sup>1438</sup> A galamb a tisztaság, a béke, az egyszerűség szimbóluma ősidők óta.

bagoly (IIC/1c)<sup>1439</sup> *Minerva* kísérője, a páva (IIC/1d1,2) *luno* szimbólikus állata, a szarvas (IIC/12,13), az őz (IIA/15a)<sup>1440</sup> *Diana* kísérője. Ugyanakkor *Diana Silvanus Silvestrissel* együtt vadászistenként állt tiszteletben a pannoniai katonaság körében, veteránok előszeretettel emlékeztek meg róluk felirataikon.<sup>1441</sup> Ugyancsak a katonasághoz, annak szegényebb rétegéhez köthető *Jupiter Dolichenus* és az un. *Duna vidéki lovasisten*<sup>1442</sup> babonás, pantheisztikus kultusza, ahol a kísérő állat a ló. A ló alakú fibulákat előszeretettel viselték Carnuntum környékén, nemcsak emailos, hanem áttört, és plasztikusan megformált változatban is.<sup>1443</sup>

Az állatok nemcsak az istenek kísérői voltak, hanem szigorúan kidolgozott rítus szerinti áldozatokként is szerepeltek az istentiszteleteken. A jövőbe tekintés, jóslás eszközeiként is áldoztak fel szertartásokon madarakat és emlősöket. Meg volt szabva az is, hogy melyik állatfajta milyen módon áldozzák fel a sokféle istenség tiszteletére. Lovat<sup>1444</sup> áldoztak *Poseidon és Cybele*, kutyát<sup>1445</sup> *Hekate*, kakast *Asklepios*, kacsát (IIC/1a4)<sup>1446</sup> *Isis* tiszteletére. Az említett állatalakokat mintázó fibulák koncentráltan fordultak elő Carnuntum és környéke anyagában.<sup>1447</sup>

Az ívfibulánál egy visszatérő állatalak-motívum figyelhető meg, amellyel csak szórványosan találkozunk a britanniai anyagban, jelentősebb számban a Rajna-Duna vidéki fibulák között, de előfordul az európai kontinensen. Minden íves kengyelű altípusnál (az összes változat egyharmadánál: IA: 36-ból 12 esetben; IB: 24-ből nyolc esetben) megtalálható a тұrtartó feletti végén, a sima záródás mellett, a többé-kevésbé életszerűen kidolgozott hullőfejes végződés. A lapfibulák között már nem mutatható ki az állatfejes végződés ilyen arányban: a korongfibulák közt összesen egy ilyen változatot találunk, s a geometrikus lapfibulánál a korábbi egyharmadról egyötöd arányra zsugorodott jelenlétük (IIB/1a7, IIB/1c1, IIB/13a, IIB/15b, IIB/16, IIB/17). A fibulák hullőfej formájú végződése nem római találmány, a korai La Tène kortól a népvándorláskor végéig használatban volt.<sup>1448</sup> Az ívfibulákon szereplő hullőfej leginkább a teknősbékára emlékeztet, a kengyel maga pedig a teknőspáncélt idézi. A teknősbéka *Mercurius* isten kísérője, ábrázolásuk közkedvelt volt Gallia szerte és a Rajna-vidéken is. A teknősbéka más istenségek, pl. *Sabazios* kísérőjeként is feltűnt. A fríg-thrák eredetű, a vegetáció termékenységét védő istenség pannoniai kultuszának bizonyítéka a neviodunumi<sup>1449</sup>, esküre emelt gesztust ábrázoló fogadalmi bronz kéz, amelynek hátoldalán a kígyó, béka, furulyák, mérleg és kráter mellett egy teknősbéka is szerepel. Hasonló fogadalmi kezek itáliaiak, Nápolyban és Rómában kerültek elő. Az antikvításban a teknősbéka azok közé az állatok közé tartozott, amelyeknek mágikus erőt tulajdonítottak.<sup>1450</sup> Azért fogyasztották az emberek a teknő húsát, és azért helyezték el páncélját a szobáik falán, ágyaik, ajtóik, hogy sokféle bajból, rontásból meggyógyulhassanak. Ha nem gyógyultak meg, akkor a túlvilágra kísérte el az elhunytat,

<sup>1439</sup> Kleine PWRE Bd 2, 1979, 421-423. A bagolyt azonosították az antikvításban a soha nem pihenő és örök emberi lélekkel, amelynek jellemzője az éberség éjjel-nappal. Plinius szerint a bagolytojás fogyasztása kiegyensúlyozottá tesz.

<sup>1440</sup> Kleine PWRE Bd 2, 1979, 1181-1182. Más értelmezés szerint a szarvas védelmet nyújtott a kígyómarásos haláltól, a megújulni képes élet szimbólumaként tartották számon.

<sup>1441</sup> Mócsy 1975b, 76-80.

<sup>1442</sup> Mócsy 1975b, 81-82.

<sup>1443</sup> Matouschek-Nowak 1979, 81-182.

<sup>1444</sup> Kleine PWRE Bd 4, 1979, 682-685.

<sup>1445</sup> Kleine PWRE Bd 2, 1979, 1245-1249.

<sup>1446</sup> Kleine PWRE Bd 2, 1979, 692-694.

<sup>1447</sup> Matouschek/Nowak 1981-82, 131-182; Winter 1985-86, 321-386.

<sup>1448</sup> Exner 1939, 54.

<sup>1449</sup> M. Lovenjak: Neviodunum. In: Situla 2003, 103. Sabazios ebben az esetben szakállas férfiként szerepel, mellette egy nő gyermekkel, és madárral.

<sup>1450</sup> Kleine PWRE Bd 5, 1979, 9-10.

mert a teknősbéka-páncélt a sírba behelyezték. Ménfőcsanak Eperföldéken feltárt római temető két sírjában a sír oldalfalába kialakított külön kis padkára helyezték a teknősbéka páncélt.<sup>1451</sup> Sokféle anyagból készítettek teknősbéka amulettet is. Ilyen amulett szerepét tölthette be az emailos ívfibulák minden altípusánál megfigyelhető állatfejes végződésű változat is. A teknősfej a „*pars pro toto*” elvet követve kielégítette a teknősbéka varázserejében bízó, nagy létszámú megrendelő igényét.

Az állatalakos és életkép-kompozíciós fibulák vizsgálatánál végül fel kell vetni az állatalakok, mint vándormotívumok értékelésében rejlő lehetőséget.<sup>1452</sup> A kőfaragványokon, falfestményeken, az üvegedényeken, mécseseken, *terra sigillata*-kon fellelhető állatábrázolások és a fibulák ábrázolásainak összevetése, részletes elemzése nem feladatomban. A formák és anyagok fölött álló motívumoknak azt a vetületét vizsgálom, amely az egyes formák anyagtól független térben, vagy időben elkülöníthető csoportjainak meghatározásában vihet előre bennünket. A formakincsnek csak egy kis szegmensét választottam ki egy model értékű rövid vizsgálatra. Az általam tárgyalt fibulák alakjait egy település, Salla *terra sigillata* ábrázolásaival hasonlítottam össze. Az állatalakok közkedvelt díszei a *terra sigillata* edényeknek. Természetesen ritkán mutatnak szoros kapcsolatot, pontos párhuzamot a *terra sigillata*-k állatalakjai, és a fibulák állatalakjai. Ennek oka a két ábrázolási mód eltérő eszköztárában kereshető, mégis tetten érhető a hasonló megjelenítés, vagy azonos séma követésének bizonyítéka.

Az állatalakok térbeli elkülönítését vizsgálva a következőket tapasztaltam. A fibulák állatalakjai közül Rajna-vidéki eredetű a pihenő nyúl (IIC/2b), helyi kialakítású a rugaszkodó oroszlán (IIC/5a), általános birodalmi forma a futó kutya (IIC/6), a vágztázó ló (IIC/8), az ugró gepárd (IIC/14), a kutya-sárkánykígyó kompozíció (IID/6), a tengeri csikó kombináció (IID/8). A hét állatalak megformálása nyomon követhető mind a fibulákon, mind a *terra sigillata*-kon. A vágztázó ló, pihenő nyúl, futó kutya a dél-galliai *terra sigillata*-k jellemző alakja.<sup>1453</sup> A kiválasztott formák időbeli elterjedését vizsgálva azt tapasztaltam, hogy egy időszakban, a Kr. u. II. sz.-ban voltak használatban mind a fibulák, mind a *terra sigilla*-ták.<sup>1454</sup>

Az emailos fibulák viselőinek köre

A Római Birodalomban a társadalmat a viseleti szokásokat figyelembe véve is két nagy csoport alkotta: a római polgárok, és a többi ember. Az újabb területek meghódításakor követett római taktika az új alattvalók beolvasztására irányult. A meghódított pannoniai őslakosság, az illír és kelta törzsek tagjai római felfogás szerint idegenekké váltak a hódítás nyomán saját földjükön.<sup>1455</sup> A frissen kiépített római közigazgatás rugalmasnak bizonyult, alkalmazkodott a helyi viszonyokhoz. Lehetőség nyílt a bennszülöttek viszonylag gyors asszimilációjára. Ennek köszönhetően néhány generáció alatt lezajlott a romanizáció. Az első korszakban a törzsi előkelők beépülése zajlott, akik mint a „legjobbak és leggazdagabbak”, római polgárjogot szereztek. Ez a Rómához hű vezetőréteg bekerült a városi *ordo*-ba, *decurio*-k lehettek, s más fontos tisztséget tölthettek be.<sup>1456</sup> Vidéki birtokaik révén vezető szerepüket ott is betöltötték. Amikor már biztos volt a helyzetük, következett a széles néprétegek beolvasztása. A leigázott bennszülötteket besorozták, római katonaként hadra fogták a meg nem hódított többi nép és törzs leigázására. A római hadsereg professzionális hadsereg volt, ahová a meghódított területekről meghatározott számú katonaköteles fiatal soroztak be.<sup>1457</sup> A hadseregben eltöltött, csapattesttípustól függően húsz-huszonöt év elegendő hosszúságú idő volt a róma nyelv, szokások, fegyelem, jogrend elsajátítására. A kiszolgált katonák a római hadsereg veteránjaiként egységes elvek szerint létrehozott és működtetett településeken élhettek, ahol mint római polgárok, előjogokat élveztek. Közülük sokan a civil életben kereskedőként, vagy a közigazgatás tagjaként folytatták karrierjüket. A későbbiekben a fiatal bennszülött férfiak

<sup>1451</sup> Rómaiak nyomában...2006, 104, 2. kép

<sup>1452</sup> Feugère 1985, 389-393.

<sup>1453</sup> Gabler 2005a, 20/1,2,4,8; 22/2-6, 24.

<sup>1454</sup> Gabler 2005, 24-28.

<sup>1455</sup> Mócsy/Fitz 1990, 59-61.

<sup>1456</sup> Mócsy/Fitz 1990, 61-64.

<sup>1457</sup> Gabler/Lőrincz/Mócsy 1990, 111-113.

társadalmi felemelkedésének egy lehetséges sémájává vált a katonai szolgálat. Ennek révén rendszeres, és jó jövedelemre tettek szert, háborús időben reménykedhettek a hadizsákmány rájuk eső részében. Emiatt a hadsereg közmondásos vasfegyelme ellenére, vonzó karrierlehetőség volt. Ezért zökkenőmentes volt az utánpótlás, a leszerelt bennszülött katonák közül nem egy kelta, vagy illír a római közigazgatásban magas posztot töltött be. A római közigazgatási, jogi és társadalmi rendszer kiépülésével a bennszülött lakosság minden rétegéből római polgárrá váltak egyes csoportok. A római polgárjog elnyerésével a római viseleti szokások bizonyos elemeit is átvették a bennszülöttek.

Az emailos fibulák pannoniai változatai, mint viseleti tárgyak, akkor jelentek meg egyre nagyobb számban, amikor már a tartományban kialakult és megerősödött a romanizált társadalom középrétege, s az e csoportba tartozó személyeknek igénye és gazdasági ereje volt a divatos ékszerek beszerzésére. Ezek a kishivatalnokok, katonák a leletek tanúsága szerint szívesen vásárolták maguknak és családjuknak a kitűzőket. Inkább a városias települések, a katonai táborok római, vagy romanizált lakóiból került ki az emailos fibulák kedvelőinek csoportja. Kevésbé volt népszerű ez a tárgytypus a bennszülött, falusias települések lakói körében. Ahhoz két feltételnek kellett teljesülnie, hogy ilyen tárgy a birtokukba kerüljön. Először a viselet részévé kellett váljon ez az öltözköztető elem. Másodszor rendelkezniük kellett a tárgy ellenértékével, tehát olyan foglalkozást kellett űzniük, amely biztosított ekkora jövedelmet számukra. A falusias települések lakói akkor tehetek szert megfelelő anyagi eszközökre, amikor az egész provinciára jellemző volt a gazdasági konjunktúra, megfelelő közbiztonság volt, és működött a kereskedelem.

Pannonia provincia kevésbé gazdasági, mind inkább katonai, kereskedelmi szempontból emelkedett ki a többi tartomány közül. Pannoniában az emailos fibulák feltűnésének idején, a Kr. u. I. sz. végétől a markomann háborúkig kibontakozó gazdasági fellendülést nem a tartomány belső gazdasági fejlődése generálta, hanem az a tény, hogy a Római Birodalom terjeszkedő korszaka lezárult. Szakítani kellett a határok biztosításának augusztusi koncepciójával, amely szerint diplomáciai eszközökkel védteők volna meg az új határokat. Új katonai stratégia formálódott, amelynek alap gondolata a meglévő tartományok védelme volt. Ennek lényege a római katonai erőfőlény folyamatos deklarálása, a legiók felvonultatása a birodalmi határvonalakon azok biztosítására. Ennek nyomán a katonai súlypont áttevődött a Rajnától a Dunához. A germán, szarmata törzsek fenyegető közelségében létesültek a Duna jobb partján a római hadsereg kőtáborai, ahová állandó állomásozásra vezényelték a katonákat. A katonákkal együtt megjelent civilek, családtagok és kereskedők, kézművesek a *canabae*-ba települtek. A katonák ideérkezésükkor többségükben nem helyben sorozott, hanem a birodalom más vidékeiről elszármazott emberek voltak, azokat a tárgyakat vásárolták meg minden bizonnyal cserében, amelyekhez már másutt hozzászoktak, ebből következően az emailos fibulák felvevő piacát bennük kell meghatároznunk. Mivel a Duna egész vonala a meg-megújuló háborúk frontvonala volt, az itt állomásozott katonák jól fizetett, biztos jövedelmű, nagy létszámú réteget képeztek. Jelenlétük a provincia társadalmi csoportjainak nivellálódását erősítette.<sup>1458</sup>

Ha számba vesszük a Kr. u. I. sz. végétől a tartomány életében bekövetkezett változásokat, tisztázódik a társadalom katonai rétegének gazdasági szerepe Pannoniában. A Traianus-korban került Pannoniába négy legió, felosztották a tartományt két részre a Duna bal partján élt törzsek szállásterületét, katonai potenciálját figyelembe véve. Ez a lakosságon belül a katonáskodó réteg létszámának ugrásszerű megemelkedését jelentette. Ehhez járult a hadseregek kiegészítésnek általános gyakorlata. A folyamatos háborúskodásban a római csapatok kiegészítésre szorultak, az újonc katonák toborzását a helyi lakosság körében végezték. Megerősödött a katonák vegyes összetételű, jelentős gazdasági erővel rendelkező rétege, amely rokoni kapcsolatai révén átszötte a helyi lakosság bizonyos csoportjait. Ezek a csoportok katonáskodó családtagjaik révén, és hatására megismerték és átvették az új

<sup>1458</sup> Mócsy 1990, 240-242.



életformához tartozó új viseletet, ötvözték azt az ősi viseleti szokásokkal, követve a birodalmi divatot. Meghonosodhatott körükben az emailos fibula, mint öltözkéiegészítő és díszít.

A pannoniai emailos fibulák zömét városias településekről ismerjük.<sup>1459</sup> Összetételük városenként nagyon különbözött. A pannoniai városok vezetőrétegét a beenszült arisztokrácia és a veteránok alkották. Vagyonuk alapját a folyamatos jövedelmet biztosító földbirtok képezte. Öltözködési szokásaikat a helyi hagyomány mellett a római divat követése határozta meg.

A Severus korban Pannonia birodalmi jelentőségre emelkedett. Caracalla a *Constitutio Antoniniana*-val az Imperium minden lakosának megadta a polgárjogot. Ezzel megeremtődött a lehetősége annak, hogy a tartományból elszármazott, vagy itt alakult hatalmi csoportosulások ragadják magukhoz a katonai és egyben a politikai hatalmat megszerezve az egész Imperium irányításának jogát. Pannoniában a lakosság élete végérvényesen összefonódott a katonaságéval. Gyakran a polgári életben betöltött tisztség egyben a katonai karrier valamelyik alsó fokának felelt meg. A *decurio*-k fiai legionáriusok lettek, a leszerelt katonák pedig bekerülhettek a *decurio*-k közé. A katonák és veteránok bejuthattak a városi és vidéki arisztokrácia soraiba. A leszerelések kapott pénzükkel kisebb birtokosként, vagy iparosként a társadalom megbecsült tagjaivá váltak. A hadsereg tette lehetővé az alsóbb társadalmi rétegek tagjainak felemelkedését a közép-, vagy vezetőréteggé. A zsolddal és végkielégítéssel külön jövedelemhez juttatta a kisparaszti földeket, ipari vállalkozásokat. Állandó felvívó piacként az iparos és kereskedő rétegek gazdagodását segítette elő. Az említett korszak egybeesik az emailos fibulák használatának birodalmi divatjával. Pannoniában a kedvező gazdasági helyzetű társadalmi csoportok előtt lehetőség nyílt a divat követésére, ez vezethetett az emailos fibulák változatos formáinak nagyszámú megjelenéséhez.

A Severus korban beköszöntött viszonylagos békéért komoly árat fizetett a római pénzügyi közigazgatás a Duna bal partján élt barbároknak, köztük a szarmata törzseknek.<sup>1460</sup> Ezzel a szarmaták rendszeres jövedelemhez jutottak, olyan fizetőeszközhöz, amelyért a romanizált középrétegek luxustárgyait, többek között emailos fibulákat vehettek asszonyaiknak, lányaiknak. Ez a gazdasági jelenség állhat az emailos fibulák szarmaták közti elterjedésének hátterében. A fibulák kedveltek voltak azért is, mert a szarmatákat szoros gazdasági kapcsolatok fűzték Pannoniához, jó kapcsolatokat igyekeztek ápolni a tartománnyal, kereskedelmük Pannonia felé irányult. Ennek keretében megismerték, elfogadták és birtokolni akarták azokat a hétköznapi életben használt tárgyakat, amelyek megjelenítették számukra a római élet csillogását.

Az emailos fibulák viseletének korszaka a Kr. u. III. sz. végén, IV. sz. elején lezárult. Ez az apró viseleti tárgy a Római Birodalom olyan régióiban készült, amelyek ebben a korban hadszínterekké váltak, ahol a gazdasági tevékenység felfélszakadt. Ez vezethetett az aprólékos műgondot igénylő forma eltűnéséhez. Helyébe a jóval egyszerűbben, gyorsabban előállítható, az igénybevételt jobban tűrő formák kerültek, amelyeket olcsóbban és nagyobb mennyiségben készítettek a hadsereg számára felállított központi műhelyekben.

Szerepet játszott a fibulaforma eltűnésében a megváltozott gazdasági helyzet, a provinciákat érintő regresszió, gazdasági krízis, amely a fibulák fő vásárlórétegét, a katonaságot érzékenyen érintette, mert zsoldjukat gyorsan inflálódo pénzben kapták. Nem hagyható figyelmen kívül a tárgy sorsának vizsgálatakor az a tény sem, hogy a gazdasági életet újraszabályozták, központosították. A kényszerintézkedések szükségszerűen átalakították az egyes foglalkozási ágak szerepét, módosították a termékskálát. Ennek az átalakításnak esett áldozatul az emailozás, amely hosszadalmas, energiaigényes, lassan megterülő technológiának bizonyult.

<sup>1459</sup> Lányi/Mócsy 1990, 215.

<sup>1460</sup> Mócsy 1975b, 92.

Mindezek a jelenségek Pannoniát hatványozottan sújtották. A Severus kor végének háborús konfliktusai maradandó kárt, gazdasági hanyatlást hoztak a provinciára. Ebben a periódusban még kiélezettebben jelentkezett a tartomány gazdasági önállótlanságának hátránya, és ezt a hátrányt nem is tudta behozni ez a régió. A gazdasági leszakadásnak több oka volt. Ezek közt a legfontosabb a megváltozott határvédelmi koncepció volt, amelynek nyomán megszűnt az a gyakorlat, hogy a limes mentén nagyszámú állandó hadsereg állomásozott. Ezzel Pannonia elveszítette azt a fizetőképes és állandó fogyasztói réteget, amely a provincia gazdasági életének mozgó motorja volt. A háborús konfliktusok lezárásaként a tartományba betelepített szarmata és germán törzsek erre a szerepre alkalmatlanok voltak. Átalakult a tartomány gazdasági rendszere, megszűnt az emailos fibulák gyártása. A megszűnő gyártás, kereslet és kínálat együttesen vezetett oda, hogy az emailos fibulák eltűntek az öltözköztetési tárgyak közül.

#### **IV. Irodalom, rövidítések**

##### **Agostinetti 1997**

P. P. Agostinetti: I Sepolcrai di Ornavasso. Cento anni di studi. Vol I. E. Bianchetti: I Sepolcrai di Ornavasso. A cura di P. P. Agostinetti. Università degli studi di Roma „LA SAPIENZA”. I Scuola di Specializzazione in Archeologia. Roma 1997.

##### **Albert/Fauduet 1976a**

R. Albert/I. Fauduet: Les fibules d'Argentomagus. Revue Archeologique du Centre XV/1-2, 1976, 43-74.

##### **Albert/Fauduet 1976b**

R. Albert/I. Fauduet: Les fibules d'Argentomagus. Revue Archeologique du Centre XV/3-4, 1976, 199-240.

##### **Albrecht 1942**

C. Albrecht: Die Gegenstände aus Metall nach den Funden der Ausgrabungen von Albert Baum. in: Das Römerlager in Oberaden und aus Uferkastell in Beckinghausen an der Lippe II. Dortmund 1942.

##### **Alföldi/Párducz 1941**

Alföldi A./Párducz M.: Jazig-szarmata leletek a Bánságból. ArchÉrt 1941, 107-110.

##### **Allain/Fauduet/Tuffreau-Libre 1992**

J. Allain/I. Fauduet/M. Tuffreau-Libre: La nécropole gallo-romaine du „Champ de L'Image” a ARGENTOMAGUS (Saint-Marcel, Indre). 3e supplément à la Revue Archéologique du Centre de la France. Mémoire I du Musée d'Argentomagus. Saint-Marcel 1992.

##### **Allason-Jones/Miket 1984**

L. Allason-Jones/R. Miket: The Catalogue of Small Finds from South Shields Roman Fort. Newcastle Upon Tyne 1984

##### **Almgren 1897**

O. Almgren: Studien über nordeuropäischen Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen. Stockholm 1897.

##### **Almgren 1913**

O. Almgren: Fibules d'Alésia et de Bibracte, deux dates fixes dans l'histoire de la fibule en Gaule. Opuscula Archaeologica 70, 1913, 242-248.

##### **Almgren 1923**

O. Almgren: Studien über nordeuropäischen Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen. Mannus-Bibliothek 32. Leipzig 1923.

##### **Andreae 1973**

B. Andrea: Römische Kunst. Freiburg-Basel-Wien 1973

## **Ambroz 1966**

A. K. Ambroz: Fibuly juga evropejskoj časti SSSR II. v do n.č. - I. v. n.č. Archeologia SSSR 1-30. Moskva 1966.

Ambroz 1969

A. K. Ambroz: Fibuly iz raskopok Tanaisa. in: Antičnye drevnosti Podonja Priazovja. Red. D. B. Šelov. Moskva 1969, 248-272.

## **Antičnye 1984**

Antičnye gosudarstva Severnogo Pričernomorja. Red.: G. A. Koščelenko/I. T. Kruglikova/V. S. Dolgorukov. Moskva 1984.

## **Aufdermauer 1981**

J. Aufdermauer: Ein römischer Gutshof in Büßlingen, Kr. Konstanz. in: Neue Ausgrabungen Arch. Denkmalpflege im Regierungsbezirk Freiburg. Freiburg 1981, 35-58

## **Augros/Feugère 2002**

M. Augros/M. Feugère: La nécropole gallo-romaine de la Citadella à Chalon-sur-Saône (Saône-et-Loire). 1. Catalogue. Archéologie et histoire romaine 5/1. Montagnac 2002.

## **Ács 1992**

Ács Cs.: Szarmata sírok Füzesabony-Bozsi-részén. (Sarmatische Gräber in Füzesabony-Bozsi rész) Agria XXVII-XXVIII, 1990-91 (1992) 135-156.

## **Bálek/Šedo 1996**

M. Bálek/O. Šedo: Das frühkaiserzeitliche Lager bei Mušov – Zeugnis eines augusteisches Feldzuges ins Marchgebiet ? Germania 74, 1996, 399-414.

### **Balogh/Korom/Kóbor/Türk 2005**

Cs. Balogh/A. Korom/B. Kóbor/A. Türk: Eine Scheibenfibel mit Emailinlage (Einzeltyp) aus der Gemarkung von Kistelek (Kom. Csongrád, Kistelek, Flur „Gera-föld”, Objekt 216) MFMÉ-StudArch 11, 2005, 37-50.

### **Bandinelli 1971**

R. B. Bandinelli: Rom, Das Ende der Antike, Die römische Kunst in der Zeit von Septimius Severus bis Theodosius I. München 1971.

### **Barački 1961a**

S. Barački: Dvorište Eparhije banatske, Vršac. Sarmatska nekropola. AP 3, 1961, 102-104.

## **Barački 1961b**

S. Barački: Sarmatski nalazi iz Vršca. RVM 10, 1961, 117-143.

### *Barački 1972*

S. Barački: Nalazi Sarmata u južnom Banatu. Katalog izložbe 16. Vršac-Pančevo 1972.

### *Barački 1975*

S. Barački: Nakit Sarmata u Banatu sa pregledom sarmatskih nalazišta. Katalog uz izložbu. Vršac 1975.

### **Barthel 1909**

W. Barthel: Das Kastell Zugmantel. Einzelfunde. ORL B 8, 1909, 41-201.

### **Bateson/Hedges 1975**

J. D. Bateson/R. E. M. Hedges: The scientific Analysis of a Group of Roman-Age enamelled Brooches. *Archaeometry* 17/2, 1975, 177-190.

### **Bateson 1981**

J. D. Bateson: Enamel-working in Iron Age, Roman and Sub-Roman Britain. The Products and Techniques. *BAR* 93. 1981.

### **Bavdek 1996**

A. Baydek: Fundorte aus spätrepublikanischer und frühromischer Zeit in Razdrto am Fuße des Nanos. *AV* 47, 1996, 297-306.

### **Bechert 1973**

T. Bechert: Römische Fibeln des 1. und 2. Jahrhunderts n. Chr. Funde aus Asciburgium 1. Duisburg - Rheinhausen 1973.

### **Becker/Rasbach 2003**

A. Becker/G. Rasbach: Die spätaugusteische Stadtgründung in Lahna-Waldgirmes. Archäologische, architektonische und naturwissenschaftliche Untersuchungen. *Germania* 81, 2003, 147-199.

### **Beck/Monthel/Rabesein 1982-83**

F. Beck/G. Monthel/E. Rabesein: Note sur un moule 'a fibules de Bibracte. *Antiquités National* 14/15, 1982-83, 78-85.

### **Bédoyère 1989**

G. de la Bédoyère: *The Finds of Roman Britan*. London 1989.

### **Behrens 1950**

G. Behrens: Römische Fibeln mit Inschrift. in: Reinecke Festschrift: zum 75. Geburtstag von Paul Reinecke. Hrsg. G. Behrens. Mainz 1950, 1-12.

### **Behrens 1954**

G. Behrens: Zur Typologie und Technik der provinzialrömischen Fibeln. *JRGZM* 1, 1954, 220-236.

### **Berecz 1987**

Berecz K.: A térdfibulák Pannoniában. Szakdolgozat kézírata. ELTE. Budapest 1987.

### **Berecz 1990**

K. Berecz: Römerzeitliche Fibel aus Zalalövő. *ActaArchHung* 42, 1990, 77-96.

### **Berecz 1991**

Berecz K.: Római kori fibulák Zala megyéből I. *Zalai Múzeum* 3, 1991, 163-183.

### **Berecz 1991a**

Berecz K.: Római áru a szarmata Barbaricumban – Römische Waren im Sarmatischen Barbaricum. *MFMÉ* (1984-85) 1991, 73-81.

### **Berecz 1993**

K. Berecz: Local Metallurgy at Salla/Zalalövő. Actes du XII Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Réd.: J. Pavúk. Bratislava 1993, 351-356.

### **Berger/Franzius/Schlüter/Wiber-Rost 1991**

F. Berger/G. Franzius/W. Schlüter/S. Wiber-Rost: Archäologische Quellen zur Varusschlacht ? Antike Welt 22, 1991, 221-334.

### **Bender 2002**

H. Bender: Die römische Siedlung von Weissling-Frauenwiese. Untersuchungen zum ländlichen Siedlungswesen während der Spätantike in Raetien. Passauer Universitätsschriften zur Archäologie 7. Rahden 2002.

### **Bianchetti 1895**

E. Bianchetti: I sepolcreti di Ornassovo. Atti della Società di Archeologia e Belle Arti per la Provincia Torino.

VI. Torino 1895. (új, változatlan kiadás értékelés nélkül: Id. Agostinetti 1997)

### **Bibó-Bige 1903**

Bibó-Bige Gy.: Újabb régiségletről Szabadkán. ArchÉrt 23, 1903, 62-63.

### **Bíró/Molnár/Salat/Teichner 2006**

Sz. Bíró/A. Molnár/Chr. Salat/F. Teichner: Geofizikai kutatások Mursella területén. Geophysical investigations on the territory of Mursella. Régészeti kutatások Magyarországon/Archaeological Investigation in Hungary 2006, 67-78.

### **Boelicke 2002**

U. Boelicke: Die Fibeln aus dem Areal der Colonia Ulpia Traiana. Xantener Berichte 10. Hrsg.: G. Precht. Mit einem Beitrag von Th. Rehren. Mainz 2002.

### **Boelicke 2003**

U. Boelicke: Bemerkungen zum Fibelspektrum auf dem Gebiet der Colonia Traiana in Xanten. in: Archaeological Perspectives. Changing analyses and interpretations. Studies in honour of Jens Lüning on the occasion of his 65<sup>th</sup> birthday. Hrsg. J. Eckert/U. Eisenhauer/A. Zimmermann. Rahden 2003, 85-92.

### **Bojović 1983**

D. Bojović: Rimske fibule Singidunuma. Beograd 1983.

### **Bónis/Sellye 1988**

Bónis É./Sellye I.: Római kori emailmunkák. Évezredek, évszázadok kincsei 5. Budapest 1988.

### **Bónis 1991**

É. B. Bónis: Eine norisch-pannonische emaillierte Scheibenfibelgruppe. Römisches Österreich 17/18, 1989-1990 (1991) 37-44.

### **Boucher 1971**

S. Boucher: Vienne, Bronzes Antiques. Inventaire des collections Publiques Francaises 17. Paris 1971.

### **Böhme 1972**

A. Böhme: Die Fibeln der Kastele Saalburg und Zugmantel. SJ 29, 1972, 5-112.

## **Böhme 1974**

A. Böhme: Die Fibeln des Kastells am kleinen Feldberg (Hochtaunus). SJ 31, 1974, 5-14.

## **Böhme/Schottroff 1974**

A. Böhme/W. Schottroff: Palmyrenische Grabreliefs. Liebighaus Monographie 4. Frankfurt 1979.

## **Böhme-Schönberger 1994**

A. Böhme-Schönberger: Römische Kaiserzeit im Provinzialrömischen Gebiet und Beziehungen zur Germania magna. In: Fibel und Fibeltracht. RGA Bd. 8, Lif. 5/6. 1994, 511-523

### **Böhme-Schönberger 1997**

A. Böhme-Schönberger: Kleidung und Schmuck. In Rom und den Provinzen. Schriften des Limesmuseums Aalen 50. Stuttgart 1997.

## **Böhme-Schönberger 1998**

A. Böhme-Schönberger: Die provinzialrömische Fibeln bei Almgren. in: Tagung Kleinmanchow 1998, 351-366.

## **Böhme-Schönberger 2005**

A. Böhme-Schönberger: Eine gestempelte Aucissafibel aus Mainz. Reliquiae gentium. Festschrift für Horst Wolfgang Böhme zum 65. Geburtstag I. Hrsg. C. Dobiat. Rahden 2005, 61-74.

## **Brakovam 1963**

M. Brakovam: Quelques fibules inédites du Musée Archéologique a Sofia. Arheologija 5, 1963, 71-74.

### **Bratož 2003**

R. Bratož: Pannonien. RGA 2003, 469-483.

## **Bren 1966**

J. Bren: Trššov, a celtic oppidum in South Bohemia. Praga 1966.

## **Brephol 1984**

Brephol E.: Iparművészeti zománctechnika. Budapest 1984.

## **Brukner 1976**

O. Brukner: Vicus und Villa rustica u podgraničnoj zoni panonskog limesa između Cusum und Bononia -- Vicus und Villa rustica the Border Zone of the Pannonian Limes between Cusum and Bononia. Građa VI-VII, 1976, 3-43.

### **Brukner 1982-1983**

O. Brukner: Prilog proučavanju urbanog razvoja Airmiuma. Prostori 16 "carske palate" u Sremskoj Mitrovici – A study of the urban development of Sirmium. Room 16 of the "Imperial Palace" in Sremska Mitrovica. Građa XI-XII, 1982-1983, 5-31.

## **Buchem 1941**

H. van Buchem: Die Fibulae van Nijmegen I. Inleiding en Kataloog. Bouwstenen voor een Geschiedenis van Nijmegen 3, 1941.

## **Buora 1985**

M. Buora: Sevegliano et il Territorio circostante in época romana. *Aequileia Nostra* 56, 1985, 70-115.

## **Buora/Candussio 1992**

M. Buora/A. Candussio: Rassegna tipologica. *QuadFA* 2, 1992, 187-199.

## **Bushe-Fox 1949**

J. P. Bushe-Fox: 4th Report on the excavation of the Roman Fort at Richborough, Kent. *Reports Research Comm. Soc. Antiqu.* London 16, 1949.

## **Butcher 1976**

S. A. Butcher: Enamelling. In: *Roman Grafts*. Ed by. D. Strong/D. Brown. London 1976, 43-51.

## **Butcher 1986**

S. A. Butcher: The Brooches. In: *Excavation of a Romano-Celtic Temple and Later Cemetery on Lamyatt Beacon, Somerset*. *Britannia* 17, 1986, 259-328.

### **Butti Ronchetti 2000**

F. Butti Ronchetti: La necropoli di Airole-Madrano. Una comunità alpina in epoca romana. *Ticino* 2000.

## **Büchschütz/Guillaumet/Paunier 1991**

O. Büchschütz/J. P. Guillaumet/D. Paunier: Die Chronologie des oppidum Bibracte. *Vorbericht*. In: *Kolloquium Bergkamen 1991*, 33-40.

## **Cahen/Clausse 1974**

A. Cahen/R. Clausse: Fibules romaines découvertes à Saint-Mard de 1965 a 1972. *Le Pays Baumais* 34-35, 1973-74, 23-68.

### **Cambodunum 2000**

Cambodunum – Kempten. Erste Hauptstadt der Römischen Provinz Raetien. G. Weber (Hrsg.) Mainz am Rhein 2000

### **Carandini 1964**

A. Carandini: Ricerche sullo site e la cronologia dei mosaici della Villa di Piazza Armerine. Roma 1964.

### **von Carnap-Bornheim 1999**

C. von Carnap-Bornheim: Archäologisch-historische Überlegungen zum Fundplatz Kalkrieser-Niewedder Senke in den Jahren zwischen 9. v. Chr. und 15. n. Chr. In: *Kongress Osnabrück 1999*, 495-508.

## **Carnuntum 1992**

Carnuntum I. Das Erbe Roms an der Donau. Katalog der Ausstellung des Archäologischen Museums Carnuntum in Bad Deutsch Altenburg. Hrsg.: W. Jobst. Wien 1992.

### **Celtes et Romains 1993**



Celtes et Romains en pays de Vaud. Musée cantonal d'archéologie et d'histoire Lausanne. Palais de Rumine. Lausanne 1993.

### **Charalambieva 1999**

A. Charalambieva: Rjadka emajlirana fibula tip II 15 po Eksner – Eine seltene Emailfibel vom Typ II,15 nach Exner. Izvestija Narodnogo Muzeja Varna 34-35 (49-50), 1998-1999 (1999), 136-140.

#### **Charbonneau-Lassay 1991**

L. Charbonneau-Lassay: The Bestiary of Christ. New York 1991.

### **Chowaniecz 2001**

R. Chowaniecz: Zapinki tipu *Avcissa* z ziem Polski – Aucissa-Fibeln aus den polnischen Gebieten, Zusammenfassung. CRFEB Pl 2. Warszawa 2001, 39-49.

### **Clerici/Rütti/Zürcher 1982**

Clerici/B. Rütti/A. Zürcher: Archäologische Untersuchungen im römischen vicus Vitudurum-Oberwinterthur. Archäologie der Schweiz 5, 1982, 2, 120-126.

### **Corpus 1, 1994**

CRFEB 1. Deutschland 1. Bundesländer Brandenburg und Berlin. Bearb. Laser et. alia. Bonn 1994.

### **Corpus 6, 2006**

CRFEB 1. Deutschland, Land Sachsen-Anhalt. Bearbeitet von: M. Becker/J. Bemman/R. Laser/R. Leineweber/B. Schmidt/E. Schmidt-Thielbeer/I. Wetzel. Bonn 2006.

### **Cociș 1984**

S. Cociș: Fibule romane din Dacia preromana. ActaMusPorolissensis VIII, 1984, 149-157.

### **Cociș 1986**

S. Cociș: Fibule emailate din Dacia Romana. Apulum 23, 1986, 159-168.

### **Cociș 2004**

S. Cociș: Fibulele din Dacia romană – The Brooches from Roman Dacia. Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca. Bibliotheca Ephemeris Napocensis 3. Cluj-Napoca 2004.

#### **Coles 1973**

J. Coles: Archaeology by Experiment. New York 1973.

### **Collingwood 1930**

R. G. Collingwood: The Archaeology of Roman Britain. London 1930.

#### **Collingwood/Richmond 1969**

R. G. Collingwood/I. Richmond: Brooches. in: The Archaeology of Roman Britain. London 1969, 286-303.

### **Crișan 1979**

I. H. Crișan: Fibule romane din colectile Muzeului de Istorie al Transilvaniei. ActaMusPorolissensis 3, 1979, 275-320.

### **Croom 2002**

A. T. Croom: Roman Clothing and Fashion. (Tempus Publishing Ltd.) Stroud 2002.

### **Crouvel 1973**

J. H. Crouvel: Die Fibulae uit Europa in het Allard Pierson Museum. Vereniging van Vrieden van het Allard-Pierson. Museum 6. Juni 1973.

### **Czysz 2002**

W. Czysz: GONTIA, Günzburg in der Römerzeit. Archäologische Entdeckungen an der bayerisch-schwäbischen Donau. Friedberg 2002.

Cvirm/Kolšek 1993

J. Cvirm/V. Kolšek: Regionalmuseum von Celje. Führer des Museums. Celje 1993.

### **Csallány 1899**

Csallány G.: A római kori temetőről Öcsöd és Szt.-András határában. ArchÉrt 19, 1899, 41-76.

### **Csallány 1936**

Csallány G.: Újabb jazig temetők Szentes határában. Dolgozatok 12, 1936, 63-89.

### **Dautova-Ruševljan 1980**

V. Dautova-Ruševljan: Sarmatska kultura k Vojvodini. in: Vojvodina od praistorije do ranog srednjeg veka. Novi Sad 1980.

#### **Dautova-Ruševljan 1987**

V. Dautova-Ruševljan: Numizmatički nalazi i trgovački promet. in: O. Brukner/V. Dautova-Ruševljan/P. Milošević: Počeci romanizacije u Jugoistočnom delu provincije Pannonije – The Beginnings of Romanisation in the Souteastern Part of Pannonia Province. Novi Sad 1987, 45-64.

### **Dautova-Ruševljan 1992**

V. Dautova-Ruševljan: Namena i datovanje predmeta. In: Gomolava 1992, 81-91.

### **Dautova-Ruševljan 1995**

V. Dautova-Ruševljan: Zanatski proizvodi i numizmatički nalazi – Handcraft Products and numismatic Finds from the Fruška Gora Region. In: P. Petrović/M. Dušanić/O. Brukner/V. Dautova-Ruševljan: Fruška Gora u antičko doba. Prilozi za stari istorii i arheologiju -- Fruška Gora in Ancient Times. Contributions to the ancient history and archaeology. Red. & Ed. by N. Tasić. Novi Sad 1995, 111-153.

### **Demetz 1999**

St. Demetz: Fibeln der Spätlatène und frühen römischen Kaiserzeit in den Alpenländern. Frühgeschichtliche und Provinzialrömische Archäologie. Materialien und Forschungen 4. Rahden 1999.

## **Demetz 2002**

St. Demetz: Zur Eingliederung des Bozener Raumes in das Imperium Romanum. in: Archäologie der Römerzeit in Südtirol. Beiträge und Forschungen (Archeologia Romana in Alto Adige. Studi e contributi) Hrsg./A cura di L. Dal Ri/St. di Stefano. Forschungen zur Denkmalpflege in Südtirol I. (Beni culturali in Alto Adige I.) Bozen 2002, 651-696.

## **Deschler-Erb 2002**

E. Deschler-Erb: Basel Münsterhügel in römischer Zeit – Die ersten 100 Jahre (50 v. Chr. – 50 n. Chr.). Alte Grabungen – Neue Forschungen. In: Kolloquium Rosenheim 2002, 15-21.

## **Dinnyés 1980**

I. Dinnyés: II-III. sz-i szarmata sírok Tápiószelén. StudCom 9, 1980, 187-234.

## **Dinnyés 1982**

*Dinnyés I.: A táj a honfoglalás koráig. Cegléd korai története. StudCom 11, 1982, 45-63.*

## **Dobó 1948**

Dobó Á.: A római váomokról. ArchÉrt 8-9, 1946-1947.

## **Dollé 1978**

Ch. Dollé: Les fibules de Malain-Mediolanum. Cote d'Or. Cahiers du Memontois 1. Dijon 1978.

## **Dollfus 1973**

M. A. Dollfus: Catalogues des fibules de bronze de Haute-Normandie. Mém. Acad. Inscr. et Belles-Lettres 16, 1973.

## **Đordević 1994**

M. Đordević: Nalazi nekropola rimskog perioda u jugozapadnom Banatu. RVM 36, 1994, 41-61.

## **Durand 2000**

M. Durand: La temple gallo-romain de la forêt d'Halatte (commune D'Ognon, Oise). Nouvelle interprétation du site à la suite des fouilles de 1996 à 1999. Revue archéologique de Picardie, n° spécial 18.) 2000.

## **Duval 1974**

A. Duval: Un type particulier de fibule gallo-romaine précoce: la fibule d'Alésia. Antiquités Nationales 6, 1974, 67-76.

## **Ebel-Zepezauer 2005**

W. Ebel-Zepezauer: Dorsten-Holsterhausen als Waffenplatz in augusteischer Zeit. In: Römische Präsenz und Herrschaft im Germanien der augusteischen Zeit. Der Fundplatz von Kalkriese im Kontext neuerer Forschungen und Ausgrabungsbefunde. G. A. Lehmann/R. Wiegels (Hrsg.) Abh. D. Akademie d. Wiss. Zu Göttingen Phil.-Hist. Klasse Bd. 279. Göttingen 2005.

## **Elschek 1995**

K. Elschek: Die germanische Besiedlung von Bratislava-Dúbravka während der älteren römischen Kaiserzeit. in: Kelten, Germanen, Römer im Mitteldonaubgebiet vom Ausklang der Latène-Zivilisation bis zum 2. Jahrhundert. Brno-Nitra 1995, 39-52.

### **Elschek 1997**

K. Elschek: Römisch-germanische Villae rusticae im Limesvorfeld von Carnuntum ? Ergebnisse systematischer Grabung und Prospektion. in: Roman Frontier Studies 1995. Proceedings of the XVIth International Congress of Roman Frontier Studies. Ed. by W. Groenman van Waateringe et alia., Oxbow Monograph 91, Oxford 1997, 225-232.

## **Erice Lacabe 1995**

R. Erice Lacabe: Las fibulas del Nordeste de la Península Ibérica: Siglos I A.E. al IV D.E. Publicación número 1.672 de la Institution "Fernando el Católico". Zaragoza 1995.

### **Erdélyi/Lámiová-Schmidlová 1971**

I. Erdélyi/M. Lámiová-Schmidlová: Osada z doby Rímskej v Ipolytölgyesi v Madarsku. Východoslovenski Pravek 1971/2, 51-72.

## **Ettlinger 1973**

E. Ettlinger: Die römische Fibel in der Schweiz. Bern 1973.

## **Ettlinger 1975**

E. Ettlinger: Handel, Handwerk und Gewerbe. Ur- und Frühgeschichtliche Archäologie der Schweiz 5, 1975, 89-106.

## **Exner 1939**

K. Exner: Die Provinzialrömische Emailfibel der Rheinlande. BRGK 29, 1939 (1941), 31-121.

## **Faber 1998**

A. Faber: Das römische Gräberfeld auf der Keckwiese in Kempten. II. Gräberfeld der mittleren Kaiserzeit und Infrastruktur des Gräberfeldes sowie Siedlungsbefunde im Ostteil der Keckwiese. Cambodunumforschungen VI. MBVF 75. Kallmünz 1998.

## **Faber 1994**

A. Faber: Das römische Auxiliarkastell und der Vicus von Regensburg-Kumpfmühl. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 49. München 1994.

### **Fauduet 1992**

I. Fauduet: Bronzes gallo-romains, Instrumentum, "La parure" en Musée d'Evreux 1992.

## **Fauduet 1999**

I. Fauduet: Fibules préromaines, romaines, et mérovingiennes du Musée du Louvre. Études d'Histoire et d'Archéologie 5. Paris 1999.

### **Feugère 1985**

M. Feugère: Les fibules en Gaule Méridionale de la conquête à la fin du Ve s. ap. J.-C. Revue archéologique de Narbonnaise Suppl. 12. Paris 1985.

## **Feugère 1997**

M. Feugère: Les petits objets. In: G. Barbet/Ph. Gandel: Chassey-les-Montbozon (Haute-Saône) un établissement rural gallo-romain. Annales Littéraires de l'Université de Franche-Comté 627. Série Archéologie n° 42. Paris 1997, 139-173.

## **Fibulae 2003**

Fibulae. Dall'età del bronzo all'alto Medioevo. Tecnica e tipologia. A cura di Edilberto Formigli. Firenze 2003.

## **Fingerlin 1972**

G. Fingerlin: Dangstetten, ein augusteisches Legionslager am Hochrhein. Vorbericht über die Grabungen 1967-1969. BRGK 51-52, 1970-1971 (1972) 197-232.

## **Fingerlin 1986**

G. Fingerlin: Dangstetten I. Katalog der Funde (Fundstellen 1 bis 603). Forsch.BVFBW 22. Stuttgart 1986.

## **Fingerlin 1998**

G. Fingerlin: Dangstetten II. Katalog der Funde (Fundstellen 604 bis 1358). Forsch.BVFBW 69. Stuttgart 1998.

## **Fischer 1966**

F. Fischer: Frühe Fibeln aus Aquileia. Aquileia Nostra 37, 1966, 7-22.

## **Fischer 1973**

U. Fischer: Grabungen im römischen Steinkastell von Heddernheim 1957-1959. Frankfurt 1973.

### **Fleischer 1967**

R. Fleischer: Die römischen Bronzen aus Österreich. Wien 1967.

### **Fodor 1997**

Fodor I.: Hajdúdorog-Csárdadomb. Szarmata temetkezések a II-III. századból. Szerk. Raczky P./Kovács

T./Anders A. In: Utak a múltba (Path into the Past). Budapest 1997, 110-113.

## **Fontes Pannoniae 2003**

Az ókori Pannonia történetének forrásai I. Korai földrajzi szerzők – a római hódítás kora (Kr. u. 54-ig). Fontes

Pannoniae Antiquae I. Scriptores geographici antiquiores – Aetas occupationis Romanae (usque ad a. D. 54).

Szerk./Ediderunt: Kovács P./Fehér B. Budapest 2003.

## **Fortner 2000**

S. Fortner: *Homo faber* – Eisenwerkzeuge im Handwerk und im häuslichen Bereich. In: Cambodunum 2000, 95-99.

## **Franzius 1992**

G. Franzius: Die Fundgegenstände aus Prospektion und Grabungen in der Kalkrieser-Niewedder Senke bei Osnabrück. *Germania* 70/2, 1992, 349-383.

## **Franzius 1994**

G. Franzius: Die römische Funde. in: Kalkriese – Römer in Osnabrücker Land. Archäologische Forschungen zur Varusschlacht. Hrsg. W. Schlüter. Bramsche 1994, 135-139.

## *Franzius 1995*

G. Franzius: Die römischen Funde Kalkriese 1987-95 und ihre Bedeutung für die Interpretation und Datierung militärischer Fundplätze der augusteischen Zeit im nordwesteuropäischen Raum. *Journal of Roman Military Equipment* 6, 1995, 69-88.

## **Frova 1948**

A. Frova: La scavo della missione archeologica italiana ad Oescus. Roma 1948.

## **Frova 1961**

A. Frova: L'arte di Roma e del mondo romano. Torino 1961.

## **Gabler 1979**

Gabler D.: Pannonia megszállásának néhány kérdése a terra sigillaták tükrében. *ArchÉrt* 106, 1979, 199-217.

## **Gabler 1977**

Gabler D.: Sigillaten aus Mursa im Ungarischen Nationalmuseum. *Ösijecki Zbornik* 16, 1977, 104-105.

## **Gabler 1981**

D. Gabler: Zum Anfangsdatum des römischen Carnuntum. *Mitteilungen der Gesellschaft der Freunde Carnuntums* 3, 1981, 1-32.

## **Gabler 1985**

D. Gabler: Die Unterschiede im Keramikimport der Rhein- und Donauprovinzen. *Münstersche Beiträge zur antiken Handelsgeschichte* IV. Münster 1985, 3-29.

## **Gabler 1990**

Gabler D.: Kereskedelem. In: *Pannonia Budapest* 1990, 185-209.

## **Gabler 1997**

D. Gabler: Early Roman Occupation in the Pannonian Danube Bend. In: *Roman Frontier Studies* 1997, 85-92.

## **Gabler 2002**

Gabler D.: Bélyeges itáliai sigillaták Pannoniában. MTA-doktori Értekezés. Kézirat. Budapest 2002.

## **Gabler 2005a**

Gabler D.: Kereskedők Sallában 1./Commercianti di Salla 1. Zalatövé öröksége – Hereditas Sallensis 3. Zalatövé 2005.

## **Gabler 2005b**

D. Gabler: Augusteische Sigillataen in Budaörs. Italischer Import in der vorrömischen Zeit im pannonischen Raum. *ActaArchHung* 56, 2005, 133-175.

## **Gabler 2006**

D. Gabler: Das Donautal in augusteischer Zeit. Zur Frage der frühen Militärstationen. *Carnuntum Jahrbuch* 2006, 81-101.

## **Gaitsch 2005**

W. Gaitsch: Eisenfunde aus Pergamon Geräte, Werkzeuge und Waffen. Pergamenische Forschungen 14. W. Radt. (Hrsg.) Berlin-New York 2005.

## **Gamper 2002**

P. Gamper: Das römische Gräberfeld von Neumarkt/Südtirol. in: Archäologie der Römerzeit in Südtirol. Beiträge und Forschungen (Archeologia Romana in Alto Adige. Studi e contributi) Hrsg./A cura di L. Dal Ri/St. di Stefano. Forschungen zur Denkmalpflege in Südtirol I. (Beni culturali in Alto Adige I.) Bozen 2002, 347-407.

## **Garbsch 1965**

J. Garbsch: Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert (1965) J. Garbsch, Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 11. München 1965.

## **Gazdapusztai 1960**

Gazdapusztai Gy.: Dák-szarmatakori temető és telep Hódmezővásárhely-Kakasszéken. ArchÉrt 87, 1960, 47-50.

## **Ghirsman 1964**

R. Ghirsman: Fibules en Iran. Collection de M. Foroughi. Iranica Antiqua IV, 1964, 90-107.

## **Genčeva 2002**

E. Genčeva: P'rvijat voenen lager v Novae provincija Mizija (Severnaja B'lgarija) –Pierwszy obóz wojskowy w Novae, prowincja Mezja (Północna Bułgaria). Sofija-Varšava 2002.

## **Genčeva 2004**

E. Genčeva: Rimskite fibuli ot B'lgarija ot kraja na I v. pr. n. e. do kraja na VI v. v. na. n. e – Les fibules romaines de Bulgarie de la fin du I<sup>er</sup> s. av. J.-C. à la fin de VI<sup>e</sup> s.ap. J.-C. Veliko T'rnovo 2004.

## **Gerharz 1987**

R. R. Gerharz: Fibeln aus Afrika. SJ 43, 1987, 77-107.

## **Giovanazzi 2002**

V. Giovanazzi: Die römische Fibeln in Südtirol. in: Archäologie der Römerzeit in Südtirol. Beiträge und Forschungen (Archeologia Romana in Alto Adige. Studi e contributi) Hrsg./A cura di L. Dal Ri/St. di Stefano. Forschungen zur Denkmalpflege in Südtirol I. (Beni culturali in Alto Adige I.) Bozen 2002, 651-696.

## **Glauser/Ramstein/Bacher 1996**

K. Glauser/M. Ramstein/R. Bacher: Tschugg--Steier. Prähistorische Fundschichten und römischer Gutshof. Bern 1996.

## **Gomolava 1992**

V. Dautova-Ruševljan/O. Brukner: Gomolava, Rimski period. Novi Sad 1992.

## **Grabherr 2002**

G. Grabherr: *Ad radices transitus Alpinum* – Eine neuentdeckte römische Siedlung in Biberwier, Tirol. In: Kolloquium Rosenheim 2002, 35-43.

## **Graue 1974**

J. Graue: Die Gräberfelder von Ornavasso. Eine Studie zur Chronologie der späten Latène- und frühen Kaiserzeit. Hamburger Beiträge zur Archäologie, Beiheft 1. Hamburg 1974.

## **Grbić 1996**

D. Grbić: Fibulae as products of local workshops at Diana. in: Roman Limes on the Middle and Lower Danube. (ed.) P. Petrović. Belgrade 1996, 87-91.

**Groller 1905**

M. von Groller: Der römische Limes in Österreich 6. Wien 1905, 143.

**Grosu 1990**

V. I. Grosu: Chronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnestro-Prutskogo Meždurečja. M. B. Ščukin (red.) Kišinjov 1990.

**Gschwantler/Winter 1991**

K. Gschwantler/H. Winter: Bronzwerkstätten in der Austria Romana. Ein Forschungsprojekt. Römisches Österreich 17/18, 1989-90 (1991) 107-132.

**Gschwind 1997**

M. Gschwind: Bronzegeißer am raetischen Limes. Zur Versorgung mittelkaiserzeitlicher Auxiliareinheiten mit militärischen Ausrüstungsgegenständen. Germania 75, 1997, 607-638.

**Gschwind 1997**

M. Gschwind: Zur Metallverarbeitung. In: Cambodunum 2000, 99-107.

**Gugl 1995**

Chr. Gugl: Die römische Fibeln aus Virunum. Klagenfurt 1995.

**Guillaumet 1984**

J.-P. Guillaumet: Les fibules de Bibracte, technique et typologie. Dijon 1984.

**Gumă/Rustoiu/Săcărin 1999**

M. Gumă/A. Rustoiu/C. Săcărin: Les fibules du site fortifié de Liubcova-Stenca et de la citadelle de Divici-Grad. in: Le Djerdap/Les portes de fer a la deuxième moitié du premier millénaire av. J. Ch. jusqu'aux guerres Daciennes, Colloquium in Kladovo-Drobeta-Rurnu Severin, Sept-Oct 1998. Beograd 1999, 65-70.

**Guštin 1986**

M. Guštin: Fibule tardorepublicane del Caput Adriae. Aquileia Nostra 57, 1986, 678-683.

**Guštin 1991**

L. Guštin: Posočje. Posočje in der jüngeren Eisenzeit. Katalogi i Monografii 27. Ljubljana 1991.

**Gudea/Lucăcel 1979**

N. Gudea/V. Lucăcel: Fibule romane în Muzeul de Istorie și Artă din Zalău I. Acta Mus Porolissensis 3, 1979, 321-378.

**Hampel 1892**

Hampel J.: A Magyar Nemzeti Múzeum Régisírtár gyarapodása 1892. ArchÉrt 13, 1893, 87.

**Hampel 1894 a**

Hampel J.: A Magyar Nemzeti Múzeum Régisírtár gyarapodása az 1894. évi első negyedben. ArchÉrt 14, 1894, 95-96.



### **Hampel 1894 b**

Hampel J.: Hont és Békés megyei régiségek. ArchÉrt 14, 1894, 95-96.

### **Hampel 1896a**

Hampel J.: Jászmonostori régiségek. ArchÉrt 16, 1896, 378-379.

#### **Hampel 1896b**

Hampel J.: A Nemzeti Múzeumi Régisegtár gyarapodása. ArchÉrt 16, 1896, 380-383.

### **Hampel 1899**

Hampel J.: A MNM Régisegtárának gyarapodása. ArchÉrt 13, 1899, 450-452.

### **Hampel 1905**

Hampel J.: Altherthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I-III. Braunschweig. 1905.

### **Hattatt 1982**

R. Hattatt: Ancient and Romano-British Brooches. Dorset 1982.

### **Hattatt 1989**

R. Hattatt: Ancient Brooches and other Artefacts. A fourth selection of brooches together with some other antiquities from the author's collection. Dorset 1989.

### **Haverfield 1903**

F. Haverfield: The Aucissa Fibulae. The Archaeological Journal 9, 1903, 236-246.

### **Hawkess/Hull 1947**

C. F. C. Hawkess/M. R. Hull: Camulodunum: first Report in the Excavation at Colchester 1930-1939. Report of the Research Comm. of the Soc. of Antiq. of London 14. Oxford 1947.

### **Hänggi/Doswald/Roth-Rubi 1994**

R. Hänggi/C. Doswald/K. Roth-Rubi: Die frühen römischen Kastelle und der Kastell-Vicus von Tenedo-Zurzach. Veröffentlichung der Gesellschaft pro Vindonissa XI. Windisch 1994.

### **Heiligmann 1990**

J. Heiligmann: Der "Alb-Limes". Ein Beitrag zur römischen Besetzungsgeschichte Südwestdeutschland. Forsch.BVFBW 35. Stuttgart 1990.

#### **von Heintze 1969**

H. von Heintze: Römische Kunst. Stuttgart 1969.

### **Henry 1939**

Fr. Henry: Émailleurs d'occident. Préhistoire 2, 1933, 65-146.

#### **Herramhof/Herrmann/Koschik/Rosenstock/Wamser 1986-1987**

S. Herramhof/F.-R. Herrmann/H. Koschik/D. Rosenstock/L. Wamser: Archäologische Funde und Ausgrabungen in Mittelfranken. Fundchronik 1970-1985. Jahrbuch des Historischen Vereins für Mittelfranken 39, 1986-1987.

### **Hochuli-Gysel et alia 1986**

A. Hochuli-Gysel/A. Siegfried-Weiss/E. Ruoff/V. Schaltenbrand: Chur in römischer Zeit. Band I: Ausgrabungen Areal Dosch. Antiqua 12. Basel 1986.

### **Hochuli-Gysel et alia 1991**

A. Hochuli-Gysel/A. Siegfried-Weiss/E. Ruoff/V. Schaltenbrand Obrecht: Chur in römischer Zeit. Band II: A. Ausgrabungen Areal Markthallenplatz, B. Historischer Überblick. Antiqua 19. Basel 1991.

#### **Horisberger 2004**

B. Horisberger: Der Gutshof in Buchs und die römische Besiedlung im Furttal. Zürich und Egg 2004.

### **Horváth 1935**

Horváth T.: Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye múltja és jelene. Pécs 1935.

### **Horváth 2007**

Horváth F.: Egy ritka emailos fibula Almásfüzitő vicusából. ArchÉrt 132, 2007, 295-304.

### **Hull 1961**

M. R. Hull: The Brooches at Bagendon. In: Bagendon: a Belgic oppidum. (ed. by) M. Clifford. Cambridge 1961, 167-185.

#### **Hull 1967**

M. R. Hull: The Nor'nour Brooches. In: D. Dudley: Excavations on Nor'nour in the Isles of Scilly. The Archaeological Journal 124, 1967, 1-64.

### **Hunold 1997**

A. Hunold: Der römische *Vicus* von Alzey. Archäologische Schriften des Instituts für Vor- und Frühgeschichte der Johannes Gutenberg-Universität Mainz 5. Mainz 1997.

#### **Hüssen 1993**

C-M. Hüssen: Die frühkaiserzeitliche Militärstation auf dem Stadtberg in Neuburg a.d. Donau. in: Neuburg an der Donau, Archäologie rund um den Stadtberg. Hrsg.: K. H. Rieder/A. Tillmann. Buch am Erlbach 1993, 65-72.

#### **Hüssen 1993**

C-M. Hüssen: Besiedlungswandel und Kontinuität im oberbayerischen Donaauraum und in der Münchner Schotterebene von der Okkupation unter Augustus bis in tiberisch-claudische Zeit. In: Kolloquium Ingolstadt 2004, 73-92.

#### **Hübener 1973**

W. Hübener: Die römische Metallfunde von Augsburg-Oberhausen. MBVF 28. Kallmünz/Opf. 1973.

#### **Istvánovits 1990**

Istvánovits E.: A Felső-Tisza-vidék legkorábbi szarmata leletei - 2-3. századi sírok Tiszavasváriból. JAMÉ 27-29, 1990, 83-133.

### **Iványi 1886**

Iványi I.: Szabadka szabad királyi város története I. Szabadka 1886.

## **Ivčević 2002**

S. Ivčević: Fibule. in: Longae Saloniae I-II. Arheološki muzej – Split, Niz Salona 11. Split 2002, 229-277.

## **Ivčević 2004**

S. Ivčević: The metal and bone Objects (with a contribution by Ema Višić-Ljubić). In: The Rise and Fall of an Imperial Shire. Roman Sculpture from the Augusteum at Narona. E. Marin (ed.) Split 2004.

### **Jablonka 1992**

P. Jablonka: Die Siedlung auf der Gurina im oberen Gailtal (Kärnten). Kézirat. Wien 1992.<sup>1461</sup>

## **Jacobi 1897**

L. Jacobi: Das Römerkastell Saalburg bei Homburg der Höhe. 1897.

### **Jazigok 1998**

Jazigok, roxlánok, alánok. Szarmaták az Alföldön. Kiállítási katalógus. (Szerk.) Havassy P. Gyula 1998.

### **Jobst 1975**

W. Jobst: Die römischen Fibeln aus Lauriacum. Forschungen in Lauriacum 10. Linz 1975.

## **Jobst/Knibbe/ Kremer 1987**

W. Jobst/D. Knibbe/G. Kremer, FÖ 1987, 73, 75.

## **Kabakchieva 2000**

G. Kabakchieva: Oescus. Castra Oescensia. Früherömische Militerlager bei der Muendung des Flusses Iskar. Sofia 2000.

## **Kandler 1977**

M. Kandler: ANRW II 6 (1977) 681.

## **Katalógus, Brüssel 1972**

Vingt-cinq années de fouilles archéologiques en Belgique. Bruxelles 1972.

## **Katalógus, Linz 1993**

Syrien. Von den Apostolen zu den Kalifen. Ausstellungskatalog. Hrsg. E. Ruprechtsberger. Linz 1993.

## **Katalógus, Locarno 1990**

I tesori dei kurgani del Caucaso settentrionale. Nuove scoperte degli archeologi sovietici nell'Adygeja e nell'Ossezia settentrionale. Museo Civico e Archeologico Castello Visconteo. Locarno 1990.

## **Keller 1984**

E. Keller: Die Frühkaiserzeitlichen Körpergräber von Heimstetten bei München und die verwandten Funde aus Südbayern. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 37. München 1984.

### **Kemkes 2002**

---

<sup>1461</sup> A kéziratot az Institut für Vor- und Frühgeschichte, München könyvtárában tanulmányozhattam.

M. Kemkes: Römisches Militär an der oberen Donau. Das Kastell Mengen-Ennetach. in: Kolloquium Rosenheim 2002, 23-33.

### **Kerchler 1968-70**

H. Kerchler: Eine provinzialrömische Emailscheibenfibel aus Muggendorf. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, N.F. 36, 1968-70, 40-47.

#### **Kestner-Museum 1964**

Römische Bronzen. Bildkataloge des Kestner-Museums VI. Hannover 1964.

### *Kisléghi 1911*

Kisléghi Nagy Gy.: Torontál vármegye östörténete. In Magyarországi vármegyék és városai. Torontál vármegye. Budapest 1911.

#### **Kohlert-Németh 1988**

M. Kohlert-Németh: Archäologische Reihe 11, Römischen Bronzen I. aus Nida-Hedderheim, Götter und Dämonen. Auswahlkatalog Museum für Vor und Frühgeschichte Frankfurt. Frankfurt 1988.

### **Kolník 1991**

T. Kolník: Zu den ersten Römern und Germanen an der mittleren Donau im Zusammenhang mit den geplanten römischen Angriffen gegen Marbod 6 n. Chr. In: Kolloquium Bergkamen 1991, 71-84.

### **Kolloquium Bergkamen 1991**

Die römische Okkupation nördlich der Alpen zur Zeit des Augustus. Kolloquium Bergkamen 1989. Hrsg.: B. Trier. Bodenaltherthümer Westfalens 26. Aschendorff Münster 1991.

### **Kolloquium Rosenheim 2002**

Neue Forschungen zur römischen Besiedlung zwischen Oberrhein und Enns. Kolloquium Rosenheim 14.—16. Juni 2000. Hrsg. L. Wamser/B. Steidl. Schriftenreihe der Archäologischen Staatssammlung 3. Remshalden-Grunbach 2002.

### **Kondić 1961**

W. Kondić: Sbirka rimskih fibula iz Vršatskog Muzeja. RVM 10, 1961.

### **Kongress Osnabrück 1999**

Rom, Germanien und die Ausgrabungen von Kalkriese. Internationaler Kongress der Universität Osnabrück und des Landschaftverbandes Osnabrücker Land e. V. vom 2. bis 5. September 1996. Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 1. Hrsg. R. Wiegels. Osnabrück 1999.

### **Korek 1980**

Korek J.: Alsónémedi történetének régészeti forrásai a honfoglalás koráig. in: Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980.

### **Koščević 1975**

R. Koščević: Die Werkstätte kräftig profilierter Fibeln in Siscia. Archaeologia Iugoslavica XVI, 1975, 51-61.

### **Koščević 1980**

R. Koščević: Antičke fibule s područja Siska. Zagreb 1980.

### **Koščević 1991**

R. Koščević: Antička bronca iz Siska: umjetničko-obrtna metalna produkcija iz razdoblja rimskog carstva. Zagreb 1991.

### **Koščević 1995**

R. Koščević: Finds and Metalwork Production. In: R. Koščević/R. Makjanić: Siscia, Pannonia Superior. Tempus Reparatum. BAR IS 621. Oxford 1995.

### **Kovrig 1937**

Kovrig I.: A császárkori fibulák fő formái Pannoniában. DissPann Ser. II. No. 4. Budapest 1937.

#### **Kovács 2002**

Kovács P.: Oppidum Scarbantia Iulia. Antik Tanulmányok XLVI, 2002, 147-191.

### **Költő/Kis Varga 1988**

Költő L./Kis Varga M.: Composition Analysis of Roman Age Enamelled Bronze Objects. Archaeometrial Research in Hungary. Ed by M. Járó/L. Költő. Budapest 1988.

### **Krämer 1957**

W. Krämer: Cambodunum Forschungen 1953-I. Die Ausgrabung von Holzhäusern zwischen der 1. und 2. Querstrasse. MBVF 9. München 1957.

### **Krämer 1960**

W. Krämer: The oppidum of Manching. Antiquity 34, 1960, 191-200.

### **Krämer 1962**

W. Krämer: Manching 2. Zu den Ausgrabungen in den Jahren 1957 bis 1961. Germania 40, 1962, 293-317.

### **Kuchenbuch 1954**

F. Kuchenbuch: Die Fibeln mit umgeschlagenem Fuss. SJ 13, 1954, 5-45.

### **Kuzsinszky 1920**

Kuzsinszky B.: A Balaton környékének archaeológiája. In: A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei 3/1. Budapest

#### **Kühlborn 1992**

J.-S. Kühlborn: Das Römerlager in Oberaden III. Bodenaltertümer Westfalens 27. Aschendorff Münster 1992.

#### **Kühlborn 1995**

J.-S. Kühlborn: Die Römerlager bei Anreppen. in: Germaniam pacavi – Germanien habe ich befriedet. Archäologische Stetten augusteischer Okkupation. Münster 1995.

### **Laet/Doorselaer/Spitaels/Thoen 1972**

S. J. de Laet/A. van Doorselaer/P. Spitaels/H. Thoen: La nécropole gallo-romaine de Blicquy (Hainaut-Belgique). *Dissertationes Archaeologicae Gandenses* 14. Brujas 1972.

### **Lambot 1983**

B. Lambot: Les fibules gallo-romaines du sud du département des Ardennes. *Bulletin de la Société Archéologique Champenoise* 4, 1983, 15-59.

### **Lazar 1996**

I. Lazar: Latenzeitliche und frühromische Funde aus der Savinja in Celje. *AV* 47, 1996, 279-296.

### **Lámiová-Schmiedlová 1961**

M. Lámiová-Schmiedlová: Spony z doby rímskej na Slovensku (Die Fibel der Römerzeit in der Slowakei). *Študijné Zvesti* 5, 1961, 80-139.

### **László 1972**

Gy. László: L'époque des migrations. Budapest 1972.

### **Lehöerff/Pernot 2003**

A. Lehöerff/M. Pernot: Dallo scavo all'archeologia sperimentale. Laproduzione di fibule a Bibracte e Autun: le tappe della ricerca e i risultati. In: *Fibulae* 2003, 173-187.

### **Lerat 1956**

L. Lerat: Catalogue des collections Archéologiques de Besançon, II. Les fibules gallo-romaines. *Annales Littéraires de l'Université de Besançon* 16, *Archéologie* 4. Les Belles Lettres, Paris 1956, 1-51.

### **Lerat 1957**

L. Lerat: Les fibules gallo-romaines de Mandeuire. Catalogue des collections Archéologiques de Montbéliard. *Annales Littéraires de l'Université de Besançon* 16, *Archéologie* 3, Les Belles Lettres, Paris 1957, 3-28.

### **Lerat 1979**

L. Lerat: Les fibules d'Alésia. Dans les musées d'Alise-Sainte-Reine. Semur-en-Auxois-Dijon 1979.

### **Limberis/Marčenko 2004**

N. Ju. Limberis/I. I. Marčenko: Rimskie i provincial'norimskie bronzovye fibuly iz Prikuba'ja. in: *Materialy i issledovanija po archeologii Kubani* 4. Krasnodar 2004, 221-241.

### **Lindenschmit 1858-86**

L. Lindenschmit: Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit. Mainz, 1858-86.

### **Luik 1997**

M. Luik: Fibeln vom Typ Alesia aus den römischen Lagern um Numantia. Archäologisches Korrespondenzblatt 27, 1997, 463-479.

### **Lund Hansen 1987**

U. Lund Hansen: Römischer Import im Norden. Nordiske Fortidsminder B 10. Kopenhagen 1987.

### **Mackensen 1983**

M. Mackensen: Eine limeszeitliche Scharnierfibel aus Resafa, Nordsyrien. Germania 61, 1983, 565-578.

### **Mackensen 1987**

M. Mackensen: Frühkaiserzeitliche Kleinkastelle bei Nersingen und Burlafingen an der oberen Donau. MBVF 41. München 1987.

### **Mackensen 2001**

M. Mackensen: Eine augusteische Hülsenscharnierfibel aus der Provinz Africa Proconsularis. Germania 79, 2001, 143-150.

### **Mackreth 1973**

D. F. Mackreth: Roman Brooches. Salisbury and South Wiltshire Museum 1973.

### **Mackreth 1982a**

D. F. Mackreth: The Brooches. In: J. S. Wacher/A. D. McWhirret et alia.: Early roman occupation at Cirencester. Cirencester Excavation I. Cirencester 1982, 88-92.

### **Mackreth 1982b**

D. F. Mackreth: The Brooches. In: A. D. McWhirr/N. Viner/C. Wells: Romano-British Cemeteries at Cirencester. Cirencester Excavation II. Cirencester 1982, A13-B06.

#### **Maggi/Prenc 1992**

P. Maggi/F. Prenc: Nuove fibule di eta' romana ritrovate nella bassa pianura Friulana. QuadFA 2, 1992, 161-186.

#### **Maggi 1996**

St. Maggi: Oggetti in metallo. In: Archeologia di un ambiente Padano S. Lorenzo di Pegognaga (Mantova). a cura di A. M. Tamassia. Acc. Naz. Virgiliana di Scienze Lettere e Arti. Classe di Lettere e Arti 4. Firenze 1996, 55f.

#### **Malašev/Jablonskij 2004**

V. Ju. Malašev/L. T. Jablonskij: Rannie kočevniki Južnogo Priural'ja (po materialam mogil'nika Pokrovka 10). In: Archeologičeskie pamjatniki rannego železnogo veka juga Rossii. Sbornik statej. Moskva 2004, 117ff.

#### **Mączyńska/Urbaniak 2006**

M. Mączyńska/A. Urbaniak: Prowincjonalnorzymska zapinka tarczowata z cmentarzyska kultury Wielbarskiej w Babim Dole-Borczu, pow Kartuski (Provincial roman Disc Brooch from Wielbark Culture Cemetery at Babi Dół-Borcz, Distr. Kartuzy. Wiadomości Archeologiczne LVIII, 2006, 145-158.

#### **Mariné Isidro 2001**

M. Mariné Isidro: Fíbulas romanas en Hispania: la Meseta. Anajos de Archivo Español de Arqueología XXIV. Madrid 2001.

### **Marović 1961**

I. Marović: Fibeln mit Inschrift vom Typus Aucissa in den Archäologischen Museen von Zagreb, Zadar und Split. JRGZM 19, 1961, 106-120.

#### **Martell 1999**

I. Martell: Die Lokalisierungsfrage von Oppidum und Legionslager in Köln im Spiegel der Fibelfunde. Kölner Jahrbuch 32, 1999, 703-712.

#### **Martin-Kilcher 1976**

S. Martin-Kilcher: Das römische Gräberfeld von Courroux im Berner Jura. Basler Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte 2. Solothurn 1976.

#### **Martin-Kilcher 1993**

S. Martin-Kilcher: Römische Grabfunde als Quelle zur Trachtgeschichte im zirkumalpinen Raum. In: Römerzeitliche Gräber als Quellen zu Religion, Bevölkerungsstruktur und Sozialgeschichte. Internationale Fachkonferenz vom 18.-20. Februar 1991 in Mainz, (Hrsg. M. Struck) Archäologische Schriften des Instituts für Vor- und Frühgeschichte der Johannes Gutenberg-Universität Mainz 3. Mainz 1993, 181-202.

#### **Martin-Kilcher 1998**

S. Martin-Kilcher: AB AQ VENIO – zu römischen Fibeln mit punzierter Inschrift. MILLE FIORI Festschrift für Ludwig Berger. Forschungen in Augst 25. Augst 1998, 147-177.

#### **Martin-Kilcher 1998a**

S. Martin-Kilcher: Gräber der späten Republik und frühen Kaiserzeit am Lago Maggiore: Tradition und Romanisierung. In: Bestattungssitten und kulturelle Identität. Grabanlagen und Grabbeigaben der frühen römischen Kaiserzeit in Italien und Nordwest-Provinzen. Kolloquium in Xanten 1995. Xantener Berichte 7. Köln-Bonn 1998, 191-252.

### **Masseroli 1998**

S. Masseroli: Oggetti d'Ornamento. In: Calvatone Romana, Un pozzo e il suo contesto. Saggio nella zona nord dell'area di proprietà provinciale. A cura di: G. S. Chiesa. Quaderni di Acme 29. (Milano) 1998, 159ff.

### **Matouschek/Nowak 1979**

J. Matouschek/H. Nowak: Unpublizierte Pferdefibeln aus Wiener Privatsammlungen. Römisches Österreich 7, 1979, 81-182.

### **Matouschek/Nowak 1981-82**

J. Matouschek/H. Nowak: Unpublizierte Hasen und Hundefibel aus Österreichischen Privatsammlungen. Mit einem Nachtrag: Pferde und Reiterfibeln. Römisches Österreich 9/10, 1981-82, 131-182.

### **Matouschek/Nowak 1985-86**

J. Matouschek/H. Nowak: Unpublizierte Tierfibeln und Fibeln mit thermiomorphen Gestaltungselementen aus österreichischen Privatsammlungen. Römisches Österreich 13/14, 1985-86, 99-222.

### **Márton 1904**

Márton L.: Új leletek az abonyi régibb középkori sírmezőből. ArchÉrt 24, 1904, 303-318.

#### **Mesterházy 1986**



Mesterházy K.: Kora szarmata kori sírlelet Verezegyházáról. *FolArch* 1986, 137-161.

### **Metzler 1995**

J. Metzler: Das treverische Oppidum auf dem Titelberg (G.-H. Luxemburg). Zur Kontinuität zwischen der spätkeltischen und der frühromischen Zeit in Nord-Gallien 1-2. *Doss d'Arch. Mus. National. Hist. Art* 3/1-2. Luxemburg 1995.

### **Meyer-Freuler 1988**

Chr. Meyer-Freuler: Das Praetorium und die Basilika von Vindonissa. Die Ausgrabungen im südlichen Teil des Legionslagers. *VGX* IX. 1988.

### **Meyer-Freuler 1999**

Ch. Meyer-Freuler: Vindonissa. Feuerwehrmagazin. Die Untersuchungen im mittleren Bereich des Legionslagers, *VGX* XV. 1999.

### **Mignot 1993**

Ph. Mignot: Aspects de la romanisation en Gallia Belgica au travers des cimetières romains de Famenne (Belgique) in: *Monde des morts, monde des vivants en Gaule rurale. Actes du Colloque ARCHÉA/AGER* 1992, Publ. A. Ferdière. *Revue Archéologique du Centre de la France* Suppl. 6. Tours 1993, 163-172.

### **Mikl Curk 1976**

I. Mikl Curk: *Poetovio* I. Ljubljana 1976.

### **Milesz 1899**

Milesz B.: A tiszafüredi múzeum köréből. *ArchÉrt* 19, 1899, 79-89.

#### **Milleker 1895**

Milleker B.: *Történelmi és Régészeti Értesítő* 1895, 14.

### **Milleker 1898**

Milleker B.: *Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből*. Temesvár 1898.

### **Milleker I 1902**

Milleker B.: *Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből*, I. Temesvár 1902.

#### *Milleker II 1906*

Milleker B.: *Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből*, II. Temesvár 1906

#### **Miske 1907**

K. Miske: *A veleszentvidi őstelep I. A harácsolts leletek*. Wien 1907.

Molinier 1891

É. Molinier: *L'Émaillerie*. Bibliothèque des Merveilles. Paris 1891.

### **Mócsy 1962**

A. Mócsy: *Pannonia*. *PWRE* Suppl. Band. IX. Stuttgart. 1962.

### **Mócsy 1974**

A. Mócsy: *Pannonia and Upper Moesia. A History of the Middle Danube Provinces of Roman Empire*. London-Boston 1974.

## **Mócsy 1975**

Mócsy A.: Pannonia a korai császárság idején. Apollo Könyvtár 3. Budapest 1975.

**Moghegno 1995**

La necropoli romana di Moghegno. Scavo nel passato di una valle sudalpina. A cura di S. Biaggio-Simona. Museo di Valmaggia, Cevio 1995.

*Morin-Jean 1911*

Morin-Jean: Les fibules de la Gaule Romaine. Essai de Typologie et de Chronologie. Congrès Préhistorique de France Compte Rendu de la Sixième Session, Tours 1910. Paris 1911, 803-836.

## **Motykova-Šneidrová 1963**

K. Motykova-Šneidrová: Die Anfänge der römischen Kaiserzeit in Böhmen. Fontes Archaeologici Pragenses 6. Praga 1963.

## **MRT 8, 1989**

Magyarország régészeti topográfiája 8. Békés megye régészeti topográfiája. A szarvasi járás IV/2. Szerk: Torma I. Budapest 1989.

**Müller 2002**

M. Müller: Die römische Buntmetallfunde von Haltern. Bodenaltertümer Westfalens 37. Mainz 2002.

## **Nad/Nad 1964**

Nad I./Nad P.: Katalog arheološke zbirke Dr Imre Frey-a. Szekeres L. (szerk.) Sombor 1964.

*Nepper 1976*

**M. Nepper I.: Prohorovkai temetkezési szokás nyomai Püspökladány határában. DMÉ 1975 (1976) 271-290.**

**Németh/Kérdő 1986**

M. Németh/K. Kérdő: Zur Frage der Besatzung von Aquincum im 1. Jahrhundert. In: Studien zu den Militärgrenzen Roms III. 13. Internationaler Limeskongress Aalen 1983. Forsch.BVFBW 20, 1986, 384-388.

*Nickel 1999*

B. Nickel: Gaben an die Götter. Der gallo-römische Tempelbezirk von Karden (Kr. Cochem Zelle), D) Archéologie et Histoire Romaine 3. Montagnac 1999.

**Niemeyer 2003**

B. Niemeyer: Provinzialrömische Emailfibeln in der Antikensammlung Berlin. In: Fibulae 2003, 188-206.

**Noll 1952**

R. Noll: Römerzeitliche Fibelinschriften. Germania 30, 1952, 395-399.

**Noll 1963**

R. Noll: Das römerzeitliche Gräberfeld von Salurn. Archäologische Forschungen in Tirol II. Innsbruck 1963.

**Nowakowski 1996**

W. Nowakowski: Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt. (Hrsg. O. H. Frey/H. W. Böhme/C. Dobiat) Veröffentlichungen des Vorgeschichtlichen Seminars Marburg 10. Marburg-Warsawa 1996.

#### **Ormándy 1996**

J. Ormándy: Szarmata kori sír Felgyőről. Savaria 22/3 (1992-1995), 33-36.

#### **Ortisi 2002**

S. Ortisi: Die früh- und mittelkaiserzeitlichen Fibeln. Römische Kleinfunde aus Burghöfe 2. Frühgeschichtliche und provinzialrömische Archäologie, Materialien und Forschungen 6. Rahden 2002.

#### **Pannonia 1990**

Pannonia régészeti kézikönyve. Szerk. A. Mócsy/J. Fitz. Budapest 1990.

#### **Patek 1942**

Patek E.: A pannoniai fibulatípusok elterjedése és eredete. DissPann. Ser. II. No. 19. Budapest 1942.

#### **Paunier et alia 1989**

D. Paunier/J. Bernal/D. Castella/L. Flutsch/J.-B. Gardiol/F. Rossi: Le vicus gallo-romain de Lousonna-Vidy.

Cahiers d'Archéologie Romande N°42, Lousonna 7. Lousonna 1989.

#### **Pál 2000**

A. Pál G.: Madár alakú fibula Tatabánya-Bánhida, Erőműtó lelőhelyről. A Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei 7. Tata 2000, 289-293.

#### **Párducz 1931**

Párducz M.: A nagy Magyar Alföld római kori leletei (Römerzeitliche Funde des Grossen ungarischen Alföld). Dolgozatok 7, 1931, 74-186.

#### **Párducz 1935**

Párducz M.: Az első Pontus-germán emléksorozat legkorábbi emlékei Magyarországon. A Berliini Collegium Hungaricum Kiadványai 2. Szeged 1935.

#### **Párducz 1936**

Párducz M.: Római kori leletek Csongrádon. Dolgozatok 12, 1936, 52-70.

#### **Párducz 1940**

Párducz M.: Ernőházi jazig leletek. ArchÉrt 1940, 261-269.

#### **Párducz 1941**

Párducz M.: A szarmatakor emlékei Magyarországon. Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns I. ArchHung 25. Budapest 1944.

#### **Párducz 1942a**

Párducz M.: A szarmatakor legkorábbi leletei a Bánságból. ArchÉrt 1942, 305-328.

### **Párducz 1942b**

Párducz M.: Adatok az aláhajlított lábú fibula szarmata típusához. A Szegedi Városi Múzeum Kiadványai II/3, 1942, 31-35.

### **Párducz 1944**

Párducz M.: A szarmatakor emlékei Magyarországon. Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns II. ArchHung 28. Budapest 1944.

### **Párducz 1948**

Párducz M.: Szarmata temető Hódmezővásárhely Fehértón. ArchÉrt 7-9, 1946-48, 283-288.

### **Párducz 1950**

Párducz M.: A szarmatakor emlékei Magyarországon. Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns III. ArchHung 30. Budapest 1950.

### **Párducz 1956**

Párducz M.: Beiträge zur Geschichte der Sarmaten in Ungarn im I. und III. Jahrhundert ActaArchHung 7, 1956, 139-182.

### **Párducz 1959**

M. Párducz: Archäologische Beiträge zur Geschichte der Hunnenzeit in Ungarn. ActaArchHung 11, 1959, 309-398.

### **Párducz 1960**

Párducz M.: Hunkori szarmata temető Szeged-Öthalmon. MFMÉ 1958-59 (1960) 71-99.

### **Párducz 1967**

Párducz M.: Cegléd környékének régészeti leletei. Ceglédi Füzetek 16-17, 1967, 93-142.

### **Päffgen 1992**

B. Päffgen: Die Ausgrabungen in St. Severin zu Köln. Kölner Forschungen 5. Mainz am Rhein 1992.

### **Peškar 1972**

I. Peškar: Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Praga 1972.

### **Pető 1991**

Pető M.: Római kori (szarmata) település Soroksáron. BudRég XXVIII, 1991, 223-235.

### **von Petrikovits 1981**

H. von Petrikovits: Die Spezialisierung des römischen Handwerks. In: H. Jahnkun et alia. (Hrsg.), Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit I., Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Phil.-Hist. Klasse 122. Göttingen 1981, 63-132.

#### **von Petrikovits 1985**

H. von Petrikovits: Römischer Handel am Rhein und an der oberen und mittleren Donau. in: Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa I., Methodische Grundlagen und Darstellungen zum Handel in vorgeschichtlicher Zeit und in der Antike. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Phil.-Hist. Klasse 143. Göttingen 1985, 299-336.

#### **Petru 1972**

S. Petru: Emonske Nekropole (odkrite med leti 1935-1960). Katalogi i Monografije/Catalogi et Monographie 7. Ljubljana 1972.

#### **Philipp 1981**

H. Philipp: Bronzeschmuck aus Olympia. Olympische Forschungen XIII. Berlin 1981.

#### **Pichlerová 1988**

N. Pichlerová: Archaeologická Zierka Frantiska Mohapla. Zborník Slovenského Národného Múzea 81, 1988, 127-153.

##### **Pichlerová 1985**

M. Pichlerová: Antická Gerulata. Bratislava 1985

##### **Pieta/Plachá 1999**

K. Pieta/V. Plachá: Die ersten Römer im nördlichen Mitteldonaunraum im Lichte neuer Grabungen in Devín. Germanen beiderseits des spätantiken Limes. Spisy Arch. ústavu AV ČR Brno 14. Köln-Brno 1999, 179-205.

##### **Pietsch/Timpe/Wamser 1991**

M. Pietsch/D. Timpe/L. Wamser: Das augusteische Truppenlager Marktbreit. Bisherige archäologische Befunde und historische Erwägungen. BRGK 1991, 263-324.

#### **Pitts 1989**

L. F. Pitts: Relation between Rome and the German "kings" on the Middle Danube in the first to fourth centuries A.D. JRS 79, 1989, 45-58.

#### **Platar 2004**

Platar. Kolekcija predmetiv starovini rodin Platonovich i Tarut. Katalog. Kyiv 2004.

##### **Plachá/Pieta 1986**

V. Plachá/K. Pieta: Römerzeitliche Besiedlung von Bratislava-Devín. AR 38, 1986, 339-357.

#### **Plesničar-Gec 1983**

Lj. Plesničar-Gec: Starokrščanski center v Emoni (Old Christian Center in Emona). Katalogi in Monografije 21. Ljubljana 1983

##### **Ponte 1982-83**

S. da Ponte: Algumas fíbulas dos concelhos de Sintra, Cascais, Amadora e Alenquer. Sintria I-II, 1982-83, 107-116.

### **Popescu 1936**

D. Popescu: Fibules en bronze des collections du Musée National des Antiquités. Dacia 5-6, 1935-1936.

### **Popescu 1944**

D. Popescu: Fibeln aus dem Nationalmuseum für Alterthümer in București. Dacia 5-6, 1941-1944.

#### **Popović 2002**

P. Popović: Enamel and Scordisci. Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, Godišnjak XXXII; Centar za balkanološka ispitivanja 30. Sarajevo-Frankfurt am Main-Berlin-Heidelberg 2002, 349-361.

### **Pulszky 1897**

Pulszky F.: Magyarország archaeológiája. Budapest, 1897.

### **Rasbach 1997**

G. Rasbach: Römerzeitliche Gräber aus Moers-Aberg, Kr. Wesel. Ausgrabung 1984 im nördlichen Gräberfeld. Funde aus Asciburgium 12. Duisburg 1997.

#### **Reizner 1903**

*Reizner J.: Sasüllési és szőregyi leletekről. ArchÉrt 23, 1903, 43-50.*

### **Reizner 1899**

Reizner J.: Közlemények a Szeged Városi Múzeumból. ArchÉrt 19, 1899, 183-190.

### **Redde 1991**

M. Redde: Die militärische Besetzung Galliens unter Augustus. Überlegungen zu den römischen Befestigungen des französischen Territoriums. In: Kolloquium Bergkamen 1991, 41ff.

#### **Redő 1989**

F. Redő: Römische Forschungen in Zalalövő 1982-83. ActaArchHung 41, 1989, 405-434.

#### **Redő 2003**

F. Redő: Katonák Sallában. Zalalövő öröksége – Hereditas Sallensis 1. Zalalövő 2003.

### **Rey-Vodoz 1986**

V. Rey-Vodoz: Les fibules gallo-romaines de Martigny VS. Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte 69, 1986, 149-198.

### **Rey-Vodoz 1998**

V. Rey-Vodoz: Les Fibules. In: Beiträge zum römischen Oberwinterthur - Vitodurum 8. Ausgrabungen im Unteren Bühl. Zürich und Egg 1998, 11-51.

#### **Rieche/Schalles 1987**

A. Rieche/H. J. Schalles: Colonia Ulpia Traiana. Arbeit. Handwerk und Berufe in der römischen Stadt. Köln 1987.

#### **Rieckhoff 1975**

S. Rieckhoff: Münzen und Fibeln aus dem vicus des Kastells Hüfingen. SJ 32, 1975, 5-104.

### **Rieckhoff-Pauli 1977**

S. Rieckhoff-Pauli: Fibeln aus dem römischen vicus von Sulz am Neckar. SJ 34, 1977, 5-28.  
**von Richthofen 2000**

J. von Richthofen: Fibelgebrauch – gebrauchte Fibeln. Studien an Fibeln der älteren Römischen Kaiserzeit. Archäologische Berichte 13. Bonn 2000.

### **Riha 1979**

E. Riha: Die römischen Fibel aus Augst und Kaiseraugst. Forschungen in Augst 3. Augst 1979.

### **Riha 1994**

E. Riha: Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Die Neufunde seit 1975. Forschungen in Augst 18. Augst 1994.

### **Ritterling 1901**

E. Ritterling: Die römische Niederlassung bei Haltern. Die Fundstücke. Mitt. Alt. Komm. f. Westfalen 2, 1901, 107-174.

### **Ritterling 1913**

E. Ritterling: Das frühromische Lager bei Hofheim im Taunus. Annals des Vereins für Nassauische Alterthumskunde und Geschichtsforschung 40, 1912. Wiesbaden 1913.

#### **Roman Frontier Studies 1997**

Roman Frontier Studies 1995. Proceedings of the XVIth International Congress of Roman Frontier Studies. W. Groenman-van Waateringe/B. L. van Beek/W. J. H. Willems/S. L. Wymia (eds.) Oxbow Monograph 91. Exeter 1997.

#### **Rómaiak nyomában 2006**

Rómaiak nyomában... Az elmúlt 15 év római koros ásatásai Győr-Moson-Sopron megyében. Kiállításvezető. Auf der Spur der Römer... Archäologische Forschungen zur Römerzeit in den letzten 15 Jahre im Komitat Győr-Moson-Sopron. Ausstellungsführer. Győr 2006.

### **Rothkegel 1994**

R. Rothkegel: Der römische Gutshof von Laufenburg/Baden. Forsch. und Ber. zur Vor- und Frühgesch. in Baden-Württemberg 43. Stuttgart 1994.

### **Roska 1938**

Roska M.: Bihar vármegye múltja a legrégibb időktől a magyar honfoglalásig. In: Magyar városok és vármegyék XXV. Budapest 1938.

#### **Rossi 1995**

F. Rossi: L'area sacra du forum de Nyon et ses abords. Fouilles 1988-1990. Cahiers d'Archéologie Romande 66. Noviodunum III. Lausanne 1995.

#### **Rottloff 2000**

A. Rottloff: Kleidung, Schmuck und „mundus mulieribus“. In: Cambodunum 2000, 107-110.

#### **Sanie 1981**

S. Silviu: Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II. e.n. – III. e.n.). Iasi 1981.

#### **Sedlmayer 1995**

H. Sedlmayer: Die römischen Fibeln von Wels. Quellen und Darstellungen zur Geschichte von Wels. Sonderreihe zum Jahrbuch des Musealvereins Wels 4. Wels 1995.

### **Sellye 1939**

Sellye I.: Császárkori emailmunkák Pannoniából. Les bronzes emailés de la Pannonie romaine. DissPann Ser. II. No. 8. Budapest 1942.

### **Sellye 1970**

Sellye I.: Adatok az arrabonai fém művességhez. Arrabona 12, 1970, 69-82.

#### **Ševčenko 2004**

N. F. Ševčenko: Materialy issledovanij nekropolja Gorgippii v 2003 g. In: Materialy i issledovanija po archeologii Kubani 4. Krasnodar 2004, 186ff.

### **Simon 1987**

Simon L.: Régészeti gyűjtemény. Arany János Múzeum Közleményei V, 1987, 73-100.

### **Simpson 2000**

G. Simpson: Roman Weapons, Tools, Bronze Equipment and Brooches from Neuss – Novaesium Excavations 1955-1972. BAR IS 862. London 2000.

### **Silvén 1961**

U. Silvén: Provinzialromerska emaljspänen. TOR 7, 1961, 67-122.

#### **Situla 2003**

The autonomous Towns of Noricum and Pannonia/Die autonome Städte in Noricum und Pannonien (Ed./Hrsg.) M. Šašel Kos/P. Scherer. In collaboration with/Unter Mitarbeit von: B. Kuntić-Makvić, L. Borhy. (Ljubljana) Situla 41, 2003.

#### **Situla 2004**

The autonomous Towns of Noricum and Pannonia/Die autonome Städte in Noricum und Pannonien (Ed./Hrsg.) M. Šašel Kos/P. Scherer. In collaboration with/Unter Mitarbeit von: B. Kuntić-Makvić, L. Borhy. (Ljubljana) Situla 42, 2004.

#### **Simovljević 1957**

N. Simovljević: Arheološki material ny rimskog doba u Narodnom Muzeju u Pančevu. RVM 5, 1956, 235-242.

### **Simovljević 1957**

N. Simovljević: Sarmatski stratum na Črvenki kraj Vršca. RVM 6, 1957.

#### **Sivec 1983**

I. Sivec: Kovinski i koščeno predmeti – Die Bronze- und Beinkleinfunde. In: Plesničar-Gec 1983, 60-65.

### **Skripkin 1990**

S. Skripkin: Aziatskaja Sarmatija. Problemy chronologii i ejo istoričeskij aspekt. Saratov 1990.

#### **Sölch 2001**

R. Sölch: Die Topographie des römischen Heidenheim. Forsch.BVFBW 76. Stuttgart 2001.

#### **Sőregi 1932**

Sőregi J.: Jelentés a Debrecen szabad királyi város Déri Múzeumának 1931 évi működéséről és állapotáról.

DMÉ 27, 1932, 16-20.



## **Snape 1993**

M. E. Snape: Roman Brooches from North Britain: A Classification and a Catalogue of brooches from Sites on the Stanegate. BAR 235. London

## **Spitaels 1970**

P. Spitaels: La villa gallo-romaine d'Anthée: centre émaillerie légendaire. *Helenium* 10, 1970, 209-241.

## **Spycher/Schucany 1997**

H. Spycher/C. Schucany (Hg.): Die Ausgrabungen im Kino Elite im Rahmen der bisherigen Untersuchungen der Solothurner Altstadt. *Antiqua* 29. Veröff. d. Schweiz. Ges. für Ur- und Frühgeschichte. Basel 1997.

## **Stanczik 1975**

I. Stanczik: Szolnok megyei régészeti adatok Hild Viktor jegyzeteiből. Szolnok 1975.

### **Stead 1976**

I. M. Stead: Excavations at Winterton Roman Villa and other Roman Sites in North Lincolnshire. Department of the Environment Archaeological Reports 9. London 1976.

## **Stead 1986**

I. M. Stead: The Brooches. in: I. M. Stead/V. Rigby: Baldock. The Excavation of a Roman and Pre-Roman Settlement, 1968-72, *Britannia Monograph Series* 7. London 1986, 109-125.

### **Steidl 2002**

B. Steidl: Der Fundplatz Eching "Garchinger Heide" und Umgebung- Opferareal und Militärposten ? In: *Kolloquium Rosenheim* 2002, 45-59.

### **Stiglitz 1987**

H. Stiglitz: Auxiliarkastell – Carnuntum. *Carnuntum Jhb.* 1986. Wien 1987, 193-225.

## **Stjernquist 1977**

B. Stjernquist: Roman Objects from the Equipement of a Scandinavian Warrior of the Second Century A. D. Lund 1977.

### **Šulman 1952**

O. Šulman: Sarmatsko – Jaziški grobovi u Tavankutu i Masarikovu. *RVM* 1, 1952, 117-126.

### **Swoboda 1964**

E. Swoboda: Carnuntum. Seine Geschichte und seine Denkmäler. Wien 1964.

### **Schone Schijn 2002**

Schone Schijn. *Brilliance et Prestige. Romeinse juweelkunst in West-Europa. La joaillerie romaine en Europe occidentale.* K. Sas/H. Thoen (eds.) Leuven 2002.

### **Schönberger 1997**

H. Schönberger: Kastell Oberstimm. Die Grabungen von 1968 bis 1971. *Limesforschungen* 18. Berlin 1978.

### **Schönberger 1997**

H. Schönberger: Die römische Truppenlager der frühen und mittleren Kaiserzeit zwischen Nordsee und Inn. *BRGK* 66, 1985, 321-497.

### **von Schnurbein 1991**

S. von Schnurbein: Die Funde von Augsburg-Oberhausen und die Besetzung des Alpenvorlandes durch die Römer. In: Forschungen zur provinzialrömischen Archäologie in Bayerisch-Schwaben. Schwäbische Geschichtsquellen und Forschungen 14. Augsburg 1985.

**von Schnurbein 1991**

S. von Schnurbein: Zur Datierung der augusteischen Militärlager. In: Kolloquium Bergkamen 1999, 1-5.

**von Schnurbein 2003**

S. von Schnurbein: Augustus in *Germania* and his new 'town' at Waldgirmes east of the Rhine. JRA 16, 2003, 93-107.

**Schucany 1996**

B. Schucany: *Aquae Helveticae*. Zum Romanisierungsprozess am Beispiel desrömischen Baden. Antiqua 27. Veröffentlichung d. Schweizerischen Ges. für Ur- und Frühgeschichte. Basel 1996.

**Szabó 1939**

Szabó K.: Jazyg-szarmata sírok Kecskemét környékén. FolArch I-II, 1939, 100-108.

**Szabó 1986**

Szabó J. Gy.: Heves megye régészeti emlékei II. in: Heves megye műemlékei. Magyarország Műemléki Topográfiája VII. Szerk.: Dercsényi D. Budapest 1986, 41-63.

**Szabó 1990**

Szabó K.: Helyben készült bronz lemezkorsó Aquincumból. BudRég 27, 1991, 85-94.

**Szabó 1990**

Szabó K.: Bronzipar, In: Pannonia 1990, 130-150.

**Szabó 1976**

Szabó M.: A pannóniai művészet kérdéséhez. Antik Tanulmányok XXIII/1, 1976, 131-134.

**Szabó 1986**

Szabó M.: Mursella, a légből kapott város. Fiatal Rómaikoros Kutatók I. Konferenciakötete. Győr 2007, 69-80.

**Szekeres 2001**

Szekeres Á.: A szarmaták hagyatéka a régész szemével. In: Szekeres Á./Ricz P.: Egy letűnt nép nyomában

Szarmaták Észak-Bácskában/Tragom jednog nestalog naroda, Sarmati u severnoj Bačkoj. Kiállításvezető.

Szabadka 2001.

**Szirmai 2002**

Szirmai K.: Római kori fémleletek az albertfalvi vicusból. Az 1994 és az 1996. évi ásatás. Römerzeitliche

Metallfunde aus dem Vicus von Albertfalva. BudRég XXXV,1 2002, 303-339.

### **Szőnyi 1981a**

T. Szőnyi E.: Kutatások Mursellában. Beszámoló az Árpás-Dombföldön 1975-80 között végzett feltárásokról. ComArchHung 1981, 87-115.

### **Szőnyi 1981**

T. Szőnyi E.: Forschungen im Auxiliarkastell von Arrabona. Alba Regia XIX, 1981, 135-143.

### **Szőnyi 1976**

T. Szőnyi E.: A győri "Homokgödri" római kori temető. Arrabona 18, 1976, 5-47.

### **Szőnyi 1988**

T. Szőnyi E.: Régészeti adatok Arrabona legkorábbi megszálló csapatához. Arrabona 24-25, 1988, 21-33.

### **Szőnyi 1990**

E. Szőnyi: Archäologische Daten zur frühesten Besatzungstruppe von Arrabona. in: Akten des 14. Internationalen Limeskongresses 1986 in Carnuntum. (Hrsg.) H. Vetters/M. Kandler. Der Römische Limes in Österreich, 36/2. Wien 1990, 667-674.

### **Szőnyi 1992**

T. Szőnyi E.: Arrabona topográfiája. Tanulmányok 1. Győr 1992.

### **Szőnyi 2002**

T. Szőnyi E.: Mursella municipium 15 éves régészeti feltárásának eredményei (Összefoglaló az 1975-89 közötti feltárásokról). Arrabona 40, 2002, 51-90.

#### **Tagung Kleinmachnow 1998**

100 Jahre Fibelforschung nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997. Kleinmachnow, Land Brandenburg. Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5. (Hrsg.) J. Kunow. Wünsdorf 1998.

### **Tatić-Durić 1970**

M. Tatić-Burić: Zbirka fibula i aplikaciji a sa emailom. Muzej Primanjene Umetnosti Zbornik 14, 1970, 81-92.

### **Theophilus 1986**

Theophilus presbyter: A különféle művészégekről. Bevezető és jegyzetek. Takács Vilmos. Budapest 1986.

### **Thomas 1963a**

S. Thomas: Zur Verbreitung und Zeitstellung der fünfscheibigen Emailfibeln. Germania 41, 1963, 344-350.

### **Thomas 1963b**

S. Thomas: Zur Verbreitung der römischen und germanischen Scheibenfibeln in Freien Germanien während der römischen Kaiserzeit. Prähistorische Zeitschrift 41, 1963, 212-214.

## **Thomas 1966**

S. Thomas: Die provinzialrömischen Scheibenfibeln der römischen Kaiserzeit im Freien Germanien. Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte 6, 1966, 119-178.

## **Toll 1949**

N. P. Toll: The Fibulae. In: T. G. Frisch/N. P. Toll: The Excavation at Dura-Europos. Final Report IV. Part IV. Fasc. 1. The Bronze Objects. New Haven 1949, 45-69.

## **Tóth 1980**

E. Tóth: Römische Metallgegenstände mit Inschriften im Ungarischen Nationalmuseum. FolArch 31, 1980, 131-155.

### **Tóth 1981**

Tóth E.: Megjegyzések Pannonia provincia kialakulásának kérdéséhez. ArchÉrt 108, 1981, 13-33.

### **Tóth 1985**

Tóth E.: Római gyűrűk és fibulák. Műzsák, Évezredek évszázadok kincsei 3. Budapest 1985.

### **Tóth 1998**

Tóth E.: Savaria az ókorban. In: Kiss G./Tóth E./Zágorhidy C. B.: Savaria – Szombathely története 1526 – ig. Szerk.: Feiszt György. Szombathely 1998, 8-73.

### **Trumm 2002**

J. Trumm: Die römerzeitliche Besiedlung am östlichen Hochrhein (50 v. Chr. – 450 n. Chr.). MABW 63. Stuttgart 2002.

## **Ulbert 1959**

G. Ulbert: Die römische Donaukastelle Aislingen und Burgöfe. Limesforschungen 1. Berlin 1959.

## **Ulbert 1960**

G. Ulbert: Alpenländische Fibeln aus dem frühromischen Kastell Rheingönheim. Mitteilungen des Historischen Vereins der Pfalz 58, 1960, 49-55.

## **Ulbert 1965**

G. Ulbert: Lorenzberg bei Epfach: Die frühromische Militärstation. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 9. München 1965.

## **Ulbert 1969**

G. Ulbert: Das frühromische Kastell Rheingönheim. Die Funde aus dem Jahren 1912 und 1913. Limesforschungen 9. Berlin 1969.

## **Ulrich 1914**

R. Ulrich: Die Gräberfelder in der Umgebung von Bellinzona. K. Tessin. Zürich 1914.

## **Unz 1982**

Ch. Unz: Grinario- Das römische Kastell und Dorf in Köngen. Führer zu den archäologischen Denkmälern in Baden-Württemberg Band 8. Stuttgart 1982.

## **Vaday 1978-79**

A. H. Vaday: Sarmatisches Gräberfeld in Törökszentmiklós-Surján. MittArchInst 8-9, 1978-79, 231-233.

## **Vaday 1981**

H. Vaday A.: 19. Tiszaföldvár-Téglagyár. In: Ásatások, római kori Barbaricum. MittArchInst 10/11, 1980/81 (1981), 274-275.

## **Vaday 1980**

A. H. Vaday: Neuere Angaben zur Frage des sog. Schildkopfarmringes. SIA 28, 1980, 91-100.

## **Vaday 1985**

H. Vaday A.: Sarmatisches Gräberfeld in Törökszentmiklós-Surján-Újtelep. ActaArchHung 37, 1985, 345-390.

## **Vaday 1989**

A. H. Vaday: Die Sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des Sarmatischen Barbaricums. Anteus 17-18, 1989.

## **Vaday 2002**

Vaday A.: Adatok az állatalakos emailos fibulák kérdéséhez a Kárpát-medencei szarmata barbaricumban. BMMÉ 23, 2002, 99-114.

## **Vaday 2003**

A. Vaday: Cloisonné Brooches in the Sarmatian Barbaricum in the Carpathian Basin. ActaArchHung 54, 2003, 315-421.

## **Vaday 2003a**

Vaday A.: A Szarmata Barbarikum központjai a Kr. u. 2. században. Barbarikumi Szemle I, 2003, 9-22.

## **Vaday 2005**

A. Vaday: Adatok a szarmaták fémművességéhez (Tiszaföldvár-Téglagyár). A Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve 7, 2005, 151-198.

## **Vaday/Kulcsár 1984**

H. Vaday A./V. Kulcsár: K voprosi o tak nazyvaemyh sarmatskih prjazzkah. ActaArchHung 36, 1984.

## **Vaday/Szőke 1983**

Vaday H. A./Szőke B.: Szarmata temető és gepida sír Endrőd-Szujókeresztén. ComArchHung 1983, 79-132.

## **Vagongyár 2007**

A vagongyár alatt – a vagongyár előtt. Kiállításvezető. (Unter der Waggonfabrik – vor der Waggonfabrik Ausstellungsführer) A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Kiállításvezetői 2. Győr 2007.

## **Vallis Poenina 1995**

Vallis Poenina. Das Wallis in römischer Zeit. Kantonales Museum für Archäologie. Mit Beiträge von F. Wibblé et al. Sitten 1995.

### **Varázséji 1880**

Varázséji G.: Szeged-öthalmi leletek. ArchÉrt 1880, 323-336

### **Vágó/Bóna 1976**

E. B. Vágó/I. Bóna: Der spätromische Südfriedhof. In: Die Gräberfelder von Intercisa I. Budapest 1976.

### **Vejmarn 1963**

Ė. V. Vejmar: Archeologiĉni raboti v rajoni Inkermana. Archeologiĉni pam'jatki XIII, 1963,

### **Végh 1971**

K. Végh K.: Szarmatakori leletek a miskolci Hermann Ottó Múzeumban. HOMÉ 10, 1971.

### **Végh 1975**

K. Végh K.: Régészeti adatok Észak-Magyarország i. sz. I-IV. századi történetéhez. HOMÉ 13/14, 1974/1975, 65-129.

### **Viĉiĉ 1994**

B. Viĉiĉ: Zgodnjerimskonaselje pod Grajskim griĉem v Ljubljani. Gornji trg 30, Stari trg 17 in 21. AV 45, 1994, 25-80.

### **Voigt 1976**

Th. Voigt: Kult und Bestattungswesen. In: Die Germanen I. B. Krüger (Hrsg.) Berlin 1976, 182-190.

### **Völling 1994**

Th. Völling: Studien zu Fibelformen der jüngeren vorrömischen Eisenzeit und ältesten römischen Kaiserzeit. BRGK 75, 1994, 147-282.

### **Völling 2005**

Th. Völling: Germanien an der Zeitwende. Studien zum Kulturhandel beim Übergang von der vorrömischen Eisenzeit zur älteren römischen Kaiserzeit in der Germania Magna. Hrsg.: H. Baitinger/A. Popa/G. Rasbach. BAR Int. Ser. 1360. Oxford 2005.

### **Vörös 1981**

Vörös G.: Adatok a szarmatakori női viselethez. ComArchHung 1981, 122-135.

### **Vörös 1996**

Vörös G.: Temetkezési szokások és viselet egy dél-alföldi szarmata temetőben. Szeged-Tápé. MFMÉ-StudArch 2, 1996, 111-176.

### **Vörös 2003**

Vörös G.: Barbárok a római birodalom határvidékén. Régészeti leletek a madarasi szarmata temetőből (Bács-Kiskun megye). Kiállítási katalógus. Szeged 2003.

### **Waldbaum 1983**

J. C. Waldbaum: Metalwork from Sardis: The Finds through 1974. Archaeological Exploration of Sardis 8. London 1983.

## **Wamser 1991**

L. Wamser: Marktbreit, ein augusteisches Truppenlager am Maindreieck. In: Die römische Okkupation nördlich der Alpen zur Zeit des Augustus. Kolloquium Bergkamen 1989. Hg. B. Trier. Bodenalterthümer Westfalens 26. Aschendorff Münster 1991, 109-127.

### **Webster 1995**

J. Webster: Brooches. in: W. H. Manning/J. Price/J. Webster: The Roman Small Finds. Report on the Excavations at Usk 1965-1976. Cardiff 1995, 60-96.

## **Werner 1955**

J. Werner: Die Nauheimer Fibeln. JRGZM 2, 1955, 170-195.

## **Werner 1961**

J. Werner: Bemerkungen zu norischen Trachtzubehör und zu Fernhandelbeziehungen der Spätlatènezeit im Salzburger Land. Hell Festschrift 1961, 143-160.

### **Wieland 1994**

G. Wieland: Augusteisches Militär an der oberen Donau ? Germania 72, 1994, 205-216.

### **Wigg 1999**

A. Wigg: Neu entdeckte halternzeitliche Militärlager in Mittelhessen. In: Kongress Osnabrück 1999, 419-438.

### **Wild 1968**

J. P. Wild: Clothing in the north-west provinces of the Roman Empire. Bonner Jahrbücher 168, 1968, 166-240.

### **Winter 1985-86**

H. Winter: Römische Vogelfibeln von österreichischen Fundstellen aus Privatbesitz. Römisches Österreich 13/14, 1985-86, 321-369.

## **Zabehlicky 1979**

H. Zabehlicky-Scheffenecker: Burnum I. Erster Bericht über die Kleinfunde der Grabungen 1973 und 1974 auf dem Forum. Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung XIV. Wien 1979.

## **Zabehlicky 1986**

H. Zabehlicky: Die Fibeln aus den Grabungen 1978-1982. Carnuntum Canabae Legionis. Die Ausgrabungen auf der Flur "Mühlacker" in Bad-Deutsch-Altenburg. Bad-Deutsch-Altenburg 1986, 93-99.

### **Zanier 2004**

W. Zanier: Gedanken zur Besiedlung der Spätlatène- und frühen römischen Kaiserzeit zwischen Alpenraum und Donau. Eine Zusammenfassung mit Ausblick und Fundstellen. In: Spätlatènezeit und frühen römischen Kaiserzeit zwischen Alpenraum und Donau. Akten des Kolloquiums in Ingolstadt am 11. und 12. Oktober 2001. Hrsg.: C-M. Hüssen/W. Irlinger/W. Zanier. Bonn 2004, 237-264.

## **Zotović/Jordanović 1990**

L. Zotović/Č. Jordanović: Viminacium. 'A' nekropola "Više Grobalja. Belgrad 1990.

## **Zuccolo 1983**

L. Zuccolo: La necropoli romana "della Cava" nel Sandanielese. Aquileia Nostra 54, 1983, 13-43.

## R ö v i d í t é s e k

AASzeg	Acta Antiqua et Archaeologica, Szeged
Acta AnthHung	Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
ActaArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
	<i>ActaMusPorolissensis      Acta Musei Porolissensis, Zaláu</i>
AK	Archaeológiai Közlemények, Budapest
AMN	Acta Musei Napocensis, Cluj/Kolozsvár
Antaeus	Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
AnthHung	Antiquitas Hungariae, Budapest
AntTan	Antik Tanulmányok, Budapest
ArchAustr	Archaeologica Austriaca, Budapest
ArchÉrt	Archaeológiai Értesítő, Budapest
ArchHung	Archaeologica Hungarica, Budapest
ArchKorrbl	Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
AV	Arheološki Vestnik, Ljubljana
AP	Arheološki Pregled, Beograd
AR	Arheologické Rozhledy, Praha
BMMK	Békés Megyei Múzeumok Közleményei, Békéscsaba
BRGK	Bericht der Römisch-Germanische Kommission, Frankfurt a. M.
ComArchHung	Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
CRFEB	Corpus der Römischen Funde im Europäischen Barbaricum
DMÉ	A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, Debrecen
DissPann	Dissertationes Pannonicae, Budapest
EMÉ	Az Egri Múzeum Évkönyve, Eger
FolArch	Folia Archeologica, Budapest
FontArchHung	Fontes Archaeologici Hungariae, Budapest
Forsch.BVFBW	Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg, Stuttgart
FÖ	Fundberichte aus Österreich, Wien
Grada	Grada proučvanje spomenika kulture Vojvodine/Materijals for the
Study	of the Cultural Monuments of Vojvodina, Novi Sad
Izv. NarMuz	Izvestija na Narodnija Muzej, Varna
JAMÉ	Jósa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
JRA	Journal of Roman Archaeology, Portsmouth, Rhode Island
JRGZM	Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
JRS	Journal of Roman Studies, London
Kleine PWRE	Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike in fünf Bänden. München 1979.
Limesforschungen	Liemesforschungen. Studien zur Organisation der römischen
Reichsgrenze	



	an Rhein und Donau, Berlin
MABW	Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg, Stuttgart
MBVF	Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte, München
MFMÉ-StudArch	A Móra ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica, Szeged
MittArchInst der	Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie Wissenschaften, Budapest
MRT	Magyarország Régészeti Topográfiája, Budapest
ORL	Der obergermanische-rätische Limes der Römerreiches
QuadFA	Quaderni Friulani di Archeologia, Udine
RVM	Rad Vojvodanskih Muzejah, Novi Sad/Újvidék
RCRF	Rei Cretariae Romanae Fautorum
RF	Régészeti Füzetek, Budapest
RGA	Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Berlin-New York
SA	Sovetskaja Archeologija, Moskva
SJ	Saalburg Jahrbuch, Mainz
SIA	Slovenska Archeologia, Nitra/Nyitra
SMK	Somogy Múzeumi Közleményei, Kaposvár
StudCom	Studia Comitatus, Szentendre
SZMMÉ	Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei, Szolnok
GVV	Veröffentlichungen der Gesellschaft pro Vindonissa, Windisch

## M ú z e u m o k

AM	Aquincum Múzeum, Budapest
AML	Arheološki Muzej, Ljubljana
AMZ	Arheološki Muzej, Zagreb
AJM	Arany János Múzeum, Nagykőrös
BLM	Balaton Múzeum, Keszthely
BM	Börzsöny Múzeum, Szob
BMT	Blaskovich Múzeum, Tápiószéle
BTM	Budapesti Történeti Múzeum, Budapest
CM	Carnuntum Museum, Bad Deutschaltenburg
DM	Déri Múzeum, Debrecen
DJM	Damjanich János Múzeum, Szolnok
DIV	Dobó István Vármúzeum, Eger
FM	Ferenczy Múzeum, Szentendre
GM	Göcsej Múzeum, Zalaegerszeg
GMN	Gradski Muzej, Novi Sad/Újvidék
GMS	Gradski Muzej, Subotica/Szabadka
HGYT	Helytörténeti Gyűjtemény, Törökszentmiklós
HOM	Hermann Ottó Múzeum, Miskolc
IM	Intercisa Múzeum, Dunaújváros
JAM	Jósa András Múzeum, Nyíregyháza
KaJM	Katona József Múzeum, Kecskemét

KHM	Kunsthistorisches Museum, Wien
KGyM	Klapka György Múzeum, Komárom
KoJM	Kosztai József Múzeum, Szentes
KKM	Kiskunmúzeum, Kiskunfélegyháza
KDM	Kuny Domonkos Múzeum, Tata
LDM	Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém
LJG	Landesmuseum Joanneum, Graz
ME	Museum Eisenstadt, Eisenstadt
MKI	Museum für Kunst und Industrie, Wien
MM	Museum Maribor
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
MM	Museum Maribor
MO	Museum Oradea/Arad
MOs	Museum Osijek/Eszék
MP	Museum Pančevo/Pancsova
MPt	Museum Ptuj, Ptuj
<i>MS</i>	<i>Museum Sombor/Zombor</i>
MSS	Muzej Srema, Sremska Mitrovica
MT	Museum Timișoara/Temesvár
MV	Museum Vršac/Versec
MVF	Museum für Vor- und Frühgeschichte, Berlin
MZ	Museum Zrenjanin
NHM	Naturhistorisches Museum, Wien
SM	Savaria Múzeum, Szombathely
SMP	Schloßmuseum Petronell, Petronell
SzKJM	A Szántó Kovács Múzeum Évkönyve, Orosháza
SzMM	Szépművészeti Múzeum, Budapest
TIM	Türr István Múzeum, Baja
TJM	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely
TLM	Tary László Múzeum, Csongrád
TSM	Tessedik Sámuel Múzeum, Szarvas
XJM	Xantus János Múzeum, Győr

## T Á B L A A L Á Í R Á S O K

### A u c i s s a f i b u l á k (rajzos táblák)

(M 1 : 1)

- 1. tábla:** 1. Árpás-Dombföld/Mursella (Nr. A-1), 2. Árpás-Dombföld/Mursella (Nr. A-2), 3. Mezőórs (Nr. A-83), 4. Győr--Martinovics tér/Arrabona (Nr. A-53), 5. Zalalövő/Salla 1. (Nr. A-175), 6. Zalalövő/Salla 2. (Nr. A-176), 7. Zalalövő/Salla (Nr. A-177)
- 2. tábla:** 1. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum (Nr. 4, Jobst 1992)  
2. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum (Nr. 5, Jobst 1992)  
3. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum (Jobst 1992, Nr. 48)  
4. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum (Nr. 8, Jobst 1992)  
5. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum (Nr. 10, Jobst 1992)  
6. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum (Nr. 9, Jobst 1992)
- 3. tábla:** 1. Ljubljana--Gornji trg. 30./Emona 3. (Nr. A-70), 2. Ljubljana--Gornji trg. 30./Emona 4. (Nr. A-71), 3. Ljubljana-Starokrščanski center/Emona 1. (Nr. A-72), 4. Ljubljana-Starokrščanski center/Emona 2. (Nr. 73), 5. Ljubljana-Grad/Emona 1. (Nr. A-66), 6. Ljubljana-Grad/Emona 2. (Nr. A-67) (Plesničar-Gec 1983, Vičič 1994)
- 4. tábla:** 1. Hrtkovci/Herkóca/Gomolava (Nr. A-56), 2. Hrtkovci/Herkóca/Gomolava (Nr. A-54), 3. Hrtkovci/Herkóca/Gomolava (Nr. A-55), 4. Hrtkovci/Herkóca/Gomolava (Nr. A-57), [Dautova-Ruševljan 1987, 1992], 5. Ljubljana--Gornji trg 30./Emona 1. (Nr. A-68), 6. Ljubljana-Gornji trg 30./Emona 2. (Nr. A-69) [Vičič 1994]
- 5. tábla:** 1. Sremska Mitrovica/Szávaszentdemeter/Sirmium (Nr. A-169) [Brukner 1982-1983], 2. Dumbovo/Dombó (Nr. A-45), [Dautova-Ruševljan 1995]  
3. Sisak/ Sziszek/Siscia (Nr. A-150), 4. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-141), 5. Szombathely/Savaria 1. (Nr. 167), 6. Szombathely/Savaria 2. (Nr. 168)
- 6. tábla:** 1. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-105), 2. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-117), 3. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-106), 4. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-146), 5. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-149), 6. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-104)
- 7. tábla:** 1. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-147), 2. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-124), 3. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-131), 4. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-125), 5. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-132), 6. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-121)
- 8. tábla:** 1. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-133), 2. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-134), 3. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-137), 4. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-139), 5. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-128), 6. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-138)
- 9. tábla:** 1. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-98), 2. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-96), 3. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-131), 4. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-97), 5. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-100), 6. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-101)
- 10. tábla:** 1. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-152), 2. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-135), 3. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-148), 4. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-95)

- 11. tábla:** 1. Sisak/Sziszek/Siscia (Koščević 1980), 2. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-151), 3. Sisak/Sziszek/Siscia (Koščević 1980),  
4. Sisak/Sziszek/Siscia (Nr. A-144)

**E m a i l o s f i b u l á k (rajzos táblák)**

**(M 1 : 1)**

- 12. tábla:** 1. Tarján (Nr. C-357S-2), 2. Pest m. (Nr. C-260), 3. Pannonia, Ism.l. (Nr. C-463), 4. Héreg (Nr. C-151), 5. Vértesboglár (Nr. C-367), 6. Pannonia, Ism.l. (Nr. C-464), 7. Mátyás (Nr. C-229), 8. Komárom-Szőny/Brigetio (Nr. C-208), 9. Bicske (Nr. C-118), 10. Komárom-Szőny/Brigetio (Nr. C-207), 11. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-148), 12. Fejér m. (Nr. C-138), 13. Tarján (Nr. C-358)
- 13. tábla:** 1. Újbarok (Nr. C-365), 2. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-145), 3. Vértesszolna (Nr. C-372), 4. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-149), 5. Héreg (Nr. C-150), 6. Fejér m.-M7.31 km (Nr. C-139), 7. Nagyigmánd-Thaly-pusztá (Nr. C-236), 8. Szigetvár--Domonkos-pusztá (Nr. C-351), 9. Pannonia (Nr. C-471)
- 14. tábla:** 1. Pest m. (Nr. C-264), 2. Komárom m. (Nr. C-211), 3. Pannonia, Ism. l. (Nr. C-466), 4. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-144), 5. Pannonia, Ism. l. (Nr. C-468), 6. Baranya m. (Nr. C-112), 7. Pannonia, Ism. l. (Nr. C-469), 8. Pannonia, Ism.l. (Nr. C-467), 9. Máriakéménd (Nr. C-230), 10. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-147), 11. Környe (Nr. C-222)
- 15. tábla:** 1. Bicske (Nr. C-117), 2. Tatabánya-József lapos (Nr. 363), 3. Környe-Mihály tanya (Nr. C-223), 4. Telki (D-160), 5. Környe-Mihály tanya (Nr. C-224), 6. Pannonia, Ism. l. (Nr. C-470), 7. Komárom m. (Nr. C-213), 8. Császár (Nr. C-128), 9. Tata (Nr. C-359), 10. Tata (Nr. C-360)
- 16. tábla:** 1. Komárom m. (Nr. C-210), 2. Fejér m. (Nr. C-137), 3. Pest m. (Nr. C-263), 4. Pannonia, Ism. lh. (Nr. C-465), 5. Olthévíz (Nr. C-494), 6. Komárom m. (Nr. C-209), 7. Tatabánya--József lapos (Nr. C-362), 8. Vértesszéthy (Nr. C-370), 9. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-146), 10. Vértesszéthy (Nr. C-369), 11. Vértesszéthy (Nr. C-368), 12. Pest m. (Nr. C-262)
- 17. tábla:** 1. Komárom m. (Nr. C-214), 2. Komárom m. (Nr. C-215), 3. Komárom m. (Nr. C-216), 4. Komárom m. (Nr. C-217), 5. Komárom m. (Nr. C-218), 6. Nagyegyháza (Nr. 233), 7. Komárom-Szőny/Brigetio (Nr. C-206), 8. Komárom m., (Tóvágó-pusztá?), Nr. C-219), 9. Szigetvár-Domonkos-pusztá (Nr. C-352), 10. Komárom m. (Nr. C-212), 11. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-143), 12. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-142), 13. Tolna m. (Nr. 364)

- 18. tábla:** 1. Környe-Fagyaspusztá (Nr. C-226), 2. Bábolna (Nr. C-116), 3. Környe-Fagyaspusztá (Nr. C-227), 4. Császár (Nr. C-129), 5. Vérteskéthely (Nr. 371), 6. Környe-Mihály tanya (Nr. C-225), 7. Nagyigmánd (Nr. C-235), 8. Pest m. (Nr. C-265), 9. Komárom m. (Nr. C-220)), 10. Pest m.-M1.24 km (Nr. C-261)
- 19. tábla:** 1. Komárom-Szőny/Brigetio (Nr. C-158), 2. Árpás-Dombföld/Mursella (Nr. C-2), 3. Árpás-Dombföld/Mursella (Nr. C-3), 4. Ménfőcsanak-Szeles (Nr. C-231), 5. Győr-Homokgödör/Arrabona 25. sír (Nr. C-141), 6. Győr-Homokgödör/Arrabona 11. sír (Nr. C-140), 7. Árpás-Dombföld /Mursella (Nr. 7), 8. Baracs/Annamatia (Nr. C-111), 9. Dunaújváros/Intercisa-Nagytemető, 165. sír (Nr. C-132), 10. Árpás-Dombföld/Mursella (Nr. C-6)
- 20. tábla:** 1. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-472), 2. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-473), 3. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-474), 4. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-475), 5. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-476), 6. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-477), 7. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-478), 8. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-479)
- 21. tábla:** 1. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-480), 2. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-481), 3. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-482), 4. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-483), 5. Pannonia, Ism. I. (Nr. C-484)

#### **E m a i l o s f i b u l á k (színes fotós táblák)**

- 22. tábla:** 1. Komárom m. (Nr. C-209), 2. Olthévíz (Nr. C-494), 3. Komárom m. (Nr. C-212), 4. Tolna m. (Nr. C-364), 5. Környe-Mihály tanya (Nr. C-223), 6. Pannonia, Ism.I. (Nr. C-470), 7. Tata (Nr. C-359), 8. Tata (Nr. C-360)
- 23. tábla:** 1. Vértesszőlő (Nr. C-367), 2. Pest m. (Nr. C-262), 3. Környe-Fagyaspusztá (Nr. 226), 4. Bábolna (Nr. C-112), 5. Környe-Fagyaspusztá (Nr. C-227), 6. Tatabánya-Józseflapos (Nr. C-362), 7. Komárom m. (Nr. C-215), 8. Pest m. (Nr. C-265)
- 24. tábla:** 1. Vértesszőlő (Nr. C-372), 2. Fejér m.-M7-31km (Nr. C-139), 3.1. Nagygyékény (Nr. 233), 3.2. Pannonia, Ism.I. (Nr. 466), 3.3. Baranya m. (Nr. C-112), 4. Héreg (Nr. C150), 5. Környe (Nr. C-222)
- 25. tábla:** 1. Pannonia, Ism.I. (Nr. C-463), 2.1. Mátyás (Nr. C229), 2.2. Újbarok (Nr. C-365), 2.3. Héreg (Nr. C151), 3.1. Győr-Ménfőcsanak-Sopron m. (Nr. C-148), 3.2. Pannonia, Ism. I. (csüngő, MNM, Ltsz. 2000.2.102), 3.3. Vértesszőlő (Nr. C-368), 4. Szigetvár--Domonkos-pusztá (Nr. C-351), 5. Győr-Ménfőcsanak-Sopron m. (Nr. 146), 6. Pannonia, Ism.I. (Nr. C-471), 7. Vértesszőlő (Nr. C-370), 8.1. Pest m. (Nr. C-263), 8.2. Pannonia, Ism.I. (Nr. C-465).

- 26. tábla:** 1. Komárom m. (Nr. C-211), 2. Pannonia, Ism.l. (Nr. 467), 3. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. 144), 4. Komárom-Szőny/Brigetio (Nr. C-206), 5. Szigetvár-Domonkos-puszt (Nr. C-352), 6. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-142), 7. Tatabánya--József lapos (Nr. C-363), 8. Környe-Mihály tanya (Nr. 225), 9. Nagyigmánd (Nr. 235), 10. Vérteskőhely (Nr. C-371), 11. Császár (Nr. C-129), 12. Komárom m. (Nr. C-220)), 13. Pest m. (Nr. C-261), 14.1. Komárom m. (Nr. C-218), 14.2. Komárom m. (Nr. C-214), 14.3. Komárom m. (Nr. C-217), 14.4. Komárom m. (Nr. C-216)
- 27. tábla:** 1. Tarján (Nr. C-357), 2. Pannonia, Ism.l. (Nr. C-463), 3.1. Pest m. (Nr. C-260), 3.2. Bicske (Nr. 118), 3.3. Komárom-Szőny/Brigetio (Nr. C-207), 4. Fejér m. (Nr. 138), 5. Komárom-Szőny/Brigetio (Nr. 208), 6. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-149), 7. Vérteskőhely (Nr. C-369), 8. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C-145)
- 28. tábla:** 1. Környe--Mihály tanya (Nr. 224), 2. Telki (D-160), 3. Pannonia, Ism.l. (Nr. C-468), 4. Győr-Moson-Sopron m. (Nr. C147), 5. Pannonia, Ism.l. (Nr. C-469), 6.1. Császár (Nr. C-128), 6.2. Pest m. (Nr. C-264), 6.5. Máriakécsend (Nr. 230), 7. Bicske (Nr. C-117), 8. Fejér m. (Nr. C-137)

#### A u c i s s a f i b u l á k (színes fotós tábla)

- 29. tábla:** 1. Zalalövő/Salla (Nr. A-175), 2-4. Szombathely/Savaria (Nr. A-167) 5-6. Szombathely/Savaria (Nr. A-168).

**DOKTORI DISSZERTÁCIÓ**

**AUCISSA ÉS EMAILOS FIBULÁK PANNONIÁBAN  
ÉS A SZOMSZÉDOS BARBARICUMBAN**

**FÜGGELÉK**

**VIDA TIVADARNÉ  
BERECZ KATALIN**

**2008**

Eötvös Loránd Tudományegyetem  
Bölcsészettudományi Kar

## **DOKTORI DISSZERTÁCIÓ**

**VIDA TIVADARNÉ  
BERECZ KATALIN**

**AUCISSA ÉS EMAILOS FIBULÁK PANNONIÁBAN  
ÉS A SZOMSZÉDOS BARBARICUMBAN  
FÜGGELÉK**

Történettudományi Doktori Iskola  
Vezetője: Dr. Gergely Jenő, DSc, egyetemi tanár

**Régészeti Doktori Program**  
Vezetője: Dr. Szabó Miklós, akadémikus, egyetemi tanár

<b>A bizottság elnöke:</b>	Dr. Szabó Miklós, akadémikus, egyetemi tanár
<b>Felkért bírálók:</b>	Dr. Borhy László, DSc, tszvt. egyetemi tanár Dr. Tóth Endre, CSc
<b>A bizottság titkára:</b>	Dr. Kalla Gábor, PhD, egyetemi docens
<b>A bizottság tagjai:</b>	Dr. Zsidi Paula, PhD, egyetemi docens Dr. Torbágyi Melinda, PhD (póttag)

Témavezető: **Dr. Gabler Dénes, DSc, egyetemi docens**

Budapest 2008



## F Ü G G E L É K

### **Az Aucissa fibulák és az emailos fibulák katalógusa**

1. Aucissa fibulák Pannoniában (A 1-184).....	3
2. Aucissa fibulák a Pannoniával szomszédos barbaricumban (B 1-22).....	34
3. Emailos fibulák Pannoniában (C 1-493).....	38
4. Emailos fibulák a Pannoniával szomszédos barbaricumban (D 1-196).....	155

## 1. Aucissa fibulák Pannoniában<sup>1462</sup> (A 1-184)

### 1. Árpás-Dombföld/Mursella 1. (Győr-Sopron m.)

(1. tábla 1)

Bronz fibula, tűje letört, tűtartója sérült. A kengyel laposan ívelődő szalagszerű első felét két hosszanti vajat osztja fel, köztük a borda felületén bekarcolt folyamatos hullámvonal díszíti. A kengyel tűtartó feletti része hengeres, enyhe lépcsővel kapcsolódik hozzá egy profilált gomb.

H: 4,7 cm Sz: 0,7 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe Lacabe 24 = A 242.6.

Lk.: 64. szelvény, udvar habarcsolása alatt.

Öh: XJM

Ltsz.: 85.68.14.

Irod.: Közöletlen, T. Szőnyi Eszter ásatása.

### 2. Árpás-Dombföld/Mursella 2. (Győr-Sopron m.)

(1. tábla 2)

Bronz fibula, tűje és tűtartója letört. A kengyel első fele enyhén ívelődő, hosszában két árok fut, melyek közt a kiemelkedő borda felületét ferdén bekarcolt vonalsor díszíti. H: 3 cm Sz: 1 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Lk.: Mészáros V. felszíni gyűjtése, 1990-91.

Öh: XJM

Ltsz.: 85.68.18.

Irod.: Közöletlen, T. Szőnyi Eszter ásatása.

## 3. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 1. (Ausztria)

Bronz. Hüvelyesuklós szerkezete gombokkal zárul. Széles, szalag alakú kengyel középső bordáján díszítéssel. A kengyel végén lévő gomb profilált. H: 4,5 cm Sz: 1,9 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2

Lk.: canabae, 1985.

Öh.: CM

Ltsz.: 21450

Irod.: Jobst 1992, 495, Kat.-Nr. 44.

## 4. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 2. (Ausztria)

(2. tábla 1)

Bronz. Tüszervezet hiányzik. Hüvelyesuklós tüszervezetű. Fedlapján felirattal. Kengyele D keresztmetszetű. Tűtartója széles, trapéz alakú, balra forduló. A kengyel végi gomb lapított félgömb alakú. H: 4,5 cm Sz: 1,3 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Ltsz.: 16166

Öh.: CM

Irod.: Jobst 1992, 495-496, Kat.-Nr. 45.

## 5. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 3. (Ausztria)

(2. tábla 2)

<sup>1462</sup> A katalógusban első helyen a lelőhely a mai ország ill. közigazgatási beosztásának megfelelő név szerint szerepel, amit kiegészítettem a helység más ismert neveivel és ha ismert a római kori elnevezésével. A típust Ettlinger 1973, Riha 1994, Feugère 1985, Erice Lacabe 1995 művei alapján határoztam meg, amit a végén a saját típusbesorolással zártam (A 242.1.—A 242.6.).

Bronz. Tüszervekeze sérült, tüje hiányzik. A hüvelysuklós szerkezetet rögzítő tengely két végén hiányzik a gomb. A kengyel közepén vájat fut. Fedlapján felirat van. Tűtartója széles, trapéz alakú, balra forduló. Kengyele végén lapított félgömb alakú gomb van. H: 5,7 cm Sz: 2,1 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2.  
Ltsz.: 21883.

Öh.: CM

Irod.: Jobst 1992, 495-496, Kat.-Nr. 46.

#### **6. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 4. (Ausztria)**

Bronz. Tüszervekeze sérült, tüje hiányzik. Csuklós tüszervekezetű. Fedlapján beponcolt pont-körös díszítés van. H: 6,2 cm Sz: 1,6 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2 = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2  
Ltsz.: 16908.

Öh.: CM

Irod.: Jobst 1992, 495, Kat.-Nr. 47.

#### **7. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 5. (Ausztria)**

Bronz. Tüszervekeze hiányzik. Hüvelysuklós megoldású. Kengyelét 4 hosszanti és 4 keresztben elhelyezett pálcátag alkotja, a kengyel végén lévő gomb félgömb alakú, tűtartója sérült.

H: 5,8 cm Sz: 1,7 cm

Típus: Ettlinger 30 = Riha 5.4. = Feugère 22d = A 242.4

Ltsz.: 16907.

Öh.: CM

Irod.: Patek 1942, T. V,7.

#### **8. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 6. (Ausztria)**

**(2. tábla 4)**

Bronz. Ép. Hüvelysuklós tüszervekeze van. Kengyele szalagszerű, felületén hosszában futó 4 bordával, két oldalt 4-4 kis lapos gombbal. Tűtartója trapéz alakú balra forduló. Kis lapos hengeres gombbal zárul. H: 4 cm Sz: 1,8 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.3. = Feugère 22e = Rey-Vodoz 5.4 = Erice Lacabe 23 = A 242.5

Ltsz.: 16904.

Öh.: CM

Irod.: Jobst 1992, 495-496, Kat.-Nr. 49.

#### **9. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 7. (Ausztria)**

**(2. tábla 6)**

Bronz. Ép. Hüvelysuklós tüszervekezetét két oldalt bikónikus gombok rögzítik. A kengyel szalagszerűen lapos, hosszában két szélén és közepén kiemelkedő bordák tagolják. A két hosszanti vájatban 4 sorban a szélekhez illeszkedően félkörös beponcolt díszítősor fut. A kengyel végén kis laposan hengeres gomb van. A tűtartó trapéz alakú, balra forduló.

H: 5,1 cm Sz: 2,8 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6

Lh.: Carnuntum, a legiós tábortól keletre, 1986.

Ltsz.: -

Öh.: CM

Irod.: Jobst 1992, 495-496, Kat.-Nr. 50.

#### **10. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 8. (Ausztria)**

**(2. tábla 5)**

Bronz. Ép. Csuklós túszerkezete szabadon álló szorítópofás megoldású. Kengyele formailag a két szimmetria-tengelyű ívfibulákhoz tartozik, melynek két végén plasztikusan kidolgozott állatfej van. A kengyel középső része két oldalán két-két gyöngyfiligránt utánzó kiemelkedő borda közt hullámvonal fut. Középen kis négytagú csipkés szélű levélminta van. Tűtartója keskeny, fektetett téglalap alakú, balra forduló. H: 4,6 cm Sz: 1,9 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24. = A 242.6.

Lk.: Bad Deutschaltenburg, 1973.

Ltsz.: 17225.

Öh.: CM

Irod.: Jobst 1992, 497-496, Kat.-Nr. 51.

### **11. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 9. (Ausztria)**

Bronz. H: 5,7 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Ltsz.: E. 13.

Öh.: CM

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 32.

### **12. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 10. (Ausztria)**

Bronz. H: 5,5 cm.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E. 18.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 33.

### **13. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 11. (Ausztria)**

Bronz. H: 4,8 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E. 22.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 34.

### **14. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 12. (Ausztria)**

Bronz. H: 5,4 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E. 20.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 35.

### **15. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 13. (Ausztria)**

Bronz. H: 4,0 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E. 14.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 36.

**16. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 14. (Ausztria)**

Bronz. H: 4,6 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E 24

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 37.

**17. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 15. (Ausztria)**

Bronz. H: 4,6 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 38.

**18. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 16. (Ausztria)**

Bronz.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 39.

**19. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 17. (Ausztria)**

Bronz. H: 5,3 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E 17

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 40.

**20. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 18. (Ausztria)**

Bronz. H: 4,7 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E 26

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 41.

**21. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 19. (Ausztria)**

Bronz. H: 5,1 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E 16

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 42.

**22. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 20. (Ausztria)**

Bronz. H: 4,2 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E 25

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 43.

23. *Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 21. (Ausztria)*

Bronz. H: 6,3 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E 10

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 44.

#### **24. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 22. (Ausztria)**

Bronz. H: 6,0 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E 11

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 45.

#### **25. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 23. (Ausztria)**

Bronz. H: 6,0 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: F 9

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,3-as típus/Nr. 46.

#### **26. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 24. (Ausztria)**

Bronz. H: 6,8 cm

Típus: Ettlinger 30 = Riha 5.4. = Feugère 22d = Erice Lacabe 22 = A242.4.

Öh.: CM

Ltsz.: F 11

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,13-as típus/Nr. 2.

#### **27. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 25. (Ausztria)**

Bronz fibula.

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1 = Feugère 22 a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: SMP

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,11-es típus/Nr. 4.

#### **28. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 26. (Ausztria)**

Bronz. Felirat: P. VALER, H: 6,5 cm

Típus: A 242

Öh.: CM

Ltsz.: I 9

Irod.: Patek 1942, 195.

**29. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 27. (Ausztria)**

Bronz. H: 4,8 cm

Típus: Ettlinger 30 = Riha 5.4. = Feugère 22d = Erice Lacabe 22= A242.4.

Öh.: CM

Ltsz.: F. 10.

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,7-es típus/Nr. 1.

**30. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 28. (Ausztria)**

Bronz. H: 6,0 cm

Típus: Ettlinger 30 = Riha 5.4. = Feugère 22d = Erice Lacabe 22= A242.4.

Öh.: CM

Ltsz.: I. 9.

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,7-es típus/Nr. 2.

**31. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 29. (Ausztria)**

Bronz. H: 5,3 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.3. = Feugère 22e= Rey-Vodoz 5.4. = Erice Lacabe 23 = A 242.5

Öh.: CM

Ltsz.: I. 15.

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,10-es típus/Nr. 1.

**32. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 30. (Ausztria)**

Bronz. H: 7,5 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.3. = Feugère 22e= Rey-Vodoz 5.4. = Erice Lacabe 23 = A 242.5

Öh.: CM

Ltsz.: B. 106.

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,10-es típus/Nr. 2.

**33. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 30. (Ausztria)**

Bronz.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Ltsz.: SMP

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 49.

**34. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 31. (Ausztria)**

Bronz. H: 6,5 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E.I.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,5-ös típus/Nr. 1.

**35. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 32. (Ausztria)**

Bronz. H: 5,2 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E. 4.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,5-ös típus/Nr. 2.

**36. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 33. (Ausztria)**

Bronz. H: 2,8 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E. 4.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 13.

**37. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 34. (Ausztria)**

Bronz. H: 4,0 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: CM

Ltsz.: E. 3.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 14.

**38. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 35. (Ausztria)**

Bronz. H: 5,0 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: CM

Ltsz.: E. 2.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 15.

**39. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 36. (Ausztria)**

Bronz. H: 5,6 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: CM

Ltsz.: E. 28.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 16

**40. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 37. (Ausztria)**

Bronz. H: 4,3 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: SMP

Ltsz.: - -

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 19.

**41. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 38. (Ausztria)**

Bronz. H: 6,0 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: CM

Ltsz.: --

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,33-as típus/Nr. 3.

**42. Batina Skela/Kiskőszeg/Ad Militare (Horvátország)**

Bronz. H: 4,8 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: JPM, Pécs

Ltsz.: 652.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,36-os típus/Nr. 5.



**43. Bruckneudorf (Ausztria) (5. ábra 1)**

Bronz Aucissa fibula. A kengyelen két hosszanti borda között középvola fut, a szegélyeken gyöngysoros borda. Tűtartója gombban végződik.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Irod.: FÖ 16, 1977, 394, Abb. 243.

**44. Dalj/Dálya/Teutoburgium (Horvátország)**

Bronz fibula. H: 6,0 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Ltsz.: AMZ

Irod.: Patek 1942, 191, T.V,3-as típus/Nr. 12.

**45. Dumbovo kod Beočina/Dombó, Fruška Gora térsége (Szerbia) (5. tábla 2)**

Bronz Aucissa fibula, tűszerkezete és tűtartója hiányzik. A hüvely a kengyelhez két lépcsővel csatlakozik, a lépcsők között oldalt félkör alakú bevágás látható. A kengyel laposan ívelődő első szakaszán két oldalt hosszában 3-3 bordasor fut. A tűtartó feletti szakaszon a kengyel egyenes, felülnézetben hegyes szögű egyenlő szárú háromszög alakú, lépcsővel csatlakozik a lapított végű záró gombhoz. H: 5,3 cm

Típus: Ettlinger 31. = Riha 5.5. = Feugère 23. = Erice Lacabe 24. = A 242.6.

Lk.: Leletmentő ásatás

Ltsz.: 805.

Irod.: Dautova-Ruševljan 1995, 112, 148, 150 T. 1,1.

**46. Gradiše na Cepni pri Knezaku 1. (Szlovénia)**

Bronz. H: 4 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: AM, Ljubljana

Ltsz.: 1652.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 60.

**47. Gradiše na Cepni pri Knezaku 2. (Szlovénia)**

Bronz. H: 4 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: AM, Ljubljana

Ltsz.: 1653.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 61.

**48. Gradiše na Cepni pri Knezaku 3. (Szlovénia)**

Bronz. H: 2,5 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24= A242.6.

Öh.: AM, Ljubljana

Ltsz.: 1649.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 1.

49. Gradiše na Cepni pri Knezaku 4. (Szlovénia)

Bronz. H: 5,0 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24= A242.6.

Öh.: AM, Ljubljana

Ltsz.: 1647.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 2.

50. Gradiše na Cepni pri Knezaku 5. (Szlovénia)

Bronz. H: 5,5 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24= A242.6.

Öh.: AM, Ljubljana

Ltsz.: 1645.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 3.

51. Gradiše na Cepni pri Knezaku 6. (Szlovénia)

Bronz. H: 3,5 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: AM, Ljubljana

Ltsz.: 1650.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 6.

52. Gradiše na Cepni pri Knezaku 7. (Szlovénia)

Bronz. H: 5,0 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: AM, Ljubljana

Ltsz.: 1646.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 7.

53. Győr/Arrabona—Martinovics tér 3. (Győr-Sopron megye)

(1. tábla 4)

Bronz Aucissa fibula, tűtartója letört. A hüvely fölött a kengyelen középen két fenyőfa-motívum van bekarcolva, két oldalán 1-1 koncentrikus kör van pecsételve. A kengyel erősen ívelődő, szalagszerűen keskeny, első felén két bemélyített hosszanti árkot három borda határol, melyeket ferdén bekarcolt vonalsor díszít. A tűtartó felett két kissé kiugró lépcső után a kengyel rúd formát ölt, és egy félgömb alakú gomb zárja azt. H: 5,53 cm, Sz: 1,73 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Lk.: A2-es szelvény DK-i sarkánál 5. sz-i gödörben került elő, 1979.02.01.

Öh.: XJM

Ltsz.: 81.12.3.

Irod.: Szőnyi 1992, 17. ábra és címlapillusztráció.<sup>1463</sup>

54. Hrtkovci/Herkóca/Gomolava 1. (Szerbia)

(4. tábla 2)

Bronz kétagú fibula, tűje letört, tűtartója sérült, kengyele deformált. A szalagszerűen lapos kengyel hosszában két oldalt borda fut, a köztük húzódó árokban beütögetett fonott minta-sor fut. A kengyel végén gömbölyű gomb ül. H: 6,2 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.1 = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Lk.: Szórvány.

Öh.: GMN

<sup>1463</sup> Megköszönöm T. Szőnyi Eszternek a fibula tanulmányozásának lehetőségét.

Ltsz.: G 87, vagy G 171<sup>1464</sup>

Irod.: Dautova-Ruševljan 1987, 58, 99, 181, T. 45,3; Dautova-Ruševljan 1992, 84, 102, 122, T. 10,40.

55. Hrtkovci/Herkóca/Gomolava 2. (Szerbia)

(4. tábla 3)

Bronz kéttagú fibula, ép. A tüszerkezet fölött a kengyel kiszélesedik, két oldalán félkör alakú bevágással. A D formában ívelődő szalagszerűen keskeny kengyel felső oldalán hosszában két oldalt borda fut, köztük vájattal. A bordák tetején ferdén bekarcolt vonalsor van. A háromszög alakú tűtartó fölött a kengyel egyenes, rúd alakú, végén egy félgömb alakú gomb ül.

H: 6,4 cm Sz: 2,0 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.1 = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Lk.: Szórvány.

Öh.: GMN

Ltsz.: G 784

Irod.: Dautova-Ruševljan 1987, 58, 99, 181, T. 45,2.

56. Hrtkovci/Herkóca/Gomolava 3. (Szerbia)

(4. tábla 1)

Bronz Aucissa fibula, kengyelén bekarcolt vonalakkal. H: 5,2 cm Sz: 2,0 cm

Típus: A 242

Öh.: GMN

Ltsz.: G 453

Irod.: Dautova-Ruševljan 1992, 84, 102.

57. Hrtkovci/Herkóca/Gomolava 4. (Szerbia)

(4. tábla 4)

Bronz kéttagú fibula, tüje vége és tűtartója oldala letört. A szalagszerűen keskeny kengyel alatt a hüvely is nagyon keskeny. A kengyel felszínén V alakban bekarcolt 2-2 vonal fut, közöttük a kengyelt egy keskeny réssel kettéosztották, találkozási pontjuk alatt bekarcolt vonalak szírszerűen vesznek körbe egy beponcolt kör alakú formát. A tűtartó feletti rövid szakaszon rúd alakú a kengyel, ellapított és elhegyesedő gombbal végződik. H: 4,0 cm Sz: 2,5 cm<sup>1465</sup>

Típus: Ettlinger 30 = Riha 5.4 = Feugère 22d = Erice Lacabe 22 = A 242.4.

Lk.: Szórvány.

Öh.: GMN

Ltsz.: G 517

Irod.: Dautova-Ruševljan 1987, 58, 98-101, T. 45,1; Dautova-Ruševljan 1992, 84, 102, 123, T. 11,45.

58. Hrtkovci/Herkóca/Gomolava 5. (Szerbia)

Bronz fibulatöredék, a kengyel második fele a tűtartóval együtt letört. A hüvely keskeny, fölötté a szalagszerű kengyel erősen ívelődik. H: 6 cm Sz: 1 cm

Típus: Feugère 22c = Erice Lacabe 21 = A 242.3.

Öh.: GMN

Ltsz.: G 3488

Irod.: Dautova-Ruševljan 1987, 58, 98-101, T. 45,9; Dautova-Ruševljan 1992, 84, 102, 122, T. 10,42.

<sup>1464</sup> A fotó, rajz ugyanarról a fibuláról készült, a két publikációban eltérő a leltári szám.

<sup>1465</sup> A két publikációban eltérő hosszúság, szélesség szerepel, a kisebbet tartom hitelesnek.

59. Komárom-Szőny/Brigetio 1. (Komárom-Esztergom m.)

Bronz fibula. H: 6,0 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Ltsz.: LJG

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-es típus/Nr. 59.

## **60. Komárom-Szőny/Brigetio 2. (Komárom-Esztergom m.)**

### **Töredékes, bronz fibula. H: 6,5 cm**

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Óh.: KHM

Irod.: Patek 1942, 193, T. V,5-ös típus/Nr. 3.

61. Komárom-Szőny/Brigetio 3. (Komárom-Esztergom m.)

Bronz fibula. H: 6,3 cm

Típus: Ettlinger 30 = Riha 5.4. = Feugère 22d = Erice Lacabe 22 = A 242.4.

Ltsz.: VI. 4146.

Óh.: KHM

Irod.: Patek, 1942, 194, T. V,7-es típus/Nr. 3.

62. Komárom-Szőny/Brigetio 4. (Komárom-Esztergom m.)

Bronz. H: 2,8 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Óh.: KGyM

Ltsz.: 1763

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 17.

63. Komárom-Szőny/Brigetio 5. (Komárom-Esztergom m.)

Bronz. H: 4,7 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Óh.: KGyM

Ltsz.: 1764

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,33-as típus/Nr. 1.

64. Komárom-Szőny/Brigetio 6. (Komárom-Esztergom m.)

Bronz Aucissa fibula, VOLECI felirattal. H: 6,5 cm Sz: 1,3 cm

Típus: Ettlinger 3 = Riha 5.5. = Feugère 22d = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Óh.: A hódmezővásárhelyi gimnázium gyűjteménye (1937).

Irod.: Kovrig 1937, 15, Taf. IV,29; Patek 1942, 195, T. V,33-as típus/Nr. 9.

65. Komárom-Szőny/Brigetio 7. (Komárom-Esztergom m.)

Bronz Aucissa fibula. H: 5,5 cm Sz: 2,5 cm

Óh.: A hódmezővásárhelyi gimnázium gyűjteménye (1937).

Irod.: Kovrig 1937, 43, Taf. IV,36.

## *66. Ljubljana--Grad/Emona 1. (Szlovénia)*

*(3. tábla 5)*

Bronz kétagú Aucissa fibula, ép. Keskeny hüvelye fölött a kengyel kiszélesedik, két oldalt félkör alakú bevágás van rajta. D alakban ívelődő, D keresztmetszetű kengyele felső oldalán

középen hosszában egyetlen kiemelkedő borda fut. Háromszög alakú tűtartója végén lapos gomb van.

Típus: Feugère 22c = Erice Lacabe 21 = A 242.3.

Leletek: Észak-italiai terra sigillata.

Öh.: AML

Irod.: Plesničar-Gec 1992, 49; Vičič 1994, 36, Sl. 10,1.

67. Ljubljana--Grad/Emona 2. (Szlovénia)

(3. tábla 6)

Bronz Aucissa feliratos fibula, tüje vége letört. A lapított hüvely fölött a kengyel kiszélesedő külső oldalán  $\Lambda$ VCISSA felirat olvasható. A D formában ívelődő, szalagszerűen keskeny kengyel hosszában két borda fut, a köztük levő vájatban bekarcolt ferde vonalsor van. A háromszög alakú tűtartó felett rúd alakban elkeskenyedik, és egyenesen halad a kengyel, a végén profilált gomb van.

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Lk.: Leletmentő ásatás.

Leletek: Észak-italiai terra sigillata.

Öh.: AML

Irod.: Plesničar-Gec 1992, 49; Vičič 1994, 36, Taf. 10,2.

68. Ljubljana--Gornji trg 30./Emona 1. (Szlovénia)

(4.

tábla 5)

Bronz kéttagú fibula, ép. A keskeny hüvely két oldalán kis gombok vannak. A szalagszerűen keskeny kengyel enyhén ívelődik, a tűtartó fölött elkeskenyedik, lapított gombbal a végén.

H.: 6,3 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1 = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0 = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Lk.: Leletmentés, II. fázis, 2. szonda.

Leletek: „fekete” terra sigillata.

Öh.: AML

Irod.: Vičič 1994, 48, Taf. 1,8.

69. Ljubljana--Gornji trg 30./Emona 2. (Szlovénia)

(4.

tábla 6)

Bronz kéttagú fibula, tüje hiányzik. Keskeny hüvelye két oldaláról a gombok hiányoznak, laposan ívelődik a szalagszerűen keskeny kengyel, végén lapított, korong alakú gombban végződik.

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1 = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0 = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Lk.: Leletmentés, II. fázis, 2. szonda.

Leletek: „fekete” terra sigillata.

Öh.: AML

Irod.: Vičič 1994, 48, Taf. 1,9.

70. Ljubljana--Gornji trg 30./Emona 3. (Szlovénia)

(3.

tábla 1)

Bronz kéttagú fibula, tüje hiányzik. A keskeny hüvely fölött a kengyel enyhe ívú, lapos félkör keresztmetszetű. A tűtartó fölött rúd alakú a kengyel, végén lapított félgömb alakú gomb ül.

**Típus: Feugère 22c = Erice Lacabe 21 = A 242.3.**

Lk.: Leletmentés, III-IIIa fázis.

Leletek: As (Augustus, Kr. e. 19.-4.)

Öh.: AML

Irod.: Vičič 1994, 48, Taf. 3,17.

71. Ljubljana--Gornji trg 30./Emona 4. (Szlovénia)

(3. tábla 2)

Bronz kéttagú fibula, tüje hiányzik. A kissé széles hüvely fölött a kengyel egy lépcsővel csatlakozik, majd félkörösen ívelődik, lapított félkör alakú a keresztmetszete. Felső oldalán hosszában közepén egy vajat fut. A háromszög alakú tütartó fölött a kengyel rúd alakú, félgömb formájú gombban végződik.

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2 = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Lk.: Leletmentés, III-IIIa fázis.

Leletek: As (Augustus, Kr. e. 34-19.)

Öh.: AML

Irod.: Vičič 1994, 48, Taf. 3,18.

72. Ljubljana-Starokrščanski center/Emona 1. (Szlovénia)

(3. tábla 3)

Bronz Aucissa fibula. Hiányzik a csukló szegecse és a tüje. A tűszerkezet és a D formában ívelődő kengyel közt a hüvellyel párhuzamosan beponcolt körsor van, a kengyel felső oldalán két oldalt hosszában borda fut, közepén vájattal. A háromszög alakú tütartó végén gömbölyű gomb ül. H: 4,2 cm Sz: 3,6 cm

Lk.: Másodlagos helyzetben került elő egy ókeresztény épületegyüttesben.

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2 = Feugère 22b = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AM, Ljubljana

Ltsz.: M 1700

Irod.: Sivec 1983, 63, 105, T. 4,3.

73. Ljubljana-Starokrščanski center/Emona 2. (Szlovénia)

(3. tábla 4)

Bronz Aucissa fibula. Hiányzik az egész csukló szerkezete és a tüje. A félkörös ívű kengyelét hosszában bekarcolt hullámvonal díszíti. H: 5,9 cm Sz: 3,3 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2 = Rey-Vodoz 5.2 = Feugère 22b = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Lk.: Másodlagos helyzetben került elő egy ókeresztény épületegyüttesben.

Öh.: AML

Ltsz.: M 16

Irod.: Sivec 1983, 63, 108, T. 9,16.

74. Ljubljana/Emona (Szlovénia)

Bronz fibula. H: 5,4 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.3. = Feugère 22e = Erice Lacabe 23 = A 242.5.

Öh.: AML

Ltsz.: 2154.

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,8. típus/Nr. 1.

75. Ljubljana/Emona (Szlovénia)

Bronz fibula. H: 4,7 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: AML

Ltsz.: 2154.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 5.

76. Ljubljana/Emona 268. sír (Szlovénia)

Bronz Aucissa fibula.

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2 = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Buora/Candissio 11  
= Erice Lacabe 19 = A242.2

Lk.: Földbe ástott sír.

Leletek: bronz karkötő, vasszeg, négy balzsamüveg, üvegtál, üvegedény és lámpa töredékei.

Öh.: AML

Irod.: Petru 1972, 155, T. XXVII, 12.

77. Ljubljana/Emona (Szlovénia)

Bronz Aucissa fibula. Ép. D formájú a kengyel keresztmetszete, a tűszerkezet feletti félkörös kiszélesedés két oldalán kerek poncnyom látható.

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2 = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Buora/Candissio 11  
= Erice Lacabe 20 = A242.2.

Lk.: Szórvány a temetőből, „extra muros”.

Öh.: AML

Irod.: Petru 1972, 131. T. XCII, 19.

78. Ljubljana/Emona (Szlovénia)

Bronz Aucissa fibula. A tű és a hüvely egy része letörött. A kengyel tűszerkezet feletti részén AVSSDAV felirat, melyet a szerző AVCISSA-ként értelmez.

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2 = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Buora/Candissio 11  
= Erice Lacabe 20 = A242.2.

Lk.: Szórvány a temetőből, „extra muros”.

Öh.: AML

Irod.: Petru 1972, 131. T. XCII, 20.

79. Ljubljana/Emona (Szlovénia)

Bronz Aucissa fibula. Tüje vége letört. A kengyelen közepén hosszában végigfutó bordán bekarcolt hullámvonal fut. A kengyel a tűszerkezet fölött kiszélesedik, melyen ismétlődik a bekarcolt hullámvonal-motívum.

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2 = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5. Buora/Candissio 11  
= Erice Lacabe 20 = A242.2

Lk.: Szórvány a temetőből, „extra muros”.

Öh.: AML

Irod.: Petru 1972, 131. T. XCII, 21.

80. Ljubljana/Emona (Szlovénia)

Bronz Aucissa fibula. Ép. A kengyel hosszában kiemelkedő bordán bekarcolt hullámvonal van. A tűszerkezet fölötti kiszélesedő részen a hüvellyel párhuzamosan két borda fut, melyeket bekarcolt ferde pálcasor díszít.

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2 = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Buora/Candissio 11  
= Erice Lacabe 20 = A242.2.

Lk.: Szórvány a temetőből, „extra muros”.

Öh.: AML

Irod.: Petru 1972, 131. T. XCII, 22.

81. Ljubljana/Emona (Szlovénia)

Bronz Aucissa fibula. A tűtartó vége letört. A kengyel végig keskeny, pálcaszerűen kiképzett formájú.

Típus: Feugère 22c = Erice Lacabe 21 = A 242.3.

Lk.: Szórvány a temetőből, „extra muros”.

Öh.: AML

Irod.: Petru 1972, 131. T. XCII, 23.

82. Ljubljana/Emona-Tržaška cesta, stavba očine Vič, 2. sír (Szlovénia)

Bronz Aucissa fibula. Ívelt kengyele keskeny, rajta közepén borda fut. Tűje letörött, tűtartója hiányzik.

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1 = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0 = Buora/Candissio 12 = Erice Lacabe 19 = A242.1

Lk.: Hamvasztásos temetkezés.

Leletek: két edénytöredék, szenesedett csontok, famaradványok.

Öh.: AML

Irod.: Petru 1972, 172, T. CXIX, 6.

### 83. Mezőörs-Határ, Após földje (Győr-Sopron m.)

(1. tábla 3)

Ezüst kéttagú fibula. A tű hiányzik, a tűszerkezet vas tengelye erősen korrodálódott. A kengyel laposan ívelődő szalagszerűen kiképzett első tagját közepén enyhén kiemelkedő hosszanti borda tagolja, két oldalt vájat fut. A borda felületén bekarcolt hullámvonal ismétlődik. A háromszög alakú tűtartó fölött a kengyel második fele két lépcső után hasábos formájúvá válik, végén egy lépcsővel, és egy lapított gombbal zárul. H: 4,7 cm Sz: 1,2 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5 = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A242.6

Lk.: Mészáros Vilmos terepbejárása, 1998.12.05.

Öh.: XJM

Ltsz.: Leltározatlan.

Irod.: Közöletlen.

### 84. Novi Banovci/ Újbánya/Burgenae (Szerbia)

[P]VA[LER] felirat olvasható rajta.

Típus: A 242.

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: NB. 160.

Irod.: Marović 1961, 115. Nr. XI,17.

### 85. Novo Mesto/Rudolfswerth (Szlovénia)

Bronz. H: 7,3 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.1. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: AML

Ltsz.: 1464

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,11-es típus/Nr. 1.

### 86. Osijek/Eszék/Mursa 1. (Horvátország)

Bronz. H: 6,8 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: MOs

Ltsz.: 3434.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 53.



87. Osijek/Eszék/Mursa 2. (Horvátország)

Bronz. H: 4,5 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: MOs

Ltsz.: 3272.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 54.

88. Osijek/Eszék/Mursa 3. (Horvátország)

Bronz. H: 9,5 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: MOs

Ltsz.: 1126.

Irod.: Patek 1942, 193, T. V,5-ös típus/Nr. 4.

89. Osijek/Eszék/Mursa 4. (Horvátország)

Bronz. H: 4,6 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2 = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: MOs

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,36-os típus/Nr. 4.

90. Ptuj/Pettau/Poetovio

Bronz. H: 4,5 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: LJG

Ltsz.: 9305.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 57.

91. Ptuj/Pettau/Poetovio

Bronz. H: 5,5 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: LJG

Ltsz.: 7798.

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 58.

92. Ptuj/Pettau/Poetovio

Bronz. H: 4,8 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: MPt

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 62.

93. Ptuj/Pettau/Poetovio

Bronz. H: 6,7 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: MPt

Irod.: Patek 1942, 193, T. V,12-es típus/Nr. 12.

94. Ptuj/Pettau/Poetovio

Bronz. H: 4,3 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: MM

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 20.

95. Sisak/Sziszek/Siscia 1. (Horvátország) (10. tábla 4)

Bronz. Tűtartója és tűjének egy része és a lgombja hiányzik. H: 6,1 cm Sz: 3,5 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AMZ

Ltsz.: RI 3568

Irod.: Košćević 1980, 45, Nr. 19, T. III,16.

96. Sisak/Sziszek/Siscia 2. (Horvátország) (9. tábla 2)

Bronz. A csukló szegecsének gombja és a láb végén a gomb hiányoznak. H: 5,7 cm Sz: 2,6 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3632

Irod.: Košćević 1980, 45, Nr.20; T. III,18; T. XXXV,22.

97. Sisak/Sziszek/Siscia 3. (Horvátország) (9. tábla 4)

Bronz. A tűjének egy része és a láb záró gombja hiányoznak. H: 5,1 cm Sz: 2,7 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: 3566

Irod.: Košćević 1980, 45, T. III,20; Nr.21.

98. Sisak/Sziszek/Siscia 4. (Horvátország) (9. tábla 1)

Bronz. Hiányoznak a zsarnír szegecsének oldalsó gombjai és a láb záró gombja.

H: 4,0 cm Sz: 1,9 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3778

Irod.: Košćević 1980, 45, T. III,17; Nr. 22.

99. Sisak/Sziszek/Siscia 5. (Horvátország)

Bronz. Hiányoznak a csukló szegecsének oldalsó gombjai. H: 5,8 cm Sz: 2,9 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3565

Irod.: Košćević 1980, 45, T. III,19; Nr. 23.

100. Sisak/Sziszek/Siscia 6. (Horvátország) (9. tábla 5)  
 Bronz. Tűjének egy része hiányzik. H: 4,8 cm Sz: 2,7 cm  
 Típus: Feugère 22c = Erice Lacabe 21 = A 242.3.  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3575  
 Irod.: Košćević 1980, 45, T. III,21, Nr. 24.
101. Sisak/Sziszek/Siscia 7. (Horvátország) (9. tábla 6)  
 Bronz. Ép Aucissa fibula. H: 5,1 cm Sz: 2,7 cm  
 Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3815  
 Irod.: Košćević 1980, 45, T. IV,22; Nr. 25.
102. Sisak/Sziszek/Siscia 8. (Horvátország)  
 Bronz. Hiányzik a csuklószerkezete és a tűje. H: 3,8 cm Sz: 1,8 cm  
 Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3876  
 Irod.: Košćević 1980, 45, T. IV,24, Nr. 26.
103. Sisak/Sziszek/Siscia 9. (Horvátország)  
 Bronz. A kengyel lemezének egy része hiányzik a tűszerkezettel és a tűvel együtt.  
 H: 5,1 cm Sz: 2,2 cm  
 Típus: A 242  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3629  
 Irod.: Košćević 1980, 45, Nr. 27.
104. Sisak/Sziszek/Siscia 10. (Horvátország) (6. tábla 6)  
 Bronz. A zsanír szegecsének oldalsó gombjai hiányoznak. H: 5,0 cm Sz: 2,5 cm  
 Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3341  
 Irod.: Košćević 1980, 45, T. IV,26; Nr. 28.
105. Sisak/Sziszek/Siscia 11. (Horvátország) (6. tábla 1.)  
 Bronz. A tűtartója sérült és hiányzik a tű egy része. H: 5,9 cm Sz: 2,9 cm  
 Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3537  
 Irod.: Košćević 1980, 45, T. IV,23; Nr. 29.
106. Sisak/Sziszek/Siscia 12. (Horvátország) (6. tábla 3)  
 Bronz fibula, tűje hiányzik. H: 5,0 cm Sz: 2,4 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3567

Irod.: Koščević 1980, 45, T. IV,25; T. XXXV,16; Nr. 30.

107. Sisak/Sziszek/Siscia 13. (Horvátország)

Bronz fibula, tűjének és tűtartójának egy része hiányzik. H: 5,3 cm Sz: 2,6 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 7961

Irod.: Koščević 1980, 45, Nr. 31.

108. Sisak/Sziszek/Siscia 14. (Horvátország)

Bronz, deformált alakú fibula, hiányzik a tűtartója és a tű egy része. H: 5,4 cm Sz: 2,3 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3361

Irod.: Koščević 1980, 46, Nr. 32.

109. Sisak/Sziszek/Siscia 15. (Horvátország)

Bronz fibula, hiányzik a tűje és a csukló szegecsének. H: 3,8 cm Sz: 1,2 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3776

Irod.: Koščević 1980, 46, Nr. 33.

110. Sisak/Sziszek/Siscia 16. (Horvátország)

Bronz fibula, hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombja és a tűtartó egy része.

H: 4,5 cm Sz: 2,1 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3570

Irod.: Koščević 1980, 46, Nr. 34.

111. Sisak/Sziszek/Siscia 17. (Horvátország)

Bronz, sérült felületű fibula, hiányzik a csukló szegecsének gombja. H: 5,9 cm Sz: 2,7 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3577

Irod.: Koščević 1980, 46, Nr. 35.

112. Sisak/Sziszek/Siscia 18. (Horvátország)

Bronz fibula, deformálódott, hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombja, a tű és a tűtartó.

H: 4,4 cm Sz: 2,5 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3574

Irod.: Koščević 1980, 46, Nr. 36.

113. Sisak/Sziszek/Siscia 19. (Horvátország)

Bronz fibula, hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombja, a tű egy része és a tűtartó.

H: 5,4 cm Sz: 2,6 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3574

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 37.

114. Sisak/Sziszek/Siscia 20. (Horvátország)

Bronz fibula, deformálódott és töredékes, hiányzik a teljes szegecs a tűvel együtt és a tűtartó vége. H: 5,3 cm Sz: 3,0 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3676

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 38.

115. Sisak/Sziszek/Siscia 21. (Horvátország)

Bronz fibula, hiányzik a zsarnír szegecse a tűvel együtt. H: 5,5 cm Sz: 2,2 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3850

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 39.

116. Sisak/Sziszek/Siscia 22. (Horvátország)

Bronz, sérült felületű fibula. Hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombja és a tűtartó.

H: 4,8 cm Sz: 2,8 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3327

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 40.

117. Sisak/Sziszek/Siscia 23. (Horvátország)

(6. tábla 2)

Bronz fibula. Hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombja és a tűtartója. H: 3,9 cm Sz: 2,3 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3876

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 41.

118. Sisak/Sziszek/Siscia 24. (Horvátország)

Bronz fibula, hiányzik a csukló szerkezete, a tű, a kengyel vége és a tűtartó.

H: 4,5 cm Sz: 2,4 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3539

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 42.

119. Sisak/Sziszek/Siscia 25. (Horvátország)

Sérült felületű, deformált, bronz fibula. Hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombjai, a tüje és a tűtartója. H: 5,8 cm Sz: 2,5 cm

Típus: A 242  
Óh.: AM, Zágráb  
Ltsz.: RI 3578  
Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 43.

120. Sisak/Sziszek/Siscia 26. (Horvátország)  
Sérült felületű, deformált, bronz fibula. Hiányzik a csukló szegecsének egy része, annak oldalsó gombjai, a tűje és a tűtartó egy része. H: 3,5 cm Sz: 2,0 cm  
Típus: A 242  
Óh.: AM, Zágráb  
Ltsz.: RI 3571  
Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 44.

121. Sisak/Sziszek/Siscia 27. (Horvátország) (7. tábla 6)  
Bronz, deformált fibula, hiányzik a fej lemeze és a szegecs, valamint a tű. H: 5,1 cm  
Típus: A 242  
Óh.: AM, Zágráb  
Ltsz.: RI 3597  
Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 45.

122. Sisak/Sziszek/Siscia 28. (Horvátország)  
Bronz, deformált fibula. Hiányzik a csukló szegecsének egy része, annak oldalsó gombjai, a tűje és a kengyel vége. H: 4,6 cm  
Típus: A 242  
Óh.: AM, Zágráb  
Ltsz.: RI 3779  
Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 46.

123. Sisak/Sziszek/Siscia 29. (Horvátország)  
Bronz fibula töredéke, megőrződött a kengyel íve és a láb egy része. H: 4,5 cm  
Típus: A 242  
Óh.: AM, Zágráb  
Ltsz.: --  
Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 47.

124. Sisak/Sziszek/Siscia 30. (Horvátország) (7. tábla 2)  
Bronz, deformált fibula. Hiányoznak a csukló szegecsének oldalsó gombjai és a tűje. A fibulán a [D]/RNACO felirat olvasható. H: 6,0 cm Sz: 2,2 cm  
Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.  
Óh.: AM, Zágráb  
Ltsz.: RI 3596.  
Irod.: Marović 1961, 113. Nr. VI,19; Košćević 1980, 46, T. V,30, Nr. 48.

125. Sisak/Sziszek/Siscia 31. (Horvátország) (7. tábla 4)  
Sérült, bronz fibula, amelynek hiányzik a tűje és a tűtartója. *AVCOM* felirat olvasható rajta. H: 5,6 cm Sz: 3,0 cm  
Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.  
Óh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3599.

Irod.: Marović 1961, 111. Nr. V,3; Košćević 1980, 46, T. V,32; Nr. 49.

126. Sisak/Sziszek/Siscia 32. (Horvátország)

*AVCILA* felirat olvasható rajta.

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Lk.: Szórvány.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI/3597

Irod.: Marović 1961, 107, Nr. I,7; Košćević 1980, 46, T. V,34; Nr. 50.

127. Sisak/Sziszek/Siscia 33. (Horvátország)

Bronz fibula. Hiányzik a tű egy része és a tűtartó. H: 5,6 cm Sz: 3,0 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3672

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 51.

128. Sisak/Sziszek/Siscia 34. (Horvátország) (8. tábla 5)

Ép, bronz fibula. H: 3,8 cm Sz: 2,2 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3589

Irod.: Košćević 1980, 46, T. VI,39; T. XXXIV,11, Nr. 52.

129. Sisak/Sziszek/Siscia 35. (Horvátország)

Sérült bronz fibula, hiányzik a tűtartója. H: 4,8 cm Sz: 2,6 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3901

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 53.

130. Sisak/Sziszek/Siscia 36. (Horvátország)

Deformálódott, bronz fibula, hiányzik a teljes tűszerkezet és a tű. H: 3,8 cm Sz: 2,5 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 4395

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 54.

131. Sisak/Sziszek/Siscia 37. (Horvátország)

(7. tábla 3)

Bronz fibula, hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombjai és a tüje. A fibulán felirat volt, amely azonban nem olvasható. H: 5,6 cm Sz: 2,8 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = A 242.1.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3780.

Irod.: Marović 1961, 116, Nr. XIV,2; Košćević 1980, 46, T. V,31, Nr. 55.

132. Sisak/Sziszek/Siscia 38. (Horvátország) (7. tábla 5)  
 Bronz fibula, hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombjai és a tűje. A fibulán a *VALER* felirat olvasható. H: 5,5 cm Sz: 2,7 cm  
 Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = A 242.1.  
 Lk.: Szórvány.  
 Öh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3598.  
 Irod.: Marović 1961, 114, Nr. XI,6; Košćević 1980, 46, T. V,33; Nr. 56.
133. Sisak/Sziszek/Siscia 39. (Horvátország) (8. tábla 1)  
 Sérült bronz fibula. Hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombjai és a tűje, a láb vége és a tűtartó egy része. H: 5,2 cm Sz: 2,3 cm  
 Típus: Feugère 22b = Erice Lacabe 21 = A 242.3.  
 Öh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3950  
 Irod.: Košćević 1980, 46, T. V,35, Nr. 57.
134. Sisak/Sziszek/Siscia 40. (Horvátország) (8. tábla 2)  
 Ép, bronz fibula. *VALER* felirat olvasható rajta.  
 Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.  
 Öh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3781.  
 Irod.: Marović 1961, 114, Nr. XI,5; Košćević 1980, 46, T. VI,36; T. XXXIV,4; Nr. 58.
135. Sisak/Sziszek/Siscia 41. (Horvátország) (10. tábla 2)  
 Deformált bronz fibula. Felirata elmosódott. H: 6,7 cm Sz: 2,6 cm  
 Típus: A 242  
 Öh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3720.  
 Irod.: Marović 1961, 116, Nr. XIV,2; Košćević 1980, 46, Nr. 59.
136. Sisak/Sziszek/Siscia 42. (Horvátország)  
 Ép, bronz fibula. H: 4,3 cm Sz: 2,0 cm  
 Típus: A 242  
 Öh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3594  
 Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 60.
137. Sisak/Sziszek/Siscia 43. (Horvátország) (8. tábla 3)  
 Sérült, bronz fibula. Hiányzik a csukló szegecsének oldalsó gombjai és a tűtartó.  
 H: 6,5 cm Sz: 2,1 cm  
 Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.  
 Öh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3572  
 Irod.: Košćević 1980, 46, T. VI. 37, Nr. 61.
138. Sisak/Sziszek/Siscia 44. (Horvátország) (8. tábla 6)  
 Ép, bronz fibula. H: 4,4 cm Sz: 1,9 cm



Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3871

Irod.: Košćević 1980, 46, T. VI, 38, Nr. 62.

139. Sisak/Sziszek/Siscia 45. (Horvátország)

(8. tábla 4)

Ép, bronz fibula. H: 6,8 cm Sz: 2,8 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3620

Irod.: Košćević 1980, 46, T. 40,40, Nr. 63.

140. Sisak/Sziszek/Siscia 46. (Horvátország)

Törédékes bronz fibula. Megőrződött a kengyel ívének nagyobb része és a csuló a szegeccsel.

Sz: 3,8 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3784

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 64.

141. Sisak/Sziszek/Siscia 47. (Horvátország)

(5. tábla 4)

Bronz fibula. Hiányzik a csukló szegecsének egyik gombja és a tűje. H: 5,8 cm Sz: 2,4 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3693

Irod.: Košćević 1980, 46, T. VI,42; T. XXXV,14, Nr. 65.

142. Sisak/Sziszek/Siscia 48. (Horvátország)

Bronz fibula. Hiányoznak a csukló szegecsének oldalsó gombjai és a tűje. H: 6,3 cm Sz: 2,7 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3785

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 66.

143. Sisak/Sziszek/Siscia 49. (Horvátország)

Sérült felületű, bronz fibula. Hiányzik a tűje, a tűtartója és a kengyel záró része.

H: 5,4 cm Sz: 2,5 cm

Típus: A 242

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: 3391

Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 67.

144. Sisak/Sziszek/Siscia 50. (Horvátország)

(11. tábla 4)

Bronz fibula, hiányzik a kengyel végének egy része. H: 5,4 cm Sz: 2,8 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3591

Irod.: Košćević 1980, 46, T. II,12, Nr. 68.

145. Sisak/Sziszek/Siscia 51. (Horvátország)

Bronz fibula. Hiányzik a csukló gombos végű szegecse és a tűje. H: 6,2 cm Sz: 2,2 cm

Típus: Ettlinger 30 = Riha 5.4. = Feugère 22d = Erice Lacabe 22 = A 242.4.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3720

Irod.: Košćević 1980, 46, T. II,14, Nr. 69.

146. Sisak/Sziszek/Siscia 52. (Horvátország)

(6. tábla 4)

Ép, bronz fibula. H: 5,3 cm Sz: 2,5 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: --

Irod.: Košćević 1980, 46, T. IV,28; T. XXXIV,3, Nr. 70.

147. Sisak/Sziszek/Siscia 53. (Horvátország)

(7. tábla 1)

Ép bronz fibula. H: 5,9 cm Sz: 2,5 cm

Típus: Feugère 22c = Erice Lacabe 21 = A 242.3.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3595

Irod.: Košćević 1980, 46, T. IV,29, Nr. 71.

148. Sisak/Sziszek/Siscia 54. (Horvátország)

(10. tábla 3)

Sérült, bronz fibula. Hiányzik a csukló szerkezet nagyobb része és a tűje. H: 7,8 cm Sz: 3,3 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3771

Irod.: Košćević 1980, 46, T. II,15; T. XXXV,13, Nr. 72.

149. Sisak/Sziszek/Siscia 55. (Horvátország)

(6. tábla 5)

Ép, bronz fibula. H: 4,7 cm Sz: 2,3 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3633

Irod.: Kovrig 1937, T. XX,9; Košćević 1980, 46, T. IV,27; T. XXXV,15, Nr. 73.

150. Sisak/Sziszek/Siscia 56. (Horvátország)

(5. tábla 1)

Felületén sérült, kopott, szerkezetileg ép, bronz fibula. H: 4,1 cm Sz: 1,8 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: AM, Zágráb

Ltsz.: RI 3592

Irod.: Košćević 1980, 46, T. VI,41, Nr. 74.

151. Sisak/Sziszek/Siscia 57. (Horvátország) (11. tábla 2)  
 Ép, bronz fibula. H: 6,2 cm Sz: 2,8 cm  
 Típus: Ettlinger 30 = Riha 5.4. = Feugère 22d = Erice Lacabe 22 = A 242.4.  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: --  
 Irod.: Košćević 1980, 46, T. II,10; T. XXXIV,2, Nr. 75.
152. Sisak/Sziszek/Siscia 58. (Horvátország) (10. tábla 1)  
 Bronz fibula kettős tűvel. Hiányzik az egyik tű egy része és az ívelt kengyelen egy cilindrikus tag. H: 7,9 cm Sz: 2,5 cm  
 Típus: Ettlinger 30 = Riha 5.4. = Feugère 22d = Erice Lacabe 22 = A 242.4.  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3689  
 Irod.: Košćević 1980, 46, T. II,13; T. XXXIV,12, Nr. 76.
153. Sisak/Sziszek/Siscia 59. (Horvátország)  
 Ép, bronz fibula. H: 6,1 cm Sz: 2,6 cm  
 Típus: A 242  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3685  
 Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 77.
154. Sisak/Sziszek/Siscia 60. (Horvátország)  
 Ép, bronz fibula. H: 4,7 cm Sz: 2,3 cm  
 Típus: A 242  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3326  
 Irod.: Košćević 1980, 46, Nr. 78.
155. Sisak/Sziszek/Siscia 61. (Horvátország)  
 Bronz Aucissa fibula. [CC]ARILL[V]S felirat olvasható rajta.  
 Típus: A 242  
 Őh.: AM, Zágráb  
 Ltsz.: RI 3729.  
 Irod.: Marović 1961, 109. Nr. III,7.
156. Sisak/Sziszek/Siscia 62. (Horvátország)  
 Bronz fibula. H: 4,1 cm  
 Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.  
 Ltsz.: KHM  
 Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 50.
157. Sisak/Sziszek/Siscia 63. (Horvátország)  
 Bronz fibula. H: 6,3 cm  
 Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.  
 Ltsz.: KHM, 4468  
 Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 52.

158. Sisak/Sziszek/Siscia 64. (Horvátország)

Bronz fibula, C. CARINVS felirattal. H: 5,6 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: KHM, Wien,

Ltsz.: 2724.

Irod.: Patek 1942, 195, Nr. 1.

159. Sisak/Sziszek/Siscia 65. (Horvátország)

Bronz fibula. H: 6,5 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Ltsz.: KHM

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,11-es típus/Nr. 2.

160. Sisak/Sziszek/Siscia 66. (Horvátország)

Bronz fibula. H: 6,0 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: KHM, Wien

Ltsz.: 19013

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,11-es típus/Nr. 3.

161. Sisak/Sziszek/Siscia 67. (Horvátország)

Bronz fibula. H: 6,2 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: NHM, Wien

Ltsz.: 4468

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 21.

162. Sisak/Sziszek/Siscia 68. (Horvátország)

Bronz fibula. H: 4,8 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: KHM, Wien

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,36-os típus/Nr. 1.

163. Sisak/Sziszek/Siscia 69. (Horvátország)

Bronz fibula. H: 5,0 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: KHM, Wien

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,36-os típus/Nr. 2.

164. Sisak/Sziszek/Siscia 70. (Horvátország)

Bronz fibula. H: 6,0 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: KHM, Wien

Ltsz.: 4465

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,36-os típus/Nr. 3.

165. Sisak/Sziszek/Siscia 71. (Horvátország)

Bronz kéttagú, öntött fibula, AVCISSA felirattal. H: 4,5 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Ltsz.: KHM, Wien

Irod.: Patek 1942, 195.

#### **166. Százhalombatta/Matrica (Fejér m.)**

Erősen hajlított, árkolt, lapos kengyelű fibula. A fedlapon pálmalevél díszítés, két oldalán félköralakú kivágások. H: 5,5 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b2 = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh: MNM

Irod.: Kovrig 1937, 43, Taf. IV,36.

#### **167. Szombathely/Savaria 1. (Vas m.)**

(5. tábla 5; 29. tábla 2-4)

Bronz kéttagú öntött fibula AVCISSA felirattal. Kisebb sérülésekkel: a tű vége, s a tűtartó pereme letört, a tűt rögzítő stift az egyik záró gombbal hiányzik. Kengyele lapított szalag formájú, D ívű, felületén 1-3-1 borda fut, melyek közül a felezőtengelyben futót beponcolt ferde rovátkasor díszíti. A kengyelt egy lépcső választja el a tűtartótól, amely rövid, zömök kiképzésű, egy lépcsőt követő lapított félgömb alakú gombban végződik. A felirat egy részének olvasását nehezíti a fibula egész felületén megfigyelhető korrózió, a felirat látható részei: AVC S.

H.: 5,48 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b2 = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Ltsz.: SM Iseum 2003/5752.

Irod.: Közöletlen, Sosztarits Ottó ásatása, 2002.

#### **168. Szombathely/Savaria 2. (Vas m.)**

(5. tábla 6; 29. tábla 5-6)

Bronz öntött kéttagú fibula. A vas tűtengelyt rögzítő egyik gomb hiányzik. Kengyele kerek átmenetű, D formában ívelődik. Hossztengelyében egy borda fut, felületén ferdén bekarcolt rovátkasorral. A rövid, zömök, háromszög alakú tűtartó egy lépcsővel tagolt, kissé kúpos gombbal zárul. H.: 4,32 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b1 = Rey-Vodoz 5.2. = Buora-Candissio 11 = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Ltsz.: SM Iseum 2002/1525

Irod.: Közöletlen, Sosztarits Ottó ásatása, 2002.

169. Sremska Mitrovica/Szávaszentdemeter/Sirmium (Szerbia)

(5. tábla 1)

Bronz, kéttagú, öntött fibula. A kengyel íve mély, szabályos, rajta két borda vésett díszítéssel. A kengyel lemezének széle recézett, vége profilált gombban végződik. Tűtartója töredékes, tije hiányzik. H: 4,0 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Lk.: 1. zóna, 1a lelőhely, égett meszes és salakos járósínt alatt.

Öh.: MSS

Ltsz.: 61

Irod.: Brukner 1976, 38-39, T. XIV,2; Brukner 1982-83, 5-31, T. X,4; XI,2a-b;  
Brukner/ Dautova-Ruševljan/Milošević 1987, 98.

170. Surduk/Szurdok/Rittium (Szerbia)

Bronz. H: 6,0 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh: AMZ, Zágráb

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus, Nr. 9.

### 171. Schützen am Gebirge 1. (Ausztria)

(5. ábra 7)

Bronz. A kengyel végén pont-kördíszítés, közötté bepecsételt írás CCARIL (CARTILIUS). A kengyel D alakú, recézett díszű, közében bevésések. Tűtartója zárt, háromszögalakú, gombban végződik. H.: 6,8 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Irod.: FÖ 21, 1982, 274, Abb. 725.

### 172. Schützen am Gebirge 2. (Ausztria)

(5. ábra 3)

Bronz. A kengyel közepén és szélén gyöngysor daíszes középborda. Tűtartója gombban végződik. H.: 4,3 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Irod.: FÖ 18, 1979, 423, Abb. 416.

### 173. Schützen am Gebirge 3. (Ausztria)

Bronz. A kengyel közepén és szélén gyöngysor daíszes középborda. Tűtartója gombban végződik. H.: 7,4 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Irod.: FÖ 20, 1981, 479, Abb. 506.

174. Velemszentvid (Vas m.)

(5. ábra 4)

Bronz Aucissa fibula , tüje hiányzik. A kengyel első fele erősen ívelődő félkör alakú , a tűtartó felett bikónikus, majd csúcsosodó gombban végződik. H.: 7,2 cm Sz: 1,4 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: SM

Irod.: Miske 1907, LXX,1; Kovrig 1937, 41, Taf. IV,31.

175. Zalalövő/Salla 1. (Zala m.)

(1. tábla 5; 29. tábla 1)

Kéttagú bronz fibula. Hiányoznak a tengely rögzítését szolgáló hüvelyvégi gombok, tűtartója sérült. A hüvely fölött a kengyel kiszélesedő részén cikk-cakk alakban bekarcolt minta fut. A kengyelt hosszában hármassal osztja meg, közepén bevéssett háromszögminta fut végig. A háromszög alakú tűtartó végén kis lépcsővel kapcsolódó, enyhén lapított gomb ül.

H: 5,19 cm Sz: 2,45 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: GM

Ltsz.: 88.1.1.

Irod.: Berecz 1991, 77-78, Abb. 1.

176. Zalalövő/Salla 2. (Zala m.)

(1. tábla 6)

Kéttagú bronz fibula. A hüvely végén egyik zárógomb letört. A kengyel tűszerkezet felőli, kiszélesedő részén két keresztborda fut. A félkörösen hajló lapos keresztmetszetű kengyel hosszában 3-3 borda fut. A kengyel a tűtartó felett háromszög keresztmetszetű, melyhez háromszög alakú tűtartó csatlakozik. A tűtartó végén egy kis lépcsővel csatlakozó nagy gömbölyű gomb ül. H: 5,64 cm Sz: 3,09 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: GM

Ltsz.: 88.1.2.

### **Irod.: Berecz 1991, 77-78, Abb. 1.**

177. Zalalövő/Salla 3. (Zala m.)

(1. tábla 7)

Kéttagú bronz fibula. A hüvely végén a két zárógomb hiányzik. A kengyel tűszerkezet felőli, kiszélesedő részén kétoldalt bekarcolt kör, fölötte keresztborda fut, rajta ferdén bekarcolt rovátka-sorral. A kengyel D formában ívelődő első részén 1-3-1 borda fut, köztük a vájatokat bekarcolt ferde rovátka-sorok díszítik. H: 5,57 cm Sz: 2,68 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: GMZ

Ltsz.: 88.1.3.

Irod.: Berecz 1991, 77-78, Abb. 1.

178. Ismeretlen lelőhelyű fibula 1.

Bronz fibula. H: 7,2 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: MNM

Irod.: Patek 1942, 194, T. V, 12-es típus.

179. Ismeretlen lelőhelyű fibula 2.

Bronz fibula. H: 6,5 cm

Típus: Ettlinger 29 = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 20 = A 242.2.

Öh.: MNM

Irod.: Patek 1942, 194, T. V, 4-es típus/Nr. 1.

180. Ismeretlen lelőhelyű fibula 3.

Bronz fibula. H: 7,2 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: MNM

Irod.: Patek 1942, 194, T. V, 12-es típus/Nr. 1.

181. Ismeretlen lelőhelyű fibula 4.

Bronz fibula. H: 6,2 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Öh.: MNM

Irod.: Patek 1942, 192, T. V,3-as típus/Nr. 48.

182. Ismeretlen lelőhelyű fibula 5.

Bronz. H: 4,5 cm

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

Öh.: KHM

Irod.: Patek 1942, 194, T. V,12-es típus/Nr. 2.

183. Ismeretlen lelőhelyű fibula 6. (Pannonia)

Bronz. H: 5,3 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 2563.

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 4.

184. Ismeretlen lelőhelyű fibula 7. (Tolna megye)

Bronz. H: 5,0 cm

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.5. = Feugère 23 = Erice Lacabe 24 = A 242.6.

Öh.: WMM

Irod.: Patek 1942, 193, T. IV,32-es típus/Nr. 18.



## **2. Aucissa fibulák a Pannoniával szomszédos barbaricumban (B 1-22)**

### **1. Bratislava-Devín/Pozsony-Dévény (Szlovákia)**

**Bronz, kéttágú fibula. A tűtartó a tű hegyével, és a hüvelyt kétfelől záró gomb letört. A félkörösen ívelt, D alakú keresztmetszetű kengyel külső oldalán két szögletes keresztmetszetű hosszanti vályat közti borda fut, amelynek felületét vízszintes rovátkasor díszíti.**

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

**Irod.: Plachá/Pieta 1986, 339-357; Kolník 1991, 74, Abb. 3,4; Pieta/Plachá 1999, 181,**

**Abb. 2,8; 199, Abb. 13,8.**

### **2. Bratislava-Devín/Pozsony-Dévény (Szlovákia)**

Bronz, kéttágú fibula. Ép. A tűszerkezet fölött lapított félkör alakú, D formájú keresztmetszetű kengyel külső oldalán két hosszanti borda közti szögletes aljú vályatban hullámvonaldísz fut, a kengyel két oldalán keskeny bekarcolt rovátkasor van. A tűszerkezet fölött vékonyra nyújtott, és kiszélesedő felületen bepecsételt „*AVICIVT*” felirat két oldalát kerek áttörés, alul és felül filigrános dísz utánzó gyöngymintás borda zárja le. A tűtartó felett a kengyel íves szakasza két gyűrűtag között elhelyezett lapított félgömbös bordával zárul, az egyenes szakasz kétszeresen tagolt lépcsőt követő, nagyméretű félgömbös nagy méretű gombbal végződik.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

**Irod.: Kolník 1991, 74, Abb. 3,6; Pieta/Plachá 1999, 199, Abb. 13,7.**

### **3. Bratislava-Devín/Pozsony-Dévény (Szlovákia)**

Bronz, kéttágú fibula. Ép. A tűszerkezet fölött félkörösen ívelt, D keresztmetszetű, keskeny kengyelt egybeöntötték a tű rögzítését szolgáló hüvellyel, amelynek két oldalán kis kiemelkedő gyűrű van az A242.2. formánál megszokott gomb helyett. A kengyel és a hüvely közötti keskeny fedlapon félkörösen bepecsételt *CARTVLIVS* felirat olvasható, melyet két oldalt kerek áttörés fog közre. A kengyel íves szakaszát három gyűrű osztja meg, a köztük

lévő felületet váltott irányú, ferdén bekarcolt minta díszíti. A tűtartó a kengyellel egybeöntött, és nem nyújtott, mint az A242.2. változatnál, kisebb méretű lapított félgömb alakú gombbal zárul.

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

**Irod.: Kolník 1991, 74, Abb. 3,5; Pieta/Plachá 1999, 199, Abb. 13,9.**

#### **4. Bratislava-Devín/Pozsony-Dévény (Szlovákia)**

Bronz, kéttágú fibula. A tűszerkezet a tűvel, és a tűtartó letört. Az enyhén félkörös ívű trapéz alakú keresztmetszetű kengyel felületét közepén és két oldalt a kengyel hossz tengelyére merőlegesen sűrűn bekarcolt minta díszíti. A tűtartó felett egy lépcsővel tagolt félgömbös gomb ül.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Irod.: Pieta/Plachá 1999, 188, Abb. 7,6.

#### **5. Bratislava-Devín/Pozsony-Dévény (Szlovákia)**

Bronz fibularészlet. A hüvelycsuklós tűszerkezet a tűvel és a fedlappal maradt meg. A fedlapon két kerek áttörés közt bekarcolt fenyő minta ismétlődik kétszer.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Irod.: Pieta/Plachá 1999, 188, Abb. 7,1.

#### **6. Bratislava-Devínska Nová Ves/Pozsony-Dévényújfalú, I. lelőhely (Szlovákia)**

Bronz kis méretű kéttágú fibula. A tű a tengellyel letört, a tűtartó végén lévő gomb hiányzik. A keskeny, háromszög alakú keresztmetszetű, félkörösen ívelt kengyel díszítetlen. A hüvelyhez csatlakozó kis háromszög alakú fedlap díszítetlen.

Típus: Ettlinger 28 = Riha 5.1. = Feugère 22a = Rey-Vodoz 5.0. = Erice Lacabe 19 = A 242.1.

**Irod.: Elschek 1995, 45, Abb. 1,4; Elschek 1997, 231, Fig. 4.5,2.**

#### **7. Bratislava-Devínska Nová Ves/Pozsony-Dévényújfalú, I. lelőhely (Szlovákia)**

Bronz kéttágú fibulatöredék. A tű a tűszerkezettel, és a tűtartóval letört, a kengyelt félbahajlították. A szalagszerűen keskeny kengyel felületén két hosszanti keskeny vályat közti borda díszíti, amelyet ferde rovátkasor fed. A kengyel két oldalát a gyöngyözés utánzásaként kis, szimmetrikusan elhelyezkedő kúpos tagok díszítik.

Típus: Ettlinger 31 = Riha 5.3. = Feugère 22e = Erice Lacabe 23 = A 242.5.

**Irod.: Elschek 1995, 45, Abb. 1,8; Elschek 1997, 231, Fig. 4.5,3.**

#### **8. Bratislava-Devínska Nová Ves/Pozsony-Dévényújfalú, I. lelőhely (Szlovákia)**

Bronz kéttágú fibula, tűje hiányzik. A félkörösen ívelődő, szalagszerű kengyel két oldalát a gyöngydísz utánzó kis pont-kör ponc-sor díszíti, felületén két hosszanti V keresztmetszetű vályat közti bordán bekarcolt ferde rovátkasor fut. A tengelyt rögzítő hüvely nyújtott, a

zárógombok kicsik és laposak a hüvely két oldalán. A háromszög alakú tűtartó fölött a kengyel íves szakasza lépcsővel zárul, a tűtartó végén lépcsővel induló félgömbös gomb ül.

**Típus:** Feugère 22c = Erice Lacabe 21 = A 242.3.

**Irod.:** Elschek 1995, 45, Abb. 1,7; Elschek 1997, 231, Fig. 4.5,4.

#### **9. Drösing (Ausztria, Középső Morava völgy)**

Irod.: FÖ 1989, Abb. 620.

10. Gyula-Vasúti Homokbánya (Békés m.)<sup>1466</sup>

Az Aucissa feliratú fibula ismeretlen körülmények között került elő.

Típus: A 242

Irod.: Kovrig 1937, 15; Párducz 1941, Taf. X,1a-c.

#### **11. Malé Hradiško (Csehország, Felső Morava völgy)**

Bronz kéttágú fibula. Ép. A félkörös ívű trapéz keresztmetszetű kengyel két oldalát utólag két félkörös aljú hosszanti vályattal tagolták a peremen, a középső borda élén ferde bekarcolt pálcasor fut. A kengyellel együttöntött hüvely két oldalán kis hengeres zárótagok vannak. A háromszög alakú tűtartó lapos félgömbös gombbal záródik.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Irod.: Peškař 1972, T. 1:4.

#### **13. Mušov-Neurissen (Csehország, Felső Morava völgy)**

Bronz öntött kéttágú fibula. Ép. A félkörösen ívelt, trapéz alakú keresztmetszetű kengyel hosszában két oldalt utólag lemélyített, két-két félkörös aljú vályat tagolja. A kengyel hossz tengelyében közepén ugyancsak két félkörös átmetszetű vályat díszíti a borda felületét, a vályatok közt filigránt utánzó gyönszor fut. A kengyel kiszélesedő, hüvelytokhoz kapcsolódó téglalap alakú lapjának felületét két oldalt külső peremükön nyitott kerek áttörések zárják le, köztük bekarcolt, ismétlődő fordított V minta tölti ki a mezőt. Az alacsony, háromszög alakú tűtartó végén félgömbös gomb ül.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Irod.: Bálek/Šedo 1996, 406, Abb. 7,1.

#### **14. Mušov-Neurissen (Csehország, Felső Morava völgy)**

Bronz kéttágú fibula. Tüje letört. A félkörösen ívelt, szalagszerűen keskeny kengyelt hosszában két oldalt és közepén utólag lemélyített, két-két félkörös aljú vályat tagolja. A vályatok közt filigránt utánzó gyönszor fut. A kengyel kiszélesedő, hüvelytokhoz kapcsolódó

<sup>1466</sup> 1992-ben a gyulai járás topográfiai munkálatai közben részt vettem a gyulai Erkel Ferenc Múzeum leletanyagának revíziójában, melynek során az említett Aucissa fibulát nem találtuk meg.

téglalap alakú lapjának felületét két oldalt két kerek áttörés zárja le. Az alacsony, háromszög alakú tűtartó végén félgömbös gomb ül.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Irod.: Bálek/Šedo 1996, 406, Abb. 7,2.

### **15. Rabensburg (Ausztria, Középső Morava völgy) (5. ábra 2)**

Bronz Aucissa fibula. Szórvány.

A kengyel közepén középborda fut végig. Tűtartója gombban végződik.

Típus: Feugère 22c = Erice Lacabe 21 = A 242.3.

Irod.: FÖ 12, 1974, 107, Abb. 123.

### **16. Sierndorf an der March (Ausztria, Középső Morava völgy) (5. ábra 6)**

Aucissa fibula töredéke, a kengyelen középborda fut végig. Tűtartója háromszög alakú, egy kis gömbben végződik. H: 4,9 cm

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Irod.: FÖ 23, 1984, 304, Abb. 634.

### **17. Staré Hradiško (Szlovákia)**

Bronz kéttágú fibula. Ép. A tűszerkezet fölött félkörösen ívelt, szalagszerűen keskeny kengyelt hosszában két oldalt és közepén utólag leemélyített, két-két félkörös aljú vályat tagolja. A vályatok közt filigránt utánzó gyöngysor fut. A kengyel kiszélesedő, hüvelytokhoz kapcsolódó téglalap alakú lapjának felületét a hosszanti felező tengely vonalában négyszögletesen kiemelkedő borda tagolja, szélein filigránt utánzó horpasztott gyöngysor dísszel. Az alacsony, háromszög alakú tűtartó végén hengeres, alul és felül gyűrűvel díszített gomb ül.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Lk.: Kelta oppidum területén, az Augustus kori rétegben.

Irod.: Meduna 1961, Taf. 50.1; Peškař 1972, 66-67; Kolník 1991, 76, Abb. 4,4.

### **18. Szeged-Felsőpusztaszeri út 17. sír (Csongrád m.) (5. ábra 5)**

Bronz, öntött, kisméretű, kéttágú fibula. Ép. Az enyhén ívelődő, szalagszerűen keskeny kengyelt a tűszerkezet felőli oldalon két félköríves aljú, széles vályat osztja meg hosszában, köztük a kiemelkedő bordán és a tűszerkezet fölött ferdén beütögetett rövid pálcátágokból álló mintasor fut. A kis, hengeres hüvely végein nincsenek zárógombok. A keskeny, magas, háromszög alakú tűtartó végén lapított gömb formájú gomb ül.

Típus: Ettlinger 31. = Riha 5.5. = Feugère 23. = Erice Lacabe 24. = A 242.6.

Lk.: Aucissa fibula a jobb vállon.

Irod.: Párducz 1941, 17, Taf. XIV, 6a-b; Vörös 2003, 8.

### **19. Touchovice (Csehország)**

Aucissa fibula. A szalagszerűen vékony kengyelt két oldalt és középen hosszanti borda tagolja. A túszerkezetet befogadó hüvelyt lezáró gombok aprók, hengeresek. A Tűtartó fölött nagyobb, lapított gömb alakú gomb ül.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

Irod.: Svoboda 1948, 49; Motykova-Šneidrová 1963, T. XVI,8.

#### 20. Trebušice (Csehország)

Aucissa fibula, B1 időszakra keltezhető.

Típus: Ettlinger 29. = Riha 5.2. = Feugère 22b = Rey-Vodoz 5.2. = Erice Lacabe 19 = A 242.2.

**Irod.: Motykova-Šneidrová 1963, 61-62, T. XLIX,42; Beilage 3,22.**

#### 21. Veresegyháza (Pest m.)

(5.

ábra 8)

Aucissa fibula. A kengyelt két párhuzamos lemez alkotja, amelyket kereszt irányban, 14 sorban elhelyezett vízszintes, ezüstlemezzel fedett vasból készült tagok vesznek körül. A sima, tagolatlan fejlemez alacsonyan fekszik, visszahajló vége egy csövet képez, amelyben a tűt rögzítő tengely helyezkedik el. A fibula lába egy profilált gombban végződik, alatta a tűtartó. A fibula a nyak alatt, a nyakperec közelében helyezkedett el.

Irod.: Mesterházy 1986, 154-156, 141, Abb. 3,2; Abb. 7,2.

#### 22. Waltersdorf an der March (Ausztria, Középső Morava völgy)

Irod.: FÖ 1990, Abb. 1381.

## 2. Emailos fibulák Pannoniában (C 1-493)

### 1. Almásfüzitő/Azaum vicus (Komárom-Esztergom megye)

Öntött, bronz, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű emailos fibula. Tüje letört, keskeny, egyenes állású tűtartója van. A kengyelen csukott szárnyú galambot ábrázoltak, a tűszerkezet fölé nyúló farok háromszög, a szárnyak 3-3 téglalap alakú rekeszbe ültetett emailal díszített.

H: 4,5 cm Sz: 2,4 cm

Típus: IIC/1a2

Lk.: Horváth F. ásatása, 1998-2004.

Öh.: KDM

Ltsz.: -

Irod.: Dénes F.: A régmúlt árnyai – régészet a fotóművészetben. in: Diszciplínák határain innen és túl. Fiatal kutatók fóruma 2. (Szerk.: Balogh M.) Budapest 2007, 299-307.

### 2. Almásfüzitő/Azaum vicus (Komárom-Esztergom megye)

(8. típustábla

D/6)

Öntött, bronz, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű emailos fibula. Tüje letört, keskeny, egyenes állású tűtartója van. A kengyelen két, egymással szembe forduló állat látható a hasánál összenőve. A tűtartó felett egy hátraforduló ló, testén a kontúrt követően kialakított formájú hat, világos-, és sötétzöld emailozású rekesszel, a tűszerkezet felett egy előre néző, gyűrűbe tekeredő testű kígyó van. Az állatok szemét beponcolt pont-körrel jelölték, szájuk tátott, testükön a szörzetet, pikkelyt utólagos véséssel ábrázolták. H: 4,4 cm Sz: 2,65 cm V: 1-2 mm

Típus: II/D6

Lk.: Horváth F. ásatása, 2000. A 23. szelvényben, épület belsejének kavicsozásában volt.

Öh.: KDM

Ltsz.: -

Irod.: Horváth 2007, 295-304.

### 3. Árpás-Dombföld/Mursella 1. (Győr- Moson-Sopron m.)

(19. tábla 3)

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Jó megtartású. Tűtartóját kerek áttörés díszíti. A kengyelt egy élére állított rombusz alkotja, melyből két oldalt hossz tengelyének irányában plasztikusan kidolgozott hullőfeje, vízszintesen kerek tag nyúlik ki. Az utóbbiakban középen piros, körben narancsszínű email van. A rombuszon belül két háromszög alakú mezőben pontbetétes email figyelhető meg. H: 6,5 cm Sz: 3,6 cm

Típus: IB/3a2

Lk.: T. Szőnyi E. ásatása, 1986. A 72. szelvényben a folyosó alatti nagy gödörben volt.

Öh.: XJM

Ltsz.: 89.35.2.

Irod.: Közöletlen.

### 4. Árpás-Dombföld/Mursella 2. (Győr-Moson-Sopron m.)

(19. tábla 2)

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. A tűtartó széle és a tű hegye letört. A tűtartón kerek lyuk áttörés van. A kengyelt három élére állított négyszög alakú tag alkotja, amelyet bordák választanak el egymástól. A középső tagot két háromszög alakú lemezre

bontja egy vízszintes, lépcsős borda. A két kisebb négyszöget világoszöld és sárga pontbetétes email, a középső nagy elemet rekeszes email (középen piros, körben világoskék és sárga) fedi.

H: 6,5 cm Sz: 3,6 cm

Típus: IB/3b1

Lk.: T. Szőnyi E. ásatása, 1986. A 67. szelvény középső részén, a lyukacsos réteg elbontásából.

Öh.: XJM

Ltsz.: 89.35.1.

Irod.: Közöletlen.

### 5. Árpás-Dombföld/Mursella 3. (Győr- Moson-Sopron m.)

Fibulatöredék. A kengyelt alkotó rombusz alakú tagon középen vízszintesen bekarcolt hullámvonal fut. Az alatta, és fölötte elhelyezkedő háromszög alakú elemek csúcsai letörtek. Felületüket alul 3, felül két sorban háromszög alakú rekeszek alkotják, melyekbe középkék/bordó emailt helyeztek felváltva. H: 2,4 cm Sz: 1,7 cm

Típus: IB/3c1

Lk.: Terepbejárás, Mészáros V. gyűjtése.

Öh.: XJM

Ltsz.: Leltározatlan.

Irod.: Közöletlen.

### 6. Árpás-Dombföld/Mursella 4. (Győr- Moson-Sopron m.)

(19. tábla

10)

Bronz kétagú szorítóporfás csuklós szerkezetű fibula, tüje eltört, a tűt tartó vas stift rozsdás darabjai látszanak. A korongfibula kontúrján 8 pálcá alakú nyúlvány van. A kengyel középső harmada enyhén kiemelkedik, kettős kónikus gombbal zárul, melynek a végén ismét egy kis hengeres pálcagat van. A fennmaradó részt bemélyítették, körben peremmel látták el az email befogadására, amelyből csak fehér pasztanyomok maradtak fent. Tűtartója keskeny, egyenes állású. H: 3,4 cm

Típus: IIA/10f

Lk.: Terepbejárás, Mészáros V. gyűjtése.

Öh.: XJM

Ltsz.: Leltározatlan.

Irod.: Közöletlen.

### 7. Árpás-Dombföld/Mursella 5. (Győr- Moson-Sopron m.)

(19. tábla 7)

*Bronz kétagú szorítóporfás csuklós tűszerkezetű fibula, tüje letört. A tűtengely töredékesen maradt fenn. A korongfibula egész felületét világoszöld email borítja, amelybe középen és arányosan elosztva körülötte 6 félgömbös rekeszbe bordó pontbetétet ültettek. A tűtartó keskeny, egyenes állású. H.: 1,6 cm*

Típus: IIA/1a

Lk.: Terepbejárás, Mészáros V. gyűjtése.

Öh.: XJM

Ltsz.: Leltározatlan.

Irod.: Közöletlen.

### 8. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 1. (Ausztria)

Bronz, kétagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, kengyelének közepén vízszintesen elfektetett téglalap alakú lap képezi. Ezen két sorban kis szögletes rekeszekben

elhelyezett piros és zöld színű email van. A tűtartó és a tűszerkezet fölő egy-egy hengeresen kiképzett, lépcsőkkel tagolt elem nyúlik. H: 3,2 cm

Típus: IB/5a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 32 L

Irod.: Sellye 1939, 72, T. 19; Patek 1942, 206, T. XIV,11.

### **9. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 2. (Ausztria)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött, kengyelét egy balra néző, lépő szarvas alakú lap alkotja. Testén pontbetétes, világoszöld email látható. H: 3,5 cm

Típus: IIC/13a.

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: F.81.L

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,20; Patek 1942, 224, T. XXI,11.

### **10. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 3. (Ausztria)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Töredékes állapotú. A kengyelt egy jobbra futó nyúl alakú lap alkotja. A nyúl testét bemélyítették, amit emailal töltöttek ki. H: 3,9 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: SMP

Irod.: Sellye 1939, 78, T. XIII,5; Patek 1942, 223, T. XXI,13;

Bónis/Sellye 1988, 67, 10. kép,2

### **11. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 4. (Ausztria)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje indítása megvan, tűtartója sérült. A kengyelt egy hal formájú lap alkotja. A hal testét és farkát egymás mellé rakott piros és fehér emailos sávok díszítik. H: 4,7 cm Sz: 1,0 cm

Típus: IIC/9b

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 2961

Irod.: Sellye 1939, 80, T. XIII,26; Patek 1942, 224, T. XXI,9.

### **12. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 5. (Ausztria)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letörött, a kengyelt egy jobbra néző, álló oroszlán alkotja. Az oroszlán testén pontbetétes piros, zöld és világoszöld email borítás látható. H: 4,0 cm

Típus: IIC/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Irod.: Patek 1942, 223.

### **13. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 6. (Ausztria)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Töredékes. A kengyelt egy jobbra haladó párdücsöt ábrázoló lap alkotja, melynek testén apró, kerek mélyedésekben piros, zöld színű email van. Az állat szemét is email jelzi. H.: 3,1 cm

Típus: IIC/4



Lk.: Szórvány.

Öh.: SMP

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,21; Patek 1942, 221.

#### **14. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 7. (Ausztria)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Kengyelét egy jobbra vágatató ló alakú lap alkotja, amelyet félplasztikus formában dolgoztak ki. H: 3,2 cm

Típus: IIC/8b

Lk.: Szórvány.

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,19; Patek 1942, 220, T. XIX,14.

#### **15. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 8. (Ausztria)**

Öntött, bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű fibula. A kengyel négyzet alakú, amelynek közepén kerek rekeszben email nyomok vannak. A lap négy oldalának közepén 1-1 levél formájú tag van, amelyek rekeszeiben email nyomok találhatók. H: 4 cm

Típus: IIB/13a

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Irod.: Patek 1942, 48, T. XVII,1.

#### **16. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 9. (Ausztria)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letörött, a kengyelt kerek lap alkotja, amelyből hat egymástól egyenlő távolságra elhelyezett kerek tag áll ki. A lapot két mezőre osztja egy koncentrikus borda. A külső mezőt hat félkör alakú borda tovább tagolja, melyeket kék email tölt ki. A gomb körül kék a belső mező is. A fennmaradó csillag alakú részt piros email fedi. H: 4,0 cm

Típus: IIA/1h

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 30

Irod.: Patek 1942, 49, 210, T. 14.

#### **17. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 10. (Ausztria)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött fibula. Ép jó megtartású. Kengyelét egy befelé ívelt oldalú hatszög alakú lap alkotja, amelynek csúcsain gombok ülnek. A lemez közepén kerek rekeszben piros, körben kék email van. H: 3,2 cm

Típus: IIB/3c

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 30L

Irod.: Sellye 1939, 60; Patek 1942, 210.

#### **18. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 11. (Ausztria)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött fibula. A kengyelét egy kerek lap alkotja, melyen sakktábla alakban piros-kék email figyelhető meg.

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Irod.: Patek 1942, 211.

### **19. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 12. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt ovális lap alkotja, melynek külső harmadában borda fut a körbe. Középen egy ugyancsak ovális mélyedés van. A fibula szélén nyomokban fehér email látható. H: 3,8 cm

Típus: IIB/4a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 68

Irod.: Sellye 1939, 22, T. 24; Patek 1942, 49-50, 211, T. XV,22.

### **20. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 13. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt ovális lap alkotja, melynek külső harmadában borda fut a körbe. Középen egy ugyancsak ovális mélyedés van. H: 3,5 cm

Típus: IIB/4a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 87

Irod.: Sellye 1939, 22, T. 24; Patek 1942, 49-50, 211, T. XV,22.

### **21. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 14. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyet piros, emailos svasztika díszít, ezt körben fehér email övezi. H: 3,6 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 26

Irod.: Sellye 1939, 54, T. V,10; Patek 1942, 49-50, T. XV,29.

### **22. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 15. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú korongfibula. Tüje letört. A kengyelét egy kerek lap alkotja, melynek közepén egy kerek tag emelkedik ki. A lap külső harmadában egy borda fut körbe, felosztva a felületet. A külső harmadban piros és fehér sakktábla-mintás millefiori ül a rekeszekben, a belső harmadban fehér emailos alap figyelhető meg. A gomb közepén világoszöld email van egy kis kiemelkedő kerek rekeszben. Á: 3,1 cm

Típus: IIA/4a

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 25.

Irod.: Sellye 1939, 56; Patek 1942, 212, T. V,23.

### **23. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 16. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú emailos fibula. A korong alakú kengyel közepén kiemelkedik egy gomb. A korong széléhez négy kerek tag csatlakozik, bennük emailozás nyomai. Á: 2 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Irod.: Sellye 1939, 61.

**24. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 17. (Ausztria)**

Öntött, bronz, rugós tűszerkezetű, emailos fibula. A kengyelét egy kerek lap alkotja, amelynek felületét két koncentrikus kör osztja három mezőre. H: 4,1 cm

Típus: IIA/12a

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 13

Irod.: Patek 1942, 214.

**25. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 18. (Ausztria)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. A kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyen kereszt alakban elhelyezett virágszirm alakú díszítés van. Á: 3,8 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 24

Irod.: Sellye 1939, 54, T. X,11; Patek 1942, 215.

**26. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 19. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött. A kengyelét egy kerek lap alkotja, melyből szimmetrikusan elrendezve hat kis kerek tag nyúlik ki. A kengyel közepe kúposan kiemelkedik, közepén egy kerek rekesz van. A kis kerek tagokban és a középső rekeszben fehér email-nyomok figyelhetők meg. Á: 1,9 cm M: 1,9 cm

Típus: IIA/4f

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 28L

Irod.: Sellye 1939, 64; Patek 1942, 49-50, 213.

**27. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 20. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja. H: 4,3 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: EB 91

Irod.: Patek 1942, 226.

**28. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 21. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja. H: 3,5 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E.L.27.

Irod.: Patek 1942, 226.

**29. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 22. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja. H: 2,9 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E.37.

Irod.: Patek 1942, 226.

### **30. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 23. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tütartója háromszög alakú, kerek lyukkal áttört. Kengyelét egy ívelt téglalap alakú lap alkotja, melynek végén a tütartó fölött tagolt gomb van. A tüszerkezet fölél félig nyitott tok nyúlik. A kengyelen kis tölgyfalevél alakú bemélyedésben piros email-nyomok vannak. H: 5,0 cm

Típus: IA/6b2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 121.1894.1.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 63, 2. kép,1.

### **31. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 24. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, amelynek négy sarkán egy-egy kerek, oldalai közepén pedig levél alakú tag volt. A lap felszínén két kerek rekeszben két email van. A lemez alsó és felső szélét egy-egy leveles ág díszíti, amelyet fehér email vesz körül. A tüszerkezet fölötti kerek tagban is fehér email figyelhető meg. H: 4,8 cm

Típus: IIB/1a6

Öh.: CM

Ltsz.: EV 68.

Irod.: Patek 1942, 209, T. XV,7.

### **32. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 25. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melynek négy sarkán egy-egy koncentrikus körökkel díszített kerek tag van. A tütartó és a tüszerkezet fölél nyúló tagokhoz áttört kerek pántok is csatlakoznak. H: 3,0 cm

Típus: IIB/1a4

Lk.: Szórvány.

Öh.: Komárom

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 48, 209, T. XV,4.

### **33. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 26. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelének közepén egy rombusz alakú lemez van, melyet az oldalakkal párhuzamos bordák mezőkre tagolnak és ezekben nyomokban emailberakás figyelhető meg. Tüszerkezetét egy hengeres hüvely rögzíti. A tütartó fölél plasztikusan kidolgozott teknősféj nyúlik, amely egy erősen kiugró lépcsővel kapcsolódik a laphoz. H: 4,3 cm Sz: 1,9 cm

Típus: IA/13a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 31 L

Irod.: Sellye 1939, 74; Patek 1942, 47, 208.

### **34. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 27. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelének közepén egy rombusz alakú lemez van, melyet az oldalakkal párhuzamos borda két mezőre tagol és emailberakás figyelhető meg. Tűszerkezetét egy hengeres hüvely rögzíti. A tűtartó fölé plasztikusan kidolgozott teknősfej nyúlik, amely egy erősen kiugró lépcsővel kapcsolódik a laphoz.

H: 3,2 cm Sz: 1,6 cm

Típus: IA/13a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: B 1103 L

Irod.: Sellye 1939, 74; Patek 1942, 47, 208.

### **35. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 28. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy küllős kerék alakú lap alkotja. A tű fölé egy kis kerek fül nyúlik, mely sérült. A lapon körben kis szögletes rekeszben piros, kék és fehér email váltja egymást. Á: 5,6 cm

Típus: IA/5

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 65 V

Irod.: Sellye 1939, 51, T. III,18; Patek 1942, 226.

### **36. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 29. (Ausztria)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy küllős kerék alakú lap alkotja. A tű fölé egy kis kerek fül. A lapon körben kis szögletes rekeszben piros és fehér email váltja egymást. Á: 4,3 cm

Típus: IIA/5b

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: E 34 B

Irod.: Sellye 1939, 51; Patek 1942, 226-227. (képet nem közöl)

### **37. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 30. (Ausztria)**

Emailos korongfibula, peremén nyolc kiugró zománcos tag. Lapját körbe futó borda osztja két mezőre. A szélsőben négy pontokkal elválasztott pelta alakú mező, amelyen a piros emailbetét csak nyomokban látszik. Á: 4,4 cm

Típus: IIA/1f

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Irod.: Sellye 1939, 63.

### **38. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 31. (Ausztria)**

Kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött bronz fibula. Tüje hiányzik. Kengyelét közepén egy hosszában elhelyezett téglalap alkotja, amelynek középső részén szögletes rekeszben elhelyezett email, felső és alsó harmadában virágszerűen kiképzett rekeszekbe ültetett

millefiori található. A túszerkezet és a tűtartó fölé egyaránt plasztikusan kidolgozott teknősbékafej nyúlik ki. H: 5,4 cm Sz: 2,3

Típus: IB/4a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: F 96 L

Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,24; Patek 1942, T. XIV,12.

### **39. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 32. (Ausztria)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós túszerkezetű ívfibula. Tüje letört, háromszög alakú tűtartója magas. Kengyele közepén négyzetes alakú mezőben kerek rekeszben email van, a tűtartó és a túszerkezet fölé íves háromszög alakú tag nyúlik, melyben két oldalt félhold, alul közepén háromszög, fölül közepén félgömb alakú rekesz van, sajnos, az email kihullott.

H.: 4,3 cm Sz.: 1,8 cm

Típus: IB/7a

Lk.: Szórvány, 1984.

Öh.: CM

Ltsz.: 17389

Irod.: M. Seelos: Berichte 2. Fibeln. Carnuntum Jhb. 1986 (1987) 265-270.

### **40. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 33. auxiliáris tábor (Ausztria)**

Bronz, kéttagú, öntött hüvelycsuklós túszerkezetű ívfibula. Tüje vége letört, közepes méretű háromszög alakú tűtartója van. A tűtartó felett a kengyel többszörösen tagolt, a lépcsők pereme bekarcolt pálcasorral van díszítve, a túszerkezet felé felülnézetben kiszélesedik, oldalnézetben szalagszerűen elkeskenyedik, a felületén téglalap alakú mező van lemélyítve az email befogadására, benne hosszában két kiemelkedő hullámvonal formájú rekeszosztó taggal. H.: 4,0 cm Sz.: 1,8 cm

Típus: IA/6b1

Lk.: Q338, -60 cm, a Kr. u. 1. sz-i kőtábor sóderrétegéből.

Öh.: CM

Ltsz.: 5524

Irod.: Stiglitz 1987, 193-225.

### **41. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 34. auxiliáris tábor (Ausztria)**

Bronz, öntött, kéttagú, hüvelycsuklós túszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, magas tűtartója háromszög alakú, fölötté a kengyel stilizált hullófejen végződik. A kengyel többi részét egy közepén megtört ív rombusz alakú tag alkotja, melynek felső, és alsó harmadát egyaránt 6-6 háromszög alakú rekesz fedi, melyeket egy nagyobb háromszög alakjában rendezték el.

H.: 4,5 cm Sz.: 2,1 cm

Típus: IA/13a1

Lk.: Q42, -80 cm, a faperiódus feletti római kori humuszból.

Öh.: CM

Ltsz.: 4550

Irod.: Stiglitz 1987, 193-225.

### **42. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 35. auxiliáris tábor (Ausztria)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós túszerkezetű ívfibula. Ép. Közepes magasságú tűtartója trapéz formájú. A téglalap alakú kengyel alul és fölül keskeny, profilált tagban végződik. A középső tagot alul és felül két-két téglalap alakú áttörés osztja meg, az egyik alsó

áttörés felezővonalába kis bronz tengelyen horpasztott oldalú gyöngyöt helyeztek. Középen az áttöréseket egy fektetett téglalap alakú mező választja el, amelybe ovális rekeszeket mélyítettek az email befogadására. H.: 4, 6 cm Sz.: 1,3 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Q235, -60 cm, a kavicsrétegből

Öh.: CM

Ltsz.: 4648

Irod.: Stiglitz 1987, 193-225.

#### 43. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 36. canabae (Ausztria)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, közepes nagyságú háromszög alakú a tűtartója. A kengyelnek a tűtartó és a tűszerkezet fölé nyúló tagja profilált pálca alakú. A kengyel középső tagja középen kifelé ívelődő, abban a vonalban csúcsaikkal egymással szembe fordított háromszögek vannak: két sorban három, a szélsőkben piros, a középsőben világos zöld emailal. H.: 3,1 cm Sz.: 1,6 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: A legióstábornoktól délre, canabae, 691. parcella, szántás után előkerült szórvány, 1978.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Ch. Farka/M. Grünewald: Berichte. Niederösterreich. FÖ 18, 1979, 435.

#### 44. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 37. civilváros (Ausztria)

*Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört, közepes magasságú tűtartója sérült. Az élére állított rombusz alakú kengyel alsó és felső sarkából egy-egy stilizált állatfej alakú tag nyúlik ki, két oldalt egy-egy kerek tag nyúlik ki, bennük emailos rekesszel. A kengyel közepét teljes egészében lemélyítették, benne két nagyobb, és két kisebb pontbetét számára kialakított kerek rekesszel. H.: 5,9 cm Sz.: 3,8 cm*

Típus: IIB/1a7

Lk.: SO 3/86, R/80, - 45 cm, a nyugati fal előtti déli profilból.

Öh.: CM

Ltsz.: P19/86

Irod.: W. Jobst/E. Rudolf/A. Dinstl/D. Gabler/K. Knibbe/A. Rauchenwald: Carnuntum –

Zivilstadt 1986-1987. Carnuntum Jhb. (1987) 1988, 221-239.

#### 45. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 38. katonai amphiteatrumból keletre (Ausztria)

*Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, trapéz alakú tűtartója sérült. A kengyelt alkotó rombusz alakú lemez felületén saktábla alakban elrendezett email javarészt kipotyogott. H.: 2,4 cm Sz.: 2 cm*

Típus: IIB/1a1

Lk.: Szórvány a Mühlacker-völgyből.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Ch. Farka/H. Winter, FÖ 19, 1980, 498-499.

#### 46. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 39. Pfaffenberg (Ausztria)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje vége, és a keskeny, téglalap alakú tűtartó széle letört. Kerék alakú kengyeléből kereszt alakban négy félkörös nyúlvány indul. Bennük, és a középen lévő négyszögletes rekeszben email van. Átm.: 3,2 cm

Típus: IIA/5a

Lk.: Az aréna belsejéből, a bejárat környékéről, "P"-mező.

Öh: CM  
Ltsz.: 57/85  
Irod.: Jobst/Knibbe/Kremer 1987, 73, 75.

**47. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 40. Pfaffenberg ( Ausztria )**

Bronz, öntött, kétagú, hüvelycsuklós tüszerkezetű ivfibula. Tüje letört, közepes magasságú, téglalap formájú tűtartója széle sérült, rajta kerek áttörés van. A kengyel felső harmadában kerek rekeszben, az alsó, nagyobbik háromszög alakú harmadában trapéz alakú rekeszben van email. H.: 3,4 cm Sz.: 2,8 cm

Típus: IA/2b

Lk.: Az aréna belsejéből, szórvány.

Öh.: CM

Ltsz.: 22/85.

Irod.: Jobst/Knibbe/Kremer 1987, 73, 75.

**48. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 41. (Ausztria)**

Bronz, fekvő, fejét feltartva szembenéző bikafibula fekete/zöld emailos pontbetéttel. H.: 3 cm

Típus: IIC/15

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 113, T. 13,1.

**49. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 42. (Ausztria)**

Bronz, jobb felé lépő szarvas alakú fibula, szemét kerek rekeszbe ültetett, testét egymás alatt négy sorba elhelyezett, félhold alakú rekeszekbe helyezett piros pontbetét jelöli. H.: 2,9 cm

Típus: IIC/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 117, T. 13,4.

**50. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 43. (Ausztria)**

Bronz, jobb felé lépő szarvas alakú fibula, szemét kerek rekeszbe ültetett, testét egymás alatt négy sorba elhelyezett félhold alakú rekeszekbe helyezett piros pontbetét jelöli. H.: 2,9 cm

Típus: IIC/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 117, T. 13,5.

**51. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 44. (Ausztria)**

Bronz, vaddisznó alakú fibula, szemét piros pontbetétes email, testét egész felületén leemélyített rekeszben zöld email fedi. H.: 4 cm

Típus: IIC/7

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 123, T. 14,3.



52. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 45. (Ausztria)

Bronz párdúcfibula, szemeiben zöld, testén sötétkék pontbetéttel. H.: 4,2 cm

Típus: IIC/4

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 124, T. 14,1.

53. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 46. (Ausztria)

Bronz párdúcfibula, testén három sor pontbetéttel: a felső és az alsó piros, a középső kék emailal. H.: 3,8 cm

Típus: IIC/4

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 124-125, T. 14,2.

54. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 47. (Ausztria)

Bronz párdúcfibula, testén három sorban pontbetét: a felső és az alsó piros, a középső világoszöld színű emailal. H.: 3,8 cm

Típus: IIC/4

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 125, T. 14,3.

55. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 48. (Ausztria)

Bronz oroszlánfibula töredéke, testét piros pontbetét díszíti. H.: 2,8 cm

Típus: IIC/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 127, T. 14,3.

56. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 49. (Ausztria)

Bronz oroszlánfibula, szemén és testén a pontbetét piros keretben fehér emailal, testét egy kék színű emailos mező tölti ki. H.: 4,2 cm

Típus: IIC/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 127-128, T. 14,4.

57. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 50. (Ausztria)

Bronz pávafibula, farkán pálcátaggal kettéosztott emailosmező piros, a testén zöld emailmezőben pontbetét: barna szegélyben sárga (?) emailal. H.: 3,3 cm

Típus: IIC/1d2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 139, T. 15,3.

#### 58. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 51. (Ausztria)

Bronz bagolyfibula, testét kék emailmező fedi, benne piros pontbetéttel, szemeit zöld pontbetétes emailal

jelölték. H.: 3,3 cm

Típus: IIC/1c

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 140, T.15,1.

#### 59. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 52. (Ausztria)

Bronz bagolyfibula, testét kék emailos mező fedi fehér karimájú fekete pontbetéttel, szemeit piros pontbetét jelöli. H.: 3,3 cm

Típus: IIC/1c

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 141, T. 15,2.

#### 60. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 53. (Ausztria)

Bronz madárfibula, farkán három háromszög alakú rekesszel, bennük zöld emailal.

H.: 3,4 cm

Típus: IIC/1a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 141-142, T. 15,1.

#### 61. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 54. (Ausztria)

Bronz kétagú, öntött fibula belül húros, rugós tűszerkezettel. A rugónak egyik fele letört, a másik fele 3 menetes. A tűtartó közepesen magas, egyenes állású, jobbra forduló, trapéz alakú. A kengyelt alkotó, hal alakú lemezen a tűtartó felőli oldalon kialakított fejen az állat szemét pontbetétben közepén kék, a karimán piros email jelöli. A testet gerincként tagolja egy hosszanti kiemelkedés. A fejtől indulva jobb, és bal oldalt lévő deltoid formájú rekeszeket egymás mellé öntött, háromszög alakú zöld-piros email tölti ki, azt követi egy-egy háromszög alakú rekesz kék emailal. H.: 3,5 cm

Típus: IIC/9c2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 144, T. 15,3.

#### 62. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 55. (Ausztria)

Bronz öntött kétagú lapfibula. Szorítópofás csuklós tűszerkezetű, tűtartója keskeny, magas, háromszög alakú. A kengyelt alkotó, "S" alakban tekeredő hal (muréna?) testén végig négyszögletes rekeszekben váltakozva piros és zöld email van. H.: 5,9 cm

Típus: IIC/ 9a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 145-146, T. 15,5.

63. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 56. (Ausztria)

Bronz öntött kétagú lapfibula. Szorítópofás csuklós túszerkezetű, tűtartója keskeny, magas, háromszög alakú. A kengyelt alkotó hal testén három hosszanti árokban, szemén pontbetétben fehér emailos nyomok láthatók. H.: 4,5 cm

Típus: IIC/9c2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 146-147, T. 15,6.

64. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 57. (Ausztria)

Bronz öntött kétagú lapfibula. Szorítópofás csuklós túszerkezetű, tűtartója sérült. A kengyelt alkotó lap hal alakú testén keresztben négy félhold alakú rekesz van piros emailal. Elnagyolt kidolgozása. H.: 3,5 cm

Típus: IIC/9c2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 147, T. 15,8.

65. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 58. (Ausztria)

Bronz kétagú öntött fibula. Szorítópofás csuklós túszerkezetű, közepesen magas, trapéz alakú tűtartója egyenes állású. Ép. A kengyelt alkotó hal testét a körvonalat követően bemélyítették és világoszöld emailal töltötték ki, szemét zöld alapon piros email jelöli. H.: 4,5 cm

Típus: IIC/9c1

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 148, T. 15,9.

66. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 59. (Ausztria)

Bronz, kétagú, öntött fibula. Szorítópofás csuklós túszerkezetű, közepesen magas, trapéz alakú tűtartója egyenes állású. Ép. A kengyelt alkotó hal testét négy pár levél alakú rekeszben piros emailal díszítették. H.: 3,6 cm

Típus: IIC/9c2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 148, T. 213,10.

67. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 60. (Ausztria)

Bronz háromtagú lemezfibula, a középső, korong alakú kengyeltághoz plasztikusan kidolgozott madár csatlakozik nittel, körülötte piros, a külső részen egymás mellé öntve zöld és piros email van. A kengyelhez csatlakozó tagon két félhold alakú, a köztük lévő trapéz formájú rekeszben zöld email van, a külső kerek tagban piros az email. H.: 4,7 cm

Típus: IIB/24a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 157, T. 214,17.

68. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 61. (Ausztria)

Bronz békafibula, testét két rekeszben drapp email fedi, benne három-három pontbetéttel, közülük a külsők zöld,

a belsők barna emailal vannak kitöltve. H.: 3,5 cm

Típus: IIC/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 167, T. 216,1.

69. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 62. (Ausztria)

Bronz békafibula, testét két rekeszben drapp email fedi, benne három-három pontbetéttel, a külsők zöld, a belsők sárga emailal vannak kitöltve. Hátoldalán öntéshibás. H.: 3,6 cm

Típus: IIC/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 168, T. 216,2.

70. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 63. (Ausztria)

Bronz békafibula, testén két háromszög alakú mezőben piros emailal. H.: 3,3 cm

Típus: IIC/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 168, T. 216,3.

71. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 64. (Ausztria)

Bronz állatkompozíciós fibula, amelynek háromszög alakú rekeszeiben váltakozva piros és zöld email van. A kengyel kontúrja emlékeztet az amazonpajzs formájára. Rajta két, egymással szembe forduló, mellső végtagjukkal elrugaszzkodó állatot (kutyát?) ábrázoltak. H.: 3,5 cm

Típus: IID/2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 174, T. 217,2.

72. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 65. (Ausztria)

Bronz állatkompozíciós fibula, háromszög, és félhold alakú rekeszeiben váltakozva piros és zöld emailal. A kengyel kontúrja emlékeztet az amazonpajzs formájára. Rajta két, egymással szembe forduló, mellső végtagjukkal elrugaszzkodó állatot (kutyát?) ábrázoltak. H.: 2,2 cm

Típus: IID/2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 174-175, T. 217,3.

73. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 66. (Ausztria)

Bronz állatkompozíciós fibula, a szemek, fülek és a test világoszöld emailal van kitöltve.

H.: 2,1 cm

Típus: IID/5

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 175-176, T. 217,6.

74. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 67. (Ausztria)

Bronz ívfibula, kengyelén keskeny rekeszekben váltakozó piros és kék emailal. A kengyelhez egy stilizált hüllőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölött. H.: 3,3 cm

Típus: IA/6a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 177, T. 217,1.

75. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 68. (Ausztria)

Bronz ívfibula, kengyele közepén egy sorba rendezve nyolc rekesz van váltakozó színű emailal, a világoszöld maradt meg belőle. A kengyelhez egy stilizált hüllőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölött. H.: 3,2 cm

Típus: IA/6a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 177, T. 217,2.

76. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 69. (Ausztria)

Bronz ívfibula, kengyele középső, hosszanti sávjában öt rekeszben zöld emailal. A kengyelhez egy stilizált hüllőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölött. H.: 3,2 cm

Típus: IA/6a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 178-179, T. 217,3.

77. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 70. (Ausztria)

Bronz ívfibula, háromszög alakú kengyelén ugyanolyan rekeszekben váltakozva zöld és fehér email van. A kengyelhez egy stilizált hüllőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölött. H.: 4,3 cm

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 179, T. 218,4.

78. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 71. (Ausztria)

Bronz ívfibula, háromszög alakú kengyelét emailozták, mely kipotyogott. A kengyelhez egy stilizált hüllőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölött. H.: 3,4 cm

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 180, T. 218,5.

79. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 72. (Ausztria)

Bronz ívfibula, háromszög alakú kengyele ketté van választva, piros és kék emailal töltötték ki a rekeszeket. A kengyelhez csatlakozó kerek tagokat narancsszínű email fedi. H.: 4,7 cm

Típus: IA/4b

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 180-181, T. 218,6.

80. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 73. (Ausztria)

Bronz ívfibula, rombusz alakú kengyele zöld emailal van kitöltve, közepén kerek rekeszben piros email van. A kengyelhez egy stilizált hüllőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölé.

H.: 3,6 cm

Típus: IA/13a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 181, T. 218.7.

81. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 74. (Ausztria)

Bronz ívfibula, rombusz alakú kengyelén zöld emailos nyomokkal. A kengyelhez egy stilizált hüllőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölé. H.: 4,4 cm

Típus: IA/13a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 182, T. 218.8.

82. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 75. (Ausztria)

Bronz ívfibula, négyzet alakú kengyelén András-kereszt alakban négy levél formájú rekesz van, abban piros emailal. A kengyelhez egy stilizált hüllőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölé. H.: 3,3 cm

Típus: IA/8

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 182, T. 218.9.

83. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 76. (Ausztria)

Bronz ívfibula, négyzet alakú kengyeléből az email kihullott. A kengyelhez egy stilizált hüllőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölé. H.: 3,7 cm

Típus: IA/8

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 183, T. 218.10.

84. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 77. (Ausztria)

Bronz lemezfibula, korong alakú kengyelén körben öt kerek tag van, a hatodik helyén állatfej alakú nyúlvány van. A korong alakú kengyelt egy bordával két mezőre bontották, a belsőben piros, a külsőben kék email van, utóbbiban öt piros pontbetét látható. H.: 4 cm

Típus: IIB/15b

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 184, T. 218.11.

85. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 78. (Ausztria)

Bronz lemezfibula, négyzet alakú kengyele világos színű emailt mutat. H.: 2,9 cm

Típus: IIB/16

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 184-185, T. 218,12.

86. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 79. (Ausztria)

Bronz ívfibula, téglalap alakú kengyelének alsó és felső harmada áttört, középen két sorban élére állított rombusz alakú rekeszekben piros és zöld email váltakozik. H.: 3,6 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 186, T. 218,1.

87. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 80. (Ausztria)

Bronz lemezfibula, rombusz alakú kengyele két oldalt lévő sarkán fehér emailos kerek, alul és felül stilizált állatfejek vannak. A kengyel középső harmadát sakktabla mintájú kék/fehér email díszíti, a fennmaradó két háromszög alakú mezőben piros az email. H.: 3,4 cm

Típus: IIB/1a7

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 187-188, T. 218,3.

88. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 81. (Ausztria)

Bronz lemezfibula, fehér emailos korong alakú kengyele alul és felül állatfejben végződik.

H.: 2,9 cm

Típus: IIB/17

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 188, T. 218,4.

89. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 82. (Ausztria)

Bronz lemezfibula, félig ló, félig hal alakú kengyelén világoszöld email van, benne kék-világos zöld pontbetéttel. H.: 4,2 cm

Típus: IIC/11

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 200, T. 21,27.

90. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 83. (Ausztria)

Bronz lemezfibula, nyúl alakú kengyeléből az email kiesett. H.: 2,2 cm

Típus: IIC/2b

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 205, T. 221,8.

91. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 84. (Ausztria)

Bronz lemezfibula, nyúl alakú kengyelében a két egymás felé néző nyúl alakú rekesz világoszöld emailozású, a köztük levő répa alakú rekeszből kihullott az email. H.: 2,3 cm

Típus: IIC/2b

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 205, T. 221,11.

92. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 85. (Ausztria)

Bronz kéttágú lemezfibula, szorítópfás csuklós tüszerkezettel. Tüje és tűtartója letört. A kengyelt alkotó élére állított rombusz alakú lemez tüszerkezet, és tűtartó feletti sarkán kerek tagok ülnek, kis kiegészítő karikákkal, utóbbiak, valamint a két másik sarkon ülő kerek tagok letörtek. H.: 2,3 cm

Típus: IIB/1a4

Lk.: Szórvány.

Öh.: Museum Moravsky Krumlov.

Irod.: Peškař 1972, 100, T. 173,2.

93. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 86. (Ausztria)

Bronz madárfibula, szorítópfás csuklós tüszerkezettel, alacsony, téglalap alakú tűtartóval. A madár feje félplasztikusan kidolgozott, a testét alkotó lemez a tüszerkezet fölött a farkat kis trapéz alakú taggal jelzi, benne 3 háromszög alakú rekeszben emailal, a szárnyakat és a törzset három összekapcsolódó csepp alakzat alkotja, a két szélső cseppbe tettek emailt.

H.: 1,5 cm

Típus: IIC/1a2 változata

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Winter 1985/86, 343, T. 362,15.

94. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 87. (Ausztria)

Bronz madárfibula, szorítópfás csuklós tüszerkezettel, alacsony, téglalap alakú tűtartóval. A madár feje félplasztikusan kidolgozott, a testét alkotó lemez a tüszerkezet fölött a farkat kis trapéz alakú taggal jelzi, benne 3 háromszög alakú rekeszben emailal, a szárnyakat és a törzset három összekapcsolódó csepp alakzat alkotja, a két szélső cseppbe tettek emailt.

H.: 1,3 cm

Típus: IIC/1a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Winter 1985/86, 343, T. 362,17

95. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 88. (Ausztria)

Bronz madárfibula változata, szorítópfás csuklós tüszerkezettel, alacsony, tűtartója sérült. A madár feje ennél a változatnál hiányzik, a testét alkotó lemez a tüszerkezet fölött a farkat kis trapéz alakú taggal jelzi, benne 3 háromszög alakú rekeszben emailal, a szárnyakat és a törzset három összekapcsolódó csepp alakzat alkotja, a két szélső cseppbe tettek emailt.

H.: 1,8 cm

Típus: IIC/1a2 változata

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Winter 1985/86, 343., T. 362,16.

96. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 89. (Ausztria)

Bronz galambfibula plasztikusan kiemelkedő fejjel, kiterjesztett szárnyakkal. Szabadon álló, szorítópfás csuklós tüszerkezettel, alacsony, téglalap alakú tűtartóval. A tüszerkezet fölött a farkat kis trapéz alakú tag jelzi, benne 2 háromszög alakú rekeszben pontbetétes emailal, a



szárnyakat és a törzset három összekapcsolódó csepp alakzat alkotja, a két szélső cseppbe tettek 2-2 pontbetétes emailt. H.: 1,6 cm

Típus: IIC/1a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Winter 1985/86, 346, T. 364,26

97. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 90. (Ausztria)

Bronz plasztikusan kidolgozott úszó kacsát ábrázoló. A fej sérült. Szabadon álló, szorítópfás csuklós tüszerkezettel, alacsony, téglalap alakú tütartóval. A szárnyait kis, egymás mellett sűrűn sorakozó félhold alakú bemélyedésekbe váltakozva elhelyezett piros-kék emaillel jelezték, gerincét a tollakkal ellentétesen hajló, rövidebb félhold alakú piros emaillos bemélyedések, farktollait kis ék alakú rekeszek mutatják, folytatásukban kis lyukas nyúlvánnyal zsinór, vagy lánc befűzésére. H.: 2 cm

Típus: IIC/1a4

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Winter 1985/86, 358, T. 369,68

98. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 91. (Ausztria)

Bronz plasztikusan kidolgozott úszó kacsát ábrázoló fibula. Ép. Szabadon álló, szorítópfás csuklós tüszerkezettel, alacsony, téglalap alakú tütartóval. A szárnyait kis, egymás mellett sűrűn sorakozó félhold alakú bemélyedésekbe váltakozva elhelyezett piros-kék emaillel jelezték, gerincét a tollakkal ellentétesen hajló, rövidebb félhold alakú piros emaillos bemélyedések, farktollait kis ék alakú rekeszek mutatják, folytatásukban kis lyukas nyúlvánnyal zsinór, vagy lánc befűzésére. H.: 2,1 cm

Típus: IIC/1a4

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Winter 1985/86, 358-359, T. 369,69

99. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 92. (Ausztria)

Bronz nyúlfibula a test kontúráját követően elhelyezett emailozással. H.: 1,7 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 141, T. 171,23.

100. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 93. (Ausztria)

Bronz nyúlfibula a test kontúráját követően elhelyezett emailozással. H.: 3,1 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 142, T. 171,24.

101. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 94. (Ausztria)

Bronz nyúlfibula testén öt nagy háromszög alakú rekeszben elhelyezett emailozással.

H.:1,6 cm

Típus: IIC/2c

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 141, T. 171,21.

102. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 95. (Ausztria)

Bronz nyúlfibula testén öt nagy háromszög alakú rekeszben elhelyezett emailózással. H.:1,7 cm

Típus: IIC/2c

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 141, T. 171,22.

103. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 96. (Ausztria)

Bronz nyúlfibula a testén két egymással szembe fordított nyúl alakú rekesszel, közöttük répa alakú rekesz, bennük

email. H.: 2,9 cm

Típus: IIC/2c

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 143, T. 171,27.

104. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 97. (Ausztria)

Bronz nyúlfibula a test két egymással szembe fordított nyúl alakú rekesszel, közöttük répa alakú rekesz, bennük

email. H.:1,8 cm

Típus: IIC/2c

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 143, T. 171,28.

105. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 98. (Ausztria)

Jobb felé néző ló alakú fibula töredéke testén pontbetétes emailal. H.:2 cm

Típus: IIC/8a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 163-164, T. 15,40.

106. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 99. (Ausztria)

Jobb felé néző ló alakú fibula rugós tűszerkezettel, testén pontbetétes emailal. H.:3,3 cm

Típus: IIC/8a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1979, 97, T. 108,41.

107. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 100. (Ausztria)

Jobb felé néző, hasuknál összenőtt ló+hal, azaz hippocampus alakú fibula csuklós tüszerkezettel, a tüszerkezet felőli végén futó ló testén pontbetétes, a tütartó felőli hal farkán csepp alakú, hasán a testet követő kontúrú emailal. H.:3,3 cm

Típus: IID/8

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1979, 97, T. 108,41.

108. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum a legióstábor déli oldalán, 101. (Ausztria)

Bronz, öntött fibulatöredék. A fekvő, szembenéző párdúc testén pontbetétes email fehér színű. H.: 3,3 cm

Típus: IIC/4

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: H. Winter: Bad Deutschaltenburg. FÖ 20, 1981, 498, Abb. 551.

109. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 102. (Ausztria)

Bronz, öntött, kéttagú fibula. Jobb felé ugró nyúl farába harapó kutyával, mindkét állat testén 3-3 keskeny, téglalap alakú rekesz szolgál az email befogadására. H: 4,1 cm

Típus: IID/3b

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 149., T. 174,6.

110. Bad Deutschaltenburg/Carnuntum 103. (Ausztria)

Bronz, öntött, kéttagú fibula. Szabadon álló szorítópofás csuklós tüszerkezete ép. A kengyelt alkotó két, egymással szemben ülő állat (majom?) talpát összenyomja, s mellső végtagjaival egy kis, téglalap alakú tárgyat tart. Testükön kis sötétkék email pontbetét, szemük helyén piros pontbetét van. H: 2,2 cm Sz.: 1,8 cm

Típus: IID/7

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985-86, 175, T. 18,4.

111. Baracs/Annamantia (Fejér m.)

(19. tábla 8)

**Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula, tűje letört.**

Tűtartója, és a kengyelt alkotó kúp formájú öntött lap pereme sérült. A tűindításnál a fibulatest peremén kerek lyukat képeztek ki, valószínűleg lánc befűzésére. A fibula peremén téglalap alakú poncsor figyelhető meg, amit egy vájat választ el a fibulatest kúpos részétől. Ezen három koncentrikus bordával határolt sávban, háromszög alakú rekeszekben email díszítés látható. A külső sort 14 db piros, a középsőt 12 zöld, a belsőt 9 piros háromszög alkotja. Á: 3,5 cm

Típus: Patek E2, Kovrig 148-160, Collingwood Z, Exner III.21.=IIA/6a

Lk.: Szórvány. Visy Zs. és Révai Z. gyűjtése.

Öh.: IM

Irod.: Közöletlen.

### 112. Baranya m.

(14. tábla 6; 24. tábla 3,3)

Bronz, kéttagú fibula. Szorítópofás tűszerkezetű, tűje letört, keskeny tűtartója sérült. Korong alakú fibulatest alján kerek nyúlvány piros zománcal díszítve. Fibulatest közepén kúpos gomb emelkedik ki, körülötte egymást váltó trapéz alakú kék fehér színű zománc van.

H: 3 cm Sz: 2,24 cm

Típus: IIA/4b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.40.

Irod.: Közöletlen.

### 113. Batina/Kiskőszeg/Ad Militare 1. (Szerbia )

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tűtartója kerek áttörésekkel díszített. Kengyele téglalap alakú lemez, egyik hosszanti oldalán töredezett, középső harmadában kis rekeszekben vörös és zöld email-díszítéssel. A tűtartó felett a kengyel plasztikusan kidolgozott hüllőfejben végződik. H: 5,2 cm Sz: 1,5 cm

Típus: IA/6a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Kovrig 1937, 160-160a, T. 15; Sellye 1939, 71, T. X,9; Patek 1942, 202, T. XIII,3.

### 114. Batina/Kiskőszeg/Ad Militare 2. (Szerbia )

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Ép. jó megtartású. Kengyele nyújtott téglalap, amelyen kis téglalap alakú rekeszekben emailos dísz van (zöld, piros). Tűszerkezete fölül kis félkör alakú fedlap nyúlik szélén bekarcolt vonalakkal, egy erősen profilált lépcsővel kapcsolódik a kengyel középső részéhez, és ugyanilyen lépcső van a tűtartó felül is, amely egy plasztikusan kidolgozott teknősféjet köt össze a tengellyel. A háromszög alakú, magas tűtartón kis kör alakú áttörés van. H: 5,2 cm Sz: 1,8 cm

Típus: IA/3d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Kovrig 1937, 74, T. XV,160; Patek 1942, 205.

### 115. Batina/Kiskőszeg/Ad Militare 3. (Szerbia )

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tűje hiányzik, tűtartóját három kis kerek áttörés díszíti. Kengyelét egy áttört lap alkotja, melyhez fölfelé pelta és az ebből kiinduló két

inda csatlakozik és a végén ívelt oldalú, háromszög alakú tag zár le. A pelta és a háromszög alakú tagot piros email díszíti. H: 5,2 cm

Típus: IIB/23b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 78.1925.10.

Irod.: Sellye 1939, 314; Bónis/Sellye 1980, 74, 24. kép.

116. Bábolna

(18. tábla 2; 23.

tábla 4)

Bronz kéttagú madár alakú fibula. Szabadon álló szorítópfás tűszerkezetű, tűje hiányzik, tűtartója keskeny, sérült. A madár feje szintetikus megformált, kiemelkedő, a szem kis félgömb alakú bemélyedésében nincs email. A madár két kiterjesztett szárnyán, háromszög alakú rekeszben piros alapon sötétkék-fehér-sötétkék email van. A farktollakat két kisebb háromszög alakú piros emaillel kitöltött rekesz jelzi egy-egy pontbetét rekeszrel, amelyekből a zománc kipotyogott. A madár testén aranyozás nyomai fedezhetők fel.

H: 3,62 cm Sz: 1,96 cm

Típus: IIC/1a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.65.

Irod.: Közöletlen.

#### 117. Bieske 1.

(15. tábla 1; 28. tábla 7)

Bronz kéttagú fibula. Szabadon álló szorítópfás tűszerkezetű, tűje hiányzik. Széles tűtartója vége letörött. A fibulatest kerék alakú, hatküllős a középső korongos elem enyhén kiemelkedik, középtűt kerek bemélyedésben piros, körülötte 13 pont-betét világoszöld alapon fehér emaillel. Á: 3,58 cm

Típus: IIA/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.54.

Irod.: Közöletlen.

#### 118. Bieske 2.

(12. tábla 9; 27. tábla 3,2)

Bronz, kéttagú fibula, ép. Tűszerkezete zárt, hüvelycsuklós, melyben vas tengely fut. Tűje vége elgörbült, tűtartója balra forduló, hosszában trapéz alakú, ép. Fölötte a kengyel kis lapos gombban végződik, amely két lépcsővel csatlakozik a félbevágott henger alakú taghoz, mely egy újabb lépcsővel csatlakozik a tűtartó felé szélesedő trapéz alakú középső tagnál. A középső tag jobb és bal oldalán kiemelkedő 11-11 tagból álló hullámvonal fut. A belső trapéz alakú rekeszben fehér alapon 5 világoszöld pontbetét van. H: 3,76 cm Sz: 1,90 cm

Típus: IA/12a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Közöletlen.

#### 119. Bruckneudorf (Neusiedl am See, Ausztria)

Bronz, kéttagú ívfibula. Szorítópofas csuklós tűszerkezetű. Keskeny, háromszög alakú tűtartóján kis kerek áttörés van. Hal alakú zömök kengyelén a farok és a szemek emailozottak. Igényes kidolgozása. H.: 4,3 cm

Típus: IA/3c1

Lk.: Szórvány, a találó szerint sírok közeléből.

Öh.: Magángyűjtemény

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 143, 212.

#### 120. Budaörs-Kamaraerdei dűlő 1. (Pest m.)

Bronz, kéttagú, szorítópofas csuklós tűszerkezetű, ép lapfibula. A kengyelt alkotó ívelt oldalú négyszög alakú lemez négy sarka szíromszerűen ketté nyílik. A lap középső részén kör alakban árok fut, belső peremén ferde rovátkasorral. Ezen belül félgömb alakú bemélyedésben narancsszínű üvegpaszta nyomai láthatók. H.: 3,4 cm Sz.:3,2 cm

Típus: IIB/1b

Lk.: Római kori telep.

Öh.: FM

Irod.: Ottományi Katalin ásatása, 2002. Közöletlen.<sup>1467</sup>

#### 121. Budaörs-Kamaraerdei dűlő 2. (Pest m.)

Bronz, kéttagú, szorítópofas csuklós tűszerkezetű, peremén sérült lapfibula, tűje letört. A kengyelt alkotó élére állított négyzet alakú lap négy sarkán kerek nyúlvány ül, fehér üvegpaszta-nyomokkal. A lapot két, koncentrikusan elrendezett, lépcsőzetesen kiemelkedő, egyre kisebbedő négyzet alakú belső tag osztja meg. A legkiemelkedőbb tagot peremmel együtt öntötték, benne narancs, és fehér színű üvegpaszta nyomok figyelhetők meg.

H.: 2,8 cm Sz.: 2,32 cm

Típus: IIB/1a3

Lk.: Római kori telep.

Öh.: FM

Irod.: Ottományi Katalin ásatása, 2002. Közöletlen.

#### 122. Budapest-Albertfalva 1. (Pest m.)

Bronz, kéttagú, öntött, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. A tű, a kengyel tűtartóval együtt hiányzik. A kengyelt egy élére állított négyzet alkotja, szélein körbefutó bekarcolt pálcasorral, felületén öt szimmetrikusan elrendezett félgömbös bemélyedés van, bennük emailozás nyomaival. H.:3 cm Sz.:2,5cm

Típus: IA/13a2

Lk.: Vicus, XI. felület, ház D-i fele betöltéséből.

Öh.: BTM

Ltsz.: 95.1.972.

Irod.: Szirmai 2002, 307, 320, 3. kép/3.

#### 123. Budapest-Albertfalva 2. (Pest m.)

Bronz, kéttagú, öntött, szorítópofas csuklós tűszerkezetű lapfibula. A kengyelt alkotó ívelt oldalú négyzet formájú lemez szélei sérültek, közepén kis kerek áttörés van, körülötte három koncentrikus borda, közöttük emailozás nyomaival.

H.: 3,4 cm Sz.: 2,2 cm

Típus: IIB/1b

Lk.: Vicus III/A felület –50 cm.

Öh.: BTM

<sup>1467</sup> Köszönetet mondok az ásatónak, hogy közöletlen leleteit felhasználhattam.

Ltsz.: 95.1.930

Irod.: Szirmai 2002, 307, 328, 17. kép.

#### **124. Budapest/Aquincum 1.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik, tűtartója sérült, jó megtartású. A korong alakú kengyelt közepén kis kerek lyukkal áttört kerek tag alkotja, széléhez hat kis kerek tag csatlakozik. Ez utóbbiakban piros email nyomok, középtűt fehér email figyelhető meg. A: 2,9 cm

Típus: IIA/1f

Lk.: Szórvány.

Öh.: AM

Ltsz.: E 117

Irod.: Sellye 1939, 59, T. VIII,14; Patek 1942, 49-50, 212, T. XVI,3.

#### **125. Budapest/Aquincum 2.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik, tűtartója sérült. A kengyelt alkotó kerek tag közepén kis mélyedésben fehér emailozott nyom látható. A szélén körben borda fut, ebben is email lehetett. E laphoz a tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy sematikus ábrázolt állatfej nyúlik ki, hasonló tagok nyúlnak ki két oldalt is.

H: 4,4 cm Sz: 4 cm

Típus: IIA/5d

Lk.: Szórvány.

Öh.: AM

Ltsz.: E 113

Irod.: Sellye 1939, 59, T. VIII,12; Patek 1942, 215.

#### **126. Budapest/Aquincum 3.**

Kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött bronz fibula. Tüje hiányzik, tűtartója sérült, jó megtartású. A kengyelt alkotó lap közepén rombusz alakú áttörés látható. Az ugyancsak rombusz alakú alaplaptól a tűtartó és a tűszerkezet fölött egy-egy háromszög formájú taggal egészítették ki, amelyek csúcspontjaihoz és a négyszög két oldalához kis kör alakú tagok csatlakoznak. Ezekben email nyomok /fehér/ fedezhetők fel. H: 5,1 cm Sz: 3,4 cm

Típus: IIB/20

Öh.: AM

Ltsz.: E.125.

Irod.: Sellye 1939, T. XII,21; Patek 1942, 210, T. XV,11, 48, 210.

#### **127. Csabrendek-Irén major (Veszprém m.)**

Bronz öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Töredékes. Kengyelét egy befelé ívelt oldalú hatszög alakú lap alkotja, amelynek csúcspontjai gombok ülnek. A lemez közepén kerek rekeszben piros, a körülötte kialakított ívelt oldalú rekeszben kék email van.

H: 3,2 cm

Típus: IIB/3c

Lk.: Szórvány.

Öh.: Sümeg (?)

Ltsz.: 3270.

Irod.: Sellye 1939, 60; Patek 1942, 210.

#### **128. Császár 1. (Komárom m.)**

(15. tábla 8; 28. tábla 6,1)

Bronz kéttagú korongalakú fibula. Szabadon álló szorítópfás tűszerkezetű, tűje hiányzik. Tűtartója fektetett téglalap alakú, záródása részben letörött. A kengyel lépcsőzetesen kiemelkedő, belsejében félgömb alakú üveggel, négy szimmetrikusan elhelyezett kör alakú nyúlvánnyal, melyeken kerek rekeszben sötétkék email van. A kengyel legkiemelkedőbb pontján kerek rekeszben narancs színű email nyomai. Á: 2,49 cm

Típus: IIA8a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.61.

Irod.: Közöletlen.

129. Császár 2. (Komárom m.)

(18. tábla 4; 26. tábla 11)

Bronz, kéttagú szarvas alakú fibula. Szabadon álló, szorítópfás tűszerkezetű, tűje letört. Keskeny, rövid, téglalapalakú balra forduló tűtartója van. A kengyelt egy földvonalról rugaszkodó, fejét hátra fordító szarvas alkotja. Agancsa közepén kerek lyuk. A szarvas szűgyén félkör alakú rekeszben világoszöld email van. Hátsó combján nagyobb kerek rekeszben fehér alapon 5 szírből álló piros virág alakú email van.

H: 2,93 cm Sz: 2,85 cm

Típus: IIC13b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.70.

Irod.: Közöletlen.

**130. Deutsch Jahrndorf/Neusiedl am See ( Ausztria )**

Bronz öntött kéttagú ívfibula, csuklótokos tűszerkezettel. A tok és a tűtartó egy része letört, a tű hiányzik. A kengyel tűszerkezet felőli oldalán egy élére állított rombusz alakú tag közepén kerek pontbetét, valamint az egész lap emailozása csak nyomokban figyelhető meg. A tűtartó fölé egy teknősféjet utánzó tag nyúlik. H: 4,2 cm

Típus: IA/13a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény

Irod.: Ch. Farka/A. Stelzer: Deutsch Jahrndorf. FÖ 22, 1984, 275, Abb. 405.

131. Drnovo/Krško/Neviodunum (Szlovénia)

Öntött, bronz, rugós tűszerkezetű, emailos fibula. Tűszerkezete ép. A kengyelét egy kerek lap alkotja, amelynek felületét két koncentrikus kör osztja három mezőre. A belső felületén sérült.

H: 2,7 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AML

Irod.: Patek, 1942, 214, T. XIV,20.

132. Dunaújváros/Intercisa 165. sír (Fejér m.)

(19. tábla 9)

Bronz, öntött, kéttagú, rugós szerkezetű fibula. Tűje letörött, kengyelét kerek lap alkotja. A lapon úgy alakították ki az emailos rekeszek határát, hogy azok kitöltése után egy állatkompozíció vált láthatóvá: sötétkék háttérből egy hátraforduló nyakú madár néz egy első részén nyúl, hátsó részén hal formájú állatra. A madár feje piros, törzse több színű, farka fehér. A nyúl sárgásbarna színű. Á: 3,6 cm

Típus: IIA/15b



Lk.: B. Vágó E. ásatása, 1963. júl. leánygyermek sírja  
Leletek: gyöngysor bullával, kancsó, kis bögre.  
Öh.: IM  
Ltsz.: 66.1.30.2.  
Irod.: Vágó/Bóna 1976, 40, Abb. 34, 219, Taf. 9; Bónis 1991, 37-44.

### 133. Dunaújváros/Intercisa 1. (Fejér m.)

Bronz, öntött, kéttagú, szabadon álló szorítópfás csuklós szerkezetű fibula. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyből egy kis kerek fül áll ki. A lapot kék email fedi, melybe körben nyolc félgömbös bemélyedés ponttbetétként van kitöltve. A: 1,5 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 373.

Irod.: Sellye 1939, 54, T. V,13, 58. lj; Patek 1942, 211;

### 134. Dunaújváros/Intercisa 2. (Fejér m.)

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött, kengyelét egy kerek lap alkotja. H: 2,0 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 106.1903.31.

Irod.: Sellye 1939, 55; Patek 1942, 49-51, 211, T. XV,25;

### 135. Dunaújváros/Intercisa 3. (Fejér m.)

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja. H: 3,6 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: IM

Irod.: Sellye 1939, 50; Patek 1942, 225-226, T. XVIII,16.

### 136. Dunaszekcső/Lugio

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Töredékes. A kengyelt egy jobbra haladó párdacot ábrázoló lap alkotja, melynek testén apró, kerek mélyedésekben email volt. Az állat szemét is email jelzi. H: 4,7 cm

Típus: IIC/4

Lk.: Szórvány.

Öh.: JPM

Ltsz.: 662

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,21; Patek 1942, 221.

### 137. Fejér m. 1.

(16. tábla 2; 28. tábla 8)

Bronz, ép rombuszalakú lemezfibula. Szorítópfás tüszerkezetű, a tü trapéz alakú széles tűtartóba fut. Kengyele, egy kifejezett lépcsővel emelkedik ki, a rombusz alakú rekeszbe zöld emailt tettek. Háttoldalára félkörös bemélyedés van. H: 3,0 cm Sz: 1,8 cm

Típus: IIB1a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 2000.2.33.  
Irod.: Közöletlen.

**138. Fejér m. 2.**

**(12. tábla 12; 27. tábla 4)**

Emailos ívfibula. Ép. Ezüstözött bronz. A kengyel középső része egy trapéz alakú lemez, közepén háromszög alakú rekeszben zöld email van, amelybe öt piros pontbetétet helyeztek. A kengyelhez egy stilizált hullófej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölött. H: 3,9 cm Sz: 1,83 cm

Típus: IA12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.12.

Irod.: Közöletlen.

**139. Fejér m. 3. (M7-es autópálya 31 km-től 4 m)**

**(13. tábla 6; 24. tábla 2)**

Emailos egyenlő oldalú ívfibula. Ép. Bronz. Kengyele alul és felül stilizált hullófejben végződik. A kengyel középső, négyszög alakú tagját 4 - 4, átlósan elhelyezett négyzet alakú rekesz díszíti, melyekbe fehér emailt tettek. H.: 4,66 cm Sz.: 1,68 cm

Típus: IB7b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.19.

Irod.: Közöletlen.

**140. Győr-Homokgödör/Arrabona 11. sír**

**(19. tábla 6)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tűjének indítása megvan, tűtartója letörött. A kengyelt egy kiterjesztett szárnyú madár alkotja, melyet egész felületén email díszít. Az alapszín sötét bordó, amelyen narancs és türkiz színű, szabálytalan alakú, de szimmetrikusan elhelyezett foltok vannak. Az alapból kiemelkedik három mélykék színű betét. A madár szemét türkiz színű email jelzi. H: 3,7 cm Sz: 2,4 cm

Típus: IIC/1b

Lk.: Hamvasztásos temetkezésből. T. Szőnyi E. ásatása.

Öh.: XJM

Ltsz.: 53.239.3.

Irod.: Szőnyi 1976, T. II,3; Vagonyár 2007, 18. alul

**141. Győr-Homokgödör/Arrabona 25. sír**

**(19. tábla 5)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, jó megtartású. A kengyelt egy jobbra haladó párducot ábrázoló lap alkotja, melynek testén apró, kerek mélyedésekben piros, fű- ill. halványzöld színű email van. Az állat szemét piros email jelzi. H: 4,3 cm

Típus: IIC/4

Lk.: Hamvasztásos temetkezésből.

Leletek: Antoninus Pius (140-145) érem.

Öh.: XJM

Ltsz.: 53.237.187.

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,21; Patek 1942, 221, T. XX,11; Szőnyi 1976, T. II,3; Vagonyár 2007, 18. közepén.

142. Győr-Moson-Sopron megye 1.

(17. tábla 12; 26.

tábla 6)

Emailos lapfibula. Tüje letört. Bronz. Az ovális kengyelt 8 kerek tag keretezi, melyekbe váltakozva narancs, és világoszöld emailt tettek. A kengyel felső, és alsó harmadában háromszög alakú rekeszbe sárga alapon fehér pontbetétet helyeztek. A középső rész korong alakú, közepén kúposan kiemelkedő gombbal. Körben egymás mellé öntve fehér és sötétkék emailos mezők vannak. H: 4,5 cm Sz: 2,93 cm

Típus: IIB7b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.52.

Irod.: Közöletlen.

143. Győr-Moson-Sopron megye 2.

(17. tábla

11)

Emailos lapfibula. Ép. Bronz. Az ovális kengyelt közepén ívelt oldalú téglalap alakú áttörés díszíti. A kengyelen hat kerek áttört tag van. A kengyel felületét alul fehér, felül piros emailozású, háromszög alakú rekesz tölti ki, két oldalt ellipszis alakú rekeszek vannak, bal oldalt fehér, jobb oldalt narancsszínű emailal. H: 4,85 cm Sz: 2,5 cm

Típus: IIB5c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.51.

Irod.: Közöletlen.

**144. Győr-Moson-Sopron megye 3.**

**(14. tábla 4; 26.**

**tábla 3)**

Emailos korongfibula. Tüje letört. Kengyeléből a tűtartó fölé hengeres nyúlvány indul. Középen kiemelkedik egy gomb, a kengyelt egy borda ketté osztja. A belső mezőben kereszt alakban sötétkék email van, köré piros email került, a külső sávban sötétkék alapba fehér pontbetétes email látható. H: 2,82 cm Sz: 2,13 cm

Típus: IIA4c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.42.

Irod.: Közöletlen.

145. Győr-Moson-Sopron megye 4.

(13. tábla 2; 27.

tábla 8)

Emailos egyenlő oldalú ívfibula. Ép. Bronz. A kengyel középső, állított téglalap alakú mezőjébe 5, egymás alá elhelyezett, fektetett téglalap alakú rekeszt tettek, amiket világoszöld emailal töltöttek ki. H: 3,6 cm Sz: 1,55 cm

Típus: IB4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.15.

Irod.: Közöletlen.

**146. Győr-Moson-Sopron megye 5.**

**(16. tábla 9; 25.**

**tábla 5)**

Emailos egyenlő oldalú ívfibula. Tüje letört. Bronz. A kengyel alul és felül háromszög alakú tagokkal zárul, melyek sarkain világoskék pontbetétes email van. A háromszög alakú mező alapját sárga, annak közepét sötétkék pontbetétes, három sarkát világoszöld pontbetétes email díszíti. A középső, fektetett téglalap alakú elem világoskék színű, benne három pontbetét, két szélén fehér, középen sötétkék színben. H.: 4,90 cm Sz.: 2,50 cm

Típus: IB3c5

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.26.

Irod.: Közöletlen.

**147. Győr-Moson-Sopron megye 6.  
tábla 4)**

**(14. tábla 10; 28.**

Emailos korongfibula. Tüje hiányzik. Bronz. A kengyelből hat kerek lapos tag nyúlik ki. Ívelt hatszög alakú formára bontották a kengyelt bordákkal, majd egy belső kör alakú mezőt is kialakítottak belső osztással. A belső mező sötétkék, az íves hatszög belseje világoskék, a külső oldalak sötétkék emailal vannak kitöltve. Á.: 3,27 cm

Típus: IIA1f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.36.

Irod.: Közöletlen.

**148. Győr-Moson-Sopron megye 7.  
3,1)**

**(12. tábla 11; 25. tábla**

Emailos ívfibula. Tüje letörött. Bronz. A kengyel tűtartó fölé nyúló része plasztikusán kidolgozott teknősbékafej, melynek szemeit kerek rekeszben piros email jelzi. A kengyel középső, élére állított rombusz alakú tagja két háromszög alakú rekeszre van bontva, amelyeket világoszöld email tölt ki. H: 3,7 cm Sz: 2,15 cm

Típus: IA13a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.11.

Irod.: Közöletlen.

**149. Győr-Moson-Sopron megye 8.  
tábla 6)**

**(13. tábla 4; 27.**

Emailos ívfibula. Ép. Bronz. Kengyele alul és fölül fektetett téglalappal zárul, melyeken 8 - 8 négyzet alakú rekesz látható fehér irizáló üveg-betéttel. A középső kengyeltag állított téglalap alakú, melyet alul és felül niellóból álló pálcasor díszít. Középen két sorban 5 - 5 háromszög alakú rekeszbe helyezett fehér email-betét látható. H: 3,07 cm Sz: 2,20 cm

Típus: IA1a4

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.17.

Irod.: Közöletlen.

**150. Héreg 1. (Komárom m.)**

**(13. tábla 5; 24. tábla 4)**

Emailos, egyenlő oldalú ívfibula. Tüje javarészt hiányzik. Bronz, ezüstözés nyomaival. A kengyel középső, fektetett téglalap alakú mezőjét két sorban 6 - 6 emailos négyzet alakú rekesz díszíti a színek következő sorrendjében: zöld, sárga, zöld, piros, zöld, piros.

H.: 3,17 cm Sz.: 2,19 cm

Típus: IB5a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 2000.2.20.

Irod.: Közöletlen.

#### **151. Héreg 2. (Komárom m.)**

**(12. tábla 4; 25. tábla 2,3)**

Emailos ívfibula. Tüje hiányzik. Bronz. Kengyelén kis, fektetett téglalap alakú, csipkézett szélű rekeszekbe felváltva piros és világoszöld emailt öntöttek. H: 3,68 cm Sz: 1,45 cm

Típus: IA/6b1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 2000.2.3.

Irod.: Közöletlen.

#### **152. Katzelsdorf 1. (Wiener Neustadt, Ausztria)**

Kéttagú bronzfibula. Hüvelycsuklós tűszerkezete keskeny, egyenes állású tűtartóban nyugszik. A kengyelt alkotó pelta egyik vége sérült, a peltát tartó oroslán jobb felé ágaskodik, szemében fekete pontbetétes emailal. H.: 4 cm

Típus: IIC/3

Lk.: Szórvány

Öh: Magángyűjtemény

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 128-129, T. 14,6.

#### **153. Katzelsdorf 2. (Wiener Neustadt, Ausztria)**

Bronz nyúlfibula a test két egymással szembe fordított nyúl alakú rekeszrel, közöttük répa alakú rekesz, bennük

email. H.:1,7 cm

Típus: IIC/2b

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 142, T. 171,26,

#### **154. Keszthely-Újmajor (Zala m.)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letörött, a kengyelt egy jobbra néző, álló oroslán alkotja. Az oroslán testen pontbetétes piros, zöld és világoszöld email borítás látható. H: 4,6 cm

Típus: IIC/5b

Lk.: Szórvány.

Öh.: BLM

Ltsz.: 4054

Irod.: Kuzsinszky 1920, 84, T. 115,3; Sellye 1939, 79, T. XIII,22;

Patek 1942, 224, T. XXI,5.

### 155. Keszthely-Sörházkert (Zala m.)

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy küllős kerék alakú lap alkotja. A tű fölé egy kis kerék fül nyúlik.

Típus: IIA/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: BLM

Irod.: Sellye 1939, 51, 34. lj.

### 156. Keszthely (Zala m.)

Bronz, öntött, szorítópoftás csuklós tűszerkezetű, kéttagú emailos fibula. Tüje letörött. A kengyelt egy kerék lap alkotja, melynek középső harmadában kiemelkedő borda fut, azon belül kerék rekesz fehér emailal, a bordához kapcsolva négy, egymástól egyenlő távolságra elhelyezett pelta alakú motívum van, köztük 4 bronzgomb emelkedik ki. A felületükön fehér emailnyomok figyelhetők meg. H: 4,1 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Leletek: -

Öh.: KHM

Ltsz.: 3352.

Irod.: Sellye 1939, 54, T. V,12; Patek 1942, 49-50, 212, T. XV,30.

### 157. Komárom-Szőny/Brigetio 1. (Komárom m.)

Bronz öntött fibula, kéttagú, tűszerkezete csuklós. Ép, jó megtartású. A kengyelt közepén egy kerék lap alkotja. A tűszerkezet fölött kis vízszintes bordával csatlakozó félhold alakú lap, a tűtartó felett egy határozottan kiugró bordával csatlakozó plasztikus állatfej látható. A kerék-lap email-díszítését három koncentrikus kör alakú sávba komponálták; a külső piros a középső fehér, a belső ismét piros színű. A félhold alakú lapnál csak a fehér alap-email maradt meg.

H: 5 cm

Típus: IIB/15d

Öh.: MVF

Ltsz.: IV.d.117.

Irod.: Sellye 1939, 58, T. VIII,4; Patek 1942, 205. (képet nem közöl)

### 158. Komárom-Szőny/Brigetio 2. (Komárom m.)

(19. tábla 1)

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tűtartója kerék áttörésekkel díszített. Kengyele téglalap alakú lemez, egyik hosszanti oldalán töredezett, középső harmadában kis rekeszekben vörös és zöld email-díszítéssel. A tűtartó felett a kengyel plasztikusan kidolgozott teknősféjben végződik. H: 4, 3 cm

Típus: IA/6a

Lk.: Szórvány. Fügi Károly ajándéka. 1901. v. 25.

Öh.: XJM

Ltsz.: 53.232.3.

Irod.: Sellye 1939, 71, T. X,9; Patek 1942, 45, 202, T. XII,3; Kovrig 1937, 160-160a, T. 15.

### 159. Komárom-Szőny/Brigetio 3. (Komárom m.)

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tűtartója kerék áttörésekkel díszített. Kengyele téglalap alakú lemez, egyik hosszanti oldalán töredezett, középső harmadában kis rekeszekben vörös és zöld email-díszítéssel. A tűtartó felett a kengyel plasztikusan kidolgozott, teknősféjben végződik. H: 5,4 cm

Típus: IA/6a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 75.1890.15.

Irod.: Sellye 1939, 71, T. X,9; Patek 1942, 42, 202, T. XIII,3; Kovrig 160-160a, T. 15.

#### **160. Komárom-Szőny/Brigetio 4. (Komárom m.)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, jó megtartású. A kengyelt egy jobbra futó nyúl alakú lap alkotja. A nyúl testét bemélyítették, amit emailal töltöttek ki. Ennek fehér alapozása még nyomokban megfigyelhető. H: 3,4 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 56.1893.18.

Irod.: Sellye 1939, 78, T. XIII,5; Patek 1942, 223, T. XXI,13;

Bónis/Sellye 1988, 67, 10. kép/2.

#### **161. Komárom-Szőny/Brigetio 5. (Komárom m.)**

Öntött, bronz fibula, kéttagú, csuklós szerkezetű. Tüje letörött, tűtartója sérült. A kengyelt egy jobbra futó nyulat ábrázoló lap alkotja. A lapot valaha email díszítette, a fehér alap helyenként nyomokban megfigyelhető. H: 3,1 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Fleissig Gyűjtemény.

Irod.: Sellye 1939, 77, T. XIII,1; Patek 1942, 223.

#### **162. Komárom-Szőny/Brigetio 6. (Komárom m.)**

Öntött, bronz fibula, kéttagú, csuklós szerkezetű. Tüje letörött, rossz megtartású. A kengyelt egy balra futó nyulat ábrázoló lap alkotja. A lapot valaha email díszítette, a fehér alap helyenként nyomokban megfigyelhető. H: 3,0 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MFM

Irod.: Sellye 1939, 77, T. XIII,2; Patek 1942, 223, T. XXI,7.

#### **163. Komárom-Szőny/Brigetio 7. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje indítása megvan, tűtartója sérült. A kengyelt egy jobb felé néző S alakban tekeredő hal formájú lap alkotja. A hal testét egymás mellé rakott piros és zöld emailsávok díszítik. Háromszögű farokuszonya két szélén piros, közepén világoszöld emailberakás van. H: 4,7 cm

Típus: IIC/9a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 56.1893.12.

Irod.: Sellye 1939, 80, T. XIII,28; Patek 1942, 224, T. XXI,8;

Bónis/Sellye 1988, 67, 11. kép 1.

#### **164. Komárom-Szőny/Brigetio 8. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött. A kengyelt egy hal formájú lap alkotja, amelyből az email kihullott. H: 3,5 cm

Típus: IIC/9c1  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MKI  
Ltsz.: 334  
Irod.: Sellye 1939, 79; Patek 1942, 224.

**165. Komárom-Szőny/Brigetio 9. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött. A kengyelt egy hal formájú lap alkotja, amelyből az email kihullott. H: 3,8 cm

Típus: IIC/9b  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MKI  
Ltsz.: 332  
Irod.: Sellye 1939, 79; Patek 1942, 224.

**166. Komárom-Szőny/Brigetio 10. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött, tűtartója sérült. A kengyelt egy jobb felé néző, ugró oroszlán alakú lap alkotja. Testét piros-zöld-fehér színű pontberakásos email díszíti. H: 3,6 cm

Típus: IIC/5b  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM  
Ltsz.: 75.1890.13.  
Irod.: Sellye 1939, 79; Patek 1942, 224, T. XXI,6.

**167. Komárom-Szőny/Brigetio 11. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Öntött, tüje letörött. A kengyelt egy fekvő béka alakú lap alkotja. A béka testét kerek, pontbetétes fehér-világoszöld email díszíti.

H: 4,0 cm  
Típus: IIC/10b  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM  
Ltsz.: 10.1951.136.  
Irod.: Patek 1942, 51-52, 221. T. XX,6; Bónis/Sellye 1988, 67. 11. kép 2.

**168. Komárom-Szőny/Brigetio 12. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Kengyelét egy jobbra vágatató ló alakú lap alkotja, amelyet fémplasztikus formában dolgoztak ki. A ló lábait összekötötték, az ún. földvonal ábrázolására. A ló testen rekeszekben fehér-piros email díszítés, szügyén pontberakásos mélykék, szeménél pontberakásban fehér email volt meg. Ez utóbbi csupán alapozó email. H: 4,5 cm

Típus: IIC/8a  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM  
Ltsz.: 56.1893.  
Irod.: Sellye 1939, 79. T. XIII,18; Patek 1942, 220, T. XIX,19.

**169. Komárom-Szőny/Brigetio 13. (Komárom m.)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letörött, a kengyelt kerek lap alkotja, amelyből hat egymástól egyenlő távolságra elhelyezett kerek tag áll ki. A lapot két mezőre



osztja egy koncentrikus borda. A külső mezőt hat félkör alakú borda tovább tagolja, melyeket kék email tölt ki. A gomb körül kék a belső mező is. A fennmaradó csillag alakú részt piros email fedi. H: 4,0 cm

Típus: IIA/3d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 105.1894.8.

Irod.: Arch.Ért. 1897, 446; Sellye 1939, T. VIII,16; Patek 1942, 49. 210;

Bónis/Sellye 1988, 66, 9. kép 3.

#### **170. Komárom-Szőny/Brigetio 14. (Komárom m.)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött fibula. Ép jó megtartású. Kengyelét egy befelé ívelt oldalú hatszög alakú lap alkotja, amelynek csúcsain gombok ülnek. H: 3,2 cm

Típus: IIB/3b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Arch.Ért. 1897, 442; Sellye 1939, 60, T. VIII,18;

#### **171. Komárom-Szőny/Brigetio 15. (Komárom m.)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött fibula. Ép. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyhez 8 egyenlő távolságra elhelyezett kis kerek tag csatlakozik, kis nyúlvánnyal. A tütartó fölé egy trapéz alakú lapos elem nyúlik. A lemezen körben fehér, beljebb piros, majd ismét fehér emailal kitöltött mezők vannak, melyeket bordák választanak el. H: 3,4 cm

Típus: IA/14c

Lk.: Szórvány.

Öh.: KM

Ltsz.: 36.

Irod.: Sellye 1939, 60, T. VIII,21; Patek 1942, 210, T. XV,18.

#### **172. Komárom-Szőny/Brigetio 16. (Komárom m.)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött fibula. Ép. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyhez 8 egyenlő távolságra elhelyezett kis kerek tag csatlakozik, kis nyúlvánnyal. A lemez közepén levő kerek rekeszben piros email-nyomok figyelhetők meg. H: 2,9 cm

Típus: IIB/3c

Lk.: Szórvány.

Öh.: KM

Irod.: Sellye 1939, 60, T. VIII,20; Patek 1942, 210.

#### **173. Komárom-Szőny/Brigetio 17. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyből egyenlő távolságra hat kis tag nyúlik ki. A lap közepén kis kerek tag emelkedik ki, külső szélén egy vájat fut körbe. A lap közepén piros email-nyomok figyelhetők meg. A fibulához 7 cm hosszú lánc csatlakozik. H: 2,9 cm

Típus: IIA/1d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Kállay Gyűjtemény.

Irod.: Sellye 1939, 59, T. VIII,13; Patek 1942, 49. 211, T. XV,21.

#### **174. Komárom-Szőny/Brigetio 18. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyből egy kis kerek fül áll ki A lapot kék email fedi, melybe pontbetétként kis kerek lyuk van. Á: 4,0 cm

Típus: IIA/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 309.

Irod.: Sellye 1939, 54, T. V,13.

#### **175. Komárom-Szőny/Brigetio 19. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött, jó megtartású. A kengyel egy kerek lap alkotja, melyből a tűtartó és a tűszerkezet fölé kis hengeres tag nyúlik ki. A kengyel szélén keskeny, bordával határolt sávban piros email van, középső részét ívelt szélű kereszt díszíti, benne piros email. A kereszt melletti ívelt mezőket fehér email figyelhető meg, a kereszt közepén kiemelkedő kék gomb. H: 2,5 cm

Típus: IIA/1c

Lk.: Szórvány.

Öh.: KM

Irod.: Sellye 1939, 54. T. V,8; Patek 1942, 49-50, 211, T. XV,24.

#### **176. Komárom-Szőny/Brigetio 20. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letört. A kengyelét egy kerek lap alkotja, melynek közepén egy kerek tag emelkedik ki. A lap külső harmadában egy borda fut körbe, felosztva a felületet. Á: 3,8 cm M: 0,5 cm

Típus: IIA/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: NHM

Ltsz.: 16.801.

Irod.: Sellye 1939, 56; Patek 1942, 212. T. XV,31.

#### **177. Komárom-Szőny/Brigetio 21. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. A kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyből a tűtartó fölé egy kis kerek fül, a tűszerkezet fölé egy piros emailal kitöltött kerek tag nyúlik. A kengyel külső harmadában egymás mellé olvasztva sötétkék és fehér email ül. A lap közepén kiemelkedő kerek gombon email-nyomok figyelhetők meg.

Á: 3,7 cm

Típus: IIA/4c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 56.1893.4.

Irod.: Sellye 1939, 56, 76.lj; Patek 1942, 49-50, 212; Bónis/Sellye 1988, 69, 14. kép 6.

#### **178. Komárom-Szőny/Brigetio 22. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Ép, jó megtartású. A korong alakú kengyel közepén kis kerek lyuk töri át, széléhez hat kis kerek tag csatlakozik. A lapot két erősen profilált borda három részre osztja, a külsőben világoszöld, a középsőben piros és fekete millefiori berakás volt. H: 3,0 cm

Típus: IIA/2d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 105.1884.97a

Irod.: Sellye 1939, 59. T. VIII,15; Patek 1942, 49-50. 212. T. XVI,3;

Bónis/Sellye 1988, 68. 12. kép 3.

**179. Komárom-Szőny/Brigetio 23. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A korong alakú kengyel közepén kiemelkedik egy gomb. A korong széléhez hat négy kerek piros zománcsal díszített tag csatlakozik. A lapon rekeszbe ültetve piros és zöld email van. H: 2,0 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: Szórvány.

Öh.: KM

Ltsz.: -

Irod.: Sellye 1939, 61. T. IX,1; Patek 1942, 49-50. 212.

**180. Komárom-Szőny/Brigetio 24. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött, tűtartója hiányos. A kengyelét egy kerek lap alkotja, széléhez sűrűn egymás mellett szíromhoz hasonló kerek tagok csatlakoznak, bennük piros-fehér emailal. A lap közepét három sávra osztja két kiemelkedő borda. Az email innen kihullott, csak a fehér alap figyelhető meg. H: 3,7 cm

Típus: IIA/1h

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: -

Irod.: Sellye 1939, 62; Patek 1942, 49-50, 213. T. XVI,9;

**181. Komárom-Szőny/Brigetio 25. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött, tűtartója hiányos. A kengyelét egy kerek lap alkotja, melyhez hat kis kerek tag csatlakozik. A lap szélét keretező plasztikus tagot téglalap formájú poncsor díszíti. A középső harmada bemélyed, melybe kék emailt töltöttek. A fibula közepén gombformájú kiemelkedés látható. A kis kerek tagokban piros email volt. H: 3,0 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 56.1893.15.

Irod.: Sellye 1939, 62; Patek 1942, 213. T. XVI,12; Bónis/Sellye 1988, 67. 9. kép,7.

**182. Komárom-Szőny/Brigetio 26. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje eltört. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyet a külső harmadában egy borda oszt meg. A perem és a borda közt kis szegletes rekeszekben piros és fehér email nyomai vannak. Középen kiemelkedő gomb van. A tűszerkezet fölött kis kerek fület képeztek ki. H: 3,1 cm

Típus: IIA/4b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 105.1894.7.

Irod.: Sellye 1939, 54, 51. l.j; Patek 1942, 215. T. XVI,1-21;

**183. Komárom-Szőny/Brigetio 27. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje eltört. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyet a külső harmadában egy borda oszt meg. Á.:3,1 cm

Típus: IIA/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MVF

Irod.: Sellye 1939, 56. T. V.3; Patek 1942, 215.

**184. Komárom-Szőny/Brigetio 28. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje eltört. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyet a külső harmadában egy borda oszt meg. H: 2,8 cm

Típus: IIA/4b

Lk.: Szórvány.

Öh.: KM

Irod.: Sellye 1939, 54; Patek 1942, 215.

**185. Komárom-Szőny/Brigetio 29. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje ép, a tűtartója letörött. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyet kék alapon piros emailal kitöltött kereszt alakban elhelyezett szív alakú minta volt. A korong közepén kerek rekeszben ugyancsak piros email, melynek közepén kis gomb ül. H: 4,0 cm

Típus: IIA/4b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 105.1894.6.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 68. 14. kép/2.

**186. Komárom-Szőny/Brigetio 30. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyből egymástól egyenlő távolságra nyolc kis kerek tag nyúlik ki. A korong közepén erőteljesen kiemelkedő gomb ül. H: 3,7 cm

Típus: IIA/4g

Lk.: Szórvány.

Öh.: KM

Ltsz.: 41.

Irod.: Sellye 1939, 64, 143. l.j; Patek 1942, 49-50, 214.

**187. Komárom-Szőny/Brigetio 31. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyből egymástól egyenlő távolságra hat kis kerek tag nyúlik ki. A kerek lap felületét két koncentrikus borda osztja fel. A külső és a belső harmad piros, közepén fehér emailozású. A külső kerek tagokban is nyomokban piros-fehér email figyelhető meg. H.:3,9 cm

Típus: IIA/1e

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 306.

Irod.: Sellye 1939, 63.

**188. Komárom-Szőny/Brigetio 32. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyből az email már kihullott. Á: 2,4 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 56.1893.

Irod.: Sellye 1939, 54.

**189. Komárom-Szőny/Brigetio 33. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyből a tűtartója fölé egy stilizált állatfej, a tűszerkezete fölé egy lapos fül nyúlik ki. A kengyel közepén gomb van. Felületén foltokban megmaradt az alapozó paszta.

Á: 2,9 cm M: 0,6 cm

Típus: IIA/4c

Lk.: Szórvány.

Öh.: KM

Irod.: Sellye 1939, 54. T. V,21.

**190. Komárom-Szőny/Brigetio 34. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja, melynek szegélyén sötétkék, belsején piros, közepén kerek rekeszben világoszöld emailnyomok vannak. H: 3,3 cm Sz: 4,0

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: NHM

Ltsz.: 19.567.

Irod.: Sellye 1939, 50, T. III,8; Patek 1942, 225-226.

**191. Komárom-Szőny/Brigetio 35. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy ellipszis alakú lemez alkotja, melyet a kövét követő négy borda tagol öt mezőre, legbelül fehér emailnyomok láthatók. H: 5,5 cm Sz: 3,2 cm

Típus: IIB/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: KM

Ltsz.: -

Irod.: Sellye 1939, 77; Patek 1942, 209. T. XV.8.

**192. Komárom-Szőny/Brigetio 36.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melynek négy sarkán, és oldalai közepén egy-egy kerek tag volt. A lap felszínét egy borda két mezőre osztja. A külsőben sötétkék, a belsőben fehér email van, az utóbbi pontbetétes. A lemez közepén kerek rekeszben piros email figyelhető meg. A kis kerek tagok közül a tűtartó és a tűszerkezet fölé nyúló tagon fehér email-alap figyelhető meg.

H: 4,1 cm Sz: 2,8 cm

Típus: IIB/1a6

Lk.: Szórvány.

Öh.: NHM

Ltsz.: 19570

Irod.: Sellye 1939, 77; Patek 1942, 48. 209. T. XV.6.

**193. Komárom-Szőny/Brigetio 37. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letört, tűtartója hiányos. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melynek négy sarkát kis kerek tagok díszítik. A tűtartó és a tűszerkezet feletti kerek taghoz perem csatlakozik, a jobb oldali letörött. A lapot két koncentrikus borda három sávra osztja. A három sávban fehér piros és fehér email figyelhető meg nyomokban. A kis kerek tagok közepe lyukas. H: 4,7 cm Sz: 3,8 cm

Típus: IIB/1a4

Lk.: Szórvány.

Öh.: NHM

Ltsz.: 28444.

Irod.: Sellye 1939, 46; Patek 1942, 209.

**194. Komárom-Szőny/Brigetio 38. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letört, tűtartója hiányos. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melynek közepén is egy kis, rombusz alakú rekesz van. Az email kihullott belőle. H: 3,0 cm

Típus: IIB/1a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: NHM

Ltsz.: 75.1890.18.

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 209; Bónis/Sellye 1988, 63. 4. kép/3.

**195. Komárom-Szőny/Brigetio 39. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letört, tűtartója hiányos. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melynek közepén is egy kis, rombusz alakú rekesz van. H: 2,9 cm Sz: 0,7 cm

Típus: IIB/1a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: NHM, Kállay-gyűjtemény.

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 209.

**196. Komárom-Szőny/Brigetio 40. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melynek négy sarkán egy-egy koncentrikus körökkel díszített kerek tag van. A jobb oldali letörött. A tűtartó és a tűszerkezet fölél nyúló tagokhoz áttört kerek pántok is csatlakoznak. A rombusz alakú lemez szélén zöld, belsején piros, közepén kerek rekeszben vörös mezőben fehér email-pötty van. H: 4,8 cm

Típus: IIB/1a5

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 3353.

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 48. 209.

**197. Komárom-Szőny/Brigetio 41. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melynek négy sarkán egy-egy koncentrikus körökkel díszített kerek tag van. A tütartó és a túszerkezet fölé nyúló tagokhoz áttört kerek pántok is csatlakoznak. H: 5,0 cm

Típus: IIB/1a5

Lk.: Szórvány.

Öh.: KM

Ltsz.: -

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 48. 209. T. XV,4.

#### **198. Komárom-Szőny/Brigetio 42. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tűjét egy kis hengeres tokba tett tengellyel rögzítették. A kengyelt két háromszög alakú lap alkotja, melyeket kis háromszög alakú rekeszek díszítenek, bennük világoszöld emailal. H: 5,2 cm

Típus: IA/12a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.9.

Irod.: Sellye 1939, 73; Patek 1942, 206; Bónis/Sellye 1988, 64, 6. kép 3.

#### **199. Komárom-Szőny/Brigetio 43. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy küllős kerék alakú lap alkotja. A tű fölé egy kis kerek fül nyúlik, amely letörött. A lapon körben sakktáblamintás email van. Á: 5,5 cm

Típus: IIA/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: N 12.1936.

Irod.: Sellye 1939, 51, T. III, 19a-b; Patek 1942, 226-227.

#### **200. Komárom-Szőny/Brigetio 44. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy küllős kerék alakú lap alkotja. A tű fölé egy kis kerek fül nyúlik. Á: 3,9 cm

Típus: IIA/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 297

Irod.: Sellye 1939, 52.

#### **201. Komárom-Szőny/Brigetio 45. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött, jó megtartású. A kengyelt egy lábnyom formájú lap alkotja, melynek felülete aranysárga, a talp szegeceit utánzó körök csontszínűek, közéjük aranysárga pontokkal. A tütartó fölé kerek fül nyúlik. H: 4,0 cm

Típus: IIB/9

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 56.1893.3.

Irod.: Sellye 1939, 70; Patek 1942, 218. T. XVIII,27; Bónis/Sellye 1988, 65. 6. kép/13.

**202. Komárom-Szőny/Brigetio 46. (Komárom m.)**

Bronz, öntött, kéttágú, hüvelycsuklós tűszerkezetű fibula. Tűtartója letörött, kengyelét a tűszerkezet fölött derékszögben megtört téglalap alakú tag alkotja, amelynek középső harmadában rekeszekbe emailt ültettek. A tűszerkezet fölél nyúló kis fektetett téglalap alakú fedlapból egy kis kerek fül nyúlik ki. H:4,1 cm Sz: 1,5cm

Típus: IA/1a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 3347

Irod.: Párducz 1937, 128; Sellye 1939, 71.

**203. Komárom-Szőny/Brigetio 47. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, szorítópoás csuklós tűszerkezetű, kéttágú, emailos fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerék alakú lemez alkotja, melyből négy kis kerek tag, a tűszerkezet fölött pedig egy stilizált hullófej nyúlik ki. A kerék alakú lemezből kitört az email, de a fehér alap nyomokban megfigyelhető. A: 2,4 cm

Típus: IIA/5d

Öh.: KM

Ltsz.: 232

Irod.: Sellye 1939, 52; Patek 1942, 226.

**204. Komárom-Szőny/Brigetio 48. (Komárom m.)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttágú, emailos fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerék alakú lemez alkotja, melyből egymástól egyenletes távolságra kis hengeres tagok nyúlnak ki, kerek végükön kis rekeszben email figyelhető meg. Á: 4,3 cm

Típus: IIB/3a

Öh.: MNM, Fleissig Gyűjtemény.

Ltsz.: 2.1950.258.3.

Irod.: Sellye 1939, 52, T. IV,2; Patek 1942, 226.

**205. Komárom-Szőny/Brigetio 49. (Komárom m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttágú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy hatszög alakú lap alkotja, melynek oldalai közepén egy-egy kis félkörös tag van. H: 3,7 cm A: 3,1 cm

Típus: IIB/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 320

Irod.: Sellye 1939, 77.

**206. Komárom-Szőny/Brigetio 50. (Komárom m.) (17. tábla 7; 26. tábla 4)**

Bronz kéttágú belül húros rugós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. Tűtartója keskeny, téglalap formájú. A kengyelen sötétkék háttér előtt balra lépő öz látható, testét világoszöld email tölti ki. Szemét fekete emailal jelezték. A háttérbe az öz háta fölé, ill. a szügye elé 1 - 1 pontbetétbe világoszöld emailt tettek. Á.: 3,04 cm

Típus: IIA/15a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.247.

Irod.: Közöletlen.



**207. Komárom-Szőny/Brigetio 51. (Komárom m.) (12. tábla 10; 27. tábla 3,3)**

Bronz, öntött, kéttagú, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik. Magas, háromszög alakú a tűtartója, a négyzetes hasáb alakú hüvely külső oldalán bekarcolt hullámvonal fut. A kengyel két háromszög alakú tagra bontható. A tűtartó feletti tagon négy háromszög alakú rekesz van, a középső kék, a többi piros emailal díszített. A kengyel másik tagján négy sorban ismétlődnek a háromszög alakú rekeszek, a szélsőkön piros, a belsőkön kék emailal.

H.: 3,4 cm Sz.: 1,70 cm

Típus: IA/12a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.8.

Irod.: Közöletlen.

**208. Komárom-Szőny/Brigetio 52. (Komárom m.) (12. tábla 8; 27. tábla 5)**

Bronz, öntött, kéttagú, hengeres hüvelytokos csuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje letört. Magas tűtartója háromszög formájú. Kengyele két háromszög alakú tagból áll. Mindkettőn négy háromszög alakú rekesz van, a középsőben világoszöld, a többiben piros emailal.

H.: 3,48 cm Sz.: 1,52 cm

Típus: IA/12a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.9.

Irod.: Közöletlen.

**209. Komárom m. 1. (16. tábla 6; 22. tábla 1)**

Bronz kéttagú, szorítótopfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört, kis, háromszög alakú a tűtartója. A rombusz alakú kengyelen kiemelkedő ovális rekeszben fehér email van, két oldalt kis hengeres, a tűtartó fölött félbe vágott, a tűszerkezet fölött teljes sematikus állatfej alakú tag van. H.: 3,7 cm Sz.: 2,56 cm

Típus: IIB/1a7

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.29.

Irod.: Közöletlen.

**210. Komárom m. 2. (16. tábla 1)**

Bronz kéttagú szorítótopfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, keskeny, trapéz formájú a tűtartója. Az élére állított négyzet alakú kengyel négy sarkán kis, félkörös nyúlványok vannak. A kengyelt 8 háromszögre bontották, melyek közül a felső és alsó, valamint a belső mezőben a jobb és bal oldali piros, a többi sötétkék színű.

H.: 3,7 cm Sz.: 3,6 cm

Típus: IIB/1a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.34.

Irod.: Közöletlen.

**211. Komárom m. 3.****(14. tábla 2; 26. tábla 1)**

Bronz öntött szorítópofas csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. Tűtartója keskeny, téglalap alakú. A tűszerkezet fölő egy karika nyúlik, amely lánc befűzésére szolgálhatott. A kengyel közepén lapos gomb emelkedik, benne sárga emailal. A kengyelt 2 borda három mezőre osztja. A külső mezőn váltakozva fekete alapon fehér virág zöld középpel, ill. fehér alapon világoskék virág piros középpel van egymás mellé öntve. A középső mezőben egymás mellé öntve sakktábla-motívum látható: türkiz-fehér 5 x 5 egységnyi kockák türkiz mezővel váltva helyezkednek el. A belső mezőben piros-fehér sakktábla-minta lehetett, javarészt kihullott.

Átm.: 4,05 cm

Típus: IIA/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.44.

Irod.: Közöletlen.

**212. Komárom m. 4.****(17. tábla 10; 22. tábla 3)**

Bronz, kétagú, szorítópofas csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tűje hiányzik, kis háromszög alakú a tűtartója. Az ovális kengyelhez 12 félkör alakú tag csatlakozik, amelyekbe világoszöld emailt tettek. A kengyel belsejét piros emailal töltötték ki, benne apró pontbetét fehér emailal. H.: 3,74 cm Sz.: 2,06 cm

Típus: IIB/4b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.50.

Irod.: Közöletlen.

**213. Komárom m. 5.****(15. tábla 7)**

Bronz, felületén aranyozás nyomaival, öntött, kétagú, szorítópofas csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tűje letört, magas, háromszög alakú tűtartóján egy kis kerek áttörés van. A négyszög alakú kengyel minden oldalából stilizált levél alakú tag nyúlik ki, világoskék emailal kitöltve. A középső tagból kiemelkedik egy kerek rekesz, szintén világoskék emailal.

H.: 3,13 cm Sz.: 3,07 cm

Típus:IIB/13c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.60.

Irod.: Közöletlen.

**214. Komárom m. 6.****(17. tábla 1; 26. tábla 14,2)**

Bronz, kétagú, szorítópofas csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tűje letört, kis, téglalap alakú tűtartója vége sérült. A kengyelt jobb felé ugró nyúl alkotja, melynek testét két, egymás felé forduló nyulat ábrázoló rekesz tagol, közöttük egy stilizált növényt (répa) ábrázoló rekesszel. A rekeszekbe világoszöld emailt tettek. H.: 2,2 cm Sz.: 1,7 cm

Típus:IIC/2b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.74.

Irod.: Közöletlen.

**215. Komárom m. 7.**

**(17. tábla 2; 23. tábla 7)**

Bronz, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. A kengyelt jobb felé ugró nyúl alkotja, melybe két, egymás felé forduló nyulat formázó rekeszt tettek, melyeket piros emailal töltöttek ki. H.: 2,4 cm Sz.: 1,7 cm

Típus: IIC/2b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.75.

Irod.: Közöletlen.

**216. Komárom m. 8.**

**(17. tábla 3; 26. tábla 14,4)**

Bronz, ezüstözött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. Kis, négyzetes tűtartója van. A kengyelt jobb felé ugró nyúl képezi, melybe két, egymással szembeforduló nyúl, és köztük stilizált növény alakú rekeszt mélyítették, bennük fehér emailal.

H.: 2,1 cm Sz.: 1,7 cm

Típus: IIC/2b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.76.

Irod.: Közöletlen.

**217. Komárom m. 9.**

**(17. tábla 4; 26. tábla 14,3)**

Bronz, ezüstözött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, keskeny, téglalap alakú tűtartója vége sérült. A kengyelt egy jobb felé ugró nyúl alkotja, melynek testébe két, egymással szembe forduló nyúl, köztük stilizált növény rekeszt mélyítették, melyekbe piros emailt öntöttek. H.: 2,4 cm Sz.: 1,84 cm

Típus: IIC/2b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.77.

Irod.: Közöletlen.

**218. Komárom m. 10.**

**(17. tábla 5; 26. tábla 14,1)**

Bronz, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje vége letört. A kengyelt alkotó, jobb felé ugró nyúl testébe stilizált növény és két, egymás felé forduló nyúl alakját utánzó rekeszekbe világoskék emailt helyeztek. H.: 2,15 cm Sz.: 1,64 cm

Típus: IIC/2b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.78.

Irod.: Közöletlen.

**219. Komárom m. 11. (Tóvágó-pusztá ?)**

**(17. tábla 8)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört, tűtartója sérült. A kerek kengyel közepén nittel rögzített külön tag (béka?) van, amelybe fehér

pontbetétes emailt helyeztek. A kengyelt egy körkörös bordával kettéválasztották, a külső térfélre piros emailt helyeztek, a kengyel peremén négy kis bütyök formájú tag, a tűszerkezet fölött egy korong alakú tag van, utóbbi tetején beponcolt körrel. H.: 3,38 cm Sz.: 2,5 cm

Típus: IIA/11b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.48.

Irod.: Közöletlen.

## 220. Komárom m. 12.

(18. tábla 9; 26. tábla 12)

Öntött, bronz, szabadon álló szorítópfás csuklós lapfibula, a lemezt egy félig hal, félig ló alakú, jobbra néző állat alkotja, felületén pont-, és rekeszszománc-dísszel.

H.: 3,1 cm Sz.: 4,33 cm

Típus: IIC/11

Lk.: Szórvány

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.71.

Irod.: Közöletlen

## 221. Környe 1. (Komárom m.)

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttágú, emailos fibula. Tüje letörött, kengyelét egy kerek lap alkotja. H.: 2,0 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 37.1884.

Irod.: Sellye 1939, 55. 61. l.; Patek 1942, 49-50. 211. T. XV. 25;

Párducz 1941, 184. lh. 53.

## 222. Környe 2. (Komárom m.)

(14. tábla 11; 24. tábla 5)

Bronz, kéttágú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört. Kengyeléből lapos kerek gomb áll ki narancsszínű emailal. A kengyel külső sávján fehér, piros, fekete email van egymás mellé öntve. A belső sávban sötétzöld email van. Átm.: 4,39 cm

Típus: IIA/1d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.43.

Irod.: Közöletlen.

## 223. Környe-Mihály tanya 1. (Komárom m.)

(15. tábla 3; 22.

tábla 5)

Bronz, kéttágú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört. A négyzet alakú kengyel minden oldalának közepéből kinyúlik 1 - 1 félkör alakú tag. A kengyel közepén kis, sötétkék emailal kitöltött rekeszbe 4 fehér emailal kitöltött pontbetétet helyeztek.

H.: 2,37 cm Sz.: 2,12 cm

Típus: IIB/13b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.56.  
Irod.: Közöletlen.

**224. Környe-Mihály tanya 2. (Komárom m.)  
tábla 1)**

(15. tábla 5; 28.

Bronz, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. A kerek kengyel középütt kiemelkedik, sötétkék emailal fedett, melybe fehér pontbetétes emailt helyeztek. Átm.: 2,5 cm

Típus: IIA/8a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.58.

Irod.: Közöletlen.

**225. Környe-Mihály tanya 3. (Komárom m.)**

**(18. tábla 6; 26. tábla 8)**

Bronz, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, tűtartója sérült. A madár alakú kengyeltől sematikus fej emelkedik ki. A madár testét kitöltő rekeszbe zöld emailt tettek, melybe koncentrikusan elhelyezett kettős gyűrű alakú bordát helyeztek. A bordák közé fehér, a középső kerek rekeszbe narancsszínű email került.

H.:3,69 cm Sz.: 1,82 cm

Típus: IIC/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.67

Irod.: Közöletlen.

**226. Környe-Fagyaspusztá (Komárom m.) 1.**

**(18. tábla 1; 23. tábla 3)**

Bronz, kéttagú madár alakú fibula. Tűszerkezete szabadon álló szorítópofás, letört. Tűtartója balra forduló, keskeny téglalapalakú, bennem a bronztű töredékévé. Fölötte a már feje plasztikusan kiemelkedik, szemét pont-körös beponcolással jelezték. A szárnytollak ábrázolására két oldalt csepp alakú bemélyedésben egymás mellé öntött piros-zöld email van. (Jobb oldali része sérült.) A madár gerincét kiemelkedő, középső bordával ábrázolták. A szárnyak és a gerinc között V-alakban futó bordák vízszintesen bekarcolt pálcasorral. A farktollakat trapéz alakú tag jelzi, melyet két oldalt háromszög alakú rekesz (narancs színű emailal), középen téglalap alakú rekesz tagol, alul középen lapos félkörös gomb zárja.

H: 4,45 cm Sz: 2,05 cm

Típus: IIC/1a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.64.

Irod.: Közöletlen.

**227. Környe-Fagyaspusztá 2. (Komárom m.)**

**(18. tábla 3; 23. tábla 5)**

Sérült, bronz madár alakú fibula. Tűszerkezet felőli vége letört. Keskeny tűtartójának csak indítása maradt meg. A madár szárnyin két V-alakban összefutó vajat húzódik, amelyben egymás mellé öntött piros, világoszöld téglalapalakú email berakás van. A madár gerincén háromszög alakú rekeszben narancssárga email van. A madár feje előrenéz, testből kiemelkedő. H: 1,94 cm Sz: 1,47 cm

Típus: IIC1a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.  
Ltsz.: 2000.2.66.  
Irod.: Közöletlen.

**228. Koroncó 1.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje eltört. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyet a külső harmadában egy borda oszt meg. A perem és a borda közt kis szegletes rekeszekben piros és fehér email nyomai vannak. Középen kiemelkedő gomb van. A tűszerkezet fölött kis kerek fület képeztek ki. Á.: 3,1 cm  
Típus: IIA/4b  
Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM  
Irod.: Sellye 1939, 56; Patek 1942, 215. T. XVI,1-21;

**229. Máty (Fejér m.)**

(12. tábla 7; 25. tábla 2,1)

Bronz, öntött, kéttagú hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, magas, háromszög alakú a tűtartója, fölötté hengeres taggal, melyen két lépcső van. Kengyelének trapéz alakú részén középen négy négyzetes rekesz van, melyek közül a két szélsőben piros, a két középsőben zöld email nyoma figyelhető meg. A mezőt alulról és felülről hét ill. nyolc tagú fekete színű niello pálcasor díszíti. H.: 2,7 cm Sz.: 1,91 cm  
Típus: IA/9b  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.  
Ltsz.: 2000.2.7.  
Irod.: Közöletlen.

**230. Máriakéménd (Baranya m.)**

(14. tábla 9; 28. tábla 6,5)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. Közepes magasságú, trapéz alakú a tűtartója. Kerek lap alakú kengyelének közepén kúpos gomb emelkedik. Körülötte világoszöld email van. A kengyelt 6 kerek tag díszíti narancsszínű emailal. H.: 3,0cm Sz.: 2,6cm  
Típus: IIA4f  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.  
Ltsz.: 2000.2.38.  
Irod.: Közöletlen.

**231. Ménfőcsanak-Szeles, 430. objektum**

(19. tábla 4)

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Ép jó megtartású. A kengyelt egy jobbra néző, ülő páva alakú lap alkotja, a testén rekeszes és pontbetétes email díszítéssel. Az email a farkán piros, testén enciánkék, benne fehér pontbetét, a nyakán fehér a szem helyén világoskék pontbetét. M: 3,6 cm Sz: 3,5 cm  
Típus: IIC/1a2  
Lk.: A 430. obj. betöltéséből. T. Szőnyi E. leletmentése.  
Öh.: XJM  
Ltsz.: -  
Irod.: Közöletlen.

**222. Muggendorf (Wiener Neustadt, Ausztria )**

Bronz, kéttagú, 2+3 menetes, belül húros rugós szerkezetű öntött fibula. Tüje letört, tűtartója sérült. A kengyelt egy kerek lap alkotja, amelyen állatkompozíció látható: egy ragadozó madár csap le egy jobbra ugró nyúlra. Á: 4,5 cm

Típus: IIA/15c

Lk.: Rotte Kreuth 6. Haintaler-kert.

Öh.: Niederösterreichisches Landesmuseum

Irod.: Kerchler 1968-70, 40-45. Abb.2; Bónis 1991, 37-44.

**223. Nagyegyháza (Komárom m.)****(17. tábla 6; 24. tábla 3,1)**

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros rugós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. Tűtartója keskeny, kissé elferdült téglalap. Az ovális lap formájú kengyelt egy bordával ketté osztották, a külső sávban világos zöld email van. H.: 2,76 cm Sz.: 2,24 cm

Típus: IIB/4a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.46.

Irod.: Közöletlen.

**234. Nagyberki-Szalacska (Baranya m.)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Kengyelét egy kerek alakú lap alkotja, melyet szimmetrikusan elhelyezve 6 kis kerek tag egészít ki. A lapon zöld, a kerek tagokon piros email-nyomok figyelhetők meg. H: 3,6 cm

Típus: IIA/1f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1931.

Irod.: Sellye 1939, 52. T. IV. 5; Bónis/Sellye 1988, 68. 12. kép.

**225. Nagyigmánd (Komárom m.)****(18. tábla 7; 26. tábla 9)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. Keskeny téglalap alakú tűtartója jobbra forduló. A jobb felé ugró kutya alakú kengyel testét fehér emailozás fedi, melybe 9 pontbetétet helyeztek, egy részükből az email kihullott, a fennmaradó rekeszekben a színe világoskék. H.: 4,4 cm Sz.: 1,85 cm

Típus: IIC6

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.69.

Irod.: Közöletlen.

**226. Nagyigmánd–Thaly-pusztá (Komárom m.)****(13. tábla 7)**

Bronz, öntött, kéttagú hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje letört, magas tűtartója háromszög alakú. Kengyele a tűszerkezet és a tűtartó fölött egy leveles ágra emlékeztető taggal zárul: a két szélső tagot piros, a középső elemet narancs színű email fedi. Ugyanez a motívum ismétlődik a kengyel középső részén, a kis, téglalap alakú kiemelkedő tagon bekarcolt egyenes, és hullámvonal motívum van. H.: 3,8 cm Sz.: 2,36 cm

Típus: IA/4c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.18.

Irod.: Közöletlen.

### 237. Nagylózs(Győr-Sopron m.)

Bronz, öntött, kéttágú rugós tűszerkezetű korongfibula. Tüje és tűszerkezete letört, tűtartója sérült. Kengyele erősen korrodált, az állatkompozíciós jelenet hátteréül használt sötétkék email részben fennmaradt. A jelenet központi alakja egy hátraforduló madár, válla felett egy nyúllal. Á.: 4,1 cm

Típus: IIA/15b

Lk.: Homokgödör.

Öh.: LFM

Ltsz.: 55.177.8.

Irod.: Kerchler 1968-70, 40-45; Bónis 1991, 37-44.

### 238. Nemesvámos-Balácapszta

Öntött, bronz, emailos korongfibula, kéttágú és rugós szerkezetű. Jó megtartású. Tüje letörtött, a tűtartója sérült. A kengyelt alkotó kerek lap egész felületén emailal díszített: zöld háttér előtt kék jobbra haladó őz. Á: 3,0 cm

Típus: IIA/15a

Lk.: Szórvány a villaépület környezetéből.

Öh.: BM

Ltsz.: 55.250.215.

Irod.: Sellye 1939, 80. T. T. XIII.12; Patek 1942, T. T. XX.15; Bónis 1991, 37-44.

### 239. Neusiedl am See (Ausztria)

Öntött, bronz, kéttágú, kívül húros rugós tűszerkezetű<sup>1468</sup> ívfibula a tűtartó felett kissé kiemelkedő kettős gombbal. Tűtartója magas, egyenes állású jobbra forduló, rajta kis kerek áttöréssel. A rugószerkezet a tüvel hiányzik, a fedlap alján öntéshibák vannak. A hal alakú kengyelt a hosszanti tengely mentén kis téglalap alakú rekeszekbe elhelyezett email díszíti, a farkon (amely egyúttal a tűszerkezet elrejtésére szolgáló fedlap) két csepp alakú emailal kitöltött rekesz van. A tűtartó fölé nyúló fej plasztikus és életszerű kidolgozása, a szemek pontbetétes piros email kitöltésűek. H.: 4,7 cm

Típus: IA/3c2

Lk.: Felszíni szórvány.

Öh.: Richard Maly magángyűjteménye, Bécs.

Irod.: Matouschek/Nowak 1985/86, 143-144, 212. Fischfibeln/2.

### 240. Neusiedl am See-Zurndorf (Ausztria)

Öntött, bronz, kéttágú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, háromszög alakú tűtartója pereme letört. A kengyelt alkotó élére állított rombusz alakú lemez sarkaihoz csatlakozó kerek tagok közül a jobb oldali letört a bal oldalin beponcolt koncentrikus kör alakú dísz van, az alsó és felső tag (sárga email-nyomokkal) kis, kerek áttört motívummal csatlakozik a kengyelhez. A kengyel egész felületét lemélyítették (benne sötétkék emailal), középen két koncentrikus bordával karika alakú belső mezőt (benne piros emailal) alakítottak ki. H.:4,8 cm Sz.:3,4 cm

Típus: IIB/1a5

Lk.: Felszíni szórványlelet.

Öh.: Walter Kropf magángyűjteménye, Bécs.

Irod.: W. Kropf, FÖ 22, 1983, 278, Abb. 432.

<sup>1468</sup> Matouschek/Nowak 1985/86 143. tévesen szorítópfás csuklós tűszerkezetüként írja le.



#### **241. Neusiedl am See-Zurndorf (Ausztria)**

Jobb felé futó kutya testén rekeszes és pontbetétes emailal.

Típus: IIC/6

Lk.: Felszíni szórványlelet.

Óh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 146. tábla 173.10.

#### **242. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 1.(Szerbia)**

Bronz, kéttagú, szorítóporfás csuklós tüszerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, kengyelének közepét vízszintesen elfektetett téglalap alakú lap képezi, melyből a magas, háromszög alakú tűtartó, és a tüszerkezet fölél hengeres, két lépcsővel osztott tag nyúlik, végén lapított gombbal. A téglalapon két sorban kis szögletes rekeszekben elhelyezett piros és zöld színű email van. H: 4,3 cm Sz: 1,7 cm

Típus: IB/5a1

Lk.: Szórvány.

Óh.: AMZ

Ltsz.: -

Irod.: Sellye 1939, 75. 188. lj; Patek 1942, 46. 207.

#### **243. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 2. (Szerbia )**

Bronz, kéttagú, szorítóporfás csuklós tüszerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, kengyelének közepét vízszintesen elfektetett téglalap alakú lap képezi. Ezen két sorban kis szögletes rekeszekben elhelyezett piros és zöld színű email van. A tűtartó és a tüszerkezet fölél egy-egy hengeresen kiképzett, lépcsőkkel tagolt elem nyúlik. H: 3,6 cm Sz: 2,2cm

Típus: IB/5a2

Lk.: Szórvány.

Óh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 72. T. X.18; Patek 1942, 206. T. XIV.11.

#### **244. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 3. (Szerbia )**

Kéttagú, szorítóporfás csuklós tüszerkezetű, öntött bronz fibula. Tüje letörött. Kengyelét közepén egy hosszában elhelyezett téglalap alkotja, amelyen szegletes rekeszekbe email berakás van, a fehér alap még nyomokban megfigyelhető. A tüszerkezet és a tűtartó fölél egyaránt két lépcsővel tagolt hengeres tag nyúlik ki, lapos gombbal a végén.

H: 4,3 cm Sz: 1,7 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Óh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 72. T. X. 17; Patek 1942, 207.

#### **245. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 4. (Szerbia )**

Bronz, kéttagú, szorítóporfás csuklós tüszerkezetű öntött fibula. Jó megtartású, kengyele közepét élére állított rombusz alkotja, amelynek közepén kerek rekeszben fehér email nyomok vannak, körben kis kerek rekeszekben piros email. A tűtartó és a tüszerkezet fölél egy-egy plasztikusan kidolgozott hullőféj nyúlik, amelyek lépcsővel csatlakoznak a laphoz.

H: 3,2 cm

Típus: IB/3a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 74. T. XII,1; Patek 1942, 208.

**246. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 5. (Szerbia )**

Bronz, öntött, kétagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letörött, tűtartója sérült. A kengyelt alkotó kerek lap egész felületén emailal díszített: zöld háttér előtt kék, jobbra haladó őz. Á: 1,5 cm

Típus: IIA/15a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 80. T. T. XIII,12; Patek 1942, T. XX,15.

**247. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 6. (Szerbia )**

Bronz, öntött, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letörött, tűtartója sérült. A kengyelt egy jobb felé néző, ugró oroslán alakú lap alkotja. Testét piros-zöld-fehér színű pontberakásos email díszíti. H: 4,2 cm

Típus: IIC/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 79. T. XIII,24; Patek 1942, 224. T. XXI,6.

**248. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 7. (Szerbia )**

Bronz, öntött, kétagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula, tüje letörött, keskeny, téglalap alakú tűtartója van. A kengyelt egy fekvő béka alakú lap alkotja. A béka testét kerek, pontbetétes fehér-világoszöld email díszíti. H: 3,3 cm

Típus: IIC/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 80. T. XIII,27; Patek 1942, 221. T. XX,5.

**249. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 8. (Szerbia )**

Öntött, bronz, szorítópofás csuklós tűszerkezetű, kétagú lemezfibula. Kengyelét egy kerek lap alkotja. A lapot kék email fedi, melybe középen és a külső sávban hat kis félgömb alakú lyuk van pontbetét számára, aljukon fehér üvegpasztá nyomaival.. Á: 3,0 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 54. T. V,13. 58. lj; Patek 1942, 211;

**250. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 9. (Szerbia )**

Bronz, öntött, kétagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. A korong alakú kengyelt hat körccikk alakú rekesszel tagolták, középen kiemelkedik egy gomb. A korong széléhez négy kerek tag csatlakozik, bennük kerek rekesz fehér email-nyomokkal. H: 3,1 cm

Típus: IIA/5h

Lk.: Szórvány.

Öh.: CM

Irod.: Sellye 1939, 61. 116. lj; Patek 1942, 212.

**251. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 10. (Szerbia )**

Öntött, bronz, szorítópofás csuklós tüszerkezetű, kéttagú, fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyből szimmetrikusan elhelyezett nyolc kis hengeres tag nyúlik ki. A lap közepe kissé kiemelkedik, kerek rekesszé képezték ki. H: 2,7 cm

Típus: IIA/1e

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.63.

Irod.: Sellye 1939, 64. T. IX,18; Patek 1942, 49-50. 214; Bónis/Sellye 1988, 70. 15. kép/7.

#### **252. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 11. (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tüszerkezetű lemezfibula. Tüje letörött, keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyből a tűtartója és a tüszerkezete fölé egy-egy kerek tag nyúlik ki. H.:4, 2 cm Sz.:3 cm

Típus: IIA/1c

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 56.

#### **253. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 12. (Szerbia)**

Öntött, bronz, szorítópofás csuklós tüszerkezetű, kéttagú fibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja, melyet középen egy kerek rekessel két mezőre bontottak, fehér email-nyomok vannak a kerek rekeszben. H: 3,1 cm Sz: 3,8 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 50. T. III,7-10; Patek 1942, 225-226.

#### **254. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 13. (Szerbia)**

Öntött, bronz, szorítópofás csuklós tüszerkezetű, kéttagú fibula. Töredékes. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja, melynek közepére kerek rekeszt képeztek ki, így két mezőre bontva a felületet, az email kihullott. H: 3,2 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Patek 1942, 225.

#### **255. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 14. (Szerbia)**

Öntött, bronz, szorítópofás csuklós tüszerkezetű, kéttagú fibula. Tüje és tűtartója letört. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja, közepén kerek rekessel. H: 3,1 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Patek 1942, 226.

#### **256. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 15. (Szerbia)**

Öntött, bronz, hüvelycsuklós tüszerkezetű, kéttagú ívfibula. Tűtartója letörött, kengyelét egy elnyúlt téglalap alkotja, melynek széleit hosszában kiemelkedő bordák díszítik, közöttük egymás fölé helyezett négyzetes rekesz-sorba piros és világoszöld emailt ültettek.

H: 4,5 cm Sz: 1,3 cm

Típus: IA/1a1  
Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 71; Patek 1942, 202, 292-293, T. XVII.1.

#### **257. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 16. (Szerbia)**

Bronz, kéttagú, hüvelysuklós tűszerkezetű öntött ívfibula. Tüje hiányzik. Kengyelét téglalap alkotja, amelyet hosszában közepén egymás fölött kialakított négyzetes rekeszsorba ültetett piros és zöld email díszít. Tűtartója felett a kengyel elkeskenyedek, lapított gömb alakú gombban végződik. H: 4,0 cm Sz: 1,1 cm

Típus: IA/6b1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 71. T. X,8; Patek 1942, 202. T. XII,2; Kovrig T. XIV,150.

#### **258. Novi Banovci/Újbánya/Burgenae 17. (Szerbia)**

Bronz, kéttagú, hüvelysuklós tűszerkezetű öntött ívfibula. Tüje letörött. Kengyele alul és fölül bordával záruló téglalap, melynek közepén egymás fölé helyezett kör alakú rekeszekben piros és zöld email van. A tűtartó felett a kengyel plasztikusan kidolgozott teknősféjben végződik. Tűtartója keskeny, magas. H: 3,8 cm Sz: 1,7 cm

Típus: IA/6a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 71; Patek 1942, 202.

#### **259. Osijek/Eszék/Mursa (Horvátország)**

Bronz, kéttagú hüvelysuklós tűszerkezetű fibula. Tűtartója és tüje letörött. Kengyelét egy téglalap alakú tag alkotja, a tűszerkezettől induló vége derékszögbe megtörik. Középső harmadában téglalap alakú rekeszekbe emailt ültettek. H: 2,8 cm Sz: 1,3 cm

Típus: IA/1a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MO

Ltsz.: 1129.

Irod.: Sellye 1939, 71; Patek 1942, 202, T. XIII,1.

#### **260. Pest m. 1.**

**(12. tábla 2; 27. tábla 3,1)**

Bronz, öntött, kéttagú, hengeres hüvelysuklós tűszerkezetű ívfibula, tűtartója magas, háromszög alakú. Tüje hiányzik. Derékszögben megtört profilú kengyelének felületén kis, négyszög alakú rekeszekben sötéttkék és fehér email látható egymás mellé öntve. A tűtartó fölött lapított félgömbös gomb van. H.: 3,56 cm Sz.: 1,84 cm

Típus: IA/1a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 2000.2.1.

Irod.: Közöletlen.

#### **261. Pest m. 2. (M1-es autópálya 24-es km-kótól 4 m) (18. tábla 10; 26. tábla 13)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítóporfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula, keskeny tűtartója téglalap alakú. Ép. A fibula kengyelét fekvő béka alkotja, plasztikusan kidolgozott fején a

szemeket világoskék email fedi. A testet két négyszögletes bemélyedésbe elhelyezett 4 - 4 pontbetét jelzi: piros alapon világoskék és sárga pettyek váltakoznak. H: 3,49 cm Sz: 2,2 cm  
Típus: IIC/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 2000.2.72.

Irod.: Közöletlen.

## 262. Pest m. 3.

(16. tábla 5, 22. tábla 2)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tűtartója keskeny, téglalap alakú. A kengyel egyik díszítőtagja letört. A kengyelt alkotó élére állított deltoid alakú lemez felső harmada áttört, a sarkokon fehér pontbetétes emaillel díszített, míg az alsó harmadot zöld email fedi. H.: 4,84 cm Sz.: 2,67 cm

Típus: IIB/28

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.23.0

Irod.: Közöletlen.

## 263. Pest m. 4.

(16. tábla 3; 25. tábla 8,1)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tűje hiányzik, keskeny, téglalap alakú tűtartója sérült. Az élére állított négyzet alakú kengyel sarkain kerek tagok vannak. A lapot részben kihullott sötétkék email borítja, benne középen és a négy sarkon 1 - 1 kerek rekeszel, amelyekben nyomokban piros email van. H.: 2,10 cm Sz.: 2,05 cm

Típus: IIB/1a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.32.

Irod.: Közöletlen.

## 264. Pest m. 5.

(14. tábla 1; 28. tábla 6,2)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. A keskeny téglalap alakú tűtartó vége letört. A korong alakú kengyelt 6 félgömb alakú gomb díszíti, középen hegyére állított csonka kúp alakú gomb emelkedik ki. A lap felületét a külső sávban világoszöld, benne fehér alapon piros pontbetétes email díszíti. Á.: 2,36 cm

Típus: IIA/4f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.35.

Irod.: Közöletlen.

## 265. Pest m. 6.

(18. tábla 8; 23. tábla 8)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tűtartója keskeny, vége letört. A kengyelt sematikusan kidolgozott, fekvő béka alkotja, hátán 2 háromszög alakú rekeszben piros, ill. fehér email van. H.: 3,3 cm Sz.: 1,78 cm

Típus: IIC/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.73.

Irod.: Közöletlen.

266. Petronell/Carnuntum 1. (Ausztria)

Bronz ívfibula, korong alakú kengyele alul és felül hüllőfejen, két oldalt kerek tagokban végződik. H.: 4,2 cm

Típus: IB/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Matouschek/Novak 1985/86, 186-187, T. 218,2.

267. Petronell/Carnuntum 2. (Ausztria)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Magas, háromszög alakú tűtartója van. Tüje hiányzik. A korong alakú kengyel közepén kiemelkedő részen kerek áttörés van, melyet trapéz alakú rekeszekbe öntött piros és fehér email díszít. A korong külső oldalán nyolc korongos tag ül fehér email-nyomokkal. Átm.: 3,4cm

Típus: IIA/8f

Lk.: 9. sz. autótű szélesítési előmunkálatainál előkerült szórvány, 1984.

Öh.: G. Schneider magángyűjteménye, Bécs.

Irod.: Ch. Farka/G. Schneider FÖ 24, 1985, 211, Abb. 527.

268. Petronell/Carnuntum 3. (Ausztria)

Bronz madárfibula töredéke, alacsony, téglalap alakú tűtartóval. A madár feje a test nagyobb részével együtt letört. A tűszerkezet fölött a farkat kis trapéz alakú tag jelzi, benne 3 háromszög alakú rekeszben emaillel, a szárnyakat és a törzset három összekapcsolódó csepp alakú alkotja, a két szélső cseppbe tettek emailt. H.: 1,3 cm

Típus: IIC/1a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Winter 1985/86, 343-44, T. 362,18

269. Pécsvárad – Zengővár

Bronz, öntött, kéttagú korongfibula, tűszerkezete letört, keskeny tűtartója ép. Kengyelét négy íves küllővel összekötött belső korong és külső gyűrű alkotja. A küllőkön pelta alakú rekeszekben, közepén és a külső gyűrűn is kék színű email van. A gyűrűn egymás mellé öntve a kék mellett volt más szín is, de az kipotyogott. A kengyelen derékszögbe rendezett négy állatfej-nyúlvány látszik. Á.: 5,8 cm

Típus: IIA/5d

Lk.: Szórvány.

Öh.: JPM Ltsz: R.98.3.1..

Irod.: Kárpáti G.: Bronz fibula Zengővárról. in: Pécsi Szemle 1998/1, 11.

270. Potzneusiedl (Ausztria)

Bronz madárfibula, szorítópfás csuklós tűszerkezettel, keskeny, magas háromszög alakú tűtartóval. A madár feje félplasztikusan kidolgozott, testét egy élére állított rombusz alkotja, melybe két oldalt 2-2 háromszög alakú rekeszbe helyezték az emailt. H.: 1,4 cm

Típus: IIC/1a3

Lk.: Szórvány.  
Ōh.: Magángyűjtemény.  
Irod.: Winter 1985/86, 343, T. 362,14.

#### **271. Ptuj/Poetovio 1. (Szlovénia )**

Bronz, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű, öntött fibula. Tüje vége letörött. A kengyelt egy kerek lap alkotja, melyet kereszt alakú áttörés díszít. A kör ívét két borda közt emailal díszítették, a fehér alap látható. H: 3,5 cm

Típus: IIA/3a

Lk.: Szórvány.

Ōh.: MP

Irod.: Patek 1942, 210, 49. 15,15.

#### **272. Ptuj/Poetovio 2. (Szlovénia )**

Öntött, bronz, szorítópofás csuklós tűszerkezetű, kéttágú lemezfibula. A tűtartó fölé egy félkörös; a tűszerkezet fölé egy enyhén kúpos hengszerű tag nyúlik. A kerek kengyel közepén egy borda van, a külső körívét cikkekre osztja a piros és világoszöld email rekeszekben. A belső harmad világoszöld színű, a lap közepén kis kerek rekeszben piros email van. H: 2,5 cm

Típus: IIA/3c

Lk.: Szórvány.

Ōh.: MP

Irod.: Sellye 1939, 54. T. V,7; Patek 1942, 49-50, 212, T. XVI,1.

#### **273. Ptuj/Poetovio 3. (Szlovénia )**

Bronz, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű öntött fibula. Tüje letörött. A korongos kengyelhez tíz kis kerek tag csatlakozik. A lapot két kifejezett borda három részre tagolja. Közepéről kiemelkedik egy gomb, amelynek tetején piros email van. A két külső mezőt rekeszbe töltött piros és világoszöld, fehér email tölti ki. H: 4,2 cm

Típus: IIA/12d

Lk.: Szórvány.

Ōh.: MP

Irod.: Sellye 1939, 63. T. IX,10; Patek 1942, 49-50, 213;

Mike Curk 1976, T. XXIII, 23,32.

#### **274. Ptuj/Poetovio 4. (Szlovénia )**

Öntött, bronz, szorítópofás csuklós tűszerkezetű, kéttágú fibula. Tüje eltört. Kerek lap alakú kengyelének középső, áttört részét két egymással érintkező félkör alkotja. Külső pereméhez szimmetrikusan elhelyezve négy stilizált állatfej csatlakozik. A keréken körben kis szögletes rekeszekben piros és fehér email ül. Á: 3,4 cm

Típus: IIA/10b

Lk.: Szórvány.

Ōh.: MP

Irod.: Sellye 1939, 52; Patek 1942, 226. I. Mikl Curk: Einige Charakteristiken der römischen materiellen Kultur im nordwestlichen Jugoslawien. Arch. Jug. IX, 1968, 49-53, T.1,2

#### **275. Ptuj/Poetovio 5. (Szlovénia )**

Öntött, bronz, hüvelycsuklós tűszerkezetű, kéttágú lemezfibula. Tüje letörött. Kerek lap alakú kengyeléből kereszt alakban négy sematikus kidolgozott állatfejet ábrázoló tag nyúlik ki. A lap felülete sérült, rajta email-nyomok. Á.: 3,6 cm

Típus: IIA/5d  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MP  
Irod.: Sellye 1939, 64; Patek 1942, 49-50, 213.

**276. Ptuj/Poetovio 6. (Szlovénia)**

Öntött, bronz, szorítópfás csuklós tűszerkezetű, kéttagú fibula. Töredékes. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja, melyet középen egy kerek rekesz két mezőre oszt, a belsőben piros, a külsőben fehér email-nyomokkal. H: 3,3 cm

Típus: IIB/12  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MP  
Irod.: Sellye 1939, 50;

**277. Ptuj/Poetovio 7. (Szlovénia)**

Bronz, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű öntött fibula. Kengyelét téglalap alakúra képezték, amelyen 3-3 mezőben háromszög alakú rekeszben piros és zöld email-berakás nyomai figyelhetők meg. A tűtartó és a tűszerkezet felett egyaránt hengeres, két lépcsővel ellátott tag látható, végén félgömb alakú gombbal. A tűtartón kerek áttörés látható. H: 6 cm

Típus: IB/4a2  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MP  
Irod.: Kovrig 1937, 73. 158. T. XVI; Sellye 1939, 72; Patek 1942, 207. T. XIV. 15.

**278. Ptuj/Poetovio 8. (Szlovénia)**

Kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű, öntött bronz fibula. Tüje letörött. Kengyelét középen egy hosszában elhelyezett téglalap alkotja, amelyen vízszintes irányú rekeszekbe tagolt 6 soros fehér-piros email díszít. A tűszerkezet és a tűtartó fölé egyaránt sematikusán kidolgozott, lépcsővel osztott, hengeres tag nyúlik ki, lapos gombbal a végén.

H.: 2,8 cm Sz.: 1,4 cm  
Típus: IB/4a2  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MP  
Irod.: Sellye 1939, 72. T. X. 20; Patek 1942, 207.

**279. Ringelsdorf (Ausztria)**

Bronz, öntött, kéttagú korongfibula töredéke. A 3+4 menetes, kívül húros rugószerkezet a tüvel ép. A kengyelt alkotó lemezen csillag alakban helyezték el a bordázatot, a csillag csúcsai a kengyelhez illesztett félkörös tagok, piros és fehér emailozás nyomaival. A.: 2,7 cm.

Típus: IA/3d  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: Magángyűjtemény.  
Irod.: A. Stupner, FÖ 1979, 97, T. 108,41.

**280. Rusovce/Oroszvár/Gerulata 1. (Szlovákia)**

**Bronz, öntött, kéttagú fibula, tűszerkezete nem meghatározható. A kengyelt alkotó kúp formájú öntött lap pereme sérült. A kengyel egyik oldalán, a fibulatest peremén kerek lyukat képeztek ki, valószínűleg lánc befűzésére, erre merőlegesen mindkét oldalt kis állatfej nyúlik ki. A fibula peremén téglalap alakú poncsor figyelhető meg, amit egy vájat választ el a fibulatest kúpos részétől. Ezen három koncentrikus**



**bordával határolt sávban, háromszög alakú rekeszekben email díszítés látható. Színe és mérete nem állapítható meg.**

Típus: IIA/6b

Lk.: Szórvány.

Öh.: GM

Irod.: Pichlerová 1984, T. XV. belső számozás nélkül.

### **281. Rusovce/Oroszvár/Gerulata 2. (Szlovákia )**

Bronz kéttagú öntött fibula. Kengyelén fekvő, szembe néző oroszlán, testén pontbetéttel. Színe és mérete nem állapítható meg.

Típus: IIC/5c

Lk.: Szórvány.

Öh.: GM

Irod.: Pichlerová 1984, T.XV. belső számozás nélkül.

### **282. Sisak/Sziszek/Siscia 1. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, hajlított hüvelycsuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, kengyele egy lépcsővel két részre osztható, tűtartó fölött hengeres gombban végződő tagokból áll. A kengyel a tűszerkezet fölött függőleges bordákkal tagolt, téglalap alakú elemből áll, amelyből jobbra és balra egy-egy gombban végződő két lépcsővel tagolt elem nyúlik ki. A téglalap alakú elem függőleges bordái közt vörös és zöld email nyomai láthatók. H: 4,2 cm Sz: 1,4 cm

Típus: IA/7

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3658

Irod.: Kovrig 1937, 74, T. 15.159; Sellye 1939, 70. Koščević 1980, XXVII.t.242.

### **283. Sisak/Sziszek/Siscia 2. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, jó megtartású. A kengyelt kerek lap alkotja, amely közepén áttört, mely köré koncentrikus bordákat formáltak. A külső bordák között rekeszes emaillel díszítették /fehér alapja helyenként megvan/. A tűtartó és a tűszerkezet fölül egy-egy tag nyúlik ki, amelyet két-két félhold alakú elem díszít. Ezen email nyomok, végükön 1-1 kerek gomb látható. H.: 5 cm sz.: 3,2 cm

Típus: IIB/24b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MFM, Szeged

Irod.: Sellye 1939, 58; T. VIII,8; Patek 1942, 205. T. XIV.t.3.

### **284. Sisak/Sziszek/Siscia 3. (Horvátország)**

Bronz, öntött, hajlított hüvelycsuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, kengyelén közepén kerek lap van, melybe piros színű emailt ültettek. Tűszerkezete egy vízszintes bordával kapcsolódik a kerek laphoz. A tűtartó fölött plasztikusan kidolgozott állatfej van, mely háromszorosan tagolt bordával kapcsolódik a kerek laphoz. H: 3,9 cm D: 1,3 cm

Típus: IA/14a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3681

Irod.: Sellye 1939, 57, VIII.t.2. Patek 1942, 205; Koščević 1980, 56, XXVIII.t.253.

### **285. Sisak/Sziszek/Siscia 4. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, hüvelycsuklós túszerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, a kengyelét középen egy háromszög alakú tag alkotja, amelyet háromszög alakú részekre osztottak. Ezekből részben kihullott az email, de a fehér alap nyomokban megfigyelhető. A túszerkezetet egy hengeres hüvellyel rögzítették. A tűtartó fölött a kengyel egy plasztikusan kidolgozott hullófejben végződik. H: 5,2 cm

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 73. TXI.3; Patek 1942, 46, 205-206. T. XIV.5;

Koščević 1991, XXII.t.318.

#### **286. Sisak/Sziszek/Siscia 5. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, a kengyelét középen egy háromszög alakú tag alkotja, amelyet háromszög alakú részekre osztottak. Ezekből részben kihullott az email, de a fehér alap nyomokban megfigyelhető. A túszerkezetet egy hengeres hüvellyel rögzítették. A tűtartó fölött a kengyel egy plasztikusan kidolgozott hullófejben végződik. H: 4,5 cm

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3849.

Irod.: Sellye 1939, 73; Patek 1942, 46, 205-206; Koščević 1991, T. XXII,319.

#### **287. Sisak/Sziszek/Siscia 6. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, a kengyelét középen egy háromszög alakú tag alkotja, amelyet háromszög alakú részekre osztottak. A háromszög csúcsán egy félhold alakú rekeszes, emailos tag, mely lépcsős megoldással egy újabb háromszög alakú taghoz csatlakozik. H: 5,7 cm

Típus: IA/8

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 73; Patek 1942, 46. 206. Koščević 1991, XXII.t.320.

#### **288. Sisak/Sziszek/Siscia 7. (Horvátország)**

*Bronz, kéttagú hüvelycsuklós túszerkezetű ivfibula. Tüje hiányzik, magas, háromszög alakú tűtartója pereme sérült. A tűtartó fölött stilizált teknősféjben végződő kengyel háromszög alakú részét három sorba rendezett bemélyített háromszög alakú rekeszek borítják, bennük világoszöld és piros emailal. H.:5,1 cm*

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3836.

Irod.: Koščević 1991, 134, XXII.t.317.

#### **289. Sisak/Sziszek/Siscia 8. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. A túszerkezetet rögzítő hengeres hüvely fele és a tű letörött. A kengyelt középen egy háromszög alakú lap alkotja, melyet két kisebb háromszög alakú mezőre bont a középen futó borda. A két kisebb mezőben zöld és piros email-nyomok figyelhetők meg. A tűtartó fölé egy sematikus kidolgozott hullófej nyúlik.

H: 3,5 cm

Típus: IA/12a1  
Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3826.

Irod.: Sellye 1939, 73. T. XI.4; Patek 1942, 206. Koščević 1991, 134, XXII.t.316.

#### **290. Sisak/Sziszek/Siscia 9. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, hajlított hüvelycsuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, trapéz alakú magas tűtartója ép. Kengyele keskeny téglalap alakú fedlappal indul a rombusz alakú tűtartója, melynek közepén négyszirmú virág alakú rekeszben fehér email-nyomok. A tűtartó fölé egy sematikusán kidolgozott hullőfej nyúlik. H: 3,7 cm Sz.:1,1 cm

Típus: IA/13a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3846.

Irod.: Sellye 1939, 73. T. XI.6; Patek 1942, 206. Koščević 1980, 56, XXVIII.t.249.

#### **291. Sisak/Sziszek/Siscia 10. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, tűszerkezetét egy henger alakú hüvelybe helyezték. Kengyele közepén egy háromszög alakú lap van, amelyet háromszoros bordával körül vett ugyancsak háromszög alakú email mező díszít. A tűtartó fölé egy sematikusán kidolgozott hullőfej nyúlik. H: 3,5 cm Sz.: 1,0cm

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3831

Irod.: Sellye 1939, 73. T. XI.5; Patek 1942, 206; Koščević 1980, 56, XXVIII.t.246;

Koščević 1991, XXII.t.313. 134.o.

#### **292. Sisak/Sziszek/Siscia 11. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, tűszerkezetét egy henger alakú hüvelybe helyezték. Kengyele közepén egy háromszög alakú lap van, amelyet háromszoros bordával körül vett ugyancsak háromszög alakú email-mező díszít. A háromszög alakú, magas tűtartó fölé egy profilált pálca alakú tag nyúlik. H: 2,8 cm

Típus: IA/12a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3843.

Irod.: Sellye 1939, 73. T. XI.7; Patek 1942, 206. T. XIV.8;

Koščević 1991, 134, XXII.t.312.

#### **293. Sisak/Sziszek/Siscia 12. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű öntött ívfibula. Jó megtartású, kengyele közepét élére állított rombusz alkotja, amelynek közepén kerek rekeszben világoszöld email nyomok vannak, körben kis kerek rekeszekben piros email. A tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy plasztikusán kidolgozott teknősbékafej nyúlik ki, melyek gombbal csatlakoznak a laphoz. H: 5,3 cm Sz: 2,3 cm

Típus: IB/3a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3830.

Irod.: Sellye 1939, 74. T. XII.1; Patek 1942, 208; Košćević 1991, 135, XXII.t.329.

#### **294. Sisak/Sziszek/Siscia 13. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű öntött ívfibula. Tüje letört, magas tűtartója háromszög alakú. A kengyele közepét alkotó állított téglalap alakú elemen két oszlopba rendezett három-három háromszög alakú rekesz van, alján zöld, piros emailos maradvánnyal. A tűtartó és a tűszerkezet fölél egy-egy profilált pálcát nyúlik ki, melyek gombbal csatlakoznak a laphoz. H: 4,2 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 4046

Irod.: Košćević 1991, 133, XXI.t.300.

#### **295. Sisak/Sziszek/Siscia 14. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű öntött ívfibula. Tüje hiányzik, magas, háromszög alakú tűtartóján kerek áttörés van. Kengyele közepét élére állított rombusz alkotja, amelynek közepén kerek rekeszben piros email nyomok vannak, körben világoszöld email figyelhető meg. A tűtartó és a tűszerkezet fölél egy-egy plasztikusan kidolgozott teknősbékafej nyúlik ki. A lap másik két csúcsához egy-egy kerek tag illeszkedik, amelyekben zöld email van. H: 4,2 cm Sz: 3,0 cm M: 1,0 cm

Típus: IB/3a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3832.

Irod.: Sellye 1939, 75. T. XII.2; Patek 1942, 208; Košćević, 1991, 135, XXII.t.328.

#### **296. Sisak/Sziszek/Siscia 15. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tűszerkezetét hengeres hüvely rögzíti. Kengyele közepét élére állított rombusz alkotja, amelynek közepén négyszögletes rekeszben piros email nyomok vannak. A tűtartó fölél egy plasztikusan kidolgozott állatfej nyúlik ki. A lap másik két csúcsához egy-egy kerek tag illeszkedik, amelyeket piros email tölt ki.

H: 4,2 cm Sz: 2,8 cm

Típus: IA/13a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 74. T. XII.17; Patek 1942, 207. T. XIV. 17;

Košćević 1991, 135, XXII.t.322.

#### **297. Sisak/Sziszek/Siscia 16. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört. A kengyelt egy hal formájú lap alkotja, amelyet egész felszínén lemélyítettek, benne világos zöld email van. A hal szeménél még látható a fehér alap. H: 4,5 cm

Típus: IIC/9c1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 80, T. XIII.25; Patek 1942, 224, T. XXI.10;

Košćević 1991, XXII.t.345.

**298. Sisak/Sziszek/Siscia 17. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű öntött lemezfibula. Tüje letörött. A kengyelt egy fejét kiemelő fekvő párdacot ábrázoló lap alkotja, melynek testén apró, kerek mélyedésekben piros, ill. halványzöld színű email van. Az állat szemét is email jelzi. H: 4,5 cm.

Típus: IIC/4

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 79. T. XIII,21; Patek 1942, 221.

**299. Sisak/Sziszek/Siscia 18. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letörött. A kengyelt egy fekvő béka alakú lap alkotja. A béka testét kerek, pontbetétes fehér-világoszöld email díszíti. H.: 3,5 cm

Típus: IIC/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 5270.

Irod.: Sellye 1939, 80. T. XIII,27; Patek 1942, 221, T. XX,5; Košćević 1991, XXIV.t.344.

**300. Sisak/Sziszek/Siscia 19. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű öntött lemezfibula. Tüje letörött, keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyelét félhold alakú lap alkotja, amelynek végén egy-egy balra és jobbra néző madár (kacsa vagy lúd) fej látható. A testet két részre osztották, nyomokban fehér email látható rajta. H: 3,8 cm

Típus: IID/1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 5273.

Irod.: Sellye 1939, 80, T. XIII,29; Patek 1942, 51-52, 220, T. XX,9.

**301. Sisak/Sziszek/Siscia 20. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, öntött, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, alacsony, háromszög alakú tűtartója pereme sérült. Kengyele egy kakas alakú lap, amelynek felületét két rekeszre osztották. Ebben zöld és fehér email díszítés volt. H: 4,5 cm

Típus: IIC/1e

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 78, T. XIII,17; Patek 1942, 220, T. XX,2; Košćević 1991, XXIV.t.347.

**302. Sisak/Sziszek/Siscia 21. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Kengyelét egy jobbra vágató ló alakú lap alkotja, amelyet félplasztikus formában dolgoztak ki. H: 3,2 cm

Típus: IIC/8b

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 5274.

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,19; Patek 1942, 220, T. XIX,14;

Košćević 1991, 137, XXIV.t.348.

### **303. Sisak/Sziszek/Siscia 22. (Horvátország)**

Bronz, kéttágú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Töredékes ötkorongos fibula. A kengyelből a középső és két ehhez csatlakozó korong maradt meg. A középső korong belül világoszöld, kívül sötétkék fehér pettyekkel. A két kisebb korong egyforma: belül piros, kívül világoszöld fehér pettyekkel. Átm.: 1,9 cm

Típus: IIA/14

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 61, T. VIII,26; Košćević 1991, 136, XXIII.t.339.

### **304. Sisak/Sziszek/Siscia 23. (Horvátország)**

Csuklós szerkezetű, kéttágú, öntött, bronz fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy befelől ívelő oldalú, nyolcágú csillag alakú lemez alkotja, melyet egy kiemelkedő kör alakú borda két mezőre oszt. A belső mezőben piros email-nomok. H: 2,8 cm

Típus: IIA/3g

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 60, T. VIII,17; Patek 1942, 210, T. XV,16.

### **305. Sisak/Sziszek/Siscia 24. (Horvátország)**

Öntött, csuklós szerkezetű, kéttágú bronz fibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. A kengyelt alkotó kerek lapból egymás mellé szorosan illeszkedő 12 kis háromszög nyúlik ki. Ezekben a rekeszekben fehér emailalap figyelhető meg. A kerek lapot három borda, három koncentrikus mezőre osztja. A külsőben és a belsőben piros, közöttük fehér email van. H: 3,2 cm

Típus: IIA/1g

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 8092.

Irod.: Sellye 1939, 60, T. VIII,22; Patek 1942, 210, T. XV,19; Košćević 1991, XXIII.t.337.

### **306. Sisak/Sziszek/Siscia 25. (Horvátország)**

Öntött, csuklós szerkezetű, kéttágú bronz fibula. Tüje hiányzik, tűtartója sérült. A kengyelt alkotó kerek lap közepén és a szélét övezve kerek áttörések vannak. A felületen fehér emailalap figyelhető meg. H: 3,3 cm

Típus: IIA/2h

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 60, T. VIII,23; Patek 1942, 210.

### **307. Sisak/Sziszek/Siscia 26. (Horvátország)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttágú, emailos fibula. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyből egyenlő távolságra hat kis tag nyúlik ki. A lap közepén kis kerek tag emelkedik ki, külső szélén egy vajat fut körbe. H: 2,2 cm

Típus: IIA/2f

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 59, T. VIII,13; Patek 1942, 49, 211. T. XV,21.

### **308. Sisak/Sziszek/Siscia 27. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lapfibula. A tűtartó fölé egy félkörös, a tűszerkezet fölé egy enyhén kúpos hengersizű tag nyúlik. A kerek kengyel közepén egy bordával tagolt kerek rekeszben fehér email van, a külső körívét cikkekre osztja a piros és világoszöld email rekeszekben. H: 2,5 cm

Típus: IIA/2c

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3503.

Irod.: Sellye 1939, 54, T. V,7; Patek 1942, 49-50, 212, T. XVI,1;

Koščević 1991, 136, XXIII.t.335.

### **309. Sisak/Sziszek/Siscia 28. (Horvátország)**

Öntött, bronz, rugós tűszerkezetű, emailos fibula. Tűszerkezete ép. A kengyelét egy kerek lap alkotja, amelynek felületét két koncentrikus kör osztja három mezőre. A belső felületén sérült.

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 53; Patek 1942, 214;

### **310. Sisak/Sziszek/Siscia 29. (Horvátország)**

Szorítópofás csuklós tűszerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letört. A kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyből hat egymástól egyenlő távolságra levő kis hengeres tag nyúlik ki. A lap közepe felé kúposan emelkedik. Á: 2,7 cm M: 0,8 cm

Típus: IIA/1e

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 64, T. IX,16; Patek 1942, 214, T. XVI,16.

### **311. Sisak/Sziszek/Siscia 30. (Horvátország)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A kengyelt egy kerek tag alkotja, melyhez keskeny, hengeres nyúlvánnyal kereszt alakban áttört kerek tagok csatlakoznak. Ezekhez ill. a kerek laphoz további kerek gombok csatlakoznak. H: 4,6 cm

Típus: IIA/13d

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 58, T. VIII,10; Patek 1942, 215.

### **312. Sisak/Sziszek/Siscia 31. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje letört, magas tűtartója sérült. A kengyel középső, téglalap alakú tagja két oldalán bordák emelkednek ki, felületükön bekarcolt hullámvonaldíszsel, közepén egymás föltt elrendezve öt kis négyzetes rekesz szolgál a zöldes fehér email befogadására. A középső taghoz oldalainak közepén négy profilált, hengeres nyúlvány csatlakozik. H: 3,3 cm

Típus: IB/5a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 4058.

Irod.: Koščević 1991, 133, XXI.t. 301.

### **313. Sisak/Sziszek/Siscia 32. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje letört, közepesen magas tűtartója háromszög alakú. A kengyelét alkotó téglalap hosszában középen három négyzetes rekesz van fehér email-nyomokkal, a rövidebb oldalain profilált pálcatagok nyúlnak ki. H: 3,8 cm

Típus: IB/4a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 4065

Irod.: Košćević 1991, 133, XXI.t. 302.

#### **314. Sisak/Sziszek/Siscia 33. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű ívfibula. Töredékes. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja. H: 3,6 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Patek 1942, 226.

#### **315. Sisak/Sziszek/Siscia 34. (Horvátország)**

Öntött, bronz, szorítópofás csuklós tűszerkezetű, kéttagú lemezfibula. Tüje letörtött, tűtartója háromszög alakú. Kengyelét egy élére állított rombusz alakú lap alkotja, melyet az oldalak felső harmadába állított rekeszekkel négy részre osztott; sarkaihoz két oldalt kis kerek tagok csatlakoznak, bennük világoszöld és piros email. A tűszerkezet és a tűtartó fölötti részen stilizált állatfejek helyezkednek el. Az email nyomai /fehér alap/ helyenként megfigyelhetők.

H: 3,5 cm Sz: 2,5 cm

Típus: IIB/1a7

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3827.

Irod.: Sellye 1939, 75, XII.t. 5; Košćević 1991, 135, XXII.t.325.

#### **316. Sisak/Sziszek/Siscia 35. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, téglalap alakú tűtartója pereme sérült. A kengyelét egy élére állított rombusz alakú lemez alkotja, melynek a közepét egy ugyancsak rombusz alakú áttörés díszíti. A tűtartó és a tűszerkezet fölül egy-egy szematikusan kidolgozott állatfej nyúlik, melyek kis lépcsővel kapcsolódnak a laphoz. A lemezt körben piros email-nyomok fedik. H: 5,8 cm Sz: 2,8 cm

Típus: IIB/1c1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3838.

Irod.: Sellye 1939, 77, XII.t. 20; Patek 1942, 209, T. XV,9; Košćević 1991, XXIII.t.332.

#### **317. Sisak/Sziszek/Siscia 36. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, keskeny, téglalap alakú a tűtartója. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melyből a tűtartó és a tűszerkezet fölül egy-egy kerek tag nyúlik ki. A kengyel széle az egyik oldalon



kissé sérült. A szélétől kissé beljebb borda fut. A belső mezőben megfigyelhető a fehér email-alap. H: 5,0 cm

Típus: IIB/1a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3842.

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 48, 209, T. XV,5; Koščević 1991, 136, XXIII.t.333.

### **318. Sisak/Sziszek/Siscia 37. (Horvátország)**

Szorítópfás csuklós tűszerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje hiányzik, tűtartója sérült. A kengyelt egy élére állított, négyzet alakú lemez alkotja, két sarkán hengeres két lépcsővel tagolt nyúlvánnyal, másik két sarkán sematikus ábrázolt hüllőfej alakú taggal. A lemez középső, kiemelkedő kerek részét piros email veszi körbe a lemez körvonalát követő formában. H: 3,6 cm Sz: 2,8 cm

Típus: IB/3c3

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3848.

Irod.: Sellye 1939, 75; Koščević 1991,135, XXII.t.326.

### **319. Sisak/Sziszek/Siscia 38. (Horvátország)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. A kengyelt egy kerek lap alkotja, amelyből szimmetrikusan négy hengeres tag nyúlik ki, végükön lépcsővel és gombbal. A kerek lap közepén rekeszben piros email maradványa van. H: 3,7 cm Á: 1,3 cm

Típus: IB/1c

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3837.

Irod.: Sellye 1939, 58, T. VIII,9; Patek 1942, 208, T. XIV,2b;

Koščević 1991, 133, XXI.t.307.

### **320. Sisak/Sziszek/Siscia 39. (Horvátország)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje hiányzik, tűtartója sérült. A kengyelt egy élére állított, négyzet alakú lemez alkotja, két csúcán kerek tag, amelyben nyomokban piros email figyelhető meg. A másik két szemben lévő csúcson hengeres, három bordával tagolt elem nyúlik ki. A rombusz alakú lemezt két háromszög alakú mélyedésben töltött fehér email díszíti. H: 3,9 cm Sz: 3,1 cm

Típus: IB/3c4

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3840.

Irod.: Sellye 1939, 75, XII.t.4, Koščević 1991, 135, XXII.t.324.

### **321. Sisak/Sziszek/Siscia 40. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós szerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, magas, háromszög alakú tűtartóján kerek áttörés van. A kengyelt közepén háromszög alakban összekapcsolt három nagyobb és két kisebb kerek lap alkotja. A nagyobbak közepén kerek rekeszben piros, ekörül világoszöld email látható. A két kisebb tagon csak a fehér alapozás maradt meg. A tűszerkezet fölé egy sematikus kidolgozott állatfej nyúlik. H: 5,7 cm

Típus: IA/15

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 5563.

Irod.: Sellye 1939, 73; Patek 1942, 47, 208, T. XIV,24; Koščević 1991, 134, XXI.t.311.

### **322. Sisak/Sziszek/Siscia 41. (Horvátország)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A kengyelt élére állított, enyhén ívelt oldalú rombusz alkotja. Patek E. szerint négy csúcsa stilizált madárfejet mutat. Középen kerek rekeszben fehér email-nyomok figyelhetők meg.

Típus: IIB/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 75, T. XII,7; Patek 1942, 209, T. XV,3.

### **323. Sisak/Sziszek/Siscia 42. (Horvátország)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A kengyelt élére állított, enyhén ívelt oldalú rombusz alkotja. Középen kerek rekeszben fehér email-nyomok figyelhetők meg.

Típus: IIB/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 75; Patek 1942, 209.

### **324. Sisak/Sziszek/Siscia 43. (Horvátország)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A kengyelt élére állított, enyhén ívelt oldalú rombusz alkotja. A rombusz elvékonyodó csúcsai gombban végződtek. Középen kerek rekeszben fehér email-nyomok figyelhetők meg.

Típus: IIB/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 75, T. XII,9; Patek 1942, 209.

### **325. Sisak/Sziszek/Siscia 44. (Horvátország)**

Öntött, bronz, szorítópofás csuklós tűszerkezetű, kéttagú lemezfibula. Tüje hiányzik, háromszög alakú tűtartója magas. Kengyele közepén kis kerek négyzet alakú lapban rekeszben fehér email-nyomok vannak. A tűtartó és a tűszerkezet fölött egy-egy erősen kiugró lépcsővel (melynek felszínét cikk-cakk vonal díszíti/ két-két pelta alakú elem és egy kerek rekeszes tag által alkotott nyúlvány van, bennük zöldes-fehér email-nyomok. H: 3,4 cm

Típus: IB/7a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3825.

Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,26; Patek 1942, 47, 19. lj.; Koščević 1991, 133, XXI.t.304.

### **326. Sisak/Sziszek/Siscia 45. (Horvátország)**

Szorítópofás csuklós tűszerkezetű, kéttagú, öntött, bronz lemezfibula. Ép. Magas tűtartója háromszög alakú. A kengyelt közepén egy négyszögletes áttöréssel díszített, hosszában fordított téglalap alkotja. A rövidebb oldalak mentén a tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy háromszög nyúlik, benne kék email. Ezek közepén és a csúcsokon lévő, összesen hat kerek tagon sárga email nyomai láthatók. H: 4,7 cm

Típus: IIB/19

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3874.

Irod.: Sellye 1939, 72, T.X,25; Patek 1942, 208, T. XIV,22;

Koščević 1991, 133, XXI.t.306.

### **327. Sisak/Sziszek/Siscia 46. (Horvátország)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tütagója letörött, tüje hiányzik. Kengyelének közepén ellipszis alakú tag van, melynek közepén kerek rekeszben piros email ül és körül világoszöld email-nyomok vannak. A laphoz egymástól egyenlő távolságra öt kerek tag illeszkedik, bennük fehér email-nyomokkal. A tüszerkezet fölét plasztikusan kidolgozott hülfőfej nyúlik. H: 4,3 cm

Típus: IB/2

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3893.

Irod.: Sellye 1939, 60, T. VIII,24; Patek 1942, 47, 208, T. XIV,20;

Koščević 1991, 134, XXI.t.310.

### **328. Sisak/Sziszek/Siscia 47. (Horvátország)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú fibula. Kengyelének közepén egy rombusz alakú lemez van, melyet az oldalakkal párhuzamos borda két mezőre tagol, amelyekben nyomokban emailos berakás figyelhető meg. Tüszerkezetét egy hengeres hüvely rögzíti. A tütagót fölét plasztikusan kidolgozott hülfőfej nyúlik, mely egy erősen kiugró lépcsővel kapcsolódik a laphoz. H: 4,1 cm Sz: 2,1 cm

Típus: IA/13a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3845.

Irod.: Sellye 1939, 74; Patek 1942, 47, 208; Koščević 1991, 135, XXIII.t.321.

### **329. Sisak/Sziszek/Siscia 48. (Horvátország)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú fibula. Kengyelének közepén egy rombusz alakú lemez van, melyet az oldalakkal párhuzamos borda két mezőre tagol, amelyekben nyomokban email-berakás figyelhető meg. Tüszerkezetét egy hengeres hüvely rögzíti. A tütagót fölét plasztikusan kidolgozott teknősfő nyúlik, mely egy erősen kiugró lépcsővel kapcsolódik a laphoz. H: 4,8 cm Sz: 1,8 cm

Típus: IA/13a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 74; Patek 1942, 47, 208; Koščević 1991, 135, XXII.t.323.

### **330. Sisak/Sziszek/Siscia 49. (Horvátország)**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Ép, keskeny téglalap alakú a tütagója. Tüjét egy kis hengeres tokba tett tengellyel rögzítették. A kengyelt alkotó háromszög alakú, pontbetétes fehér emailal díszített laphoz a tütagót fölét nyúló, sematikus kidolgozott teknősfő alakú taggal egészítették ki. H: 3,6 cm Sz.:1,0 cm

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3839

Irod.: Sellye 1939, 73, XI.t. 8,a-b; Patek 1942, 206, XIV.t.9;

Koščević 1980, 56, XXVIII.t.252; Koščević 1991, 135, XXII.t.315.

### **331. Sisak/Sziszek/Siscia 50. (Horvátország)**

Öntött, bronz, hüvelcsuklós szerkezetű, kéttagú fibula. Ép. A magas, háromszög alakú tütartó jobbra forduló peremén bekarcolt cikk-cakk sor látható. Kis, félkörös fedlappal csatlakozik az öntött hüvelyhez a kengyel, melyet két háromszög alakú lap alkot. A tűszerkezet felölit három sarkán piros pontbetétes email díszíti. H: 4,0 cm Sz: 1,7 cm

Típus: IA/12a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 4085

Irod.: Sellye 1939, 73, XI.t.9; Patek 1942, 206, XIV.t. 10; Koščević 1980, 56, XXVIII.t.256.

### **332. Sisak/Sziszek/Siscia 51. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, tűszerkezetét egy henger alakú hüvelybe helyezték. Kengyele közepén egy háromszög alakú lap van, amelyet háromszoros bordával körül vett ugyancsak háromszög alakú email-mező díszít. A tütartó fölé egy sematikus kidolgozott hullófej nyúlik. H: 4,1 cm

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 317.

Irod.: Sellye 1939, 73, T. XI.6; Patek 1942, 206.

### **333. Sisak/Sziszek/Siscia 52. (Horvátország)**

Bronz, kéttagú, hajlított hüvelcsuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje, és a hüvelytok egy része hiányzik, a magas, trapéz alakú tütartón egy kerek áttörés van. A kengyelt alkotó téglalapok középső harmadát egymás fölé helyezett kis négyszögletes rekeszekben ültetett piros és zöld email díszíti. A tütartó felett a kengyel hullófejben végződik, amelyet nem dolgoztak ki plasztikusan. H: 5,4 cm Sz.:2,0 cm

Típus: IA/5

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3655.

Irod.: Kovrig 1937, 73, T. 5,150-152a; Sellye 1939, 70, T. X,3; Patek 1942, 203, T. XIII,4;

Koščević 1980, 56, XXVIII.t.245.

### **334. Sisak/Sziszek/Siscia 53. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítófófas csuklós tűszerkezetű fibula. Ép. A kengyelét egy rombusz és egy kerek lap alkotja. Ezekhez három-három kerek tag illeszkedik. A nagy lapokon pontbetét, a kis kerek tagokon rekesz fehér email nyomai figyelhetők meg. H: 3,7 cm

Típus: IIB/15c

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 77, T. XII,23; Patek 1942, 48-49, 210, T. XV,13;

Koščević 1991, 133, XXI.t.305.

### 335. Sisak/Sziszek/Siscia 54. (Horvátország)

Bronz, kéttágú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letört. Kengyele alul és fölül bordával záruló téglalap, melynek középső harmadában kör alakú rekeszekben piros és zöld email van. A tűtartó felett a kengyel plastikusan kidolgozott teknősfejen végződik. Tűtartója keskeny, magas, balra forduló. H: 3,8 cm Sz: 1,7 cm

Típus: IA/6a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 3859.

Irod.: Sellye 1939, 71, T. X,10; Patek 1942, 202; Košćević 1980, 56, XXVIII.t.250.

### 336. Sisak/Sziszek/Siscia 55. (Horvátország)

Bronz, kéttágú, hajlított hüvelycsuklós tűszerkezetű öntött ívfibula. Tüje hiányzik, trapéz alakú tűtartója sérült. Kengyele a tűszerkezet fölött téglalap alakú taggal indul, melyet hosszában két oldalt borda díszít, középen egymás fölé helyezett négy hullámos szélű négyzet alakú rekeszbe ültetett piros email díszít. Tűtartója fölött a kengyel elkeskenyedik, profilált gombban végződik. H: 3,8 cm Sz: 0,9 cm

Típus: IA/6b1

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 4083

Irod.: Kovrig 1937, XIV.t.150; Sellye 1939, 71, T. X,8; Patek 1942, XIII.t.2;

Košćević 1980, 56, XXVIII.t.255.

### 337. Sisak/Sziszek/Siscia 56. (Horvátország)

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, közepes magasságú tűtartója háromszög alakú. A korong alakú kengyelből kereszt alakban egy-egy korong alakú tag nyúlik ki – ezek közül egy letört. A tagok bemélyített rekeszében piros email nyomai látszanak. A kerek kengyel közepe boltozatosan kiemelkedik. H.: 3,5 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Košćević 1991, 134, XXI.t.308.

### 338. Sisak/Sziszek/Siscia 57. (Horvátország)

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje, és egyik kerek nyúlványa letört. A kis háromszög alakú tűtartója széle sérült. Kengyelét egy korong alakú tag alkotja, melyből kereszt alakban kerek tagok nyúlnak ki, bennük piros email-nyomokkal. A kengyel középső tagja boltozatosan kiemelkedik. H.: 3,5 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Ltsz.: 4043.

Irod.: Košćević 1991, 134, XXI.t.309.

### 339. Sisak/Sziszek/Siscia 58. (Horvátország)

*Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Keskeny tűtartója trapéz alakú. Rombusz alakú kengyelének közepén kerek (benn piros email), sarkai felé szíromszerű körvonalú rekeszek vannak, bennük világoszöld emailal. H.: 2,9 cm*

Típus: IIB/1a1

Lk.: Szórvány.  
Öh.: AMZ  
Ltsz.: 7462.  
Irod.: Košćević 1991, 135, XXIII.t.330.

**340. Sisak/Sziszek/Siscia 59. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Keskeny tűtartója trapéz alakú. Rombusz alakú kengyelének közepén kerek áttörés van, sarkai felé szíromszerű körvonalú rekeszek vannak, bennük világoszöld emailal. H.: 2,8 cm

Típus: IIB/1a1  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: AMZ  
Ltsz.: 5301.  
Irod.: Košćević 1991, 135, XXIII.t.331.

**341. Sisak/Sziszek/Siscia 60. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Magas tűtartója háromszög alakú. Tüje letört. Négyzet alakú, közepén ívelten kiemelkedő kengyeléhez négy oldalán egy-egy félkörös tag csatlakozik, bennük világoszöld emailal. A kengyel teljes felületét felosztották kis, négyzet alakú rekeszekkel kilenc egyenlő részre, a középsőbe kerek áttörést helyeztek, a többiben piros az email. H.: 4,2 cm

Típus: IIB/13a  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: AMZ  
Ltsz.: 5302.  
Irod.: Košćević 1991, 136, XXIII.t.334.

**342. Sisak/Sziszek/Siscia 61. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. Magas, háromszög alakú tűtartóján kis, kerek áttörés látható. Kerék alakú kengyelén kereszt alakban stilizált állatfej alakú nyúlvány van. A kerék egész felülete le van mélyítve, világoszöld email nyomai vannak benne. H.: 5,5 cm

Típus: IIA/5d  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: AMZ  
Irod.: Košćević 1991, 136, XXIII.t.338.

**343. Sisak/Sziszek/Siscia 62. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Cipőtalp alakú kengyelén pontbetét alakban fehér email nyomai láthatók. H.: 3,5 cm

Típus: IIB/9  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: AMZ  
Ltsz.: 4057.  
Irod.: Košćević 1991, 136, XXIII.t.340.

**344. Sisak/Sziszek/Siscia 63. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Cipőtalp alakú kengyelén pontbetét alakban fehér email nyomai láthatók. H.: 3,6 cm

Típus: IIB/9  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: AMZ  
Ltsz.: 4057.  
Irod.: Košćević 1991, 136, XXIII.t.341.

**345. Sisak/Sziszek/Siscia 64. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Jobb felé ugró gepárd.  
H: 3,4 cm  
Típus: IIC/14  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MZ  
Irod.: Sellye 1939, XIII.t.23; Patek 1942, 224, XXI.t.7.

**346. Sisak/Sziszek/Siscia 65. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű tagolt kengyelű ívfibula. A keskeny háromszög alakú, magas egyenes állású tűtartó fölött háromszög alakú lemez látható és ugyancsak háromszög alakú a kengyel második tagja is, mely kis félkör alakú fedlappal kapcsolódik a csuklós tűszerkezethez. A kengyel mindkét tagjának felületén kis különálló szögletes mezőkben elhelyezett váltakozó email-berakás van H: 3,4 cm

*Típus: IA/4a*

Lk.: Szórvány.  
Öh.: MZ  
Irod.: Sellye 1939, 23; Patek 1942, 46.

**347. Sisak/Sziszek/Siscia 66. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű rombusz formájú lapfibula, melyből háromszög alakú tagok nyúlnak ki a tűtartó és a tű szerkezet fölé, rajtuk kis kerek tagokkal.  
H: 4,7 cm

*Típus: IIB/21*

Lk.: Szórvány.

Öh.: MZ  
Irod.: Sellye 1939, 77; Patek 1942, 210.

**348. Sisak/Sziszek/Siscia 67. (Horvátország)**

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű ovális lapfibula, melyből a tűszerkezet és a tűtartó fölé sokszöglapok nyúlnak, három-három kis kerek taggal. H: 4,5 cm

*Típus: IIB/22*

Lk.: Szórvány.  
Öh.: MZ  
Irod.: Sellye 1939, 77; Patek 1942, 210.

**349. Sümeg**

Bronz, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű öntött fibula. Jó megtartású, kengyele közepét élére állított, világoszöld emaillel kitöltött rombusz alkotja, amelynek közepén pontbetétben piros email van. A tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy plasztikusan kidolgozott hullófej nyúlik ki, az állat szemét piros email tölti ki. A lap másik két csúcsához egy-egy kerek tag illeszkedik, fehér email-nyomokkal. H: 5,6 cm

Típus: IB/3a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 5.1934.

Irod.: Sellye 1939, 74, T. XII,2; Patek 1942, 208; Bónis/Sellye 1988, 64 4. kép/4.

### **350. Surduk/Szerduk/Rittium (Szerbia)**

Bronz öntött szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Tűtartója sérült, tűje letörött. A kengyelt egy fekvő béka alakú lap alkotja. A béka testét kerek, pontbetétes fehér-világoszöld email díszíti. H: 3,6 cm

Típus: IIC/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: AMZ

Irod.: Sellye 1939, 80, T. XIII,27; Patek 1942, 221, T. XX,5.

### **351. Szigetvár-Domonkospuszta 1. (Baranya m.)**

**(13. tábla 8; 25. tábla 4)**

Bronz, kéttágú ép fibula. Szabadon álló szorítópfás tűszerkezetű, hosszában trapéz alakú, balra forduló tűtartója széle töredezett. A kengyel közepét korong alakú tag alkotja, amelynek közepén elfordítható, plastikusan megformált madár van, farktollain három kerek rekeszben fehér email van. A korong belső harmadában kerek rekeszben narancs színű, külső harmadában egymás mellé öntött piros és fekete email tölti ki. A kengyel két végét íves oldalú, háromszög alakú tag zárja le, végén kiemelkedő taggal, amelyben kerek rekeszben narancs színű email van, két oldalán két félhold alakú rekeszben piros színű email van, középen az ívelt oldalú négyszög alakú rekeszben világoszöld email.

H: 4,82 cm Sz.: 2,5 cm

Típus: IIB/24a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.21.

Irod.: Közöletlen.

### **352. Szigetvár-Domonkos-puszta 2. (Baranya m.)**

**(17. tábla 9; 26. tábla 5)**

Bronz, kéttágú pelta alakú fibula. Szabadon álló szorítópfás tűszerkezetű, tűje és tűtartója letörött. A kengyel balra ívelő hegye letört, középen és kétoldalt szív alakú rekeszben piros email van. Az alsó kör alakú rekesz üres, peremén ferde rovátkasor fut, két oldalt indát utánzó beponcolt motívummal.

H: 3,02 cm Sz.: 2,81 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.49.

Irod.: Közöletlen.

### **353. Szombathely/Savaria 1.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttágú, emailos fibula. Kengyele korong alakú. Tűje és tűtartója fölé egy-egy stilizált hullófejben végződő tag nyúlik. A kengyelhez a másik oldalon két kis kerek tag csatlakozik.

H: 4,3 cm Á: 1,8 cm M: 1,3 cm

Típus: IB/1a

Lk.: Szórvány.



Öh.: SM  
Ltsz.: 847.  
Irod.: Sellye 1939, 24, 58, 95, 1j; Patek 1942, 215.

### **354. Szombathely/Savaria 2.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttágú ívfibula. Tüje hiányzik, kengyelét egy kerek lap alkotja, melynek közepén kis kerek rekeszben piros, ekörül fehér email van. A tütartó és a tűszerkezet fölé egy-egy pasztikusán kidolgozott hüllőfej nyúlik. A kerek lap másik két oldalán szimmetrikusan egy-egy kis kerek tag van, bennük világoszöld email nyomai.

H: 4,3 cm Á: 1,8 cm M: 1,3 cm

Típus: IB/1a  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: SM

Ltsz.: 847  
Irod.: Sellye 1939, 58, T. VIII,11; Patek 1942, 215.

### **355. Szombathely/Savaria 3.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttágú, lemezfibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy kerék alakú lap alkotja, melynek belső részén megfigyelhető a küllők indítása. Kifelé hat helyen kerek tagok illeszkednek. A lapon és a kerek tagokon fehér email figyelhető meg. Á: 2,8 cm

Típus: IIA/2a  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: SM

Ltsz.: 402845.  
Irod.: Sellye 1939, 51, (csak említi); Patek 1942, 226.

### **356. Szombathely/Savaria 4.**

Bronz, kéttágú csuklós szerkezetű ívfibula. Tütartója letörött, kengyelét egy téglalap alakú tag alkotja, amelynek középső harmadában rekeszekbe emailt ültettek. A tűszerkezet fölé nyúló kis fektetett téglalap alakú fedlapból egy kis kerek fül nyúlik ki. H:4,2 cm Sz.:1,4 cm

Típus: IA/1a3  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: KHM  
Ltsz.: 3347  
Irod.: Sellye 1939, 71.

### **357. Tarján 1. (Komárom m.)**

(12. tábla 1; 27. tábla 1)

Bronz, aranyozás nyomait mutató öntött, kéttágú, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula, keskeny téglalap alakú tütartóval. Ép. Derékszögben megtört profilú kengyelének felületét közepén hosszanti irányban két borda osztja, két oldalt hosszanti irányban élére állított, tagolt oldalú, rombusz alakú rekeszekben váltakozva piros és kék email van. A kengyel tütartó felőli végén piros színű email van négyzetács alakban elhelyezve. H.:2,65 cm Sz.:1,84cm

Típus: IA/1a1  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.  
Ltsz.: 2000.2.2.  
Irod.: Közöletlen.

**358. Tarján 2. (Komárom m.)****(12. tábla 13)**

Bronz, öntött, kéttagú, hengeres hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje letört, magas tűtartója háromszög alakú. A kengyel a tűtartó felett plasztikus hullófejben végződik. A középső, téglalap alakú részen hosszában középen rombusz, két oldalt háromszög alakú rekesz-sor van. A háromszög alakú rekeszekben fehér, a rombusz alakúakban világoszöld email van. H.: 4,82 cm Sz.: 1,86 cm

Típus: IA/6a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.13.

Irod.: Közöletlen.

**359. Tata 1. (Komárom m.)****(15. tábla 9; 22. tábla 8)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű lemezfibula, kis téglalap alakú tűtartóval. Ép. A négyzet alakú kengyel négy oldalán stilizált levél alakú nyúlvány, benne piros emailozás nyomaival. A kengyelen és a nyúlványokon beponcolt körök helyezkednek el. Középen kiemelkedik egy kerek tag, a rajta lévő kerek rekeszbe fehér emailt tettek.

H.: 3,22 cm Sz.: 3,05 cm

Típus: IIB/13c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.62.

Irod.: Közöletlen.

**360. Tata 2. (Komárom m.)****(15. tábla 10; 22. tábla 7)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, háromszög alakú, magas tűtartóján kis kerek áttörés van, a tűtartó vége letört. A négyzet alakú középső tagból a négy oldalon 1 - 1 stilizált levél alakú tag nyúlik ki, melyekben fehér, egy helyen zöld email is megfigyelhető. A középső, kiemelkedő tag kerek rekeszéből kihullott az email. A kengyelen több helyen beponcolt körök vannak. H.: 3,35 cm Sz.: 3,17 cm

Típus: IIB/13c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.63.

Irod.: Közöletlen.

**361. Tatabánya-Bánhida, Erőműtó (Komárom m.)**

Bronz, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, keskeny, egyenes állású téglalap alakú tűtartója sérült. Kengyele plasztikusan kidolgozott madár alakú, amelynek nyaka és feje a labból kiemelkedik, előre néz, félgömb alakú szemgödörökkel. A madár gerincén öt oszlopba, tizenhét sorba rendezett félhold alakú poncnyommal jelezték a tollazatot. A szárnyakon, és a farkon háromszög alakú bemélyedéseket alakítottak ki, azokon belül több félgömb alakú bemélyedést a pontbetét számára, amelyekben a restaurálásig fehér üvegpasztta látszott. H.:3,6 cm Sz.: 1,8 cm

Típus: IIC/1a1

Lk.: Kr. u. II-III. sz.-i római ház betöltéséből, másodlagos helyzetben.

Öh.: KDM  
Irod.: Pál 2000, 289-293.

**362. Tatabánya-Józseflapos 1. (Komárom m.) (16. tábla 7; 23. tábla 6)**

Galamb alakú bronz, öntött, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Keskeny téglalap alakú tütartója és a fej letört, a kengyel egyik oldalán sérült. A kengyel kis lépcsővel két, közelítőleg háromszög alakú részre oszlik. A nagyobb, hullámos szélű felületen két oldalt világoszöld email van csepp formájú rekeszekben, az alsó harmadban három háromszög alakú rekesz közül a két szélsőben piros, a középsőben fehér email van. H.: 3,8 cm  
Sz.: 2,75 cm

Típus: IIC/1a2  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.  
Ltsz.: 2000.2.28.  
Irod.: Közöletlen.

**363. Tatabánya-Józseflapos 2. (Komárom m.) (15. tábla 2; 26. tábla 7)**

Bronz, öntött kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, kis keskeny téglalap alakú a tütartója. A kengyel kúposan kiemelkedik, rajta körbefut három sor háromszög alakú rekesz: a két szélső piros, a középső világoszöld emaillel van kitöltve. A kengyel széle cakkozott. A tütartó fölé kerek fül nyúlik, lánc befűzésére szolgálhatott. H.: 3,2 cm Sz.:2,7 cm

Típus: IIA/6a  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.  
Ltsz.: 2000.2.55.  
Irod.: Közöletlen.

**364. Tolna m. (17. tábla 13; 22. tábla 4)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Közepes nagyságú tütartója trapéz alakú. Az ovális kengyelhez a tütartó fölött stilizált állatfej, két oldalt alul és felül a középvonal felé hajló stilizált állatfejek (madár?) hajolnak. A kengyelt háromszög alakú rekeszek tagolják, melyekbe váltakozva piros és világos zöld emailt tettek.

H.: 3,53 cm Sz.: 2,55 cm

Típus: IIB/ 5c  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.  
Ltsz.: 2000.2.51.  
Irod.: Közöletlen.

**365. Újbarok (Fejér m.) (13. tábla 1; 25. tábla 2,2)**

Bronz, ezüstözött, öntött, kéttagú szorítópofas csuklós tűszerkezetű egyenlő oldalú ívfibula. Tüje hiányzik, közepes magasságú trapéz alakú tűtartója sérült. A kengyel középső, állított téglalap alakú mezőjének felső és alsó harmada ezüstözött, melybe enyhén döntött pálcasort tettek fekete niellóból. A középső harmadban piros email nyomai figyelhetők meg, amelyből 4 x 2 vízszintes pálcá-tag emelkedik ki. A tűszerkezet és a tűtartó fölé kis profilált gombban végződő pálcátag nyúlik. H.: 2,98 cm Sz.: 1,27 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.51.

Irod.: Közöletlen.

### 366. Verzej/Dokležovje/Ad Vicesimum (Szlovénia )

Öntött, bronz, szorítópofas csuklós tűszerkezetű, kéttagú lemezfibula. Tüje letörött, kengyelét egy kerek lap alkotja, melyet hat körcikk alakú rekeszre osztottak, közepén kis kerek rekesz van, benne fehér, piros email-maradványokkal. Á: 2,1 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Kr. u. III. sz-i síregyüttes.

Öh.: MM

Irod.: Sellye 1939, 56, T. V,16; Patek 1942, 49-50, 211<sup>1469</sup>, T. XV,26.

### 367. Vértessboglár (Fejér m.)

(12. tábla 5; 23. tábla 1)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofas csuklós tűszerkezetű egyenlő oldalú ívfibula. Tűtartója letört. A trapéz alakú

kengyel középső, négyzetes részét három, egymás mellett elhelyezett kerek rekeszbe öntött piros, zöld, piros email van. A tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy, két lépcsővel tagolt, profilált gombbal záródó pálcátag nyúlik.

H.: 3,71 cm Sz.: 1,98 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.5.

Irod.: Közöletlen.

### 368. Vérteskéthely 1. 3,3)

(Komárom m.)

(16. tábla 11; 25. tábla

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofas csuklós tűszerkezetű egyenlő oldalú ívfibula. Tüje letört, tűtartója magas, trapéz alakú. A kengyel alul és felül stilizált hullófejen végződik, a középső, élére állított négyzet alakú tag külső szegélyén világoszöld, belső mezőjében sárga email van, 5 kerek rekeszben is email van, a négy sarkon fehér, közepén piros színben.

H.: 4,80 cm Sz.: 2,2 cm

Típus: IB/3a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

<sup>1469</sup> Patek E.-nél pannoniai, közelebből meg nem jelölt lelőhelyű a fibula.

Ltsz.: 2000.2.24.  
Irod.: Közöletlen.

**369. Vérteskéthely 2. (Komárom m.) (16. tábla 10; 27. tábla 7)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű, egyenlő oldalú ívfibula. Tüje letört, magas tűtartója trapéz alakú. A kengyel alul és felül stilizált állatfejben végződik. A középső, élére állított négyzet alakú lap négy sarkán kerek rekeszben narancs színű email van. A négyzet alakú tag külső ívén világoszöld email van, melybe a négy sarkon kerek, az oldalakon négyzet alakú rekeszt tettek. A kerek rekeszekből kipotyogott az email, a négyzet alakú rekeszekben piros az email. A belső négyzet narancs színű emaillel van kitöltve, abba sötétkék pontbetétes emailt helyeztek. H.: 5,57 cm Sz.: 3,22 cm

Típus: IB/3a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.5.

Irod.: Közöletlen.

**370. Vérteskéthely 3. (Komárom m.) (16. tábla 8; 25. tábla 7)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű egyenlő oldalú ívfibula. Tüje letört, magas tűtartója sérült. A kengyel középső tagja élére állított négyzet, melyet fehér email fed, középtűt kerek rekeszben sárga email van. A két oldalt kinyúló kerek tagokba piros emailt tettek, aminek java része kiesett. Alul és felül 4 - 4 kerek rekeszben piros és fehér email nyomai vannak. H.: 5,12 cm Sz.: 2,87 cm

Típus: IB/3c4

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.27.

Irod.: Közöletlen.

**371. Vérteskéthely 4. (Komárom m.) (18. tábla 5; 26. tábla 10)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. A jobb felé lépő oroszlán alakú kengyel testét kitöltő részbe egymás mellé öntve sötétkék, piros és fehér emailozást tettek. Az állat szemét kerek rekeszbe öntött narancsszínű email jelzi. H.: 4,17 cm Sz.: 2,7 cm

Típus: IIC/5b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.68.

Irod.: Közöletlen.

**372. Vértetolna (Komárom m.) (13. tábla 3; 24. tábla 1)**

Bronz, öntött, kéttagú szorítópofás csuklós tűszerkezetű egyenlő oldalú ívfibula. Kengyele vége a tűtartóval letört, tüje hiányzik. Az állított téglalap alakú kengyelt három függőleges bordasorral tagolták, közéjük 2 sorba 5 - 5 négyzet alakú rekeszt helyeztek, melyekbe piros emailt tettek. H: 3,19 cm Sz.: 1,53 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.  
Ltsz.: 2000.2.16.  
Irod.: Közöletlen.

### 373. Wiener Neustadt (Ausztria)

Bronz nyúlfibula a test két egymással szembe fordított nyúl alakú rekesszel, közöttük répa alakú rekesz, bennük email. H.: 1,7 cm

Típus: IIC/2b  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: Magángyűjtemény.  
Irod.: Matouschek/Nowak 1981-82, 142, T. 171,25.

### 374. Zalalövő/Salla 1. (Zala m.)

Bronz, öntött, kéttagú fibula. Szorítópfás csuklós tűszerkezetű, tűtartója hiányzik. Párdúc alakú kengyelén kis, kerek mélyedésekben zöld, világoszöld, fehér és piros betétek láthatók. H: 4,3 cm Sz: 2,2 cm

Típus: IIC/4  
Lk.: F-1/XV DK helyiségben, omladék alatt. Redő F. ásatása 1987.06.24.  
Öh.: GM  
Ltsz.: 88.1.45.  
Irod.: Berecz 1990, 40, 92, T. 5,10. Kat. 46.

### 375. Zalalövő/Salla 2. (Zala m.)

Öntött, bronz, szorítópfás csuklós tűszerkezetű, kéttagú ívfibula. Tűtartója letört. Csuklószervezete töredékes. Tengelyszimmetrikus, kiemelkedő kengyelű. A tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy pálcátág nyúlik, profilált gombbal a végén. A kengyel homorúan ívelt oldalú négyzet alakú, közepén kör alakú rekesszel. A kengyelt zöld, a középső rekeszt piros email díszíti. H: 3,7 cm Sz: 1,7 cm

Típus: IB/3d  
Lk.: I-B/IV. szelvény D sarka. Barna, humuszos rétegen -189-200 cm mélyen.  
Öh.: GM  
Ltsz.: 88.1.44.  
Irod.: Berecz 1990, 84, 92, T. 5,16.

### 376. Ismeretlen 1.

Bronz kéttagú, csuklós szerkezetű fibula. Ép tűtartóján két kis kerek áttörés látható. Kengyelét egy téglalap alakú lemez alkotja, amelynek közepét kis kerek elem díszíti. A tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy három levélből álló tag nyúlik, amelyben fehér email alap figyelhető meg. H: 5,2 cm

Típus: IIB/11  
Lk.: Szórvány.  
Öh.: NHM  
Ltsz.: 71.244.  
Irod.: Patek 1942, 48, 217; Patek 1942, T. XVII,19.

### 377. Ismeretlen 2.

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Kengyelét téglalap alakúra képezték, amelyen 3-3 mezőben háromszög alakú rekeszben vörös email-berakás nyomai figyelhetők

meg. A tűtartó és a tűszerkezet felett egyaránt hengeres, két lépcsővel ellátott tag látható. A tűtartó felőli végén gombbal záródik. A tűtartón kerek áttörés látható. H: 5,2 cm Sz: 1,6 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 1375

Irod.: Kovrig 1937, 73, 158, T. XV; Sellye 1939, 72; Patek 1942, 207, T. XIV,15.

### **378. Ismeretlen 3.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Kengyelét téglalap alakúra képezték, amelyen 3-3 mezőben háromszög alakú rekeszben email-berakás nyomai figyelhetők meg. A tűtartó és a tűszerkezet felett egyaránt hengeres, két lépcsővel ellátott tag látható. A tűtartó felőli végén gombbal záródik. A tűtartón kerek áttörés látható. H: 7,5 cm Sz: 2,4 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 17.1888.5.

Irod.: Kovrig 1937, 73, 158, T. XV; Sellye 1939, 72; Patek 1942, 207, T. XIV,15.

### **379. Ismeretlen 4.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, töredékes állapotú. A kengyelt kerek lap alkotja, amely közepén áttört, mely köré koncentrikus bordákat formáltak. A külső bordák között rekeszes emaillel díszítették (fehér alapja helyenként megvan). A tűtartó és a tűszerkezet felé egy-egy tag nyúlik ki, amelyet két-két félhold alakú elem díszít. Ezen email nyomok, végükön 1-1 kerek gomb látható. H: 5,8 cm Sz: 2,6 cm

Típus: IB/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 36.1874.2.

Irod.: Sellye 1939, 58; T. VIII,8; Patek 1942, 205, T. XIV,3; Bónis/Sellye 1988, 5, 8. kép

### **380. Ismeretlen 5.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, a kengyelét közepén egy háromszög alakú tag alkotja, amelyet háromszög alakú részekre osztottak. Ezekből részben kihullott az email, de a fehér alap nyomokban megfigyelhető. A tűszerkezetet egy hengeres hüvellyel rögzítették. A tűtartó fölött a kengyel egy plasztikusan kidolgozott teknősféjben végződik. H: 4,4 cm

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 375

Irod.: Sellye 1939, 73; Patek 1942, T. XIV,5.

### **381. Ismeretlen 6.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, tűszerkezetét egy henger alakú hüvelybe helyezték. Kengyele közepén egy háromszög alakú lap van, amelyet háromszoros bordával körül vett ugyancsak háromszög alakú email mező díszít. A tűtartó fölött egy sematikus kidolgozott hullófej nyúlik, végén kerek áttöréssel.

H: 4,5 cm

Típus: IA/12a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.13.

Irod.: Sellye 1939, 73, T. XI,6; Patek 1942, 206; Bónis/Sellye 1988, 64, 6. kép.

### **382. Ismeretlen 7.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, tűszerkezetét egy henger alakú hüvelybe helyezték. Kengyele közepén egy háromszög alakú lap van, amelyet háromszoros bordával körül vett ugyancsak háromszög alakú email mező díszít. A tűtartó fölé egy sematikus kidolgozott teknősfaj nyúlik ki. H: 4,1 cm

Típus: IA/12a1

Öh.: MKI

Ltsz.: 317.

Irod.: Sellye 1939, 73, T. XI,6; Patek 1942, 206.

### **383. Ismeretlen 8.**

Kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött bronz fibula. Tüje hiányzik. Kengyelét közepén egy hosszában elhelyezett téglalap alkotja, amelynek középső részén szögletes rekeszben elhelyezett email, felső és alsó harmadában virágszerűen kiképzett rekeszekbe ültetett millefiori található. A tűszerkezet és a tűtartó fölé egyaránt plasztikusan kidolgozott teknősbékafej nyúlik ki.

H: 5,4 cm Sz: 2,3

Típus: IB/4a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.11.

Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,24; Patek 1942, T. XIV,12; Bónis/Sellye 1988, 63, 2. kép,5.

### **384. Ismeretlen 9.**

Kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött bronz fibula. Ép, jó megtartású. Kengyelét közepén egy hosszában elhelyezett téglalap alkotja, amelynek középső részén szögletes rekeszben elhelyezett email található. A tűszerkezet és a tűtartó fölé egyaránt plasztikusan kidolgozott állatfejhez hasonló, lépcsővel tagolt nyúlik ki. H: 3,9 cm Sz: 1,9 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 114.1884.3.

Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,21a-b; Patek 1942, 20, T. XIV,13;

Bónis/Sellye 1988, 63, 2-3. kép,4.

### **385. Ismeretlen 10.**

Kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött bronz fibula. Ép, jó megtartású. Kengyelét közepén egy hosszában elhelyezett téglalap alkotja, amelyet három hosszanti borda két részre oszt. A középső bordán hullámvonalban nielő dísz fut. A bordák közét öt-öt millefiori email díszíti. A tűszerkezet és a tűtartó fölé egyaránt plasztikusan kidolgozott állatfejhez hasonló, lépcsővel tagolt nyúlik ki. H: 3,6 cm Sz: 1,5 cm

Típus: IB/4a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 19.1880.2.



Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,16; Patek 1942, 207; Bónis/Sellye 1988, 64, 6. kép,2.

### **386. Ismeretlen 11.**

Kéttagú, csuklós szerkezetű, öntött bronz fibula. Kengyelét közepén egy hosszában elhelyezett téglalap alkotja, amelyet vízszintes bordák öt részre tagolnak. E keskeny mezőket kis szögletes rekeszekben emailal díszítették. A tűtartó fölé egy sematikusan kidolgozott állatfej nyúlik ki.

H: 4,4 cm Sz: 2,8 cm

Típus: IA/9a

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 1378

Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,15; Patek 1942, 207, T. XIV,14.

### **387. Ismeretlen 12.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Kengyelét két illeszkedő kerek lap alkotja, amelyeket egy-egy koncentrikus borda két keskeny mezőre bont, a mezőben emailos berakás nyomai vannak. A tűtartó és a tűszerkezet fölé 1-1 plasztikusan kidolgozott hullófej nyúlik ki.

H: 4,5 cm

Típus: IB/6

Lk.: Szórvány.

Öh.: AM

Irod.: Sellye 1939, 58, T. VIII,7.

### **388. Ismeretlen 13.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Kengyelét egy kerék alakú lap alkotja, melyet szimmetrikusan elhelyezve 6 kis kerék tag egészít ki. A lapon piros, a kerek tagokon piros fehér email-nyomok figyelhetők meg. H: 4,2 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1871.61.

Irod.: Sellye 1939, 52, T. IV,5; Patek 1942, 226, T. VIII,29; Bónis/Sellye 1988, 68, 12. kép.

### **389. Ismeretlen 14.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letört, a kengyelt egy kerek lap alkotja, melyen egy nyulat üző sas körvonalai láthatók. Az email teljesen hiányzik. Á: 4,5 cm

Típus: IIA/15c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.665.

Irod.: Sellye 1939, 81, T. XIII,9; Patek 1942, T. XX,14; Bónis/Sellye 1988, 70, 17. kép.

### **390. Ismeretlen 15.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letört, a kengyelt egy ovális lap alkotja, melyen egy nagyobb nyúl, egy kisebb nyulat követ. Az email felülettartását a perem és a nyulak közötti gombok biztosították. Az email teljesen hiányzik. Á: 4,3 cm

Típus: IIB/4b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.3616.

Irod.: Sellye 1939, 81, T. XIII,7; Patek 1942, T. XX,13; Bónis/Sellye 1988, 70, 16. kép.

### **391. Ismeretlen 16.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött, kengyelét egy balra néző, lépő szarvas alakú lap alkotja. Testén pontbetétes, világoszöld email látható. H: 3,2 cm

Típus: IIC/13a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 132.1872.

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,20; Patek 1942, 224, T. XXI,11.

### **392. Ismeretlen 17.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött, kengyelét egy balra néző, lépő szarvas alakú lap alkotja. Testén pontbetétes, világoszöld email látható. H: 4,4 cm

Típus: IIC/13a

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 3380.

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,20; Patek 1942, 224, T. XXI,11.

### **393. Ismeretlen 18.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy jobbra futó nyúl alakú lap alkotja. A nyúl testét bemélyítették, amit emailal töltöttek ki. H: 3,2 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 386

Irod.: Sellye 1939, 78, T. XIII,5; Patek 1942, 223, T. XXI,13;

Bónis/Sellye 1988, 67, 10. kép/2.

### **394. Ismeretlen 19.**

Öntött, bronz fibula, kéttagú, csuklós szerkezetű. Tüje letörött, tűtartója sérült. A kengyelt egy jobbra futó nyulat ábrázoló lap alkotja. A lapot valaha email díszítette, a fehér alap helyenként még nyomokban megfigyelhető. H: 2,6 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 84.6.4.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 10. kép/1.

### **395. Ismeretlen 20.**

Öntött, bronz fibula, kéttagú, csuklós szerkezetű. Tüje letörött, tűtartója sérült. A kengyelt egy jobbra futó nyulat ábrázoló lap alkotja. A lapot háromszög alakú rekeszekbe töltött fehér és világoszöld fedi. H: 2,8 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Sellye 1939, 78, T. XIII,4; Patek 1942, 223, T. XXI,18.

### **396. Ismeretlen 21.**

Öntött, bronz fibula, kéttagú, csuklós szerkezetű. Tüje letörött, tűtartója sérült. A kengyelt egy jobbra futó nyulat ábrázoló lap alkotja. A lapot háromszög alakú rekeszekbe töltött email fedi.

H: 3,0 cm

Típus: IIC/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 490

Irod.: Sellye 1939, 78, T. XIII,4; Patek 1942, 223, T. XXI,18.

### **397. Ismeretlen 22.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje hiányzik. A kengyelt egy jobb felé néző, stilizált oroszlán alakú lap alkotja. Recézett sörényét és szemét narancsszínű email tölti ki. A testén húzódó mélyedésben csak az alapozó paszta maradt meg. H: 3,1 cm

Típus: IIC/5b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.33.29.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 77, 29. kép/1.

### **398. Ismeretlen 23.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött, kengyelét egy jobbra futó kutyát ábrázoló lap alkotja, melyen fehér és zöld pasztabetétes email látható. H: 4,1 cm

Típus: IIC/6

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 61.1877.4.

Irod.: Sellye 1939, 78, T. XIII,11; Patek 1942, 223, T. XXI,3.

### **399. Ismeretlen 24.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Töredékes. A kengyelt egy jobbra haladó párducot ábrázoló lap alkotja, melynek testén apró, kerek mélyedésekben email volt. Az állat szemét is email jelzi. H: 4,0 cm

Típus: IIC/4

Lk.: Szórvány.

Öh.: Ljubljana

Ltsz.: 2418

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,21; Patek 1942, 221.

### **400. Ismeretlen 25.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött, tűtartója sérült. A kengyelt jobbra néző, páva alakú lap alkotja, amelynek farkát sötétkék, testét piros email fedi; ez utóbbiban világoszöld és narancsszínű pontbetét látható. H: 3,7 cm

Típus: IIC/1d1

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 3090

Irod.: Sellye 1939, 78, T. XIII,13; Patek 1942, T. XX,10.

#### **401. Ismeretlen 26.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Kengyelét egy jobbra vágató ló alakú lap alkotja, amelyet félplasztikus formában dolgoztak ki. H: 3,2 cm

Típus: IIC/8a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 18.1893.

Irod.: Sellye 1939, 79, T. XIII,19; Patek 1942, 220, T. XIX,14.

#### **402. Ismeretlen 27.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött. Kengyele közepén egy ívelt, hosszában elhelyezett téglalap van, amelynek felső és alsó harmadában négyszögű áttörés van. Középen piros email-nyomok figyelhetők meg négy kis tölgyfalevél alakú rekeszben. A tütartó és a tűszerkezet fölé egy-egy plasztikusan kidolgozott teknősbékafej nyúlik.

H: 4,3 cm Sz: 1,7 cm

Típus: IB/4a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 299.1870.10.

Irod.: Sellye 1939, 72; T. 23a-b; Bónis/Sellye 1988, 63, 2-3. kép.

#### **403. Ismeretlen 28.**

Öntött, bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű fibula. A kengyel négyzet alakú, amelynek közepén kerek rekeszben email nyomok vannak. A lap négy oldalának közepén 1-1 levél formájú tag van, amelyekből az email már kihullott. H: 4 cm

Típus: IIB/13a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 67.1876.98.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 67, 9. kép,1.

#### **404. Ismeretlen 29.**

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros rugós tűszerkezetű lapfibula, keskeny, téglalap alakú tütartója balra forduló. Ép. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyet sakktábla mintás fekete-fehér email tölt ki, és ezt piros keret vesz körül. Á: 3,1 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: SzMM

Ltsz.: 78.29.A.

Irod.: Közöletlen.

#### **405. Ismeretlen 30.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Kengyelét egy kerék alakú lap alkotja. A közepén lévő kiemelkedő kerek gombból az email már kihullott. A kerék peremén sérült fehér-kék millefiori és email látható.

Típus: IIA/5a

Lk.: Szórvány.  
Öh.: MNM  
Ltsz.: 52.19.1.  
Irod.: Bónis/Sellye 1988, 68, 12. kép, 6.

#### **406. Ismeretlen 31.**

Bronz, kéttágú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letörött, a kengyelt kerek lap alkotja, amelyből hat egymástól egyenlő távolságra elhelyezett kerek tag áll ki. A lapot két mezőre osztja egy koncentrikus borda. A külső mezőt hat félkör alakú borda tovább tagolja, melyeket kék email tölt ki. A gomb körül kék a belső mező is. A fennmaradó csillag alakú részt piros email fedi. H: 4,0 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 5.1883.

Irod.: Patek 1942, 49, 210.

#### **407. Ismeretlen 32.**

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Tüje és tűtartója letört. A kengyelt egy cipőtalp alakú lap alkotja, melybe elszórtan félgömb alakú rekeszeket mélyítettek az email befogadására, melynek nagy része kihullt. H.:4,6 cm

Típus: IIB/9

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 3147

Irod.: Sellye 1939, 70, T. VII,30; Patek 1942, 218, T. XVIII,26.

#### **408. Ismeretlen 33.**

Bronz, kéttágú, csuklós szerkezetű, öntött fibula. Ép jó megtartású. Kengyelét egy befelé ívelt oldalú hatszög alakú lap alkotja, amelynek csúcsain gombok ülnek. A lemez közepén kerek rekeszben piros, körben kék email van. H: 3,2 cm

Típus: IIB/3b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.26.

Irod.: Sellye 1939, 60, T. VIII,18; Patek 1942, 210, T. XV,17; Bónis/Sellye 1988, 67, 9. kép.

#### **409. Ismeretlen 34.**

Bronz, kéttágú, csuklós szerkezetű, öntött fibula. Ép jó megtartású. Kengyelét egy befelé ívelt oldalú hatszög alakú lap alkotja, amelynek csúcsain gombok ülnek, közepén kerek áttörés látható. A lemezt világoszöld email fedi. H: 3,2 cm

Típus: IIB/3b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.667.

Irod.: Sellye, 1939, 60, T. VIII,19; Patek 1942, 210 .

#### **410. Ismeretlen 35.**

Öntött, csuklós szerkezetű, kéttagú bronz fibula. Tüje hiányzik. A kengyelű alkotó kerek lapból egymás mellé szorosan illeszkedő 12 kis háromszög nyúlik ki. H: 3,6 cm

Típus: IIA/4g

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 166/1877

Irod.: Sellye 1939, 60, T. VII.,22; Patek 1942, 210, T. XV,19.

#### **411. Ismeretlen 36.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyből egy kis kerek fül áll ki. A lapot kék email fedi, melybe pontbetétként kis kerek lyuk van, fehér emailba ágyazott piros karikával kitöltve. Á: 2,2 cm

Típus: IIA/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.31.

Irod.: Sellye 1939, 54, T. V,13, 58, lj; Patek 1942, 49-50, 211;

Bónis/Sellye 1988, 69, 14. kép,5.

#### **412. Ismeretlen 37.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött, kengyelét egy kerek lap alkotja, amelynek közepén felirat figyelhető meg. A betűk és a lap széli borda kiemelkednek, a lap többi része bemélyített, benne fehér email nyomokkal. H: 2,1

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 19.1895.30.

Irod.: Sellye 1939, 55, T. V,5; Patek 1942, 49-50, 211, T. XV,25; Tóth 1980, N.36;

Bónis/Sellye 1988, 68, 14. kép, 5.

#### **413. Ismeretlen 38.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött. A kengyelét egy kerek lap alkotja, melyet a középső harmadában helyezett borda két mezőre oszt; a külsőben fehér, a belsőben piros email-nyomok figyelhetők meg. A lapon öt kis kerek rekeszben világoszöld email van. H: 2,8 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Sellye 1939, 53; Patek 1942, 212, T. XV,28.

#### **414. Ismeretlen 39.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A korong alakú kengyel közepén kiemelkedik egy talpával felfelé fordított kúp, amelyen vörös zománc van. A korong széléhez hat kis kerek vörös zománcsal díszített tag csatlakozik. A lapot két koncentrikus kör osztja fel, a külsőben vörös kék fehér, a belsőben vörös zománc van. H: 3,9 cm

Típus: IIA/12d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 115.1886.7.

Irod.: Sellye 1939, 24, 61, T. IX,2; Patek 1942, 49-50, 212, T. XVI,5;  
Bónis/Sellye 1988, 67, 9. kép, 4.

#### **415. Ismeretlen 40.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A korong alakú kengyel közepén kiemelkedik egy kisebb kerek, fehér emailal díszített gomb. A korong széléhez 12 kis kerek piros zománcsal díszített tag csatlakozik. A lapot két plasztikus koncentrikus borda három részre osztja fel, ennek fehér alapozása még nyomokban látható. H: 3,1 cm

Típus: IIA/12d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 10.1951.138.

Irod.: Sellye 1939, 62, T. IX,6; Patek 1942, 49-50, 212, T. XVI,7;  
Bónis/Sellye 1988, 69, 15. kép/2.

#### **416. Ismeretlen 41.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött. A kengyelét egy kerek lap alkotja, széléhez sűrűn egymás mellett szíromhoz hasonló kerek tagok csatlakoznak. A szirmokat egy rovátkolással díszített borda választja el a belső, fehér email-nyomokat mutató mezőtől. A közepén kiemelkedő gombban piros email-nyomok vannak. H: 3,65 cm

Típus: IIA/10f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.23.

Irod.: Sellye 1939, 62; Patek 1942, 49-50, 213, T. XVI,6; Bónis/Sellye 1988, 69, 15. kép,3.

#### **417. Ismeretlen 42.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A kengyelét egy kerek lap alkotja, széléhez hat kerek tag csatlakozik, bennük piros-fehér emailal. A lap közepét három sávra osztja két kiemelkedő borda. Az email innen kihullott, csak a fehér alap figyelhető meg.

H: 3,2 cm

Típus: IIA/4f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Fleissig Gyűjtemény.

Irod.: Sellye 1939, 24; Patek 1942, 49-50, 213, T. XVI,12.

#### **418. Ismeretlen 43.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött. A korongos kengyelhez nyolc kis kerek tag csatlakozik. Közepéről a gomb hiányzik. A belső kör alakú mezőben piros email kék-zöld mellefiori mezővel váltakozik. A középső kör alakú mezőn zöld alapon piros-fehér email-karikák váltakoznak. H: 4,6 cm

Típus: IIA/8b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.60.

Irod.: Sellye 1939, 63; Patek 1942, 49-50, 213.,T. XVI,10; Bónis/Sellye 1988, 69, 15. kép,1.

#### **419. Ismeretlen 44.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Sérült, tüje hiányzik. A kengyelt egy kerek lap alkotja, amelynek szélét virágsziromszerűen képezték ki. Közepén egy gomb

emelkedik ki, tetején türkiz zöld email-nyomokkal. A lapot három, rovátkolt borda osztja. A középső harmadában egymás mellé olvasztott piros és sötétkék emailos trapézok váltakoznak.

Á: 3,9 cm

Típus: IIA/4f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.19.

Irod.: Sellye 1939, 63; Patek 1942, 49-50, 212, T. XVI,11; Bónis/Sellye 1988, 69, 15. kép,1.

#### **420. Ismeretlen 45.**

Öntött, bronz, szorítópfás csuklós tűszerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Sérült, tüje hiányzik. A kengyelét egy kerek lap alkotja, amelynek szélét virágsziromszerűen képezték ki. Közepén egy gomb emelkedik ki. A lapot három, rovátkolt borda osztja. A középső harmadában egymás mellé olvasztott emailos trapézok kihullottak, helyenként a fehér alappaszta látható.

Á: 3,2 cm

Típus: IIA/4g

Lk.: Szórvány.

Öh.: ME

Irod.: Sellye 1939, 63; Patek 1942, 49-50, 212, T. XVI,1; Bónis/Sellye 1988, 69, 15. kép,1.

#### **421. Ismeretlen 46.**

Öntött, bronz, szorítópfás csuklós tűszerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyből szimmetrikusan elhelyezett nyolc kis hengeres tag nyúlik ki. A lap közepe kissé kiemelkedik, kerek rekesszé képezték ki, benne fehér email-nyom van. H: 4,1 cm

Típus: IIA/4e

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.63.

Irod.: Sellye 1939, 64; Patek 1942, 49-50, 214; Bónis/Sellye 1988, 70, 15. kép,7.

#### **422. Ismeretlen 47.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyből szimmetrikusan elhelyezett tíz kis hengeres tag nyúlik ki. Belső harmada enyhén domborodik. Külső harmadában nyomokban email figyelhető meg. H: 5,8 cm

Típus: IIA/8b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.651.

Irod.: Sellye 1939, 64; Patek 1942, 49, 213; Bónis/Sellye 1988, 70, 15. kép,6.

#### **423. Ismeretlen 48.**

Öntött, bronz, rugós tűszerkezetű, emailos fibula. Tűszerkezete ép. A kengyelét egy kerek lap alkotja, amelynek felületét két koncentrikus kör osztja három mezőre. A belső felületén, amely sérült, néhány helyen a fehér email alap figyelhető meg, középen kékeszöld, kívül piros email-nyomok vannak. Á: 3,6 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 171.1874.36.



Irod.: Sellye 1939, 53; Patek 1942, 214, T. XVI,20; Bónis/Sellye 1988, 69, 14. kép,14.

#### **424. Ismeretlen 49.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje elveszett, tűtartója sérült. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyet két koncentrikus borda három mezőre oszt. A külsőben egymás mellé olvasztott trapéz alakban piros-sötétkék email van. A középső mezőben fekete pontbetétes piros email van. Legbelül egy gomb emelkedik ki, melynek tetején zöld az email. H: 3,2 cm

Típus: IIA/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 10.1951.137.

Irod.: Sellye 1939, 56, T. V,20; Patek 1942, 214; Bónis/Sellye 1988, 69, 14. kép,8.

#### **425. Ismeretlen 50.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje eltört. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyet a külső harmadában egy borda oszt meg. A perem és a borda közt kis szegletes rekeszekben piros és fehér email nyomai vannak. Középen kiemelkedő gomb van. A tűszerkezet fölött kis kerek fület képeztek ki. H: 3,1 cm M: 0,8 cm

Típus: IIA/4a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Sellye 1939, 56; Patek 1942, 215.

#### **426. Ismeretlen 51.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje eltört. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyet a külső harmadában egy borda oszt meg. H: 2,9 cm M: 0,5 cm

Típus: IIA/4a

Lk.: Szórvány.

Irod.: Sellye 1939, 56, T. V,19; Patek 1942, 215.

#### **427. Ismeretlen 52.**

Öntött, bronz, szorítópfás csuklós tűszerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A kengyelét egy középső harmadában kúposan kiemelkedő kerek lap alkotja, A külső harmadban az email befogadására készített árok fut. Á: 3,3 cm M: 0,9 cm

Típus: IIA/7

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.58.

Irod.: Sellye 1939, 64, 145, lj; Patek 1942, 49-50, 214, T. XVI,17;

Bónis/Sellye 1988, 70, 15. kép.

#### **428. Ismeretlen 53.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A kengyelét egy peremén sérült kerek lap alkotja, amelyen egy bordával két mezőt alakítottak ki: A belsőből az email hiányzik, a külsőben egymással szemben állítva két háromszögsor van, narancsszínű emailal kitöltve.

Á: 4,1 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.21.

Irod.: Sellye 1939, 53; Patek 1942, 49-50, 214, T. XVI,18; Bónis/Sellye 1988, 68, 14. kép,1.

#### 429. Ismeretlen 54.

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. A kengyelét egy peremén sérült kerek lap alkotja, amelyen két bordával három mezőt alakítottak ki: a belsőbből az email hiányzik, a külsőt cikk-cakk vonal osztja meg, amelyet különböző színű emailal töltöttek ki.

Á: 4,1 cm

Típus: IIA/9

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Sellye 1939, 53, T. V,5; Patek 1942, 49-50, 214, T. XVI,19.

#### 430. Ismeretlen 55.

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje eltört. Kengyelét egy kerék formájú lap alkotja, melynek küllőit két egymásnak fordított pelta-motívum alkotja, melyekből az email kihullott. Ezek találkozásánál kerek gomb emelkedik ki. Külső pereméhez szimmetrikusan elhelyezve négy stilizált állatfej csatlakozik. A keréken körben kis szögletes rekeszekben piros és fehér email ül. Á: 5,8 cm

Típus: IIA/10b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.27b.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 68, 12 kép,5.

#### 431. Ismeretlen 56.

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött, egyébként jó megtartású. Kengyelét egy ovális lap alkotja, melyhez szimmetrikusan négy kis kerek tag csatlakozik. A kis kerek tagokban piros-kék és fehér email-nyomok vannak. Az ovális tagot alul és felül egy-egy félhold alakú tag alkotja, középen egy kerek lap van, amelynek közepén kúpos gomb emelkedik ki. H: 4,3 cm

Típus: IIB/24b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 299.1870.9.

Irod.: Sellye 1939, 61, T. IX,3a-b; Patek 1942, 214; Bónis/Sellye 1988, 66, 8. kép,6.

#### 432. Ismeretlen 57.

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Ép, jó megtartású. Kengyele közepén egy kerek áttört tag látható, melyhez a tűtartó és a tűszerkezet fölél egy-egy két félholdból és egész kerek rekeszből álló tag nyúlik. Ezeket piros email tölti ki. A kengyelét két koncentrikus borda osztja három mezőre. H: 4,5 cm Á: 1,7 cm

Típus: IB/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 220.

Irod.: Sellye 1939, 58, T. VIII,5; Patek 1942, 205.

#### **433. Ismeretlen 58.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Ép, jó megtartású. Kengyele közepén egy kerek áttört tag van, melyhez a tűtartó és a tűszerkezet fölél egy-egy íves háromszög alakú elem csatlakozik, kis kerek lezáró taggal. Az email kihullott. H: 4,5 cm

Típus: IB/1b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.8.

Irod.: Sellye 1939, 58; Patek 1942, 205; Bónis/Sellye 1988, 66, 8. kép,4.

#### **434. Ismeretlen 59.**

Bronz, öntött, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Korong alakú kengyelét két borda három mezőre osztja, a középsőben fehér email-nyomok vannak. Á.: 3,1 cm

Típus: IIA/12a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.56.

Irod.: Sellye 1939, 55.

#### **435. Ismeretlen 60.**

Bronz, öntött, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Tüje letört, tűtartója keskeny téglalap alakú. Korong alakú kengyelét két koncentrikusan elrendezett borda három mezőre osztja, melyek közül a külsőben sötétkék, a középsőben fehér email-nyomok figyelhetők meg. Á.: 2,9 cm

Típus: IIA/12a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.59.

Irod.: Sellye 1939, 55.

#### **436. Ismeretlen 61.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy kerek lap alkotja, amelyről egymásból kereszt alakban négy kerek nyúlik ki, bennük poncolt pont-kör motívum. A korong közepe kúposan kiemelkedik, közepén gomb van benne rekesz, világoszöld emailal. A lap külső szélét beponcolt pont-kör dísz látható. H: 3,9 cm M: 1,9 cm

Típus: IIA/2e

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.36.25.

Irod.: Sellye 1939, 64, T. IX,12; Patek 1942, 49-50, 213; Bónis/Sellye 1988, 67, 9. kép,5.

#### **437. Ismeretlen 62.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy kerek és egy háromszög alakú lap alkotja, közöttük kis profilált gombbal. A tűszerkezet fölél kis felületű, téglalap alakú fedlap nyúlik. A lemezeken piros és világoszöld email-nyomok láthatók kerek ill. háromszög alakú rekeszekben. H: 4,4 cm

Típus: IA/14a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 84.6.2.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 66, 8. kép,3.

#### **438. Ismeretlen 63.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja. H: 2,8 cm Sz: 3,1 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 336

Irod.: Sellye 1939, 49, T.III,7-10; Patek 1942, 225-226, T. XVIII,6.

#### **439. Ismeretlen 64.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Töredékes. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja. H: 2,6 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 47.1896.11.

Irod.: Patek 1942, 225.

#### **440. Ismeretlen 65.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Töredékes. Kengyelét egy pelta (amazonpajzs) alakú lemez alkotja. H: 3,6 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Patek 1942, 226.

#### **441. Ismeretlen 66.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú, emailos fibula. Kengyelét egy élére állított rombusz alakú lemez alkotja, melyből kis hengeres nyak nyúlik ki, ehhez kis téglalap alakú fedlap csatlakozik a tűszerkezet fölött. A kengyelt vörös email fedi, melybe négyszirmú rozetta alakú rekeszeket alakítottak ki, melyekből az email kihullott. H: 3,0 cm

Típus: IA/13a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 52.1884.1.

Irod.: Sellye, 1939, 74; Patek 1942, 207; Bónis/Sellye 1988, 68, 4. kép,2.

#### **442. Ismeretlen 67.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy épület (aedicula) alakú lap alkotja. Fölül kis kerek, barnás emailal kitöltött taggal, lent kis kerek karikával. A háromszögű oromzat közepén világosbarna emailal kitöltött kör van, a fibula testéből az email kikopott. H: 4,0 cm

Típus: IIB/14

Öh.: MNM,

Ltsz.: 54.36.10.

Irod.: Sellye 1939, 88, T. XVI,10; Patek 1942, T. 15; Bónis/Sellye 1988, 6. kép,12.

#### **443. Ismeretlen 68.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. A kengyelt három élére állított négyszög alakú tag alkotja., melyet bordák választanak el egymástól. A középső tagot a négyszög felezővonalait összekötő négyszög osztja fel, amit hasonlóképpen tovább oszt egy másik négyszög. A két kisebb négyszög szabadon maradt széleihez kis kerek tagok csatlakoznak.

H: 6,5 cm

Típus: IB/3b2

Öh.: KHM

Ltsz.: 4509.

Irod.: Patek 1942, 215, T. XVII,3.

#### **444. Ismeretlen 69.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú lemezfibula. Tüje letörött, kengyelét egy élére állított rombusz alakú lap alkotja, melynek csúcsain kerek tagok vannak, a tütartó tüje fölé nyúló letörött. A lemez közepén kerek rekesz van. Benne és a lemez felszínén, valamint a kerek tagokban, nyomokban fehér email figyelhető meg. H: 2,6 cm Sz: 2,6 cm

Típus: IIB/1a3

Öh.: MNM

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 210, T. XV,10.

#### **445. Ismeretlen 70.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú lemezfibula töredéke. Kengyele egy háromszög alakú tag, amelynek csúcsain kis kerek tagok helyezkednek el. Az alsó oldalhoz egy vastagabb tag csatlakozik. H: 2,4 cm Sz: 2,3 cm

Típus: IIB/26 típus töredéke.

Öh.: MNM

Irod.: Sellye 1939, 76, XII.t.11; Patek 1942, 210.

#### **446. Ismeretlen 71.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú lemezfibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, amelynek négy sarkán egy-egy kerek, oldalai közepén pedig levél alakú tag volt. A tütartó fölé nyúló tag letörött. A lap felszínén két kerek rekeszben kék email van. A lemez alsó és felső szélét egy-egy leveles ág díszíti, melyet fehér email vesz körül. A tűszerkezet fölötti kerek tagban is fehér email figyelhető meg. H: 4,45 cm Sz: 3,7 cm

Típus: IIB/1a6

Öh.: MNM

Ltsz.: 36.1874.1.

Irod.: Sellye 1939, 77; Patek 1942, 209, T. XV,7; Bónis/Sellye 1988, 64, 4. kép,6.

#### **447. Ismeretlen 72.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú lemezfibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melyből a tütartó és a tűszerkezet fölé egy-egy kerek tag nyúlik ki. A kengyel széle az egyik oldalon kissé sérült. A szélétől kissé beljebb borda fut. A belső mezőben megfigyelhető a fehér email-alap és az email rögzítésére szolgáló 16 kis bronz csap. H: 4,7 cm Sz: 2,8 cm

Típus: IIB/1a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 38.1893.2.

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 48, 209, T. XV.5; Bónis/Sellye 1988, 63, 4. kép,1.

#### **448. Ismeretlen 73.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttagú lemezfibula. Tüje hiányzik. Kengyelét egy csúcsára állított rombusz alakú lap alkotja, melynek négy sarkán egy-egy kerek tag van, ezeket koncentrikus körök díszítik. A tűtartó és a tűszerkezet fölé nyúló tagokhoz áttört kerek pántok is csatlakoznak. A rombusz alakú lemez szélén sötétkék, belsején piros, közepén kerek rekeszben ismét sötétkék tűzzománc látható. H: 4,7 cm Sz: 3,8 cm

Típus: IIB/1a4

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 3353.

Irod.: Sellye 1939, 76, T. XII,16; Patek 1942, 48, 209, T. XV,4.

#### **449. Ismeretlen 74.**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Töredékes, rajta fehér email-nyomokkal. A kengyelt két aljával érintkező egyenlő oldalú háromszög alkotja, csúcsain levél alakú mintával.

Típus: IB/3c1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 177.1872.6.

Irod.: Közöletlen.

#### **450. Ismeretlen 75.**

Öntött, bronz, szorítópfás csuklós tűszerkezetű, kéttagú lemezfibula. Tüje hiányzik, kengyelét egy kerek lap alkotja, melynek közepébe pontberakással piros, világoszöld és fehér emailt ültettek. A tűtartó és a tűszerkezet fölé pasztikusán kidolgozott hullófej nyúlik. A kör alakú lap két oldalán is lehettek ilyen állatfejek, de ezek letörtek. H: 5,9 cm

Típus: IB/1a

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 1374.

Irod.: Sellye 1939, 58, T. VIII,8; Patek 1942, 208, T. XIV,27.

#### **451. Ismeretlen 76.**

Bronz kéttagú öntött szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört, tűtartója keskeny, téglalap alakú. A kengyelt alkotó négyzet alakú álló lemez minden oldalához egy-egy háromszög alakú tag csatlakozik kis lapos pálcá-szerű taggal. A négyzet alakú lemez közepén egy ugyanilyen rekeszben fehér email van, a háromszög alakú tagok minden csúcsán kerek nyúlványokba piros pontbetét van. H.:4 cm

Típus: IIB/26

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 322

Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,28; Patek 1942, 208, T. XIV,25.

#### **452. Ismeretlen 77.**

Bronz kéttagú öntött szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört, tűtartója keskeny, téglalap alakú. A kengyelt alkotó négyzet alakú álló lemez minden oldalához egy-

egy háromszög alakú tag csatlakozik kis lapos pálca-szerű taggal. A négyzet alakú lemez közepén egy ugyanilyen rekeszben fehér email van, a háromszög alakú tagok minden csúcán kerek nyúlványokba piros pontbetét van. H.:4,2 cm

Típus: IIB/26

Lk.: Szórvány.

Óh.: MKI

Ltsz.: 329

Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,28; Patek 1942, 208, T. XIV,25.

#### 453. Ismeretlen 78.

Bronz kéttagú öntött szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört, tűtartója keskeny, téglalap alakú. A kengyelt alkotó négyzet alakú álló lemez minden oldalához egy-egy háromszög alakú tag csatlakozik kis lapos pálca-szerű taggal, ebből az egyik oldali letörött. A négyzet alakú lemez közepén egy ugyanilyen rekeszben fehér email van, a háromszög alakú tagok minden csúcán kerek nyúlványokba piros pontbetét van. H.:4,1 cm

Típus: IIB/26

Lk.: Szórvány.

Óh.: MNM

Ltsz.: 67.1876.98.

Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,28; Patek 1942, 208, T. XIV,25.

#### 454. Ismeretlen 79.

Bronz kéttagú öntött szorítópfás csuklós tűszerkezetű ívfibula. A tüje hiányzik, tűtartója keskeny, egyenes állású téglalap alakú. A kengyelen közepén négyzet alakú lapon kerek rekeszben fehér pontbetét díszíti, a laphoz vízszintesen álló, nála kétszer szélesebb kiugró lépcső csatlakozik, melyen bekarcolt hullámvonal fut. A lépcsőre két, egymásnak támaszkodó ferdén felállított körcikk alakú lapot tettek, rajtuk ugyanolyan formájú rekesz zöldes fehér email-nyomokkal, köztük legfölül és legalul egy-egy kerek tag zárja a kompozíciót, bennük félgömb alakú bemélyedéssel, ahonnan az email kipotyogott.

Típus: IB/7a.

Lk.: Szórvány.

Óh.: MNM

Ltsz.: 56.36.12.

Irod.: Sellye 1939, 72, T. X,27; Patek 1942, 208, T. XIV,23.

#### 455. Ismeretlen 80.

Bronz, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört, tűtartója keskeny, téglalap alakú. A kengyelt egy ellipszis alakú lemez alkotja, melyből az oldalakon arányosan elhelyezve négy hengeres kis pálcátag nyúlik ki, egyik letört. A lemez egész felületét lemélyítették, körben borda fut. Fehér email-nyomok figyelhetők meg az alján.

Típus: IIB/5b

Lk.: Szórvány.

Óh.: MNM

Ltsz.: 165/1877,3

Irod.: Sellye 1939, 61, T. VIII,25.

#### 456. Ismeretlen 81.

*Bronz, kéttagú, öntött, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje letört, tűtartója magas, háromszög alakú. A kengyelt a tűszerkezet fölötti harmadában megtört ívű, közepén egy korong alakú lappá szélesedik, melyből a tűtartó fölé egy stilizált teknősbékafej nyúlik, a*

*nyakon beütött félkörök a bőrmintázatot, két bemélyített félgömb a szemeket utánozza, utóbbiakból az email kiesett. A kerek laptagon koncentrikusan elrendezve hét rekeszben váltakozva piros és zöld email van, középen kiugró kerek gomb van. H.:3,8 cm Sz.:1,6 cm*

Típus: IA/14a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 166/1877.1.

Irod.: Sellye 1939, 57, T. VIII,1; Patek 1942, 205, T. XIV,4;

Bónis/Sellye 1988, 66, 8. kép/1.

#### **457. Ismeretlen 82.**

*Bronz öntött kéttagú szorítópopás csuklós tűszerkezetű ivfibula. Tüje letört, keskeny téglalap alakú tűtartója egyenes állású. Kengyele közepét egy élére állított ívelt oldalú négyzet alkotja, amelyet kerek rekesz bont két email-mezőre, belül piros, körben világoszöld email figyelhető meg. A tűtartó és a tűszerkezet fölé egy-egy madárfej nyúlik, melyeken három sorban sűrűn egymás alatt beütögetett félkörök jelzik a tollazatot, beponcolt körök a szemeket.*

*H.: 5,4 cm Sz.:2,3 cm*

Típus: IB/3d

Lk.: Szórvány.

Öh.: KHM

Ltsz.: 1377

Irod.: Sellye 1939, T. XI,18; Patek 1942, 207, T. XIV,19.

#### **458. Ismeretlen 83.**

*Bronz öntött kéttagú szorítópopás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. A kengyelt egy karika alakú lap alkotja, melyen körbefutó lemezfedő rekeszben fehér email-nyomok figyelhetők meg. A karika alakú kengyelen a kerékfibulák küllői indítását jelző kis bütykök állnak befelé kereszt alakban elrendezve, a külső oldalon két oldalt és fölül egy-egy kerek tag, lent egy karika alakú tag helyezkedik el. Á.: 2,8 cm*

Típus: IIA/2d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 961

Irod.: Sellye 1939, T. III,20; Patek 1942, 226-227.

#### **459. Ismeretlen 84.**

*Bronz öntött kéttagú szorítópopás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje letört. A keskeny tűtartó téglalap alakú, egyenes állású. A kengyelt egy nyolcküllős kereket utánzó lemez alkotja. A "kerékagym" közepét piros pontbetét díszíti. Á.: 2,8 cm*

Típus: IIA/5a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 299

Irod.: Sellye 1939, 51-52, T. XVII,5.

#### **460. Ismeretlen 85.**



*Bronz kétagú öntött szorítópopás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. A kengyelt egy cipőtalpat utánzó lemez alkotja, melyen elszórtan pontbetét befogadására szolgáló félgömbös bemélyedések helyezkednek el, világos zöld email-nyomokkal. H.: 2,9 cm*

Típus: IIB/9

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 390

Irod.: Sellye 1939, 70, T. VII, 29; Patek, 1942, 218.

#### **461. Ismeretlen 86.**

*Bronz kétagú öntött szorítópopás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. A kengyelt egy hatszög alakú lap alkotja, minden oldala közepén egy-egy kerek taggal, melyek közül három letört. A kengyelen a hatszög csúcsainál félgömbös bemélyedések láthatók, bennük fehér email-nyomokkal, közepén egy nagyobb kerek rekesz sötétkék emailozással, a köztük levő mezőt világoszöld email tölti ki. Á.: 3,4 cm*

Típus: IIB/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MKI

Ltsz.: 3351

Irod.: Sellye 1939, 77, T. XII, 24; Patek 1942, 226.

#### **462. Ismeretlen 87.**

*Bronz öntött kétagú szorítópopás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. A tűje letört, tűtartója széles, trapéz alakú. A kengyelt kör alakú lap alkotja, melyből közepén egy hegyére állított csonkakúp alakú gomb díszíti, melyen piros email van rekeszbe töltve. A lapot koncentrikus bordával két mezőre bontották. A külső mezőben vörös, kék és fehér emailt öntöttek egymás mellé. A belsőbe piros zománcot helyeztek. A lapot kereszt alakban egy-egy kerek, piros pontbetéttel díszített kerek tag veszi körül. Á.: 3,9 cm*

Típus: IIA/4d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 115.1886.7.

Irod.: Sellye 1939, 24, T. IX, 2; Patek 1942, 212, T. XIV, 5; Bónis/Sellye 1988, 67, 9. kép.4.

#### **463. Ismeretlen 88. (Pannonia)**

**(12. tábla 3; 25. tábla 1; 27. tábla 2)**

Bronz, öntött, kétagú, hüvelycsuklós tűszerkezetű Aucissa fibula. Ép. Magas, háromszög alakú tűtartóján egy kerek áttörés van. Kengyelén hosszanti irányban két hullámvonal fut. Az így keletkezett három mezőt piros, világoszöld, piros emailos csík fedi.

H.: 3,6 cm Sz.: 2,01 cm

Típus: IA/3e

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.4.

Irod.: Közöletlen.

#### **464. Ismeretlen 89. (Pannonia)**

**(12. tábla 6)**

Bronz, öntött, kéttagú hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, hengeres hüvelyének vége sérült, Magas, keskeny tűtartója háromszög alakú. Kengyelének középső, négyzetes mezője három vízszintes bordával tagolt. A bordák között három sorban kis négyzetes rekeszeket alakítottak ki. A középső mezőben fehér, a két szélsőben piros email van. A tűtartó fölél két lépcsővel tagolt, hengeres gombbal záródó pálcátag nyúlik. H.: 2,6 cm Sz.: 1,9 cm

Típus: IA/6b2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.6.

Irod.: Közöletlen.

#### **465. Ismeretlen 90. (Pannonia)**

**(16. tábla 4, 25. tábla 8,2)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. Közepes magasságú tűtartója trapéz alakú. A rombusz alakú kengyelt 4 kis rombusz alakú rekeszre osztották, amikben piros email nyoma van. A kengyel négy sarkára kis kerek tagokat ültettek, amelyeken beponcolt pontkör-dísz van. H.: 3,3 cm Sz.: 3,12 cm

Típus: IIB/1a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.30.

Irod.: Közöletlen.

#### **466. Ismeretlen 91. (Pannonia)**

**(14. tábla 3; 24. tábla 3,2)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyelének közepén hegyére állított csonka kúp alakú gombon világoszöld email van. A lapot egy koncentrikus borda osztja ketté: a belső mező egymás mellé öntött világoszöld és fehér emailal van díszítve. A külső mezőn világoszöld email alapon négy, kereszt alakban elrendezett sötétkék színű, négyzet alakú emailozott felületre fehér pontbetétes emailt ültettek. Á: 2,1 cm

Típus: IIA/12a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.43.

Irod.: Közöletlen.

#### **467. Ismeretlen 92. (Pannonia)**

**(14. tábla 8; 26. tábla 2)**

Bronz, kéttagú, belül húros, rugós tűszerkezetű korongfibula. Ép. Keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyeléből 6 kerek tag nyúlik ki, bennük beponcolt pontkör-mintával, a kengyelt befelé ívelődő oldalú hatszög alakra osztották bordákkal. A bordák külső oldalán sárga, belül kék email van. Átm.: 3,77 cm

Típus: IIA/4f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.37.

Irod.: Közöletlen.

#### **468. Ismeretlen 93. (Pannonia)**

**(14. tábla 5; 28. tábla 3)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje hiányzik, keskeny, téglalap alakú tűtartója vége letört. Kengyeléből hat kerek tag nyúlik ki, melyekre

piros emailt tettek. A kengyel közepén kúpos gomb van. Az egy bordával ketté választott kengyel-felület belső oldalán piros, kívül egymás mellé öntve fehér és sötétkék email váltakozik. Átm.: 3,29 cm

Típus: IIA/10f

Lk.: Szórvány.

Őh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.41.

Irod.: Közöletlen.

#### **469. Ismeretlen 94. (Pannonia)**

**(14. tábla 7; 28. tábla 5)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Ép. Keskeny tűtartója téglalap alakú. A kengyelből hat kerek tag nyúlik ki narancsszínű emailal, a kengyelt íves hatszög alakúra alakították, melybe sötétkék alapon piros pontbetét-emailt tettek, középen tagolt gomb emelkedik ki. Átm.: 2,67 cm

Típus: IIB/3c

Lk.: Szórvány.

Őh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.39.

Irod.: Közöletlen.

#### **470. Ismeretlen 95. (Pannonia)**

**(15. tábla 6; 22. tábla 6)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Magas, trapéz alakú tűtartója széle sérült. A négyzetes kengyel négy oldalán 1 -1 levél alakú tag nyúlik ki, melyekbe zöld emailt tettek. A középső tagból egy kis kerek rekesz emelkedik ki, melybe narancsszínű emailt tettek. H.: 2,8 cm Sz.: 2,64 cm

Típus: IIB/13a

Lk.: Szórvány.

Őh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.59.

Irod.: Közöletlen.

#### **471. Ismeretlen 96. (Pannonia)**

**(13. tábla 9; 25. tábla 6)**

Bronz, öntött, szorítópofás csuklós tűszerkezetű ívfibula. Javított, további vizsgálat szükséges a javítás idejének és módjának megállapítására. A végeredmény egy olyan fibula, melynek alsó, és felső darabja önmagában létező, a szakirodalomban ismert típus, továbbá a hosszúság a típuson belül megszokott értéket feltűnően meghaladja. A fibula két része stílusbeli eltérést mutat, ezért felmerülhet az összeillesztés későbbi, nem római kori lehetősége is. A kengyel tűtartó felőli vége plasztikusan kidolgozott állatfej, mely egy élére állított négyzetben folytatódik. A négyzetben piros email, annak közepén sötétkék pontbetétes email van. A kengyel alsó része egy durvább kidolgozású állatfejben végződik, mely fölött egy olyan élére állított rombusz alakú lap van, amelyet két, háromszög alakú mezőre bont egy középső, hosszanti borda. A két háromszög alakú mezőt 4 - 4 háromszög alakú rekesz tagolja, melyeket váltakozva piros és világoszöld email díszít. H.: 6,85 cm Sz.: 3,82 cm

Típus: IA/13a1 + IA/13a2

Lk.: Szórvány.

Őh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.22.

Irod.: Közöletlen.

#### **472. Ismeretlen 97. (Pannonia)**

**(20. tábla 1)**

Öntött, kéttagú, bronz ívfibula. A hengeres, hajlított hüvelycsuklós tűszerkezet tengelye vasból van, fölötté kis, téglalap alakú fedlap. Ahhoz csatlakozik a kengyel kerek tagja, amelyen két koncentrikus mező, a külsőben zöld alapon piros pontbetét, a belsőben piros alapon zöldes pontbetét. A kengyel lapjához 4 kis kerek tag csatlakozik, bennük világoszöld alapon sárga pontbetét. A tűtartó felett stilizált teknősfaj (szemgödredében fehér email-nyom), nyakán hullámvonalak, alul trapéz alakú lépcsőzetes tag. Háromszög alakú, magas tűtartóján három lyuk. Ép. H.: 4,3 cm Sz.: 3,05 cm

Típus: IA/14a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

#### 473. Ismeretlen 98. (Pannonia)

(20. tábla 2)

Kéttagú bronz, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, magas, háromszög alakú tűtartója sérült. A hüvely felől két lépcsővel csatlakozik a rombusz alakú kengyel, amelyből két oldalt kerek, a tűtartó felé hullőfej alakú tag (szemei világoszöld színűek) nyúlik ki. A kengyel külső részén világoszöld email, közepén kisebb rombusz, benne piros email, közepén bronz csap áll ki, négy oldalán egy-egy sárga pontbetét. H.: 6,4 cm Sz.: 4,1 cm

Típus: IA/13a2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

#### 474. Ismeretlen 99. (Pannonia)

(20. tábla 3)

Kéttagú, bronz, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Keskeny, háromszög alakú tűtartóján egymás fölött három kerek áttörés van. Kengyele kerek, benne sötétkék és fehér emailos mezők váltják egymást, közepén kiemelkedő bronz gomb, három kerek tag kapcsolódik hozzá 2 piros, 1 kék emailal. Tűszerkezete felett plasztikus hullőfej négy oszlopba rendezett, sűrűn egymás fölé üttögetett félkör sor jelzi a nyakán a bőrmintázatot, szemeit kitöltő email kiesett. H.: 4,9 cm Sz.: 3,3 cm

Típus: IA/14a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

#### 475. Ismeretlen 100. (Pannonia)

(20. tábla 4)

Bronz, öntött, kéttagú lemezfibula. A tüje vége letörött. Szorítópofás tűszerkezetű, a tengely vas, tűtartója közepesen magas, trapéz alakú. A kengyelt alkotó korong közepén kerek áttörés, körben váltakozva egymás mellé öntve váltakozó sötétkék, fehér és világoszöld trapéz alakú mezők, bennük fehér pontbetéttel. A kengyelhez kereszt alakban négy kerek tag csatlakozik bennük zöld email. H.: 3,4 cm Sz.: 3,2 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

#### 476. Ismeretlen 101. (Pannonia)

(20. tábla 5)

Bronz, kéttagú, hüvelycsuklós tűszerkezetű ép fibula, a hüvelytokban vas stifttel. Keskeny magas, háromszög alakú tűtartóján két kerek áttörés. A kengyelt két háromszög alkotja, rajtuk 4-4 sorban élére állított háromszögekben email (felváltva piros és világoszöld).

H.: 6,35 cm Sz.: 4,1 cm

Típus: IA/12a3

Lk.: Szórvány.

Őh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

**477. Ismeretlen 102. (Pannonia)**

**(20. tábla 6)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoftás túszerkezetű ívfibula, tije hiányzik. Háromszög alakú, magas tütartója sérült. A kengyel középső kerek tagja két mezőre oszlik, a külsőben egymás mellé öntve világoskék piros email, a belsőben fehér alapon piros pontbetétes email. Alul és felül szimmetrikusan elhelyezve keskeny, hullámvonaldíszes, téglalap alakú, rovátkolt szélű tagokhoz egy-egy plasztikus gomb csatlakozik. A kengyelhez egy stilizált hullófej alakú tag csatlakozik a tütartó fölött. H.: 3,4 cm Sz.: 1,35 cm

Típus: IA/14a1

Lk.: Szórvány.

Őh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

**478. Ismeretlen 103. (Pannonia)**

**(20. tábla 7)**

Bronz, öntött, kéttagú, hüvelycsuklós túszerkezetű ívfibula. Ép. Tütartója magas, keskeny, háromszög alakú, rajta egy kerek áttörés. A kengyelt két különböző méretű háromszög alakú tag alkotja, a nagyobb alsóiban fehér alapon világoszöld-fehér pontbetétes email, a kettéosztott felsőben fehér és piros email. H.: 4,1 cm Sz.: 2,4 cm

Típus: IA/12a3

Lk.: Szórvány.

Őh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

**479. Ismeretlen 104. (Pannonia)**

**(20. tábla 8)**

Bronz, öntött, kéttagú, hüvelycsuklós túszerkezetű, ép ívfibula. Háromszög alakú tütartóján kerek áttörés. A kengyelt alkotó háromszög alakú tagon fehér alapon sötétkék pontbetétes email. Tütartója felett kettős lépcsővel tagolt, profilált gomb. H.: 4,7 cm Sz.: 2,4 cm

Típus: IA/12a2

Lk.: Szórvány.

Őh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

**480. Ismeretlen 105. (Pannonia)**

**(21. tábla 1)**

Bronz, kéttagú, kívül húros szerkezetű, jobbra néző szarvas alakú fibula. Testén világoszöld alapon fehér pontbetétes email. H.: 3,5 cm Sz.: 3,6 cm

Típus: IIC/13

Lk.: Szórvány.

Őh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

**481. Ismeretlen 106. (Pannonia)**

**(21. tábla 2)**

Bronz, kéttágú, jobb felé ugró nyulat ábrázoló lemezfibula. Tüje és tűtartója hiányzik. A nyúl szemét piros pontbetét jelöli, testén kis téglalap alakú bemélyedésekben sötétkék email nyomai.

H.: 2,5 cm Sz.: 1,9 cm

Típus: IIC/2c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

#### **482. Ismeretlen 107. (Pannonia)**

(21. tábla 3)

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lemezfibula. Tüje hiányzik, tűtartója keskeny, téglalap alakú. A rombusz alakú kengyel közepén kerek tag emelkedik ki, benne fehér alapon piros pontbetét, körülötte sötétkék email. H.: 3,2 cm Sz.: 2,6 cm

Típus: IIB/1a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

#### **483. Ismeretlen 108. (Pannonia)**

(20. tábla, 4)

Bronz, kéttágú szorítópfás tűszerkezetű, ép ívfibula. Tűtartója keskeny, magas, háromszög alakú, egy kerek áttöréssel. Kengyele ívelt oldalú téglalap alakú, keskenyebb végeihez stilizált teknősbékafej-tag csatlakozik. Kengyelén alul és felül, 3-3 csillag alakú rekeszben piros-fehér email. A kengyel közepén áttört, téglalap alakú nyílásba két bronz gömböt illesztettek.

H.: 4,5 cm Sz.: 2,1 cm

Típus: IB4a1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

#### **484. Ismeretlen 109. (Pannonia)**

(20. tábla, 5)

Bronz, kéttágú, szorítópfás, csuklós tűszerkezetű fibula. Háromszög alakú tűtartóján egy kerek áttörés van. Ép. Kengyele plasztikusan kidolgozott halat ábrázol. Szemeit narancs pontbetét jelöli. A törzsön két sor háromszög, felváltva fehér-világoszöld emailal. A tűszerkezet fölött a farok két vese alakú rekeszében fehér, háromszög alakú rekeszében világoszöld email. H.: 5,5 cm Sz.: 1,7 cm

Típus: IA3c1

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Irod.: Közöletlen.

#### **485. Ismeretlen 110.**

Öntött, bronz, csuklós szerkezetű, kéttágú, emailos fibula. A kengyele közepén egy kerek lap, amelyhez kereszt alakban négy szimmetrikusan elhelyezett, élére állított rombusz van. A középső lap közepén kerek rekeszben piros, ekörül fehér és sötétszürke email-nyomok figyelhetők meg. A rombusz alakú lapoknál csak a fehér alap maradt meg.

H.: 4,5 cm Á: 1,6 cm

Típus: IIB/25

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 1.1874.162.

Irod.: Sellye 1939, 62; Patek 1942, 48, 209, T. XV,2; Bónis/Sellye 1988, 66, 9. kép,2.

**486. Ismeretlen 111.**

Öntött, bronz, hüvelycsuklós tűszerkezetű, kéttagú, emailos ívfibula. A kengyele háromszög alakú, rajta az emailos rekeszek is egymás fölé helyezett háromszögek gúla alakban rendezve.

H: 4,5 cm Sz: 1,3 cm

Típus: IA/2a

Lk.: Szórvány.

Öh.: ZM

Irod.: Sellye 1939, 62; Patek 1942, 46.

**487. Ismeretlen 112.**

Öntött, bronz, hüvelycsuklós tűszerkezetű, kéttagú, emailos ívfibula. Kengyele hüllőfejben végződik, rajta az egymás fölé helyezett emailos rekeszekben piros-zöld email ül.

H: 4,5 cm Sz: 1,3 cm

Típus: IA/3b

Lk.: Szórvány.

Öh.: KMW

Irod.: Sellye 1939, 60; Patek 1942, 45.

**488. Ismeretlen 113.**

Öntött, bronz, hüvelycsuklós tűszerkezetű, kéttagú, emailos ívfibula. Kétszeresen megtört kengyele a kis hengeres tokba zárt csuklós tűszerkezet fölé egy ovális lap alakú lemezzel csatlakozik, melyet egy lépcső választ el a zömök kígyófejet ábrázoló másik tagtól állatfejben végződik, rajta emailos rekeszekben piros-zöld email ül.

H: 4,8 cm Sz: 1,6 cm

Típus: IA/10

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Irod.: Sellye 1939, 57; Patek 1942, 46.

**489. Ismeretlen 114.**

Öntött, bronz, hüvelycsuklós tűszerkezetű, kéttagú, emailos ívfibula. Kengyele kétszeresen megtört tűtartója keskeny, téglalap alakú, mely fölé egy kígyófej nyúlik. A másik tag két elemre bontható: egy kis kerek és egy élére állított rombusz alakú lemezre. A felületet pontbetétes piros-zöld email díszíti. H: 4,8 cm Sz: 1,4 cm

Típus: IA/11

Lk.: Szórvány.

Öh.: ZM

Irod.: Sellye 1939, 58; Patek 1942, 46.

**490. Ismeretlen 115.**

Öntött, bronz, hüvelycsuklós tűszerkezetű, kéttagú, emailos ívfibula. Tagolt kengyelének keskenyedő háromszög alakú lemez alakú, végén lapos gombbal záródó tagja takarja a keskeny, téglalap alakú tűtartót. A kengyel másik részét egy kerek lap alkotja, melyhez két oldalt sematikusan kidolgozott állatfejek kapcsolódnak, belőle a csuklós tűszerkezet fölé egy cakkos karika nyúlik. H: 4,8 cm Sz: 1,4 cm

Típus: IA/16a

Lk.: Szórvány.

Öh.: ZM

Irod.: Sellye 1939, 64; Patek 1942, 213.

#### **491. Ismeretlen 116.**

Öntött, bronz, hüvelycsuklós tűszerkezetű, kéttagú, emailos ívfibula. Kengyelének középső, kiemelkedő tagja rombusz alakú, közepén rekesszel az email befogadására. Alul és felül a tűtartó és a tűszerkezet fölé két lépcsővel tagolt rudak nyúlnak. H: 4,8 cm Sz: 1,4 cm

Típus: IB/3c2

Lk.: Szórvány.

Öh.: ZM

Irod.: Sellye 1939, 58.; Patek 1942, 47.

#### **492. Ismeretlen 117.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letört, a kengyelt egy ovális lap alkotja, melyen egy lépcsővel hengeres tag emelkedik ki az email befogadására. Az email teljesen hiányzik. H: 4,1 cm

Típus: IIB/6

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 54.3619.

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 53.

#### **493. Ismeretlen 118.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje letört, a kengyelt egy ovális lap alkotja, melyen az email egy közepén elhelyezett lapos gombba foglalták. Az email teljesen kiesett.

H: 3,7 cm

Típus: IIB/7a

Lk.: Szórvány.

Öh.: KMW

Ltsz.: 5416.

Irod.: Sellye 1939, 76; Patek 1942, 54.

Függelék

#### **1. Olthéviz (Hoghiz, Warmbach, Románia)**

(16. tábla 5; 22. tábla 2)

Emailos lapfibula. Tüje letört. Bronz. A négyzet alakú kengyel oldalain és sarkain kerek tagok vannak. A lapot sakktábla alakban díszíti email: világoskék és fehér, fekete és sárga, fekete és fehér variációban. H.: 3,16 cm Sz.: 3,14 cm

Típus: IIB 1a3

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény.

Ltsz.: 2000.2.31.

Irod.: Közöletlen.



### 3. Emailos fibulák a szomszédos barbaricumban

#### (D-1-196)

##### 1. Abádszalók-Dobihalom (Jász-Nagykun-Szolnok m.)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Keskeny tűtartója sérült, és tüje hiányzik. Kengyele szélén három piros emailos félkörös tag van, felülete két koncentrikus bordával tagolt, középen lyukas. A külső mezőt egymás mellé öntött piros és fehér email tölti ki. A tűtartó fölé háromszög alakú, piros emailos tagban végződő áttört elem nyúlik.

H: 4,1 cm Sz: 2,25 cm

Típus: IIB/15a

Lk.: Női sír.

Leletek: szürke bikónikus orsógomb, korongolt szürke korsó, 25 szem gyöngy, bronz lemez karkötő

Öh.: MNM

Ltsz.: 36.1933.1.

Irod.: Sellye 1939, 58, T. XIX,5a-b; Párducz 1950, 55, Pl. CXXXV.7; Vaday 1989, 231, T. 4,4;

Bónis/Sellye 1988, 76, 27. kép/2; Vaday 2003, 384.

##### 2. Ada/Ada (Szerbia)

Bronz kéttagú sakktáblamintás korongfibula. Felületét váltakozó, piros alapon kék mezőben fehér, fehér mezőben kék minta tölti ki.

Típus: IIA/1a

Lk.: Ismeretlen.

Öh.: MS

Ltsz.: -

Irod.: Szekeres 2001, 5. színes kép.

##### 3. Adács-Víztároló 26. sír (Heves m.)

Bronz kéttagú korongfibula, a felületét koncentrikus borda osztja ketté. A külső körgyűrűt enciánkék email tölti ki, benne kilenc bronzpont. A középső körmezőben kereszt alakú bronztag.

Típus: IIA/1a

Lk.: ÉD tájolású sírból került elő.

Öh.: DIV

Ltsz.: A 74.1.27.

Irod.: Vaday 2003, 384.

##### 4. Alibunár/Alibunar (Szerbia)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Ép. Kengyelét öt korong alakú tag alkotja. Ezek átmérője 8 mm.

Típus: IIA/14

Ltsz.: 5269.

Irod.: Sellye 1939, 61; Thomas 1963b, 249, Kat. 1; Vaday 2003, 385.

### **5. Alsónémedi-Kenderföld 7. sír (Pest m.)**

Bronz, öntött, kétagú, szorítópfás csuklós tüszerkezetű lapfibula. Ép, keskeny tűtartója trapéz alakú. Kengyelét egy plasztikusan kidolgozott galamb alakú lap alkotja. Szemét kerek poncnyom jelöli, nyakán és gerincén bekarcolt cikk-cakkminta. Szárnyán piros email, zöldes pontbetéttel, farkán két háromszög alakú rekeszben türkiz email, benne sötétkék pontokkal. A fark alatt kis kerek karika, egy része hiányzik. H: 3,7 cm

Típus: IIC/1a

Lk.: A mellkas alján találták, női sírban.

Leletek: Kalcedon és egyéb gyöngyök, vaskés, orsógomb.

Öh.: MNM, NGy

Ltsz.: 5.1949.6.

Irod.: Párducz 1956, 147; Korek 1980, 39, 43-44; Bónis/Sellye 1988, 81, 40. kép; Vaday 2003, 385.

### **6. Ásotthalom 10. sír 1. (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kétagú, szorítópfás csuklós tüszerkezetű korongfibula. Kengyelét a tüszerkezet fölött egy kerek tag egészíti ki, benne fehér emailnyomokkal. Felületét egy koncentrikus osztóborda választja ketté. A külső mezőt sötétkék alapon hat piros középi fehér pontbetét tölti ki. A belső mezőben egymás mellé öntve váltakozva sötétvörös és sötétkék email van. Középen korongos gomb emelkedik ki. A: 2,0 cm

Típus: IIA/4b

Lk.: Sírbeli került elő egy IIB/24a típusú emailos lemezfibulával együtt.

Öh.: MFM

Ltsz.: 8.1903.1.

Irod.: Reizner 1903, 383; Párducz 1931, 81; Sellye 1939, 56, T. XVII,21; Vaday 2003, 385.

### **7. Ásotthalom 10. sír 2. (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kétagú, szorítópfás csuklós tüszerkezetű lapfibula. Tüje hiányzik, háromszög alakú tűtartója pereme sérült. A kengyel közepén egy korong alakú tag van, melyet koncentrikus osztóborda két mezőre választ. A külső sávban egymás mellé öntve zöld és piros emailmezők váltakoznak, közéjükön fehér pontbetéttel. A belső sávban sárga az email, középre plasztikusan kidolgozott madár alakú tagot erősítettek, melynek a farkán három piros pontbetét látható. A középső korong alakú tagból a tűtartó és a tüszerkezet fölé lunula alakú tag nyúlik. Ezt a tagot felületén két oldalt két piros emailal fedett félhold alakú rekesz, közepén zöld emailozású trapéz alakú rekesz, felül kerek, sárga emailal fedett rekesz alkotja. H.: 4,5 cm Sz.: 2,2 cm

Típus: IIB/24a2

Lk.: Sírbeli került elő egy IIA/1b típusú emailos korongfibulával együtt.

Öh.: MFM

Ltsz.: 8.1903.1.

Irod.: Reizner 1903, 383; Párducz 1931, 81. T. XIV. 14 a-b; Sellye 1939, 56, T. XVII,22 a-b; Vaday 2003, 385.

### **8. Bačka Topola/Bácztopolya-Zobnatica, Kis Lajos tanya, 1. sír (Szerbia)**

Ötkorongos emailos fibula. A korongok közepén sárga pont, zöld vagy kék gyűrűben. A külső mezőt kék email tölti ki fehér pontsorrall. A korongokat összekötő gyűrűkön felváltva kék, sárga, zöld és fehér email betét.

Típus: IIA/14

Öh.: GMS

Irod.: Iványi 1886, 28; Bibó-Bige 1903, 62; Párducz 1931, 139; Sellye 1939, 55, 72. lj.; Párducz 1950, 39, Kat. 124; Vaday 2003, 385, Kat. 8.

### **9. Bački Gračac/Bácskagrusca-téglagyár 1. (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú lapfibula. A kengyelt alkotó kerek lapon állatkompozíciós jelenet: nyúlra lecsapó sas látható. A sas és a nyúl teste sárga, szemük piros.

Típus: IIA/15c

Öh: GMS

Ltsz.: A.3195.

Irod: Szekeres 2001, címlap fotó; Vaday 2002, 386.

### **10. Bački Gračac/Bácskagruca-téglagyár 2. (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú lapfibula. A kengyelt alkotó korong peremén hat kerek tag van, bennük piros email nyomai. A korong alakú kengyelt egy középső kerek borda (innen kiesett az email), és egy ívelt hatszög oldalú külső borda tagolja. Az így keletkezett félkör alakú emailmezőkben piros email maradványai vannak.

Típus: IIA/3d

Öh.: GMS

Ltsz.: A.3196.

**Irod: Szekeres 2001, 5. színes kép, bal oldali fibula; Vaday 2003, 386.**

### *11. Bačko Petrovo Selo-Čik/Péterrève 27. sír (Szerbia)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Magas tűtartója háromszög alakú, tüje hiányzik. Kengyelét öt korong kombinációja alkotja, sötétkék és fehér email díszítéssel.

Típus: IIA/14

Lk.: Sírból került elő.

Leletek: firniszes pohár, hengeres kalcedon gyöngyök

Irod.: O. Brukner: Čik, Bačko Petrovo Selo nekropolja iz doba seoba naroda.

ArhPreg 10, 1968, 170-173, T. LVIII.

### **12. Bajmok-Kalvarija/Bajmok-Kálvária 1. (Szerbia)**

Bronz korongfibula, szélső zöld emailos körsávjában négy pelta alakú rekeszben okkersárga email. Tüje hiányzik. Á: 3,7 cm

Típus: IIA/3a

Öh.: SM

Ltsz.: 132.

Irod.: Patek 1942, T. XV, 30; Nađ/Nađ 1964, 22, T. XXVI,1; Vaday 2003, 386.

### **13. Bajmok--Kalvarija/Bajmok-Kálvária 2. (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. A külső korongokat összetartó négy karikából kettő sérült. Az egymással szemben lévő korongok szinkombinációja megegyezik: az egyik korongpár szélső mezeje piros, középe kék fehér pettyel, a másik korongpár szélső kör alakú mezeje kék fehér pettyekkel, középső mezeje piros. Á: 5,2 cm M: 2,2

Típus: IIA/14

Öh.: SM

Ltsz.: F-135

Irod.: Nađ-Nađ 1964, 22, T. XXVI,6; Vaday 2003, 386.

### **14. Bajmok-Kalvarija/Bajmok-Kálvária 9. sír (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tőszerkezetű lapfibula. A kengyelt hatszög alakú lemez alkotja, sarkaihoz kerek tagok csatlakoznak (a hatból egy letört), rajtuk bekarcolt pontkör látható. A kengyelt egy hatszög alakú, majd két belső, kerek koncentrikus borda tagolja. Legkívül nincs email, a középső mezőben váltakozva zöld és piros zománc, utóbbiban fehér csillag alakú betét van, a belső mezőt világoszöld email fedi. Á: 4,1 cm

Típus: IIB/2b

Lk.: 9-10 éves gyermek K-NY-i tájolású sírjában, a koponya felett tárták fel 1938-ban.

*Leletek: Nagyméretű, hordó alakú kalcedon és egyéb gyöngyök.*

Öh.: SM

Ltsz.: 852

Irod.: Párducz 1950, 32, 34. lh.; Nađ-Nad 1964, 22, XXVIII. tábla 4; Vaday 2003, 386.

### **15. Banatski Despotovac/Ernőháza-Pape halom 1. sír (Szerbia)**

Bronz, kéttagú, öntött korongfibula. A kengyel peremén nyolc kerek tagon pont-kör poncolás van, a szélén bekarcolt rovátkasor, a mellette lévő mezőben sakktábla minta fut körbe, a belső mezőt világos email tölti ki.

Típus: IIA/1f

Lk.: DDK-ÉÉNY tájolású női sír.

Öh.: MZ

Ltsz.: 701.

Irod.: Párducz 1940, 261, T. XLII,8; Párducz 1950, 50, lh. 33; Barački 1975, 16, Fig. I,14.

### **16. Beba Veche/Óbéba (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tőszerkezetű korongfibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyele szélét egymás mellé illesztett félköríves, piros emailos tagok szegélyezik, közepén élére állított csonka kúp alakú gombból az email kipotyogott. A kengyelt egy koncentrikus borda ketté osztja. A szélső mezőben piros, a belső mezőben kék email, benne nyolc, egymástól arányos távolságra elhelyezett, fekete/fehér sakktábla mintás kis négyzet van.

Típus: IIA/4f

Lk.: női sír.

Leletek: két sima bronz karperec, Traianus(98-117) érme, gyöngyök

Öh.: MFM

Ltsz.: 20,1907.c.

Irod.: Tömörkény I.: Óbébai leletek. ArchÉrt 1908, 286; Milleker II 1906, 207;

Párducz 1931, 86, XV, 1a-b.; Sellye 1939, T. XX,6; Vaday 2003, 387.

### **17. Békés-Hidashát, Vizesbánom (Békés m.)**

Öntött, bronz, belül húros rugós tőszerkezetű, kéttagú fibula. Tüje hiányzik, tűtartója keskeny, téglalap alakú, a kengyelt alkotó amazonpajzs egyik sarka letört, szegélyét vörös, belsejét kék email fedi. Két félhold és egy kerek rekeszből azonban már kihullott az email. Bronzcsapjai még megvannak. Á: 5,5 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Temető.

Öh.: MNM NGy

Ltsz.: 16.1912.91.

Irod.: Fettich N.: Az avarkori műipar Magyarországon. (Das Kunstgewerbe der Awarenzeit in

Ungarn.) ArchHung 1, 1926, 6, T. VII; Banner 1939, 15, 64. l.; Sellye 1939, 50; Bónis/Sellye 1988, 75; 25. kép, 1; MRT 10. XXXIII/1; Vaday 2003, 387.

### **18. Bela Crkva/Fehértemplom-Külső Prinzen völgy (Szerbia)**

Korongos, kék zöld zománcos sakktábla mintás emailos fibula. D: 3,4 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Női sír.

Leletek: A nyakon különböző színű és alakú üveggyöngyökből álló füzér.

Lekopott díszű, kettétört korongos fibula.

Irod.: Sellye 1939, 55, 63. Lj.; Vaday 2003, 387.

### **19. Bela Crkva/Fehértemplom Téglagyár (Szerbia)**

Pelta fibula, közepén ovális mezőben téglalap alakú tag, szélső mezejében piros email nyomaival.

Típus: IIB/12

Öh.: MV

Ltsz.: 14.032.

Irod.: Vaday 2003, 387.

### **20. Botoš/Bótos—Živančevića Dolja temető 1. (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú szorítópofás csuklós tüszerkezetű lapfibula. A kengyelt hosszában két mandula alakú, világos emailal kitöltött tag alkotja, melyekhez közepén keresztben két csúcsával érintkező háromszög alakú tag csatlakozik, sötét emailal kitöltve, ezek végén két kerek, világos emailal fedett tag helyezkedik el.

Típus: IIB/10

Lk.: sír

Öh.: MS

Ltsz.: 4.188.

Irod: Barački 1975, 19 Fig. 11; Vaday 2003, 387-388.

### **21. Botoš/Bótos—Živančevića Dolja temető 2. (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú fibula. Rombusz alakú, rovátkolt szélű kengyelének peremén nyolc kiugró, pont-kör poncolásos tagból kettő letört. A kengyel teljes felületét négy kisebb rombusz alakú emailos alakzat foglalja el.

Típus: IIB/1a6

Lk.: sír

Öh.: ZM

Ltsz. 4.189.

Irod: Barački 1975, 20, 18, Fig. 8; Vaday 2003, 388.

### **22. Botoš/Bótos—Živančevića Dolja temető 3. (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú hüvelycsuklós tüszerkezetű ívfibula. Felső harmadában megtört ívű, téglalap alakú kengyelén egymás fölé helyezve három kis téglalap alakú rekeszben pontbetétes díszű email van.

Típus: IA/1a1

Öh.: MZ

Ltsz. 4.195.

Irod: Barački 1975, 18 Fig. 9; Vaday 2003, 388.

### **23. Bugac (Bács-Kiskun m.)**

Bronz, csuklós szerkezetű lapfibula. Kengyele hatszög alakú (mely egy középső, téglalap alakú, és két szélső, háromszög alakú tagra bontható), sarkaihoz kerek tagok csatlakoznak, rajtuk beponcolt pontkör látható. A fibulán fehér, vörös és kék email nyomai láthatók. H: 3,9 cm

Típus: IIB/5c

Öh.: KaJM

Ltsz.: 1355.

Irod.: Párducz 1931, 56, 205, Nr. 3, T. 15,5; Sellye 1939, 77, T. XX,18; Párducz 1950, 53, 316. lh.; Vaday 2003, 388.

### **24. Budapest-Rákosi vasútállomás**

Bronz, öntött, szorítópofás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Ép. Kengyelének közepén kerek áttörés van, körben nyolc félkörös tag nyúlik ki. A kengyelt körbefutó borda két mezőre osztja.

Típus: IIA/2h

Lk.: Temetőből került elő, ajándék.

Öh.: MNM

Ltsz.: 57.1894.

Irod.: Hampel 1896, 264, 12. ábra.

### **25. Budapest-Soroksár**

Bronz, öntött, kéttagú korongfibula. A kengyelt hat kerek tag szegélyezi, közülük kettő letört. A kengyelen egy belső kerek borda fut körbe, majd egy ívelt oldalú hatszög alakú borda figyelhető meg. A hatszög külső oldalán kék, belül zöld email van. Á.: 3,5 cm

Típus: IIA/3d

Lk.: szarmata telep 5.sz. gödre közelében. Mellette a 12. sz. gödör Drag 37-es rheinzaberni terra sigillataját Gabler D. 200-210-re keltezi.

Öh.: BTM

Ltsz.: 88.2.4.

Irod.: Pető 1991, 223-235.

### **26. Csépa-Alföldi vasútvonal (Jász-Nagykun-Szolnok m.)**

Bronz, öntött, szorítópofás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje letört, keskeny tűtartója téglalap alakú. A kengyel pereméhez nyolc kerek zománcos tag van, közülük egy letört. A kengyelt körbe futó borda osztja két mezőre. A külsőben négy szimmetrikusan elhelyezett pelta alakú borda emelkedik ki, amelyek közepén egy-egy bronzcsap emelkedik ki, az email jobb rögzítésére. A belső mező közepén is egy kis bronzcsap látszik. A piros emailbetét csak nyomokban maradt meg. Á.: 4,4 cm

Típus: IIA/3d

Lk.: Szórvány

Öh.: MNM

Ltsz.: N 55.19.2.

Irod.: Sellye 1939, 60, T. XIX,g; Patek 1942, T. XVII,13; Bónis/Sellye 1988, 76, 25. kép/6; Vaday 1989, 232, Kat. 8, T. 8,1. Vaday 2003, 388.

## **27. Čoka/Csóka (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, magas, háromszög alakú tűtartóján kerek áttörés látszik. A kengyelt alkotó ívelt oldalú téglalap alakú tag rövidebb oldalaihoz profilált pálcátag csatlakozik tagolt gombokkal. A kengyel szélén hosszában, és a középső harmadnál keresztben borda fut. Az alsó és felső emailos mező azonos mintájú, két oszlopban egymás mellett kis, vízszintesen fektetett téglalap alakú rekeszek szolgálnak az email befogadására. A középső mezőt András-kereszt formában elhelyezett hullámos szélű levelek töltik ki, középtükön pont-kör pont van, bennük piros emailal.

Típus: IB/4a2

Öh.: MNM

Ltsz.: 96.1879.2a-b.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 63, Kat. 4, 2. kép 3, 3. kép 3. Vaday 2003, 389.

## **28. Csongrád-Endre király út 3. sír 1. (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje vége letört, alacsony tűtartója pereme sérült. A kengyel kerék formájú, (a hat küllőből egy kitört,) a közepén kiemelkedő kerek tagon fehér az email, körben kék mezőben piros pontbetétek díszítik.

Típus: IIA/4a

Lk.: D-É tájolású sír.

Öh.: TLM

Ltsz.: 88.78.14.

Irod.: Párducz 1941, 10. T. IV., 2a-b; Vaday 2003, 389.

## **29. Csongrád-Endre király út 3. sír 2. (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. A tűtartó letört, a tű hiányzik, vas tengelye a szorítópfáknál megfigyelhető. Korong alakú kengyele közepén kerek kiemelkedő tag, azon lyuk látható. A fibula pereméhez hat kerek, beponcolt pontkörrel díszített tag csatlakozik. Az email kihullott belőle.

Típus: IIA/4d

Lk.: sír

Öh.: TLM

Ltsz.: 88.78.15.

Irod.: Párducz 1941, 10, T. IV. 5a-b; Vaday 2003, 389.

## **30. Csongrád-Határ út, Babót föld 1. sír (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Korong alakú kengyelét két koncentrikus borda három mezőre bontja. A legkülső mezőből az email kipotyogott. A középső mezőben fehér alapon kék/sötétkék mellefiori csillagok vannak, a belső mezőben zöld alapon fehér/piros pontbetét-sor látható. A kengyel szélén nyolc félkör alakú tag nyúlik ki.

Típus: IIA/1f

Lk.: D-É tájolású sír.

Öh.: KoJM

Ltsz.: 71.174.1.

Irod.: Párducz 1936, 56; Sellye 1939, T. XX, 10; Párducz 1944, 18. T. XXVIII/1a-b; Vaday 2003, 389.

## **31. Csongrád-Laktanya, Kenderföldek 1. (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Szélén hat kör alakú taggal. Csuklós szerkezetű, tüje letörött. A külső tagokat narancsszínű email tölti ki. A lapon egymás mellé olvasztva trapéz (narancsszínű), és fehér téglalap alakú email látható. Á: 2,9 cm  
Típus: IIA/2b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: N. 54.2.197.

Irod.: Párducz 1959, 317, 1. lh., T. XV,7a-b; Bónis/Sellye 1988, 75. 25. kép/4.

### 32. *Csongrád-Laktanya, Kenderföldek 2. (Csongrád m.)*

Áttört, csuklós szerkezetű, emailos kerékfibula. Tüje letört. Kengyelét egy hat küllös kerék alkotja, melyet kék emailal töltöttek ki, benne piros középi fehér virágmintával. A kengyelből egy kisebb kerek tag nyúlik a tűszerkezet fölé. A küllők levél alakúak, bennük rekeszben piros email van. A küllők közepén egy hengeresen kiemelkedő résszel zárulnak, amelyet kívül egymás mellé olvasztott piros és kék trapéz formájú email tölt ki; közepén kerek rekeszben piros email van.

Á: 5,6 cm

Típus: IIA/4b

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: N. 54.2.196.

Irod.: Párducz 1959, 317, T. XV,10, T. XVIII,17; Bónis/Sellye 1988, 77-78, 30. kép/3.

### 33. *Csongrád környéke (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú lapfibula. Korong alakú kengyelét piros, a körben elhelyezett nyolc pontbetétet fehér email fedi. A peremén kis karika van.

Típus: IIA/1b

Lk.: Temető.

Öh.: KoJM

Irod.: Csallány 1936, 81, T. XLII,12. Vaday 2003, 390.

### 34. *Dávod (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű kerékfibula. Ép, tűtartója javított. A kengyel nyolc vékony küllőjét közepén egy gúla alakú rész zárja le, csúcsán világoskék emailal töltött gombbal. A gúla oldalán rekeszekben felváltva kék-piros email ül. A kerekét kék-fehér sakktábla millefiori emailal borították. Á: 5,8 cm

Típus: IIA/4a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: N.5.1936.1.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 77, 30. kép/2; Vaday 2003, 390.

### 35. *Debrecen-Hortobágyhid 8. sír (Hajdú-Bihar m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Ép, keskeny, tűtartója háromszög alakú. Rombusz alakú kengyelének csúcsain kis kerek tagokban világoszöld az email. A kengyelt rövidebb átlója mentén kiugró borda választja két háromszögre. Mindkét háromszöget világoszöld email fedi, közepén az email kerek mélyedésben fekete karimájú



fehér, körülötte szíromszerűen elrendezett és megformált sötét (fekete, vagy sötétkék?) betétekkel. H: 4,6 cm Sz: 3,2 cm

Típus: IIB/1a3

Lk.: Sírból, a csontváz hátgerince mellett került elő.

Leletek: gyöngyök, bronz lunula, trébelt ezüstlemez.

Öh.: DM

Ltsz.: IX.71.1914.11.

Irod: Istvánovits 1990, 93-94, 117, T.IX,5,4. Lh.

### 36. Dubovác/Dunadombó-Kenderföld (Horvátország)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A kengyelen állatkompozíció van: hátraforduló fejű madár (sas) és kígyó ábrázolásával. Á: 4 cm

Típus: IIA/15d

Öh.: MV

Ltsz.: 13 259.

Irod.: Milleker II. 1906, 214; Sellye 1939, 81, T. XVII,11; Vaday 2003, 391.

### 37. Ečka/Ėcska (Szerbia)

Bronz, öntött, kéttagú ívfibula. A kengyelhez a tűszerkezet fölött karikát forrasztottak. A tűszerkezet fölött trombitaszerűen kiszélesedő kengyel egy négyzetes taggal egészül ki a felső harmadában, amelybe egy kerek rekeszbe emailt helyeztek. A kengyel a továbbiakban elkeskenyedik, végén lépcsővel és kúpos gombbal záródik.

Típus: IA/3a

Lk.: Sírból került elő.

Öh.: MV

Ltsz.: 651.

Irod.: Barački 1975, 35, Fig. 25, Taf. 19; Vaday 2003, 391.

### 38. Eger (Heves m.)

Bronz, öntött, kéttagú lapfibula. Kengyele korong alakú, szélein hat kisebb kör alakú taggal. Közepén lapos gomb emelkedik ki. Az email kipotyogott.

Típus: IIA/4e

Öh.: DIM

Irod.: Sellye 1939, 63, T. XX.. 9.

### 39. Egyek-Ohat, Csípőhalom (Hajdú-Bihar m.)

Emailos peltafibula.

Típus: IIB/12

Öh.: DM

Ltsz.: 52.181.1.

Irod.: Istvánovits 1990, 98, 127, T. XIX,6, 19. lelőhely; Vaday 2003, 391.

### 40. Egyek-Kocsipusztá (Hajdú-Bihar m.)

Bronz, öntött, kéttagú korongfibula. Kengyelét koncentrikus borda osztja ketté. A külső mezőt egy ívelt oldalú hatszög alakú bordasor továbbtagolja. Az email színe nem látszik. Á: 2,5 cm

Típus: IIA/3f

Öh.: DM

Irod.: Sellye 1939, 59., Párducz 1949, 49, 161.

*41. Endrőd-Szujókereszt 27. sír (Békés m.)*

Bronz öntött kéttagú szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Ép. Rövid, alacsony tűtartója négyzetes. A korong alakú kengyel peremén hat rövid pálcátag van. A kiemelkedő közepét két koncentrikus, barázdált borda veszi körül. A kiemelkedő körgyűrűben zöldes fehér email alapon kissé ovális piros karikákban millefiorisor. A fibula közepén mélyedés, a középpontján kerek áttörés figyelhető meg.

Típus: IIA/8b

Lk.: női sírból, nyaktáján került elő.

Leletek: gyöngyök, bronzkarikák, gyűrű, szelence, edény.

Öh.: TSM

Ltsz.: 78.99.4.

Irod.: Vaday/Szőke 1983, 83, 3. kép; MRT 8, 1989, 144-147, 3/39. lelőhely; Vaday 2003, 391.

*42. Endrőd-Szujókereszt 92. sír (Békés m.)*

Körgyűrű alakú bronz emailos fibula, vastúvel. Egy kör alakú taghoz két stilizált pont-kör szemű állatfej csatlakozik. A körgyűrű széles bordája vésett vonalakkal tagolt, a mélyített mezőt piros emailos sáv tölti ki, szakaszosan fehér és kék keskenyebb beolvasztott emailos mezőkkel megszakítva.

Típus: IID/4

Lk.: A fibula a mellkas jobb oldalán volt.

Leletek: gyöngyök, vaskés, orsógomb.

Öh.: TSM

Ltsz.: 78.99.

Irod.: Vaday/Szőke 1983, 12, 1. kép; MRT 8, 1989, 144-147, 3/39. lh.; Vaday 2003, 391.

*43. Fábiánsebestyén-Farkas Antal földje (Csongrád m.)*

Bronz öntött kéttagú szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Ép. A korong alakú kengyelt egy koncentrikus borda két mezőre bontja. A külső mezőben sakktáblaminta: zöld-piros, illetve piros-zöld színösszeállítás váltakozik, a belsőben barna sáv váltakozik barna-fehér csíkozással sávval. Középe csunka gúla formában kiemelkedik. Á: 2,7 cm

Típus: IIA/4a

Lk.: Sírból került elő.

Öh.: KoJM

Ltsz.: 57.17.1.

Irod.: Sellye 1939, 56, T. XVII, 16; Párducz 1944, T. LII, 1a-b; Vaday 2003, 391-392.

*44. Felgyő-Kossuth utca 1. sír (Csongrád m.)*

Bronz öntött kéttagú kívül húros 4 + 4 menetes rugós tűszerkezetű fibula. Ép, az email javarésze kihullott. Az alacsony, téglalap alakú tűtartó hosszan kinyúlik. A kengyelt alkotó korong alakú lemez közepén kiemelkedő gomb felületét fehér email tölti ki, a gomb körül három koncentrikus borda fut, az így kialakított két mező közül a külsőben cikk-cakk vonal

fut, a belsőben sugarasan elrendezett bordasor látható. A lemez oldalát és peremét felülről ezüst lemez fedi, melyet öt szimmetrikusan elhelyezett bronz nit szorít le. Á: 5,8 cm

Típus: IIA/12a

Öh.: KaJM

Ltsz.: 96.9.12.

Irod.: Ormándy 1996, 33-36. T. 3.4

#### **45. Fülöpszállás-Kecskeméti út (Bács-Kiskun m.)**

Bronz, öntött, szorítóporfás csuklós tűszerkezetű fibula. A kengyelt alkotó amazonpajzs alakú lemez egyik oldala letört. Keskeny tűtartója téglalap alakú. A kengyelt egy ovális borda osztja ketté, a borda két oldalán ugyanolyan alakú mélyedésben lehetett az email, amely kipotyogott. Ugyancsak email lehetett két oldalt pontbetétként elhelyezve, ez is hiányzik. Á: 2,5 cm

Típus: IIB/12

Öh.: KaJM

Ltsz.: 24.1912.

Irod.: Párducz 1931, 126, 198. lh.; Sellye 1939, 50, T. XVII. 2; Párducz 1950, 53;

Vaday 2003, 392.

#### **46. Füzesabony-Bozsi rész (Heves m.)**

Kéttagú bronz fibula. Tűtartója sérült, csuklós tűszerkezetéből a tű letört. A kengyelt egy kerek lap alkotja, melynek külső széléhez tíz kis kerek tag csatlakozik. Ezeket enciánkék ill. egy esetben fehér email díszíti. A lap külső sávjában fehér-kék-piros egymás mellé olvasztott emailos mezők láthatók. Belső harmada áttört, négy bordázott küllő találkozásánál egy szegeccsel odaerősített kiemelkedő kerek gomb van, kívül kék, belül narancs színű emailal díszítve. Á: 3,5 cm

Típus: IIA/5f

Lk.: Szórvány.

Leletek: Gyöngyök, vörös edény, hosszú testű ezüstcsat, aláhajtott lábú fibula.

Öh.: DIV

Ltsz.: 66.6.2.

Irod.: Szabó 1986, 52. lj.; Ács 1992, 139-140, T. 7,1; Vaday 2003, 392.

#### **47. Füzesabony-Bozsi rész 5. sír (Heves m.)**

Kéttagú, öntött, szorítóporfás csuklós tűszerkezetű bronz fibula. Keskeny tűtartója téglalap alakú. Tűjének 2/3-a letört. A kengyelt alkotó korong alakú lapon sakktábla alakba rendezett millefiori berakás látható. Piros alapon kék, ill. fehér közepű rácsmintás díszű, négyzetes mező váltakozik kék alapon fehér ill. piros rácsmintás négyzetes mezővel. Á: 3,1 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: É-D tájolású női sír.

Leletek: hurkos, kampós végű nóduszos bronz fülbevaló töredéke, korongolt gömbtestű edény és tál.

Öh.: DIV

Ltsz.: 66.6.1.

Irod.: Szabó 1986, 52.lj.; Ács 1992, 154, T. 5,4; Vaday 2003, 392.

#### **48. Galgácsa (Pest m.)**

Csuklós szerkezetű, kéttagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy kerek lap alkotja, melyből szimmetrikusan elhelyezve hat kis hengeres tag nyúlik ki. Az email legbelül kékes-zöld, benne kis fehér pontokkal, kívül piros email borítja. H: 4,3 cm

Típus: IIA/1f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: N.13.1949.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 76, 27. kép/5; Vaday 2003, 392.

#### 49. Gyoma (Békes m.)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, alacsony tűtartója széle sérült. A korong alakú kengyel szélein hat kerek tag van, melyek közül kettőben maradt meg a piros email. A kengyelt két koncentrikus borda három mezőre tagolja, melyek közül a középsőben egymás mellé öntve piros és sárga email váltakozik. A korong közepén kis, kúpos gomb emelkedik ki. Á.: 3,1 m

Típus: IIA/10a

Lk.: Szórvány.

Öh.: Magángyűjtemény.

Irod.: Hampel J.: Hont- és Békesm.i régiségek. ArchÉrt 14, 1894, 95-96, 2a-b;

Sellye 1939, 62.; MRT 8, 1989, 4/XXIV. lh. 280-281; Vaday 2003, 392.

#### 50. Hajdúdorog-Csárdadomb, 54. objektum (Hajdú-Bihar m.)

Hatküllős, emailos kerékfibula. A kerékagy kiemelkedik, a gyűrű pereme gyöngyözött. Kékesfehér email-alapon kopott piros emailal kitöltve

Típus: IIA/5a

Öh.: DM

Irod.: Fodor 1997, 190, Kat. XV, 16, 112, 114. ábra; Vaday 2003, 415.

#### 51. Hódmezővásárhely-Fehértó 3. sír (Csongrád m.)

Ötkorongos emailos fibula. A bronzkorongok külső széleihez kisebb, korongos, emailos elemek kapcsolódott. A középső korongot külső koncentrikus sávjában fehér pontos vörös zománc, a belsőben kék zománc tölti ki. Sérült.

Típus: IIA/14

Öh.: TJM

Ltsz.: 28.1943.21.

Irod.: Párducz 1946-1948, 284, T. XL. 6. a-b.; Thomas 1963a, 349, Kat. 4; Vaday 2003, 392.

#### 52. Hódmezővásárhely-Fehértó 7. sír (Csongrád m.)

Bronz, öntött, szorítópoás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört. Korong alakú kengyelének belső harmada négy küllővel áttört (egyik közülük teljesen letört, másik kétharmada hiányzik), a küllők találkozásánál közepén kis kerek kiemelkedő tag látható piros emailal. A kengyel külső harmadát egy borda két mezőre osztja. A belsőben piros és sárga email mezők váltakoznak, ez utóbbiban millefiori díszítésű zöld pontbetétek. A külső körgyűrűben sárga és fekete zománc mezők, a sárgában zöld, a feketében sárga millefiori pontbetétek.

Típus: IIA/5a

Lk.: D-É tájolású női sír.

Öh.: TJM

Ltsz.: 40.1943.

Irod.: Párducz 1948, 284, T. XLVII, 8a-b; Vaday 2003, 393.

*53. Hódmezővásárhely-Gorzsa-Keleti tanya (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Keskeny, trapéz alakú tűtartója van. Tüje vége letört, kengyele sérült. Rombusz alakú kengyelének csúcsain egy-egy kerek, beponcolt pont-kör díszű tag látható, ezek a tagok alul és felül két oldalt egy-egy karika alakú elemmel egészülnek ki. A kengyel pereme csonkagúla formában kiemelkedik, közepén kerek borda van, benne piros emailal. A szélső mezőt egymás mellé öntött piros alapon fehér, ill. zöld alapon piros és fehér millefiori sakktábla sakktábla minta tölti ki. H.: 4,5 cm Sz.: 3,2 cm M.: 1 cm

Típus: IIB/1a5

Lk.: -

Leletek: térdfibula, orsógomb, piros festés nyomait viselő gömbös testű edény.

Öh.: MFM

Ltsz.: 53.334.4.

Irod.: Jazigok 1998, 159, Kat 84; Vaday 2003, 393.

**54. Hódmezővásárhely- Kishomok, Kopáncs B 5. sír (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A kengyelen egymásba öntött, kék/piros váltakozó emailal díszített lemezről a tűtartó fölé egy háromszög alakú, narancsszínű emailal díszített, a tűszerkezet fölé egy kör alakú, sárga emailal díszített, két oldalt sérült, talán karika alakú tagok nyúlnak ki. H.: 3,6 cm Sz.: 2,5 cm

Típus: IIB/15b

Lk.: K-Ny tájolású női(?) sír

Öh.: MFM

Ltsz.: 53.217.17

Irod.: Párducz 1931, 93-94, 67. Lh., T. XIV, 15a-b; Párducz 1942b, T. XIII, 1a-b; Vaday 2003, 393.

*55. Hódmezővásárhely-Népkert Laktanya (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú fibula. Tűszerkezete a kengyel kétharmadával együtt hiányzik. Kengyelét egy korong alkotja, amelyhez egy stilizált állatfej alakú, három helyen beponcolt pontkörrel díszített tag csatlakozik. H.: 3,2 cm Sz.: 1,8 cm

Típus: IIA/5e

Lk.: Sírból került elő, de pontos lelőkörményei nem ismertek. Zalotay E. leletmentése 1951.

jún.14.

Öh.: TJM

Ltsz.: 55.36.2.

Irod.: Vaday 2003, 393.

*56. Ipolytölgyes-Csanádi patak (Pest m.)*

Bronz, öntött, szorítópofás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Keskeny tűtartója négyzet alakú. Tüje letört. A kengyel szélét hat kerek, fehér emailal kitöltött tag (közülük kettő letört) díszíti. A kengyel felületét kék emailal kitöltött csillag alakú borda tagolja, a csillagon kívüli

rész világoszöld színű emailal van fedve. A fibula közepén kör alakú borda látható, ezen belül fehér email volt. Á: 3,7 cm

Típus: IIA/3d

Lk.: Telepről került elő.(1. ház; 13. szelvény, 4. ásónyom)

Leletek: rheinzaberni terra sigillata kés, csüngőtag

Öh.: BM

Ltsz.: 92.5.3.

Irod.: I. Erdélyi/M. Lamiová-Schmidlová: Osada z doby Rimskej Ipolytölgyesi v Madarsku. Vychodoslovensky Pravek 2, 1971, 51-72, 5. kép; MRT XIII/2. 10/1.

#### 57. Kardoskút-Fehértó "A" sír 1.

Bronz, öntött, ötkorongos fibula. Az ötből egy korong és az összekötő karikák jelentős része, a tűtartó és a tűszerkezet hiányzik. A középső korong sárga emailos, benne piros pontbetéttel, a többi kék, fehér pontbetéttel.

Típus: IIA/14

Lk.: kirabolt D-É-i női sírből, Zalotay E. leletmentése, 1951.

Öh.: SzKJM

Irod.: Vaday 2003, 394.

#### 58. Kardoskút-Fehértó "A" sír 2. (Békés m.)

Bronz, öntött, kéttagú korongfibula. A tűszerkezet a fibula egyharmadával együtt hiányzik. A kengyelből a tűtartó fölé egy háromszög alakú tag nyúlik, két oldalt kisméretű kerek tag van, rajtuk beponcolt pontkör dísszel. A kengyelt két koncentrikus borda osztja három mezőre, a külsőben bekarcolt ferde pálcasor van, a középsőben kék email látszik.

Típus: IIB/15a

Lk.: kirabolt D-É-i női sírből, Zalotay E. leletmentése 1951.

Öh.: SzKJM

Irod.: Vaday 2003, 394.

#### 59. Katymár-Téglagyár (Bács-Kiskun m.)

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros rugós (2+2 menetes) tűszerkezetű fibula. Ép. Keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyele korong alakú, középen kerek áttöréssel, két koncentrikus borda három mezőre bontja a felületét. A külső mezőben egymás mellé öntve váltakozó színű: zöld/piros email látható, a belsőből kipotyogott az email. Á: 3,3 cm

Típus: IIA/2a

Lk.: Sírből került elő. Szabó Gy. leletmentése 1953-ban.

Öh.: TIM

Ltsz.: 59.34.2.

Irod.: Vaday 2003, 394.

#### 60. Katymár-Téglagyár 65. sír (Bács-Kiskun m.)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Ép. Közepes magasságú tűtartója trapéz alakú. Kengyele kerék formájú, négyküllős, közepén kiemelkedő gömbölyű gombbal. A kerékhez négy stilizált állatfej alakú tag csatlakozik. Az email kipotyogott a kengyelből. Á: 4,5 cm

Típus: IIA/5d

Lk.: Sírból került elő. Szabó Gy. leletmentése 1953-ban.  
Óh.: TIM  
Ltsz.: 58.14.9.  
Irod.: Vaday 2003, 394.

*61. Kecskemét vidéke (Bács-Kiskun m.)*

Öntött, bronz, kétagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje letörött, magas háromszög alakú tűtartóján kerek áttörés látható. Kengyeléből a tűtartó fölé egy profilált gombbal induló, plasztikusan kidolgozott állatfej (vaddisznó?) nyúlik ki. Szemgödreből az email kiesett. A kengyelt két koncentrikus borda három mezőre bontja. A legbelsőben sötétkék, középen piros, a külső mezőben fehér pontbetétes piros email van. Tűszerkezete fölé egy félhold (lunula) alakú tag nyúlik ki, amelyben a zöldes alapozó paszta maradt csak meg.  
H: 5,1 cm Sz.: 1,8 cm

Típus: IIB/15d

Lk.: Szórvány, vétel Pokorny L.-tól.

Óh.: MNM

Ltsz.: 93.1892.1.

Irod.: Hampel J.: A Nemzeti Múzeum Régiségtár gyarapodása 1892. ArchÉrt 13, 1893, 87.  
Sellye 1939, 58; Bónis/Sellye 1988, 76, 26. kép; Vaday 2003, 394.

*62. Kiskőrös-Csukástó (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kétagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A tű hiányzik, a keskeny, téglalap alakú tűtartó pereme letört. A kengyelt két koncentrikus borda három mezőre bontja. A középső mezőben egymástól arányos távolságra elhelyezett tíz kis csap, a belsőben egy hengeres tag emelkedik ki, az email mindenhol kipotyogott. Á: 4,0 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Paulinyi Mihály gyűjteménye.

Óh.: JAM

Ltsz.: 63.376.1.

Irod.: Vaday 2003, 395.

*63. Kiskőrös-Ráckút 7. sír (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, szorítópfás csuklós tűszerkezetű ötkorongos fibula. Tüje indítása látható, háromszög alakú tűtartójának külső oldalán poncolt pontkör motívum van. A belső, kiemelkedő korong belső rekeszéből az email javarészt kiesett, körülötte piros az email, benne sárga pontbetétsorral. A külső korongok közül a két-két szemben levő azonos színösszeállítású. Az egyik páron a kengyelt osztó koncentrikus bordán belül piros az email, kívül kék, benne fehér pontbetétsorral, a másik páron a kengyelt osztó koncentrikus bordán belül kék az email, középen egy fehér pontbetéttel, a bordán kívül homogén piros az email. Á: 5,5 cm.

Típus: IIA/14

Lk.: Fettich N. ásatása, a 7. sírban, a csontváz bal vállán tárták föl.

Óh.: MNM

Ltsz.: 22.1933.14.

Irod.: Sellye 1939, 52; Párducz 1941, 21, T. XXV.2.; Thomas 1963, 345, 349, T. 34.2;  
Vaday 2003, 394-395;

*64. Kiskőrös-Ráckút 8. sír 1. (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A tű hiányzik, keskeny, téglalap alakú tűtartója van. A kengyelt peremén hat szimmetrikusan elhelyezett hengeres tag övezi, felületét koncentrikus borda osztja ketté. A külső mezőben kék alapon hat piros kerületű fehér pontbetét (öt kiesett), a belsőben piros emailos mező közepén csak a pontbetét helye maradt meg. Á.: 2,4 cm

Típus: IIA/1e

Lk.: Fettich N. ásatása

Leletek: egy másik emailos fibula

Öh.: MNM

Ltsz.: 27.1933.4.

Irod.: Sellye 1939, 59. T. XIX,7.; Párducz 1941, 33, T. XXVI,2.; Bónis/Sellye 1988, 76-77, 27. kép 6; Vaday 2003, 395.

*65. Kiskőrös-Ráckút 8. sír 2. (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje hiányzik, alacsony tűtartója téglalap alakú. Kengyelén kék email, benne nyolc, szimmetrikusan elhelyezett piros pontbetét (hét kihullott) van. H: 2,8 cm

Típus: IIA/2a

Lk.: Fettich N. ásatása.

Leletek: Egy másik emailos fibula.

Öh.: MNM

Ltsz.: 27.1933.9.

Irod.: Sellye 1939, 52. T. XVII,6.; Párducz 1941, 33., T. XXVI,4.; Bónis/Sellye 1988, 76, 27. kép 1; Vaday 2003, 394-395.

*66. Kiskőrös 1. (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje hiányzik, tűtartója keskeny, pereme letört. Kengyeléhez négy szimmetrikusan elhelyezett kis kerek tag csatlakozik, bennük fehér emailal. A kengyelt három koncentrikusan elhelyezkedő lépcsőzetesen emelkedő tag alkotja, a legbelső világoszöld email díszíti. Á: 2,5 cm

Típus: IIA/8a

Lk.: Szórvány

Öh.: MNM

Ltsz.: N.37.1950.2.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 77, 27. kép 7; Vaday 2003, 395.

**67. Kiskőrös 2. (Bács-Kiskun m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. Ovalis kengyeléhez két oldalt két-két kis kerek tag csatlakozik, bennük piros az email. A tűtartó és a tűszerkezet fölé is egy-egy kerek tag nyúlik, rajtuk beponcolt pontkör van, a tagok stilizált állatfejen folytatódnak. A lap külső mezője világoszöld, benne középpütt egy nagy és körben nyolc kisebb rekeszben piros email van. H: 5,4 cm

Típus: IB/2

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: N.37.1950.4.



Irod.: Bónis/Sellye 1988, 76. 27. kép 4; Vaday 2003, 395.

*68. Kiskunfélegyháza 1. (Bács-Kiskun m.)*

**Bronz, öntött, kéttagú korongfibula. Kengyelét körben hat kis kerek tag keretezi. A kengyel felületét kék mezőben hat piros pontbetétes email díszíti. Á.: 2 cm**

Típus: IIA/1e

Lk.: Szórvány. Kanizsai Nagy Antal vitte be.

Öh.: KaJM?

Irod.: Párducz 1931, 132. 220. lh. T. XV.17.; Sellye 1939, 60; Vaday 2003, 395.

*69. Kiskunfélegyháza 2. (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú korongfibula. A kengyelét kívül nyolc félkör alakú tag keretezi, belül kerek borda osztja ketté. A külső mezőben nyolc, a hegyes végével a központ felé mutató csepp alakú bemélyedés van, bennük fehér email-maradvánnyal. A bordán belül egy ilyen bemélyedés van.

Típus: IIA/1f

Lk.: Szórvány Kanizsai Nagy Antal szállította be.

Öh.: KKM

Irod.: Párducz 1931, 132. T. XV. 17.; Sellye 1939, 59-60; Vaday 2003, 395.

*70. Kiskunfélegyháza 3. (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú lapfibula. Az élére állított rombusz alakú kengyel két oldalán a csúcshoz kis kerek tagok vannak, az alul és felül elhelyezett kerek tagokhoz két oldalt egy-egy karika csatlakozik. A kengyel pereme ferde síkban kiemelkedik, középen kerek rekesszel, melyből az email kipotyogott.

Típus: IIB/1a4

Öh.: KKM

Irod.: Sellye 1939, 76. T. XII. 16.; Patek 1942, 48. T. XV.4.

*71. Kiskunfélegyháza-Páka puszta 2. sír (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú lapfibula. Nyolcszög alakú, befelé ívelt oldalú lap alkotja a kengyelét, csúcsain nyolc (ebből kettő letört) kerek, félgömbösen lemélyített taggal, melyekből az email kiesett. A kengyelét egy koncentrikus borda osztja két mezőre, a belsejében kék email-nyomokkal, középen kis gomb alakú kiemelkedés látható.

Típus: IIB/3b

Öh.: MFM

Ltsz.: 53.213.5.

Irod.: Párducz 1950, 54; Vaday 2003, 395-396.

*72. Kistelek-“Gera-föld”, 216. objektum (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú korongfibula. Rugós tűszerkezete sérült. A kengyelen sötétkék háttér előtt egy jobbra galoppozó, fején narancs testén vörös színű emailozású lovas ábrázoltak, aki baljával a kantárt, jobbajával egy lándzsát tart, a ló fekete-fehér emailozású. Az emailozás határvonalát a permen körbefutó, és a lovas kontúrját kirajzoló, öntéskor kialakított borda

adja. A lovas alatti, aránylag nagy mező biztonságos kitöltésére egy bronz nittet alakítottak ki.

Á.: 3,6 cm

Típus: IIA/15e

Öh.: MFM

Ltsz.: -

Irod.: Balogh/Korom/Kóbor/Türk 2005, 37-50.

### *73. Kiszombor B temető (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kétagú, belül húros rugós tűszerkezetű korongfibula. Tüje letört, keskeny tűtartója téglalap alakú. A kengyel felületét sakktábla-mintás email díszíti.

Típus: IIA/1a

Lk.: 1915-ben került elő szórványként

Öh.: MA

Irod.: Párducz 1931, T. XIV,16a-b; Vaday 2003, 396.

### *74. Kiszombor B temető 77. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kétagú belül húros rugós tűszerkezetű korongfibula. Keskeny tűtartója téglalap alakú. Tüje letört. A kengyel szélén szimmetrikusan elrendezett hat kerek tag közül kettő letört. A többiben kék email van, közepén bronz csappal. A kengyelt egy koncentrikus kerek borda osztja ketté. A külső mezőt a perem mentén hat félkör alakú borda osztja tovább. A félkörös és kerek bordák közti rész piros, a perem fennmaradó része kék emailal van kitöltve.

Típus: IIA/1f

Lk.: Temető.

Öh.: MFM

Ltsz.: 53.5.872.

Irod.: Párducz 1931, 11-13, 34; Sellye 1939, 59, 101. l.j.; Párducz 1950, T. XXXIX, 3a-b; Vaday 2003, 396.

### *75. Kiszombor B temető 82. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kétagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A kengyel felületén kialakított bordák lépő őz alakját mutatják. Az őz hátterét alkotó kék email kiesett. Á: 3 cm

Típus: IIA/15a

Lk.: A sírban a csontváz hátgerince mellett került elő.

Öh.: MFM

Ltsz.: 53.5.193.

Irod.: Párducz 1931, 83.; Sellye 1939, 80. T. XVIII,1.; Párducz 1950, T. XLII,1a-b.; Bónis 1991, 37-44; Vaday 2003, 396.

### *76. Körösszegapáti-Körmöspuszta (Hajdú-Bihar m.)*

Bronz, öntött, kétagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje hiányzik, a tűt tartó tengely vasmaradványai láthatók. Tűtartója alacsony, téglalap alakú. A kengyel peremén hat (ebből egy letört) kis kerek tag van, bennük kialakított félgömbös mélyedésekből az email kiesett. A kengyelt egy koncentrikus borda osztja ketté. A belső mezőt fehér email fedi. A külső mezőt hat, a peremre támaszkodó félkör alakú borda tovább tagolja, a perem felé

elkülönített félkör alakú rekeszek kék, a többi ismét fehér emailozás nyomait mutatja. Á.: 3,1 cm. .

Típus: IIA/4f

Lk.: Sírból került elő.

Leletek: korongolt sárga edény, 100 db gyöngy, orsókarika, agyagedény.

Öh.: DM

Ltsz.: 1936.30.2.

Irod.: Sőregi J.: A múzeum évi gyarapodása. DDMÉ 1936, 68, 20. kép.; Roska M.: Bihar vm.

múltja a legrégibb időkben a magyar honfoglalásig. Magyar városok és vármegyék XXV.

1938, 7. kép.; Párducz 1950, 58; Istvánovits 1990, 98, 123, T. XV,7.; Vaday 2003, 396.

#### *77. Krštur/Szerbkeresztúr (Szerbia)*

Bronz, öntött, ötkorongos lapfibula.

Típus: IIA/ 14

Leletek: Hadrianus érem (117-130), ezüst és bronz fibulák, bronz kocka, kalcedon, agyag és borostyán gyöngyök.

Öh.: MNM

Irod.: Párducz 1931, 88, 45. lh.; Párducz 1942a, 313; Sellye 1939, 55. 65. lj; Vaday 2003, 397.

#### *78. Kunszentmárton 1. (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, tűtartója széle sérült. A kengyel kerek középső tagja peremén körben bekarcolt ferde rovátkasor fut, középen négy sötét színű pontbetét, körülötte világos email van. A tűtartó fölé hengeres, gömbölyű gombban végződő tag nyúlik. Ugyanilyen taggal kapcsolódik a tűszerkezet a középső taghoz.

H: 3,4 cm D: 1,8 cm

Típus: IA/14b

Lk.: Szórvány.

Öh.: KoJM

Irod.: Sellye 1939, 58, T. XIX,3.; Vaday 1989, 256. T. 65,4.; Vaday 2003, 397.

#### *79. Kunszentmárton 2. (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A tű javarészt letört, keskeny tűtartója téglalap alakú, utólagos javításra utaló nittel, a kengyel tűszerkezet felőli oldalán lévő sérült tag kétharmadából kiesett az email. A kengyelt három koncentrikus borda négy mezőre bontja. A legkülső kék mezőben fehér szabálytalan spirálok, a következőben fehér alapon piros közepű kék szirmú virágok, a harmadik mezőben kék és piros mezők váltják egymást, a legbelső mezőt zöld email tölti ki. Középen egy csonka kúp alakú gomb emelkedik, a kúp palástján keskeny sávban piros email fut, benne négy millefiori betét. Á: 5 cm

Típus: IIA/8a

Lk.: Vétel.

Öh.: MNM

Ltsz.: 29.1892.37b.

Irod.: Párducz 1931, 54, 108, 9. lh.; Sellye 1939, 56. 77. lj.; Párducz 1950, 49;  
Bónis/Sellye 1988, 77, 30. kép/1; Vaday 1989, 260, T. 76,4; Vaday 2003, 397.

*80. Kunszentmárton 3. (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje vége letörött, tűtartója közepes magasságú, trapéz alakú. Kengyele peremén hat szimmetrikusan elhelyezett félgömbös nyúlvány van. A kengyel felületét két koncentrikus borda osztja három mezőre, a középső rész csonka kúp alakban kiemelkedik, a belső mezőben egy keskeny sávban kék alapon piros közepű fehér millefiori virágok vannak, a mező közepét félgömbösen lemélyítették, közepén kerek áttöréssel. A kengyel peremén és külső bordáján horpasztott, kopogtatott dísz fut. Á: 3,7 cm

Típus: IIA/8a

Lk.: Vétel.

Öh.: MNM

Ltsz.: 29.1892.38.

Irod.: Párducz 1931, 37, 108; Sellye 1939, 63.; Vaday 1989, 260, T. 76,1; Vaday 2003, 397.

*81. Kunszentmárton 4. (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, keskeny, téglalap alakú tűtartója pereme letört, a kengyel fele hiányzik. A kerék alakú kengyel hat küllőjéből kettőnek csak az indítása van meg. A kerékagyat középen kiemelkedő lapos henger alkotja. Középső mezőjében egymás mellé öntve kék-piros email látható. Á: 4,2 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: Vétel

Öh.: MNM

Ltsz.: 29.1892.39.

Irod.: Párducz 1931, 37, 9 lh., T. III,7; Sellye 1939, 51, 56, 77.lj.; Párducz 1950, 99;  
Vaday 1989, 260. T. 76,2.; Vaday 2003, 397.

*82. Ladánybene-Józsa P. földje (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Az ellipszis alakú kengyelt körben nyolc félkörös tag keretezi. A kengyel peremét bekarcolt ferde rovátkasor díszíti, hossz tengelyében két oldalt félhold alakú áttörés van, a középső kiemelkedő ellipszis alakú tagon hosszában világosabb alapon három világos közepű sötét pontbetétes emaildísz van. H: 4,3 cm

Típus: IIB/8

Öh.: KaJM

Ltsz.: 1190.

Irod.: Sellye 1939, 61. T. XVII,19; Párducz 1944, T. LIII,7; Vaday 2003, 397.

*83. Ladánybene (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Kerék alakú kengyele hat küllős, a kerékagyból az email kiesett. Á: 3,3 cm

Típus: IIA/5a

Öh.: KaJM

Ltsz.: 1511

Irod.: Sellye 1939, 51. T. XVII,4; Párducz 1950, LIII,6.; Vaday 2003, 397.

*84. Ladánybene-Széktó 1. (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttágú lapfibula. Ellipszis alakú kengyelét egy ugyanilyen formájú koncentrikus borda választja ketté, a belsőben a hossz tengely vonalában egy 1 cm hosszú bronz pálcá alakú borda húzódik. A fibula egész felületéről hiányzik az email. H: 3,4 cm Sz: 2,4 cm

Típus: IIB/4a1

Öh.: KaJM

Ltsz.: 909

Irod.: Sellye 1939, 57, T. XVII,12; Vaday 2003, 398.

*85. Ladánybene-Széktó 2. (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttágú lapfibula. Az ellipszis alakú kengyelen kék mezőben két piros nyúl szalad. H.:3,6 cm Sz.: 2,5 cm

Típus: IIB/4b

Lk.: -

Öh.: KaJM

Ltsz.: 910

Irod.: Párducz 1931, 59, 130, 215. lh.; Sellye 1939, 81, T. XVII,14; Párducz 1950, 54, 337. lh.;

Vaday 2003. 398.

*86. Madaras (Bács-Kiskun m.)*

Ívelt kengyelű emailos fibula. A kengyelhez egy stilizált hullőfej alakú tag csatlakozik a tűtartó fölött.

Típus: IA/6a

Lk.: Kőhegyi M. ásatása, "szórvány sír"

Öh.: TIM

Ltsz.: -

Irod: Bónis/Sellye 1988, 25; Vaday 2003, 398.

*87. Madaras 162. sír (Bács-Kiskun m.)*

Kéttágú bronz öntött lapfibula. A kengyelt alkotó ovális lemez közepén az email kiesését akadályozó bronz nitt körül kerek borda fut, itt csak az email nyoma látszik. A külső mezőt egy sarkára állított, sarkain befelé ívelődő félkörrel átalakított rombusz alakú borda tagolja, belső oldalán rozsdavörös, külső oldalán kék emailal. H: 4,8 cm Sz: 4 cm.

Típus: IIB/4a

Lk.: Kőhegyi M. ásatása, női sír, bal kulcsonton találták.

Öh.: TIM

Ltsz.: -

Irod: Vörös 2003, 39; Vaday 2003, 398.

*88. Madaras 266. sír (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttágú korongfibula. Rugós tűszerkezetű, tűtartója keskeny, egyenes állású. A kengyelt alkotó kerek lapot egy koncentrikus borda osztja ketté, a lap közepén kis hengeres nittel. Az email kiesett. Á.: 2,5 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Köhegyi M. ásatása, leány sír.  
Öh.: TIM  
Ltsz.: -  
Irod.: Vörös 2003, 40; Vaday 2003, 398.

**89. Madaras 396. sír (Bács-Kiskun m.)**

Bronz öntött kéttagú fibula. A kengyelt alkotó kerek lapon piros keretben fehér-szürkés-kék kockákból álló sakktáblamintás email van. Á.: 2,3 cm  
Típus: IIA/1a  
Lk.: Köhegyi M. ásatása, férfi sír, bal boka alatt.  
Öh.: TIM  
Ltsz.: -  
Irod.: Vörös 2003, 20; Vaday 2003, 398.

**90. Madaras 425. sír (Bács-Kiskun m.)**

Bronz, öntött, kéttagú lapfibula, rugós tűszerkezettel. A kerek kengyelen sakktáblaminta van kétféle kockából. Az egyik piros keretben sötétkék alapon 5 fehér kockából áll. A másik sötétkék keretben világoskék alapon sok kis fehér kocka mintás. Á.: 2,3 cm  
Típus: IIA/1a  
Lk.: Köhegyi M. ásatása, leány sír, a mellkason találták.  
Öh.: TIM  
Ltsz.: -  
Irod.: Vörös G. 2003, 20; Vaday 2003, 398.

**91. Madaras 596. sír (Bács-Kiskun m.)**

Bronz, öntött, kéttagú lapfibula, rugós tűszerkezettel. A kengyelt alkotó lap egy része a tűtartóval együtt letört. Peremén körben 8 hengeres pálcataggal, a felületet két koncentrikus kör alakú bordával három mezőre osztották. A középső mezőben egymás mellé öntve kék-fehér millefiori minta van piros és kék keretes kockákban felváltva. Á.: 3,5 cm  
Típus: IIA/1e  
Lk.: Köhegyi M. ásatása, női sír, mellcsont bal oldalán találták.  
Öh.: TIM  
Ltsz.: -  
Irod.: Vörös G. 2003, 21; Vaday 2003, 398, (ott 569. a sorszám).

**92. Madaras 597. sír (Bács-Kiskun m.)**

Bronz, öntött, kéttagú fibula, tű szerkezete letört. Az ovális fedlapon fordított S alakban elhelyezett rekeszben téglaszínű emailozással, benne kis nittekkkel az emailozás rögzítésére.  
H.: 3,2 cm Sz.: 2,4 cm  
Típus: IIB/4a  
Lk.: Köhegyi M. ásatása, női sír, a mellcsont jobb oldalán találták.  
Öh.: TIM  
Ltsz.: -  
Irod.: Vörös G. 2003, 21; Vaday 2003, 399.

**93. Madaras 615. sír (Bács-Kiskun m.)**

Bronz öntött kéttagú korongfibula, tűszerkezete hiányzik. Kengyelén befelé íves oldalú, hatágú csillag, a hegyein korongokkal. A csillag külső oldala kék, a belső piros emailal van kitöltve.  
Á: 2,4 cm

Típus: IIA/3a

Lk.: Kőhegyi M. ásatása, női sír, bal kulccsonton találták.

Öh.: TIM

Ltsz.: -

Irod.: Vörös G. 2003, 21; Vaday 2003, 399.

#### **94. Madaras 622. sír (Bács-Kiskun m.)**

Bronz öntött kéttagú fibula. A rugószerkezet megvan, a tű letört. A kerek kengyelt egy koncentrikus borda osztja ketté, a belső mezőből kiesett, a külső mezőben megmaradt a kék email. A közepén kerek áttöréssel. Á.: 3 cm

Típus: IIA/2a

Lk.: Kőhegyi M. ásatása, női sír, jobb kulccsont alatt a nyakcsigolyákon találták.

Öh.: TIM

Irod.: Vörös G. 2003, 21; Vaday 2003, 399.

#### **95. Maroslele/Lele, Tápéi rét szomszédságában (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A kengyelen sötét alapon kereszt alakú rekeszben világos email van, a kereszt szárai között kis bronzcsapokkal.

Á.: 2,5 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Soós S. házának udvarán találták.

Öh.: MFM

Ltsz.: 8.1908.f.

Irod.: Párducz 1931, 113, 131. Lh.: Sellye 1939, 54, T. XVII,8; Vaday 2003, 399.

#### **96. Mórahalom/Szeged-Alsótanya 3. sír (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A kengyel felületén sötétkék mezőben hatszirmú virágot formázó rekeszekben piros az email. A szirmok között kis bronzcsapok vannak. Á.: 3,3 cm

Típus: IIA/1a

Lh.: Móra Ferenc ásatása

Leletek: bronz karperec, gyöngyök

Öh.: MFM

Ltsz.: 683. = 53.246.9.

Irod.: Párducz 1931, 97. T. 15,8; Sellye 1939, 54. T. XVII. 9; Párducz 1950, 169, 41. Lh.; Vaday 2003, 399.

#### **97. Mórahalom/Szeged-Alsótanya 4. sír (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A kengyel felületét millefiori sakktabla minta fedi: piros rácsminta közeit felváltva piros alapon fehér-szürkés-kék alapon fehér négyzetek töltik ki. Á.: 3,2 cm

Típus: IIA/1a

Leletek: térdfibula

Öh.: MFM

Ltsz.: 683. = 53.246.1.

Irod.: Párducz 1931, 97, 73. lh.; Sellye 1939, 54, T. XIX.1; Párducz 1950, 41-42, 169. lh.; Vaday 2003, 399.

*98. Nagykőrös-Gógányi rét (Pest m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Kengyelét egy borda két részre osztja. A belsőtől az email hiányzik, a külsőt piros email fedi, benne hét kis élénkzöld pontbetéttel. Á: 3,4 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Sírból került elő.

Öh.: MNM

Ltsz.: 8.1929.3.

Irod.: Sellye 1939, 54, 51. l.; Bónis/Sellye 1988, 76. 27. kép,3; Vaday 2003, 399.

*99. Nagykőrös-Mészáros János MGTSZ-Szurdok dűlő 1. (Pest m.)*

Bronz, öntött, kéttagú korongfibula. A kengyelt két koncentrikus borda három mezőre osztja. A külső és legbelső mezőben fehér emailnyomok vannak, középről az email kiesett. Á.: 3,4 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: női sírból előkerült.

Öh.: AJM

Irod.: Simon 1987, 73-100, 4. kép,1.

**100. Nagykőrös-Mészáros János MGTSZ-Szurdok dűlő 2. (Pest m.)**

*Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A kengyelen sötétebb mezőben svasztika alakú rekeszben világos email van. Á.: 4,1 cm*

Típus: IIA/1a

Lk.: női sírból került elő.

Öh.: AJM

Irod.: Simon 1987, 73-100, 4. kép,2.

*101. Nyíregyháza-Oros (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. A kengyelt szimmetrikusan elhelyezett hat kerek tag keretezi (egy letört), felületükön beponcolt pontkörrel. A kengyelt egy koncentrikus borda két mezőre osztja, a belső mezőből kiesett az email, középen kerek áttörés látható. A külső mezőben hat szimmetrikusan elhelyezett, a peremről induló félkör alakú borda van, közeiket piros, belsejüket kék email tölti ki. Á:5,6 cm

Típus: IIA/2d

Lk.: Útépités során került elő.

Öh.: JAM

Ltsz.: 64.61.1.

Irod.: Istvánovits 1990, 124, XV,1; Vaday 2003, 400.

*102. Odžaci/Hódság (Szerbia)*

Bronz korongfibula emailos díszítéssel. A fibulán kék mezőben nyúlra vadászó madár (sas) látható. A nyúl és a madár teste sárgás, a madár farka fehér, egyik lába fekete, a madár feje és a nyúl szeme piros. Á: 3,3 cm

Típus: IIA/15c

Irod.: Dautova-Ruševljan 1980, 4,2. kép.



### *103. Orgovány 3. sír (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. A rombusz alakú kengyel hosszanti csúcsain lévő kerek tagok balról és jobbról kis karika alakú taggal bővülnek, keresztirányú csúcsainál csak kerek, pontkör díszes tagok vannak. Felületét ferde síkú peremen belül egy koncentrikus borda osztja két mezőre. A külső mezőt piros, halványkék és sárga millefiori sakktabla minta fedi váltakozva. A belső mező közepén kis bronzt csap emelkedik, az email kipotyogott belőle. H.: 4,2 cm Sz.: 3,4 cm

Típus: IIB/1a4

Lk.: Sírbeli került elő.

Öh.: KaJM

Ltsz.: ?

Irod.: Szabó 1939, 105, T. III,1; Vaday 2003, 400.

### **104. Orosháza-Kakasszék, Gyógyintézet 2. sír (Békés m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, keskeny tűtartója téglalap alakú. Az ellipszis alakú kengyel ferde síkban kiemelkedő peremét ferdén bekarcolt pálcasor díszíti, felületén egymás mellé öntött kék és piros zománcsávok váltakoznak. H.: 3,8 cm

Típus: IIB/5a

Lk.: női sír, D-É tájolású.

Öh.: TJM

Ltsz.: 62.37.3.

Irod.: Gazdapusztai 1960, 47-48, XXIII. tábla 1, 5; Vaday 2003, 400.

### *105. Őcsöd-Mogyoróshalom 2. sír (Békés m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, a tengely csomója még látható. Magas tűtartója trapéz alakú, rajta kis, kerek áttörés van. A kengyelt alkotó lap két részből áll. A tűszerkezet fölött egy félkör alakú, ugyancsak félkör alakban áttört, egymás mellé öntött váltakozva fehér és világoskék emailal díszített rész van, melyet három, szimmetrikusan elhelyezett kerek tag egészít ki, felületükön fehér emailal. A tűtartó fölül egy háromszög alakú tag nyúlik, melynek csúcsán ismét egy kerek, fehér emailal kitöltött kerek tag látható. A háromszög alakú tagból az összes email kiesett, rajta két levél alakú rekesz között egy kisebb háromszög alakú rekesz van. H.: 4,5 cm Sz.: 2,6 cm

Típus: IIB/23a

Lk.: D-É tájolású női sír

Öh.: KoJM

Ltsz.: 71.7.1.=807.1898.

Irod.: Csallány G.: A Csongrád m.i Történelmi és Régészeti Társaság Évkönyve. 1, 1899, T. IV,5; Párducz 1931, 40, 111, 124. lh., T. XIV,13a-b; Csallány G., ArchÉrt 1899, 41-44,

T. A,5; Sellye 1939, 50, 26. lj., T. XVII,7; Vaday 2003, 400.

### *106. Padej/Pádé 1. (Szerbia)*

Bronz, öntött, ötkorongos fibula. A két szembe néző korong kék, a másik kettő zöld, a kiemelkedő korong pirossal díszített. A kék díszítésben zöld, a zöldben kék, a pirosban zöld pontok láthatók. A: 5,1 cm

Típus: IIA/14

Lk.: Vétel Sztankov D.-tól.

Öh.: MNM

Ltsz.: 80.1893.2.

Irod.: Milleker II.1906, 54; Kisléghi 1911, 316, T. IV,3; Hampel 1989, 450-452; Milleker 1895,

14; Párducz 1931, 87, 42. lh.; Sellye 1939, 61. 113. lj.; Párducz 1942a, 309, T. LVI,1; Thomas 1963a, 350, T. 33,3; Barački 1975, 41; Vaday 2003, 401.

#### *107. Padej/Pádé 2. (Szerbia)*

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje fele hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. A kengyelt alkotó hatszög alakú lemez oldalain egy-egy kerek tag van, középső harmadát egy csonka kúp alakú tag tölti ki, melyen lapos, közepén bemélyített gomb ül. Az email kipotyogott belőle. Á.: 3,1 cm

Típus: IIB/2a

Öh.: MNM

Ltsz.: 80.1893.3.

Irod.: Milleker II, 1906, 54; Kisléghi 1911, 316; Hampel 1989, 450-452; Milleker 1895, 14; Párducz 1931, 87, 42. lh.; Párducz 1942a, 309, T. LVI,2; Thomas 1963a, 344-350, T. 33,3; Barački 1975, 41; Vaday 2003, 401.

#### *108. Pančevo/Pancsova (Szerbia)*

Csuklós szerkezetű, kéttágú, öntött, bronz fibula. Tüje vége letört. A kengyelét egy pelta alakú lap alkotja, széle sérült. Középen ovális keretben, egyenes pálcát, körülvette vörös, a külső mezőben kék email nyomaival. H: 2,6 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 120.1882.1.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 64. 6. kép/1; Vaday 2003, 401.

#### **109. Pančevo/Pancsova környéke (Szerbia)**

**Bronz, öntött, kéttágú, kívül húros rugós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, a rugót vas tengely tartja, tűtartója keskeny, téglalap alakú. Az ovális lap alakú kengyel felületén vörös alapon kiemelkedő bordák határolnak hosszában két pelta alakú rekeszt, a rövidebb oldalon két szív alakú rekeszt, melyek mindegyike kék emailal van megtöltve. H.:4,5 cm Sz.: 3 cm**

Típus: IIB/4a

Öh.: MP

Ltsz.: 554 (PA 544)

Irod.: Milleker II, 1906, 245; Sellye 1939, 57, T. XVII,15; Simovljević 1956, 39; Barački 1972, 21, 11. ábra; Barački 1975, 45, Fig. 31; Đorđević 1994, 45; Vaday 2003, 401.

#### **110. Pančevo/Pancsova--Gornovaroska ulica, téglagyár (Szerbia)**

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Tüje hiányzik, keskeny, téglalap alakú tűtartója javarészt letört. A rombusz alakú kengyel hosszanti csúcsain kerek tagok, jobbról és balról kis karikák vannak. A kengyelt ferdén emelkedő perem övezi, és egy koncentrikus borda osztja ketté. A belső mezőben piros az email, a külső mezőben egymás mellé öntött millefiori kockák váltakoznak: fehér alapon piros középi, feketés zöld szírmű virágminta mellett zöldes mezőben piros/szürkés-kék sakktáblaminta cserélődik. H.: 4,6 cm Sz.: 3,5 cm.

Típus: IIB/1a4

Lk.: 1947-ben útépitésakor találták.

Öh.: MP

Ltsz.: PA 2891

Irod.: B. Mano-Zisi/M. Ljubinković/N. Garašanin/J. Kovačević/P. Veselinović: Zašitno iskopavanje kod Pančeva. Muzeju 1, 1948, 53-67; Simovljević 1956, 236, T. VI,1; Barački 1972, 20, 10. ábra; Vaday 2003, 401.

### 111. Pest m.

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Kengyelét sematikusán kidolgozott, hasaló béka alkotja, hátán 2 háromszög alakú rekeszben piros, ill. fehér email van.

H.: 3,3 cm Sz.: 1,78 cm

Típus: IIC/10b

Öh.: MNM, Sándor Gyűjtemény (S-73).

Irod.: Közöletlen.

### 112. Pusztamonostor-Hatvani országút (Jász-Nagykun-Szolnok m.)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Alacsony, téglalap alakú tűtartója pereme letört, tüje kétharmada hiányzik. A kengyelen kialakított bordák egy lépő özet ábrázolnak, az egész felületet kék email fedi, benne bronz csapokkal. Á.: 3 cm

Típus: IIA/15a

Lk.: 1895-ben útépitésakor előkerült sírból

Leletek: Szürke korsó, pohár, bronz korongfibula, 70 szem gyöngy.

Öh.: MNM

Ltsz.: 80.1895.3.

Irod.: Hampel 1896a, 378-379; Hampel 1896b, 178; Horváth 1935, 37, 2. ábra; Párducz 1931,

17; Sellye 1939, 80; László 1972, Abb. 15; Stanczik 1975, 92-93; Bónis/Sellye 1988, 31,14. ábra; Vaday 1989, 263, T. 87,5; Bónis 1991, 37-44. Vaday 2003, 401-402.

### 113. Pusztavacs-Vacsi puszta (Pest m.)

Öntött, bronz, szorítópfás csuklós tűszerkezetű, kéttagú korongfibula. Tüje hiányzik, keskeny téglalap alakú tűtartója kissé túlnyúlik a kengyelen. A kengyel egész felületét emaillel díszítették: vörös alapozó pasztában millefiori technikával sakktáblaszerűen egymás mellé olvasztva váltakoznak a négyzetes fehér alapon kék X alakú díszek, a kék fehér apró sakktáblamintás négyzetekkel. H: 2,3 cm

Típus: IIA/1a

Öh.: MNM

Ltsz.: 82.1900.1.

Irod.: Sellye 1939, 55. 59. lj.; Párducz 1931, 64, 135, 244. lh.; Sellye 1939, 55, 59. lj.; Párducz 1950, 45, 366. lh.; Bónis/Sellye 1988, 78. 32. kép/3; Jazigok 1998, 158, kat.

81;

Vaday 2003, 414.

### 114. Püspökladány-Eperjesvölgy (Hajdú-Bihar m.)

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje letört, keskeny, téglalap alakú tűtartója pereme sérült. Kengyele szélére nyolc hengeres tagot illesztettek. A kengyelt egy koncentrikus bordával két mezőre bontották. A belső mezőn az email kék, a külső mezőn piros alapon sűrűn elhelyezett, számos fehér pontbetét van. Á: 2 cm

Típus: IIA/1g

Lk.: É-D-i sír

Leletek: római érem, Drag.37. terra sigillata tál, csavart végű zárt bronz karika, orsógomb, ezüst sodronykarika, üveg, és karnool gyöngyök, kézzel formált és korongolt edények, fenő-, és őrlőkő

Öh.: DM

Ltsz.: 1908.828.

Irod.: Párducz 1931, 120. 162. lh.; Sellye 1939, 55; Párducz 1950, 59. 456. lh.; Nepper 1976, 284; Vaday 2003, 402.

#### *115. Röske-Sárosvölgy (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Keskeny, téglalap alakú tűtartóján kerek áttörés van. Kengyelét jobbra futó nyúl alkotja, a teljes testfelületet lemélyítették, az email kiesett belőle.

Típus: IIC/2a

Lk.: Sírbeli került elő, de ma már a 3. és 4. sírok anyaga nem válsztható szét.

Öh.: MFM

Ltsz.: 128.1885.13, új ltsz.: 53.340.21.

Irod.: Reizner J.: A szeged-röszei sírleletről. ArchÉrt 12, 1892, 161-166, T. 2; Reizner J.: Szeged története I. Szeged 1899, 8, 7a-b ábra; Párducz 1931, 97, 72. lh.; Sellye 1939, 78, 238. lj., T. XIII,3; Vaday 2003, 402.

#### *116. Sănnicolau Mare/Szerbnagyszentmiklós téglagyár (Románia)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. A kengyelt egy hatküllős kerék alkotja<sup>1470</sup>, az email kiptyogott belőle.

Típus: IIA/ 5a

Lk.: sírból

Leletek: korongolt talpas vörös edény, gyöngyök, két ezüst gömbfüggő, bronzcsat

Öh.: MT

Irod.: Párducz, 1931, 88. T. XV.6; Sellye 1939, 51; Vaday 2003, 408.

#### *117. Sövényháza (ma Ópusztaszer) I. (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Közepesen magas tűtartóján kerek áttörés látható, tüje hiányzik. A kengyelt egy élére állított, enyhén befelé ívelő négyzet alakú lap alkotja, sarkain, és oldalainak közepén kerek tagok ülnek, bennük fehér az email. A kengyel középső részén egy négyzet alakú áttörés látható, melybe kereszt alakú merevítő tagot helyeztek. A kereszt alakú tag közepén kiemelkedő korong alakú, fehér emailos gomb ül. H: 5,0 cm

Típus: IIB/18

Öh.: MFM

Ltsz.: ?

<sup>1470</sup> A szakirodalomban tévesen nyolcküllősként írják le pl.: Vaday 2003, 408.

Irod.: Reizner 1899, 133, Nr. 3, 232. lj.; Párducz 1931, 97; Sellye 1939, 77, T. XX, 17a-b; Vaday 2003, 402-403.

*118. Sövényháza (ma Ópusztaszer) 2. (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje letört, tűtartója alacsony, háromszög alakú. Kengyeléhez a tűszerkezet fölött egy kis karika csatlakozik. Két koncentrikus borda osztja a kengyelt háromfelé. Középen egy korong alakú, piros emailozású kiugró gomb ül. Az alatta lévő legbelső mezőt világoszöld email fedi. A középső mezőben egymás mellé öntött világoszöld négyzet váltakozik piros keretes, kék/fehér sakktábla mintás millefiori mezővel. A külső mezőt egymás mellé öntött, egymást váltó, millefiori, világoszöld/fehér sakktáblamintás és kék keretű, piros közepű, fehér virágmintás négyzetek ékítik. Á.: 3,2 cm

Típus: IIA/1b

Lk.: sírból került elő 1880. februárjában gátépítéskor.

Leletek: végei felé vastagodó bronz karperec pár, gyöngyök, szürke edények

Öh.: MFM

Ltsz.: 8.1884.51.

Irod.: Reizner 1899, 183; Sellye 1939, 56, T. XVII, 18 a-b; Párducz 1950, 44; Vaday 2003, 402.

*119. Sövényháza (ma Ópusztaszer) 3. (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. A tű letört, keskeny tűtartója téglalap alakú, kengyele széle két harmadrészt sértült. A tűszerkezet fölé egy kerek tag, a tűtartó fölé egy másik tag indítása nyúlik. A kengyel közepén csonka kúp alakú gomb van piros emailal. A kengyelt egy koncentrikus borda osztja ketté. A belső mezőt egymás mellé öntött zöld és kék email tölti ki. A külső mezőt piros és fehér sakktábla kockás minta fedi. Á.: 3,2 cm

Típus: IIA/1c

Lk.: Szórvány. 1880-ban gátépítés közben került elő.

Öh.: MFM

Ltsz.: 8.1884.92.

Irod.: Reizner 1899, 184, C. ábra; Párducz 1931, 97; Sellye 1939, 55-56, T. XVII.20; Párducz 1950, 44; Vaday 2003, 402.

*120. Subotica/Szabadka Nosza, Hinga halom (Szerbia)*

Bronz, öntött, kéttagú, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. A tű hiányzik, háromszög alakú tűtartója magas, keskeny. A hengeres hüvelytől egy élére állított négyzet alakú taggal indul a kengyel, melyet narancsszínű email fed. A négyzet alakú tag két szemben lévő sarkát kerek áttörés díszíti. A tűtartó fölé egy sematikus kidolgozott hullófej alakú tag nyúlik.

Típus: IA/13a1

Lk.: szórvány

Öh.: GMS

Ltsz.: 4888.

Irod.: Vaday 2003, 408.

*121. Sükösd I. sír (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyele amazonpajzs alakú, közepén kerek rekesssel, melynek két oldalán és közepén bronzcsap áll ki. A felületről kiesett az email. H.: 4,2 cm Sz.: 3,7 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Zalotay E. leletmentése 1954-ben.

Öh.: TIM

Ltsz.: 55.5.3.

Irod.: Vaday 2003, 403.

## **122. Svetozar Miletić/Nemesmilitics (Szerbia)**

Ötkorongos emailfibula.

Típus: IIA/14

Öh.: GMS

Ltsz.: 1406.

Irod.: Dautova-Ruševljan 1989-90, Fig 8; Szekeres 2001; Vaday 2003, 408.

## *123. Szanda-Szandaszőlős, Reptér (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttágú ívfibula. Ép. Tűtartója magas, háromszög alakú, pereme sérült. Ovális kengyele rövidebb szimmetriatengelyének vonalát egy széles borda alkotja, melynek közepén hullámvonal, két oldalán beponcolt pontsor fut, végein a tűtartó és a tűszerkezet fölé nyúló plasztikusan kidolgozott állatfejekkel, hosszabb szimmetriatengelyének vonalában kis kör alakú, piros zománcal díszített tagok csatlakoznak. A kengyel felületét koncentrikus borda osztja ketté, a külső sávban egymás mellé öntött piros és szürkés-zöld emailos mezők váltakoznak, a belső sávban narancsszínű emailos mezőben három-három szimmetrikusan elhelyezett világoszöld pontbetét van. H.: 4,7 cm Sz.: 3,1 cm

Típus: IB/1a

Lk.: Vétel. Egy női sírból került elő.

Leletek: Gyöngyök, szürke orsógomb, bronz gömbös gyűrű és csengő.

Öh.: DJM

Ltsz.: 63.253.26.

Irod.: Vaday 1989, 270, T. 100, 9.; Vaday 2003, 408.

## *124. Szarvas-Egyházföld 1. sír (Békés m.)*

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyeléből a tűszerkezet fölé egy karika (egy része hiányzik), a tűtartó fölé egy fehér emailal kitöltött kerek tag nyúlik. A kengyel közepén kiemelkedő, félgömb alakú gomb van. A kengyelt egy koncentrikus borda osztja ketté. A belső mezőt piros email tölti ki, a külső mezőben egymás mellé öntött fehér és kék email váltakozik.

Típus: IIA/1c

Lk.: Makkay J. ásatásán DK-ÉNY-i tájolású sírból került elő egy bronz töredékkel együtt 1974-ben.

Öh.: TSM

Ltsz.: 78.104.1.

Irod.: MRT 8, 8/24. Lh., 394, 125. l.; Vaday 2003, 403.

## **125. Szarvas környéke 1. (Békés m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós túszerkezetű korongfibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. Kengyelét hat kis kerek tag veszi körbe, egyikben piros emailal. A lapot hat félkör osztja meg a külső harmadban, amelyet kék emailal töltöttek ki. A szabadon maradt, csillag alakú mező piros, ezt követi egy belső kerek rekesz kék emailal. A fibula közepén egy kis kerek bronz gomb van. Á: 4,4 cm

Típus: IIA/1f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 75.1893.1257.

Irod.: MRT 8, 1989, 476-477; Gy. László: L'époque des migrations. Bp. 1972, színes kép;

Bónis/Sellye 1988, 75, 25. kép/2.

#### **126. Szarvas környéke 2. (Békés m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós túszerkezetű fibula. Tüje alsó harmada letört. Keskeny tűtartója téglalap alakú. Hatszög alakú kengyele oldalaihoz hat kerek tag illeszkedik, az email belőlük kiesett. A kengyel peremén bekarcolt ferde vonalsor fut, belső kétharmadában csonka kúp alakú kiemelkedésen kerek rekeszből kiesett az email. Á: 4,5 cm

Típus: IIB/2a

Lk.: Pokorny-gyűjteményből.

Öh.: MNM

Ltsz.: 75.1893.1259.

Irod.: MRT 8, 1989, VIII/25. lh., IV/2., 476. 21. lj., T. 34.3; Vaday 2003, 403.

#### **127. Szarvas környéke 3. (Békés m.)**

Bronz, öntött, szorítópfás csuklós túszerkezetű ötkorongos fibula. Tüje letörött, háromszög alakú tűtartója és kengyele sérült. A kengyelt alkotó kereszt alakban elhelyezett öt korong közül a középső kiemelkedik. A korongok közti négy bronz gyűrűhöz kisebb kerek tagok csatlakoztak piros emailal. A középső korongot egy borda osztja két sávra. Belül az email kék fehér pontbetétekkel, kívül piros, fehér pontokkal. A négy külső korong egyforma színű. A felületüket osztó bordán belül az email piros fehér pontokkal, kívül kék, fehér pontokkal.

Á.: 6,5 cm

Típus: IIA/14

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Pokorny gyűjtemény.

Ltsz.: 75.1893.1260.

Irod.: Sellye 1939, 61, T. XX,1; MRT 8, 1989, VIII/25. lh. 477; Bónis/Sellye 1988, 78,

31. kép 2a-b; Vaday 2003, 403.

#### **128. Szarvas környéke 4. (Békés m.)**

Bronz, öntött, szorítópfás csuklós túszerkezetű ötkorongos fibula. Tüje letörött, magas tűtartója háromszög alakú. A kengyelt kereszt alakban elhelyezett öt korong alkotja, kis hengeres tagok kötik össze. A korongok közötti négy bronzgyűrűkhöz kisebb kerek tagok csatlakoznak, bennük kék az email. A középső korongot osztó koncentrikus bordán belül fehér, körülötte piros az email fehér pontokkal. A négy külső korong közül két-két szemben levő egyforma színű. Az egyik páron a koncentrikus osztóbordán az email belül kék, benne közepén világoszöld pontbetéttel, kívül piros, fehér pontokkal. A másik páron az email a koncentrikus osztóbordán belül piros, benne világoszöld a középső pontbetét, kívül kék, fehér pettyekkel. Á: 6,5 cm

Típus: IIA/14

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Pokorny Gyűjtemény

Ltsz.: 75.1893.1261.

Irod.: Sellye 1939, 61, T. XX,1; MRT 8, 1989, 8/25. lh., 477; Bónis/Sellye 1988, 78, 31. kép 1a-b; Vaday 2003, 403.

#### **129. Szarvas környéke 5. (Békés m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. A tüje vége letörtött, háromszög alakú tűtartója magas. A kerék alakú kengyelen piros-kék mezők váltják egymást kék-fehér sakktábla millefiori négyzetekkel. Az email kitöredezett. A kerék négy küllőjének indítása látszik. A kengyel peremén négy szimmetrikusan elhelyezett piros emailozású kerek tag közti négy másik tagból három letört, egy félkör és háromszög összeillesztésével kialakított, kerek áttöréssel díszített. Á: 4,5 cm

Típus: IIA/4f

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM, Pokorny Gyűjtemény

Ltsz.: 75.1893.1258.

Irod.: Sellye 1939, 51, T. 17,5; MRT 8, 1989, 8/25, lh. 21, 476; Bónis/Sellye 1988, 78, 30. kép/4; Vaday 2003, 403-404.

#### *130. Szeged-Csongrádi út 19. sír (Békés m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű lapfibula. Tüje hiányzik. Tűtartója keskeny, trapéz alakú. Kör alakú középső tagjához kereszt alakban négy kisebb kör alakú, piros emailal fedett tag illeszkedik. A középső, és keretező tagok peremét ferdén beponcolt pálcasor díszíti. A középső tag belső kétharmadán lévő félgömbön kis kúpos gomb ül. Á.: 4 cm

Típus: IIA/7

Lk.: női sír, D-É tájolás

Öh.: MFM

Irod.: Vörös 1981, 124; Vaday 2003, 404.

#### *131. Szeged környéke 1. (Csongrád m.)*

Ötkorongos bronz fibula.

Típus: IIA/14

Öh.: MFM

Ltsz.: 61.18.1951.

Irod.: Thomas, E.: Archäologische Funde in Ungran. Budapest 1956, 274; Thomas 1963a, 247,

4. kép; Vaday 2003, 405.

#### *132. Szeged környéke 2. (Csongrád m.)*

Korong alakú emailos fibula, felül karika csatlakozik hozzá. Lapján koncentrikus mezők, közepén kiugró tag.

Típus: IIA/4b

Irod.: Párducz 1931, T. XV,3a-b; Vaday 2003, 404.

#### *133. Szeged-Óthalom 34. sír (Csongrád m.)*



Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Kengyelét hat kis kerek tag vesz körbe, egyikben piros emailal. A lapot hét félkör osztja meg a külső harmadban, amelyet kék emailal töltöttek ki. A szabadon maradt, csillag alakú mező piros, ezt követi egy belső kerek rekesz kék emailal. A fibula közepén egy kis kerek bronz gomb van. Á: 4,8 cm

Típus: IIA/ 1f

Lk.: Síról került elő.

Öh.: MNM

Ltsz.: 66.1879.161.

Irod.: Varázséji G. ArchÉrt 1880, 329-336; Párducz 1931, 29-30, 100-101, 82. lh.; Sellye 1939,

59. 102. lj.; Bónis/Sellye 1988, 75, kat. 29, 25. kép/2; Vaday 2003, 404.

#### **134. Szeged-Tápé A, 151. körzet, 21. sír (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros, 3 + 3 menetes rugós tűszerkezetű lapfibula. A tű félig, a tűtartó teljesen letört. A korong alakú kengyelt csillagminta díszíti, melynek a csúcsait a permen elhelyezett 6 korong adja ki, az éleite pedig a korongok közé elhelyezték, a permen egymástól egyenlő távolságra lévő homorú bordák biztosítják. A csillagmintán belül kék, azon kívül zöld az email. Á.: 3,6 cm

Típus: IIA/1f

Lk.: DNY-ÉK-i irányú síról, a nyaknál.

Öh.: MFM

Ltsz.: 82.4.61.

Irod.: Vörös 1996, 115, 27. kép 3; Vaday 2003, 404.

#### **135. Szentes-Bereghát (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú lapfibula, tüje letört, peremén nyolc kis hengeres taggal. Kerek kengyelén két koncentrikus borda fut. Az így kialakított középső mezőben fehér alapon 18 kék millefiori betét ül. A belső mezőn a kék háttérbe 6 piros keretű, kék-fehér sakktábla-minta került. Á: 3,2 cm

Típus: IIA/1g

Lk.: Síról.

Öh.: KoJM

Ltsz.: 72.67.1.

Irod.: Párducz 1931, 103, 93; Sellye 1939, 63, T. XX, 11; Vaday 2003, 405.

#### **136. Szentes-Jaksor 1. sír (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros 4+4 menetes rugós tűszerkezetű fibula. Ép. Keskeny tűtartója téglalap alakú. Ovális kengyelén zöld mezőben két piros pelta emaildíz. H.: 3,6 cm Sz.: 3 cm

Típus: IIB/4a1

Lk.: D-É-i női síról

Öh.: KoJM

Irod.: Csallány 1936, 72-73, T. XLII, 8; Sellye 1939, 57; Párducz 1950, 19-20, T. LVII, 2a-b. 5.lh.; Vaday 2003, 405.

#### **137. Szentes-Jaksor 22. sír (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Korong alakú kengyele pereméhez illesztettek szimmetrikus elrendezésben hat kerek tagot.

Típus: IIA/1f

Lk.: A halott mellkasán találták.

Öh.: KoJM

Irod.: Csallány 1936, 79, T. XLII,11; Sellye 1939, 62, 121. lj.; Párducz 1950, 19-20, T. LVII,2a-b. 5.lh; Vaday 2003, 405.

*138. Szentes-Kaján 3. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros 3+3 menetes rugós tűszerkezetű fibula. Keskeny tűtartója téglalap alakú. A kengyelt alkotó élére állított rombusz minden sarkán pontkör beponcolással díszített kerek tag ül. A kengyel peremén ferde rovátkasor fut, közepén kerek rekeszben világoszöld az email, felületén piros alapon a négy saroknál fehér peremű, piros közepű pontbetétek. H.: 3,3 cm Sz.: 3,1 cm

Típus: IIB/1a3

Leletek: Hengeres pasztagyöngy.

Öh.: KoJM

Irod.: Sellye 1939, 75, T. XX,13; Párducz 1950, 20-21, T. LXII,1a-b; Vaday 2003. 405.

*139. Szentes-Kistőke 106. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, tűtartója keskeny, téglalap alakú. Rombusz alakú kengyele csúcsaihoz kerek tagok csatlakoznak, melyek közül kettő áttört. Felületét kék email borítja, közepén kerek rekeszben piros az email, körülötte hat kis piros-fehér pontbetét. H: 3,6 cm Sz: 3,2 cm

Típus: IIB/1a3

Lk.: Gyermeksír. Csallány 15. sír.

Öh.: KoJM

Irod.: Csallány 1936, 78, 222. lj., T. XLII,10; Sellye 1939, 76, T. XX,15; Patek 1942, 48, 34. lj.; Párducz 1944, T. I.5a-b; Vaday 2003, 405.

*140. Szentes-Kistőke 109. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, keskeny tűtartója téglalap alakú. A tűszerkezet fölött egy ferde rovátkasorral díszített karika van. A korong alakú kengyel peremét beütogetett pálcasor fedi. A kengyelt két koncentrikus borda három mezőre osztja. A belsőt egymás mellé öntött, váltakozva piros és fekete email borítja. A sötétkék emailal kitöltött középső mezőben szimmetrikusan elrendezett pontbetét-sor van: piros alapon fehér körök láthatók. A külső mezőn egymás mellé öntve a szélesebb trapézokat fekete alapon kék sávok, a keskenyebb trapézokat zöld email tölti ki. A kengyel közepére háromdimenziós madáralakot rögzítettek, farkán három piros-fehér emailozású pontbetéttel. Á.: 4,3 cm

Típus: IIA/11a

Lk.: D-É-i női sír, Csallánynál 17. sír.

Öh.: KoJM

Irod.: Csallány 1936, 78, T. XLII,1; Sellye 1939, 56, 78. lj., T. XX,15; Párducz 1944, T. VII,3a-b; Vaday 2003, 406.

*141. Szentes-Kistőke 114. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Ép. Keskeny tűtartója téglalap alakú. A korong alakú kengyelhez hat, szimmetrikusan elhelyezett kerek tag csatlakozik, bennük piros az email. A korong peremén bekarcolt ferde rovátkasor fut. Azon belül piros alapon hat, szimmetrikusan elrendezett, kék-fehér sakktabla-mintás téglalap alakú emailos mező van. A kengyel közepén gömbölyű gomb ül. Á.: 3,2 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: DK-ÉNY-i női sír, Csallánynál 22. sír.

Öh.: KoJM

Irod.: Csallány 1936, 79, T. XLII,11; Párducz 1944, T. IX,2a-b; Vaday 2003, 406.

#### *142. Szentes-Kistőke 117. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú ívfibula. A tűszerkezet fölött kerek fedlap van kis fél karikával, ívelődő kengyelének harmadában profilált korongos gomb van, a gomb és a tűtartó közötti kengyelszakaszon piros és kék email négyzetek váltják egymást, a tűtartó fölött alul és felül lépcsővel induló, korongos gomb van. H.: 4,3 cm Sz.: 1,8 cm

Típus: IA/3d

Lk.: É-D-i férfisír. Csallány 25. sír.

Öh.: KoJM

Ltsz.: 61.7.237.3.

Irod.: Csallány 1936, 79, T. XLII,27; Párducz 1941a, 14, T. IX,5; Vaday 2003, 406.

#### *143. Szentes-Kistőke 122. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, tűtartója keskeny, téglalap alakú. A rombusz alakú kengyel belső része lépcsősen kiemelkedik, amelynek felülete a kisebbik átló mentén kettéosztott, az elválasztó sáv recézett. A rombuszban levő háromszögek csontszerű anyaggal vannak kitöltve, ezeket hat-hat barna pontbetét díszíti, javarészt hiányzik az email. H.: 4,1 cm Sz.: 3,6 cm

Típus: IIB/1a1

Lk.: Vecseri Lajos földjén. D-É-i női sír.

Öh.: KoJM

Irod.: Sellye 1939, 76, T. XX,16; Párducz 1944, 14, T. XX,3a-b; Vaday 2003, 406.

#### *144. Szentes-Kistőke 137. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű fibula. Keskeny tűtartója pereme, és tüje letört. A kerék alakú kengyel közepén kiemelkedő kerek tagot egy koncentrikus borda választja ketté. A külső sávot kék, a belső piros zománc tölti ki. A középről induló négy küllő csatlakozik a korong alakú külső taghoz, mely ismét két sávra oszlik. A külső mezőben egymás mellé öntve kék és piros email váltakozik, a belsőben fehér alapon millefiori technikájú vörös közepű kék sugarú csillagocskák láthatók. Á.: 4,6 cm

Típus: IIA/5a

Lk.: D-É-i férfisír.

Öh.: KoJM

Irod.: Sellye 1939, 51, T. XVII,3; Párducz 1944, 116, T. XVIII,2a-b; Vaday 2003, 406.

#### **145. Szentes-Kurcapart, Vadas 1. (Csongrád m.)**

Bronz, öntött ötkorongos fibula töredéke. A korongokat összekötő karika alakú tagokhoz kapcsolódó kerek tagok közül egy maradt meg, kék emailal díszítve. A korongokat két

koncentrikus borda három mezőre osztja. A külsőben váltakozva zöld (benne fehér pontbetéttel) és piros az email, a középsőben egymás mellé öntve kék és fehér email váltakozik, belül fehér email tölti ki a mezőt. Á.: 4,6 cm

Típus: IIA/14

Öh.: KoJM

Irod.: Párducz 1931, 105, 98. lh.; Csallány 1936, 81, kat. 11, T. XLII,9; Sellye 1939, 61, 114. lj.

(vö. T. XX,1), Thomas 1963a, 360, kat. 12; Vaday 2003, 406.

#### **146. Szentcsanak, Vadas 2. (Csongrád m.)**

Bronz, öntött, kétfagú, szorítófogas csuklós tűszerkezetű fibula. A tű letört, keskeny tűtartója téglalap alakú. A kengyel széléhez hat kerek tagnak csak az indítása látható. A koncentrikus bordával kettéosztott kengyel külső mezőjében sötétkék alapon millefiori piros és világoskék csillagok váltakoznak, a belső mezőből, és a középben kiemelkedő korongos gombból kiesett az email. Á.: 4,1 cm

Típus: IIA/4d

Lk.: sírlelet.

Öh.: KoJM

Irod.: Párducz 1931, 34, 98. lh. T. XV,1a-b; Csallány 1936, 81, T. XLII,3; Sellye 1939, 62, T. XX,4; Vaday 2003, 406.

#### *147. Szentcsanak-hegy (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kétfagú fibula. A korong alakú kengyel széléhez hat kerek tag csatlakozik, bennük piros az email. A kengyel közepén kis téglalap alakú bronzcsap van, mely körül koncentrikus borda fut, belsejét piros email fedi, külső oldalán kék email tölti ki a csillag alakú felületet a hat félhold alakú bordáig, melyek belsejét piros email fedi. Á.: 4,1 cm

Típus: IIA/3f

Öh.: KoJM

Irod.: Csallány 1936, 82, T. XLII,4; Sellye 1939, 59, T. XIX,8, 100. lj; Nagy M.: Szentcsanak környéke az 1.-6. században. Történeti vázlat és régészeti lelőhelykataszter. MFME-StudArch 3, 1997, 59; Vaday 2003, 407.

#### *148. Szentcsanak-hegy 29. sír (Csongrád m.)*

Korongos bronz fibula töredéke, zöld emailos nyomokkal.

Típus: IIA/1e

Lk.: női sírból.

Öh.: KoJM

Irod.: Párducz 1950, 11, T. XVIII,3; Vaday 2003, 407.

#### *149. Szentcsanak-hegy 40. sír (Csongrád m.)*

Bronz korongos fibula töredéke, amelyen a zománcdíszítés elveszett.

Típus: IIA/1a

Lk.: D-É-i női sírból.

Öh.: KoJM

Ltsz.: 55.18.131.

Irod.: Párducz 1950, 13, T. XXVI,2; Vaday 2003, 407.

*150. Szentcs-Sárgapart 43. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópofás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Tüje letört, keskeny tütartója téglalap alakú. A kengyelt húsz szorosan egymás mellé illesztett karikából álló sor keretezi. A kengyel koncentrikus bordával kettéválasztott felületén a külső sávban sárga alapon hat, szimmetrikusan elrendezett fehér karimájú piros pontbetét van, a belső sávban sötétkék alapon négy, ugyancsak fehér karimás piros közepű színű pontbetét van. A kengyel közepén kiemelkedő lapos, korong alakú gomb közepén kiemelkedő bronzcsap körül hiányzik az email. Á.: 3,2 cm

Típus: IIA/4h

Öh.: KoJM

Ltsz.: 61.18.972.

Irod.: Csallány 1936, 82, T. XLII,5; Sellye 1939, 63, T. XX,8; Párducz 1950, 13, T. XXX,2a-b;

Vadaj 2003, 407.

*151. Szentcs-Tűzköveshalom-Zalota 10. sír (Csongrád m.)*

Bronz, öntött, kéttágú fibula. A korong alakú kengyel széléhez csatlakozó hat kis kerek tagon narancsszínű az email, a kengyel felületén egymás mellé öntve fehér és világoszöld emailos mezők váltakoznak, közepén gömbölyű gomb emelkedik ki.

Típus: IIA/4d

Lk.: sír

Öh.: KoJM

Ltsz.: 71.70.1.

Irod.: Csallány 1936, 81-82, T. XLV,6, kat. 12; Párducz 1931, 108, 107. lh.; Sellye 1939, 62,

T. XX,3; Vadaj 2003, 407.

*152. Szolnok környéke (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, szorítópofás csuklós tűszerkezetű korongfibula. Kengyelén bal felé repülő madár (sas?) üldöz jobb felé futó nyulat. A lapot kék, az állatok testét sárgászöld email fedi.

Á.: 4,6 cm

Típus: IIA/15c

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 71.5.1.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 77, 28. kép; Bónis 1991, 37-44; Vadaj 2003, 409.

*153. Szőreg-Iván téglagyár, A temető 1. (ma Szeged, Csongrád m.)*

Ötkorongos, szorítópofás csuklós tűszerkezetű bronz fibula. Tüje hiányzik, a négy gyűrűtagból három félbetört. Tütartója széles, téglalap alakú, kerek áttöréssel. A négy külső korong peremén három-három kis hengeres tag van. A korongok felszínét kerek borda osztja ketté. A belső mezőt zöld, a külső mezőt kék email tölti ki, utóbbiban tizenegy fehér pontbetéttel. A középső, kiemelkedő korong peremét nyolc kis hengeres tag egészíti ki. A korongot kettéosztó kerek bordán belül az email sötétkék közepén fehér pontbetéttel, kívül zöld. Á.: 5,7 cm

Típus: IIA/14

Leletek: több orsókarika, kis arany(?) lemez, gyöngyök, bronz fibula, lángborító agyagedény

töredéke  
Öh.: MFM, 1896-ban került elő.  
Ltsz.: 8.1896 h.  
Irod.: Reizner 1899, 186, f. ábra; Kisléghi 1911, 305-306; Párducz 1931, 18, 50. lh.;  
Sellye 1939, 61, 112 lj.; Párducz 1942, 308, T. LV,1a-b; Thomas 1963a, 300, 360,  
kat. 13, 2. kép; Vaday 2003, 408.

*154. Szőreg-Iván Téglagyár, A temető 2. (ma Szeged, Csongrád m.)*

Bronz, öntött, szorítópfás csuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója pereme sérült. Kengyelét egy kiemelkedő ovális, csontbetétes, barna gyöngyökkel díszített lap alkotja, melyet alul karika alakú, felül áttört háromszög alakú tag egészít ki, a kiegészítőtagok mélyebben helyezkednek el, mint a főtag. Az ovális lap két oldalán, a háromszög a lakú tag minden sarkán kis kerek tagok helyezkednek el, bennük zöldes fehér emailnyomokkal. H: 5,0 cm Sz: 3,4 cm

Típus: IA/16b

Lk.: 1928-ban D-É tájolású sírból került elő.

Leletek: gyöngyök, a koponya mellett féhérfém lemez.

Öh.: MFM

Ltsz.: 9/1896.

Irod.: Párducz 1931, 88, 48. lh. T. XIV,12a-b; Sellye 1939, 64, 112. lj. (vö. T. XX,12);  
Párducz 1942a, 309, T. LIV,3a-b; Vaday 2003, 408.

**155. Tápiószele-Papszög, Tápió-híd 2. sír (Pest m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje hiányzik, keskeny, háromszög alakú tűtartója magas, kerek áttöréssel. Téglalap alakú kengyelének peremén borda fut körbe, amelyen bekarcolt ferde vonalsor húzódik, azon belül három, négyszög alakú emailos mező van, közöttük a fennmaradó részt piros email fedi. A középső, téglalap alakú mezőben fehér alapon piros karimájú sárga pontbetét, a két szélső, négyzetes mezőben sárga alapon piros karimájú fehér pontbetét van. A kengyel tűtartó felőli végén hengeres gomb van. H: 3,5 cm Sz: 1,6 cm

Típus: IA/1a2

LK.: D-É-i női sírból, a mellkas bal alsó részén tártá fel Dinnyés I. 1972-73-ban.

Leletek: bikónikus orsógomb, sokszög-, négyzet alaprajzú hasáb és lapított gömb alakú gyöngyök,

kis kézzel formált edény.

Öh.: BMT

Ltsz.: 74.1.307.

Irod.: Dinnyés 1980, 188, 200, T. 10,2; Vaday 2003, 409.

**156. Tápiószele-Pedagógusföldek 14. sír (Pest m.)**

Bronz, öntött, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Ép, keskeny tűtartója téglalap alakú. A korong alakú kengyelt egy koncentrikus borda osztja ketté. A belső mezőben csak az emailozást megtartó középső, téglalap alakú bronzcsap maradt meg. A külső mezőből is kipyogott az email, csak a fehér berakásos pontbetétek maradtak részben a helyükön. Á.: 4,3 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Női, D-É-i tájolású sírból, a nyakdísz mellől, az állkapcsan került elő.

Leletek: Kézzel formált edény, ezüst nyakdísz, balta alakú csüngők, vas és bronz karperec, gyöngyök, orsógomb.

Öh.: BMT

Ltsz.: 76.2.5.

Irod.: Dinnyés 1980, 194-195, 224, T. 21,3; Vaday 2003, 409.

*157. Tarnaszentmária, Bodrogek (Heves m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Korong alakú kengyelét körben szimmetrikusan elhelyezett nyolc kis hengeres tag övezi. A kengyelt egy koncentrikus borda kettéosztja. Az email kipotyogott, helyenként fehér alapozással. Á.: 4,1 cm

Típus: IIA/1f

Öh.: MNM

Ltsz.: 30.1892.31.

Irod.: Párducz 1931, 123. 180. lh.; Sellye 1939, 63.

*158. Tavankút/Tavankút 1. sír (Szerbia)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Korong alakú kengyelén kékesfehér alapon kereszt<sup>1471</sup> alakú virág szirmait kék, csészeleveleit piros email tölti ki. Az alap rögzítését szolgálja a középen, és körben arányosan elhelyezett bronzcsapok sora. Á.: 3,6 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: 1948-49-ben rigolírozás közben került elő.

Öh.: GMS

Irod.: Šulman 1952, 119, T. II,3; Párducz 1956, 179; Dautova-Ruševljan 1980, Abb. 4.1.; Szekeres 2001; Vaday 2003, 410.

*159. Tavankút/Tavankút 3. sír (Szerbia)*

Bronz, öntött, szorítópfás csuklós tűszerkezetű ötkorongos fibula. A kengyelt alkotó szélső kerek tagokat egy koncentrikus borda osztja ketté. A külső mezőben kék alapon piros karimájú fehér pontbetétek, a középsőben piros alapon egy sárga pontbetét van. A központi, kiemelkedő korong alakú tagot is kettéválasztja egy koncentrikus borda. A külső mezőben kék alapon fehér pontbetétsor van, belül kék az email, középen egy fehér pontbetéttel. Á.: 5,8 cm

Típus: IIA/14

Lk.: 1948-49-ben rigolírozás közben került elő.

Öh.: GMS

Irod.: Šulman 1952, 119, T. II,5; Párducz 1956, 179; Szekeres 2001; Vaday 2003, 410.

**160. Telki (Pest m.)**

**(15. tábla 4; 28. tábla 2)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, keskeny tűtartója téglalap alakú. A kerek kengyel kúposan kiemelkedik, középen sötétkék emailos kerek rekesz látható, körben 6 trapéz alakú rekeszben váltakozva piros és fehér email van. Á.: 2,45 cm

Típus: IIA/6

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 2000.2.57.

Irod.: Közöletlen.

<sup>1471</sup> A négytagú virágban a csésze- és a szirmlevelek keresztben helyezkednek el.

*161. Tiszaföldvár--Téglagyár 8. sír<sup>1472</sup>*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartójának az indítása maradt fenn. A korong alakú kengyelen sötétkék alapon sárga lépő öz, lábai közt, háta fölött és szügye előtt az alapozást megtartó bronz csapokkal. Á.: 3,6 cm

Típus: IIA/15a

Lk.: D-É-i női sírból Vaday A. ásatása, 1977.

Leletek: vastű, üveg gyöngyök, orsókarika

Öh.: DJM

Irod.: Vaday 2002, 3. kép/2; Vaday 2003, 410.

*161. Tiszaföldvár-Téglagyár 14. sír*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója pereme sérült. A kengyelt alkotó rombusz alakú lemez rövidebb átlójának vonalában a sarkoknál kerek, pontkör ponc-díszű tagok, hosszabb átlójának vonalában ugyanilyen kerek tagok alul két oldalt két kis karikával kiegészítve láthatók. A kengyel pereme ferde síkban kiemelkedik, egész felületét piros alapon kék-fehér sakktábla-minta tölti ki, közepén kerek áttörés van, négy sarkán sötét (fekete?) karimájú fehér pontbetét helyezkedik el. H.: 4,7 cm Sz.: 3,5 cm

Típus: IIB/1c4

Lk.: D-É-i női sírból, részben megsemmisült agyagbányászat során. Vaday A. ásatása, 1977.

Leletek: Ezüst aláahajtott lábú fibula, gyöngyök, színesfém torques, vas és bronz karperecek, balta

alakú csüngők

Öh.: DJM

Irod.: Vaday 2003, 410.

*162. Tiszaföldvár-Téglagyár 17. sír (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. A rombusz alakú kengyelhez négy sarkán, és az oldalakon közepén kis kerek tagok csatlakoznak, felületükön beponcolt pontkör-mintával. A kengyel pereme ferde síkban kiemelkedik, piros alapon a rövidebb átló irányában a kengyel két sarkában egy-egy kerek rekeszben kék az email, a hosszabbik átló mentén bronz levél alakú bordák futnak. H.: 4,5 cm Sz.: 3,3 cm

Típus: IIB/1a6

Lk.: D-É-i női sírból. Vaday A. ásatása, 1977.

Öh.: DJM

Irod.: Vaday 2003, 410.

*163. Tiszaföldvár-Téglagyár 26. sír (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. A kengyelt alkotó kerék alakú lemezt nyolc félköríves pálcátág keretezi. A keréken fehér-sötétkék mezők váltakoznak piros-fehér sakktábla, ill. piros közepű fehér virágokkal. A négy küllő kiemelkedő kerékagyba fut össze, melyen piros az email. Á.: 4,3 cm

Típus: IIA/4f

<sup>1472</sup> Köszönetet mondok Vaday Andreának, hogy ásatási és tárgyi dokumentációjába betekinthelek.



Lk.: D-É-i női sírból. Vaday A. ásatása, 1977.  
Öh.: DJM  
Irod.: Vaday 2003, 410.

*164. Tiszaföldvár-Téglagyár 37. sír (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros rugós tűszerkezetű fibula. Ép, keskeny tűtartója téglalap alakú. Az amazonpajzs alakú kengyelt ovális borda osztja ketté, a belső mezőből kiesett az email, csak a középső, téglalap alakú, és két oldalt lévő, kis kerek bronzcsap maradt meg, a külső mező fehér zománcozású. H.: 3,4 cm Sz.: 2,8 cm

Típus: IIB/12

Lk.: D-É-i női sírban, a melltájékon került elő. Vaday A. ásatása, 1977.

Leletek: Trébelt, lemez-rátétes, bronz korongfibula. Vastú, övkarika, orsógomb, lapos gyöngyök

(karneol, üveg, sokszögű, hengeres) korongolt terra sigillata tál.

Öh.: DJM

Irod.: Vaday 1980, T. 137,4.; Vaday 2003, 410.

*165. Tiszaföldvár-Téglagyár 49. sír (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros rugós tűszerkezetű fibula. Tüje vége letört, keskeny, téglalap alakú tűtartója van. Amazonpajzs alakú kengyelének félkör alakú részén azzal párhuzamos borda fut, melyet fehér emailal töltöttek ki. A kengyelt kerek borda tagolja tovább, belsejében kis téglalap alakú bronzcsappal, ebből kiesett az email, másutt piros az email. H: 3,2 cm Sz: 2,8 cm

Típus: IIB/12

Lk.: D-É-i női sírban került elő. Vaday A. ásatása, 1977.

Öh.: DJM

Irod.: Vaday 2003, 410.

*166. Tiszaföldvár-Téglagyár 50. sír (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, alacsony tűtartója trapéz alakú. Kengyelét középen egy piros zománcsal kitöltött, álló téglalap alakú lemez alkotja, amelynek hosszabb oldalain egy-egy áttört kerek tag van, amelynek peremén bekarcolt ferde vonalsordíszű borda fut. A téglalap rövidebb oldalait két-két rovátkolt lécz között kialakított cikk-cakk dísz képezi. A fibulát a tűtartó fölött áttört, sarkain piros emailal kitöltött kerek tagban végződő háromszög, a tűszerkezet fölött pedig egy rövid hengeres elemmel csatlakozó, külső ívén nyolc kis pálcátaggal kiegészített karika zárja. H: 4,8 cm Sz: 2,6 cm

Típus: IIB/27

Lk.: Leánygyermek sír. Vaday A. ásatása, 1977.

Leletek: Üvegyöngyök a nyakon, a bal kézen bronz karperec, többtagú aranyozott íkergyöngy,

gömbölyű üvegyöngy, borostyángyöngy, bronz vödör alakú csüngő, bronz karkötő, bronz torques, térdfibula, emailos fibula.

Öh.: DJM

Irod.: Vaday 1982, T. 10,3; Vaday 2003, 410.

*167. Tiszaföldvár-Téglagyár 50. sír (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, alacsony tűtartója trapéz alakú. A korong alakú kengyelhez tizenkét kis kerek tag csatlakozik, melyeket váltakozva piros és fehér email tölt ki kerek rekeszekben. A kengyel közepén kúpos gomb emelkedik ki. Körülötte egymás mellé öntve, váltakozva négy zöld, és négy, közepén fehér pöttyös piros emailal kitöltött mező van. Á.: 2,9 cm

Típus: IIA/4f

Lk.: D-É-i leánygyermek sírjából. Vaday A. ásatása, 1977.

Leletek: Üveggyöngyök a nyakon, a bal kézen bronz karperec, többtagú aranyozott ikergyöngy,

gömbölyű üveggyöngy, borostyángyöngy, bronz vödör alakú csüngő, bronz karkötő, térdfibula, emailos fibula.

Öh.: DJM

Irod.: Vaday 2003, 411.

*168. Tiszaföldvár-Téglagyár 78. sír (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

*Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. Élére állított négyzet alakú kengyelének közepén nagyméretű kerek áttörés látható. A kengyel sarkain és oldalainak közepén kis kerek karikák ülnek. A kengyel felületét fehér alapon piros pontbetétes email fedi, jelentős részben kitördelgett. Sz.: 4,3 cm*

Típus: IIB/1c6

Lk.: D-É-i női sírból, Vaday A. ásatása, 1977.

Leletek: bronz emailos ívfibula, trombitafibula, gömbös bronz gyűrű, bronz karkötő, bronz torques, gyöngyök.

Irod.: Vaday 2003, 411.

*169. Tiszaföldvár-Téglagyár 78. sír (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

*Bronz, öntött, kéttagú, hüvelycsuklós tűszerkezetű ívfibula. Tüje vége letört, a tű rögzítő tengely vasmaradványai látszanak, magas, háromszög alakú tűtartóján kerek áttörés van. A tűszerkezet fölött a kengyel szalagszerű, ívelődő, felületén két oldalt hosszanti borda fut, közepén két hullámvonal alakú borda van, köztük piros emailos mezővel. A kengyel a tűtartó fölé többszörösen tagolt, félgömb alakú gombban végződő pálcátaggal nyúlik. H.: 4,2 cm Sz.: 2,1 cm*

Típus: IA/5

Lk.: D-É-i női sírból. Vaday A. ásatása, 1977.

Leletek: bronz emailos rombusz alakú lemezfibula, trombitafibula, gömbös bronz gyűrű, bronz

karkötő, bronz torques, gyöngyök.

Öh.: DJM

Irod.: Vaday 2003, 411.

*170. Tiszaföldvár-Téglagyár Szórvány 1. (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

*Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. A korong alakú kengyel peremén arányosan elosztva hat<sup>1473</sup> kerek tag van, felületükön beponcolt pontkördísszel. A korong közepén kerek lyuk van, két koncentrikus borda osztja három mezőre a kengyelt. A külső mezőben nincs email, a középsőben piros alapon tizenkét kis kék/fehér sakktáblamintás négyzet látható, a belsőben sincs email. Á.: 4,3 cm*

Típus: IIA/2f

Lk.: Szórvány a temető területéről, 1976. Vaday A. ásatása, 1977.

Öh.: DJM

Irod.: Vaday, A.: Ausgrabungen. Kaiserzeitliches Barbaricum. in: MittArchInst 8/9, 1978/1979,

231, T. 136, 2; Vaday 1980, 231, Taf. 136,2; Vaday 2003, 411.

*171. Tiszaföldvár-Téglagyár, Szórvány 2. (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros rugós tűszerkezetű fibula. Tüje letört, keskeny tűtartója téglalap alakú. Amazonpajzs alakú kengyelét ovális borda osztja ketté, azon belül piros, kívül világoszöld az email. H.: 3,3 cm Sz.: 2,9 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Vaday A. ásatása, 1977.

Öh.: DJM

Ltsz.: 81.110.10.

Irod.: Vaday 2003, 411, Kat. 109/11.

*172. Tiszaföldvár-Téglagyár, Szórvány 3. (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Hatszög alakú kengyelének sarkain kerek tagok ülnek, melyeket beponcolt pontkörök díszítenek. A kengyel pereme ferde síkban kiemelkedik, a felületét két koncentrikus borda osztja három mezőre. A külső mezőben egymás mellé öntve piros és zöld email váltakozik, a mezők közepén többszínű (?) sakktáblamintával, a középső mezőben világoszöld alapon tizennyolc, egyenként nyolc kis ék alakú szziromból összeállított, sötétszürke virágból álló sor van, a belső mezőben sárga alapon fehér/fekete sakktáblaminta fut körbe. Á.: 4,6 cm

Típus: IIB/2b

Lk.: Vaday A. ásatása, 1977.

Öh.: DJM

Irod.: Vaday 2003, 411.

**173. Tiszafüred-Kóccpuszta 1. (Jász-Nagykun-Szolnok m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tűszerkezete hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. A korong alakú kengyel felületét ívelt oldalú hatszög alakú borda osztja ketté, a belső mezőben piros az email, a külső mezőből kiesett az email. Á.: 2,5 cm

Típus: IIA/1a

Lk.: Ajándék az Alsó-Szabolcsi Tiszai Ármentesítő és Vízszabályozó Társulattól. Feldúlt sír.

Leletek: Bronz övkarika, -karperec, -150 darabból álló gyöngysor (apró gömbölyű, sokszögű, hengeres alakú, nagyobb korong alakú borostyán gyöngy, fekete korongolatlan edény, kék

<sup>1473</sup> Vaday A. cikkében tévesen nyolc korong szerepel.

sárga pohár, piros, sárga, fehér üveggyöngyök, két emailos fibula, két lemezfibula.  
Ōh.: DM  
Ltsz.: 14.1931.85.5.  
Irod.: Párducz 1931, 120, 161. lh.; Sőregi 1932, 16-20, 1, 7. ábra; Vaday 1989, 273, T. 110,5;  
Vaday 2003, 411.

**174. Tiszafüred-Kóccspusztá 2. (Jász-Nagykun-Szolnok m.)**

Bronz, öntött, kéttágú, belül húros rugós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartója téglalap alakú. A korong alakú kengyelhez hat félkörös tag csatlakozik – kettő letört - , bennük az email piros lehetett. A kengyel peremét hat kis félkör alakú borda tagolja, közepén kerek borda fut, középen nagyobb méretű bronzcsappal. Az email nyomokban maradt meg rajta. Á.: 3,5 cm  
Típus: IIA/3d  
Lk.: Ajándék az Alsó-Szabolcsi Tiszai Ármentesítő és Vízszabályozó Társulattól. Feldúlt sír.  
Ōh.: DM  
Ltsz.: 14.1931.85.1.  
Irod.: Párducz 1931, 120, 161. lh.; Sőregi 1932, 16-20, 1,6. ábra; Vaday 1989, 273, T. 110,1;  
Vaday 2003, 411.

*175. Tiszafüred-Lipcsey kert (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttágú fibula. Tűszerkezete hiányzik, keskeny tűtartója indítása figyelhető meg. A korong alakú kengyel közepén kis kerek áttörés van, felületét három mezőre bontja két koncentrikus borda. A külső mezőben kék alapon fekete rácsos fehér mintasor fut körbe. A középső mezőben piros alapon fehér/fekete, zöld/sárga sakktáblamintás négyzetek váltakoznak. A belső mezőben egymás mellé öntve kék és fekete/fehér sakktábla mintás trapéz alakú felületek váltakoznak. Á.: 4,1 cm  
Típus: IIA/2a  
Lk.: Szórvány, Hardicsai T. vitte be.  
Leletek: Bronz delfin alakú övveretek, áttört bronz csat, T-alakú bronz övveret, bronz öv

fűggesztőtag.

Irod.: Mílesz B. ArchÉrt 19, 1899, 87, 87. ábra; Sellye 1939, 53, 50. lj.; Vaday 1989, 274, T. 112,1; Vaday 2003, 412.

*176. Tiszafüred-Tiszagyenda-Gyendai rét (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttágú, szorítópoás csuklós tűszerkezetű fibula. Széléhez körben hat kerek fehér és kék emailal díszített tag illeszkedik. A karika alakú kengyelen ugyancsak kék és fehér mezők váltják egymást. Á.: 3,2 cm  
Típus: IIA/2d  
Lk.: Vétel útján került a múzeumba.  
Leletek: Bronz csengő, vas maradványok.  
Ōh.: DJM  
Ltsz.: 62.22.2.  
Irod.: Vaday 1989, 275, T. 102,5; Vaday 2003, 411.

*177. Tiszakürt-Bundaszáritó (Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tüszerkezetű fibula. A korong alakú kengyel pereméhez hat kerek tag csatlakozik. A kengyel külső sávját hat félköríves borda tagolja. Középen kör alakú borda fut. Sajnos, az email kiesett a fibulából. Á.: 3,7 cm

Típus: IIA/3f

Öh.: MNM

Ltsz.: 42.1889.13.

Irod.: Sellye 1939, 60, 105. lj.; Vaday 1989, 275, Kat. 342; Vaday 2003, 412.

*178. Tiszalök-Kisvajasdomb (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros rugós tüszerkezetű fibula. Tüje, rugószerkezete hiányzik, keskeny, téglalap alakú tűtartója pereme sérült. Széléhez hat kerek tag – közülük kettő letört – csatlakozik, rajtuk beponcolt pontkör motívum. A kengyel külső sávját hat félköríves borda tagolja arányosan elhelyezve. Középen kör alakú borda fut, azon belül kis téglalap alakú bronzcsap látszik. Az email kiesett a fibulából. Á.: 4,1 cm

Típus: IIA/1f

Leletek: Csát, gyöngy, ezüst lemezveretek.

Öh.: MNM

Ltsz.: 11.1942.2.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, Kat. 34; Istvánovits 1990, 124, T. XV,2;  
Vaday 2003, 412.

*179. Tiszaluc (Borsod-Abaúj-Zemplén m.)*

Bronz, öntött, kéttagú fibula. Rombusz alakú kengyelének csúcsaira egy-egy piros pasztabetétes kerek tagot illesztettek. H.: 3,5 cm Sz.: 2,5 cm

Típus: IIB/1a3

Lk.: Dr. Bender Béla ajándéka 1932-ben.

Leletek: Két lapos borostyángyöngy, ("kard gyöngyök").

Öh.: HOM

Ltsz.: 53.1186.1.

Irod.: Végh 1975, 80-81, 129, T. XXV,5; Vaday 2003, 412.

**180. Tiszaújfalu (ma Tiszaalpár) 1. (Bács-Kiskun m.)**

Ötkorongos emailos fibula.

Típus: IIA/14

Lk.: Piroška F. gyűjteménye.

Öh.: KoJM

Irod.: Sellye 1939, 61, 115. lj.; Thomas 1963a, Kat.-Nr. 1.349; Vaday 2003, 413.

*181. Tiszaújfalu (ma Tiszaalpár) 2. (Bács-Kiskun m.)*

Bronz, öntött, kéttagú fibula. A kengyelt alkotó ellipszis alakú laphoz a csúcsokon egy-egy, oldalain három-három kerek tag csatlakozik, rajtuk váltakozva fehér és kék emailal. A kengyel közepén koncentrikus borda belsejében egymás mellé öntve kék és fehér trapéz alakú mezők hálónak körben, középen kiáll egy kúpos gomb. H: 4,8 cm Sz: 3,2 cm

Típus: IIB/7b

Lk.: Piroška F. gyűjteménye.

Öh.: KoJM

Irod.: Sellye 1939, 62. T. XX,5, 124. lj.; Vaday 2003, 413.

**182. Tiszaújfalu (ma Tiszaalpár) 3. (Bács-Kiskun m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópoftás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje hiányzik, keskeny tűtartójának csak az indítása figyelhető meg. A korong alakú kengyelhez a tűszerkezet fölött egy kis kerek karika csatlakozik. A kengyelt két koncentrikus borda osztja három részre. A középső mezőt piros email tölti ki. A piros zománcba rakott pontbetétek színe már nem állapítható meg. A lemez közepén gomb ül. Á.: 3,8 cm

Típus: IIA/4b

Lk.: Női sírból.

Öh.: KoJM

Irod.: Csallány 1936, 81, T. 42,2; Sellye 1939, 56, 62, T. XVII,17; Párducz 1941a, T. V,7a-b;

Vaday 2003, 413.

**183. Tiszaújfalu (ma Tiszaalpár) 4. (Bács-Kiskun m.)**

Bronz, öntött, kéttagú fibula. Kör alakú kengyelének széléhez hat kis hengeres tag csatlakozik. A kengyelt három koncentrikus borda négy részre tagolja. A legkülső rész ferde síkban emelkedik, azt lezáró borda felületét bekarcolt ferde pálcasor díszíti. A következő sáv felületén sincs email. A harmadik sávban egymás mellé öntve sötétkék és fehér emailtrapézok váltakoznak, utóbbiak közepén sötétkék lapon fehér pontbetéttel. A középső sávot fehér alapon hat, sötétkék peremű, fehér közepű szabálytalan négyzet alakú rekesz díszíti. Á: 3,5 cm

Típus: IIA/1e

Öh.: KaJM

Ltsz.: 1354.

Irod.: Párducz 1931, 240. lh.; Sellye 1939, 63, 132. lj. T. XX,9; Vaday 2003, 412.

**184. Tiszaújfalu (Tiszaalpár) 5. (Bács-Kiskun m.)**

Bronz, öntött, kéttagú fibula. Kerek kengyeléhez kereszt alakban négy nagyobb kerek, három kis büttyökkel díszített tag csatlakozik. A kengyel közepéről hiányzik a gomb, csak a gombot tartó tengely maradványai látszanak. A kengyelt egy koncentrikus borda választja ketté. A belső mezőben sötétkék az email, a külső mezőben fehér alapon sötétkék pontbetétes. Á: 4 cm

Típus: IIA/4f

Lk.: Sír.

Öh.: KaJM

Ltsz.: 2116

Irod.: Párducz 1931, 134, 240. lh.; Sellye 1939, 59, 96. lj., T. XIX,6; Vaday 2003, 412, Kat. 116/1.

*185. Törökszentmiklós-Surján, Újtelep, Ady TSZ-homokbánya 2. sír*

*(Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros rugós tűszerkezetű korongfibula. Keskeny tűtartója téglalap alakú. Tüje vége letört, kerek kengyele kettétört, pereme sérült, hiányzik a közepéről a gomb. Felületét két koncentrikus borda választja ketté. A belső mező üres, a külsőben egymás mellé öntve váltakozva piros és zöld email van. Á: 3 cm

Típus: IIA/2a

Lk.: Leánygyermek É-DDNY-i sírja. Csalog Zs. ásatása 1960-ban.

Leletek: Kéttagú, bronz aláhajtottlábú fibula, vas csengő, 39 db gyöngy (sokszögű, lapos, hasáb

alakú, gömb, fekete, zöld, fehér, piros).

Öh.: DJM

Ltsz.: 61.21.2.

Irod.: Csalog Zs. RégFüz 14, 1960, 21; Vaday 1985, 345-390, 21. lh.; Vaday 1989, 285, T. 136,3; Vaday 2003, 413.

*186. Törökszentmiklós-Surján, Újtelep, Ady TSZ-homokbánya 54. sír*

*(Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, belül húros rugós tűszerkezetű fibula. Ép. Tűtartója keskeny, téglalap alakú. Pelta alakú kengyelét egy ovális borda osztja két mezőre. A bordán belül középen egy nagyobb méretű, azon kívül szimmetrikusan elhelyezve két kisebb bronzcsap látható. Az egész kengyelt zöldesfehér email fedi. H.: 3,5 cm Sz.: 3 cm

Típus: IIB/12

Lk.: Gyermekek, leány sírja. Csalog Zs. ásatása 1960-ban. D-É tájolású, feldúlt sír.

Leletek: Arany torques, alföldi típusú számszerű fibula, bronzcsüngő, kerek ezüst bulla, 97 db

gyöngy (sok- és négyszögű, hasábalakú, hengeres, gömbölyű, zöld, fehér, piros, narancs

színű üvegyöngyök, aranyozott ikergyöngyök), vastárgy, bronzhuzal, cypriotöredék, tűzkő.

Öh.: DJM

Ltsz.: 61.21.48.

Irod.: Csalog Zs. RégFüz. 14, 1960, 21; Vaday 1985, 345-390, 21. lh.; Vaday 1989, 286, T. 141,2; Vaday 2003, 413.

*187. Törökszentmiklós-Surján, Újtelep, (V 92. magaslati ponttól D-re fekvő homokbánya)*

*(Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. A tűtartó a kengyel egy részével együtt letört, tüje kétharmada hiányzik. A homorúan ívelt oldalú, hatszög alakú kengyel csúcsain kis kerek tagok ülnek. A kengyelt egy kerek borda osztja két mezőre. A bordán belül középen kis bronzcsap van, körülötte piros az email. A külső mezőből a fehér email java kipotyogott, a sarkokon piros pontbetéttel. Á: 3,3 cm

Típus: IIB/3b

Lk.: Sírlelet, vétel útján került a gyűjteménybe.

Öh.: HGyT

Ltsz.: 68.22.16.

Irod.: Vaday 1985, 16. lh.; Vaday 1989, 284, T. 135,6. Kat. Nr. 409; Vaday 2003, 413.

*188. Törökszentmiklós-Surján, Újtelep, (V 92. magaslati ponttól D-re fekvő homokbánya)*

*(Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kéttagú fibula. Tűszerkezete a kengyel egy részével hiányzik. Háromszög alakú tűtartója magas, keskeny. Rombusz alakú kengyele ép végén poncolt díszű állatfej látható. A

rombusz oldalát három bordázott keret alkotja. A középső mezőben csúcsaival érintkező bronz levéldísz látható kereszt alakban, amelyet valaha emailbetét vett körül. H: 2,9 cm Sz: 1,6 cm

Típus: IB/3a1

Lk.: Sírlelet, vétel útján került a gyűjteménybe.

Öh.: HGyT

Ltsz.: 68.22.15.

Irod.: Vaday 1985, 16. lh.; Vaday 1989, 284, T. 135,7., Kat. Nr. 409; Vaday 2003, 413.

*189. Törökszentmiklós-Surján, Újtelep, a kastélytól DNy-ra lévő homokbánya 12. sír*

*(Jász-Nagykun-Szolnok m.)*

Bronz, öntött, kétagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tűtartója, tüje, közepéről a gomb hiányzik, kengyele pereme sérült. A korong alakú kengyel széléhez körben hat kis gömböt illesztettek, kettő letört. A kengyel középső harmada csonkakúp alakban kiemelkedik, szélén gyöngysor formájúra horpasztott felületű borda fut. A kiemelkedő rész közepe lyukas, körülötte váltakozva kék mezőben fehér, barnás mezőben sötétbarna-fehér sakktábla minta fut. Á: 3,6 cm

Típus: IIA/8b

Lk.: Vétel. Női sír

Öh.: HGyT

Ltsz.: 67.6.34.

Irod.: Vaday 1980, 96, T. III,1; Vaday 1985, 9. lh.; Vaday 1989, 282-283, T. 131,7; Vaday 2003, 413.

*190. Törtel-Ernőpuszta (Pest. m.)*

Ezüst, öntött, kétagú, szorítópfás csuklós tűszerkezetű fibula. Tüje letörött. Kengyelét egy áttört lap alkotja, melyen egy jobbra lépő szarvas fenekébe harapó kutya látható. A szarvas szeméből kihullott az email. A kutya szemében ill. a mindkét állat testén a bemélyített részben sárga email van, benne négy-négy fehér emailpontbetét. H: 5,5 cm Sz: 3,2 cm

Típus: IID/3a

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: 2.1939.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 77, 29. kép 2; Jazigok 1989, 157, Kat. Nr. 72; Vaday 2003, 413.

*191. Üllő (Pest. m.)*

Szorítópfás csuklós tűszerkezetű, kétagú, öntött, bronz fibula. Tüje letörött, kengyelét kerek lap alkotja, melynek külső széléhez hat kis kerek tag csatlakozik. A lapon egymás mellé olvasztva kilenc trapéz alakú vörös és kilenc téglalap alakú sötétkék emailos mező van. Á: 3,5 cm

Típus: IIA/2d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: N. 10.1951.8.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 76, 25. kép 5; Vaday 2003, 414.



*192. Vršac/Versec környéke (Szerbia)*

Korongos bronz emailos fibula, állatábrázolással. Egy madár, hátraforduló fejjel, háta fölött nyúlfigurával.

Típus: IIA/15b

Lk.: Szórvány. A múzeum a Sólmosi Gyűjteményből kapta.

Öh.: MV

Irod.: Milleker II, 1906, 214; Párducz 1931, 78, 11. lh.; Párducz 1942, 107. lh.; Sellye 1939, 80,

T. XVII,11; Vaday 2002, 2. kép/9. ; Vaday 2003, 414.

**193. Vršac/Versec, a bánáti ortodox püspökség udvara 6. sír (Szerbia)**

Korongfibula töredéke, kék-fehér sakktáblamintás.

Típus: IIA/1a

Lk.: É-D tájolású női sír.

Öh.: MV, ltsz. ?

Irod.: Barački 1961b, 119, IV. tábla/12; Barački 1961a, 102-104; Barački 1972, 20; Barački 1975, 24; Dautova-Ruševljan 1980, 46; Vaday 2003, 414.

**194. Vršac/Versec, a bánáti ortodox püspökség udvara 14. sír (Szerbia)**

Pelta fibula, kék és piros emailos, két lófej motívummal.

Típus: IIB/12

Lk.: É-D tájolású női sír

Öh.: MV

Ltsz.: Aa 2.606.

Irod.: Barački 1961a, 120, XI. tábla/3, Barački 1961b, 119; Barački 1972, 20; Barački 1975, 24;

Dautova-Ruševljan 1980, 46; Vaday 2003, 414.

**195. Zsadány (Békés m.)**

Bronz, öntött, kéttagú, rugós tűszerkezetű korongfibula. A tűszerkezetet tartó tengely, és húrjának egy darabja, és a keskeny tűtartó indítása maradt meg. A kengyelen kék alapon fekete színű nyúlra lecsapó fekete sas látható, az állatok szemét jelző pontbetét kiesett, a kompozíciót rögzítő bronzcsapok a nyúl hasa, a sas lába és nyaka mellett figyelhetők meg. Á: 4,5 cm

Típus: IIA/15c

Lk.: Szatmári I. terepbejáráson találta egy késsel együtt az MRT 6/33. Lh-en, szórvány.

Öh.: MM

Ltsz.: 2002.5.1.

Irod.: Vaday 2003, 415.

**196. Ismeretlen lh.**

Bronz, kéttagú, csuklós szerkezetű öntött fibula. Tüje hiányzik, rossz megtartású. Kengyelét kis kerek lap alkotja, amelyen hatszirmú rozetta alakú mélyedés van, az email hiányzik. Á: 2,1 cm

Típus: IIA/1d

Lk.: Szórvány.

Öh.: MNM

Ltsz.: N.55.25.3.

Irod.: Bónis/Sellye 1988, 69, 14. kép,7.